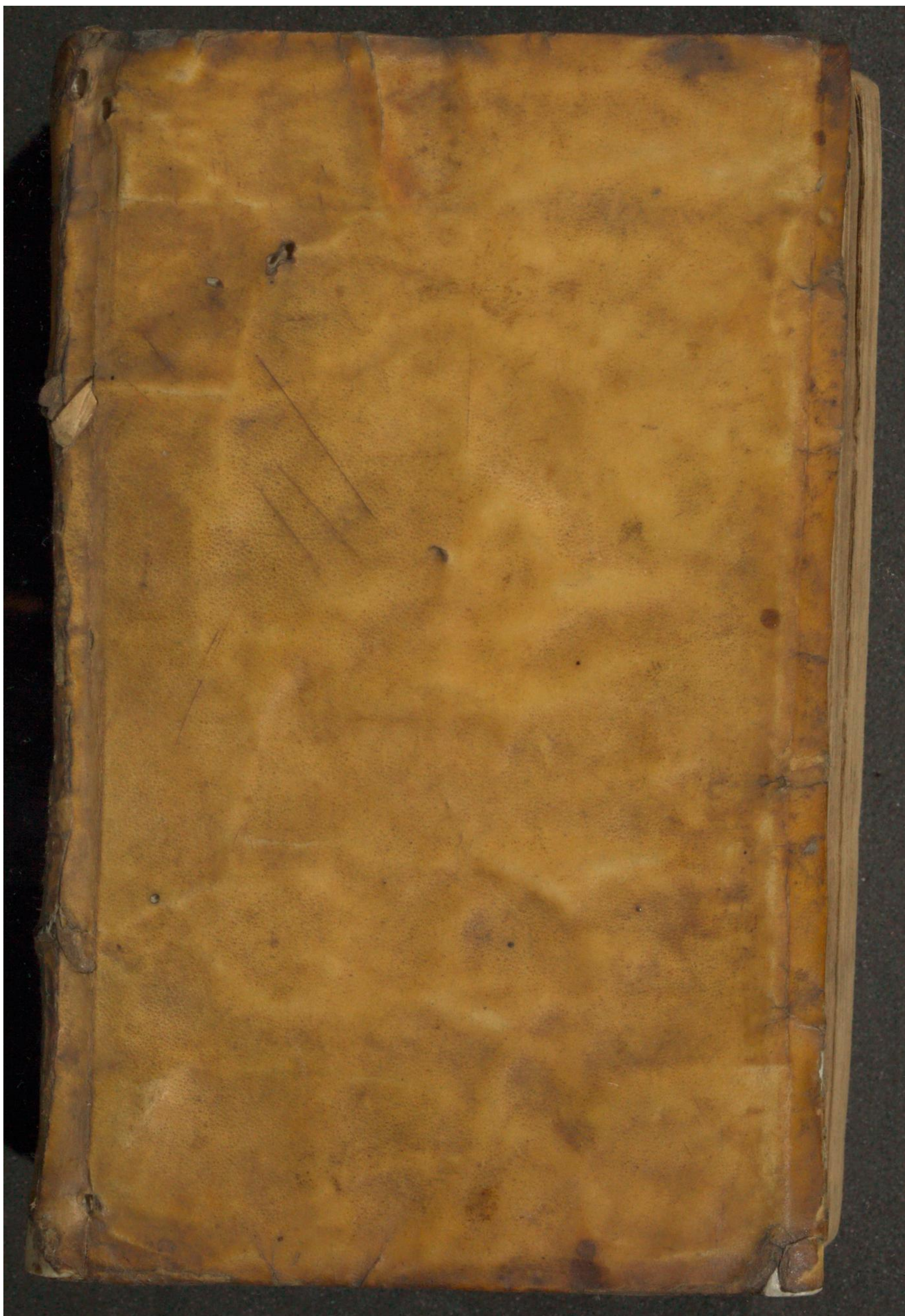
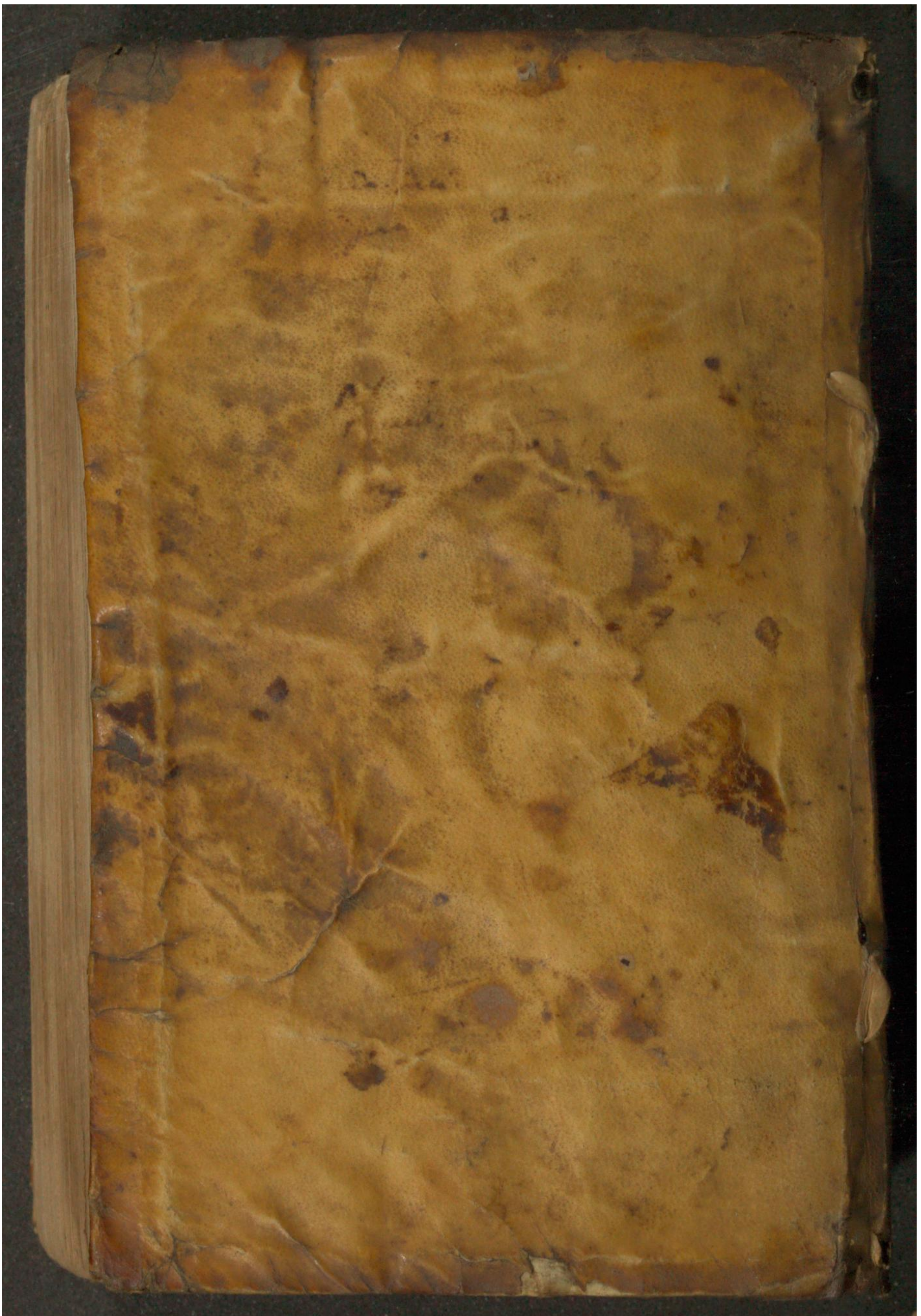

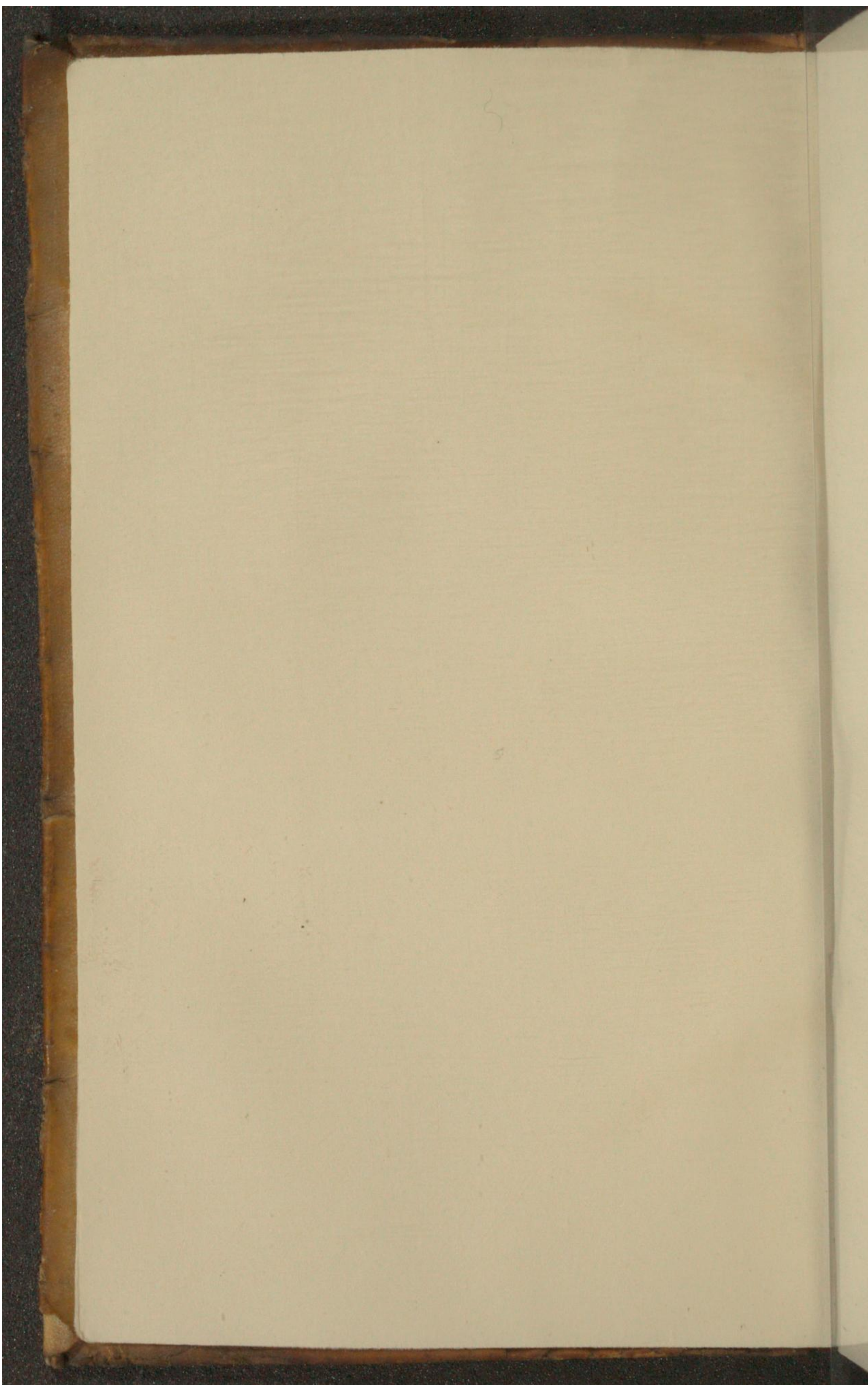

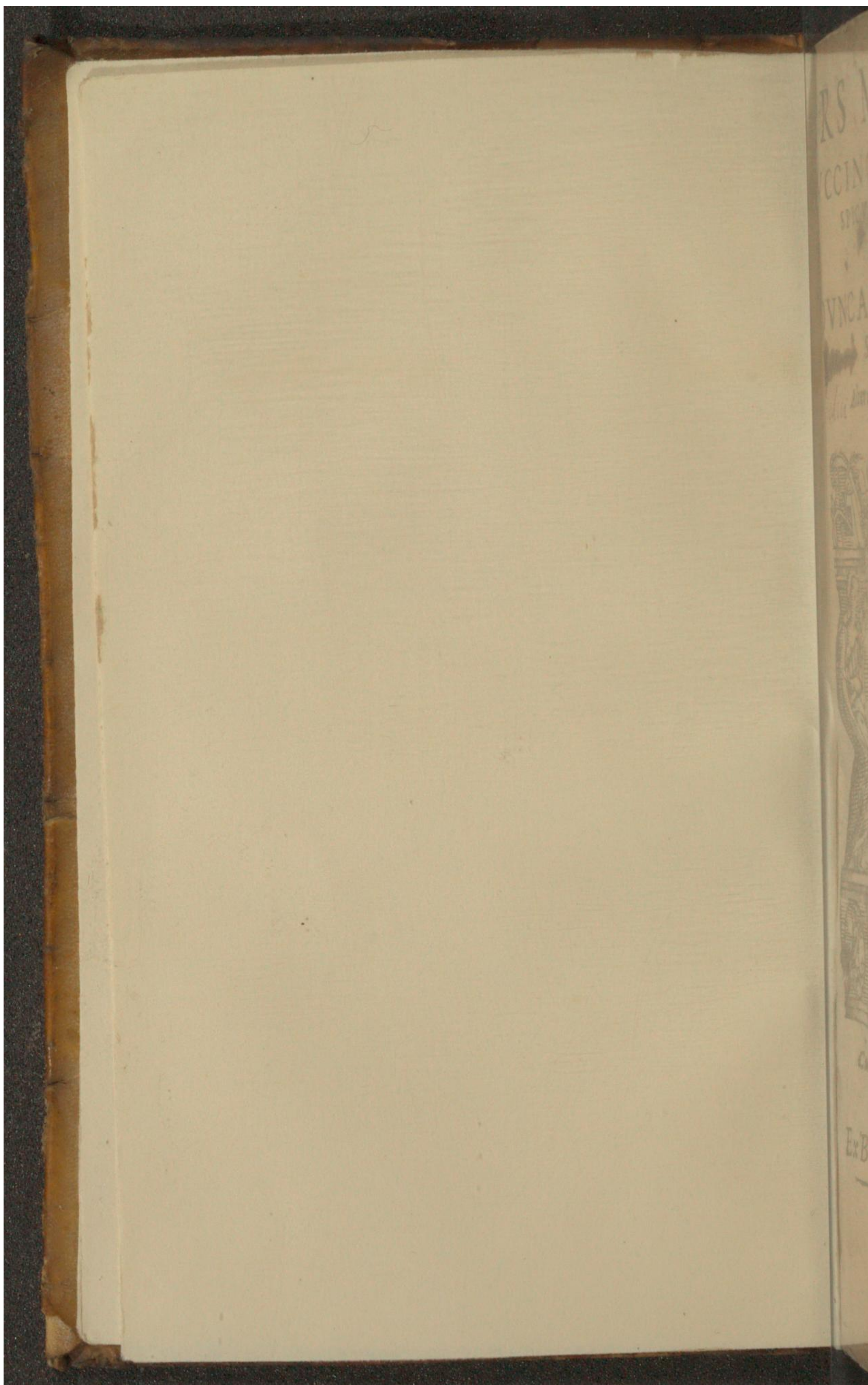

3796/A

ARS MEDICA,
SVCCINCTE ET PERSPICVE EXPLICATA.

AVTHORE

DVNCANO LIDDELIO SCOTO.

Medici *Altera editio emaculatior.* Peritissimi

Cum Gratia & Priuilegio S. Cæs. Maiest.

HAMBVRGI,

Ex Bibliopolio FROBENIANO.

M. CD. XVII.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

SERENISSIMO ET POtentissimo Principi

IACOBO I.

MAGNÆ BRITANNIÆ, FRANCIÆ ET HIBERNIÆ REGI, &c.

I ea una omnium maximè inter cunctas disciplinas humanas jure laudanda, cæterisquè anteponenda sit, quæ operum supra alias admirabilium præstãtia, exquisita multiplicium longeq; nobilium & arcanorum rerum scientia, antecellit, cui nisi uni soli medendi disciplina palmam tribuemus? cum ejus tanta sit dignitas, eaq; gloria, & oculis omnium exposita magnitudo, ut nullius laudibus & commendatione indigeat, sed ipsa sibiipsi suo splẽdore & gratia abundè

ſatis magnam admirationem apud omnes pariat. Nam ſanitatis & tuendæ & reſtituendæ gratia, divino quodam munere conceſſa eſt medicina; ſanitas autem apta omnium partium humani corporis conſtitutio, vitæ humanæ perfectio, actionumque integritas eſt, quâ nihil vtilius aut præſtantius, nihil jucundius, aut ſuauius eſſe queat, ſine qua nulla cæterarum rerum voluptas, aut ut in hymno ſuo canit Orpheus, Παντ' ἐςὶν ἀνωφελῆ ἀνθρώποισιν. Quod ſi igitur ſalus, vitaq; ipſa omnibus chariſſima ſit, præcipuum vereque divinum donum; neceſſe erit artem, quæ eam præſentem tuctur, conſeruat, & labefactatam reſtituit & curat, ac infenſiſſimos vitæ noſtræ hoſtes, morbos, propulſat & depellit; omnium humanarum diſciplinarum præſtantiſſimam, digniſſimam & diviniſſimam eſſe. Quapropter eius originem Græci & Ægyptii Diis aſſcribunt: Syracides uni Deo omnium rerum conditori; eamque ſingulari ſtudio ingenioſiſſimi & eruditiſſimi omnium ætatum viri, laudatiſſimique nonnulli Imperatores & Reges excoluerunt. Nam ex cunctis humanis rebus nil ad Dei poteſtatem & benignitatem propius accedere videtur, quàm ar-

tis

tis medicæ præstantia excellere, & morbis advenientibus obviam ire, invalescentes minuere, & naturæ labenti succurrere & subvenire. Nec in his tantum universa artis medicæ præstantia consistit, sed etiam in exquisita multiplicium rerum cognitione eximia quædam dignitas elucet. Nam cunctas facultates difficultate variarumque rerum cognitione longissimis citra ullam controversiam spatiis vincit; cum angustis finibus circumscripta non sit, nec una aut altera, sed omnium propè disciplinarum consortio, & innumerabilium rerum notitia perficiatur. Non enim boni medici est vulgari rerum cognitioni, fallacibusque nonnullis experimentis confidere, sed in totius naturæ adyta acri judicio & ingenio penetrare, ac primum elementa, elementorumque transmutationes, variasq; permixtiones contemplari, animæ naturam, vires, functiones singulas considerare, admirabilem totius humani corporis fabricã, singularumque partium structuram, conformationem, situm, consensum, usum explicare & tenere; hinc ipsos infensissimos vitæ nostræ hostes, morbos, morborumque omnium causas, & accidentia, sive symptomata explicare, accu-

rateq; dignoſcere, & quæcunq; latent in corpore humano manifeſtare, quæ futura ſunt, prævidere & prædicere. Deinde ſingulis exploratis ut ſanitas inculpata conſervetur, amiſſa vel labefactata curetur, morbi cauſæquè morborum è corpore ſubmoveantur, præter exquiſitam methodi medendi cognitionem, ſingularem experientiam & prudentiam, requiritur, ut omnium rerum naturas vireſq; quatenus ſalutares, aut pernitioſæ ſunt, acri judicio exploret, & cognoſcat, ut herbarum, ſtirpium, omniumq; terra naſcentium, quadrupedum, volucrum, inſectorumq; ſpecies & qualitates expendat; metallorum, mineralium, lapidum, gemmarum omnium, naturam vireſq; inquirat & examinet; piſcium differentias omneſq; maris divitias ſcrutetur & dignoſcat: Aëris, aquarum, regionum, ventorumq; ſpirantium naturam, mores cõſuetudineſq; hominum perpendat, ſyderum motus, motuumq; varias viciſſitudines contempletur & obſervet, ex cœlo futuras temporum mutationes, morboſq; prævideat & præcognoſcat. Quare medico neceſſaria eſt totius naturæ contemplatio, & univerſæ philoſophiæ cognitio, ut ſemel finiam omne quodcun-

que

que pulcherrimus hic complexu ſuo coercet mundus, ad hominis ſalutem & incolumitatem prudenter accommodare & referre eum oportet, qui boni excellentisq́ue medici nomen dimereri cupiat. Munus pulcherrimum, ſed arduum, multi laboris & induſtriæ, magni ingenii & judicii. Quæ etſi ego in me nullatenus agnoſco, tamen cum à primis annis extra patriam philoſophiæ, ac huic præſtantiſsimæ facultati me totum ferè devoviſſem, & docendo bonam ætatis partem conſumpſiſſem, primùm in aliis Germaniæ Academiis, poſtremò in Academia Iulia annis nunc decem & ſeptē ſtipēdio Sereniſsimi Principis HENRICI IULII *Ducis Brunſvicenſis, &c. omnium literarum & literatorum fautoris & Mæcenatis eximii, mei officii eſſe ſtatui in gratiam ſtudioſæ juvētutis exercitationes & lucubrationes nōnullas medicas in publicum emittere, quæ præter meam exſpectationem non ſolum ab artis noſtræ tyronibus, ſed etiam à viris nonnullis doctiſſimis comprobatæ, & tanto applauſu acceptæ fuerunt, ut brevi tempore quotquot apud typographum exſtabant exempla, diſtracta ſint. Quare cum non deeſſent, qui novam editionem urgerent; nōnulli*

viri eruditissimi (quorum judicia utinam me falsa spe non admodum frustrentur) opus aliquod magis absolutum & locupletatum à me flagitarent, etsi meæ tenuitatis mihi conscius sum, mihiq; ipsi in pluribus non satisfacio, neque in me eam industriã agnosco, quæ in tantis tamque arduis rebus immensam judiciorum varietatem & intemperantiam, expleat, cõsultum tamen esse putavi eorum æquissimæ petitioni morẽ gerere. Proinde quæcunque à me prius concinnata fuerunt, retexui, plurima adieci, quæ non satis arrisêrunt, mutavi; atque in isto opere omni studio & labore conatus fui, præcipua artis medicæ fundamẽta à primis naturæ elementis deducere, partesq; ejus omnes adumbratione quadam exprimere, ac compendiariam rationem seu methodum discentibus proponere, perueniendi ad veram medicinam.

Etsi autem initio indignum propè esse existimaverim, ut hoc opusculum, aut ullum tam exile minusq; elaboratum ingenii monumentum ad Tuæ Maiestatis manus perueniret, tamen fretus T. Maiestat. singulari clementia & benignitate erga literas & literarum omnium cultores: confirmatus præterea

auto-

autoritate & cõsilio doctissimorum virorum, constitui non levibus de causis hoc quicquid est laboris & industriæ Tuæ Majestati consecrare & nuncupare. Quemadmodum enim illi qui diuturna peregrinatione exteras remotasq; regiones obierunt, cum in patriam redeũt, rara aliqua & inusitata suis deferre solent, & si quæ selecta & pretiosa videantur, regibus, principibusq; potissimùm offerre; ita me quoq; in patriam redeuntem post exactos annos ferè octo & viginti in exterarum regionum Academiis, decet, aut horum consuetudinem æmulari, aut si nil singulare rarumq;, aut M. T. dignum occurrat, rusticos aut pauperculos imitari, qui modò pomis, interdum aviculis, aut alio symbolo voluntatis suæ significationem testari solent, atque has ingenii mei fruges minimè raras, aut selectas Tuæ Majestati potissimùm offerre: cui mea omniumq; tuorum subditorum studia laboresq; omnes meritò servire debent. Nam primùm à Tuæ Majestatis salute & incolumitate tot regnorum dignitas, ac omnium tuorum subditorum salus & incolumitas dependet. Deinde cum amplissima potentia in Tua Majestate conjuncta est summa clementia & tàm

erga exteros, quàm subditos tanta beneficentia & benignitas, ut omnium bonorum animos tibi quotidie devincias. Nec ob has solum Regias animi tui dotes te suspiciunt, & admirātur omnes, sed quod in te fulgent singularis sapientia & prudentia, eximia eruditio, & doctrina, omniumque virtutum ornamenta, eaque jam toti mundo ita nota, ut commemorare & celebrare supervacaneum sit. Ac summus ille Regum meritò censeri debet, cæterisque vera gloria prælucet, qui ortus ipse à priscis magnisque Regibus, naturæ quadā divinitate & ingenio præditus, recta vitæ ratione confirmatus: pietate, doctrinæ excellentiâ, & optimorum consiliorum copiâ instructus, denique omnibus Regiis virtutibus illustratus: summa clementia cuncta piis justisque legibus moderatur, bonos tuetur, malos ferocesque coercet, ac præ cæteris rebus studia literarum, per quæ religio & pietas, pax & tranquillitas publica conseruatur, singulari amore prosequitur, & tuetur, ac insigni munificentia promovet. Nam non alia causa olim summi laudatissimique Imperatores & Principes in hoc toti fuerunt, ut literas foverent, & in suo splendore con-

serva-

ſervarent, Scholas & Academias maximis ſumptibus erigerent, quam ut ipſi piè prudenterque ſingula adminiſtrarent: & animos ſubditorum bonis moribus imbuerent, & ad veram pietatem omnemque virtutem aſſuefacerent: in quibus univerſa cujusque regni & reipubl. ſalus & dignitas ſita eſt. Quemadmodum enim ſtirpes feræ & agreſtes cultura miteſcunt, & in aliam propè naturam tranſeunt, ita hominum animi feroces, rudes, barbarique; literis, doctrinâ, bonaque educatione mites, humani, & ad pietatem omnemque virtutem, ac debitum in Magiſtratus obſequium, proclives & idonei efficiuntur, ſublatis verò liberalibus diſciplinis, honeſtaque educatione ad ferociam & inhumanitatem ſtatim vergunt, & neceſſariò ruunt. Huius rei, ut peregrina omittam, apertiſſimum luculentiſſimumq; teſtimonium & exemplum habemus in Inſulis Hebridibus, & conterminis Britanniæ, Hyberniæque populis. Cum enim non multis interjectis annis à temporibus Apoſtolorum religionem Chriſtianam bonarumq; literarũ ſtudia ſuſcepiſſent: invaleſcente primùm perſecutione Decii, Diocletiani, aliorumq; Imperatorũ adverſus Chriſtia-

nos, deinde post Theodosiũ Magnum vastatis passim alibi Ecclesiis & scholis, extinctisque omnibus ferè literarum studiis, bellorum rabie gentiumq; assiduis migrationibus & incursionibus, hûc quasi in asylum pii doctiq; magno numero confluxerunt: itaq; hic pietatis christianæ optimarumq; literarum studia, nulla philosophiæ parte omissa, ita floruerunt, ut Scotis illis monachis aliquot subsequentibus seculis nil sanctius, nil eruditius fuerit. Nam in Hy Insula, teste Beda, quæ nunc Iona existimatur, & alibi quoque cœnobia illius ætatis celeberrima, aut scholæ Apostolicorum virorũ fuerunt, ad quas, ut hodie ad optimè constitutas Academias, ita ex remotissimis regionibus innumeri pietatis & eruditionis studio undique confluxerunt: ex quibus prodierunt sanctus Columbanus, Gallus, Kilianus, Ardanus, Florentius, Fridelinus, ne sim longior, integra examina sanctissimorum & eruditissimorum virorum: greges philosophorum, qui per uniuersam ferè Germaniam, Gallias, vicinasque omnes Europæ provincias, religionem Christianam summa devotione, multaque eruditione propagarunt, Ecclesias seminarunt, omniumque propè disciplinarum

sciplinarum scholas aperuerunt, vitamque Christo donârunt, ac tantam sui admirationem concitârunt, ut laudatissimi reges non aliunde, quàm ex Britannia, Insulisque illis Britannicis, pios eruditosque doctores petierint. Vnde Carolus Magnus fundaturus Academiam Parisiensem ab Achaio Scotorum Rege, præter alios, Mailrosium & Clementem impetravit; qui primi Parisiis philosophiam bonasque literas docuerunt. Sed statim post diuturnis bellorum cladibus, & Norvegorum incursionibus, assiduisque seditionibus, scholæ illæ vastatæ, funditusque deletæ fuerunt: hinc restinctis pietatis literarumque studiis, sublatisque omnibus liberalibus disciplinis, secuta sunt in illis locis tempora multò infeliciora: atque ipsæ regiones hanc tuam salutarem opem, præsensque auxilium multis seculis desiderârunt: nunc verò summa spe foventur, gaudioque exultant, & tibi pro maritis gratias agere gestiunt. Quid si igitur pro solita benignitate & clementia perrexeris, non solum cuncta piis, justisque legibus moderari, sed etiam literarum studia in suo splendore conservare & augere, illamque pietatis & eruditionis gloriam multis seculis

in non-

in nonnullis regnorum tuorum partibus extinctam resuscitare: non modo Deo gratissimum officium præstabis sed etiam tua florentissima regna, virtute, gloriâ, omniumq; bonorum affluentiâ illustrabis, ac docti quoque certatim tuas regias dotes, eximia planeque divina merita, & singulare in Ecclesiam totamque Rempublicam literariam studium perpetuo celebrabunt, summisque laudibus in cælum efferent. Sed vt revertar, unde digressus sum, à Tua Maiestate submissè nunc peto, vt hoc debitæ subjectionis & observantiæ meæ μνημόσυνον serena fronte, tranquilloq; animo suscipiat, & istam primam operum meorum medicorum partem sub patrocinio nominis sui in lucem prodire sinat: cuius voti, si me compotem Maiest. Tua reddiderit, calcar mihi inposterum adjiciet accelerandi cæteros ingenii mei fructus, modo vitæ vsuram mihi Deus omnipotens indulserit: quem toto pectore oro, vt Tuam Maiestatem cum tota Regia domo diutissimè incolumem conservet suaque benedictione coronet, ac heroicarum tuarum virtutum laudem sempiterna gloria florentem cumulatè adaugeat, ut sub tuo præsidio & imperio felicissimo, vera religio,

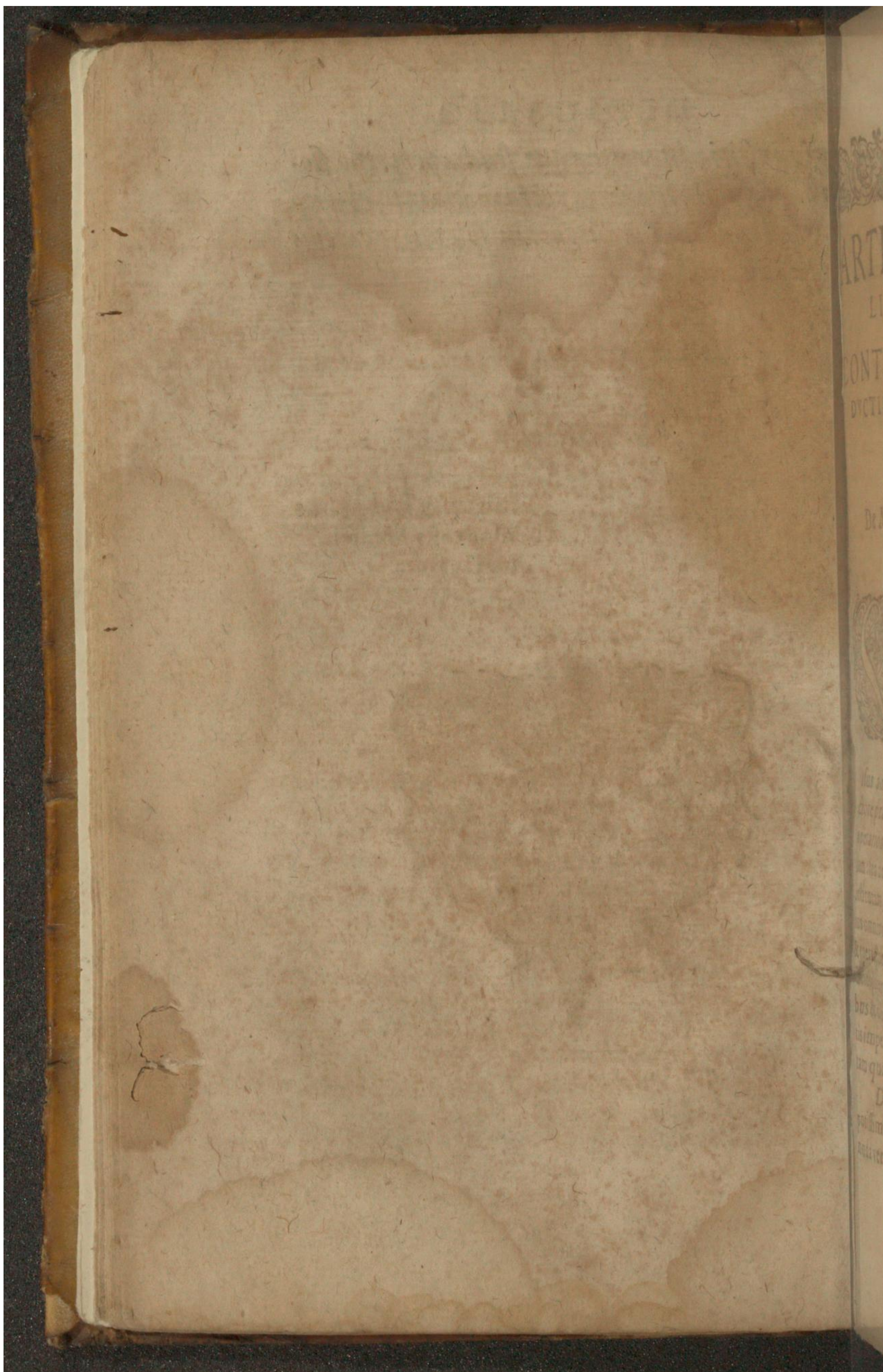
gio, justitia, literarumque studia perpetuo floreant, regna tua sarta tecta maneant, & pietate, omniumque virtutum splendore cæteris præluceant.

Tuæ Maiestatis

obsequentiss.

Duncanus Liddelius
Aberdonensis Medicinæ Doctor.

ARTIS MEDICÆ
LIBER PRIMVS:
CONTINENS INTRODVCTIONEM IN TOTAM MEDICINAM.

CAP. I.
De Medicinæ definitione & principiis.

CITVM Galeni eſt lib 1. de uſu partium: omnibus animantibus aptum à natura animæ moribus & facultatibus corpus eſſe: Bruta autem ſua munimenta & operimenta à natura tantum habere, & in quos uſus animæ ſuæ facultates ſunt deſtinatæ, ſine doctore præſentire, ac naturali quodam inſtinctu ſuas operationes exercere; Hominem verò ut corpus nudum: ita animam omnibus illis naturalibus artibus deſtitutam, ſortitum eſſe; Verùm pro nuditate, manus omnium artium organa, quibus corpus munire & tueri queat; pro naturali imperitia, rationem, qua diſciplinarum omnium capax efficitur, illisq́; habitibus & diſciplinis informatur, quibus non modo brutis imperat, ſed etiam à brutali ſorte ad divinam vitam quàm proximè accedit.

Diſciplinæ autem illæ, quibus anima humana potiſſimum perficitur, ſunt triplices: Aliæ enim in nuda veritatis cognitione conſiſtunt, quæ à Galeno *Diſciplinarum diviſio.*

artes contemplativæ vocantur: Nonnullæ in prax
occupatæ ſunt, & vitam moreſque dirigunt: Cætera
in ποιήσει ſive effectione, quæ corporis neceſſitatibu
potiſſimum deſtinantur, ut artes propriæ dictæ. De
inde inter diſciplinas effectivas magna diſſimilitud
eſt. Quædam enim certis duntaxat operationibu
perfunguntur & opus non relinquunt, ut ars ſaltato
ria, &c. quæ practicæ minus proprio nomine à Gal
dicuntur: Aliæ operatione ſua id, quod prius produ
ctum fuit, acquirunt, vt Piſcatoria, venatoria, qua
κτητικαὶ ob id vocantur: Nonnullæ ex operatione ſu
certum opus poſt ſe relinquunt, & vel aliquid inte
grum, quod prius non erat, efficiunt; vel ex part
vitiatum corrigunt, quæ ſpeciale nomine ποιητικαὶ
à Gal. 1. & 2. c. de Conſt. art. & ad Thraſyb. de ſan. c. 30
vocantur. Harum omnium diſciplinarum effectiva
rum non eadem perfectio eſt, nec eadem ratione (te
ſte Averrho in Cant.) addiſcuntur. Nam aliis, ut ad
diſcantur, exercitatio ſeu operatio ſufficit, ut in fa
brilibus ſimilibuſque artibus evidens eſt. Aliæ præ
ter exercitationem certas demonſtrationes & defini
tiones exigunt, quibus actio dirigatur, quæ artes di
gniores perfectioresq; merito æſtimantur. In harum
numero eſt Medicina artium præſtantiſſima, cui, te
ſte Porphyrio, ſeſe omnis ſapientia debet, ac in illa
rum quoque, quæ aliquid novi non faciunt, ſed ex
parte vitiatum corrigunt.

Tria primũ in omni arte conſideranda.

Operantur omnes effectivæ artes in materia finis
alicujus gratia. Quare in iis primùm conſideranda e
runt. 1. Subjectum in quo operantur. 2. Finis cujus
gratia fit operatio, qui ſubjecto introducitur, & ex
operatione ſequitur. 3. Inſtrumenta, moduſque ope
randi, quæ omnia in arte Medica occurrunt.

Medicinæ ſubiectum

Nam ſubjectum Medicinæ in quo operatur, eſt
corpus humanum; non abſolutè, ſed quatenus ſana
bile.

Finis.

Finis Medicinæ propoſitus eſt ſanitas: cauſa à
quâ

quâ, functionum integritas, quam eatenus solùm Medicus considerat, quatenus vel præsentem in corpore humano conservat, vel absentem restituit. Instrumenta Medicinæ varia sunt, & modus operandi unus non est. Officium n. medicinę est, appositè curare gratia sanitatis tuendę restituendæque. Nam curationem latè nunc accipio, & curare hic voco non solùm quæ noxia sunt in corpore actiones lædentia, submovere, qua significatione curare à Gal. com. in 22. Aphor. secundi, & 8. Methodi, propriè accipitur, sed etiam omnia mala quæ instant præcavere, ac in summâ, quæ deficiunt in corpore addere, quæ redundant subtrahere. Unde ab Hipp. lib. de flat. Medicina adjectio subtractioq; describitur. Verùm eo Medicina à cæteris artibus differt, quòd maximâ ex parte naturæ operādi subministret, & in operatione, naturæ motum respicere debeat: unde Medicus naturæ minister dicitur, atq; etiam corrector, quod nonnulla interdum efficiat quæ naturæ possibilia non sunt. *Officium.*

Quare ante omnia Medicus corporis naturam, omniaq; principia & causas, intelligere debet, quibus non modò sanitas conservatur & immutatur, verùm etiam ipsum corpus humanum constituitur. Proindè autor libri, qui Medicus inscribitur, triplicia Medicinæ principia esse dicit: Inventionis, constitutionis, & interpretationis. Inventionis primum & antiquissimum principium fuit experientia. Redigendi verò in artis constitutionem & perfectionem, ratio & experientia. At interpretationis & demonstrationis singulorum, naturalis speculatio. Nam à naturæ consideratione auspicari, & à Physicâ, prima principia & omnium demonstrationum fundamenta accipere Medicus debet. Artifex enim ut artifex sua principia non demonstrat: sed assumit, ubi sunt demonstrata: quo nomine Medicina Physicæ subiicitur. Assumit autem Medicus à Physico corpus hu- *Principia medicinæ.*

manum, principia, causas, & accidentia ejusdem: sed differunt ab invicem, quod Physicus ea absolutè, ut entia naturalia sunt, tantum contempletur: Medicus verò eatenùs tantum cognoscat, quatenus inseruiunt ad morbos pellendos & sanitatem conseruandam, ut testatur Gal. de San. ad Thrasyb. cap. 28. 29. Verùm his Physicæ principiis, & solius rationis ductu Medicina absoluta non fuit: sed subindè, aliorum pernicie aliorum salute, perniciosa à salutaribus discernente, experientia usum & vires multorum medicamentorum, aliaque non pauca, subministravit & primam inveniendæ Medicinæ occasionem præbuit.

Definitio Medicinæ.

Ex his omnibus quæ dicta sunt, apparet, quòd Medicina sit *ars ποιητικὴ effectiva, experimento & ratione sanitatem in corpore humano conseruans, & morbum omnem sanabilem remouens.* Dico *effectivam*, quòd vocabulum artis à Galeno aliisq; pluribus plerumque communiter sumatur: & non solùm disciplinis effectivis quibus propriè conuenit: sed etiam theoreticis & practicis tribuatur. Verùm (ut Gal. 1. de const. art. c. 1. & 2. ad Thras. cap. 30. demonstrat) Medicina non est ars contemplativa nec practica: sed propriè effectiva, ut supra diximus. Deinde dico, *in humano corpore*, propter veterinarios, & eos qui curam animalium suscipiūt, quæ ab officio Medici aliena sunt, & diuersa consideratione indigent. Præterea annectitur, *Morbum sanabilem removens*, propter eos qui à morbis victi sunt. Nam (ut scribit Hipp. lib. de arte) omnia mala corporis Medicina non tolluntur. Cum enim Medicus naturæ minister sit, iis succurrere non potest, nec manum temerè admovere debet, qui à morbis planè victi sint. An vero victi sint, Medici est intelligere. Nam, (ut docet Gal. 3. Meth. c. 2. artis etiam opus est scire, an sanitatem, id scilicet quod tendis, sperare debeas: Quòd si nequeas,) ut admone-

net 1. Prognosticorum Hipp. ægri prognosticis sunt potissimum relinquendi. Quarto additur, *Ratione & experimento*, quæ duo instrumenta & principia sunt, quibus salubria eligimus & insalubria vitamus: quibus etiam Medicina Rationalis sive dogmatica, omnium perfectissima ab Empirica, & Methodica distinguitur.

CAP II.

De Sectis Medicorum.

Constat ars medica ex coacervatione dogmatum verorum, sese mutuò consequentium, & ad finem medicinæ tendentium, de quibus non consentiunt Medici, ideoque ex dogmatum diversitate in varias Sectas divisi suut. Est enim Secta secundum medicos consensus multitudinis in doctrina, sive in coaceruatione dogmatum, quæ ex certis principiis se mutuò consequuntur aut consequi putantur. Ex triplici autem dogmatum diversitate tempore Galeni tres Sectæ medicorum fuerunt, Empirica, Methodica,, & Rationalis, quæ per excellentiam Dogmatica appellatur, quibus accessit hoc seculo quarta non spagyrica, quæ artificiosa medicamentorum præparatione illam medicinæ partem, quæ φαρμακοποιητικὴ dicitur, auxit: variisque egregiis remediis Dogmaticam instruxit, sed Paracelsistica à Philippo Theophrasto Paracelso, qui rejectis veterum rationibus, principiis & causis evidentissimis, noua principia nouasque causas & qualitates excogitavit, & in medicina Monarchiam affectavit, novamque Sectam constituit diversam à veterum Spagyricorum, Avicennæ, Gebri, Rhasis, Villanouani, & aliorum, qui omnes Dogmatici fuerunt, Hippocratis & Galeni Sectatores: assumptis principiis & fundamentis, primum ex operationibus & effecti-

Quid Secta secundum medicos.

Quatuor Sectæ medicorum.

I. Secta Paracelsistica.

bus spagyricis, in quibus exercitatissimus fuisse videtur: Deinde ex similitudine & concordantia partium & transmutationum in toto mundo, & in homine: tertiò ex Magorum veterumq; nonnullorum Philosophorum opinionibus; atq; ut fidem quoque faceret nonnulla sententiis sacrarum literarum confirmare studuit.

Paramiri lib.1.c.1.

Definitio medicinæ.

Severinus in Idea c. 2.

Unde non solùm medicinam, sed etiam omnem veterum Philosophiam convellere, & pro iis novam quandam Philosophiam & Medicinam substituere conatus fuit. Nam primùm medicinam non pro arte, sed pro medicamento propriè accipit: & ex medicina medicum fieri, & in medicinæ natura, omnem medici scientiam, artem, theoreticam, practicam consistere arbitratur. Medicinam autem definiunt Paracelsistæ essentiam quandam in natura collocatam deprompt am ex materia vegetabilium mineralium & animalium, quæ arte Spagyrica debitè præparata, & ab impuritatibus separata humani corporis morbos auferre potest. Separatis verò impuritatibus explicantur & manifestantur tres primæ substantiæ ultima cujusque rei materia, quæ Sal, Sulphur, & Mercurius ab iis vocantur. Existimat Paracelsus primùm ex his tribus constare non solùm res cæteras totius universi, sed etiam hominem, quoad corpus Physicum. Deindè ex illis omnia bona & mala, sive sanitatem & morbos habere; Sanitatem autem si hæc tria in unum corpus coeant, planeque consentiant; morbum verò oriri, si dissolvantur & rupto fœdere unum eorum à cæteris, aut omnia tria inter se dissentiant: quod fit quando ab astro virilia aut astralia redduntur, sive in exaltationem deducuntur, ubi Sal resolvitur, calcinatur, reverberatur; Mercurius destillatur, sublimatur aut præcipitatur; Sulphur accenditur, coagulatur, resolvitur, &c. Causam autem efficientem ens & astrum plerumque

Quercetanus in præfat. lib. de priscorum medicina.

Paramir. lib.1 c.2.

Labyrinth. Medic.c.4.

Quid sanitas & morbus.

Lib. de trib. essentiis c.5.

Paramir. lib.2.cap. 4.5.6

Prima genera morborum.

Lib. de entibus morborum.

què vocat, ac entium quinque præcipua genera ponit, ut ens astrale, ens naturale, ens veneni, ens spiritale, ens deale. Quare concludit verum medicum debere in omnibus corporibus trium primorum compositionem, statum, & dissolutionem scire, & primùm in majori mundo omnia probare arte spagyrica, igne, qui res occultas in lucem profert. Dein de accommodare totam majoris mundi dispositionem Microcosmo, & in homine (ut sanitas & morbi intelligantur & curentur) considerare omnia omnium creaturarum genera, species, motus, motuumque omnium vicissitudines & leges. Nam pro confesso accipit homines Microcosmum dici, quia rei psa secundum speciem in se complectitur, quæcunque in toto mundo continentur, nimirùm elementa (quæ matrices & nuda receptacula vocat) & quæ elementis continentur sydera, meteora, mineralia metalla, &c. ac etiam omnes eorum mutationes & causas, ac proinde artem medicam & philosophiam unam scientiam esse. Deinde corpora omnia ex tribus constare, Sale, Sulphure & Mercurio, & in ea resolvi. Tertiò generationes & transmutationes omnes à semine fieri ope spirituum. Nam in semine continere putat spiritus mechanicos & tincturas universæ Anatomiæ suæ speciei, ac semen singula administrare prædestinationes & officia motuum que leges distribuere: Spiritus verò corpora astralia & invisibilia, functiones omnes & transmutationes perficere, inter se contrarios esse, pugnasquè excitare, &c. 4. Corpora generari, si semina digestis temporibus ex Abysso elementorum præcedentia, sibi ex consentaneis principiis novum corpus fabricent: Corrumpi si deposito illo corpore rursus sese in eandem abyssum recondant. 5. Secretione consentaneorum principiorum corpora ex corporibus nasci, illaq; omnia actu alimentis inesse, quæcunq;

Causa morborum.
Paramir. lib. 1. c. 1. 2.
Paragrani lib. 1. Tr. 1.
Labirinth. Med. c. 11.
Fundamenta Sect & Paracels.
Paragran. lib. 1. Tr. 3.
Labirinth. Med. c. 3. 4.
Lib. de Tartaro c. 12.
De modo Phar. Tr. 2.
De meteoris cap. 1.
Labirinth. Me. c. 5. 8. 10.
Lib. ad Athenien. c. 1.

Labirinthus c.5.3. in corpore ex alimentis oriuntur. 6. In Microcosmo non alias quàm Macrocosmo mutationes secundum aut præter naturam existere, nec alias illarum mutationum omniumq́ue effectuum (veluti sanitatis & morborum) causas. 7. Doceri debere quid in homine sit, non ex homine sive in humano corpore, sed ex majori mundo certa experientia arte chymica per ignem singula examinando & resolvendo in ultimam materiam. 8. Vires medicamentorum asscribendas non esse qualitatibus evidentibus, quæ rellolaciæ, sterilesque signaturæ sunt, & accidentia innata solius corporis medicamenti gratia, in quibus nulla confluentia est cum astris morborum, sed proprietatibus consubstantialibus naturæ cheirioniæ sive arcanis viribus, in quibus scientia & prædestinatio sanationis viget. 9. In omnibus corporibus venenum partesque inutiles excrementitias & noxias reperiri, quas ut Vulcanus naturę, aut Archeus arte chymica ope ignis sive caloris nativi separat (quemadmodum in nutritione animati corporis apparet) ita verus medicus imitatur naturæ eodem artificio medicamenta à prima materia ad ultimam deducere, & venenum omneq́ue inutile ab utili veraque medicina separare debet. 10. In spiritu veram medicinam esse, non in corpore medicamenti. 11. Similibus (quæ eandem signaturam veræq́ue Anatomiæ concordantiam habent) similia curari, ut morbos mercuriales mercurio, sulphureos sulphure, salinos sale, &c. 12. Medicinam dirigendam semper esse contra hostem, sive proprietatem astrorum veluti in tartari generatione spirituum salis coagulationis causam vincendum esse, ne amplius coagulare queat, &c. 13. Tandem singulas res suis formis & imaginibus præditas esse, in quibus illarum vera Anatomia sita est docens conjungere, quæ conjungenda sunt. Nam ubi medicina

De modo Pharm. c.3. — *Paramir. lib.1.c.2.* — *De gradib. medicorum lib.2.c.3.4.* — *Paragran. lib.1 Tr.3.* — *Labirint. c.5.10.* — *Paramir. lib.1 c.12.* — *Archidox. lib.1.* — *De modo Pharm. Tract.1.* — *Labirinth. med.c.9.* — *Lib.de trib. essent.c.5.* — *Paragr. lib. 1.Tr.2.* — *Lib.de Tartaro c.15.* — *Labirinth. cap.10.*

Ana-

natomiam cognoverit medicus, discet Anatomiam quoque morborum, ac unà reperiet concordantias eorum quæ cognata sunt, & conjungi debent. *Lib. de Physiog. morb. c. 1. Lib. de signatur. rerum De per sicaria. Paramir. lib. 1. c. 5.* Igitur quod prodest matrici, id præditum est matricis Anatomiâ, ac in hoc quoq; omnium morborum illius Anatomia continetur. Quarè ut veteres illi methodici Sectam suam definierunt cognitionem evidentium communitatum, ita Paracelsistæ suam quoq; definire poterunt cognitionem concordantiæ Microcosmi cum Macrocosmo. Attamen fatetur Paracelsus cum Dogmaticis se experientia & ratione niti, licet morbos, causas & Symptomata plerumque confundat, & methodum medendi cum indicationibus more Empiricorum rejiciat, quo uno Empiricum se esse probat. *Paragran. lib. 1.* Deinde aut cum experientia rationem confundit, aut consistere solùm putat in nuda similitudine & concordantia rerum. Nam libro de Physiogn: medicinam nil aliud esse asserit, quàm experientiam: & lib. 1 Paragran: morbos à remediis discendos, & juxta remedia distinguendos: lib. 1. Paramir. duplicem esse nostram cognitionem, unam quam nostro ingenio habemus audiendo & legendo, sed hanc medicum non facere, alteram quam experientiâ addiscimus; quæ duplex illi vicissim est; una fortuita, error & fallacia: altera certa, medici unicum fundamentum & magister, quam arte chymica ex igne tantum discit: *Lib. 1. Para gran. Tr. 1. De Physiogn. morb. c. 1. Libr. de podagra.* Hac experientia absolvitur medicus, & inveniuntur tres primæ substantiæ cujus sunt naturæ, proprietatis & conditionis per totum mundum in omnibus creaturis; hinc propter concordantiam in homine. Nam docetur homo ex majori mundo non ex homine. Deindè medicina & id cui medetur eodem modo cognoscuntur cum eadem utriusquè sit Anatomia. Ex hac concordantia oritur perfectio medici, cognitio morborum unà cum in-

ventione veræ medicinæ, quâ absoluitur curatio.
De hac Secta deque Paracelsi philosophia & medicina peculiari tractatu Deo favente dicemus.

II.
Empiricorũ doctrina.
Qui ab experientia Empiricos se vocarunt posthabita omni indicatione, & rejecta corporis humani, causarum internarum, & facultatum cognitione, quę omnia illis incomprehensibilia erant, solam observationem & experimentorum noticiam ad salubria eligenda, & insalubria vitanda sufficere indicarunt. Ad curationem verò triplici experientiæ genere utebantur: quorum primum casu, alterum consultò agentibus obvenit, tertium, cum imitantur, quod fieri viderunt: hoc genus imitatorium artem eorum maximè constituit. Nam talium memoriam pręcepta esse dixerunt, & congeriem ejusmodi præceptorum Medicinam; qui verò ea congessit Medicum vocarunt: Ac semper quod quisque congessit αὐτοψίαν quam definierunt memoriam eorum, quæ sæpe ejusdemque modi visa sunt: Idem quoque experientiam nominarunt, ejusquè narrationem, historiam. Quod enim αὐτοψία est à quo aliquid observatum fuit, idem alteri est historia qui illud didicit. Historias autem sive aliorum experimenta didicerunt & descripserunt imitationis gratia, ut in omnibus morbis remediis abundarent: Nam uni Medico impossibile videtur in omnibus ægris concursum signorum observare. Quia autem evenerunt sæpe affectus incogniti, quorum explorata illis non erant remedia, instrumentum excogitarunt, transitum ad similia.

III.
Methodicorũ doctrina.
Qui verò à compendiaria artis ratione seipsos falsò nomine Methodicos vocarunt, solis evidentibus communitatibus utebantur, rejecta experientia, contemptâque loci affecti, causarum, facultatum, & similium cognitione, solam indicatione

qu

CAP II.

uæ ab affectu sumitur sufficere ad curationem
istimarunt. Proinde sectam suam cognitionem
videntium communitatum finem Medicinæ se-
uentium definierunt, satisquè putarunt commu-
ia quædam morborum intueri, quorum tria ge-
era statuerunt: Duo simplicia: unum astrictum,
terum fluens, & tertium ex his compositum:
einde, utilem indicationem in astrictis laxatio-
em, in fluentibus adstrictionem, in mistis verò, ei
uod maximè urget occurrendum. Atque ita non
erbotenus solùm ab aliis sectis discreparunt: sed
ovandi etiam studio aliqua immutarunt, & multa
t aliena & superflua rejecerunt, eamq; maximam
Iethodicæ sectæ virtutem esse gloriati sunt. Qua-
Hippocratem, qui vitam brevem artem longam
ixit, reprehendunt: rem enim omnem contra se
abere affirmant, ut brevis illa sit & vita longa. Dem-
tis enim quibus ars juvari falsò putatur, & obser-
atis morborum communitatibus nec longam Me-
icinam esse difficilem, quæque sex mensibus disci o-
nnis celerimeq; possit: ut de illis testatur Gal. lib. de
ectis.

Tale est artificium Ramistarum in cunctis disciplinis.

IV. *Medicina dogmatica*

Verùm Dogmatica sive rationalis Medicina
nter has duas sectas medium quodammodò tenet.
Nam rationales medici neque omnia utilia ex ob-
servatione deprehendi dicunt, quemadmodum vo-
unt Empirici, neque rursum omnia ex indicatio-
ne, ut statuunt Methodici, sed nonnulla ex obser-
atione, veluti deleteria & nonnullorum medica-
mentorum vires: aliquâ ex indicatione ea videlicet
quorum causæ reperiuntur. Causæ verò ut causæ
sensui evidentes non semper sunt, sed ratione ple-
rumque judicantur, Quare cum experientia ratio-
nem conjungunt & naturæ cognitionem, unde ra-
tionales vocantur, ac ad curationem necessariam
esse demonstrant, cognitionem non modo reme-

dio-

diorum sed etiam causarum tàm latentium quàm evidentium & signorum. Item corporis totius, loci affecti, partium singularum, & facultatum. Præterea regionis, aëris, ætatis, sexus, cæterarumque circumstantiarum: ut videre est apud Gal. in libris de Sectis, de Opt. Secta. Item, Meth. Med. &c. De hac dogmaticâ medicinâ ex monumentis Hippocratis, Galeni, aliorumque principum Sectæ hujus in hoc opere potissimùm agemus, & primùm de partibus medicinæ Dogmaticæ in genere, deindè de singulis in specie.

CAPVT III.

De Partibus Medicinæ.

Partes Medicinæ.

CUM finis Medicinæ sit sanitas, quatenùs eam præsentem in corpore conservat, vel absentem restituit, ut supra demonstratum fuit; duę propriissimæ & primariæ Medicinę partes erunt, ad quas cætera quæ in Medicina proponuntur tendunt. Quas Galenus primò de San. I.c.I.& ad Thrasyb. de San. c. 30. primas & maximas vocavit.

Principales Medicinæ partes duæ.

Una ὑγιεινὴ aut φυλακτικὴ quæ sanitatem in corpore tuetur & confirmat, ac ab imminentibus malis conservat. Altera θεραπευτικὴ quæ appositâ remediorum administratione dextroque usu humanum corpus à morbis liberat, & sanitati restituit. Quia verò nec sanitas conservari, nec morbus è corpore submoveri à Medico ritè poterit, sine ipsius subjecti corporis, partium, facultatum, & similium, quæ à natura corpori humano insunt consideratione: deinde sine morbi & sanitatis cognitione, differentiis, causis, & accidentibus: Præterea nec hæc, sine signis, quibus etiam, eventum morbi

morbi, & quid de ægro ſit ſperandum Medicus præcognoſcit. Proindè præter illas duas partes principales, quæ in operatione conſiſtunt, (unde à nonnullis, practicæ, ab aliis factivæ nominantur) ad artis Medicæ conſtitutionem aliæ tres partes requiſitæ *Tres minus* erunt; quas, quia per ſe ad opus non tendunt, ſed *principales.* potius cognitione ſua duabus partibus principalibus inſerviunt, theoricas nonnulli vocarunt: nimirum, φυσιολογικὴ, παθολογικὴ, σημειωτικὴ. Eſt autem φυσιολογικὴ, ut hîc intelligitur, non omnis rei naturalis in Medicina cognitio, ſed ſolis humanæ naturæ, & eorum quæ ſecundum naturam homini inſunt, conſideratio: qualia ſunt ſeptem illa quæ res naturales dicuntur: ſcilicet Elementa, temperamenta, humores, ſpiritus, partes, facultates & quæ à facultatibus proficiſcuntur actiones, & uſus. Deinde παθολογικὴ quæ αἰτιολογικὴ quoque dicitur, eſt accurrata eorum explicatio quæ præter naturam corpori humano inſunt: talia ſunt tria: Morbus, morbi cauſa & ſymptoma: Tertiò σημειωτικὴ eſt, quæ ex ſignis non ſolùm de præſenti & præteritâ conſtitutione cauſiſq; ejuſdem judicat, ſed etiam futurum morbi eventum præcognoſcit. Quare totius Medicinæ quoque partes erunt, quibus omnia artis Medicæ membra continentur.

An verò duabus illis partibus principalibus à *An pars* fine ſumptis, tertia addi debeat, quæ neutris conve- *aliqua Me-* niat, dubitari poterit? Nam ſanitatis magna latitu- *dicina de-* do eſt, & inter ſanitatem & morbum, medium ſive *beatur neu-* neutralitas quædam eſt, eaquè duplex potiſſimùm, *tri?* una decidentiæ, quando ſcilicet corpus in termino ſanitatis exiſtens ſemina quædam morbi concipere incipit, ut facilè cauſarum progreſſu in morbum labatur: altera convaleſcentiæ, quando ex morbo in ſanitatem tendit. Utriuſque cura Medico incum-

bit: & huic refectio aut resumptio, illi præser-
tio convenit. Verùm cum neutra constitutio
quæ actiones producit, vel non satis firmas,
leviter offensas, vel cujus occasione corpus nu
morbo, nunc sanitati subjicitur: si sensibilis act
num sit læsio, ad θεραπευτικὴν: si verò actiones sa
firmæ non sint, sed sine sensibili læsione, ad ὑγιειν
illa neutrius constitutionis cura refertur. Corri
enim magna & evidentia vitia θεραπευτικὴ: par
& minùs sensibilia, ὑγιεινή. Nihilominus præse
vatio quædam est, quæ soli therapeuticæ debet
in morbis qui adhuc fiunt, & à causa foventu
quæ simplex non est: sed cùm curatione prop
dicta conjungitur. Nam curatio propriè qua
tum morbi genitum est tollit: præservatio viribu
consulit & progressum causarum nocentium imp
dit. Gal. 22. Aphor. 2. & 9. Meth. cap. 13. Que
si igitur valetudo intra limites sanitatis contenta si
omnis ejus cura ad ὑγιεινὴν sive φυλακτικὴν refere
da erit, quæ à subjecta materia in tres species su
dividitur. Nam sanum corpus triplex est: pr
mò sanum κατὰ σχέσιν: 2. καθ' ἕξιν 3. δι' εκτικὸν Gal ad Thr
sybul. cap. 30. 40. Quare una pars Medicinæ sal
Divisio ὑγιεινῆς. bris, δι' εκτικὴ dicitur, quæ perfectè valentem accip
ens, in eo hoc ipsum gradu conservat. Altera no
mine generis ὑγιεινὴ vocatur, quæ sanitatem in hab
tu & inculpatum non perfectam, tuetur & confi
mat: Tertia ἀναθρεπτικὴ refectrix dicitur, quæ vale
tudinem non satis firmam & in habitudine solùm
accipiens, ad meliorem statum perducit, aut salte
à morbo defendit. Hæc majora gravioraque mala
quàm cæteræ duæ corrigit: & sub ea contineri po
terunt illæ partes quæ neutrius constitutionis es
dicuntur: nimirum, ἀναληπτικὴ, quæ à morbis jam
liberatos reficit: Deinde quæ facultatem huic op
posi

positam habet προφυλακτική, ut supra diximus; Tertiò γερωκομική; quæ senum curam suscipit, qui licet non ægrotent, firmâ tamen valetudine non utuntur: Præterea ἐπανορθωτική quæ corpora & membra debilia, morbo nondum detenta, paulatim corrigit & reficit. Gal. de Opt. Secta. cap. 4.

Materiæ auxiliorum, sive operationum Medicarum instrumenta tria possimum sunt: Primò Diæta, quæ comprehendit considerationem & curam sex rerum non naturalium: eæ autem sunt: Aër, cibus & vigilia, excreta & retenta, motus & quies somnus & vigilia, animi pathemata: Secundo loco sunt Medicamenta propriè dicta: Tertiò manuum operatio sive administratio. *Materia auxiliorum duplex.*

Ex istis operationis & instrumentorum diversitate tota practica Medicina in tres species dividitur. *Partes practica Medicina tres*

Quarum prima est διαιτητική, quæ adhibitâ consideratione sex rerum non naturalium unicuiq;, certam vivendi rationem præscribit: Huc etiam refertur Gymnastica, non illa athletarum, sed veterum, cujus meminit Plato.

Secunda, est φαρμακευτική, quæ apto & convenienti Medicamentorum tàm simplicium quàm compositorum usu morbos è corpore tollit, & pristinam sanitatem restituit. Sub hac natura, vires, & vsus omnium medicamentorum continentur, ac etiam illa artificiosa ratio, præparandi medicamenta in usus medicinæ; sive ea fiat vulgari & usitato modo, sive arte spagyrica, quæ uno nomine φαρμακοποιητική dici poterit.

Tertium est χειρουργική, quæ, manuum administratione imponendo, secando, urendo, & similibus, corpori affecto medetur. Quia verò commodâ victus ratione, non solùm sanitas conserva-

tur,

tur, ſed etiam morbi non raró ſanantur, tàm θεραπευ-τικὴ quàm ὑγιεινὴ ſuam διαιτητικὴν poſtulare videtu[r]. Verum ὑγιεινὴ commodâ victus ratione potiſſimu[m] abſolvitur, quare διαιτητικὴ ei primarió tribuitur, [...] cognitio ſex rerum non naturalium, quæ cauſæ ſa-lubres, circa quas ars conſervativa ſanitatis verſatu[r] à Gal. cap. 85. art. Med. dicuntur. Nam ubi modu[m] ſervarint in qualitate & quantitate, ſalubres ſun[t], ubi ab hoc modo receſſerint morboſæ efficiuntu[r]. Chirurgia veró & φαρμακευτικὴ propriè ad θεραπευ-τικὴν referuntur: nihilominus in his penè omnibus mutuas operas ſibi θεραπευτικὴ & ὑγιεινὴ præſtare vi-dentur. Poterit Medicina aliter quoque, idque no[n] incommode dividi, ut Gal. de Opt. Secta. cap. 4. ad-monet: dummodò nullum ejus membrum omit-tatur, omniaquè unum illum finem in Medicina re-ſpiciant. De his partibus legitimo ordine & metho-do dicemus, ſi prius demonſtratum fuerit, quid & quotuplex ſit methodus, ac quâ methodo ars medi-ca proponi debeat.

CAP. IV.

De Methodis.

VT ea omnia, quæ in arte medica traduntur, ritè proponi & accuratè intelligi queant, cer-ta methodus requiritur, nam ut ſcribit Galen. 1. Meth. cap. 4. Aliquid Methodo invenire & judica-re, ei ex adverſo opponitur, quod fortuitò & te-merè.

Methodus in genere duplex.

Methodus veró non uno modo ſemper acci-pitur: Nam interdum ſumitur pro quavis ſcientia aut arte Methodo diſpoſita; propriè veró pro in-ſtrumento tantum logico, docente, procedere in diſci-

CAP. IV.

disciplinis ab uno ad aliud, cognitionis gratia. Talis progressio duplex est; una quæ res in artibus docendas ita disponit, ut dextrè & facillimè percipiantur; Altera quæ à noto ad ignoti cognitionem nos ducit: Illa, ordo & à Galeno 1. c. Art. med. τάξις διδασκαλίας & aliquando διδασκαλία, vocatur, ac totam aliquam artem spectat: Hæc, proprio nomine Methodus dicitur, & veritatem in singulis artis partibus & Theorematibus respicit. In disciplinis autem omnibus duo sunt termini & extrema; unum causæ primæ aut principia, quæ naturâ notiora dicuntur, quia naturâ prius extiterunt, & non quia universaliora semper sunt; Alterum finis est Effectus ultimus nobis notior sensibusquè evidentior. Horum terminorum respectu ars ordinem habere potissimum dicitur.

Quid ordo & quotuplex?

Nam ordo est habitudo plurium ad unum. Hoc unum, vel est alterum horum terminorum, vel quod utrumque cum omnibus intermediis virtute continet, & in quo velut in medio & cêtro omnia coeunt; Quod medium nonnullis videtur certa quędam Definitio: unde à Galeno tres ordines doctrinæ constituuntur, nimirum Syntheticus, Analyticus, & Definitivus.

Ordo Analyticus.

Est autem ordo Analyticus, qui docet omnia in arte ad unum finem ordinare; Hic à fine ultimoquè effectu initium sumit, ac finem in media ducentia ad finem; effectum in suas causas: compositum in sua principia & elementa resolvit, ac à fine ad proxima consequenter, vel ad totam artem, omnesquè ejus partes, ducit. Quare hoc ordine procedendo artes primum inventæ sunt, ac ut inventæ, ita aliquando traduntur: Nam principium rei non est semper principium cognitionis ut Arist. 5. Meth. c. 1. testatur. Hoc ordine traditus est à Galeno lib. de constitutione Artis medicinalis.

Ordo compositivus.

Ordo compositivus est, qui docet uniuersa a prima principia ordinare, sive à primis causis, simplicissimisque principiis & elementis, ad ea quæ inde oriuntur, nullo transposito vel prætermisso procedere, donec ad finem perventum sit. Hoc potissimum utimur in iis disciplinis tradendis & demonstrãdis, quorum causæ sunt exploratæ, & veritas Resolutione invẽta: Nam in Resolutivo ordine à posterioribus & effectis nobis notioribus procedentes inveniemus naturæ priora; E converso in compositivo, à naturâ prioribus procedentes reddimus causam posteriorum. Quare compositivus ordo quasi generatio quędam est, quæ à natura prioribus semper procedit.

Ordo definitivus.

Tertiò ordo Definitivus à Galeno dicitur, non quia definit, vel definitionibus utitur, vel à definitione quovis modo auspicatur; sed quia artis ipsius primùm generalem definitionem proponit, quibusdam veluti capitibus, omnes partes artis illius continentem; quæ capita in alias partes rursum resolvit, & has iterum in alias atq; ita deinceps, donec omnia ad artem spectantia declaraverit.

Unde hic ordo, nunc definitionis dissolutio, nunc explicatio & explanatio, nunc divisio dicitur. Præterea à fine aut principio non auspicatur; sed memoriæ gratia extrema cum intermediis includens, sola capita & conclusiones eorum, quæ alibi latius demonstrata sunt, brevibus proponit. Quare certus & necessarius hic ordo non est, nec initium ejus, definitio scilicet, stata & firma: Nam nihil vetat, ex varia divisionis ratione, uni arti varias definitiones inservire, modò ipsas artis partes maxime universales comprehendant; deinde definitio talis procemium potius quàm pars artis videtur, quo nomine à nonnullis reiicitur; ab aliquibus autem idem cum cæteris, aut quam proximè ad compositivum accedere

ere putatur. Hoc ordine traditus est à Galeno libellus de arte medicinali. Ex quibus omnibus apparet compositivum ordinem ad docendum ac perfectam ei scientiam acquirendam, magis inservire: Resolutivum ad inveniendum necessarium esse; Definitivum verò ad memoriam solum & comprehensionem prodesse. Verùm id diligenter observandum est, in singulis artis aut scientiæ cujusque partibus non eundem, qui in toto, semper ordinem esse. Nam interdum tota disciplina Synthetico ordine proponitur, ubi pars aliqua, vel ob facilitatem; vel quia id Methodus demonstrativa postulat, Resolutivo docetur. Quemadmodum incipiendo à Physiologia, tota medicina compositivo ordine à Galeno & Avicenna tractatur, sed pars curatrix semper Resolutivo.

Methodus verò propriè est instrumentum logicum docens in disciplinis progredi à noto ad ignotorum theorematum perfectè cognoscendorum gratia. *Quid Methodus propriè dicta.*

Significat enim Methodus viam ab alio ad aliud, scilicet à noto ad ignotum, quæ sine illationis necessitate non est. Quare Galenus 1. Method. capit. 4. viam & ordinem esse dicit, qua in disquisitione aliquid sit primum, secundum, tertium, atque ita deinceps, donec ad id sit perventum, quod est quæsitum. Hæc disquisitio & progressio à noto ad ignotum, quatuor modis à nonnullis fieri dicitur. 1. Divisione, per differentias descendendo; 2. Resolutione à nobis notioribus ascendendo; 3. Definitione; 4. Demonstratione. Quæ omnes non ab Ammonio & Eustatio solum, sed etiam à Galeno interdum Methodi dicuntur, & instrumenta necessaria videntur ad disciplinas rectè percipiendas.

Verùm cum Methodus propriè sit, quæ ab

Methodus propriè duplex.

alio ad aliud ducit cum illationis necessitate, d
monstratio propriissimè Methodus erit. Demonstr
tio autem duplex est; una διότι, quæ ex causis prim
& immediatis proprium πάθος de suo subjecto con
cludit; Altera ὅτι priori opposita, quæ ab effectis a
causas procedit: Utraque demonstratio Methodu
dicitur, ac quoque processus sive continuata serie
demonstrationum tendentium à noto ad ignotum
verùm illa demonstratio Methodus Synthetica; Hæ
Analytica, ac inventionis dicitur. Nam ubi defini
demōstratio ὅτι, ibi per regressum incidit διότι, quo
in methodo medendi observatur, quę ab effectis pro
cedit; nam teste Galeno 11. Meth. cap. 10 quod in re
solutiva methodo est ultimum inventum, id in cura
tione est primum peragendum. Principium autem

Methodus inveniendi & tradendi artem Medicam.

curationis est morbi cognitio; morbi verò vel sani
tatis cognitio ex propriis accidentibus manifest
redditur. Verum cum morbus sit accidens, in subje
cto erit, & propriam inhærentiæ causam habebit.
Quibus omnibus resolutiva methodo inventis re-
grediendo per compositionem affectio quævis de
suo subjecto per causam proximam demonstratur.
Et hæc demonstratio positu terminorum à defini-
tione causali illius affectionis tantum distinguitur.
Hoc igitur modo, omnium affectionum in humano
corpore cognitio, per demonstrationem invenitur
& explicatur, ut Gale. 1. Meth. & passim alibi postu-
lare videtur.

Ex his colligitur ad perfectam disciplinæ cogni-
tionem & constitutionem, methodo & ordine opus
esse; methodo, ut singula seorsim perfectè intelligan-
tur & judicentur; ordine verò, ut omnia apte dispo-
nantur & consentiant. Quare ubi scientiæ perfectè
proponuntur, methodus cum suo ordine conjungi-
tur, & utrumque uno nomine methodus communi-
ter dicitur.

DE

DE PHYSIOLOGIA LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

De Elementis, Elementorum mutua permutatione & Mixtione.

Quemadmodum literis primis vocis elementis incognitis, syllabas aut voces nemo perfectè didicerit: Ita teste Galeno, li. contra Lycum: cui scientia elementorum, sive primorum corporum incognita sit, multo minus eorum quæ ab illa veniunt, compositorum nimirũ corporum scientiã noverit. Proinde ut omnium mutabilium corporũ caussas intelligamus, necesse erit imprimis ipsa Elementa elementorumque mutuam transmutationem & permixtionem intelligere: Nam aut generatio & corruptio nulla erit, aut in his elementis, & in iis quæ ex elementis componuntur apparebit. Unicuique autem generationi & corruptioni aliqua necessariò subiecta materia est, cum ex nihilo fieri & in nihilum redire, nullum corpus naturale queat; ex qua cum inexistit omnia corpora naturalia gignuntur, & in quam per corruptionem iterum redeunt.

Elementũ in genere quid & quotuplex

Ejusmodi materia in compositis corporibus sunt prima simplicia corpora, quæ elementa vocantur. Nam elementum propriè ad aliquid dicitur, nimirum ad compositum, quod ex elementis oritur, quo nomine ad genus caussæ materialis pertinet, & in eo, propriè est cujus est elementum, sicut materia in eo cujus est materia. Nam id ex quo aliquid fieri dicitur, si rei effectæ non insit, sed depereat, non materiæ sed privationis modum habet. Aliquid

autem ex aliquibus dupliciter componi dicitur; v nullis ullo modo immutatis, vel permixtis & im mutatis. Itaque elementa duplicia dici poterun alia compositionis, alia mixtionis. Compositioni autem elementa, non absolutè sed illius tantum compositi respectu dicuntur, cujus sunt elementa & partes. Nam teste Galeno(lib de natura humana vocabulo elementi abutentes simplices in cuiusqu rei fabrica partes, prima illius elemēta appellamus Ita Plato centum, ait, plaustri esse dicta Element ab Hesiodo. Similiter animatorum sanguine præ ditorum, nunc humores, nunc partes similares ele menta dicuntur. Eodem modo totius universi ele menta sunt, non solùm ignis, aêr, aqua, terra, sed & ipsum cœlum, quod ab Aristot. 1. Meteor. primum elementum vocatur.

Elementum propriè dictum.

Mixtionis verò elementa sunt corpora simpli cia, prima & communia, à natura condita grati generationis mixtorum, nimirum ut mixtorum o mnium communis materia essent ex quibus primò componi, & in quæ ultimò resolvi omnia mixta na turaliter debeant. Talia corpora revera & propriè e lementa dicuntur.

Definitio Elementi.

Quia igitur ex elementis componi, & in ele menta iterum resolvi mixtum corpus naturaliter debet, utriusque ratione ab Aristot. definitur. Nam compositionis respectu 5. Metaphys. definitur id ex quo componitur aliquid inexistens, specie indivisi bile in aliam speciem: Sed resolutionis & divisionis ratione 3. de cœlo: Corpus simplex in quod cum in sit corpora dissolvuntur, ipsum autē in alia quæ spe cie differunt dividi nequit. Quare differentiæ loco indivisibile in aliam speciem utrobiq; ponitur, quo sensu à Galeno elementum definitur, minima pars ejus cujus est elementū; Nam magnitudinis divisio, (teste Gal. 8. de placitis) nullum hujusmodi minimū

habet,

habet, sed quæ aliquando sistat terminumq; reperiat speciei sectio sit, qualis in elementis non datur. Elementa verò non sensu solùm sed & ratione partium penitus similium absolutè intelliguntur. Hæc elementa licèt ad genus caussæ materialis referantur; prima tamen omnium corporum materia non sunt, sed prima simplicia solùm corpora, & non absolutè simplicia, quia composita sunt ex actu & potentia, materia nimirum & forma, quæ per se speciem non habent, sed quæ complexu utriusq; oriuntur corpora. Verùm elementum quodvis speciem simplicissimam habet, & in partes specie discrepantes diuisibile nullo modo est. Alia verò corpora, quæ ex elementis componuntur, si non sensu ut mixta homogenea, ratione saltem in partes specie distinctas diuisibilia esse judicantur.

De numero Elementorum.

Talia autem elementa infinita numero non sunt, cum differentiæ quibus distinguuntur corpora finitæ sint, & sub sensus cadant, ac infinitorum scientia nulla esse queat: Nec magnitudine indivisibilia, ut quidam voluerunt, cum ex indivisibilibus nullum corpus componatur, aut in indivisibilia resolvatur: Nec unum aliquid, alioquin omnia quæ eo uno constarent, unam naturam, unumquè motum haberent, & quia unum contrario caret, in eodem statu omnia semper permanerent: Præterea nec plura impatibilia & penitus impermutabilia, alioqui mixtio & mixti corporis generatio nulla foret. Nam ubi ex pluribus quicquam componitur, quæ, qualia per se sunt, talia ad extremum durant nunquam, teste Galeno 1. de elementis, novam formam adipiscetur, quæ in iis non præfuerat ex quibus constituebatur. Relinquitur ergò, plura elementa esse, numero finita, magnitudine divisibilia, & natura sua patibilia.

Numerus verò & distinctio elementorum

Elementorum numerus unde & quomodo inquirendus.

aliunde ſumenda non erit, quàm ex communibus omnium corporum mutabilium affectionibus. Hæ elementis primis corporibus primò inſunt, & ab iis propriè dependent. Nam quæ ex elementis & principiis aliquibus oriuntur, naturam illorum ſemper referunt & ſapiunt. Deprehendimus autem omnia corpora ſublunaria primum ad locum naturaliter moveri: Deinde alterationibus, generationibus & corruptionibus obnoxia, ac proinde qualitatibus duplicibus, locomotivis ſcil. & alterativis prædita eſſe. Quare hæ qualitates elementis primò inerunt, ac his qualitatibus diſtingui & intelligi elementa debent. Verùm ex qualitatibus motivis eſſe ſolùm quatuor mundi elementa locis naturalibus diſtincta (ex quibus inferior mundus componitur) intelligimus: ex qualitatibus alteratiuis naturam, finem & uſum elementorum deprehendimus. Ac primum eſſe plura ſimplicia corpora, ex diſcrepantibus ſimplicium corporum naturalium motibus ſurſum à medio mundi, vel deorſum ad medium manifeſtum eſt: Nam primùm ſimplici corpori ſimplex motus convenit; & compoſito motus ſimplicis prædominantis. Deinde nihil præter naturam ſurſum aut deorſum moveri dicitur, cui alius naturæ proprius ei oppoſitus non convenit. Prætereà quod loco naturaliter movetur ad locum naturæ ſuæ accommodatum, qui forma quodammodo eſt, & perfectio corporis contenti, velut ad finem ſemper tendit.

De qualitatibus locomotivis.

Hunc impetum ad naturalem locum efficiens & continuans cauſſa, eſt qualitas motiva, grauitas ſcilicet vel levitas, quæ formæ elementorum non ſunt, ut aliqui voluerunt, ſed internum principium cum forma ſemper conjunctum, quod manente forma nunquam aboletur. Moventur quidem elementa ſurſum & deorſum à levitate vel gravitate, ac miſta quoque motu prædominantis elementi,

ſed

sed non ut animalia. Nam in animalibus inclinatio ad motum est appetitus, elementis inclinatio ad locum est gravitas vel levitas. Deinde ut in animalibus aliqua appetitus caussa est ad movendum primò excitans: Ita in ipsis elementis grauitatis & levitatis caussa ejusmodi nulla est: Sed quæ elementum generavit cum forma ista inclinationem tribuit, cujus nixu ad locum naturalem nisi impediatur continuò movetur: Proinde ex se propriè elementa non moventur, sed animalia solum, quòd animalia ubi quieverint, motum inchoare queant, sine ulla caussa generante vel impedimentum tollente, quæ in elementis cæterisque inanimatis necessariò requiritur. Grave autem & leve duplex est, aliud simpliciter & absolutè, aliud cum alio comparatum. Simpliciter leve est, quòd à medio in superiorem locum ad concavum lunæ semper tendit: Contra simpliciter grave, quod in imum mundi locum pondere suo semper decumbit. Alterius verò respectu grave & leve, quod cum æquali mole, qua aliquid præditum sit, celerius sursum vel deorsum incitatur. Nam quæcunque sursum vel deorsum ad locum naturalem moventur, ea superioribus graviora, inferioribus leviora sunt. Quod autem levius rariorem, quod gravius densiorem magisquè compactam substantiam habet. Quare cum ignis supra omnia maximè emineat, terra verò ad imum mundi præcipuè decumbat, erit ignis absolutè levis, terra absolutè gravis. Cum autem ab extremo ad extremum per medium in quovis motu transitus fiat, & ubi natura conatur referre unitatem, extrema interventu mediorum, miro artificio semper conjungat, medium inter hæc duo, non unicum sed geminum erit, quod partim eminere, partim subesse debeat, ac proinde unum quod ad naturam ignis propius accedat, nimirum aër: alterum quod ad

naturam terræ, nimirum aqua. Mixta autem ex his quatuor elementis corpora motum prædominantis elementi semper sequuntur, & ad locum prædominantis elementi naturaliter moventur, ut ibi conserventur & quiescant. Proinde ex gravitate & levitate non naturam & caussas elementorum, sed esse solùm quatuor prima corpora locis distincta intelligimus. Consequens est, ut elementorum naturam & caussas quatenus sunt elementa & mixtorum materia cognoscamus.

Natura Elementorũ. Ac primùm natura elementi ex fine æstimatur, finis autem elementorum est propter generationes mixtorum, ut ex definitionibus supra traditis apparet: Proinde huic finali caussæ & formam & materiam correspondentem habebunt. Materia autem communis formis elementorum substrata, est illa prima, subjectum omnis mutationis primum. Hæc licet omnium formarum per vices capax sit, nec formam propriam habeat, à formâ tamen alicujus elementi nusquam separabilis esse poterit. Verùm cum mixtio non sit pura generatio, quæ eorũ tantum est, quæ in pura potentia, neq; pura compositio, quæ eorum quæ in actu perfecto, sequitur mediorum esse, quæ ab actu perfecto reducuntur ad actum imperfectum. Proinde elementa mistorum materia, formas & actus habebunt, quæ ab esse imperfecto ad perfectum possunt reduci, & conditiones materiæ in mistis obtinere.

Formæ Element. Hæ formæ elementorum (ut Scaligeri verbis utar) actus materiæ quæquæ suæ sunt, quæ materiæ, quia ad operosiorem compositionem à natura destinatæ sunt, factum est, ut sicut & ipsæ, ita & formæ earum commisceri queant. Verùm quia formæ istæ elementorum ignotæ sunt, ac elementa gratia generationis mixtorum, quę sine mutua actione & passione non fit; contrariis illis qualitatibus sensibilibus quæ tum activæ tum

passi-

passivæ sunt describenda, determinanda & distinguenda elementa erunt. Tales autem sunt præcipuè tactiles qualitates, non omnes tamen, sed primæ solum illæ quæ alterativæ dicuntur, ad quas cæteræ tactiles qualitates reducuntur, & per quas κατὰ τὰς συζυγίας elementa distinguuntur & intelliguntur, nimirum caliditas, frigiditas, humiditas & siccitas.

De qualitatibus primis alterativis.

Hæ quatuor qualitates non sunt ipsæ formæ elementorum substantiales, quibus inesse specifico constituuntur, vt Alexander & medici non pauci opinantur; sed propriè accidentia consequentia formas, cum quod unius respectu sit substantia, alterius accidens esse nunquam queat: Nihilominus ut sunt præparationes materiæ pro singulis elementorum formis educendis cum præviæ alterationes materiam proximam efficiant, principia & materia elementorum dicuntur. Deinde quia vi & mediante actione harum qualitatum, simplices illæ substantiæ miscentur, & elementa mistorum efficiuntur, nunc formalia principia, nunc formæ, nunc principia constitutiva elementorum vocantur, & non rarò tàm ab Aristotele quàm Galeno pro ipsis elementis sumuntur. Non omnium harum quatuor qualitatum licèt contrariarum, vel in agendo, vel in resistendo æqualis virtus & efficacia est. Nam caliditas ad agendum potentissima est, & efficacissima; ad resistendum verò omnium maximè infima. Deinde frigiditas, tertiò humiditas: omnium verò ad agendum inefficacissiama siccitas, ad resistendum verò firmissima, deindè humiditas, tertiò frigiditas, quartò caliditas: quod à natura mira ratione factum fuit. Nam si elementum ignis, in quo viget calor, in resistendo tantum, quantum in agendo, valeret, omnia ab igne nunc consumpta forent. Proinde ut elementorum certa quædam proportio esset, natura vim contrariarum qualitatum in agendo & resi-

resistendo proportione quadam libravit & compensavit. Omne autem contrarium in contrarium suum primò agit, & contrario primò patitur. Agit autem, si contrarium quantum fieri poterit in suam naturam convertat, quod fieri nequit, nisi aliquo modo perimat. Talem actionem & passionem & in simplicibus & in mixtis istæ quatuor qualitates habent, unde tàm activæ quàm passivæ dici merentur. Nam calidum in frigidum calefaciendo; & frigidum vicissim in calidum refrigerando agit: Pari ratione humidum in siccum humectando, & vicissim siccum id quod humidum exsiccando, in suam naturam convertit. Proinde ubi qualitates contrariæ, planè impares concurrunt, imbecilliorem validior superat, & in suam naturam convertit: Sed si viribus quodammodò pares fuerint, altera alterā in suam naturam convertere nequit, sed mutua actione & passione sese mutuò contundunt & contemperant, donec sub communis formæ imperio devinctæ perfectè uniantur. Talis unio tantum in mixtione conspicitur ex illa duplici quatuor qualitatum pugna, ubi nova oritur actio, quæ non est contrarii in contrarium, sed velut artificis in materiam. In hac actione quia humiditas & siccitas materiam obedientem actioni caloris & frigoris faciunt, passivæ qualitates dicuntur: Calor verò & frigus quia efficientis caussæ materiam determinantis rationem habent, activæ vocantur, quibus viribus ab Arist. potissimum definiuntur. Nam calidum definitur, quod per se homogenea congregat, ac proinde ex accidente aliena & heterogenea secernit: Frigus verò, quod tàm homogenea quàm heterogenea in unum confundit & cogit. Duæ verò reliquæ qualitates, patiendi facultatibus definiuntur. Nam humidum est quod alieno termino facilè, suo difficillimè continetur; Siccum contra, quatenus siccum

pri-

primò, quod suis terminis facile coercetur. Deinde caliditas omnium qualitatum non solùm actuosissima est, sed & præstantissima, æmula virtutis cœlestis sive potius virtutis cœlestis proximum instrumentum. Nam ut homogenea in unum cogit, & heterogenea dissolvit, proxima compositionis sive generationis mixti, & resolutionis causa judicatur. Proinde caloris respectu cæteræ qualitates vicem materiæ quodammodo obtinent, peculiariter verò frigiditas rationem privationis & interitus habet; Non tamen frigiditas absoluta privatione caloris intelligitur, sed propriam actionem habet. Nam per se homogenea & heterogenea in unum cogit, constipat, & ad motum corpus ineptum reddit. Deinde calorem contemperat, & externam determinationem mistis interdum superaddit. His duabus qualitatibus in agendo inferiores, in resistendo firmiores sunt siccitas & humiditas, præcipuè verò siccitas, ut supra dictum est. Unde nonnulli nullam actionem per se nisi mediante calore & frigore, siccitati & humiditati tribuunt. Verùm calor non per se sed ut vapores excitat, humectat: ut humidum absorbet, exiccat: Contrarium verò, si potentius sit in contrarium semper agit. Erit igitur propria aliqua actio humiditatis & siccitatis ut dictum est. Peculiariter verò natura humiditatis est, primum calorem, deinde frigus obtundere, ac siccitatem in mixtione formabilem reddere; siccitatis verò est calorem & frigus acuere, ac humiditatem fluidam in unum cogere.

Cum igitur quatuor sint primæ qualitates alterativæ; sex earum combinationes enumerari poterunt, quarum duæ in natura locum non habent. Nam contrariæ in uno simplici non conjunguntur. Quare quatuor qualitatum combinationes erunt quibus elementa, prima qualitatum subjecta, distinguuntur. Nam agentes tantum patientibus copulari de- *Numerus elementorum.*

ri debent. Ita elementum calidum siccum est ignis, calidum humidum aer, frigidum humidum aqua, frigidum siccum terra. Ex his quidem elementis quodlibet duas qualitates intensas secundum omnem latitudinem habet, id est, sine ullius contrarietatis permistione, sed non secundum omnem agendi vim & efficaciam. Ac proinde ut ad mixtionem secundum has agendi vires concurrit elementum, alteram qualitatem in summo, alteram in remisso habere dicitur, cum in quolibet genere unum reperiatur, quod cæterorum sit mensura. Si igni caliditas, aeri humiditas, aquę frigiditas, terræ siccitas primò tribuitur. Et licèt sine contrarii permixtione in igne & terra siccitas sit, utrumq; tamen eodem modo siccorum principium dici non debet, sed id quod mediãte sua siccitate primo & per se exiccat, licet fortasse absurdum non sit ignem vocare siccorum tenuium principium, ut terram crassorum. Hæc elementa locis seorsim distincta talia absolutè non sunt, qualia intelliguntur, & describuntur, sed ob vicinitatem contrariorum sui qualitatibus nõ penitus affecta, imò impura & multis modis permista, maximè verò duo intermedia aer & aqua. Proinde qualia per se sunt ipsa mundi elementa, & qualia quoque sint elementa quatenus mistorum sunt materia, ordine considerabimus.

De elemento ignis. Ac primum ignis naturâ calidissimus est ac ob id siccissimus, omnisque humiditatis expers, quæ caloris vim obtundere solet: proinde omnium elementorum ad agendum efficacissimus, sed resistentiæ minimæ. Nam forma ignis actuosissima est, quod qualitatibus actuosissimis sit prædita. Quod verò minimæ sit resistentiæ ratione materiæ accidit. Nam forma materialis in tantum resistit, vel cedit corrumpenti, quantum subjecta materia patitur: Materia autem ignis cum paucissima & rarissima sit, & ob raritatem dispersa, facilimè se totam viribus agenti

expo

xponit, quod non faceret, si constipata & densa foret. Ob hanc eandem causam ignis levissimus erit, ac ejus naturæ, ut apud nos nulla vi contineri possit, quin continuo evolet & statim corrumpatur. Quare ut cõservetur pabulo continuo indiget, ex quo continua successione generetur & velut flumen è fonte in sublimi feratur pauloq; post desinat ob imbecillitatem, corruptus ab aëre & vicinis corporibus. Pabulum autem illud proximum ignis apud nos est vapor aëreus, terrestri siccitate permixtus: Hic à corporibus combustibilibus resolutus statim ab igne corripitur & flamma efficitur, quæ è fonte illo unde vapor resolvitur continuò fluens & ad superiora evolans, paulo post decidit: Nam flamma naturam ignis proximè refert, cum ignis hic noster, qui vel flamma, fumus aut carbo est, in aliena materia semper sit. Elementum vero ignis inter elementa mundi supremum locum tenet, sub concavo orbis lunæ, quò naturaliter ignis tendit. Hic tenuissimæ flammæ comparari poterit, quæ sine pabulo in propria materia conservatur: Nam ignis sublunaris proprie nihil aliud est quàm fervoris vis intensissima, in materia tenuissima & rarissima; ac proinde nisi accesserit materia densior, non videtur, nec ut ignis noster urit, sed ad nostrum ignem qui sine pabulo non subsistit, eam rationem habet, quam aqua ad glaciem. Circumfertur ignis isti in naturali suo loco ad motum cœli, vertigine quadam in qua licèt aliæ partes sursum, aliæ deorsum devolvantur, aliæ incrassentur, aliæ resolvantur ac totus ignis impuretur; quia tamen motus iste ab interno principio non est, neque ab externo quòd ignem corrumpit, sed quod fovet, & conservat; Proinde erit hic motus nec proprie naturalis, nec violentus, sed quia necessarium instrumentum est causæ superioris, quo inferiora cõservantur, supra naturam ignis dici potius merebitur: Elemento ignis

aër

De elem. Aeris

aer maximè cognatus est, non omninò levis, pro-
nior ut à naturali suo loco, non aliter quàm aqua,
deorsum quàm sursum impellatur: Quod à natura,
teste Averroë, mixtionis gratia (quæ circa terram
fit,) factum fuit. Naturâ suâ aër, ut elementum,
calidus & humidus propriè est, licet ab humiditate
prædominante caloris vis obtundatur. Dominatur
enim in aëre naturaliter, & non in aqua humiditas
propriè dicta, quæ alieno termino non facilè con-
tinetur, altiusque penetrat & permeat, non ex acci-
dente, quæ ob densitatem subjecti sui magis senti-
tur & adhæret. Nam minor qualitatis intensio in
subjecto densiore magis semper agere potest, ut in
ferro candente manifestè apparet, quod vehemen-
tius quidem quàm flamma urit, sed secundum es-
sentiam & qualitatis intensionem minus calet. Ve-
rùm aër hic noster, qui sphæra ignis undique con-
cluditur, nusquam purus est, & his qualitatibus pla-
nè affectus, sed primùm quia substantiæ tenuis &
versatilis est, ac ad patiendum habilis, contagione
vicinorum facilimè afficitur: ac sub contrariis qua-
litatibus magis quàm ullum elementorum, ad cer-
tos usque terminos subsistere potest. Deinde ob per-
petuas exhalationes & multiplices impressiones su-
periorum, varias vices sustinet, & ubique eisdem
qualitatibus non afficitur. Quare tota aëris sphæ-
ra in tres partes sive regiones distinguitur, quarum
suprema & maxima, ob continuam cœli circumgy-
rationem & vicinitatem ignis, calida & sicca, non
absolutè sed in comparatione solum dicitur; Infima
verò variam constitutionem habet: nam nunc sicca,
nunc humida est, ut vapores & halitus excipit; nunc
calida quando radii solares reflexi magis uniuntur,
ut æstate; nunc frigida, quando ob distantiam solis
à vertice radii obliquè disperguntur, ut hyeme.
Hæc regio non ultra se extendit, quàm reflexio illa
radio-

radiorum ſolarium. Media aëris regio, quia nec radiis reflexis, nec converſionibus ſuperiorum corporum incaleſcit, frigida eſt, & à vaporibus contentis humida.

Comprehendit aër terrenum globum, intra cujus cavitates aqua, quæ alieno termino ſemper includitur, ita continetur, ut ultra terræ ſuperficiem nuſquam emineat. Hęc duo elementa reſpectu aeris & ignis, vicem materiæ in mixtis quodam modò obtinent. Ut enim terra conſiſtentiam mixtis perfectis tribuit, & formas ſimul impreſſas diu retinet: ita aqua ad impreſſiones & formas facilè ſuſcipiendas idonea efficit. Eſt autem aqua natura ſua magis gravis quàm levis, & frigidior quàm humidior, Imò principium frigidiorum, qualis aqua mente potius comprehenditur, quàm alicubi ſeorſim reperitur. Elementum aquæ Ariſt. Mare vocat, ubi maxima aquarum copia, licèt intra terræ viſcera, & in ſpecubus ſubterraneis ac in fluminibus & ſimilibus, non minima aquæ portio contineatur, quæ tamen nuſquam pura & ſuis qualitatibus affecta; alioquin omni ſapore prorſus careret. *De elemento aqua.*

Terra in imo mundi poſita, ubi coëunt effectus ſyderum, velut mater omnium mixtorum, maximeq; viventium eſt. Hæc naturâ ſuâ ſicca, frigida & gravis, proinde maximè denſa, conſtipata & ad motum inepta & opaca. An verò pura alicubi terra ſit & vel in centro, ut quidam volunt, dubitari non injuria poterit. Cogunt certè cœleſtia vim ſuam in unum circa terram, eamq; variè alterant, & cum aliis elementis permiſcent, præcipuè cum aqueo humore, qui partes terræ unit, qua actione variæ exhalationes excitantur, materia lapidum, metallorum, fontium & ſimplicium, quibus univerſa ferè terra referta eſt, An verò terra, licèt velut ſpongia ſit aqueo humore perfuſa ad aquam eam proportionem *De elemento terra.*

habeat quam aqua ad aerem, & æqua in singulis ele-
mentis materiæ portio sit, rarioribus tantum & den-
sioribus dimensionibus expansa, id discutiendum re-
linquimus.

Quare elemēta mundi sint impura.

Hæc sunt illa quatuor elementa ex quibus vel-
ut partibus inferior mundus componitur, quæ ta-
men ut diximus, nusquam pura & impermista sunt;
nec si essent, ita perdurare possent, cùm ob contra-
riorum qualitatum pugnam; tùm ob cōtinuam cœ-
lestium vim & efficaciam. Quod à summo rerum
opifice sapientissimè provisum fuit, qui terram, a-
quam & aerem ita temperavit, ut apta mixtorum
domicilia essent. Nam si ista mundi elementa sum-
mis prædita qualitatibus forent, nullum animatum
vivere, aut mixtum perdurare posset. Nihilominus i-
his elementis impuris, aliisq, substantiis permixtis
illa prima & simplicia elementa, mistorum materia
necessariò intelligenda erunt, nec alibi separatim
quærenda.

Ex his omnibus jam dictis colligitur; ele-
mentum quodque ut elementum simplex, corpus
esse, compositum ex materia & forma simplici, a
habere suam gravitatem vel levitatem, quibus ad lo-
cum naturalem moueatur, habere item duas quali-
tates primas, quas Symbola vocabimus, quarum
caussa agit & patitur. Hanc autem actionem & passio-
nem elementorum consequitur elementorum mu-
tua permutatio, sive ultrò citroque generatio, ac mi-
xtio, mixtique generatio de quibus restat dicen-
dum.

De mutua elementorū transmutatione.

Ac primum permutatur elementum unum in
aliud, si duo viribus ita imparia concurrant, ut quo
validius est, alterum in suam naturam convertat.
Convertit enim permutato symbolo vel symbolis
quibus ab altero distinguitur. Nam duo elementa
à se invicem, vel uno solùm contrario vel duobus

siv-

ſive duplici contrarietate diſtinguuntur. Quare elementa quæ communione unius qualitatis conveniunt, ac una contrarietate ſolum diſſident, faciliori & celeriori tranſitu permutantur: Quæ verò duplici contrarietate pugnant, planeque contraria ſunt, difficiliori & tardiori. Fit autem interdum, ut ex duobus contrariis elementis una utrobique qualitate permutata, medium aliquod elementum generetur.

Mixtio verò fit, quatenus omnia elementa viribus quodammodo paria concurrunt. Hæc generatio aut corruptio non eſt, licet ſine mixtione & elementorum συγκρίσει, mixti perfecti generatio, & ſine elementorum διακρίσει, naturalis mixti corruptio nulla fiat. Nam generatio propriè eorum eſt, quæ in pura ſunt potentia: miſtio verò miſcibilium, quæ aliquo modo exiſtere debent. Quæ enim abſolutè corrupta ſunt, nec ullo modo ſubſiſtere intelliguntur, permiſta dici nunquam poterunt. Veluti cum lignum in ignem convertitur, & ardet, ignem cum ligno miſceri non dicimus, ſed lignum corrumpi, ignem generari. Eadem ratione de alimento quod non miſcetur cum corpore, ſed in ſubſtantiam corporis convertitur. Mixtio verò compoſitio dici ſolet, & compoſitio interdum miſtio, licet vocabulum compoſitionis multis natura differentibus tribuatur, & pro quavis unione non raro accipiatur. Nam quæ propriè componuntur miſceri quodammodo dicuntur, & quæ permiſta ſunt compoſita corpora vocantur. Deinde ut miſtio, ita compoſitio propriè dicta eorum eſt, quæ actu ſeparatim ſubſiſtere & cum aliis conjuncta eſſe poſſunt. Proinde miſtio & compoſitio propriè dicta, non erit formæ cum materia (quæ teſte Alexandro unio ſolùm dici debet) aut ſubiecti cum accidentibus, aut accidentium inter ſe; ſed corporum

De mixtione.

præcipuè illorum quæ facilè dividi & terminari possunt. Nihilominus ipsa mistio idem quod compositio propriè non est, nec composita omnia mista. Nam mista perfectè contemperata sunt, composita verò non. Deinde compositio eorum dicitur, quæ actu perfecto sunt, sive quæ actu naturali sub sua forma propriè subsistunt, & unum ens formaliter non faciunt. Sed unum per accidens, ob continuationem terminorum & confusionem partium non perfectè contemperatarum. Qualis compositio non à natura solum fit, vt in metallis aliquando videmus, sed & ab arte, quando vel liquida liquidis, vel sicca siccis, vel sicca liquidis permiscentur aut venus junguntur, sive confunduntur. Mixtio verò propriè dicta, est corporum quæ non solùm juncta & unita sunt; sed & ita contemperata, ut unum ens formaliter faciant: Proinde mixta sub sua forma propria non subsistunt, nec actu suo perfecto, ut voluit Avicenna, sed formas habent refractas & consociatas, ac unius formæ imperio devinctas & mancipatas. Qualis mistio propriè artis non est, sed ut Galeno credimus, Dei & naturæ opus. Finis autem mistionis est miscibilia ad perfectam unitatem reducere. Quod non fit si miscibilia vel similia fuerint; vel in partes ad sensum minimas divisa quoquo modo uniantur; nec si tota per tota dividantur, ut Stoici voluerunt; verùm ut fiat perfecta mistio, requiritur primùm: ut miscibilia dissimilia sint, & ex contactu agant; nimirùm ut communem materiam habeant, & vel contraria vel contrariis qualitatibus prædita sint, quibus in se mutuò agere & à se mutuò pati queant: Deinde ut illæ vires quodammodo pares sint: Tertiò ut miscibilia εὐόριστα sint, id est, facilè dividi & terminari queant, ac in mixtione determinationem suscipere, quam per se non habent: Quartò ut unum in alterum non corrumpatur,

tur, ſed omnia eodem modo permaneant, & miſto non potentia ſolum & virtute, ut latini voluerunt, ſed revera inſint, ac iterum ſeparari queant. Talia miſcibilia propriè ſunt illa quatuor elementa, proxima miſtorum materia. Nam ubi elementa iſta quatuor viribus paria concurrunt, propter communem materiam & contrariarum qualitatum pugnã, ita ſe mutuò refrangunt & contundunt, ut cõtemperatis eorum actibus, velut materia proxima communi formæ ſive actui ſeſe ſubſternant, & ad medium quoddam reducta novam ſpeciem conſtituant. Nam finis miſtionis eſt, ut diximus, plura diverſa ad unitatem reducere, quæ reductio ſine mutatione eorum quæ miſcentur & reducuntur fieri nequit. Ea autem mutatio, generatio & corruptio non eſt, ſed propriè alteratio. Proinde definitur ab Ariſtotele miſtio, miſcibilium alteratorum unio. Iſta alteratio miſcibilium ſive elementorum perfecta eſſe debet, ſi perfecta ſit mixtio, quæ ſine accurata ſingulorum diuiſione, nova particularum continuatione, aliarum rarefactione, aliarum condenſatione &c. fieri nequit. Hac mutua actione elementa ita franguntur, ſibi mutuò complicantur & conſociantur, ut ſub ſuo eſſe perfecto nunc non conſerventur, ſed ſub illa miſti forma, quæ contemperatis elementorum viribus ſubitò emergit, diverſa determinans & perfectè uniens, cujus formæ reſpectu, formæ elementorum conditiones materiales ſolùm obtinent, & ut neceſſaria inſtrumenta illi miſtionis formæ ſubſerviunt. Nam (ut eleganter Scaliger) ad miſti generationem, neceſſe eſt elementorum formas inter ſe ſuis domitas qualitatibus, priſtinum naturæ rigorem, ſub unius potioris imperio depoſuiſſe. Huic permiſtioni & illi permutationi elementorum materia aliqua communis, nimirum illa prima, de qua ſupra diximus, ſubjecta

 eſt,

est. In qua actione primarum qualitatum elementa ita permiscentur, ut nulla pars misti dari poterit, quæ mista dici non debeat, nullave pars actu reperiatur, in qua elementa omnia non sint, & ex qua secretione elici minime queant. Nam nisi omnia in quovis mixto perfecto elementa fuerint, mistio perfecta esse non poterit, & cum omnis mixtio circa centrum mundi fit, terra necessariò inerit: Si terra, & aqua quoque, quæ terræ siccitatem continet, & formabilem efficit. Si terra & aqua: & horum contraria, ignis scilicet & aër, alioqui perfecta mistio & misti dissolutio nunquam erit. Verùm in mistis quæ consistentia prædita sunt, terra aquam mole superat, in cæteris non item. In omnibus autem terra & aqua, ut præcipua materia, mole sua ignem & aërem excedunt sed non virtute. Nam igni prima virtus & efficacia tribuitur, quæ homogenea in unum cogit; Deinde aëri, qui tenuitate sua massam ex terra & aqua penetrat, temperat, & quasi fermentat, adeò ut aër terræ & aquæ permistus, idoneum pabulum igni suppetat: & calor igneus cum aërio junctus, totam illam massam permeare, permiscere, definire & concoquere queat, ac ad eum finem deducere quem natura intendit. Caussa autem, quæ finem & formam intendit, est illa efficiens, quæ actiones primarum qualitatum moderatur ac dirigit. Nam primæ qualitates in agendo per se modum servare nequeunt, nec mixtionis aut generationis ullius caussa dici poterunt, sed instrumenta solum illius caussæ, quæ actiones earum gubernat, & ad certum finem dirigit. Dirigit quidem mistionem & generationem in animatis anima, aut plastica vis in semine: Tamen cum finis mixtionis & generationis sit continua & perpetua substantiarum naturalium successio, à motu continuo mixtio & generatio dependebit, & caussam

natu-

naturalem continuam ac perpetuam habebit. Motus autem continuus nullus esse potest, nisi circularis, natura, tempore ac dignitate primus. Caussa autem naturalis perpetua corpus illud solum erit, quod hoc motu circumfertur, nimirum cœlum. Igitur illæ substantiarum mutationes efficientia & motu cœlestium gubernantur & existunt. Verùm cum effectus sint contrarii, caussas contrarias habebunt, & ab uno motu ortus & interitus, elementorum σύγκρισις & διάκρισις propriè non dependebunt. Nam horum contrariorum effectuum caussa duo continui & oppositi motus in cœlo sunt, & partes discrepantes discrepantibus motibus præditæ, quæ ad consimilem positum haud unquam redeunt. Quare ortus & interitus, mistio & dissolutio, quamdiu mundus durabit, nunquam deficiet, ac ad mutationem cœlestis motus quasi in orbem perpetuo ibunt. Hactenus de elementis, elementorum permutatione & mistione; De Temperamentis verò & cæteris, quæ propriè consequuntur mistionem, nunc dicemus.

CAPVT II.

De Temperamentis.

IN perfecta mixtione, ex mutua contrariarum qualitatum actione, oritur, quod græcis κρᾶσις, latinis temperies, temperatura, aut temperamentum propriè dicitur: & quia plura in se complectitur, à nonnullis Complexio vocatur.

Quomodo in mistione ex primarum contrariarum qualitatum pugna, κρᾶσις oriatur, & quid propriè sit, non omnes consentiunt. Alii volunt ex illis quatuor qualitatibus planè corruptis, oriri vel duas medias qualitates, ut recentiorum nonnulli, vel unam communem, potestate cæteras quatuor con- *Quomodo quatuor primæ qualitates concurrant in temperamento.*

continentem, quæ temperamentum dicitur: ut Avicenna, contra Fernelius ex qualitatibus ſummis, junctis, & permanentibus, oriri κρᾶσιν putavit.

Reiicitur opinio Avicennæ & Fernelii.

Cum autem temperamentum omnium conſenſu ſit, quod ad actiones benè vel malè obeundas mixtum diſponat, qualitas dici poterit, orta, non ex primis qualitatibus planè corruptis: ſic enim & mixtio & mixti diſſolutio nulla erit, ac medium illud unius potentiæ ſemper permaneret, ſed ex primis confuſis & ad eam unitatem reductis, quæ formæ illius mixti propriè convenit. Non tamen ex qualitatibus extremis, junctis, & permanentibus κρᾶσις oritur, ut Fernelio videtur, ſed ex qualitatibus mutua actione & paſſione primum alteratis, remiſſis, & refractis deinde unitis: alioqui conſequeretur, unum contrarium in aliud nunquam tráſire, & cum Empedocle, elementa incorruptibilia ſemper permanere, nullamquè mixtionem eſſe, quæ miſcibilium alteratorum unio definitur. Nam propriè mixtio non eſt, ubi qualitates extremæ in ſummis gradibus permanent; aut ubi una qualitas alteram planè vincit, & in ſuam naturam convertit; ſed ubi mutua actione & paſſione contrariæ qualitates ſeſe contundunt, & reprimunt, donec ad concordiam & unitatem deveniant, quod non fit ſine alteratione totius per totum

Diſtinguitur temperamentum à mixtione.

Hæc unio & concordia temperamentum propriè eſt, & mixtis perfectis tantum tribuitur. Ut enim unione ſubſtantiarum elementorum fit mixtio, mixtiq; generatio; ita unione qualitatũ κρᾶσις: & ut ſubſtantiæ elementorum ſunt materiæ mixtionis, ita qualitates elementorum ſunt materia temperamenti: qualitates elementorum dico, vt vires illorum proprias, & non ſimpliciter qualitates, quæ pro modo ſubjecti ſui vires variant: Nam eadem

calo-

aloris in aëre & igne vis non est, nec frigoris in erra & aqua: præterea, nec pari mole omnia ele-nenta ad mixtionem concurrunt ut alibi diximus. Medici verò nonnulli temperamentum cum mix-ione confundunt: Nam aliqui temperamentum psam mixtionem, aut mixtionis rationem dicunt: lii in mixtione duplex temperamentum statuunt, num ex permixtione substantiarum, alterum ex qualitatum. Galenus 1. de Element. cap. 9. tempera-nentum vocat, ipsam elemẽtorum commoderatio-nem, & secundum potestatem æqualitatem: ve-um passim in lib de tem. qualitatem vocat, alibi, ut .de usu part c. 9. substantiam & formam.

Cum autem temperamentum sit propria & pro-ximа actionis causa: actio enim omnis à forma; for-ma verò sine necessariis instrumentis efficax non est: Nam quatuor sunt quæ in animato corpore cohærent, functio à facultate, facultas à forma me-diante partis temperamento ut dispositione neces-saria: proinde Galenus temperamentum alibi quali-tatem vocavit, quatenus est διάθεσις orta ex mix-tione elementorum: sine qua efficax non est forma. Alibi ipsam substantiam & formam apellauit, qua-tenus substantiam partium determinant, ut necessa-ria conditio & materiæ dispositio pro forma edu-cenda & conservanda, sine qua non subsistit, & per quam propriè operatur, & tum ut Medicus proxi-mam evidentem, instrumentalem causam pro pri-ma sumit. Nam medico forma, qua pars agit aut pa-titur est temperamentum, & ut Gal. 7. Meth. cap. 3. scribit, conservare temperamentum est conservare actionem & formam. An verò forma, aut principa-lis aliqua virtus sit, dans esse temperamento; Philo-sophi magis est, quàm medici, inquirere.

Temperamentũ Galeno nunc qualitas nunc substantia & forma.

Finis igitur temperamenti est, non solùm quocunque modo operationes formarum adjuvare,

Temperamentum

Propriè est instrumentum forma & harmonia primarum qualitatum.

ſed inſtrumentum neceſſarium eſſe ſine quo non operatur ulla ſubſtantia aut pars; habent quidem formæ omnes naturales ingenitam agendi vim quam non exerunt niſi in ſubjecto aptè diſpoſito & præparato: aptè diſponitur temperamento velut proprio inſtrumento: quare, ut diverſa ſunt partium temperamenta, ita forma exercet ſuas facultates, ad diverſas & diſcrepantes edit actiones, quod Gal. 7 Meth. cap. 3. innuit, ubi actionem partis propriam ab alterius ita efferre dicit quemadmodum temperatura à temperatura. Quare temperamentum propriè ut inſtrumentum ad aliud ſemper dicitur, & qualitas ſimpliciter non eſt, nec unione primarum qualitatum tantum definitur, ſed unione in ea proportione quæ inſeruit formæ mixti tanquam primario attifici: ſimilitudine concentus in voce & fidibus. Nam ut uniuſcujuſque cantus ſua eſt vocum harmonia, ita in generatione mixti, contrariæ elementorum qualitates coëuntes temperamentum non efficiunt, aptum actionibus illius formæ niſi concordi harmonia mediocritate coëuntes ad talem gradum reducantur qualem mixti perfecti in ſuo genere forma poſtulat.

Definitio temperamenti.

Ex quibus colligitur, quod temperamentum ſit harmonia ſive unita quædam proportio, quatuor primarum qualitatum orta ex miſtione perfecta in hunc finem, ut ſit velut inſtrumentum neceſſarium ad omnes mixti illius perfecti actiones. Quia verè hunc finem, ut ſit velut inſtrumentum neceſſarium in mixtione perfecta, calori naturali vis agendi primario tribuitur, vt ab Ariſt. 4 Meteor. c. 1. demonſtratur, in eo præcipuè temperamentum conſiſtere videtur (licet omne calidum non dicatur) quo calore corrupto mixtum neceſſario reſolvitur. Calor autem naturalis duplex eſt: unus σύμφυτος ſive complantatus, mixtis homogeneis & partibus ſimilaribus

is proprius, qualis calor ex quavis perfecta mix-
one oritur: alius ἔμφυτος sive innatus & vivificus,
orpori animato proprius, vt practica seminis in pri-
a generatione productus ut proximum animæ in-
rumentum. Hic, ut ab anima dirigitur commu-
e omnium partium vinculum est, ac toti animato
orpori largitur tale temperamentum, quale illa a-
mati species postulat.

Temperamenti alia ratio in animatis, alia in inanimatis.

Quare alia temperamenti ratio est in inanima-
s, ut mineralibus & metallis: alia in animatis:
Jam in metallis, gemmis, & aliis corporibus homo-
eneis aut similiaribus, totum & singulæ partes uni-
s sunt temperamenti: In animatis verò, diversa
int singularum partium temperamenta, ob diver-
um calorem partibus similaribus connatum, diver-
amque structuram: & totum in quavis specie ex
iversis partium temperamentis, unum tempera-
nentum obtinet, propter illum unum calorem
nnatum partes continentem. Hujus ratione anima-
ia calida & humida dicuntur, non absolutè, sed
d demortua collata & stirpes in quibus calor in-
atus non adeò viget, ut Gal. 1. de temp, c. 5. voluit.

In animalibus duplex consideratur temperamentum. Radicale & fluens.

Verùm in animalibus duplex apparet tempe-
ramentum, unum fixum, innatum, sive radicale;
ortum in prima conformatione ex semine & ma-
terno sanguine, sub quo sexus temperatura contine-
tur: aliud fluens, ortum, non tàm in prima confor-
matione quàm post, ex iis quæ extrinsecus acce-
dunt. Hoc perpetuò mutabile est ob res non natu-
rales, licèt non semper transeat limites sanitatis:
deinde, facilè restituitur: verùm radicalis tempe-
ratura licet ætatum decursu, caloris nativi in hu-
midum actione, & gravissimorum morborum in-
cursu varietur, penitus tamen ante dissolutionem
mixti non extirpatur, nec facilè aut unquam resti-
tuitur, ut in febri hectica apparet. Hæc radicalis
tem-

temperatura in animatis est, de qua hic proprie agimus.

Differentia temperamentorum

Temperamenti divisio ex vario contrariorum concursu sumitur. Quot enim modis variantur in mixtione elementorum vires, tot temperamentorum differentiæ oriuntur. In mixtione, aut mensura elementorum omnium æqualis concurrit, sive qualitates primæ viribus pares, aut impares vires & inæqualis mensura facultatum elementorum: Ubi autem æquales contrariorum vires occurrunt refrangentes sese in puncto medio, inter extrema mixtum quoddam exquisitè & simpliciter medium oritur, & temperamentum absolutum quod ἄκρατον & σύμμετρον vocatur: ac quoque temperamentum quo ad pondus.

Temperamentum ad pondus.

Ubi autem qualitatis viribus impares, & elementorum inæqualis mensura ad mistionem concurrit, mistum absolutè temperamentum non oritur, nec temperamentũ absolutè medium, sed quiddam alicui naturæ, & functionibus eius tantum accõmodatum; distans in quadam latitudine à medio quo ad pondus, intra certos terminos: aliud enim accommodatum est uni naturæ omnibusque eius functionibus; aliud alteri. Quare, tale temperamentum in ea mediocritate est, quæ ad potestatem tantum refertur, & unicuiquè pro dignitate & naturæ modo convenit: quale quid iusticiam esse dicimus, quæ suum cuique pro dignitate tribuit: unde temperamentum ad iusticiam vocatur. In isto inæquali qualitatum concursu, aut una qualitas cæteras vincit, sive excellit; aut duæ cæteras duas; nunquam autem tres unam: si una semper qualitas intelligatur cæteras vincere, quatuor simplices oriri poterunt temperaturæ, nimirum, calida, frigida, humida, sicca: sin duæ, cæteras duas: quatuor compositæ sive coniugatæ, nimirum calida sicca, calida humi-

Temperamentum ad iusticiam.

umida, frigida ſicca, frigida humida. Quare ex ſen-
entia Galeni, novem erunt temperamenta, unum
bſolutè medium. εὔκρατον dictum, octo illius medii
eſpectu δύσκρατα ſive intemperata.

Temperatura novem.

Nihilominus tàm philoſophi quàm medici ſim-
licia quatuor temperamenta unà cum medio omi-
erunt, & aliqui duo tantum temperamenta cali-
um ſiccum, & frigidum humidum poſuerunt. Cæ-
eri iique illuſtriores, quatuor compoſita tempera-
nenta: & Athenæi ſectatores, temperamentum per
ectum ſub calido & humido comprehendi dixerunt.
xiſtimarunt fortaſſe (ut Averrhoës) activas quali-
ates in mixto ſine ſuis paſſivis non conſiſtere. Ve-
ùm, cum omnis mutatio a contrariis, & ex con-
rariis, fiat, in contraria: in mixtione quatuor qua-
tatum contrariarũ fieri poſſe videtur, ut unum cō-
rarium ab altero vincatur, cæteris duobus ad æqua-
tatem revocatis, tamen tale medium abſolutè non
ſt, ſed ſenſibile ſolùm, & quo ad nos, parvo tempo-
e durans. Nam una δυσκρασία ſola non diu durat;
Quare de temperamento medio ad pondus quod
ub calido comprehendi nequit, ut rectè demon-
rat Galenus, an revera in natura ſit; & an tempe-
amentum dici debeat, quod ad actiones tantum
efertur, dubitari non injuria poterit.

Variæ opiniones de numero temperamentorum.

Tale quoddam medium temperamentum dari
oſſe, mixtione artificiali ex aqua ferventiſſima &
rigida: item ex aqua & cineribus Galen. 1. de
emp. c 9. oſtendere conatur: cum tamen miſcere
t Dei & naturæ opus, & temperamentum illud,
antum ſenſibus tale videatur, nec perfectum ſit.
erùm 1. de Sanit. Tuen. c. 5. medium tale vix inveni-
, & ſi inveniatur, propter infinitas mutationes, ne
omento quidem ſubſiſtere fatetur. Quare ima-
inatione potiùs concipitur, quàm revera ſub-
ſiſtit,

An detur in natura temperamentum quoad pondus.

ſiſtit, ut norma & menſura exceſſuum & defectuum cujus menſuræ conſideratio neceſſaria judicatur non ſolùm ut per hoc medium, tanquam per menſuram alias temperaturas examinemus, & intelligamus: ſed etiam, ut in hoc medium, velut in normam intenti, unicuique conuenientem diætam præſcribamus, & ſtatum corporis intemperatum corrigamus. Quare Galenus temperamentum ad pondus ſtatuæ Policleti comparavit, quam canonem artifices vocarunt, quod partium omnium competentiam ad unguem haberet. Verùm cum temperamentum propriè aliquid in natura ſit, & ad actiones referatur, & functionum gratia dicatur, illud temperamentum perfectiſſimum erit, à quo perfectiſſimæ functiones, quale non eſt temperamentum ad pondus, regula tantum exceſſuum & defectuum in imaginatione conſiſtens: ſed illud ad juſticiam, actionum cauſa, propinquum tamen canoni, temperamento ſcilicet ad pondus.

Temperamentum perfectiſſi. à quo perfectiſſima actiones.

Deinde illud in toto animatorum genere perfectiſſimum temperamentum habebit, quod præſtantiſſimas & perfectiſſimas actiones edit; Præſtantiſſimas autem actiones edit homo, igitur in toto animatorum genere humana ſpecies temperamẽtum perfectiſſimum habebit. Præterea in humana ſpecie ille, qui functiones, tàm animi quàm corporis præſtantiſſimas habet, εὔσαρκος ſit temperatiſſimus erit, cujus reſpectu cæteri homines intemperati dicũtur calidi nimirum, frigidi, humidi, aut ſicci. Ex quibus apparet, (ut docet Gal 1 de Temp. cap. 6.) εὔκρατον & σύμμετρον multis modis dici, ſicut quoq; intemperatum, calidum ſcilicet, frigidum, humidum, ſiccum, quæ elementis abſolutè quidem inſunt, mixtis verò in comparatione tantum tribuuntur. Quare ubi de temperamento alicujus mixti quæritur, abſolutè reſpondendum non eſt.

Nam

Nam medium sive σύμμετρον aliud absolutè consideratur in toto substantiarum genere, æstimando pares elementorum vires, & non actiones, quale medium, ut diximus, norma tantum est excessuum & defectuum, verùm ut Gal. demonstrat, huic in natura correspondere videtur cutis hominis temperati, inprimis vola manus; instrumentum præcipuum tactus, & regula sensibilium.

σύμμετρον quadrupliciter consideratur.

I. Absolutè in toto substantiarum genere.

Deinde aliud medium consideratur in universo animatorum genere, ex actionum perfectione & dignitate: id ut diximus est homo aut humana species, cujus collatione, aut animalia alia dicuntur calida, alia frigida, alia humida, alia sicca.

II. In toto animatorũ genere.

Tertiò quælibet animata species propriam temperaturam habet, naturæ suæ convenientem, in magna latitudine; quare in quavis specie, medium sive σύμμετρον aliquod consideratur, quod ex actionis præstantia judicatur, & illud in quavis specie εὔκρατον dicitur, quod optimè se habet, & functiones suas perfectissimè exercet. Hoc σύμμετρον diversimodè consideratur, aut enim ratione omnium gentium omniumvè climatum, quomodo sub quarto climate temperamentum perfectissimum erit: vel ratione certi alicujus climatis & regionis: Nam alia est constitutio Scythis qua sani sunt; alia Indis: atque hoc respectu medium in quovis climate erit, cujus ratione alia corpora dicuntur, & intemperata calida, frigida, humida, vel sicca.

III. In qualibet animatorũ specie.

Præterea individuum aliquod temperatum aut intemperatum dicitur, ad quodvis obvium conferendo: vel etiam sui respectu propter temporis, ætatis, diætæ & similium diuersitatem.

IV. In mutua comparatione.

Eadem in partibus consideratio est vel respectu totius, vel ad se invicem. Nam homo respectu omnium partium in toto aut æquabiliter temperatus dicitur, aut inæquabiliter: Æquabiliter autem,

Homo ratione partium vel est æquabiliter temperatus vel inæquabiliter.

non

non quia omnia membra unius sunt temperamen ti, sed quia omnium membrorum diversè tempera torum debita proportio & competentia est: qu competentia, si fuerit partium singularum perfect temperatarum, non solùm æquabiliter, sed etia perfectè temperatus dicetur: Inæquabiliter ver temperatus vocatur, si non sit omnium partiu naturalis ἀναλογία, sed aliæ justo calidiores, ali frigidiores, ut Galen 2. de temp. c. 6. explicat. Dein de ubi partes inter se comparantur, aliæ temperat judicantur, aliæ intemperatæ, calidæ nimirum, fri gidæ, humidæ, vel siccæ. Eadem ratio est in ætat bus, temporibus anni, alimentis, medicamentis, a in summa in rebus naturalibus & non naturalibus quæ omnia vel actu talia sunt, vel potestate: quæ au tem actu talia sunt, horum prompta est cognitio utpote quæ tactu propriè discernuntur: quæ ver potestate, id quod dicuntur, parva intercedent mutatione fieri possunt; ac ratione potissimum æsti mantur, ut Galen. 2. de tem. c. 2, demonstrat.

Quid actu & quid potestate temperatum & intemperatum.

Partium singularum humani corporis temperamenta.

Verùm ut à partibus incipiamus, primum i tenendum est, omne molle vel durum, mediocri ca lore præditum, humidum vel siccum esse. Deinde o mne exangue frigidum: contra, omne sanguin abundans, calidum, verum sanguinis vocabulo, & venalis & arterialis intelligitur. Quare quę pars inte hæc medium locum obtinet, temperatissima erit talis est cutis in homine, maxime æque in vola ma nus & in summitatibus digitorum, ut ex usu & com positione ejusdem Galen. 1. de temper. c. 9, ostendit Quare cum hac collatæ aliæ partes intemperatæ di cuntur calidæ, frigidæ, humidæ, siccæ, ac primum ex partibus cor, licèt ob compositionem minus cali dum videatur ob sanguinis & spiritus copiam pars ca lidissima judicatur. Deinde jecur, hinc caro mu cu lorum, lien & renes.

Partes calidæ.

Dein-

Deinde partes frigidæ aliæ simul duræ siccæquè sunt, aliæ humidæ: frigidissimus autem & siccissimus est pilus & quæ extra prominent: deinde os & cartilago, hinc χονδροσυνδεσμὸς, post tendo, deinceps membrana, arteria, vena, tandem nervi duri: Nervi verò molles, frigidi quidem sunt, sed mediam in siccitate & humiditate naturam obtinēt, ut cutis: Frigidæ simul & humidæ sunt primum adeps, quia frigore concrescit, deinde medulla ossium, hinc cerebrum & spinalis medulla. Verùm à cute incipiendo, primum, humidi sunt nervi, sensum deferentes, deinde, cor, jecur, lien, caro simplex, pulmo, hinc spinalis medulla, cerebrum, tandem ossium medulla & adeps.

Frigida sicca.

Frigida humida.

Præterea inter contenta humano corpori necessarii sunt humores, qui ex elementis per media alimenta gignuntur, & quatuor elementis comparantur. Nam flava bilis, igni; pituita, aquæ; sanguis aëri; melancholia terræ correspondet, & similibus qualitatibus prædita sunt. Verùm præter calorem, partibus singulis connatum, sive temperamentum ex mistione genitum, à corde, velut fonte caloris innati, per arterias in totum corpus omnesquè partes, diffunditur, calor, sive spiritus vitalis, natura calidissimus, cujus appulsu vita existit: excessu, mors supervenit, & in corpore singularum partium vires in actum deducit, & unit, omniaquè regit ac moderatur. Hæc omnia ad corporis humani constitutionem requiruntur, & ex his temperamentum totius quoque æstimatur. Homo autem temperatissimus judicatur, à corpore, & ab animo, facultatibusquè animi: A corpore verò, corporisque habitu; si apta omnium partium sit constitutio, imprimis verò trium partium principalium, cordis, jecoris, & cerebri: Deinde, si habitus medius sit, inter crassum & gracilem, mollem & durum, calidum

Humorum temperamenta.

Vnde æstimetur temperamētum totius corporis humani.

Signa hominis temperatissimi.

CAP. II.

& frigidum, hirſutum & glabrum: Præterea, ſi corpus vividũ ſit, apteq́; perſpirans, & pilos habeat colore medios inter album & nigrũ, ſed cum puer eſt magis ruffos, cum juvenis, magis nigros; Ab animo verò, ſi animo medius ſit, inter timidum & audacem, cæteroſq́, affectus. item ſi prudens, perſpicax, alacer, humanus: præterea, ſi benè alimenta concoquat, & digerat, omneſque actiones tàm animales quàm naturales inculpatas habeat, & medius ſit inter ſomnolentum & pervigilem.

Signa hominis calidi.

Qui ab hac mediocritate diſcedunt, intemperati judicantur; Nam calidi latas venas habent, ob jecoris cordiſq; calorem: ſed pingues non ſunt, piliſq; abundant, & capillo magis nigro ſunt, & acri calore præditi, animo verò magno, iracundo, & audaci: verùm, ſi ſicci ſimul ſint, corpore erũt graciliore, magiſq; nigro, hirſuto & duro; deinde animus magis præceps ferus & implacabilis, cũ actionũ promptitudine, præterea pervigiles: Sin calidi ſimul & humidi, erit corpus magis carnoſum, molle, colore ex albo & rubro, obnoxium putridis morbis: animus verò præceps, ſed nec ferus nec implacabilis.

Hominis frigidi.

Qui verò frigidi ſunt, anguſtas habent venas ex quibus quod in ſanguine pingue eſt extra decidens concreſcit, & non diſcutitur, unde pinguiores ſunt magis quàm carnoſi, & natura deſides, corpore glabro, calore miti, pilis magis albis, animo demiſſiori & timidiori. Verùm, ſi ſimul humidi fuerint, erit corpus mollè, magis obæſum, & debile, deinde ſegnities, ingenii ſtupiditas, & ſomnolentia major: Sin frigidi ſimul & ſicci, erunt corpore duriore & graciliori, animo conſtanti, ſed triſti & timido.

Requiſita in conſideratione tempera-

Verùm in temperamento totius æſtimando ſingularum partium, temperamenta prius obſervanda erunt, præcipuè verò trium principum partium, ut Galenus *lib. artis medicinalis* declarat: Deinde niſi

æqua-

quabile temperamentum sit, ex una parte solum on est conjectandum: nec etiam ex solis morius. Præterea distinguenda est partis naturalis emperies, à non naturali, & videndum, ex quius, & in quæ mutationes factæ sint. Nam aliuando præsens nota est index prioris temperaenti, quare ante omnia sexus & ætas consideranæ erunt.

CAP. II. *menti cuiusque.*

Sexus autem sua constitutio sive temperamenum proprium est; Nam Galen. 2. *de semine*, non lia ratione marem aut feminam generari dicit, niob caloris copiam & inopiam: copia enim calos est, quæ membra genitalia in maribus solis extudit: quare naturali constitutione, mares semer calidiores, sicciores què feminis sunt, quod piorum multitudo, excrementorum natura, actioum robur & celeritas, aliaquè plura manifestè aruunt. Verùm, illa sanguinis menstrui in feminis edundantia, caloris copia non fit, ut quidam voerunt, sed potius à debilitate caloris, non perfectè oncoquentis & digerentis suum alimentum.

Temperamentum sexus.

Deinde, ætas nihil aliud, quàm spacium vitæ, uo actione nativi calidi in suum humidum, corooris constitutio manifestè mutatur, Mutatur auem corporis constitutio statim à prima generatioe, pro qua mutatione alii aliter ætates numerant, c aliqui tres potissimas, juxta præcipuas mutatioes, Adolescentiam, florentem ætatem, & declinanem sive senilem: Hippocrates *libr.* 1 *de carne.* septem ætates ponit, easquè distinguit juxta annoum septimanas. Alii verò ut annum, ita vitam in uatuor quadrantes dividunt, adolescentiam sciicet; quæ infantiam, pueritiam, pubertatem, & adoescentiam propriè dictam conprehendit, ad vicesinum quintum aut tricesimum ætatis annum: Deine juventutem, sive florentem ætatem ad 36. aut 40.

Temp. ætatum.

III. Tertiò, consistentiam ad 45 aut 50. Quartò senect[illegible] tem, quæ ingravescentem ætatem & decrepita[illegible] continet, & extenditur ad finem usque vitæ. Quæ[illegible] bet ætas suum temperamentum habet, ac primun[illegible] quia formatio animalis ex semine & sanguine reb[illegible] calidis & humidis fit, quibus siccescentibus, part[illegible] continuè formantur & perficiuntur donec anim[illegible] in lucem prodeat, edito verò animali velocissim[illegible] augetur; erit igitur infantium temperamentum c[illegible] lidissimum & humidissimum, cum in alio conform[illegible] tio & auctio fieri nequeat: procedente verò ætate,[illegible] nimal siccius efficitur, calore naturale humidum s[illegible] um depascente, ad extremum usque senium ubi ma[illegible] cescit. In medio extremæ humiditatis & siccitatis e[illegible] florescens ætas, sed non frigoris & caloris. Nam a[illegible] infantia ad consistentiam usq; æqualis quodamm[illegible] do calor manet, differẽs à puerorum calore tantu[illegible] qualitate, quæ ex difflatus impuritate creatur. Na[illegible] puerorum calor est blandus, vaporosus, substanti[illegible] purus & copiosus. Iuvenum verò acris, mordax, &[illegible] ex alieni admistione impurus: qui duo calores ta[illegible] men, non aliter differunt, quam idem calor, in so[illegible] lii aqua, & balnei aere. Quæ ætas florentem sequi[illegible] tur, frigidior, sicciorquè semper evadit, quare: ex[illegible] tremum senium in frigiditate & siccitate consistit[illegible] viaquè ad interitum est, unde naturalis tabes dici po[illegible] terit: verum illa senum siccitas, est secundum sub[illegible] stantiam solidarum partium omnium, & non ratio[illegible] ne excrementorum; Nam senes ob debilitatem ca[illegible] loris nativi, non concoquentis alimenta, excremen[illegible] torum copia humidi sunt, licet in partibus solidis siccissimi sint. Considerátur quoque temperies in re[illegible] bus non naturalibus, à quibus alteratur nostrum corpus, ac primum aër nos ambiens variatur, vel ratione temporum anni, vel regionum & loco[illegible] rum.

Cap. II.

Quatuor anni tempora in se considerari debent ex vincentibus in unoquoque qualitatibus & non collatione mutua. Dividitur quodlibet anni tempus, in initium, medium & finem. Medium stabilem constitutionem, & qualitatem naturalem sortinet, Initium aliquid naturæ temporis anni præcedentis adhuc retinet, finis sensim ad qualitatem temporis consequentis inclinat. Ver autem naturaliter dispositum, calidum & humidum non erit, cum ea constitutio putridis & pestilentialibus morbis maximè oportuna sit, Ver verò, (*Hipp.* 3. *Aphor.*) saluberrimum est, morbisquè, exitialibus minimè obnoxium, quare erit in medio omnium excessuum, & etiam medium ferè inter æstatẽ, quæ naturaliter sicca calida est, & hyemẽ, quæ frigida humida; Præcipuè veris medium, licèt ob Solis accessum, qui terræ meatus reserat, multosquè vapores humidos suscitet, ver ad caliditatem & humiditatẽ potissimùm inclinet, unde à Gal: interdum calidum humidum existimatur. Autumnus verò æstatis & hyemis respectu temperatus videri poterit, cum tamen gravissimis morbis sit oportunus, quod inæqualitati caloris & frigoris tribuitur, ut Hipp. 3. *Aphorismorum* 4. hac sententia significavit: Cum eodem die modo frigus afficit, modo calor urget, autumnales morbi expectandi erunt: nihilominus siccior est quàm humidior, quare siccus meritò judicatur, sed ex calore & frigore mistus sive inæqualis.

Temperamentum rerum non naturaliũ Temporum anni.

Deinde regiones & loca terræ aërem & corpora quoque contenta immutant & variant. Differunt autem regiones pro ratione climatũ & positus cœli: quare regiones sub Ursa, frigidæ, humidæquè sunt; sed teste Galeno 2. *Sanit. tuen. c.* 7. homines ibidem inæquali temperamento præditi sunt. Nam exteriora frigidiora sunt, ideoq; corpore molli, pingui, albo & glabro magis sunt, capillo recto,

Temp. regionum.

ruffo, aut ad album declinante: Interiora verò immodicè calent, undè moribus sunt magis agrestes, feroces, austeri & inhumani, item simplices & incauti. Qui verò in calidis regionibus degunt, ob ambientem æstum exteriora torrentur, & calor naturalis foras extrahitur, undè cutis sicca & nigra est, corpus gracile, capillus niger, crispus & fragilis, moribus sævi & crudeles, ingenio subdoli & astuti: Verùm, qui in temperatis regionibus degunt, naturaliter in medio omnium excessuum sunt, & totum corpus magis temperatum habent, ut supradictum est. Præterea natura ipsius regionis corpus animumq; variè disponit, & aliter montosa, aspera, aliter curva, pratensis, aliter plana: itidem aliter tenuis aër aliter crassus vel impurus; Eadem ratio est in consuetudine & vitæ studio, ut Hipp. de aqua & aëre demonstravit.

Potestate temperata vel intemperata.

Quæ hactenus proposita sunt, omnia actu talia sunt, qualia dicuntur. Potestate verò talia vocantur, quæ idipsum quod esse dicuntur, nondum sunt, sed possunt evadere, si exhibita aut corpori admota à calore nativo leviter immutētur, cujus generis sunt medicamenta, quæ corpus nostrum immutant, & alimenta quæ in substantiā corporis vertuntur, quę omnia temperata aut intemperata dicuntur collata ad humanum corpus potissimum. Verùm temperata nulla dicuntur, quia idem prorsus cum humano corpore temperamentum habent, ita enim corpora humana essent, sed quia à calore nostro in actum deducta qualitatem hominis temperati non supergrediuntur. Quæ verò una vel duabus qualitatibus superant, intemperata vocantur idque ab illa qualitate, qua supergrediuntur calida, calida, frigida, humida, sicca. Sed de his aliisquè medicamentorum facultatibus suo loco dicemus.

DE

CAPUT III.

De Anima eiusdemque Facultatibus in genere.

QUia functiones humanæ, à facultatibus oriuntur: facultates, aut ipsa anima sunt, aut ab essentia animę promanant: ut functionū caussæ intelligantur ordo postulare videtur, ut animam animæq; facultates primum cognoscamus. Deinde ut corpus partesque corporis in quibus facultates subsistunt, & à quibus functionum integritas & læsio. Esse autem animam, ex actionibus, quibus animata ab inanimatis distinguuntur, omnibus teste Galeno perfectè notum est, idq; notissimo axiomate, quo nihil sine caussa fieri æstimamus. Animadvertunt enim omnes, animatum corpus nutriri & augeri, deinde animalia à seipsis moveri & extra se positæ speciem percipere; quæ omnia in defunctis sublata caussa abolentur.

Verùm quæ illa caussa sit quæ anima vocatur, sive quid ipsa anima aut animæ natura, pauci veterum Philosophorum, excepto Arist. aut etiam Medicorum explicarunt. Nam relictis veterum opinionibus, quas 1. *de anima* Arist. refellit, Hippocrates essentiam animæ non explicavit, & ut Stoici ferè, cum calore naturali confundit. Nam 1. *de Diæta* ex aëre & igne eam componit, *6. Epidem.* calorem nativum vocat, alibi verò naturam appellat. Galenus licèt passim ingenuè fateatur, se ignorare quid anima sit, tamen cum Hippocrate *libro de Tremore & palpit.* calorem naturalem sive spiritum primogenitū & insitum vocat, eumq; naturalium operationū autorem esse dicit, quo extincto vita perit.

Philosophorum & Medicorum opiniones de natura animæ.

Proin-

Proinde 7. *de Placit.* ex duobus alterum necessarium esse ipsam animam, vel quoddam fulgidum & quasi æthereum corpus esse, scilicet spiritum naturalem (ad quod asserendum velint nolint, consecutione cogente, coguntur Stoici & Aristoteles) vel incorpoream quandam substantiam, uti tamen hoc corpore velut principali vehiculo. Nihilominus libro *Quod animi mores &c.* ipsam animam corporis temperamentum esse concludit: observavit enim functiones à functionibus ita differre, ut temperamenta à temperamentis. Deinde seruato temperamento functiones servari & facultates permanere, præterea animi mores corporis temperamentum sequi, proinde in corporis temperamento defixus, functiones ab ipsius corporis temperamento, ut prima & principali caussa oriri existimavit. Verùm *cap. ult. de fœtum form.* fatetur se veritum semper fuisse animæ substantiam definire, immo 6. *Epidem. com* 5. qui aliquid de ea, dequè immortalitate animæ affirmarint, audacia magis quàm sapientia antecedere. Præterea eam cognitionem ad medicinam usum nullum habere, satisquè esse scire, tres animæ partes sive facultates sedibus distinctas in humano corpore existere, (*lib. de substantia natur. facult.*) & si aliqua immortalis sit, ancillari tantum eorum naturis, quæ ex mistione temperata sunt. Nam quamdiu naturalis temperies corporis servatur, impossibile erit eam sejungi. Quamquam autem perfecta animæ cognitio Medico necessaria non sit, philosopho tamen utilis & dignissima videtur, à quo Medicus principia sua & animæ cognitionem mutuatur: deinde, Philosophus proxima operationum instrumenta à prima operationis caussa semper distinguere debet.

Refelluntur qui dicunt Nam si anima id sit, quod totum corpus omnesquè ejus partes perficit & gubernat, ac motum

sen-

sensumquè tribuit, corpus certè non erit, sive spiritus naturalis, alioqui anima illa, quo dirigeretur & contineretur, vinculo indigeret, & per se tantarum operationum caussa nunquam foret. Verùm ut Arist. 2. *de Generat. animal.* testatur, spiritus ille ab anima dirigitur, & non est ipsa anima, sed operationum animæ comes & instrumentum. Deinde corporis harmonia aut temperamentum anima non erit. Nam in quovis animato una propriè est anima, ut pòst apparebit, sed tot mistiones, quot partes: nec etiam aliquid erit ex elementis ortum, sed quiddam superioris naturæ quàm elementa, quippe cum perficiat, augeat, loco moveat corpora ex elementis composita. Denique cum ipso corpore anima non mutatur, & senectus aliæquè affectiones animatorum non fiunt, quia anima aliquid passa est, sed quia corpus, quemadmodum in ebrietate & morbis evenit: & licèt ira, gaudium & similia, animæ interdum tribuantur, animæ tamen motus non sunt, sed ab anima proficiscuntur, & corpus afficiunt, ac ad totum hominem pertinent, quales sunt cæteræ actiones præter intellectus, quas sine corporeo instrumento anima per se exerit. Quamquam autem anima corpori ita deuincta sit, ut sine apto & disposito corpore nec operetur, nec etiam inexistat; corporis tamen temperamento non ancillatur, sed contra corporis temperamentum, ut idoneum instrumentum ipsi animæ subservit. Nam ut anima in corpore subsistat & facultates animæ exerceantur, requiruntur instrumenta certo modo disposita & temperata. Quare rejectis veterum Medicorum opinionibus, animæ cognitionem ex Aristotele, & veris Philosophiæ principiis potius æstimabimus.

animam corpus aut temperamentum esse, aut spiritũ innatũ.

Ac primum cum perfectè omnibus notum sit animam existere: necesse erit eam aut in numero substantiarum aut accidentium esse. Verùm cum

Ratio cognoscendi essentiam animæ.

accidens vi ſubſtantiæ, in qua ſubſiſtit, uno determinato modo propriè agat: anima verò tot tantarumq; operationum per ſe cauſſa ſit, accidens certè non erit. Quod ſi igitur ſubſtantia, aut materia, aut forma, aut ex utraque compoſitum quiddam. Verùm cum materia per ſe τόδε τὶ non cõſtituat, ſed δυνάμις ſolum ſit, & paſſionis principium, nulla vi agendi per ſe præditum, aptum tantum, ut ab alio perficiatur, materia non erit anima: neque etiam compoſitum, nam animatum compoſitum quiddam eſt ex anima & corpore, corpus verò in eorum numero non eſt, quæ in ſubjecto ſunt, ſed potius ipſum ſubjectum & materia. Quare relinquitur, quod ipſa anima ſit forma ſive ἐντελέχεια, eaquè prima, proprius ſubſtantiæ actus & forma materiam informans, ac actiones producens, qualis ἐντελέχεια habitui & ſcientiæ comparatur, non autem ἐντελέχεια ſecunda, ut contemplatio, aut quemadmodum Ciceroni videbatur, ἐνδελέχεια agitatio & motio: quæ duplex eſt, una inchoata & imperfecta, formam præcedens, altera perfecta effectus conſequens formam. Perficit enim anima corpus, non ut ars externũ actionis principium, ſed quaſi natura & principium inſitum corpus phyſicum, non omne ſed aptum actionibus animæ, quæ actiones vitę nomine comprehenduntur. Nam vita à Philoſophis actionũ omnium unio & communio dicitur. Verùm cum facultas illa, quæ vitæ particeps, nulli inſit, niſi corpori organico, qua differentia ipſa natura animatum ab inanimato evidenter diſtinxit, corpus aptum actionibus animæ, neceſſariò pluribus partibus cõſtabit, quæ ita naturaliter diſpoſitæ erunt, ut facultates animæ ſuſcipere & ut idonea organa certo modo moveri, functioneſque debitas obire queat. Nam anima duo præſtat, primò informat, complet & per-

& perficit corpus organicum, sive animatum in esse specifico constituit: deinde utitur corpore jam informato & animato tamquam organo: utriq; actui corpus aptum actionibus animæ habile esse debet. Verùm prioris respectu ex anima & corpore, ut ex actu & potentia, animatum constituitur. Deinde, ipsa anima essentia & ratio corpus organici judicatur, & sine anima, nullum corpus physicum, organicum dicitur: perinde ac si fingatur, instrumentum aliquod artis alicujus, ut securis corpus à natura formatum esse, quemadmodum fœtus humanus in utero per novem menses: essentia certè illius securis erit id, ratione cujus dicitur securis, forma scilicet, organum illud, quatenus organum, informans, veluti anima: qua separata, homonyme solum securis diceretur. Verùm cum ab arte securis fiat, & corpus physicum non sit: essentiæ ejus ratio anima non erit, sed potius sumpta similitudine, à corporis animati partibus, de toto judicandum erit, veluti si oculus fingatur animal, ipsius anima erit facultas videndi, ἐντελέχεια prima oculi, qua sublata oculus non erit oculus nisi homonyme, ut oculus pictus aut lapideus.

Ex quibus colligitur, quod anima propriè sit, ἐντελέχεια prima corporis physici, potentia vitam habentis, & talis, cujus partes sunt organa. Manifestior animæ cognitio evadit, si propter quid animæ corpori insit, nimirum si ex propriis operationibus intelligatur, quas facultate insita de se promit. Ab anima autem vita proficiscitur, ut diximus, illaque vitam habere dicuntur, quæ vegetantur, quæ sentiunt, quę loco moventur, & quę intelligunt: quibus veluti gradib. animata inter se distinguuntur. Quare horum fons & principium erit anima, & id quo alimur, sentimus, intelligimus & movemur primo. *Definitio animæ.*

Hæ

III.

De facultatib. animæ.

Hæ functiones in homine à diversis facultatibus unius animæ proficiscuntur, quæ diversæ animæ non sunt, nam una in quovis vivente anima est, quæ in partes natura discrepantes non dividitur. Sunt autem facultates vires quas anima de se promit ad munerum functiones, hæ in unoquoque vivente originaliter in una anima sunt, à qua promanant, ut diuersæ operandi rationes, & agentis conditiones sive proprietates, sed in corpore, ut in subjecto recipiuntur. Cum igitur facultates functionum caussa dicantur, quot sunt opera & functiones in quovis animato, tot erunt animæ facultates, at quatuor primæ functiones sunt, vegetatio nimirum, sensus, motus & intellectus. Quare in homine quatuor facultates enumerari poterunt, quarum prima ab Aristot. nunc φυτικὴ, nunc θρεπτικὴ nunc γεννητικὴ dicitur, & à Stoicis facultas naturalis: secunda sensitiva, tertia motiva, quarta intellectiva. Verùm motiva à sentiente facultate separata non est, ut alibi dicemus. Quare tres primæ facultates erunt, naturalis, sentiens & rationalis, quibus etiam veluti gradibus animata inter se distinguuntur.

Tria animatorũ genera.

Nam tria sunt genera animatorum, primum & infimum genus, quod unica solum facultate præditum est, nimirum vegetativa, ut stirpes: secundum quod cum vegetatione vel sensum solum, vel sensum & motum habet, ut animalia: tertium & perfectissimum, quod omnibus facultatibus instructum est, ut homo. In his tribus animatorum generibus, tres distinctæ sunt animarum species, quæ ob inopiam vocabulorum iisdem appellationibus, quibus facultates ipsæ, semper designantur, cum tamen, ubi eadem facultas, ibi eadem animæ species non semper sit; nam facultas intelligens in homine cum

sen-

CAP. III.

ſentiente neceſſario conjuncta eſt, & in brutis ſentiens cum vegetante. Attamen eadem animæ ſpecies vbiquè non eſt, nec etiam in animalibus diſtincta eſt anima vegetans à ſentiente; aut in homine intelligens à cæteris, ſed vna tantum eſt, & ſimplex anima in homine, à qua omnes hæ potentiæ promanant, & quæ in ſe ut totum poteſtativum, omnes potentia includit, non aliter ferè quàm pentagonus, quæ figura ſimplex, tetragonum & trigonum poteſtate continet. Nam ut in cæteris formatis, forma neceſſario in toto eſt, ita in ſingulis animatis una anima in toto omnibuſquè partibus erit, licèt principaliter in uno membro, ubi primario reſidet ſive radicatur; deinde, quia ab una illa anima promanāt omnes facultates uniuſcujuſquè animati: anima ut poteſtativum quiddam ſecundum omnes potentias ſimul junctas, in quavis parte erit, nimirum originaliter omnes facultates in toto omnibuſquè partibus erunt, quemadmodum ipſa anima. Nam ubi eſſentia, ibi agendi facultas. Verùm cum nihil recipitur, niſi aptum natum ſit recipi, in quacunque parte quælibet facultas ſubjectivè non erit. Nam quælibet facultas (excepta intellectiva) organum requirit certo modo temperatum & diſpoſitum, in quo recipiatur, & per quod exerceatur. Quare facultas indiſtincta & indifferens, à proprio facultatis organo determinatur & contrahitur, ut ubicumquè anima invenerit organum, ibi facultas operetur, nec alibi propriè dicatur: nam in organo facultas perficitur. Præterea facultas, quæ ratione ſui impatibilis, ratione organi variatur, & interdum depravatè agit, aut munere ſuo fruſtratur, unde Ariſt. 1. *de Anima*, ſi ſenex acciperet oculum juvenis, videret ut juvenis. Intellectus verò in homine proprium organum non habet quo perficiatur, nihilominus, quia imaginatione utitur, ibi propriè intelligitur,

An plures animæ in homine?

Anima ut poteſtativum in toto & ſingulis partib. at facultates ſubiectivè ubi operantur.

CAP. III.

tur, ubi imaginatio. Quoniam verò inessentialiter ordinatis ad primum aliquod semper deveniendum erit, omnisquè pluralitas ad unitatem aut unum aliquod primum revocari debet, in quo plura communicant & conspirant, omnia in quovis animato membra ad primum aliquod colligari & conspirare debent, non aliter ferè, quàm omnes facultates ad unam animam. Quare erit unum membrum in corpore primum, radix animæ & fons caloris innati, à quo cætera membra vitam suscipiunt, alioqui si plura principia prima essent, totum corpus conspirabile non diceretur. Tale membrum, cor necessario in animatis corde præditis erit. Nam cor omnium consensu, est fons vitæ & caloris innati, deindo adminiculo & vi caloris innati partes omnes in corpore facultates exerunt, & in actum deducuntur. Unde spiritus ille ab Hippoc. pro anima ipsa accipitur: atque ita cor facultate sua cæterarum partium vires suscitat, perficit & complexu suo fovet.

Sedes animæ cor.

Galenus, Hippoc. & Plato, tres differentias animæ constituerunt, & non omnem animam ut Aristot. sed humanam diviserunt, & Plato in ἐπιθυμητικὴν, θυμοειδῆ & λογιστικὴν quas Galenus, naturalem, vitalem & animalem vocavit. Proinde vitalē facultatem à vegetativa distinguunt, & sub animali sensitivam & rationalem comprehendunt. Præterea has animæ differentias, certis sedibus in corpore humano distinguunt, nam naturalis sive appetitiva in jecore, vitalis sive irascibilis in corde animalis sive rationalis in cerebro sedem habere dicitur, ac ab his tribus velut fontibus vires in totum corpus diffundere putantur quibus animal regitur. Deinde libro *Quod animi mores cap 2.* existimat Galenus, quamlibet harum facultatum appetitu suo ad agendum

Medicorū opinio de facultatibus animæ, earūquè sedib.

dum

dum impelli, & naturalem appetitu cibi, potus & rei venereæ: vitalem, desiderio vindictæ, gloriæ, libertatis, &c. rationalem, appetitu cognitionis, veritatis, solertiæ &c. Quare ut facultas, ita triplex appetitus Galeno erit, naturalis, vitalis, animalis. Præterea Galenus 5. *de placit.* ex decreto Hippocratis & Platonis affirmat, animam humanam non modò facultates multas in se habere, sed etiam ex partibus illis diversis genere, naturaquè discrepantibus compositam esse. Verùm, an hæ differentiæ novam animæ speciem constituant, an anima in partes ita dividua sit, meritò dubitatur. Nam primo vitalis nullam animati speciem constituit, nec appetitus differentiæ, species aut facultates animæ sunt. Præterea ex sejunctis partibus anima composita non est, sed simplex forma, omnis coagmentationis expers; nam si tot animæ distinctæ in homine essent, quot facultates, in unum non conspirarent, & quo continerentur vinculo indigerent. Verùm continet anima ipsum corpus, ut forma essentialiter individua, quod verò dividitur, id per accidens fit, ratione facultatum, vel quia corpus continet. Nam ubique una animæ species in toto & singulis corporis partibus existit, quod vel ex surculis ab arbore avulsis apparet, qui eadem animæ specie, subjecto discriminante vivant: cujus contrarium in perfectis animalibus evenit, quia distinctiora organa requirunt. Deinde in perfectioribus animatis ubicumque superior facultas est, ibi necessariò est inferior. Quare in uno animatorum genere, hæ facultates non origine, sed ratione & instrumentis distinguuntur, in diversis verò animatorum generibus, & ratione & origine.

CAP. III.

An anima dividatur in partes natura discrepantes?

Nihilominus ut admonet Galenus accurata animæ cognitio Medico necessaria non erit; sed tantum facultatum, ut in corpore velut subjecto perfi-

Qualis consideratio

anima Medico necessaria sit?

perficiuntur & existunt: & quanquam ipsa anima unà cum omnibus facultatibus suis radicaliter in corde sit, nulla tamen peculiariter in corde perficitur aut manifestatur, excepta vitali sive pulsifica, quæ cor in centro microcosmi subsistens, cęteris partibus radios vitæ subministrat, & vires distribuit, ac singularum partium facultates in actum educit. Nam ibi formaliter & propriè facultas dicitur, ubi in subjecto perficitur & manifestatur, quod in corde non fit, nam si omnes ibi perficerentur, impedirent actum primum & præstantiorem, nimirum vitam. Et licet ultima perfectio sanguinis in corde sive à corde sit, sine qua nulla vegetatio, prima tamen ejus generatio alteri principio adscribenda erit, nimirum jecori. Quare Medicus, ut artifex, cui cura corporis demandata est, in proprio subjecto singulas facultates considerat, ac ratione subjectorum facultates distinguit: & licet sine vita nulla sit vegetatio, quia tamen vitalis facultas & cordis actiones læduntur sine manifesta læsione facultatis naturalis aut animalis, vitalem ab utraq; distinguit. Deinde, quia sine sensu ratio non exercetur, rationalem facultatem cum sensitiva conjungit. De singulis facultatibus in specie infra dicemus.

CAP. IV.

De natura & differentiis partium humani corporis.

QUia functiones humanæ à facultatibus animæ perficiuntur mediantibus instrumentis, explicatâ naturâ animæ & distinctione facultatum, consequens est, ut instrumenta, nimirum corpus partesq; corporis humani cognoscamus.

Pars

CAP. III.

Pars autem uno modo non semper sumitur, nec unâ ratione corpus humanum dividitur: nam omne quod naturaliter in corpore continetur & ad constitutionem ac conservationem ejus requiritur, pars communiter vocatur. Ita Hippocrat. *6. Epidem. sen. 7.* corpus humanum dividit in continentia, contenta & impetum facientia. Continentia sunt partes solidæ, in quibus residet facultas; contenta humores, qui à facultate naturali gignuntur: impetum facientia sunt spiritus, qui facultates deferunt & conservant.

Pars communiter sumpta.

Propriè tamen partes humani corporis sunt continentia, scilicet solidæ partes, quæ ad numerum permanent, & in quibus residet facultas ut in subjecto, pro quarum constitutione facultas operatur. Nam si partium solidarum naturalis constitutio fuerit, bonas actiones; sin vitiata, læsas actiones producit. De his igitur partibus solidis tantum agemus. Galenus, locum, membrum, partem & particulam, ut Aristoteles distinguere non videtur; sed communiter omne quod totum complet, partem, particulam & membrum vocat. Pars propriè in comparatione ad totum dicitur. Verùm quidvis in corpore pars corporis dici non meretur, sed quod ad totius constitutionem facit, & ab anima regitur, communesquè facultates suscipit, ac sanitate præditum, morbisquè obnoxium esse per se poterit.

Pars propriè dicta.

Quare pars propriè sumpta definiri poterit, Corpus toti cohærens communi vitâ conjunctum & ad illius functiones usumvè comparatum. Excluduntur ergó è numero partium, non solum quæ præter naturam corpori adhærent, ut tophi, verrucæ & similia; ac quoque contenta & impetum facientia, ut supra dictum est: sed etiam ungues & cili, quorum teste Galeno *cap. 9. Art. Med.* genera-

Definitio partis propriè dictæ.

CAP. IV.

tio quidem est, sed nullum regimen. Nam propriè non nutriuntur & accrescunt; sed materiâ ad radices appositâ in longum tantum proferuntur, & certis terminis non definiuntur: Deinde excluditur ossium medulla, quæ partis alimentum est & non pars, Nam pars eadem numero manere debet. Eadem quoque ratione adeps è numero partium removetur, quia tempore inediæ partes nutrit & absumitur, ac certis terminis non definitur: nihilominus ungues, medulla, adeps ac etiam pili, licèt improprissimè, communi partis appellatione non rarò tàm à Galeno, quàm Aristotele continentur. Galenus verò 1 *de Usu part. cap.1* partes describit, quæ undequaque circumscriptionem propriam non habet, nec undequaq; aliis conjunctæ sunt: sed (*ibidem cap.*8.) quæ ad totius alicujus constitutionem concurrentes sibi ipsis conpatiuntur & consentiunt, sive in famulatum unius actionis omnes conspirant. Actio autem illa vel est totius animalis vel certi alicujus organi: quare partes duplices primum erunt. Nam quæ in famulatum actionum totius animalis conspirant, magnæ quidem & totius animalis partes dicuntur, & ab Aristotele mẽbra vocantur, veluti, pes, manus, oculus. Quæ verò ad totius alicujus organi actionem referuntur, minoris partes sive particulæ propriè dicuntur. Ita oculus ex multis constat particulis, quæ omnes ad unam actionem scilicet ad visionem conspirant.

Cõmunis partiũ divisio: in membra & particulas.

Considerantur verò & distinguuntur partes vel ratione substantiæ suæ, vel ut ad actionem referuntur. Ratione substantiæ dividuntur partes omnes corporis humani, in simplices, quæ similares, homogeneæ, primæ, primigeneæ partes, & sensibilia corporis elementa interdum vocantur; & in compositas, quæ dissimilares & heterogeneæ, & non rarò organicæ partes & organa dicuntur.

Propria divisio I. Ratione substantiæ in similares & dissimilares.

Partes

Partes verò ut ad actionem referuntur, vel or-
gana funt, vel ad organi perfecti constitutionem
oncurrunt: organum autem ab operatione pro-
rie dicitur, & 1. *Meth. cap.6.* definitur, pars cujus
perâ communem toti actionem edere possumus.
einde Galen. *libello de Different. morb.* alia organa
ocat prima & simplicia, ut arteriæ & venæ, quæ
assim similaribus annumerantur; alia secunda &
om posita, ut partes dissimilares. Quare organa non
stimantur ex substantiæ similitudine & dissimili-
udine, sed potius ex debitâ figurâ cum justâ magni-
udine & situ, vel quia ad actionem idoneam o-
nium partium competentiam habent, quæ omnia
agis in dissimilaribus reperiuntur quàm in simi-
ribus, ut post apparebit, unde dissimilares partes
rè semper organicæ vocantur.

CAP. IV.

II. Vt ad actionem referũtur in organa vel organi partes.

Quid pars similaris.

Pars similaris ut Aristoteles 1. *de Hist. animal.*
efinit, est quæ in partes sibi similes dividitur, sive
t Galen. 8. *de Placit.* cujus partes inter se totique si-
iles sunt. Nam annumerantur similares, mixtis
omogeneis, quarum universæ particulæ eandem
mninò formam & temperiem habent. Quare de-
niri poterit pars similaris, mixtum homogeneum
ve corpus unam parilem substantiam habens, or-
um à facultate generatrice in semine per suam al-
eratricem, & definitum proprio temperamento,
 hunc finem, ut certæ alicujus actionis caussa sit.
ico mixtum homogeneum, non solum ob ele-
enta, ex quibus similares partes componuntur,
ed etiam propter dissimilares, quæ ex similaribus.
Nam ex his tribus triplici diversâ compositione
c ratione humanum corpus componitur.

Caussa & generatio similariũ.

Oriuntur quidem similares partes ex semine
c materno sanguine, sed quatenus elementis cor-
espondent. Nam hæc duo teste Galeno 1. *de Sanit.*

CAP. IV.

Tuen. quatuor elementa in se continent, ex quibus per mixtionem similares partes componuntur, & singulæ debitum temperamentum acquirunt. Quo modo verò oriantur partes ex semine & materno sanguine, alibi dicemus. Deinde dico à facultate generatrice &c. quia autore Galeno *1. de Nat. Facul. cap 6.* generatrix vis per suam alteratricem miscet & substantiam partium similarium constituit. Deinde quia quævis similaris particula, ut similaris, suam alteratricem propriam habet in primâ constitutione: verùm generatrix per suam formatricem particulas unit apteque componit & nihil otiosum relinquit. Quare quæ pars corporis nulli alteri vi facultatis formatricis implicatur, ea simpliciter similaris dicitur.

Usus similarium.

Tandem dico, definitum temperamento, ut sit certæ alicujus actionis caussa; quod temperamentum primariò & per se similaribus, secundariò & per accidens dissimilaribus tribuatur. Deinde quod actiones sequantur temperamenta, & à partibus similaribus primo actiones prodeant, ut Galen. *lib. de differ. morb. cap. 6. & 3. de locis cap. 5.* statuit. Nam quælibet similaris suam propriam habet actionem.

Numerus partium similarium

De numero partium similarium non consentiunt medici, plerique tamen decem numerant, ut sunt; os, cartilago, ligamentum, membrana, nervus, arteria, vena, tendo, caro, cutis, quibus adduntur interdum adeps, ungues, medulla & pili; licèt propriissimè partes non sint. Nihilominus Galen. *lib. 1. de Inæqu. Intemp.* è numero similarium excludit venas & arterias, quas alibi annumeravit. Quare non eadem significatione pars similaris semper sumitur. Nam plerumque similare dicitur quod nobis tale videtur: sive ad sensum tale, qua significatione omnes illæ partes supra enumeratæ similares

es dicuntur. Interdum verò similare dicitur, quod revera tale est, sive mixtum absolutè homogeneum, cum alio nullo vi formatricis facultatis compositum & in partes diversæ rationis non dividuum: cujus generis videntur septem illa, quæ Galen *Comment. in lib. de Nat. Hum.* recenset, nimirum os, cartilago, ligamentum, membrana, fibræ, adeps, caro simplex. Verùm membrana, quia sensu prædita nervis non caret & compositionem habet, deinde adeps propriè pars non est: sicut nec pili & ungues, licèt absolutè similaria corpora sint, præterea caro simplex, & sine fibris in corpore non reperitur, nisi fortè parenchymatum. Tot quidem nùmerantur partes similares in corpore; quarum singulæ numero differentes sunt, ex quibus totum corpus præcipuè componitur: Attamen præter has aliæ nonnullæ deprehenduntur, quæ reipsa similares sunt, sed nec numero differentes, nec pluribus communes, verum in uno tantum membro reperiuntur, ac unius actioni propriè destinantur: cujus generis sunt partes illæ, quæ instrumentariæ vocantur, ut substantia cordis, cerebri, hepatis lienis, renum, pulmonis, testium, penis, humores oculi &c. quæ à nonnullis sub carne continentur, licèt à carne musculorum, & ab invicem toto temperamento propriisquè actionibus distinguantur.

Quid pars dissimilaris.

Pars dissimilaris ex diversis mixtis homogeneis sive similaribus corporibus componitur, unde composita dicitur, idq; ratione nostri potissimum, & describitur, quæ in partes diversæ rationis dividitur.

Quid pars organica?

Verùm dissimilaris pars, ut ad actionem refertur, vel quatenus perfectam actionem edere potest, organum & organica pars dicitur, & tunc definitur, pars composita ex similaribus debito

numero in decentem formam & justam magnitudinem coëuntibus, cum idoneo situ & consensu, facultate plasticâ, ad certam aliquam actionem perfectè edendam. Debetur quidem unicuiq; parti corporis sua naturalis unio sive continuitas; verùm in dissimilaribus, ut perfecti organi rationem habeant, præter unionem requiritur apta compositio, nam ut temperies primariò similaribus, ita compositio dissimilaribus tribuitur.

Requisita in perfecto organo quatuor.

Apta compositio quatuor postulat. 1. debitum partium numerum, & ne quidquam deficiat aut redundet. 2 justam magnitudinem, sive ne major aut minor sit, quàm ratio instrumenti requirit. 3. Debitam conformationem totius membri in se, sub quâ continentur idonei meatus & cavitates, conveniens forma & superficies ac debita figura. 4. Legitimum cum aliis partibus consensum & in toto situm. Quorum omnium si unum desideretur, bona compositio organi violatur, & pars morbo instrumentali afficitur.

Finis & usus organi.

Dico ad certam actionem perfectè edendam: quia actiones à similaribus primò prodeunt, sed à dissimilaribus perficiuntur. Conspirant enim, ut supra dictum est, uniuscujusque organi particulæ in unius actionis famulatum, sed non uno modo.

Partes organici perfecti, una principalis; cætera subministrantes.

Nam in quolibet organo perfecto, una particula principalis reperitur, cui in universo corpore nihil per omnia simile est, nec simili facultate præditum. Hæc est illa pars à quâ primum actio oritur, radix sive domicilium facultatis; quâ positâ ponitur facultas. Cæteræ verò huic subministrant, & in illius unius actionis subsidium concurrunt & conspirant. Tales triplices Galeno sunt *de usu part. cap.* 8. Aliæ enim sunt sine quibus non præstatur actio; aliæ, quibus melius; aliæ denique quibus tutius sive quæ ad conseruationem communem positæ.

sitæ.

ritæ ſunt. His omnibus organum abſoluitur, à quo perfecta actio.

Partes totius corporis quatenus functionum aut officii ratione inter ſe conferuntur in principales & minus principales dividuntur. *Diviſio organicarum partium.*

Eſt autem principalis pars Galen. 7. *de Vſu part.* quæ ad vitam per ſe neceſſaria eſt, ſive quæ primariæ facultatis ſedes & origo eſt, quam cæteris partibus mediante ſpiritu tranſmittit Ejuſmodi ſunt tres ſicut tres primæ facultates, nimirum jecur ſedes facultatis naturalis: cor vitalis: cerebrum animalis. Quibus tribus individuum propriè conſervatur. His addit Galen *cap. 9. Art. med.* teſtes, quia ad conſervationem ſpeciei ſeminiſq; generatione neceſſariò requiruntur, licèt aliunde vires ſuſcipiant, nimirùm à tribus principiis, præcipuè vero à jecore, quod materiam ſeminis & vires nonnullas ſuppeditat. *Partes principales corporis tres.*

Minus principales ſunt cæteræ humani corporis partes, quæ ad principalium miniſterium neceſſariæ aut utiles judicantur. Hæ triplices ſunt, nã quædam inſitas vires habere dicuntur, quæ nulli principi parti peculiariter inſerviunt, ſed toti magis communes ſunt, ut oſſa quæ totum corpus ſtabiliunt, ſuſtinent, & varia de articulatione voluntario motui ſerviunt. Deinde cartilagines, quæ articulos muniunt, & ad quarundam partium tutelã conſtructæ ſunt. Tertiò mẽbrana & ligamenta, quæ ſingula arctè connectunt, copulant & firmãt. Quartò cutis, quæ totum corpus contegit, & ab injuriis defendit. Tandẽ caro ſimplex, adeps & adenes. Aliæ peculiari principi parti ſubminiſtrant, & ad ejus miniſterium requiruntur. Hę duplices ſunt vel n. à principe aliqua parte oriuntur, ſive diſpenſationis & radicationis initiũ in ea ſumunt, & vires aliunde emanantes ſolũ ſuſcipiũt. Harũ munus propriũ eſt, ut ab alia principali parte aliqd deferãt. Ita ſpinalis medulla & nervi *Partes minus principales triplices.*

à cerebrò: arteriæ à corde: venæ à jecore, originem sive dispensationis initium habere intelliguntur: & vasa spermatica à testibus. Vel denique à certa principe parte non oriuntur, & dispensationis initium sumunt, sed actione sua alicui principi parti subserviunt, & vires tàm proprias, quàm aliunde emanantes habent. Harum munus est ut viribus insitis vel principis partis actionem adjuvent, vel aliquid ei præparent, vel certum munus absolvant. Ita ventriculus & intestina materiam idoneam jecori præparant, lien, vesicæ & renes illius actionem nimirum sanguificationem adjuvant, separando inutilia à sanguine. Sed instrumenta quinque sensuum & musculi instrumenta motus transmissa sive communicata illis facultate à cerebro per nervos, sensus externos, & motū voluntarium absolvunt. Dividitur totum corpus communiter in ventres, ubi resident facultates; & artus, qui voluntario mutui potissimum seruiunt. Ventres autem duos tantum veteres numerarunt, superiorem nimirum thoracem & inferiorem sub septo transcurso: Recentiores verò caput addiderunt, ac in his tribus illas primas animæ facultates residere putant. Nam natura non solum tres facultates, triaquè præcipua instrumenta animalibus concessit, sed etiam cuiq; pro dignitate convenientem locum assignavit: Cerebrum enim in capite superiore, digniorequè loco collocavit quasi in specula, cui assistunt exteriores sensus, & à quo in totum corpus distribuuntur nervi gratia sensus motusquè voluntarii: Iecur cum cæteris visceribus, quæ illi ministrant, & membris facultatis generatricis in inferiori ventre esse voluit, ne actiones cerebri offenderet. Medium ventrem assignavit cordi, quod focus caloris nostri est, ut pariter partes omnes tàm superiores, quàm inferiores calefaceret. Singulos ventriculos continent & muniunt

Sedes trium facultatū.

iunt membranæ, ligamenta, ossa, cartilagines tandemq; musculi, carnosa membrana, ac cutis cum cuticula, quę totum corpus contegit: Atq; hactenus in genere de differentiis partium humani corporis. De accurata in omnium singularumquè partium descriptione non est nostri instituti hoc loco agere, nec Historiam Anatomicam contexere. De usu singularum partium latius in sequentibus capitib. agemus.

CAPUT V.

DE CALIDO INNATO ET SPIRITIBUS.

CUM à natura omnibus animalibus tributum sit, ut vi caloris insiti vitam agant, & spiritum habeant, qui hunc calorem contineat, cujus adminiculo facultates in corpore deferuntur, & cōservantur, explicata distinctione facultatum animæ & partium humani corporis, consequens est, ut caloris innati & spirituum considerationem proponamus.

Calor unus ab alio non differt specie sed usu. In animatis duplex calor.

Ac primùm calor unus ab alio specie non differt, (ut quidam arbitrantur,) sed cum calor instrumentum sit, quo agens principale utitur, diversus calor judicatur diversorum utentium respectu; ita calor ille qui comes & proximum instrumētum animæ est, cujus participatione vita, extinctione mors (Autore Aristotele *libro de Vita & Morte*) definitur, ἔμφυτος, sive innatus dicitur, & eo respectu non solùm à calore non naturali, qui rem corrumpit sed à calore influente, ac etiam συμφύτῳ sive connato, mixtis homogeneis proprio distinguitur.

Calor innatus quid.

Calor autem innatus nomen habet, quia à pri-

mo ortus principio animatis innaſcitur, & qua id, quod naſcitur, & natum eſt, auget, fovet, & conſervat: verùm ut Galenus innuit *Libro contra Lycum*, calor innatus & calidum innatum diſtinguuntur, licèt indifferenter pro uno eodemque non raro ſumantur. Nam calidum innatum ſubiectum conſignificat, & corpus denotat, calore innato affectum; at ipſe calor innatus ut forma & qualitas per ſe intelligitur. Corpus autem perfuſum hoc calore, vel in quo calor ſubſiſtit, ſubſtantiæ tenuis & fluxilis eſſe debet, quæ variè diffundi, caloremquè conſervare poteſt: tale corpus non eſt ignis, nec aër, ſed mixtum quoddam referens naturam aëris, eximiis viribus præditum, & cœleſti corpori ſimilimum, quo cuncta in animatis illuſtrantur, perficiuntur, & in actum deducuntur: hoc corpus, quia tenuiſſimum eſt, oculos fugiens, & facilè permeans, omneſque humani corporis partes illuſtrans (ut pòſt apparebit) Spiritus vocatur: verùm ſpiritus hic quivis non eſt, ſed primigeneus omnibus partibus inſitus & complantatus, & cauſſa aliorum ſpirituum, quem tamen veteres nonnulli ſpiritibus non annumerarunt. Spiritus autem vocabulum homonymum eſt, & pluribus natura differentibus tribuitur: tribuitur enim & ſubſtantiis quibuſdam corporeis & omnibus incorporeis: verùm ut ſpiritus rebus naturalibus annumeratur, communiter definitur corpus mixtum ex vapore genitum à natura, gratia conſervationis facultatis animæ in corpore. Facultates duplices ſunt in corpore: aliæ enim diſſeminatæ ſunt per ſingulas totius corporis partes, omnibuſquè ſimiliter inſunt, conſervationis gratia, quæ inſitæ dicuntur: aliæ in certo organo ſedem & domicilium habent, unde velut à fonte & principio, quemadmodum radii à Sole, in totum corpus diffunduntur & emanant.

Definitio ſpiritus.

Quare

Quare duplex erit spiritus, unus qui insitus, innatus, & complantatus dicitur; alius influens & emanans, qui triplex judicatur, sicut tres principales facultates: nam unicuique facultati suus est spiritus, instrumentum, sine quo non conservatur, nec etiam agit, de his omnibus spiritibus ordine dicemus. *Divisio spirituum in insitum & influentem*

Ac primùm spiritus insitus, sive calidum innatum, est præcipuum & communissimum conservativum instrumentum omnium facultatum animæ in corpore, unde pro ipsa anima interdum sumitur, & autor omnium operationum à Galeno vocatur, ab aliis nonnullis vinculum animæ & corporis; nam autore Galeno 5. *simplic. cap.* 9. & 1. *de Locis cap.* 7. omnes totius corporis partes hoc spiritu fruuntur, & vivunt, & 1. *Aphoris.* 15. hic spiritus initio partes format, auget, & ad terminum vitæ conservat, quare sublato hoc custode facultas cessat, & corpus aptum actionibus animæ non erit. *Spiritus insiti sive calidi innati munus.*

Producitur enim fœtus humanus in utero ex semine & materno sanguine, semen autem spiritu plenum est: his tribus in utero unitis oritur conceptus, & in conceptu resultat spiritus insitus, sicut calidum innatum, hujus spiritus calor initio organum generatricis fuit, residens in semine, spumosoquè corpore, unde Plasticus calor à nonnullis dicitur: verùm dum producitur fœtus, fundatur in humidiori perfectiori, pinguiori, & tenuiori seminis portione, ut in proprio pabulo, quod humidum primigeneum & radicale vocatur, & per omnes fœtus partes disseminatur (Galen. *libr. contra Lycum cap.* 5.) ut communis omnium facultatum custos & instrumentum, sed copiosius & efficacius in corde consistit, unde cor fons & origo insiti caloris à Galeno 9. *Method. c.* 9. & *de Vtil. respir. capit. ult.* dicitur. *Origo spiritus insiti & sedes.*

Qua-

Calidi innati partes duæ.

Quare ſpiritus inſitus, ſive calidum innatum, duobus conſtat, nimirum humido primigeneo, perfuſo calore innato, unde flammæ aliquo modo comparari poterit, perpetuoquè in ſe mobilis exiſtit, & inſitus calor calori igneo aliquo modo ſimilis erit: nam calor nativus in agendo ſemper occupatus eſt, humidum ſuum depaſcens, ac quoque materiam συμφύτȣ caloris, ac proinde ejus ratione corpus quaſi ῥεῦμα quoddam, in perpetuo defluxu conſiſtit. Deinde tamdiu Spiritus inſitus viget, quamdiu ipſum humidum radicale, quod ardore ſua depaſcit: quo conſumpto ipſe ſpiritus reſolvitur & calor evaneſcit, ac animal interit. Verùm in aliis calor inſitus calori igneo diſſimilis eſt: nam non tantum humidum & materiam ſimilarium partium conſumit, & in halitus diſſolvit, ſed etiam vegetando & nutriendo materiam deperditam ſubinde reficit, & reſtituit, qua reſtituta individuum ab interitu aliquandiu vindicatur, & certo tempore conſervatur; tanta enim eſt vis innati caloris in conſumendo ſuo humido, ut ſi id, quod defluxit, non reparetur, (autore Hippocrate *libro de Natur. pueri.*) ultra ſeptem dies vita humana durare naturaliter vix queat, itaque reficitur perpetuo humidum primigeneum alimentario humido, atque hoc modo calidum innatum & ſubſtantia corporis animati conſervatur.

Quomodo cõveniat & differat à calore ignis.

In quibus plus & minus calidi innati.

Quare calidum innatum, ut voluit Hippocrates, in pueris & iis qui creſcunt copioſius ſua ſubſtantia eſt, & purius; in ſenibus contra, in quibus ſenſim, deficiente nativo humido, marceſcit, unde naturalis interius neceſſariò conſequitur; verùm violenter calor inſitus interit, ſi frigore perimatur, vel excrementorum copia ſuffocetur, vel alieno calore (ut in Hecticis) humidum radicale abſumatur.

Move-

Movetur autem in se spiritus innatus, & non solùm fomite, sed etiam eventatione indiget, & qualitatem suam à fonte scilicet à corde quoquoversum diffundit, nisi prohibeatur, ut in rigore evenit, ubi repressus ad suum principium refluit, seseque colligens variè insurgit adversus ea, quæ transitum ipsius occuparunt, totum corpus frequenter agitans & commovens, ut in *libro de Tremore & palpit.* Galenus ostendit. CAP. V.

Ex quibus colligitur, quod calidum innatum sive spiritus insitus sit corpus mixtum, calore insito perfusum, genitum à facultate generatrice, ex perfectiori, tenuiorique substantia seminis & sanguinis materni portione, subsistens in omnibus corporis animati partibus, sed efficacissimè in corde, ut in fonte, gratia conservationis omnium facultatum animæ in corpore. Dico mixtum corpus & non æthereum (licèt cœlesti aliquo modo proportionale sit, & similes vires habeat) quia alimentis & respiratione conservatur, & reficitur; quod cœlesti corpori non tribuitur. Inest quidem spiritus iste facultatum conservandarũ gratia omnibus partibus, ut eas foveat, regat, & conservet, sed in omnibus eodem modo se non habet. Nam in singulis partibus variè determinatur, & limitatur, ad propriam ipsarum partium facultatem conservandam, & in singulis permistam habere debet substantiam illarum facultatibus appropriatam: ita in oculis spiritus insitus visum facit, si crystallinus humor permistum habuerit spiritum animalem, quare Galenus 7. *de Placit. cap.* 7. spiritum oculorum (qui alius nullus quam insitus) à spiritu animali lucidum fieri dicit. *Definitio calidi innati.*

In corde verò maximè viget spiritus insitus, unde fons & origo illius vocatur. Nam cor præcipuè spiritu & calore præpotente præditum est, ut *Fons calidi innati cor.*

non

non solùm seipso gubernando det operam, sed alium quoque spiritum generet, scil. vitalem per arterias in totum corpus diffusum & promanantem; Idemquoque facere judicatur jecur gignendo spiritum naturalem, & cerebrum animalem.

Opiniones de numero spirituum influentium

Verùm spiritum illum unicum à corde influentem nonnulli sufficere arbitrantur, eumq; non solùm per arterias in corpus diffusum, partes omnes vivificare, sed etiam omnis vegetationis caussam esse, præterea ad cerebrum ascendere, perque nervos descendere, & sensum motumquè excitare, atque ita a seipso specie non differre, licèt aliter atque aliter se habeat. Alii verò duos solum spiritus influentes enumerant, vitalem scil. & animalem rejecto spiritu naturali, vel quod nullius usus videatur, & singulæ partes insita vi insitoquè spiritu alimentum suum trahant, & concoquant, vel quod nullum generationis suæ locum aut cavitates habere judicetur; & si aliquid tale sit, spiritus nomine indignum videatur. Verùm cum discrepantes actiones à discrepantibus formis prodeant, & naturæ diversæ species differentes pariant, ac forma acquisita ut in fine natura semper acquiescat; unus idemquè spiritus in arteriis & nervis non erit. De naturali verò spiritu à jecore influente, an & quid sit, meritò dubitari poterit.

An detur spiritus naturalis

Vivunt quidem partes omnes proprio calore, & insitis facultatibus, quarum si permanens esset essentia (ut testatur Galen. 1. *de Usu part. cap. 16. &* 1. *de Locis. cap. ult.*) nullo ad vitam indigerent: verùm quia alimento indigent & custodire oportet caloris insiti συμμετρίαν, venis & arteriis indiguerunt; nam venæ à jecore alimentum deferunt: arteriæ à corde cum sanguine spiritum vitalem & vim conservatricem caloris insiti in partibus. Aristoteles, & Averrhoes partium nutritionem ex utroquè sangui-

ne, ve-

ne, venali scil. & arteriali commisto & contempe- CAP. V.
rato, perfici putarunt. Deinde venarum sanguinem vice materiæ illi esse, qui ex arteriis à corde promanat, & hunc vici formæ, quia alterum illum, ut crudum & inconcoctum, concoquit, perficit, & actu alimentum reddit. Quare naturali aliquo spiritu, à jecore influente, corpus indigere non videtur: præterea existimant vim à qua pulsus, altricem esse dividentem & calorem impartientem, eumquè unâ cum altrice conservari. Galenus sanguinem, qui per venas à jecore diffunditur, nutrimentum per se putat, sed an spiritus aliquis ei detur, cujus sedes in jecore sit, 12 *Method. cap.* 5. dubitat, & 1. *de locis cap. ult.* naturalia instrumenta ab animalibus distinguit, quod naturalibus insita actionis vis sit, animalibus verò à principio, ut lumen à Sole influens, unde accidit, ut illæsis instrumentis animalibus actio non rarò pereat: illæsis verò naturalibus, nunquam. Attamen Gal. 5. *aphor.* 53. sine spiritu nullas actiones fieri dicit, deinde pluribus in locis affirmat, virtutem sanguinis effectricem ab epate venis influere; quod sine spiritu fieri non videtur, quare ut cæteræ duæ principales facultates habent calidum innatum pro organo ut misceatur spiritui animali & vitali, ut post apparebit, ita vis sanguificatrix pro organo obtinere putatur calidum insitum mixtum cum spiritu naturali in jecore.

Quomodo detur spiritus naturalis.

Quare hic spiritus longè à natura aliorũ spirituum differre decet; Idcircò primo aereus nõ est, nec adeo purus ut cæteri duo, sed caliginosus, & sanguineus, aut potius vapor sanguinis, proportionatus ipsi jecori, cujus actio, sanguificatio, maximè naturalis est, unde spiritus actionis illius instrumẽtũ, min⁹ efficax, magisq́; terrestris judicatur. Nã quo facultas ignobilior est, eo crassiores minusq́; efficaces spirit⁹ sibi vẽdicat. Deinde nõ indiget cauitatibus aliis, q̃ jecoris,

CAP. V.

aut venarum in jecore, in quibus oritur, quia materia ejus, ut cæterorum spirituum cum aëre attracto non permiscetur. Præterea à jecore propriè venis communicatur, sanguificationis gratia, ut sanguinem perficiat, distribuat, & sua vi sursum evehat cum natura sua sanguis crassus & terrestris sit; distributo verò sanguine, singulæ partes insita vi alimentum suum attrahunt & perficiunt: præterea inservire judicatur, ut materia sit ex qua gignatur spiritus vitalis.

Definitio spiritus naturalis

Hoc modo definiri poterit, corpus mobile genitum ex vapore sanguinis, sive ex optima, tenuioriquè portione, vi insita jecoris, gratia sanguificationis ut sanguis perficiatur, meliusquè per venas in totum corpus distribuatur.

De vitali spiritu. Caussa spiritus vitalis.

Vitalis spiritus manifestissimus est, ejusquè actio evidentissima, unde unicus solusquè spiritus à nonnullis judicatur. Nam pulsat, impetuque movetur, & calorem evidentissimum habet. Oritur hic spiritus in corde ex spiritu naturali, ut aliqui arbitrantur, vel ex tenuioris sanguinis portione fluentis ad cor, sive ex humorum vapore permisto cum aëre ope respirationis attracto, ut Galenus *7. de Placit. cap. 3. & 12. Method.* asserere videtur. Est enim cor fons innati caloris, cujus vi sanguis attenuatur, vaporquè excitatur, qui dilatatione cordis, in sinistrum cordis sinum attrahitur & colligitur, ubi cum aëre attracto ex respiratione & arteriarum dilatatione, permiscetur, & vi insita cordis in flammeam substantiam convertitur, qui spiritus vitalis dicitur. Nam cor, quàmdiu animal vivit, perpetuò movetur, ac peculiariter vim vivificam habet junctam pulsificæ, unde dependet generatio sanguinis & spiritus in corde ac conservatio caloris naturalis. Fit enim pulsus ab ipsius cordis expultrice & attractrice facultate, & perficitur motu distensionis

&con-

& contractionis primo cordis, deinde arteriarum, quæ cordi continuantur, & cordis motum imitantur. Nam dilatatione sua cor, & arteriæ ex vicinis materiam convenientem attrahunt, & implentur; eaquè materia attracta, vi vivifica cordis in spiritum transmutatur; contractione verò sua expellunt, & spiritum cum sanguine distribuunt. Quare non dilatantur arteriæ quia implentur, sed implentur quia dilatantur, & vis dilatandi tunicis arteriarum à corde communicatur, licèt spiritus per ipsas arterias deferatur. CAP. V.

Finis spiritus vitalis primo in ipso corde est, ut permistus calori insito cordis, reddat facultatis vitalis appropriatum instrumentum, Deinde extra cor, quatenus per arterias delatus calorem à corde influentem in omnes partes defert, ad conservandam συμμετρίαν caloris insiti in cæteris partibus: inseruit præterea ut sit materia apta, ex qua spiritus animalis gignatur. *Finis spiritus vitalis.*

Quare definiri poterit, corpus mobile à corde per arterias in totum corpus diffusum, genitum in sinistro cordis ventriculo, vi insita cordis, ex aëre cũ sanguinis vapore commmisto, ut facultas vitalis conservetur & deferatur, ac calor innatus in sua temperie custodiatur. *Definitio spiritus Vitalis.*

Restat spiritus animalis, proximum conservativum facultatis animalis instrumentum; hujus domicilium & fons est Cerebrum, sedes animalis facultatis. Gignitur autem hic spiritus ex vitali spiritu potissimum per arterias in retiformem contextum delato, permixto unâ cum aëre ope inspirationis attracto, & in cerebrum, cerebriquè ventriculos effuso, cerebro se dilatante & materiam idoneam attrahente, ubi postea vi propria cerebri absolvitur, & formam ultimam acquirit. *De spiritu animali.* *Caussa.*

Munus hujus spiritus primùm in ipso cerebro *Munus*

Cap. V.

Spir. animalis.

est, ut permistus cum spiritu innato ejusdem, idi
neum & appropriatum sit facultatum principu
sive sensuum interiorum instrumentum. Dein
extra cerebrum, quatenus à ventriculis cerebri p
spinalem medullam & nervos irradiando & perm
ando in totum corpus diffunditur, ut facultate
sensus motusquè deferat & custodiat. Nam spirit
hic tenuissimæ substantiæ est, & instar radioru
Solis per nervos citissimè diffunditur, nisi impedi
tur, & nervos ipsos perficiens, & per nervos sensu
& motum partibus tribuens. Igitur ad sensione
partes propria facultate & duplici instrumento, sc
nervo & spiritu animali indigent.

Definitio spiritus animalis.

Quare colligitur, quod spiritus animalis
corpus mobile, genitum in cerebro ex spiritu v
tali cum aëre permisto, propria vi cerebri & per ne
vos in corpus diffusum, ut facultas animalis conse
vetur & distribuatur.

Cōclusio.

Ex quibus omnibus apparet, universum an
mal tribus principalibus facultatibus, totidemq
facultatum vehiculis, spiritibus scilicet influentib
gubernari, & sine his nullam partem calorem inn
tum & facultates ab ortu insitas conservare: Præt
rea omnes partes corporis & insito spiritu & i
fluentibus viribus vivere, facultatesquè suas co
servare. Consequens est, ut singulæ facultates in sp
cie proponantur.

Cap. VI.

De Naturalibus Facultatibus in Genere: Et in specie de altrice, auctrice & vitali facultate.

B

CAP. VI.

EX illis animæ facultatibus, quibus velut gradibus viventia cuncta distinguuntur, communissima est naturalis facultas, quæ non solùm cæteris quasi fulcrum quoddam substernitur, sed etiam per se separatim existit, infimumquè gradum viventium, nimirum φυτὸν constituit. Nam plantæ è terra, certa definita ratione producũtur inquè ea nutriuntur & augentur, insito quodam vitæ principio. Hoc insitum principiũ ab Aristotele nunc δύναμις φυτικὴ, nunc θρεπτικὴ dicitur: à Platone ἐπιθυμητικὴ: à Galeno plebeia consuetudine φυσικὴ cujus functio vegetatio communiter dicitur, quæ nihil aliud est, quàm individui & speciei conservatio: nam facultas naturalis propriè est illa animæ vis, qua instrumento caloris nativi ex alimento corpus animatum nutritur, augetur, & simile secundum speciem generatur. Principium autem omnium functionum anima in quolibet vivente unica tantum est, licèt ratione functionum, quas ex diversis sedibus profert, multiplex esse videatur: Unde Plato & Galen. tres animas sedibus distinctas in corpore constituerunt, eedemq; animæ concupiscibilis in jecore, unde alimentum materia ex qua fit omnis vegetatio.

Definitio facultatis naturalis

Facultates autem illæ animæ ex functionibus suis deprehenduntur: nam quot sunt functiones, tot sunt illarum functionum causæ, & totidem quoque opera. Causa autem est ipsa facultas animæ naturalis: functio verò est activus motus à facultate profectus, ut sanguificatio, nutritio, procreatio: et opus est, quod jam completum est, post actionem facultatis, ut sanguis, caro. Proinde hæc tria ex se mutuò intelliguntur. Functiones autem illæ animæ vegetãtis in corpore primæ tres sunt, totidemq; opera Primùm enim animatum corpus nutritur:

Tria se mutuo consequuntur, facultas, functio & opus.

VI.

Tres facultates naturales.

deinde augetur: tertiò aliud sibi simile gignit; qua[…] tres primas facultates habebit, nimirum altrice[…] sive nutricem, secundò auctricem, tertiò gener[…]tricem sive procreatricem. Additur à Galen. *lib.* […] *Diff. sympt.* facultas vitalis, fons caloris nativi, si[…] quo nulla fit vegetatio, quam alibi à naturali sed[…]bus distinguit.

Tria requisita ad quamlibet functionem naturalem.

Ad has functiones perficiendas quælibet f[…]cultas tria necessariò postulat, nimirum materiam[…] instrumentum, & facultates auxiliarias sive adm[…]nistras. Objectum autem hujus facultatis aut m[…]teria ex qua omnis vegetatio, est alimentum, quo […] nutritur & augetur animatum corpus primò, & e[…] quo proxima generationis materia, ut infrà lati[…] dicemus.

1. *Objectum*

2. *Instrumentum.*

Deinde instrumentum, per quod functione[…] illas anima proximè exerit, est calor insitus, cu[…]què parti propriè destinatus, & in qualibet part[…] determinatus, qui perpetuo calore à corde influent[…] exsuscitatur & fovetur, ut alibi demonstratum es[…]

3. *Facultates auxiliares quatuor.*

Tertiò subserviunt, & ad has facultatum fun[…]ctiones perficiendas, actiones & opera sua confe[…]runt, in singulis partibus quatuor auxiliariæ admi[…]nistræ facultates, quarum prima insito appetitu id[…] quod parti conveniens & familiare est, atrahit: at[…]tractrix, Altera, quod attractum est, retinet: re[…]tentrix. Tertia retento fruitur, & vi insita reten[…]tum perficit & immutat: concoctrix sive alteratrix[…] Quarta, id quod parti molestum & supervacaneum[…] est, expellit: facultas expultrix. Ejusmodi faculta[…]tes quatuor naturales, duplices in corpore depre[…]henduntur: aliæ enim cuique parti propriè addi[…]ctæ sunt, quatenus sibi soli servit & nutritur: alia[…] partibus illis tantum competunt, quæ communes[…] dicuntur, & publico munere funguntur, quales[…] primùm sunt ventriculus & jecur, quatenus alimen[…]tum

rum toti corpori præparant; deinde quæ illis inserviunt, ut œsophagus, intestina, renes, vesicæ, uterus, quæ præter quatuor proprias functiones alias obtinent, quatenus toti inserviunt. Tot facultates auxiliarias omnibus partibus necessarias esse, hinc manifestum evadit. Inest enim, auctore Galen. 4. *de Natur. facult.* singulis partibus desiderium convenientis, & alieni odium, quod autem desiderant, attrahunt, quod aversantur, à se propellunt, nisi impediantur. Quod si desiderium in omnibus partibus sit, erit fruitio, Nam nihil naturaliter attrahit, nisi eo aliquo saltem modo fruatur, & nihil frui potest, nisi id retineat. Peculiari verò secretrice facultate hic opus non esse videtur, ut Averrhoës arbitratur, sed secretio partim ab attractrice, partim ab expultrice perficitur. Deinde appetendi facultas, quæ convenientis desiderio excitatur, ab attractrice diversa non est. Perficiuntur faculates istæ quatuor potissimum in partibus, quæ publico munere funguntur, fibris sive villis quibusdam: nam attractio absolvitur fibris rectis per membri longitudinem extensis, retentio propriè fibris obliquis, quæ obliquè, & ad impares angulos feruntur: excretio transversis, quæ ad pares rectosquè angulos incidunt: Concoctio verò licèt omni staminum genere uti aliquando dicatur, propriè tamen à vi insita, mediante calore naturali absolvitur. Adjuvant has facultatum functiones qualitates quædam primæ. Nam caliditas instrumentum concoctionis, omnibus functionibus naturalibus per se inseruit, nisi immodicè augeatur. Frigiditas verò ex accidente solum. At siccitas ad attractionem, retentionem & expulsionem conducit. Humiditas, licèt his adversa sit, concoctioni tamen & nutritioni accommodata videtur. Hæ auxiliariæ facultates omnibus tribus illis functionibus animæ vege-

Instrumēta facultatū ministrantium.

tantis famulantur, sed in nutritione evidentissime conspiciuntur,

Definitio vegetationis.

Ex his colligitur, quod vegetatio sit actio organorum naturalium in alimentum, à facultate vegetante, instrumento caloris nativi, ut mediante alimenti attractione, retentione, concoctione, ac supervacanei expulsione, quod è substantia corporis animati defluit, reparetur, & ipsum corpus ad terminum, à naturâ præfixum, perducatur, ac aliud ei simile gignatur. Peripatetici principium facultatis vegetatricis, facultatis & vitalis cor esse statuerunt. Cum enim calor nativus sit author omnium naturalium operationum, ut Galen. 8. *de Placitis cap* 7. & alibi testatur; consentaneum erit, cor fontem nativi caloris sedem, primumque instrumentum esse illarum functionum, quæ à nativo calore proficiscuntur. Verùm ut alibi demonstratum fuit, ibi facultas propriè residet ubi functiones ejus exercentur & manifestantur. At sanguis primùm in hepate elaboratur & generatur, ibique formam & nomen accipit, licet à corde vim concoctricem hepar suscipiat, aut sanguis ultimam absolutionem consequatur. Nam si omnes actiones, quæ à calore nativo proficiscuntur, in ipso corde perficerentur, impedirent actiones ejus primas & præstantiores. Quare sedem hujus facultatis medici ventrem infimum esse arbitrantur, quod ibi jecur cæteraquè membra continentur, quæ publico munere in alimenti concoctione & generatione funguntur, & sibi non tantum serviunt. Hic venter totum illud spatium comprehendit, quod sub Diaphragmate ad ilia inguina & pubem porrigitur: cujus partes continentes ab anteriore parte potissimum ἐπιγάστριον Latinis Abdomen vocatur, latera verò Abdominis, quæ cartilaginibus costarum subjacent, hypochondria. A posteriore parte lumbi

Sedes facultatis naturalis eiusque partes.

sunt,

sunt, qui ab extremis costis ad sacri ossis extremum extenduntur. Componitur autem Abdomen ex cute primùm: Deinde carnosa membrana cum multa pinguedine, præcipuè in obesis, quibus subjacent quatuor musculorum Abdominis conjugationes; ac tandem membrana firmissima, quæ quod universo inferiori ventri circumtendatur, & totam interiorem ejus cavitatem tegat; visceraquè omnia contineat, Peritonæum nominatur: cui ab anteriore parte adhæret, Omentum, imo ventriculo & superiori regioni intestinorum obtensum, ut insitum illorum calorum tueatur & foveat. Partes contentæ sunt viscera quæ publico munere funguntur. Nam alia nutritioni, alia procreationi famulantur & inserviunt. Nutritioni autem, quæ vel toti alimentum parant sive concoquunt, veluti primariò jecur; Deinde ventriculus: vel deferunt ut venæ & œsophagus: vel ab inutilibus expurgant, ut intestina, lien, vesicæ, renes. Procreationi verò destinantur testes, vasaq; spermatica & deferentia: Peculiariter in viris, penis; in feminis uterus. His præmissis consequens est, ut primùm de nutritione agamus, deinde de procreatione.

CAPUT VII.

De Nutritione & accretione.

COmmunissima animæ vegetãtis functio est nutritio. Nã non solùm cæteris functionibus substernitur, & in ipsa augmẽtatione & generatione requiritur, licèt ab utraq; revera distinguatur, sed etiã omnibus animatis, quàmdiu vivunt, necessaria est conseruationis gratia. Cum enim substantia cor-

poris animati in continuo defluxu ſit, niſi quod defluxu illo deperditum eſt, reparetur, diu ſubſiſtere non poteſt. Quare neceſſaria ante omnia erit nutritio, quæ id, quod deperditum eſt, reſtituit, & individuum, quantum natura patitur, ab interitu conſervat.

Definitio nutritionis. Eſt autem Nutritio propriè naturalis partium animati corporis defluxus reſtauratio, à facultate altrice, ex alimento in ſubſtantiam partium planè converſo ſive aſſimilato. Quare in nutritione tria primariò concurrunt. Primò quod convertitur, & quo fit nutritio, alimentum. Deinde in quod converſio fit, ſive quod nutritur, corpus animatum ſecundum omnes partes. Tertiò quod convertit animæ facultas altrix mediante calore, & auxiliaribus facultatibus.

Quid alimentum. Eſt autem alimentum per ſe primò corpus, & potentia animatum: nam actu ipſo, initio diſſimile, ſed potentia ſimile eſt nutrito corpori, quæ ſimilitudo non eſt tantum ratione temperamenti & materiæ, (nam ſiccis ſicca, & duris dura &c. conveniunt) ſed potiſſimum ratione formæ & ipſius ſubſtantiæ, quæ nutritur. Quare ut quod diſſimile eſt ſimile reddatur, mutatione quadam indiget, qua in actum illa potentia deducatur, & in ſubſtantiam nutriti abſolutè convertatur.

Alimentũ triplex. Hæc mutatio in animatis ſanguine præditis: triplici concoctione perficitur, ut pòſt apparebit quare alimentum non uno modo ſumitur, ſed ſecundum prius & poſterius dicitur; Nam Hippocrati triplex eſt alimentum: Unum futurum alimentum non elaboratum, quod ab ore in ventriculum recipitur, ut elaboretur: Aliud quaſi alimentum tranſmutatum, primùm in ventriculo: Deindè ita elaboratum in jecore, ut toti corpori idoneum ſit ad omnes partes nutriendas, nimirum ſanguis, qui

eo no-

 CAP. VII.

o nomine ab Aristotele ultimum nutrimentum ocatur: Tertium est verum alimentum, cuique arti proprium, non toti commune, nimirum poro sanguinis maximè familiaris, quam singulæ partes ex venis attrahunt, sibiquè apponunt; Deinde gglutinant tandemquè perfectè alterant sive assiilant, quibus omnibus absolvitur nutritio. Hæc mnia à facultate altrice perficiuntur subsidio quauor facultatum ministrantium, ad quarum funiones exercendas certa destinata sunt in corpore embra. Alia enim attractum alimentum alterano præparant, alia inutilia separant, alia suscipiunt, lia expellunt, nonnulla salubres succos in totum orpus transmittunt & distribuunt. Ac primum, um ex alimento assumpto, nec sanguis nec ex sanuine statim nutritio fiat, nisi debitis intervenientius mutationibus & concoctionibus: in animalius sanguine præditis triplex naturalium facultaum series, & concoctionum sibi mutuo succedenium, tres gradus erunt, prima χύλωσις altera αἱμάτωσις, tertia ὁμοίωσις, harum prior posteriois gratia, semper requiritur, quare ultima perfectissima erit, unicuique parti propria, quatenus sibi ervit & nutritur, cæteræ verò actiones sunt communes communium instrumentorum, ut chylificatio ventriculi, sanguificatio jecoris, quæ toti idoneum alimentum parant. Alimentum autem perfectè elaboratum toti commune est sanguis, cujus officina est hepar, ut infrà apparebit. Ideo inter naturalia instrumenta Medici principatum jecori meritò asscribunt; cui reliqua ministrant, ac ipse quoque ventriculus, dum chylum parat, ut ex eo facilius sanguis fieri queat. Quia verò nihil in contrariam qualitatem simul totum migrare potest, in qualibet concoctione aliquid naturæ inutile & su-

pervacaneum necessariò redundabit, sive quælibet concoctio sua excreméta habebit, quę duplicia sunt. Unum tenuius: alterum crassius: licèt utrumq; illius concoctionis ratione, excrementi rationem nō semper habeat, sed ibi, ubi manifestatur, ab utilibus separatur & excrementum efficitur; ut serū, quod secundæ concoctionis excrementum dicitur, quia post secundam cōcoctionem à sanguine separatur, licèt à prima initium suæ generationis suscipiat. Hæc excrementa vi excretricis facultatis primum ab vtilibus separantur, deinde extra corpus per debitas vias reijciuntur.

De concoctionibus in specie.

Restat ut totam nutritionis seriem & concoctionem sibi mutuo inservientium ordinem proponamus. Ac primum in partibus solidis defluxus ille naturalis propriè existit, unde ex defectu alimenti, sicci nimirum humido contemperati, appetitus naturalis oritur. Quare ad illum defectum reparandum, & appetitum restringuendum, ex venis partes illæ alimentum trahunt, & à ventriculo communi receptaculo venæ, ubi si humidi fuerit defectus, ex suctionis sensu excitatur animalis appetitus humidi, qui sitis; sin defectus sicci fuerit, ex sensu suctionis oritur appetitus qui fames vocatur.

Causa naturalis sitis & famis.

1. Concoctio.

Imperfectissimus primusquè omnium coctionum gradus in ventriculo est χύλωσις. Fit autem chylificatio, ubi alimentum per os assumptum, præparatum, & in ventriculum commune receptaculum, per œsophagum attractum, vi insita ipsius ventriculi se undique constringentis, ac suo vicinorumquè calore alterantis, in succum cremori ptisanæ non absimilem convertitur. Peracta concoctione segregationem per inferiora molitur. Verùm dum aperto pyloro in intestina protruditur, melior portio per venas mesaraicas attrahitur, impuriori parte, sive fecibus ad crassiora intestina dimissis, ubi tandem reservantur, donec recluso mu-

culo rectum intestinum ambiente universim egeatur. Οἰσόφαγος Latinis gula & stomachus, per quem cibus dentibus effractus, & in ore præparatus in ventriculum recipitur. Exoritur à faucibus sub capite asperæ arteriæ, & secundum thoracis vertebras descendens, & diaphragma penetrãs implantatur in superius & sinistrum os ventriculi; quod veteres Græci καρδίαν vocarunt, ubi ob exquisitum sensum sedes est animalis appetentiæ cibi & potus, sive famis & sitis. Ventriculus autem ut gula ex duabus propriis tunicis distendi contrahiquè idoneis in rotundam oblongam figuram formatus est, cum multis venis, arteriis & nervis intertextis, quibus accedit tertium involucrum à peritonæo; situs est immediatè sub diaphragmate, inter lienem & jecur, secundum transversum oblongus, ac in sinistra superiorique parte amplior quàm in dextra imaq;, ubi à jecore tegitur; posterior pars tota spinæ incidit, in dextra parte, ubi sub jecore se abdidit, est infimum orificium pylorus dictus, quod quasi janitor alimenta prolabentia à ventriculo cohibeat; in quem usum assistunt ei duo glandulosa corpora. Ab hoc orificio incipiunt intestina corpora teretia constructa, ut ventriculus, ex duabus propriis tunicis, & tertia à peritonæo, quæ tortuoso ductu variisque gyris ad podicem usque continuantur. Dividuntur intestina primùm in gracilia & crassa, & utraquè vicissim in tres partes. Nam ut à ventriculo oriuntur, primùm ex gracilibus est duodenum duodecim digitis longum, secundum posteriora ventriculi ad dorsum reflexum, cui implantatur vas, quo bilis ex vesicula expurgatur: Huic continuatur jejunum ita dictum, quod ob bilis affluentis acrimoniam inane semper sit. Tertiò Ileum omnium longissimum & tenuissimum est, & multis variisque gy-

Cap. VII.

Instrumenta primæ concoctionis.

οἰσόφαγος.

Ventriculus.

Intestina.

ris Ilia partemquè circa ventriculum implet. Ill
continuantur crassa intestina, & primum appendi
culum quoddam uno ore donatum sive egressui in
troitum adversum habens, unde Cœcum dicitur
Deinde Colon, quod multis circumductionibus o
mnia ferè tenuia intestina cingit. Nam à dextri re
nis sede, ad jecoris cava ascendit, & hinc secundum
ventriculi fundum ad lienis & sinistri renis sedem
prorepens non longe ab ossis sacri initio devolvi
tur, ubi incipit ultimum intestinum rectum, quo
rectà ad anum pergat, cujus inferior pars orbicula
tim ambit & claudit musculus sphincter dictus, n
nobis invitis excrementa exeant. Intestina autem
continent dorsoquè alligant duæ membranæ mul
ta pinguedine & glandulis refertæ, quæ Mesenteri
constituunt, inter quas præter arterias & nervos
consertæ sunt multæ venæ ab intestinis ad jecur di
rectæ, nimirum propagines venæ portæ, quæ à ca
vo jecoris exoritur. Nam ubi vena portæ è substan
tia jecoris quatuor surculos emisit, truncus ejus in
duos ramos primum dividitur, quorum propagi
nes & surculi variè distribuuntur in ventriculum
intestina, lienem & omentum. Propagines verò qu
ventriculo & intestinis tenuibus implantantur, e
chylo id quod optimum est, & sanguini efficiend
idoneum exagunt, ac ad jecur deferunt: unde ori
tur secunda concoctio, quæ αἱμάτωσις Latini
sanguificatio dicitur. Perficitur hæc concoctio i
hepate, ubi illa optima chyli portio à ventriculo te
nuibusquè intestinis attracta & præparata, ad port
truncum & hinc ad trunci radices per jecoris sub
stantiam numerosa serie sparsas defertur, ibiq; ela
boratur, & insita jecoris proprietate in sanguinem
transmutatur: qui aut per diapedesin aut anastomo
sin primùm in radices venæ cauæ attrahitur; Dein
de in ejus truncum, tandemquè per ramos in totum
corpu

Secunda cõcoctio sive sanguificatio eiusq; instrumenta.

corpus singulasquè partes distribuitur gratia nutritionis ut alimentum elaboratum toti commune. Situm autem est hepar sub septo transverso, cui validissimo vinculo alligatur in dextra abdominis sede, licet ventriculo magna ex parte incumbat: supra cavum, infra gibbum est; substantia ejus Græcis παρέγχυμα dicitur, quia nil aliud videtur quam sanguis concretus compluribus venis, & nonnullis arteriis intertextus. Nam componitur ex multarum venarum implexu, quibus circumfusa est caro concreto sanguini similis. Contectum autem est tenuissima membrana, quæ nervulum à sexto pari suscipit. Venarum autē illarum quę per substantiā jecoris dispersæ sunt, duplex est series; una ad jecoris cavū pertinet, quæ caudicem venæ portæ constituunt: altera ad gibbū tendit; quæ radices sunt trunci ipsius venæ cavæ; ab hoc trunco in omnes partes corporis rami tāquā canales disseminantur, ut sanguinem à jecore gratia nutritionis distribuant. In hac cōcoctione sanguinisq; generatione & distributione, tria excrementorum genera redundant, quæ à natura ad certa membra religantur, ut sanguis eò purior relinquatur pro corpore alendo: Quorum duo in jecore ex sanguinis elaboratione propriè oriuntur, dum materia ebullit, & concoquitur, nō aliter ferè quàm in vino. Nam unum leve tenuequè est quasi flos vini, nimirum bilis flava, quam vesicula fellis attrahit; Deinde ad duodenum intestinum transmittit, ubi feces suo colore tingit, & intestina ad excretionem stimulat: Alterum grave feculentumquè est, fecibus vini correspondens, quod melancholia dicitur, quam lien ex jecore per ramum venæ portæ allicit, ut concoquat eoquè nutriatur, & partem, quam sibi aptare nequit, aut ad ventriculum transmittat pro appetitu excitando, aut ad intestina aliasquè vias expellat. Tertium excrementum à prima cōcoctio-

ne

CAP. VII.

Venæ quæ radicātur in iecore, ut vena porta.

Vena cava.

CAP. VII.

ne initium aliquod suæ generationis suscipit, licè in tertia separetur, nimirum serum vehiculum sanguinis, quod à renibus attrahitur, & excolatur, ac à quibus per ureteres in vesicam delabitur, ibique sensim colligitur, donec copia aut qualitate molestans, recluso musculo cervicem vesicæ ambiente, foras excernatur, in maribus per penem; in feminis per cervicem uteri. Vesicula illa fellis jecori adnata est, & à cava dexteraque parte ejus propendet, constat simplici tunica, ac duos meatus proprios habet; unum à jecore, qui surculus est venæ portæ, quo bilem allicit; alterum ad duodenum intestinum, quo bilem redundantem detrudit. Deinde lien, qui fecem sanguinis redundantem suscipit, situs est in sinistro hypochondrio ex adverso jecoris, oblongus linguæ crassioris imaginem referens, cujus pars cava ventriculum respicit. Constat ut jecur ex multis venis & arteriis, quibus melancholicum sanguinem allicit, quem ope arteriarum in suam substantiam convertit, reliquum aut per easdem venas ad intestina & hæmorrhoidas expellit, aut per vas breve ad ventriculi fundum, aut per arterias ad renes deducitur. Sanguis ab his duobus propriis excrementis repurgatus, ut à portæ venis in angustissimas cavæ radices deduceretur, aqueo sive seroso excremento vehiculi loco utitur, quod postea quia naturæ utile non est, à renibus attrahitur & excolatur: Renes autem utrinque singuli sunt in lumbis sub jecore, nothisquè costis ad latera venæ cavæ, & arteriæ magnæ, quibus incumbunt musculi crura moventes, quos ψύας vocant. Horum figura Phaseoli speciem imitatur, ac versus spinam gibbi sunt, versus viscera cavi. Substantia renum dura densaquè est cordis similima, in cujus anteriore parte Vesalius ponit duos sinus membrana succinctos cum multis carunculis, Laurentius verò in homi-

Vesicula fellis.

Lien.

Renes.

hominenullum ſinum eſſe arbitratur, ſed carunculam tantum mammillatum papillis ſimilimam, quâ ſerum à ſanguine excolatur. *Cap. VII.*

Inſeruntur verò renibus primùm venæ & arteriæ emulgentes quæ ſeroſum ſanguinem ad renes alliciunt. Deinde Ureteres vaſa alba craſſa, quæ à renibus deorſum progrediuntur, & lateribus veſicæ ſinuoſo reflexu implantantur: ut ſerum excolatum deferant. Veſica verò in imo abdominis ſita eſt ſub oſſe pectinis, in coxarum antro, in viris recto inteſtino affixa: figura ejus rotunda oblonga; ſubſtantia nervoſa craſſa excepta cervice, quæ penè carnea eſt, ſimulquè anguſta, quam cingit muſculus σφιγκτὴρ dictus, qui urinam continet, ne nobis invitis exeat. De ipſa maſſa ſanguinis & humoribus tàm alimentariis, quàm excrementitiis ſequenti capite dicetur.

Vreteres.

Veſica.

Supremus concoctionis gradus, cui communes illæ duæ, ut præparationes inſerviunt, eſt in ſubſtantia ſolidarum partium, & ὁμοίωσις appellatur, ac nutritio quoque interdum dicitur. Et fit, dum partes ſingulæ primùm ex venis alimentum debitum attrahunt, & ſub roris ſpecie apponunt, deindè ſibi agglutinant & uniunt, tandemque perfectè aſſimilant, ſive in ſuam ſubſtantiam omninò alterant: Nam ad perfectam nutritionem tria neceſſaria ſunt, 1. alimenti appoſitio, deindè agglutinatio, tertiò aſſimilatio, ſive alteratio alimenti in perfectam ſubſtantiam partis Sub aſſimilatione iſta comprehendi poterit, quæ tertia & quarta concoctio à Galen. 3 *de Symptom. cauſis capit 2.* dicitur, nam tertia quæ fit in partibus, qua ſanguis, qui apponitur, alteratur, gradus quidam aut via ad quartam putatur; nimirum ad perfectam alimenti aſſimilationem, quæ à nutritione re ipſa fine & oper

Tertia cõcoctio.

Tria requiſita in nutritione

CAP. VII.

opere non distinguitur. Quare assimilatio quæ fit alteratione alimenti in substantiam nutriti, dum omni ex parte nutrito affigitur, nutritio propriè vocatur, ut ex definitione nutritionis constat. Hujus concoctionis excrementa propria sunt, insensibilis transpiratio, & quod sordium specie cuti extrinsecus adhærescit, minus propria & non necessaria, sudores. Quia verò calor cunctis partibus insitus calore à corde infuso perpetuò fovetur & exsuscitatur, in nutritione necessariò cordis actio requiritur, nam cor cum calore præcipuum alimentum per arterias exhibet, quod sanguinem venarum in actum deducit. Proinde authore Averrhoë sanguis arteriarum ad sanguinem venarum formæ rationem habet; deinde cum venis arteriæ per totum corpus disperguntur, & continuantur, ac utroque sanguine certa quadam proportione partes nutriri videntur.

De Accretione.

Quæ in corpore nutriuntur propriè sunt partes solidæ, quibus resident facultates & à quibus functio: Impropriè verò spiritus & humores. Illæ si copiosiori alimento restauratæ fuerint, quàm quod defluxu naturali deperditum est, non modò animatum nutritur, sed simul quoque augetur. In omni augmentatione nutritio requiritur, sed non contra, verum à nutritione, ratione & tempore discernitur. Nam nutritio per totam vitam fit, & substantiam numero unam conservat. Per accretionem verò auctis in omnem dimensionem primùm similaribus, deinde dissimilaribus totum animatum augetur & ad determinatum vitæ tempus solum, quæ consistentia, perducitur.

Definitio accretionis.

Quare erit accretio insitæ magnitudinis accessio, in singulis corporis animati partibus à facultate auctrice, per extensionem ex alimento in substantiam converso, gratia termini à natura præfixi.

Igitur

Igitur in accretione tria præcipuè erunt, primum corpus animatum, unum idemquè numero manens, cui ſecundum omnes illius partes, ſed primùm ſpermaticas, fit acceſſio, deinde alimenti copioſioris in illis partibus reſtitutio, tertiò facultas auctrix, quæ calorem inſitum dirigit, & ad convenientem illi animato corpori terminum & quantitatem, quæ ἀκμὴ & conſiſtentia dicitur, promovet. Proinde accretio mutatione aliqua animæ altricis non exiſtit, ſed corporis tantum animati, ratione inſiti caloris, humidum depaſcentis, à quo progreſſu temporis cum humido ſubinde diminuitur, unde corpus ſiccius, & ad extenſionem ac incrementum ineptius efficitur. Nam prima ætate ob caloris nativi vehementiam, partes animati plurimum alimenti tranſmutant, & ob humidi copiam, quoquo verſum extēdendo in ſui ſubſtantiam facilimè convertunt, & incrementum celerrimè aſſumunt. Verùm humido progreſſu temporis diminuto, ultra naturalis defluxus reſtitutionem, ſubinde minus minuſquè partibus ad ἀκμὴν uſque adjicitur, reſiduo alimenti aut in ſemen, aliaquè ejus generis tranſmutato, aut acri illiús ætatis calore diſſipato. Tandem verò paulatim ex defectu humidi tabeſcente calore, ſenium introducitur, unde functionibus omnibus labefactatis, cùm ſqualore partium omnium, mors naturalis neceſſariò ſequitur. Omnibus quidem animatis vita & mors communis eſt, propter duplicia contraria, nimirum ex quibus conſtant, elementa, & quæ gignunt, excrementa. Omnium tamen ſimilis ætatum decurſus non eſt, nec vitæ ratio, ſed ea longioris vitæ ſunt, quæ calidum innatum, in quo vita conſiſtit, quantitate copioſum, & qualitate temperatum magis habent; Deinde quæ excrementis paucioribus

CAP. VII.

Accretionis tria requiſita.

De longitudine vitæ.

CAP. VIII.

bus abundant, ac breviter quibus calidum minui κτ̃ μάρανσιν dissipatur, aut κτ̃ σβέσιν opprimitur & suffocatur.

CAPVT VIII.

De Humoribus,

Humor communiter dictus

HUmor Græcis ὑγρὸν non uno eodemquè modo semper accipitur: Communiter enim omne corpus liquidum & perfluens, non sua, sed aliena superficie contentum, humor vocatur: Hac significatione omnes succi & liquores dici poterũt, ac quoque in humano corpore, præter solidas continentesque partes & spiritus impetum facientes, omnia liquida cavitatibus aut solidis partibus contenta. Talia unius generis non sunt, & non solùm materia, sed etiam efficiente & fine distinguuntur. Nam nonnulla contenta naturæ sunt utilia, nõnulla supervacanea aut planè noxia: Deinde aliqua ex prima concoctione gignuntur in vẽtriculo, ut chylus & feces, cum viscido humore oblinente intestina: Quædam ex secunda concoctione in jecore, ut chymus, massa scilicet sanguinis cum tribus excrementorum generibus: aliqua ex tertia concoctione in partibus dum nutriuntur: præterea præter humores illos nutritioni accommodatos & excrementitios, superfluitates quædam in certis partibus gignuntur, aliis usibus necessariæ, quales sunt lac, semen, &c. quæ omnia humores cõmuniter dicũtur.

Humor medicis quid:

Humoris vocabulum secundùm prius & posterius à Medicis sumitur: verùm à numero humorum removentur primum quæ in prima concoctione generantur, ut chylus & feces. Deindè utiles nonnullæ superfluitates quæ in partibus quibusdam

in

in tertia concoctione redundant ut lac & semen. CAP. VIII.
Ac communi nomine humores plerunquè vocantur corpora liquida, quæ in secunda concoctione ex chylo, in tertia ex sanguine oriuntur: unde dividũt plerique humores in alimentarios & excrementitios. Alimentarios autem qui in corporis substantiam transmutantur: in primos; corpora ex quibus massa sanguinis componitur: & secundarios, qui in partium nutritione ex primis generantur: Excrementitios verò qui separantur à sanguine & à corpore expelluntur, in naturales, qui instituto naturæ fiunt, & non naturales, qui à caussis præter naturam in corpore egignuntur.

Humor propriissimè dictus

Verùm propriissimè nomen humoris competit 4. succis alimentariis ex quibus chymus sive massa sanguinis componitur, qui corpori alendo inseruit: secundariò illis succis qui ex primis oriuntur, & in partium nutritione considerantur, licèt humiditates potius quàm humores dici mereantur: Deinde humoribus excremẽtitiis naturalibus, quatenus alimentariis primis correspondent: tandem excrementitiis non naturalibus. De singulis ordine dicemus, & primùm de humoribus propriissimè dictis, id est, alimentariis primis, deinde de alimentariis secundis, tertiò de generatione & alimentariorum & excrementitiorum, tandem de singulis humoribus, ut à naturæ modo recedunt.

Definitio Humoris propriissimè dicti.

Ac primùm humores propriissimè sunt corpora liquida in quæ chylus vi jecoris pro corpore alendo transmutatur, Dico corpus liquidum, nam necesse est alimentum fluxile esse & liquidum, si per meatus à natura destinatos ad partes nutriendas deferri debeat. Verùm non omne liquidum tale est, nec omne in quod alimentum cõvertitur, sed quod corpori alendo & conservando idoneum est. Nam alimentum, ubi primùm ingeritur, in chylũ primò

CAP. VIII. permutatur; at chylus nisi in chymum & massam sanguinis convertatur, inutilibus separatis, idoneus non est, ut corpus nutriat. Quare nec excrementa, nec chylus humor proprie erit, sed chymus & succus, qui alendo & conservando corpori inservit. Licèt his omnibus vocabulum humoris tribui soleat. Quia autem corpus iisdem generatur, quibus conservatur; Galenus humores proxima animalium sanguine præditorum elementa vocavit & Hippocrates ipsam naturam humani corporis. Nam ex humoribus corpus humanum proximè gignitur & nutritur: Deinde à συμμετρία humorum, sanitas; ab ἀμετρία morbi dependent. Correspondent enim quatuor humores quatuor elementis, ut post apparebit, ac singuli humores ex singulorum elementorum qualitate constant.

Opiniones de numero humorum alimentariorum.

. Verùm de numero humorum non consentiunt artifices. Nam ut testatur Hippocrates *libr. de Nat hum.* nonnulli ex unico solum humore, corpus humanum fieri dixerunt, & cum Aristotele Averrhoes statuit partes puro tantum sanguine nutriri: cætera liquida excrementa solum esse. Plerique medici cum Hippocrate & Galeno quatuor humores alimentarios primos numerant, sanguinem nimirum pituitam, bilem flavam & melancholiam, ac ex his massam sanguinis oriri, quæ à potiori parti, sanguis dicitur, & hos quatuor humores, quatuor elementis correspondere, ex quibus generatur & nutritur corpus. Sunt nonnulli qui sanguinem non materia, sed forma à cæteris tribus distinguunt, ac tres solum distinctos humores esse putant, (ut in lacte est caseus butyrum & serum) sanguinis verò formam, illorum trium mixtioni supervenire. Aliqui quatuor illis humoribus quintum, serum nimirum, addunt.

De

De Paracelsistarum opinionibus suo loco dicemus.

Verùm cum serum propriè non nutriat, humoribus propriè dictis, sive alimentariis succis an numerari non poterit: Deinde si ex tribus distinctis humoribus, pituita scil. melancholia & cholera sanguis propriè componitur, colore rubro non erit, nec qualitate temperatus, sed frigidus: Nam frigus pituitæ & melancholiæ unius choleræ calorem vinceret; præterea ex his tribus mixtio perfecta nunquam erit, nec tres humores quatuor Elementis correspondere poterunt. Quod si animalium sanguine præditorum partes ex solo sanguine constructæ forent, solus sanguis humor propriè dici mereretur, & ad nutriendum sufficeret; cum nihil nisi à simili proximè nutriatur. Nihilominus deprehensum est, secta vena non purum sanguinem, sed aliis tribus permixtum exire. Deinde ratio ostendit alias partes crassiore, alias tenuiore, alias frigidiore, aut calidiore alimento uti. Quare apparet, 4. humores alimentarios esse, ex quibus massa sanguinis componitur. Alii contra ex solo sangnine corpus nutriri putant, quod sanguis naturę maximè familiaris sit, & omnium ultimo purgatione separetur. Deinde singulas partes similem earum substantiis alimoniam attrahere, alias tenuiorem aut crassiorem, alias frigidiorem aut sicciorem sanguinis portionem. Quare horum sententiam ipse etiam Gal. 2. *de Elem. cap.* 5. (ut qui rationabilia senserint) commendat; sed naturæ magis consentaneam esse dicit Hippocratis opinionem: Existimat enim Hippocrates, tantam in sanis secundum formam corporis varietatem contingere non potuisse, si unus esset humor Elementaris omnium hominum. Deinde partium naturas longè differentes, in uno eodemq; hominę, neq; initio ex eadem substantia fieri potuisse, neq; uno specie

Examinãtur Opiniones de numero humorum.

cię

CAP. VIII.

cie alimento uti: Quæ ratio necessaria videretur, si à sola materia generationis & nutritionis necessitas penderet, & non ab efficiente quoque & fine.

Quomodo sanguinis massa ex quatuor humoribus componatur.

Nihilominus rationi consentaneum est, massam illam sanguinis, qua nutriuntur omnia in corpore, partes discrepantes habere, quæ quatuor Elementis correspondent, unde humores elementarii ac alimentarii dici poterunt. Nam bilis succus substantiæ tenuis, calidus siccus, igni correspondet; sanguis calidus humidus, aeri, pituita frigidus humidus, aquæ, melancholia humor frigidus siccus substantiæ crassæ, terræ. Verùm in illa massa humores, qualitates suas non planè servant, nec actu absoluto permanent, sed ut ex qualitatum elemẽtarium proportione κρᾶσις oritur, ita ex justa temperie quatuor humorum, oritur qualitas naturæ conveniens, cujus ratione totus sanguis in sanis dicitur, temperatissimus, & nutritione idoneus: Cæterum in massa sanguinis hominis sani plurimum est puri sanguinis, minus pituitæ, minimum melancholiæ & bilis flavæ: In non sanis plerumque hæc proportio violatur. Serum autem pars massæ sanguinis non est, sed vehiculum & excrementum omnibus ejus partibus cõmune. Nam tot species sunt serosi humoris, quot species succorum in venis; & quilibet succus suum serum habet, à quibus urina variè coloratur. Nam à sanguine prodit serum coloris rubri, à pituita albi, à cholera flavi, à melancholia subfusci, ut docet Gal. *4. de Sanitate Tuend. c. 4 & com. 2. lib. 6. Epid. text. 38.* Dividit Avicenna humores omnes, in primos & secundos: primi sunt illi quatuor qui alimentarii dicuntur toti corpori communes, ex quibus massa sanguinis, de quibus jam dictum est, & infrà latius in specie dicemus: secundi verò sunt qui primos consequuntur, & ex primis immediatè oriuntur: hi singulis partibus propriè destinati sunt nutritio-

Proportio humorum in massa sanguinis.

nis

nis & conſervationis gratia, quatenus alimentum ſuum præparant, & per gradus alterant, qui magis humiditates quàm humores dici merentur.

CAP. VIII.

Galen. 7. *Meth. cap* 6. quatuor ſiccitates partium enumerat, quibus totidem humiditates opponuntur: Prima humiditas in extremitatibus exilium venarum continetur, quæ à ſanguine parum aut nihil differt; Secunda ad roris ſpeciem ſparſa eſt, in ſpatiis ſimilarium intermediis, ex qua proximè nutriuntur, unde ros aut rorida humiditas appellatur; tertia carnoſa aut adipoſa ſpecies & humiditas, quæ fibris circumfuſa eſt ex ſanguine agglutinato & aſſimilato: quarta fibroſa aut membranoſa partes ſpermaticas continens ex ſemine genita in utero ab ortu. Quare duæ poſteriores humiditates abſolutè de ſubſtantia partium ſunt, ac rorida humiditas media quædam diſpoſitio videtur inter ſubſtantiam partium, & ſanguinis ad naturam partium potiſſimum inclinans, ut quæ in extremitatibus exilium venarum continetur ad naturam ſanguinis. Avicenna loco quatuor humiditatum quatuor humores ſecundarios ponit. Verùm Fernelius & alii nonnulli quatuor ſecundarios humores aut humiditates ad tertiam concoctionem ſive ad nutritionem in partibus referunt. Prima autem humiditas omnium conſenſu eſt in extremitatibus exilium venarum & arteriarum, quæ ſingulis partibus appropriatæ ſunt, eaſque irrigant. Ea oritur ex ſanguine levem aliquam mutationem ſuſcipiente à partibus circumſtantibus: hæc proprio nomine caret, ſed ſanguineus humor nonnullis dicitur. Altera ex priori gignitur, dum in vacua membrorum ſpacia roris modo diffunditur, & ſingulis membrorum partibus apponitur, unde à ſimilitudine ros appellatur. Nutrimentum ubi partibus appoſitum fuerit,

Humores ſecundarii ſecundum Avicennam.

insito calore cogitur, & concoctione primum ipsis partibus agglutinatur & affigitur. Deinde absolutè & usquequaque assimilatur, sive in substantiam partis convertitur. Ex hac duplici operatione, duas posteriores humiditates colligit Fernelius. Verùm Avicennas secundam humiditatem, rorem nimirum inservire solum putat, ut in nutrimentum promptè convertatur, quando corpus sufficienti nutrimento caret, & ut membra humectet, cum violens caussa ea exsiccarit. Quod si corpus sufficienti alimento abundarit, ex primo humore tertium immediatè fieri existimat: sin defecerit, à caussa aliqua exsiccante, tùm demum ex secundo tertium gigni. Opinatur enim ex concoctione primi humoris in tertium, elici subtile quoddam & roridum, quod natura provida indigentiæ caussa, quasi promptuarium quoddam in membris simplicibus recondit. Tertius igitur humor Avicennæ est, verum nutrimentum, conversum in substantiam membrorum, ex parte complexionis, sed nondum ex parte essentiæ completæ & similitudinis, atque hunc humorem, quia parum congelatus est, Cambium interpretes vocarunt. Quartus humor, juxta Avicennam, ex semine oritur, partibusquè simplicibus innascitur in primo ortu, ut eas contineat, uniat & conservet, unde Gluten dicitur. Verùm an hæ humiditates peculiares humorum species dici mereantur, dubitatur. Nam quod gluten vocatur, quia ad constitutionem partium necessariò requiritur, partis substantia est; sicut quoque & Cambium: Nam nihil temperamentum membri habet, nisi pars ejusdem fuerit. Præterea ut Galenus 1. *de Semine* testatur, alimentum exhalationis modo in membra transit.

Humores secundarii Fernelio.

Deinde qui à Fernelio humores secundarii vocantur, mediæ dispositiones videntur inter partes & sanguinem: sed quod partibus assimilatur, ad natu-

naturam partis propriè accedit: Deinde quod agglutinatur; Quod verò in capillaribus venis est, adhuc naturam sanguinis retinet.

Humores excrementitii.

Superfluitates verò & excrementitii humores illi dicuntur qui in corpore abundant, & à corpore expelli & separari debent. Hi multis modis variantur: alii enim partim naturæ utiles sunt, ut fel ad alvum irritandam & detergendos humores crassos ab intestinis; melancholia ad excitandum appetitum: Alii inutiles vel simpliciter ut stercus, lotium, sudores, quę impropriè humores dicuntur: vel planè noxii qui præternaturales vocantur, quorum nonnulli solo nomine ob similitudinem interdum conveniunt, qui tota essentia differunt, ut ex caussis & differentiis eorum apparebit, de quibus nunc ordine dicemus.

Caussa humorum alimentariorū & excremētitiorum.

Manifestum primum est in primâ concoctione ex alimentis chylum in ventriculo oriri, quem Galenus recenti musto comparat, cujus dum in intestina protruditur, pars utilissima ad jecur per venas mesaraicas deducitur, ubi formam sanguinis recipit, qui quatuor illos humores alimentarios continet. Nam ut ex musto, dum defervescit, quatuor emergunt, ita ex chylo quodammodo, dum in jecore concoquitur quatuor humores oriuntur, quorum unus præcipuus est, & purissimo vino assimilatur, ut sanguis sincerus; alter fecibus, ut melancholia: tertius floribus comparatur, ut bilis flava: quartus crudis & inconcoctis in vino partibus, ut pituita. Oriuntur hi quatuor in jecore naturaliter, ab uno eodemquè calore, pro materiæ dispositione. Dum enim jecur calore insito in chylum agit, mediocres partes in sanguinem, tenuiores calidiores in bilem, sicciores frigidiores in melancholiam, frigidiores humidiores in pituitam commutat. Verùm ut flores à vino, ita cholera & melancholia à

CAP. VIII.

ſanguine non planè ſeparatur, ſed utriuſque pa[rs] utiliſſima cum ſanguine & pituita vi jecoris debi[te] permiſcetur, ac in maſſam ſanguinis coit, quę poſt[ea] vehiculo ſeroſi humoris pellente jecore, ac trahent[i]bus primo partibus, deinde venis, in totum corp[us] diſtribuitur. Reliqua verò pars bilis & melancholi[æ] redundans, ad veſiculam fellis & lienem relegatu[r]. Quare bilis illa, quæ in venis reperitur, ſincera no[n] eſt, nec cæteris permixta eas qualitates, in ſanis pe[r]tiſſimum, actu retinet, quas excrementitia in veſ[i]cula fellis. Eadem ratio eſt melancholiæ excremen[ti]titiæ.

Naturalis ſanguinis notæ.

Hi humores omnes, & ſeorſim ſinguli in co[r]pore, vel naturaliter ſe habent, vel à naturali conſt[i]tutione diſcedunt. Ac primum ſanguis ex quatuo[r] humoribus commixtus naturaliter ſe habet, ſi e[x] debita proportione quatuor humorum compona[]tur, deinde ſi temperatus ſit, & ſubſtantiæ medio[]cris: verùm ipſe ſanguis purus & per ſe naturalis ju[]dicatur, ſi calidus & humidus, ſapore dulcis, & ex[]tra vaſa facilimè concreſcat vi fibrarum, quas à ve[]noſo genere accepit: nihilominus qui in arteriis cō[]tinetur magis formæ rationem obtinet, cordis qui[a] calore abſolvitur, unde calidior, ſubtilior, clarior & flavior efficitur: Qui verò in venis, coloris rubri & ſubſtantiæ craſſioris eſt

Sanguis non naturalis.

Non naturalis ſanguis ab his naturæ legibu[s] diſcedit, vel quantitate, ſi vires premat, aut vaſa di[]ſtendat, unde oritur plenitudo ad vires & vaſa[;] vel qualitate, ſi calidior, frigidior, ſiccior aut humi[]dior reddatur, vel alieno humore copioſè perfun[]datur, quæ cacochymia dicitur: aut corrumpatur & putreſcat.

Bilis naturalis.

Secundò gignitur bilis ex calidiſſima & ſub[]tiliſſima chyli parte, unde naturæ igneæ eſt, ſubſtan[]tiæ tenuiſſimæ & ſubtiliſſimæ, ac per ſe ſaporis

ama-

mari, coloris flavi, nisi seroso humore permiscea-
ur, à quo pallida efficitur. Hujus portio utilissima
i jecoris cum sanguine permiscetur, ut cum san-
uine membra calidiora alat, & humores frigidos
alefaciat & extenuet. Reliqua pars ad vesiculam
ellis, ac ut tandem ad duodenum relegatur, excre-
ionem adjuvet, & intestina à crassis viscosis humo-
ibus repurget.

Alimentaria.

Excrementitia.

Non naturalis bilis quadruplex est: prima vi-
ellina, ovi vitello similis. quam Avicenna ex com-
mistione bilis flavæ & pituitæ fieri putavit, & bilem
majoris famæ vocavit; sicut quæ ex melancholia
bili permista, minoris famæ: Verùm illa pituitæ per-
mixtione, ad colorem vitellinum bilis pervenire
non poterit, sed pallida potius erit. Oritur autem
vitellina bilis ex flava bile, calore præternaturali,
tenues partes dissipante & incrassante, ad consisten-
tiam & colorem vitellorum crudorum ovorum.
Cæteræ tres species bilis non naturalis aliquo mo-
do ad viridem colorem inclinant, & ex calidorum
ciborum corruptione extra venas, aut à calido ven-
triculo potissimùm gignuntur, rarissimè intra venas
ex bili vitellina. Veluti bilis πρασοειδὴς porro si-
milis, deinde ἰώδης æruginem referens: postremò
ἰσατώδης glastat, Isatidis colorem referens, sub qua
cærulea quoque continetur. Hæc ex vehementiori
adustione oritur, quàm æruginosa; & æruginosa
quàm porracea.

Bilis non naturalis species quadruplex.

Melancholia naturalis ea est, quæ à Medicis
plerumque μελαγχολικὸς χυμὸς, id est, ater succus
vocatur, & non atra bilis. Hæc in jecore cum aliis
humoribus gignitur, per residentiam quasi, ut fex in
vino, ex maximè terrestri chyli portione, ejusquè
pars utilissima & benignissima cum sanguine
miscetur, & per venas distribuitur, ad corporis
nutri-

Melancholia naturalis alimentaria & excrementitia

nutritionem; imprimis verò partium crassarum, siccarum, frigidarum. Supervacanea verò & inutilissima pars, quæ acerba magis & acida est, ad lienem propriam sedem præcipue relegatur. Portio verò ad ventriculum mittitur, ut ventriculum constringat, famemquè excitet. Nam quo jecur & sanguis à redundanti melancholia expurgetur, inservit lien: quare si lien minus quam oportet, ad se trahat, corpus melancholico humore redundabit, & decolor erit. Attrahit autem lien melancholiam, ut ea mutata & confecta perfruatur, unde quasi alterum sive sinistrum jecur ab Aristotele vocatur: quod verò in liene deinde redundat per ventrem naturaliter expurgatur. Præter naturam melancholia naturæ noxia & inutilis oritur, ex primis humoribus per adustionem, vel putredinem in cinerem quasi conversis, & non tàm acida quàm acris est. Oritur hoc modo: Primum ex melancholico succo, deinde ex cholera adusta. Nam bilis vitellina, quando aduritur, primùm in porraceam, deindè in æruginosam & glasteam, tandemquè in atram convertitur. Verùm quæ ex cholera, acrior multò est, quàm prior: tantoquè malignior, quanto bilis, ex qua gignitur, efficacior: Unde bilis atra exquisitissima dicitur. Nam saporem aceto acerrimo similem habet, quæ partes rodit, & gravissimè affligit, ac in ipsam etiam terram effusa, eam fermentat. Fit quidem melancholia ex sanguinis adustione, quando pars tenuior in flavam bilem; crassior, in melancholiam transit; sed hæc à superioribus diversa non est. Ex pituita dulci, acida: vel vitrea melancholia immediatè non oritur: ex salsa verò, quæ caloris non naturalis particeps est, fieri interdum judicatur: sed an mediatè, & prius in bilem convertatur (ut Galen. 42. *Aph* 7. innuere videtur:) an immediatè per adustionem aut putrefactionem tantùm dubitatione aliqua carere non videtur.

Restat

Cap. VIII.

Restat quartus humor, qui aquæ comparatur, & cæteris Græcis, excepto Prodico, phlegma vocatur, à Latinis omnibus pituita. Hæc naturaliter humor alimentarius est, & in massa sanguinis portio crudior, quæ sanguis ex dimidio coctus vocari solet, ac per venas in totum corpus distribuitur, ut partes frigidiores humidiores, qualis est cerebrum, alat. Per se separatim frigida & humida est, colore alba, saporis expers, sed si à calore naturali nonnihil alteretur, dulcis aliquo modo redditur. Verùm pituita alimentaris non est propriè illa superfluitas primæ concoctionis in ventriculo redundans, aut viscosus humor, qui intestina oblinit: neque etiam in ventriculo ex prima concoctione perfectè generatur, licet à ventriculo initium aliquo modo sumat. Nam chylus ad omnes humores dispositionem quandam habet, sed peculiariter ad pituitam, unde Galen. *lib. de Atra bile* & alibi, pituitosum humorem in ventriculo fieri dicit: nihilominus ut alimentaris fiat, necesse erit ut in jecore prius concoquatur, perficiatur & absolvatur, qua concoctione pars in sanguinem mutatur, reliqua sanguini cæterisquè humoribus miscetur. Quare pituita redundans nullum peculiare membrum habet, quo à sanguine separetur, sed illa superfluitas primæ concoctionis, quæ intestina oblinit, à bile per duodenum intestinum expurgatur. *Pituita naturalis alimentaria & excrementitia.*

Pituita non naturalis variè sumitur. Nam quod screatu rejicitur: Deinde tenuis ille humor, ac quoque viscosus (mucus nimirum) qui à capite in nares & os defluit, pituita plerumque vocatur, sed minus proprio nomine, ut Galenus 2. *de Natur. fac cap ult.* statuere videtur. Præterea in articulis, in oculorum palpebris & pulmonibus concrescit interdum materia, quæ gypsea pituita nominatur, sed ea tophus aut grando potius dicenda *Non naturalis pituita.*

quàm

CAP. VIII. quàm pituita. Pituitæ autem excrementitiæ tres præcipuæ sunt species. Una acida pituita, naturali multò frigidior & crudior. Nam præter primam in ventriculo confectionem, in jecore & venis vix ullam alterationem & perfectionem accipit, unde ob defectum coloris extremè acescit. Secunda quia vitro fuso colore & substantia similis est, à Praxagora vitrea pituita primum dicta fuit, ab aliquibus simpliciter crudus humor. Nam multò crudior, frigidior, viscidior & crassior est, quàm acida & partibus adhærescens, ut intestinis, dolores colicos & cruciatus gravissimos excitare solet. Tertia salsa pituita vocatur, à cæteris viribus & materia diversa. Nam ut cæteræ, frigida non est, sed calida & sicca. Oritur hæc non ex pituita naturali permixta cum bile amara, ut Avicenna opinatur, sed aut mixtione salsi serosi excrementi; aut à putredine pituitæ naturalis. Hi sunt humores alimentarii & excrementitii ex quibus corpus humanum nutritur, in se variè disponitur & afficitur, quæ varietas pro singulorum humorum diversitate, & constitutione evenire solet, quatenus in corpore vel augentur vel minuuntur. Augentur autem vel minuuntur pro temperamento, natura & constitutione corporis, pro ætate, diæta, anni tempore, regione & similibus.

Refutatio Paracelsistarum. Paracelsistæ, ut alia pleraque veterum, ita humorum doctrinam rejiciunt, & Dogmaticos inani titulo, ut ipsis videtur, cui res nulla subsit, humoristas appellant: negant enim non solùm humores alimenta & nutrimenta corporis humani esse, sed etiam excrementa & morborum caussas, aliaque principia & caussas substituunt, ut ex eorum paradoxis apparet. Concedimus quidem in omnibus alimentis aliquid esse oportere nobis familiare, quod illi Balsamum fortasse appellant, sed primum

à ra

ratione alienum esse putamus in alimentis illa o- CAP. VIII.
mnia actu esse quæ ex alimentis oriuntur, & non per transmutationem substantiæ gigni, sed tantum actione caloris nativi separari & manifestari: ita necesse erit cum Anaxagora confiteri, omnia in omnibus esse, & secretione res nasci, confusione interire, ac proinde nullam simplicem generationem aut corruptionem esse, quæ omnia non solum ab Aristotele aliisque abundè refutata sunt, sed etiam cum experientia & sensu manifestè pugnant. Nam ut alia omittam, si ista secretio locum haberet, necesse foret idem alimentum omnibus sine discrimine, nimirum pueris, juvenibus, decrepitis, ægris & sanis eundem succum eademquè excrementa suppeditare: at constat experientia eundem cibum aliis in bilem, aliis in pituitam aut melancholiam, aliis in bonum sanguinem converti, atque eundem cibum in eodem homine sano & ægro eundem succum & excrementa non gignere, ac multa dulcia nimia concoctione primum salsa, deinde amara reddi, &c. Deinde nituntur falsis & absurdis principiis, nã impossibile est illa naturæ opera ut caro, ossa & similia, ignis ministerio fieri: absurdum ex artis operibus naturæ principia & caussas æstimare: ridiculum hominem microcosmum vocare, quia actu in se omnia illa complectitur, quæ in toto mundo continentur, omnesquè illorum mutationes eodem modo sustineat. Concedimus quidem multas separationes Medico utiles arte perfici, & chymicos corpora dissolvere, & vi ignis nonnulla homogenea in unũ cogere, quæ ab iis Sal, Sulphur, & Mercurius vocantur, verùm negamus has resolutiones naturales esse, aut quod in his operibus ars naturam imitetur, aut natura artem, deinde ex omnibus alimentis artem Chymicam unam guttam sanguinis aut

parti-

particulam carnis elicere posse, ut Paracelsus statu-it, proinde ars naturam non adæquat, sed simia tan-tum naturæ est, & in aliquibus naturæ subseruit, i plerisq; ea efficit, quæ actionibus naturæ nullo mo-do correspondent. Quare cum generationis & nu-tritionis nostræ elementa excrementa sensibus sin manifesta, amentis erit ex umbra illa artis natur opera & effectus æstimare, & manifestis relictis scru-tari, quæ nemo unquam actu in corporibus nostri ostendere potuit. Nam nemini obscurum est ex a-limentis sanguinem gigni, eoquè corpus nutriri deinde in sanguinis generatione, quę ob copiam au qualitatem aptè cum eo commisceri nequeunt se-patari, & excrementa fieri: unde ipse Paracelsus in Archidoxis & alibi concedit quatuor humores in humano corpore, & medicamenta præscribit, qui-bus utraque bilis & pituita expurgari queat. Dicun-tur quidem à Medicis humores nonnulli æruginosi, glastii, porracei, non quia actu æruginem, porrum aut Isatidem continent, sed quia colorem eorum re-ferunt: Ita à sapore non à substantia humores salsi, amari, acidi &c. vocātur. Cætera de humoribus suo loco explicabuntur, & peculiariter in Pathologicis. qua ratione humores morborū caussæ dici debeant,

CAPVT IX.

De Generatione Hominis.

CUM animata omnia connatas interitus sui causas habeant, ut *lib.* 1. *de San. Tuen.* Galen. demonstrat, tamen divino quasi instinctu esse perpetuò appetant: præter altri-cē & auctricem tertia aliqua facultas naturalis illis insita

ſita erit, nimirum generatrix, ſive procreatrix, cujus beneficio quod ex ſe, & in individuo habere nequeunt, aliud ſibi ſimile reponendo in eadem ſpecie conſequuntur. Hæc omnium facultatum naturalium diviniſſima, maximequè naturalis eſt. Nam ſpeciem ipſam & formam quæ natura magis, magiſquè divina eſt, quam materia ab interitu vindicat eamquè perpetuitatem animatis quam conſequi poſſunt, attribuit. CAP. IX.

Eſt autem facultas procreatrix propriè ea vegetantis animæ vis, qua quodlibet animatum in ſuo genere unum & perfectum, ex alimento redundante pro partium nutritione, quod ſemen vocatur, aliud ſibi ſimile gignere poteſt. Dico unum & perfectum. Nam imperfecta in ſuo genere & quæ ex variarum ſpecierum commixtione (ut muli & ſimilia) ac quoque quæ ex putredine oriuntur, iſta facultate plerumque deſtituuntur, & ſi quid gignunt, diſſimilis naturæ, & ſterile ferè ſemper exiſtit. Deindè dico, ſibi ſimile gignere poteſt: quod generatio communiter duplex ſit, una propriiſſimè dicta univoca nimirùm & homogenea, qua animatum aliud ſibi ſimile iiſdemquè facultatibus præditũ gignit, quális eſt hominis generatio: alia æquivoca qua diſſimilis naturæ animatum, vel ex diſſimilium ſpecierum commixtione gignitur: vel ex putredine ſolum oritur. De illa, dequè hominis generatione hîc popriè agemus. *Definitio facultatis generatricis.*

Vocabulum generationis ſive procreationis in homine interdum communiter, interdum propriè ſumitur. Communiter autem procreatio ſub ſe omnes illas actiones comprehendit, quæ requiruntur, ut infans non ſolùm generetur; ſed etiam in lucem naturaliter producatur, nimirum primùm, coitum ſive congreſſum maris & fœminæ, qui perficitur ſeminis emiſſione & tractione in uterum. *Generatio communiter quinque actiones ſub ſe continet.*

CAP. IX.

Secundò conceptionem, vivificationem fœcun
ſeminis vi uteri pro formatione fœtus. Tertiò gen
rationem propriiſſimè dictam, ipſam nimirùm fœ
tus formationem, quæ eſt functio facultatis gen
rantis, reſidentis in ſpirituoſa ſeminis portione, co
pus ſeminis unà cum utiliſſima ſanguinis mater
portione in utero alterantis, & transformantis
ſubſtantiam partium & exactam formam toti
corporis humani. Quartò perfectionem omniu
partium fœtus neceſſariam ad robur & actione
quæ poſt conformationem requiritur, ut fœtus m
veri & extra uterum per os nutriri queat. Poſtrem
partum ſive infantis excluſionem ex utero. De ſi
gulis ordine dicemus.

Definitio generationis propriiſſimè dicta.

Ac primum generationis principia prima, qu
organa, inſtrumenta, materiam, & facultates n
ceſſarias conferunt, ſunt duo; quorum unum form
& propter δυνάμιν efficientis cauſæ rationem habe
mas, qui facultate ſua in alio gignit: alterum ſu
jecti & propter ἀδυναμίαν materiæ rationen
magis ſortitur, fœmina quæ in ſe ipſa gignit. Hæ
duo ſubjecto in plantis plerumque diſtincta no
ſunt, ſed quod utriuſque congreſſu in animalibu
efficitur, in plantis plerumque miſcetur. Ut igitu
mas in alio, fœmina in ſeipſa gignat, natura utriqu
membra & inſtrumenta ordinavit: mari teſtes, va
ſeminaria, præparantia & deferentia, ac colem: fœ
minæ vaſa ſeminaria, teſtes & uterum: quæ hac r
potiſſimum differunt, quod maris à natura diſpoſi
ta ita ſint, ut ſemen proximum generationis inſtru
mentum, in aliud ritè transfundant; fœminæ ve
ut in ſe recipiant, foveant, & in actum deducant. Co
reſpondet enim uterus, ſcroto; in principio con
For

Prima principia generationis mas & fœmina.

Organa generationis.

formationis conſentiunt, licet abſoluto fœtu forma, magnitudine & ſitu differant. Nam membra illa geniatlia quæ in maribus excluduntur, in fœminis intus converſa reperiuntur. Unde fœmina mas orbatus & occaſionatus dicitur. Nam in procreatione ut mas in alio, fœmina in ſeipſa gignat, neceſſarius eſt venereus complexus, quo concurrant, ſingulique ſuas partes impleant, nimirum ut mas ſemen prolificum transfundat; fœmina ſuſcipiat, & ex ſuſcepto ſemine concipiat, fœtumquè in lucem producat. Quo verò ſinguli partes ſuas impleant natura idonea inſtrumēta unicuique attribuit. Nam in maribus primum ut ſemen prolificum elaboretur & conficiatur, requiruntur teſtes, deinde vaſa præparantia, quæ materiam pro ſemine conficiendo ad teſtes deferunt; tertiò vaſa, quæ ſemen confectum ſuſcipiunt, & ad penem deferunt, tandemque penis per quam in complexu venereo (ubi incitante appetitu à ſpiritu erigitur) ex vaſis ſemen in cervicem uteri transfunditur & detruditur. In fœminis viciſſim ſuſcepto maris ſemine in ſe gignant, æqualis ferè partium numerus eſt. Nam & fœminæ quoque ſemen habent, ſed imperfectum, crudumquè, ut infra dicemus, & ad ſemen conficiendum teſtes exigunt. Deinde vaſa præparantia, ac etiam in complexu venereo ſemen deferentia, ſed non ut in viris extra corpus, ſed in proprium uterum, ubi cum ſemine maris miſcetur. Nam ut fœmina in ſe gignat neceſſarius eſt arvus fœcundus, ſive locus ſemini excipiendo, fovendo & nutriendo idoneus; qualis eſt uterus, ſive matrix, qui non tantum ſemen attractū ſuo ſinu & complexu fovet, undè conceptio oritur, ſed etiam per venas & arterias in proprium ſinum terminādo, ſanguinē ſuppeditat, ac toto tēpore, quo in utero eſt, nutritur & augetur. Deinde quia uterus

CAP. IX.

CAP. IX.

intus reconditus est, requiritur via, per quam sinu in complexu venereo semen detrudat, quæ sinu pudoris, aliquando cervix uteri dicitur. Testes autem duos uterque sexus adipiscitur, qui in viris eminent, pendentquè ab inguinibus, proprio involucro conclusi ex cute & nervosa membrana: In fœminis unus utrinque utero assidet: substantia eorum mollis, rotunda, rara, glandulis similis in viris potissimum, in fœminis minores minusquè rotundi & molliores sunt; pluribus tunicis integuntur, sed paucioribus in fœminis illaquè sola, quæ epididymis dicitur cum parte peritonæi. Vasa autem spermatica duplices sunt, quorum alia præparantia, alia semen deferentia & ejaculatoria vocantur. Præparantia quatuor sunt, duæ venæ, totidemque arteriæ. Vena dextra à trunco venæ cavæ sub emulgente exoritur; sinistra ab emulgente; Arteriæ ambæ à magnæ arteriæ trunco sub emulgente: hæc vasa in viris primùm ad latera deflectutur, deindedum descendunt in scrotum per peritonæi productionem comitante musculo cremastere, dextera vena dexteræ arteriæ, & sinistræ sinistræ unitur, tandemq; mirabili implicatione capreolorum vitis instar, in corpus varicosum oblongum album degenerant, ubi materia præparatur à testibus ac demũ in semen transmutatur. Semen elaboratum ab utroque teste suscipiunt vasa deferentia sive ejaculatoria, quæ in exortu crassa & anfractuosa sunt, & ad posteriorem testis sedem reflexa. Deinde in viris sursum ea via in abdominis cavitatem ascendunt, quo descenderunt vasa præparantia, hinc reflectuntur, & sub vesica feruntur, amplificantur, & dextrum vas sinistro unitur, varieque contorquentur & complicantur donec in glandulosas parastatas, quæ ad penis & vesicæ fines collocantur, implantantur, ubi communis meatus per penem pro urinæ seminisque excre-

Organa generationis in viris.

excretione. Penis autem constat ex duobus nervosis oblongis cavisque corporibus, ortis ab infima ossis pubis parte, in quorum medio est meatus ille communis; substantia penis interior rara, fungosa, ut à spiritu replente erigi, rursumque flaccescere queat, ac in superiori parte, ubi ab illa cute tegitur & retegitur, quæ præputium dicitur, glandis modo tumet: accedunt his præter venas, arterias, & nervos, quatuor musculi, quorum duo erectioni penis, duo excretioni seminis servire putantur. Uterus sive matrix, alterum instrumentum procreationis, intus reconditus est in ampla coxarum cavitate, medio loco inter vesicam & rectum intestinum, quibus alligatur: figura ejus rotunda oblonga est pyro similis, in angustum os desinens, fundi forma anterius & posterius nonnihil depressa, superius obtusa angulos ostendens similis fronti vitulorum, quæ cornua productura est, potissimum in brutis, unde cornua vocantur. Substantia uteri membranea est, ut ad fœtus incrementum dilatari rursusquè contrahi queat, ac proinde in virginibus & sterilibus uterus exiguus est. Constat simplici tunica satis crassa densaquè, cui alia à peritonæo initium sumens obducitur. Utero utrinque accumbit unus testis ad quos vasa præparantia, ac etiam semen deferentia eodem modo, ut in viris, pertingunt, sed breviora, tenuioraquè. Deinde vas semen deferens juxta cornua in latus uteri inseritur, & per corpus uteri ad os ejus usque disseminatur. Via à pudendo ad os uteri, quæ cervix uteri & sinus pudoris vocatur, corpus oblongum est, canalis aut vaginæ instar, & etiam membranosum & rugosum; ab anteriore superiorequè parte vesicæ insertionem excipit; supra hanc insertionem à lateribus sunt duo processus nervei, quos κλειτορίδα Fallopius appellat: infra quatuor carunculæ membranosæ, quas nonnulli nymphas vo-

CAP. IX.

Organa generationis in fœminis.

CAP. IX.

vocant, cæteræque pudendi partes. Hæc sunt organa, quibus perficitur generatio, & in quibus gignuntur & continentur proxima generationis nostræ principia, semen & menstruus sanguis. Semen autem ut ipse Galenus admonet *Prognost. com. ult.* æquivocè sumitur: & apud Aristotelem duo quoque significare videtur: primò id quod Medici θορώδη ὑγρότητα vocant, Aristoteles σῶμα σπέρματος & ὄγκον ac περίττωμα σπερματικὸν, nimirum humorem illum qui ex vasis spermaticis excernitur. Hac significatione tàm fœminis quàm maribus semen tribuitur.

Materia proximaque principia generationis.

Semē quā variè sumatur & quid propriè sit.

Deinde propriè Arist. significat γονὴν sive δύναμιν γονευτικὴν & λόγον σπερματικόν. Hæc generandi via à generante procedit, participatione nativi caloris, & in illo seminis corpore continetur, proximumque procreationis instrumentū dicitur: ac ad corpus nascētis fætus se habet, ut ad domum faber, ac lac coagulum. Hac posteriori significatione semē ab Aristotele accipitur, & fœminis denegatur, ut pòst apparebit. Nā vis gignendi primò & propriissiè semini maris, secundariò fœminæ tribuitur, quatenus maris semine movetur. Itaque ex utroque compositum corpus scilicet, quod à generante procedit, in quo vis generatrix continetur, semen propriā dicitur; secundariò quod ex vasis spermaticis fœminarum excernitur.

Præterea κύημα, quod ex utroque semine maris & fœminæ primum oritur, semen interdum vocatur, quod plantarum seminibus correspondet, in quibus sexus distinctus non est. Ad generationem seminis illius in homine quod attinet; Demonstrat Aristoteles *lib. 1. de Gen. animalium*. 16. semen propriè non esse σύντηγμα, sive aliquid ex partium colliquatione; neo partē aliquam animati corporis, neque etiam ipsum alimentum propriè, sed quidquam

in

CAP. IX.

in partium nutritione redundans, sive περίττωμα χρησίμης τροφῆς καὶ τῆς ἐσχάτης inchoatum longa concoctio nein capillaribus venis.

Modus generationis seminis.

Illa redundantia quia (authore Aristotele) est ὑπόλειμμα τὸν πεφυκὸς προσιέναι πρὸς τὸ ἅπαν & non quod à toto omnibusquè partibus abscedit, ne partes colliquari dicamus; ad omnes partes proportionem quandam habebit. Unde à toto corpore omnibusquè partibus decisum dicitur, non quidem secundum numerum, ut quidam voluerunt, sed secundũ speciem & facultatem; præcipuè verò materia seminis à tribus principiis, jecore, corde, & cerebro oritur, in quibus spirituum maxima opia coquitur. Hanc postea ut excrementum non natura & qualitate sed quantitate solum redundans, partes à se transmittunt, testes unà cum vasis spermaticis attraunt & perficiunt, ac spiritibus à toto corpore permistis in semen, (corpus album & spumosum) transmutant, adeò ut semen illus animati corporis omnibus viribus ornatum, aptum sit ut similis naturæ animatum producat.

Definitio seminis.

Quare semen erit corpus album & spumosum, calidum & humidum in testibus, elaboratum ex residuis ultimi alimenti pro partium nutritione permixtis spiritibus influentibus, ut animal perfectum in utero generetur.

Menstruus sanguis.

Deindè menstruus sanguis non est omnis per muliebria effluens, sed naturæ superfluus: & ob defectum caloris non perfectè digerentis redundans, singulis penè mensibus à natura excretus, (nisi ætas aut morbus impediat) sine ullo symptomate. Hic sanguinis licet crudus videatur pestilens tamen & venenatus naturaliter non est, eoquè natura melioris gratia in generatione utitur ut materia.

Facultas generatrix duas sub se continet.

His propositis restat, ut facultates illas proponamus à quibus generatio, deinde unde originem primo habeant. Ac primum ipsa generatio non est simplex actio, sed composita ab alteratione & formatione, cui etiam nutritio auctioquè subseruit. Nam sub generatrice facultate duæ propriè continentur, alteratrix sive immutatrix, & διαπλαστικὴ formatrix.

Quid alteratrix facultas?

Alteratrix autem facultas materiam generationis immutat, & singula aptè commiscet ac substantiam omnium similarium partium constituit: proinde à Galeno tot dicuntur alteratrices facultates, quot similaria corpora.

Quid facultas formatrix.

Formatrix verò partes illas efformat, & inter se aptè componit, nimirùm unit, distinguit, separat, variisquè modis disponit, & exornat, atque nihil otiosum & inutile in fœtus formatione relinquit.

Quid generatrix.

Ipsa vis generatrix quæ ab Aristotele (communi nomine) Plastica dicitur, nihil aliud est quàm virtus divina benedictione animatis insita, deindè semini proprio gignentium instrumento communicata, ut illa impressa motione, sine qua semen potentia tantum est, simile animatum gignat & producat. Hæc actio dispensatur & promovetur vi cœlestium corporum, à quibus dependent generationes rerum naturalium, unde illud Aristotelis, Sol & homo generant hominem.

Instrumentũ facult. generatricis, calor plasticus.

Fit autem generatio, ut infra dicemus, quando à matrice facultas generatrix in semine exuscitatur, & ad materiam alterandam insurgit, quod sine instrumento fieri nequit. Instrumentum commune est calor plasticus, non igneus corrumpens, sed proportione correspondens virtuti cœlesti, consistens in tenuiori seminis virilis portione, unde spiritus dicitur, à quo prima operatio quæ ebullitio & spumifi-

nificatio vocatur. Hæc vis si consisteret in semine mulieris, nihil prohiberet, quo minus hanc alterationem, ac proindè conceptionem & procreationem ex seipsa efficere posset. Quare humor ille qui fœminarũ testibus defluit, γονὴ per se propriè non est, ut ab Aristotele sumitur nec eodem modo semen dicitur, ut maris. CAP. IX.

Vis generans & calor plasticus in maris semine propriè continetur.

Nam necesse est primum, aut utrumque semen in conceptione efficientis rationem habere, aut alterum solum. Utrumque probabile non videtur, neque enim aliud à virili semine, aliud à muliebri seorsim constituitur, cum unum vitæ principium sit, & omnia in uno consistant, neque ab utroque primum commixto & contemperato, & ad communem formam redacto, vis generandi primũ oritur. Nam illa mutua contemperatione nova generandi facultas non excitatur, nec ex duabus una oritur, sed potius materia præparatur & idonea actioni unius generatricis principalis in semine efficitur. Quemadmodum enim (autore Galeno *lib.* 2. *de Nat. facult. c.* 3.) Phydias ante facultates artis habuit, quàm materiam attigit, usus autem est ipsis in materia; nam sine materia competenti omnis facultas ociosa est: Ita maris semen facultates in seipso possidet: actionem non didicit â materia, sed circa hanc obit si competens sit, & nec plus nec minus quàm indiget, affluat. Quare consentaneum videtur, in ipsa conceptione primùm, maris semen efficientis causæ vices implere: quòd verò in fœminis semen dicitur, unà cum menstruo sanguine (qui ab Aristotele imperfectum quoq; semen vocatur) materiæ magis rationem habere, & causæ sine qua non. Peculiariter tamen inseruit semen fœmineum non solùm ad recipiendum & distribuendum semen virile in uterum: sed etiam ut cum semine maris fœtum constituat: & quia natura humidius

CAP. IX.

& frigidius eſt, ut ſit quaſi quoddam alimentum virili ſemini craſſiori & calidiori accommodatum, ac redundantem calorum ſeminis virilis contemperet, quemadmodum Galenus 2. *de Sem. cap.* 4. ſtatuit. Nam ubi fit conceptus, ſemen fœmina cum voluptate & magna vehementia ejaculatur (licet ob impuritatem matricis non ſemper ſentiatur) ut cum ſemine maris permiſceatur, ne alterutrum corrumpatur: cum alterum ſine altero non ſubſiſtat, nec efficax ſit, & maris ſcintillæ, fœminæ fomitis rationem habeat.

Quomodo utrumque ſemen rationes habeat efficientis & materiæ.

In procreatione quidem maris ſemen efficientis vices implet, à quo prima operatio, quæ ebullitio dicitur, & fœmina materiam præcipue ſuppeditat, verùm nihil impedit in compoſitione & formatione partium fœminam, fœmineumque ſemen, actione ſua aliquid conferre, & ſemen maris aliquam materiæ rationem habere. Nam ut gallinæ per ſe facultatem habent gignendi ova ſubventanea; ita fœmina facultatem producendi formas inferiores, altori ſubordinatas & ſubſervientes, nimirum mixti alicujus ſimilaris vel diſſimilaris. Atque hæc efficacia in iis animalibus maxime elucet, quæ ex ſpecierum diverſarum commixtione oriuntur. Deinde ingreditur ſemen maris fœtus conſtitutionem, ut impreſſivum motus principium, à quo authore Ariſtotele 2. *de Gener. animal. cap.* 14. anima ſenſitiva, per quam animal, ſed producto fœtu non evaneſcit, licèt plaſticam vim non exerat; verùm utiliſſima ejus pars in ſpiritus diſſoluta materiæ embryonis commiſcetur, omnibuſquè fœtus partibus innaſcitur: reliquum præter id quod vi caloris in auras evaneſcit, cum fœmineo ſemine aliis uſibus deſtinatur, & partium conſtitutionem ingreditur: ſed magis virtute quàm mole,

Ex

CAP. IX.

Ex his manifeſtum eſt, quæ propriè requiſita ſunt in procreatione hominis, ac procreationem fieri in utero à facultate generatrice per ſuam alteratricem & formatricem, ac reſidere potiſſimum in ſemine maris. His facultatibus miniſtrant propriè nonnullæ ante actum generationis aliquæ in actu & poſt conformationem partium. Ante generationẽ primum vis generandi ſeminis in teſtibus; & in maribus vis per coitum ſeminis, ejicendi inuterum; in fæminis vis attrahendi ſeminis primum in uterum; Deinde comprehendendi, commiſcendi & exſuſcitandi, ſive vivificandi, actio conceptio dicitur. In ipſo autem actu generationis, inſerviunt attractiva vis menſtrui & expultrix ſudoris & urinæ, quæ etiam poſt conformationem requirun. quandiu fœtus in utero eſt, tur, ac præterea omnes facultates naturales ipſsque vis altrix & auctrix. Ad formã modumquè totius generationis quod attinet, In coitu maris & fæminæ, cum mas & fæmina ſimul ſemina effundunt, uterus naturali deſiderio flagrans ea attrahit; & in ſinus uteri recondit, ubi exquiſitè permiſcentur, quibus permixtis uterus ſeſe contrahens vim generatricem conceptio propriè dicta oritur, quæ à Galen 1. *de Semin.* definitur vivificatio ſeminis ad formandum fœtum orta à proprietate uteri.

Miniſtrantes facultates.

Quid conceptio, & quando incipiat?

Incipit igitur conceptus ſive κύημα (ut teſtatur ipſe Ariſtoteles 10. *de Hiſtor. animal. c. 7. & 9. & lib. 2. de Gener. animal. c.* 4.) quando utrumque ſemen prolificum maris ſcilicet & fœminæ in unum locum emiſſum, in uterum atrahitur, retinetur, & fovetur. Attractum autem & retentum eſſe conſtat, teſte Hippocrate, ſi locus, deinde exliccetur, quod certiſſimum conceptus ſignum judicatur; ſi horror aliquis ob uteri contractionẽ ſimul incutiatur: quẽ

tamen

CAP. IX.

tamen ob impuritatem aliquam uteri nonnull minus experiuntur. Fovetur verò quando calore uteri ad munus suum obeundum exsuscitatur, & a actionem deducitur. Exsuscitata facultate latente in semine incipit generatio propriè dicta, partiumquè delineatio & conformatio, quæ secundum nonnullos sub se comprehendit quinque tempora & gradus, nimirum ebullitionem sive spumificationem, primam seminis actionem, 2. partium delineationem, 3. delineationis repletionem, 4 carnificationem, tandem absolutam perfectamqu omnium conformationem. Galenus verò 1. *de Sem* hæc eadem opera generationis quatuor temporibus distinxit, sub quibus conceptionem simul comprehendere videtur. Primum opus γονὴ ab eo vocatur, dum species seminis in utero præpollet, tantumque semen nonnihil coagulatum apparet. Secundum κύημα, quando nulla certa apparet delineatio, sed quasi massa informis. Tertium opus ἔμβρυον, in quo continetur delineatio. Quartum infans, in quo perfecta partium descriptio & conformatio animadvertitur, unde dignoscimus an puer, an puella, &c. & quod fœtus tum vitalis sit.

Ordo modusq; generationis.

Munus autem primum facultatis generatricis in semine, est ebullitio, nimirum ut in illa seminis materia, spiritus instrumentum facultatis alteratricis & formatricis consocientur, deinde ut hoc instrumento vi alteratricis facultatis partes illius materiæ συγγενεῖς consocientur; crassiores & inutiliores extra ad membranarum, quibus fœtus involvitur, generationem, puriores verò & spiritus magis participes intra ad fœtus ipsius constitutionem, atq; hinc partium delineatio incipit. Membranæ tres sunt; una quæ fœtum immediate involvit ἄμνιος; altera à mucronata cartilagine ad ilia usque cingit

CAP. X.

ringit zonæ instar, quæ à farciminis figura ἀλλαντοειδὴς dicitur; tertia vasa umbilicalia fulcit, eorumque interventu tota utero adhæreſcit, quæ quia circuli instar fœtum ambit, aut continet, χόριον vocatur. Dum autem ex puriore sanguine partes omnes adumbrantur, spiritus ille ad totius nutritionem & augmentationem, ac ad caloris contemperationem viam ad uterum, uterique vaſa pro arteriis & venis umbilicalibus facit; quibus formatis per venas in illas alimentũ ex ſanguine materno attrahitur, quo partes aliæ nutriuntur & augentur, aliæ afſulo ſanguine investiuntur; per arterias verò calidus ſpiritus foràs exit, & frigidus à matrice cum tenui ſanguine & ſpiritu inſpiratur. Nutritur enim & augetur fœtus maternus, ſanguine ex acetabulis ſive orificiis vaſorum uteri, per venas & arterias umbilicales quæ chorio fulciuntur. Quare cibum per os non capit, neque prima aut ſecunda concoctione indiget, nec etiam alvum reddit; lotium tamen vehiculum ſanguinis per οὐραχὸν in ἀλλαντοειδῆ deponit, ne fœtus lædatur, aut uterus ad excretionem irritetur, ſudorem verò amnios excipit. In procreatione autem non ſolùm quatuor miniſtræ facultates ſubſerviunt, ſed etiam altrix & auctrix. Ac ſine his quod jam in utero adumbratum eſt à facultate generatrice, perfici & conſervari nequit. Dum enim in conformatione omnium partium, alteratrix & formatrix ſedulò incumbunt, altrix & auctrix actiones & opera ſua conferunt.

Tempora generationis.

Ab initio conceptionis ad ſeptimum uſque diem ebullitio ſpumificatioque abſolvitur, deinde partes adumbrantur & efformantur. Sed quemadmodum pictores rudioribus lineamentis imagines primum adumbrant, deinde vario pigmentorum genere illuſtrant & abſolvũt; ita generatrix facultas peracta

CAP. IX.

peracta spumificaione post sextum diem partes primum delineat; hinc lineamenta replet, & carnem gignit, tandemque perfectè singula efformat ad 30 aut 45. diem, quod longissimum formationis tempus à nonnullis putatur, quo fœtus vim vitalem exerit, & infans esse incipit, unde ad summum spumificationi sex dies tribuunt; Delineationi 4; delineationis repletioni 8; carnis generationi 14; Conformationi 13. alii tamen longissimum tempus formationis assignant diem 50. Atque hæc tota fœtus fabrica, temporibus quatuor à Galeno *de Semin.* *cap 9.* dividitur, ut supra dictum est. Post hanc partium formationem & constitutionem, reliquo tempore ad justam magnitudinem fœtum producit, deinde articulata membra exsiccat & firmat, singulaque ordine absolvit. Sensoriis autem perfectis sentire incipit, deindè firmatis ossibus moveri, mas citius ob caloris copiam, & ut plurimum tertio mense, fœmina tardius movetur, & plerumque quarto mense. Nam nec formationis nec motus certum & definitum tempus est.

Tempus motus infantis in utero.

De Partu.

Tamdiu verò fœtus in utero nutritur & conservatur, quousque robur acquirat, & per os nutriri queat ac majori loco, majoriquè aëris attractione indigeat; & tùm calcitrando membranas & involucra rumpit: deindè suo impetu dilatante se utero cum vicinis partibus, & matre viribus suis connitente, maximè naturaliter in caput deorsum ruit, & primum caput foràs prodit; deinde cætera membra sine periculo facilimè consequuntur. Aliæ figuræ partus periculo non carent; nam si pedibus primum exeat, periculum est, ne brachia disrumpantur, unde qui sic nascuntur à veteribus Agrippæ vocati sunt, quasi ægrè pariantur. Similiter si in manus exeat, aut obliquus partus fiat, matri & infanti varia pericula minatur.

Modus pariendi.

Homi-

Homini præ cæteris animalibus incertum pariendi tempus datum est: nihilominus certum videtur tempus ultra quod partus naturalis non est, & ante quod vitalis esse non judicatur. Nam cum Hippocrate & Aristotele Galenus existimat, ante medietatem anni solaris, partum vitalem non esse. Si post hoc tempus fœtus satis robustus sit, septimo mense vitalem prodire; sin non, naturam in mensem nonum, aut decimum, aliquando ad initium undecimi retinere: sin octavo nascatur mori, (nisi in Ægypto, aliisquè paucis regionibus) quia septimo mense imbecillis redditur, ob conatum exeundi frustratum. Verùm maximè naturale tempus partus humani videtur, à decimoquinto die noni mensis, ad decimumquintum decimi, quo tempore plures nascuntur. An verò duodecimo mense infans naturaliter in lucem prodeat, dubitatur. Nonnulli ex tempore formationis tempus motus, & ex motus, tempus partus æstimant, ut scilicet tempus motus, sit duplum formationis, & tempus partus triplum motus, quod Hippocrates *6. Epidem.* innuere videtur. Verùm hinc non intelligitur, cur ante medietatem anni partus vitalis non sit, deindè cur qui septimo mense prodit, sit vitalis, qui octavo, non. Quare aliqui hujus rei rationem ab Astrologis petunt, qui primum mensem sub dominio Saturni, septimum sub Lunæ, nonum sub Iovis collocant, qui duo vires & vitam impertiunt. Præterea ex positu & motu Lunæ moram nati in utero æstimant. Mulieres ex numero purgationum intermissarum mensium numerum plerumque colligunt, & veteres qui in hanc considerationem diligenter incubuerunt, mensibus lunaribus synodicis usi sunt: Manifestum enim est, eundem mensem lunarem & purgationis muliebris, sed in partu, numerandi ratio à tempore conceptus inchoari debet quo-

CAP. IX.
Tempus partus naturalis & vitalis eiusquè diversitatis caussa.

CAP. IX.

quocunque die post purgationem ceperit. Nam aliæ pluribus, aliæ paucioribus diebus purgantur, & quædam citius, quædam tardius concipiunt; a septimestris partus mulieribus plerumque videtur cum sex menstruis purgationibus caruerit, octimestris cum septem: nonimestris cum octo, &c. Si igitur mulier conceperit in medio mensis pro 162 diebus, octo horis, sex retentiones menstruorum numerabit. Quare mulieri fœtus septimestris videbitur, sed si tum nascatur, vitalis non erit aut partus septimestris: quia perfectionem assecutus non est, nec assequetur, nisi edatur post medium mensis, in quo solebat mulier purgationes habere, exactis 20. diebus, complemento scilicet medietatis anni, & tamen revera medietas illa anni est quintus dies septimi mensis cum paucis horis. Ut H p. *lib. de Septimest.* voluit. Pari modo ubi mulier 15. die post purgationem concepit; 266. die à conceptu tempus novem purgationum præteriit, cum diebus 15. Quare si 280 die pariat, videbitur partus undecimestris, cum sit revera decimestris & 15. dies, 10. mensis. Unde illud Hippocratis *libr. de Oct mestr* decimestris & undecimestris partus ex septem quadragenariis eodem modo fiunt quo ex dimidio anno septimestres.

Accidentia consequētia generationē.

Omnis partus secundum naturam est maris aut fœminæ, generis & speciei ejusdem. At præter naturam, errore formatricis, quatenus inordinatè movetur, & materiæ non ritè dominatur, aut ob materiæ excessum, defectum vel motum, oritur monstrum, vel ex diversis naturæ partibus, vel cum partium excessu aut defectu, vel denique cum non naturali forma, situ & connexione.

Præternaturalia ut mōstrum. Mola

Quod si post primam conceptionem nō competens materia affluat, quæ primam delineationem perturbat, facultas licèt debilitata, suo tamen munere

...ere aliquo modo fungens cum nequit veram effigiem imprimere, præter naturam molam efformat.

At non præter naturam ob copiam & divisionem materiæ in utero accidit plurium eo tempore generatio; deinde ex peculiari uteri dispositione ad novum conceptum recipiendum, interdum, sed rarissimè superfœtatio.

Accidentia naturalia.

I. generatio gemellorum.

II. Superfœtatio.

Postremò nati similitudo triplex dicitur, in specie, sexu & effigie. Similitudo speciei à facultate generatrice in semine propriè oritur, quæ tamen pro dispositione materiæ effectus interdum variat, ut ex supra dictis constat.

III. Similitudo nati triplex.

I speciei similitudo.

Deindè sexus à vi movente ratione materiæ provenit. Est autem materia in generatione maris calidior sicciorquè, & virtus movendi efficacior. Nam quando principium movens, vi caloris materiæ dominatur, partes exactè perficiens, membra genitalia foràs excludit, unde oritur mas: at si non dominetur, defectum quendam committit, & ad perfectionem illam fœtum non perducit, sed membra genitalia intus relinquit, ac necessitate finis fœminam gignit, cum facultate appropriata.

II. generatio maris & fœminæ.

Tertiò ad effigiem quod attinet, insunt in semine facultates, & gignentium, & maiorum, quibus nati non solùm similes parentibus, sed etiam avis, proavis & atavis efficiuntur. Nam ubi motus facultatis illius, quæ conatur patri vel matri similem reddere natum, robustior est & prævalet, patrem aut matrem refert; sin languidior, exsolvitur interdum, & motus alterius introducitur, nimirum avi, proavi, aut atavi. Eadem quoque ratio partium in toto. Nam insunt & motus quoque partium undè calvi calvos gignunt, & ob defectum, ex mancis manca aliquando proveniunt. Verùm si motus parentum aut majorum obliterentur aut confun-

III. Causa similitudinis in effigie & externis lineamentis.

CAP. IX. dantur, fit ut nulli parentum aut majorum natu similis sit, sed alteri alicui interdum, quod à vigore imaginationis ipsius prægnantis evenire videtur, quæ spiritum & sanguinem quo nutritur fœtus, hac imaginatione signat, & movet, ac talem effigiem fœtui imprimit. Cæteræ verò diversitates in colore, duritie, mollitie, forma & similibus partim à materia & temperamento, partim à fœtus situ in utero, aut externo errore, ac à causis etiam superioribus proveniunt; Nam communissima harum omnium vicissitudinum causa à cœlo dependet, unde generationes rerum naturalium; quod pro diversa siderum constitutione nascentium corpora varie afficit, tantamquè nascentium dissimilitudinem affert. Porrò cum de matre fœtus in utero vivat, non solùm qua mater est valetudine, ea in utero vivit, sed etiam partium sanguinisquè materni vitia in natum plerumque transmittit, deindè quam à partium gignentium dispositione labem ipsum semen accepit, eam in fœtum quoque derivat. Unde ut bonorum paternorum & maternorum, ita quoque morborum hæredes nati fiunt.

CAP. X.

De Facultate Vitali Et Functionibus ei inservientibus.

SUb facultate naturali, Galeno. *lib. de Differen. Symptom.* vitalem comprehendit quæ θυμοειδὴς à Platone vocatur cujus sedes est cor, fons caloris nativi, quod situm est in thorace, medio loco inter jecur & cerebrum, quemadmodum ipsa facultas media est inter concupiscibilem, quæ beluinis voluptatibus delectatur & ratio,

tionalem, quæ divinis honestisquè studiis afficitur. Veteres in corpore humano duos solùm ventres numerarunt inferiorem & superiorem; *Hip.7. Aph.* 38. & alibi teste Galeno: per ventrem superiorem thoracem intelligit, regionem vitalis facultatis, quæ à jugulis ad diaphragma & mucronatam cartilaginem extenditur. Hic venter ut inferior in partes continentes & contentas dividitur. Continentes autem communes sunt, cutis & nervosa membrana, sub quibus continentur mammæ glandulosa corpora, quæ incumbunt musculis, qui ad anteriora brachia movent; à posteriore parte sunt musculi, brachium retrorsum moventes, thoracem dilatantes: Sequuntur costæ, quæ ab anteriore parte per cartilagines ossi pectoris copulãtur, à posteriore parte singulæ singulis vertebris thoracis. Intra costas sunt musculi, qui intercostales dicuntur, ut Laurentius arbitratur numero 64. quorum 32. pectoris dilatationi, totidem constrictioni inserviunt; hi unà cum costis utrinque membrana teguntur. Interior autem membrana, quæ Pleura dicitur, totam interiorem pectoris regionem investit, & ubi ad medium thoracis devenit, hinc inde duplicatur, & à spina ad sternum fertur inter jugulum & diaphragma, totum capacitatem thoracis in dextram & sinistram partem dirimens: unde Mediastinum dicitur. Ab inferiore parte thoracis est diaphragma, quod non solùm quasi rotundum quoddam septum discernit thoracem ab inferiore ventre; verùm etiam primarium instrumentum respirationis est, musculique naturam obtinens, Thoracẽ liberè dilatans & constringens, ac etiam fecium expulsioni opitulans: cujus musculi caput in medio est, quò tendunt omnes fibræ, & in quod inseruntur nervi à spina. Partes contentæ in thorace sunt, primum cor, deinde pulmo cum aspera arteria cœterisque vasis &

Sedes facultatis vitalis thorax.

Partes thoracis continentes.

Partes contentæ.

CAP. X.

Cor.

œſophago. Cor autem vitalis facultatis domicilium eſt, fons vitæ, caloriſque nativi, quo languеſcente aut deficiente omnia langueſcunt, aut deficiunt: cujus etiam gratia conditi ſunt pulmones, qui tanquam flabellum ſunt, quo cordis calor refrigerari & in ſua naturali temperie conſervari queat. Cor autem figuræ pyramidalis eſt inſtar nucis pineæ: cujus baſis medium ferè thoracis occupat, mucro ſenſim ad ſiniſtrum latus inclinat infra levam papillam. Deinde membrana craſſa nerveaquè clauditur, quæ Pericardium dicitur, à quo interventu humoris aquei nonnihil diſtat, Præterea ſummis pulmonum fibris circumplicatur. Subſtantia ejus dura, denſa, ſolidaquè eſt, triplici genere fibrarum intertexta; rectis, ut in diaſtole ſanguis è cava in dextrum cordis ventriculum, & aer per arteriam venalem ex pulmonibus in ſiniſtrum cordis ventriculum attraheretur: obliquis ut retinerentur: tranſverſis ut in ſyſtole vitalis ſpiritus in Aortam, fuliginoſa excrementa in arteriam venalem, & ſanguis per arteriam venalem in pulmones expelleretur. Nam cor duos ſinus ſive ventriculos habet, dextrum & ſiniſtrum: in quotum ſingulis orificia duorum valoru m implantantur. Nam in dextro ſanguineoque ventriculo, eſt orificium venæ cavæ, cui tria oſtiola ſive tres membranæ introrſum ductæ præficiuntur; & venæ arterialis, quæ habeu membrtnas extrorſum ſpectantes. In ſiniſtro ſive arterioſo ſinu eſt orifici- eſt orificium magnæ arteriæ cum tribus membranis extroſum ſpectantibus; & arteriæ venalis cū duabus membranis introrſum vergentibus. In horum ſinuum medio eſt ſeptum craſſum, ſed multis foraminibus pervium, per quod tranſſudat ſanguis ex dextro ſinu in ſiniſtrum, ubi cum ſpiritu attracto ex pulmonibus permiſcetur, & in ſpiritum vitalem convertitur. Ad latera cujuſque ſinus appendices

mem-

membranosæ sunt, quæ Auriculæ vocantur, ne vasa disrumpantur, & ut promptuaria sint sanguinis & aëris derepente irruentis, ne cor suffocetur. Cordi annexus est pulmo gratia respirationis, qui reliquã thoracis cavitatem implet. Substãtia ejus rara spongiosa est prætenui membrana obducta, ut follium instar à spiritu attracto distendi, rursumque emisso spiritu contrahi queat. Dividitur à Mediastino in partem dextram & sinistram, earumque singulæ vicissim in duos lobos. Per pulmones tria vasorum genera disseminantur, aspera arteria, arteria venalis, & vena arterialis. Aspera autem arteria, per quam spiritum attrahimus & emittimus à superiore parte, ubi œsophago incumbit, cartilaginea est, ut voci famularetur; ab inferiore parte membranea, ubi in dextram & sinistram partem pulmonis dividitur, deinde multiplici ramorum serie per substantiam pulmonis disseminatur. Pari ratione vena arterialis à dextro cordis sinu; & arteria venalis à sinistro per pulmonem distribuitur. Vena arterialis, ut sanguis in pulmonem deferatur gratia nutritionis. Arteria venalis, ut aer in pulmone alteratus ad sinistrum cordis sinum deduceretur, & fuliginosi vapores à corde ad pulmones per asperam arteriam expellerentur. Nam pulmo fuliginosos vapores per exspirationem à corde expellit, & insita substantiæ suæ proprietate aerem inspiratione attractum cordis usibus alterat & aptat, qui in sinistrum cordis ventriculum deductus, & halituoso sanguinis vapori permixtus, vi insita cordis in spiritum vitalem transmutatur, qui deinde per arteriam magnam in totum corpus distribuitur, ut supra capite de Spiritibus dictum est. Quare respirationis & pulsus idem usus est. His præmissis consequens est, ut primum de ipsa facultate vitali, ejusquè functionibus, deinde de respiratione

CAP. X.

Pulmo.

X.

Definitio facultatis vitalis.

agamus. Definiri autem poterit facultas vitalis, vi animæ residens in cordis substantia, qua ex sanguine vaporoso cum aere in sinistrum ejus sinum attracto spiritus vitalis, sanguisque spirituosus generatur; qui deinde per arterias in totum corpus motu contractionis & distentionis distribuitur, ubi calor nativus in sua temperie conservetur. Functio hujus

Functio ejus præcipua vita.

facultatis prima & præcipua est vita, quæ ut docuit Arist. *lib. de vita & morte*, est participatio animæ in calore nativo. Nam vi caloris nativi facultates animæ in corpore conservantur, & functiones perficiuntur. Cum autem cor omnium maximè calido ingenito sit præditum, adeò ut fons & origo caloris nativi meritò dicatur, in quo maximè viget tum quoad substantiam, tum quoad qualitatem & efficaciam, deinde omnes partes ejus refocillatione

Fūctiones requisitæ ad vitam conservandam.

indigeant, idcircò natura cordi indidit facultatem generatricem caloris cujusdam nativi influentis. Nam cor calore insito per pulsum & respirationem in sinistro suo sinu, spiritum simili vi & qualitate præditum gignit, & per arterias in omnes partes distribuit in eum finem, ut illarum insitus calor foveatur & conservetur, ac partes singulæ ad actiones suas perficiendas aptæ & idoneæ reddantur. Deinde ut flamma conclusa & aere non ventilata marcescit; ita & calor noster nativus, qui flammæ instar continenter movetur, & depascit. Nam teste Hippoc. *lib. de natura pueri*, calidum omne frigido moderato nutritur, fovetur & conservatur. Quare pro eventilatione & conservatione caloris nativi primùm corde, deinde in omnibus partibus necessaria est frigidi spiratio, quæ in animalibus, quorum calor ingenti veluti flamma exardescit, duplex est, una manifesta, qua spiritus sive aër per os, asperamquè arteriam intro forasquè fertur, quæ respiratio dicitur; altera insensibilis, qua aer per totum

cor-

corpus trahitur, & emittitur pulsu sive contractione, & dilatatione arteriarum, quæ διάπνοη, Latinis perspiratio aut transpiratio appellatur; hæc ab insita facultate cordis primùm promanat; illa cordi propriè quidem subservit, sed à virtute animali perficitur. Functiones vitalis facultatis tres Galenus enumerat, totidemque facultates unde promanant, quarum prima & præcipua est spirituum vitalium generatio, à facultate vitali propriè dicta Secunda priori tantum subservit pulsum effectio, à vi pulsifica cordis; tertia cæteras consequitur, nimirum affectuum concitatio à facultate irascibili. De generatione spirituum vitalium capite de Spiritibus dictum est. Pulsus autem & respirationis usus communis est, similiquè modo perficiuntur. Nam finis utriusquè conservatio caloris nativi in sua temperie, & spirituum vitalium generatio. Deinde utraquè functio ex motu dilatationis & cõtractionis componitur cum intermedia quiete. Præterea ut motus illi perficiantur, tria requiruntur; facultas movens; instrumenta, quæ moventur, & usus facultatum incitans. Verùm pulsus functio naturalis est, omnibus communis, quæ cor habent; respiratio potius animalis, aut partim animalis, partim naturalis illis tantum communis, quæ pulmonem habent, & quorum calor ingenti velut flamma exardescit. Definitur autem pulsus functio cordis & arteriarum, quæ cordi continuantur composita ex systole & diastole cum utriusque intermedia quiete, orta à facultate pulsifica cordis, spiritus vitalis generetur & distribuatur, & calor nativus in sua temperie conservetur. Facultas autem illa pulsifica comprehendit sub se vim attractricem, quâ cor dilatatur & impletur, dum per fibras rectas attrahit, deindè expultricem, quâ dum contrahitur per fibras transversas à se expellit; unde pulsus quoque

CAP. X.

Functiones vitalis facultatis tres.

Pulsus & respiratio in quibus conveniant & differant.

Definitio pulsus.

X.

Partes. pulsus & quomodo perficiantur?

componitur ex motu contractionis & dilatationis, sive ex systole & diastole cum utriusque intermedia quiete, qualis inter contrarios motus intervenire solet, primum cordis, deinde arteriarum, quæ cordi continuantur. Per diastolen autem cor impletur, dum sanguinem ex vena cava in dextrum ventriculum attrahit, & aerem ex pulmonibus per arteriam venalem in sinistrum sinum deducit, ut spiritus vitalis generetur, & calor nativus eventiletur: per motum contractionis, sive systolen ex sinistro suo sinu cor, per arteriam magnam spiritum elaboratum in totum corpus transmittit, simulquè fuliginosas expirationes, aëremque calidum ad pulmones per arteriam venalem expellit. Similiter ipsæ arteriæ per orificia, quæ in cute finiuntur motu illo dilatationis ex ambiente aere aliquid attrahunt, & vicissim motu contractionis fuliginosa excrementa expellunt, quæ actio διαπνοὴ vocatur, & respirationi

Perspiratio διαπνοὴ quo modo fit.

correspondet, cujus ratione in animalibus totum corpus (teste Galeno *lib. de su pulsuum*) confluxile & conspirabile redditur. Verùm illa animalia hac solâ contenta sunt, quæ languidum & debilem calorem habent. Ad hos motus perficiendos tria, ut

Ad pulsum tria re-quisita.

diximus, requiruntur: Primũ facultas pulsifica movens, quæ in corde primario residet, deinde instrumenta, quæ moventur, nimirùm primùm cor, deinde arteriæ, quæ facultatis impetum sequuntur: non enim cor dilatatur, quia repletur à sanguine & spiritu (ut nonnulli Philosophorum arbitrati sunt) sed repletur, quia à facultate insita dilatatur; tertium est usus, & necessitas facultatem ad agendũ impellens, nimirum spirituum animaliũ generatio calorisque nativi sua temperie conservatio. Igitur prout spiritus augetur aut deficit, quem cor pulsu resarcire conatur, sive calor nativus à sua temperie recedit, aut à fuliginosis vaporibus & humoribus obruitur:

Differentia pulsus

Ita

ea vis pulſifica incitatur, ac inſtrumenta movet, ac illo vario motu varias pulſuum differentias excitat, de quibus in doctrina ſignorum dicetur. Tertia vis cordis Platoni & Galeno eſt iraſcibilis propriè dicta, unde procedunt Pathemata non omnia (nam cupiditatũ, quæ ex cibi potuſque, & rei venereæ deſiderio concitantur, ut cupediæ & libidinis, fons & fomes eſt jecur, ſedes naturalis facultatis, cui inſerviũt ventriculi & teſtes) ſed quæ conſiſtunt in vindictæ, laudis, & ſimilium deſiderio, ut ira gaudium &c. vel contra, in mali alicujus, ut infamiæ, indigentiæ & ſimilium, averſione & fuga, ut metus, mœſticia &c. Ut enim in libidine teſtes afficiuntur, ita in ira, dum animus injuria offenſus, ultionis deſiderio concitatur, ſpiritus in corde commoventur, & ad exteriora effunduntur: contrà in metu averſione mali inſtantis ad interiora refugiunt. Verùm quia affectus iſti à cognitione oriuntur, & principia ſunt motus voluntarii, de iis capite de facultate motiva dicemus. Reſpiratio licet vi facultatis animalis ope muſculorum perficiatur, tamen exquiſitè animalis non eſt, ſed partim etiam naturalis. Nam finis reſpirationis eſt gratia cordis, & initium aliquod motus ipſius eſt à corde & facultate quadam aeris attractrice & expultrice in pulmone, qui proximum inſtrumentum reſpirationis eſt, in quo perficitur aeris ſuſceptio & emiſſio. Pulmo autem ſua natura licet præditus ſit facultate aliqua aeris attractrice & expultrice, tamen per ſe hunc motum abſolvere non valet, ſed ad motum tantum thoracis. Nam dum pulmo, qui cordi copulatur, urgentem neceſſitatem in corde præſentit, ſtatim ipſius atttactrix excitatur, ut aerem frigidum attrahat, deinde expultrix, ut fuliginoſa excrementa expellat, non aliter ferè, quam in tuſſis generatione, ſed cum hos motus perficere nequeat, facultas ani-

Cap. X.

Vis iraſcibilis.

Reſpiratio.

malis incitata per musculos thoracem movet, & cum thorace pulmonem follium instar, qui dum unà cum thorace dilatatur aërem inspirando attrahit, dum contrahitur exspirando emittit. Quare definiri poterit respiratio, functio partim animalis, partim naturalis ex inspiratione & exspiratione cōposita cum intermedia quiete, in qua pulmones à thorace dilatati aerem per os attrahunt, rursumque cum eodem constricti fuliginosos vapores excludunt gratia conservationis caloris nativi in corde & generationis spirituum vitalium. Componitur enim respiratio ut pulsus ex duplici contrario motu exspiratione scilicet & inspiratione cum intermedia quiete Inspiratio autē oritur dum dilatato thorace, pulmo ut vacuo succedat, una dilatatur, extrinsecus per os nares laringē aerem attrahēs: Exspiratio verò dum depresso thorace pulmo unà contrahitur, aerem calidum, ac fuliginosos vapores per easdem vias excludens. Hi duo motus perpetua vicissitudine continuantur, quàmdiu homo vivit. Ex quibus apparet, ad respirationem tria concurrere, quorum primum vis animalis est per musculos thoracem movens, deinde instrumenta, quæ moventur, tertiò usus & necessitas facultatem ad movendum impellens. Instrumenta autem respirationis triplicia sunt, alia spiritum tantum vehunt, ut os, nares, aspera arteria, alia suscipiunt pulmones, cætera movent, ut thorax & musculi thoracem moventes, qui non semper eodem modo concurrunt ad respirationem. Nam respiratio duplex est; una libera; alia coacta & violenta. Pro libera respiratione perficienda sufficit septum transversum, cum quo concurrrūt musculi abdominis, qui exspirationi potissimum serviunt: ad coactam, qui cum vehementia fit præter septum transversum requiruntur musculi omnes inter-

Definitio respirationis.

Partes respirationis

Tria requisita in respiratione.

Instrumenta respirationis triplicia.

intercostales, ac urgente necessitate tandem musculi in simis scapularum.

CAP. XI.

CAPUT XI.

De Animali Facultate & Sensitiva in genere.

TRes esse primas animæ humanæ facultates, quibus juxta medicos totum animal regitur, & singulas sedes disjunctas habere, à quibus mediante spiritu vires in totum corpus distribuuntur in capitibus de anima & spiritibus demonstratum est. Cum autem de facultate naturali & vitali, omnibusque requisitis ad earum cognitionem superius dictum sit: restat nunc, ut de facultate animali agamus, qua animal constituitur, & à cæteris viventibus distinguitur. Sub facultate animali medici non solùm sentientem & moventem comprehendunt, quæ communes homini cum brutis, sed etiam intellectivam, quæ homini propria est: nam intellectus in homine cum sine imaginatione functiones suas exercere nequeat, & circa phantasmata sensum occupata sit, nullumque proprium organum habeat, sed ibi subsistere intelligatur, ubi imaginatio: proinde Galenus facultatem sensitivam cum intellectiva conjungit, & sedem totius animalis facultatis in cerebro constituit, Nam cerebrum teste Galeno 3. *de Plac.* duplex munus obtinet, ac duplici modo agit: uno per se quatenus organum est principum facultatum, & animalem spiritum gignit: alio in relatione ad aliud, quatenus instrumento spiritus animalis vis sensus & motus per nervos cæteris partibus dispensa-

tur & communicatur; atque hæ actiones priorum respectu subservientes dicuntur.

Definitio facultatis animalis.

Quare facultas animalis secundum medicos est vis animæ residens primum in cerebro, quæ ab objecto ad agendum excitata mediante spiritu animali qui in cerebri ventriculis generatur, & per nervos in organa sẽsus & motus distribuitur, functiones principis facultatis, sensuum exteriorum, & motus voluntarii perficit gratia vitæ melioris, nimirum ut res objectas cognoscamus, quæ bona videntur, persequamur & mala fugiamus. Sub functionibus principis facultatis comprehendit. Galen non solùm functiones sensus interioris quæ ab Aristot. & Philosophis brutis attribuuntur, sed etiam mentis: cum tamen functiones mentis non sint animalibus communes, sed soli homini propriæ. Deinde mens per se corporis organo non utitur, sed phantasiæ adjuncta muneris sui functionem præstat, ut in capite de intellectiva facultate dicetur. Quare proprium domicilium non habet, sed à medicis ibi domicilium ejus statuitur, ubi sensus interioris. Functio autem facultatis animalis nulla videtur cõmunior, quàm cognitio, concitatio nimirum facultatis animalis in cerebro & propriè perceptio, aut dijudicatio rerum externarũ per suas species. Nam sensitiva facultas primum per species externarum rerum repræsentatas, in instrumentis sensuum exteriorum, deinde in cerebro functiones suas exerit, & vis intellectiva ex phãtasmatibus illis notiones colligit, & per easdem species sub ratione boni vel mali, jucundi vel tristis, animal cũ appetitu ad movendum insurgit. Nam sensus externi internos movent, & interni mentem, unde cognitionis nostræ principium constituunt sensus externi, interni medium, mens deinque finem imponit. Id autem, quod vim animalem ad agendum excitat, est objectum, sive cognoscibile, & ut facultas ani-

Cõmuniss. functio animalis facultatis.

Objectum

animalis triplex est sensitiva, intellectiva, appetitiva sive loco motiva: ita objecta tria erunt αἰσθητὸν, νοητὸν & ἐπιθυμητικὸν, ut alibi latius dicemus. CAP. XI.

Sedes facultatis animalis. Domicilium fons & origo facultatis animalis est cerebrum secundum substantiam, cui cæteræ partes inserviunt. Collocatum autem est cerebrum in suprema dignissimaque parte corporis formã cavitatis calvariæ, quam occupat, planè referens; in superficie, quæ multos gyros & anfractus obtinet. Deinde ab externis injuriis undique circumscriptũ est osseo tegumento, calvaria, variisque mẽbranis: Nam cerebrum obvelant & distinguunt membranæ, quarũ quæ cerebro proximè adhærescit, & in omnes illius exteriores revolutiones se implicat, tenuis Meninx vocatur, exterior verò crassa meninx; hæc calvariam succingit, fibrasque per suturas ejus emittit. quæ calvariæ involucrum cuti capitis subjectum, quod Pericranium appellatur, constituunt. Deinde qua duplicatur, cerebrum dividit, primùm in partẽ anteriorẽ, quæ totius nomen retinet, & posteriorem decuplo ferè priore minoram, quod cerebellum nominatur; ac utranque vicissim in partem dextram & sinistram. Cerebrum 4. ventriculis donatum est, quorum duo anteriores unus in dextra, alter in sinistra parte amplissimi sunt, formanque lunæ falcatæ referũt, ac superiori sede tenui quadam substantiæ portione, quam septum appellant, distinguũtur: hi duo utrinque secundum longitudinem cerebri ab anteriore parte ad mediam usque procedunt; Deinde paululũ reflexi ad imam sedem detorquentur, ubi ab invicẽ septo non distinguuntur, sed sub corpore camerato fornicis instar, in communem sinum coeunt, qui medius aut tertius ventriculus vocatur; ac etiam uno insigni meatu rectà deorsum per substantiam cerebri feruntur, in pelvim ex tenui membrana instar infundibuli exstructam, quâ pituita à cerebro descendentibus glandi

Partes capitis continentes.

Partes cerebri.

Ventriculi cerebri.

Duo anteriores ventriculi.

Medius ventriculus.

glandi pituitariæ & offi cuniformi instillatur, & hinc per foramina ad nares & palatũ defluit. Medius autem ventriculus per cerebri corpora natibus & testibus non absimilia, propè glandulam, quã κωνάριον appellant, in quartum sinum omnium minimum contendit, qui comunis est cerebello & initio spinalis medullæ, ubi processus vermiformis conspicitur. In cavitate duorum anteriorum ventriculorum plexus est arteriarum & venarũ extimo fœtus involucro similis ex ramis carotidarum conscendentibus suffultis conario & testibus. In hoc plexu spiritus vitalis primùm præparatur, deinde in ventriculis cum aere per nares attracto permiscetur, & insita cerebri proprietate in spiritũ animalem transmutatur; quo cerebrum partium utitur ad proprias functiones perficiendas, partim trãsmittit per nervos, qui à basi cerebri & spinali medulla exoriuntur ad organa spiritu animali indigentia. Nam nervi duplices sunt; alii procedunt à base cerebri; alii à spinali medulla. Spinalis autem medulla cerebro continuatur, cerebriquè naturam imitatur, undè cerebrum oblongũ cerebri appendix & pars vicaria à nonnullis vocatur, Constat enim ut ipsum cerebrum substantia medullari, Deinde duplici membrana à pia & dura matre: Eodem modo ipsi quoque nervi naturam principii sui referunt, & ex iisdem partibus componuntur; ac per paria à base cerebri & spinali medulla oriuntur. Verùm qui à cerebro molliores, & ad sensum aptiores sunt, qui à spinali medulla, duriores, & ad validos motus magis idonei. Paria autem nervorum, quæ à base cerebri oriuntur, sunt septem, quorum primum in oculos derivatur nervi optici; secundum in musculos oculorum; tertium in linguæ superficiem; quartum in palatum; quintum in organa auditus; sexti paris nervi multiplici ramorum serie ad viscera in medio imoquè ventre distri-

Quartus ventriculus. *Plexus choroides.* *Generatio spirituum animaliũ.* *Spinalis medulla.* *Nervorum structura.* *Paria nervorum cerebri.*

istribuntur, qui ubi aliquantulum in ſpatium thoracis proceſſerunt, ramulos retorquent ad laringis muſculos, qui recurrentes ob id vocantur; ſeptimi paris nervi in linguæ & laringis muſculos notiſſimum diſſeminantur. A ſpinali medulla per vertebras in cæteras corporis partes triginta conjugationes nervorum procedunt, nimirum ſeptem cervicis, duodecim thoracis, quinque lumborum sex oſſis ſacri: qui diſtributi in muſculos motui voluntario ſerviunt, in cutem ſenſum tactus communicant. Nam authore Galeno 5. *de Vſu part* in distributione nervorum, ipſi naturæ tres ſcopi extiterunt; primus quidem ut ſenſoriis organis ſenſum; deinde ut motoriis motum impertiret; tertiò, ut omnibus aliis facultatem daret, quâ ſibi infeſta dinoſcerent. Accommodat enim natura interioribus crebri motionibus exteriora quædam ſubſervientia organa, quibus facultas interior mediantibus nervis ſe adjungit, ipſaque viciſſim organa, pro varia ſua conſtitutione, varias functiones & ſervitia præbent, & aut id exequuntur, quod interior facultas requirit, aut ejus internuncii ſolum ſunt. Exequuntur autem inſtrumenta motus, muſculi & articuli, internuncii verò ſunt quinque ſenſus exteriores. De ſingulis in ſpecie agemus, & nunc de facultate ſenſitiva primum in genere, deinde in ſpecie de ſenſibus exterioribus, & ſenſu communi, ſive primo ſecundum medicos. In ſequenti verò capite de cæteris functionibus animalibus.

CAP. XI.

Paria nervorum ſpinalis medulla.

De facultate ſenſitiva.

Senſitiva facultas animal propriè conſtituit, & omnibus animalibus ſtatim ab ortu ineſt, licèt ipſius actus non omnibus neque ſemper inſit: ſed tum demum, quando ab objecto excitatur, quo nomine à vegetativa facultate diſtinguitur; nam facultas hæc ſe habet ut intellectiva & habitus ſceintiæ. Verùm ut intellectiva ſine inſtrumento corporeo

non

non operatur, nec ut habitus ſcientiæ quandocun que lubet in actum deducitur, ſed tùm demù quando ab objecto excitatur, & quod potentia ſen ſus eſt, actu efficitur. Proinde ſenſitiva facultas de finiri poterit, vis animæ reſidens primum in cere bro, deinde mediantibus nervis in organis quinqu ſenſuum exteriorum à natura in eum uſum con ſtructis, ut externarum rerum per medium delatar cognitionem percipere queamus.

Definitio ſenſitivæ facultatis

Munus facultatis ſenſitivæ. Senſatio 4 requirit.

Cognitio igitur illa proprium munus faculta tis ſenſitivæ eſt, & αἰσθητικὸν ſive ſenſatio dicitur, qua tuorque requirit. 1. αἰσθητικὸν vim ſentiendi, qu quatenus eſt λόγος & potentia organum informar αἴσθησις ſenſus ſcilicet vocatur. 2. αἰσθητήριον, organ benè diſpoſitum, in quo ſubſiſtit illa vis, & pe quod fit ſenſatio. 3 αἰσθητόν ſenſibile, obiectum ſcilicet ſive res externa quæ ſentitur, & ipſum ſen ſum in actum deducit. 4. Intermedium inter ſenſi le, & organum, prrprie in ſenſibus externis.

Facultas ſenſitiva & inſtrumentum ſenſitivũ duplex.

Vis ſentiendi ut ex dictis conſtat ab anim promanat, & à cerebro primariò recipitur, ubi ve lut in propria ſede & domicilio ſubſiſtit, à quo be neficio ſpirrtus animalis, per nervos delati, aliis par tibus, vim ſenſus & motus impert t. Quare αἰσθη τήριον commune erit cerebrum, particularia verò quinque ſunt, ut infra apparebit.

Senſibile.

Res externæ quæ ſentiuntur, quia corporea ſunt, naturam habentes à cognitione remotam, per ſe à facultate cognoſci nequeunt, ſed per ſpecies & imagines ſuas, quibus in ipſo ſenſus inſtrumento, quæ extra ſunt objecta repræſentantur & recipiun tur, atque ita à facultate ſentiendi judicantur.

Senſatio quomodo fiat?

Nam in ſenſatione duo ſunt: primùm repræ ſentatio, qua ſpecies oblata in ſenſu recipitur & re tinetur, deinde rei perceptio ſive ſpeciei illius diju dica-

catur. Receptio autem fit perpessione aliqua organi sensitivi à specie rei objectæ. Perceptio sive dijudicatio speciei fit in cerebro primo sensorio, licèt parte instrumentaria initium habeat, unde Hippocr. qui parte aliqua dolent, & dolorum non sentiunt, iis mens sive sensus interior & cerebrum laborat. Deferuntur autem species sive imagines ad organa sensuum exteriorum per medium, & ut sensatio ritè fiat, quilibet sensus suum peculiare habet medium, externum aut internum, quo ad organum sensitivum imagines deferuntur, ut in specie infrà dicemus. Sensatio autem receptione & perpessione aliqua organi sensitivi ab objecto fit, quæ quidem perpessio ejusmodi non est, ut contrarium habitum tollat, sed ut facultatem in organo perficiat; nam facultas sentiendi ab objecto in actum semper deduci debet alioquin potentia solum sensus erit. CAP. XI. *Differentia sensibilium.*

Sensibilia sive objecta quæ sentiuntur, unius generis non sunt, nam alia per se sensibilia sunt, alia per accidens. Per se sensibilia sunt, quæ nullo alio sensili interveniente percipiuntur: Horum alia propria uni sensui sunt, quæ uno solo sensu comprehenduntur, & in quibus percipiendis sensum aptè dispositum ad suum objectum errare non contingit: qualia quinque sunt, color, sonus, odor, sapor, & tactiles qualitates. Alia communia sensilia dicuntur, quæ non uno solum sensu, sed aut pluribus, aut omnibus percipiuntur, & circa quæ sentientem errare contingit. Ejusmodi sunt quinque quoque: Motus, quies, numerus, magnitudo, figura. Per accidens sensilia sunt quæ interveniente aliquo per se sensili, sentiuntur, & ut cognoscantur interiori aliqua facultate, sensu nimirum communi, indigent, ubi recipiuntur & determinantur objecta exteriorum sensuum. Nam sensus

XII. duplices ſunt philoſophis: Interiores & exterio[res.] Interiores cauſa exteriorum ſunt, & reſident in c[e]rebro, ubi etiam finiuntur externi ſenſus, ut ali[às] dicemus. Senſus autem exteriores internuncii int[e]riorum tot ſunt, quod propria objecta, quibus de[fi]niuntur, nimirum quinque: Viſus, auditus, olfact[us,] guſtus, tactus.

Senſus duplex, interior communis.
Et exteriores quinq;.
Requiſita inſenſibus exterioribus.

Nam ab objectis ſenſus exteriores in actu[m] deducuntur ſive ſentiunt, & ut perfectè ſentia[nt,] quatuor illa ſupra dicta requiruntur. Præterea om[ni]bus ſenſibus hæc communia ſunt Primò, ut objec[ti] ſpeciem ſine materia percipiant: Deindè, ut ſenſat[io] non emiſſione, ſed receptione ſpeciei ſolum fia[t.] Tertiò, cum ſenſus potentia & λόγος ſit, ſenſoriu[m] informans, & ad ſentiendum aptum reddens, ut i[n]ter ſenſile & ſenſum proportio quædam ſit. Na[m] excellens objectum, quod vehementius organu[m] ſenſitivum movet, quàm ſenſus ratio patitur, ipſu[m] organum corrumpit, aut depravatam ſenſatione[m] ſive dolorem in ſenſu efficit. His præmiſſis de ſin[gulis] ſenſibus exterioribus ordine agemus.

CAP. XII.

De Senſibus Exterioribus.

De ſenſu viſus.
Quid viſus & viſio.
Organum viſus.

PErfectiſſimus ſenſuum eſt viſus, vis animi reſiden[s] primò in cryſtallino oculi, qua ſpecies rerum viſibilium, nimirùm coloris & lucis delatarum per medium diaphanum percipimus, in eum finem, ut varias rerum differentias cognoſcamus. Igitur ejus propria functio, nimirùm viſio aut inſpectio, erit cognitio rerum viſibiliũ delatarũ per mediũ diaphanum ad cryſtallinũ. Inſtrumtũ autẽ adæquatũ viſus

eſt

ſt oculus, quià cerebro facultatem per nervos o- CAP. XII.
pticos ſuſcipit: pars inſtrumentaria humor cryſtal-
linus oculi, natura ſua pellucidus, aptus ad colo-
rem & lucem recipiendum, cui inſerviunt cæteræ
partes: primò duo humores, aqueus ab anteriore
parte cryſtallini ſitus, vitreus à poſteriore parte; Dein-
de tunicæ ſive mēbranæ ſex, quarum tres præcipuæ
ſunt, prima extremaque eſt adnata, orta à Pericra-
nio; ſecundo cornea a dura meninge; tertia uvea à
tenui meninge; in cujus anteriori parte eſt iridis fo-
ramen & pupillæ initium, cæteræ tres membranæ
humores continent & diſtinguunt. Præterea ſex muſ-
culi oculum moventes, quatuor in rectum, duo in
obliquum, quibus inſeritur nervus ſecundi paris;
tandem quæ oculos ab externis injuriis defendunt,
ut palpebræ, cilia, ſupercilia &c.

Medium. Medium per quod fit viſio eſt perſpicuum ſive
diaphanon, quale eſt aer, aqua, cœlum, vitrum &
ſimilia, quæ omnia communi nomine diaphane di-
cuntur, quia à lumine illuſtrari poſſunt. Verum cor-
pora, quæ lumen recipiunt, & ſpecies triplicia ſunt:
alia purè proprieque diaphana, quæ ſpecies & lumē
tranſmittunt Alia propriè emphana, ut ſpecula, quæ
recipiunt & non traſmittunt. Alia partim diaphana,
partim emphana, quæ ſpecies aliquatenus tranſmit-
tunt, refrangunt. Objectum viſus, eſt quicquid cerni
poteſt. Cernitur autem color & lux, & quod colore *Obiectum.*
& lumine non penitus vacat, qualia ſunt, quæ in te-
nebris ſuo fulgore micant; ſed interdiu obſcuran-
tur. Color autem, ut objectum viſus eſt, propriè in
extremitate corporis opaci eſt, & ſine lumine non
cernitur, ſed in perſpicuo actu lumine illuſtrato, per
quod ad oculos defertur. Eſt enim lumen actus
perſpicui, quatenus perſpicuum, proveniens à primo
actu lucis: Et perſpicuū viciſſim eſt, quot viciſſitudini
luminis & tenebrarum obnoxium eſt Lux verò

Cap. XII. actu primò cœlestibus corporibus, igni & simi-
bus inest, cujus in perspicuo præsentia lumen dic-
tur, absentia verò tenebræ. Illuminatio verò pe
lucide, & coloris perceptio in momento fit, spec
objecti in oculos recepta. Quare lumen media
sortitur naturam inter qualitates purè materiale
quales sunt sapores, & purè spirituales, ut sunt im
gines colorum repræsentatæ in diaphano.

Lumen in diaphano per se visibile non est, se
De coloribus. ratione terminationis in superficie corporis defin
ti, quæ nihil aliud videtur, quàm color. Verù
coloris nomen interdum latè sumitur, interdu
propriè; communiter enim omnia colorata vocar
tur quæcunque aspectabilia. Sic diaphana licèt in
terminata, & potissimum quæ variant speciem, co
lorata aliquando dicuntur, & multi colores ocul
apparent, qui revera in superficie corporis defini
non sunt, sed ex refractione radiorum solis, aut lu
minis oriuntur, quales sunt colores iridis, & simili
um apparentium in cœlo, colores oculorum, mari
&c. Propriè verò & reipsa color est in corpor
definito, & ita ad corpus definitum quodammod
se habet, ut lumen ad diaphanum. Nam lumer
quasi color diaphani est, & color quasi lux aut ful
gur per medium actu perspicuum ad oculos collu
strans. Verùm color non est qualitas ut cæteræ mix
torum, quæ immediatè oriuntur ex temperamento
quatuor primarum qualitatũ, sed proximè ex com-
mistione lucidi sive diaphani & opaci, habens per
se actum sed incompletum, & ab externo lumine
perficiendum, ut actu conspici queat. Quare color
erit qualitas visibilis in superficie corporis definiti,
qua ab actu pellucido tangitur orta ex commistio-
ne lucis & opaci.

Differentiæ colorum. Differentiæ autem colorum ex proportione
mixtionis opaci & lucidi oriuntur & extremi duo
sunt,

nt, albus, qui habitui comparatur, in quo lucis plurimum, unde visum disgregat, & niger, qui privationis lucis aut tenebrarum rationem habet, quia eo prævalet opacum, cujus ratione visum vehementer congregat. Intermedii colores plurimi sunt, & quinque præcipui, quorum rubeus medius propemodum videtur ex æquali ferè portione lucis & opaci: cæteri à medio ad alterum extremorum nonnihil declinant, & ad album flavus, ad nigrum ceruleus, viridis & purpureus. Cum autem in omni sensatione non solùm requiratur passio & repræsentatio, sed etiam perceptio, sive rei dijudicatio; in visione quatuor potissimùm consideranda esunt. 1. An fiat receptione. 2. si receptione alicujus rei, quid illud sit quod recipitur. 3. quomodo recipitur, id est, ubi & quando. Tandem post receptionem, qua ratione species recepta percipiatur & dijudicetur. De modo visionis triplex est opinio, una Platonis & opticorum, fieri emissione alicujus ab oculo ad rem visibilem pertingentis, ut radiorum luminis &c. altera Aristotelis, nuba receptione speciei in oculum. Tertia Galeni, *lib. 6. de Placit. c 6. &* 7. & alibi, partim receptione, partim emissione fieri. Statuit enim Galenus ad visionem quatuor concurrere. 1. emissionem spiritus sive radii ad obiectum. 2. lumen externum. 3 coniunctionem luminis externi cum interno oculi, ut suscipiat visibile, nam arbitratur, aërem illuminatum fieri cognatum instrumentum oculi, si supervenerit lex in spiritu animali, à spiritu autem partim exeunte, partim contento radium defluere, qui illustrat aërem ambientem, sed aeri non commisceatur, unde concludit, aerem ambientem tale instrumentum fieri quo tempore videmus, quale in corpore est perpetuo nervus. Dicitur autem lux in spiritu ad differentiam radii & luminis, quæ passiones sunt corporis lucidi,

De modo visionis.

nam lux propriè est in corpore lucido, radius a hoc emittitur, lumen in diaphano consideratu Verùm qua ratione porrigatur visus, ut suscipiat v sibile non demonstratur à Galeno, tantum vult a rem illustratum utroque lumine, quasi partem ocu li esse, & in aere ita continuatam speciem recipi i oculum. Quare subjungit, aerem ab oculo ita pro cedere, ut nervus ab oculo. & simul laudat Aristote lem dicentem, species visibiles ad oculum defluer Hoc modo videtur Galeno Aristoteles cum Plato nicis conciliari, verùm nos rationibus edocti cum Aristotele credimus, ab oculo ad rem visibilem ni hil emitti, quod visioni inserviat, non lumen aut ra dium, aut aliud quidquam, sed sola receptione spe ciei visionem fieri. Nam aer & oculus diaphana sunt & naturaliter lumen recipiunt, & à lumine moven tur, color autem aut lux non sine lumine. Ergò ub præsens fuerit color ipsi oculo, oculum movebit. Id autem quod recipitur movens oculum, est species aut imago recepta, primùm in medio actu diaphano ob præsentiam corporis luminosi, deinde in oculo ubi repræsentatur, id est, dum recipitur, reflectitur & retinetur, unde præsente corpore colorato & lumine, sine diaphani mutatione statim species recipitur & repræsentatur. De loco autem ubi recipitur non consentiunt authores, nec sibi ipsi Galen. Nam 10. *de usu part. c.* 1. ponitur crystallinus humor, quoniam caloribus alteratur, quæ alteratio ad cerebrum usque pertingit. Verùm 11. *de usu part. c.* 14. arbitratur speciem recipi in iactuciatione nervorum opticorum, & hanc causam esse cur duobus oculis una species videatur. Aliqui in aranea tunica istam receptionem fieri volunt; Averrhoes in aranea & cristallino. Verùm cum in repræsentatione tria sint, receptio, refractio, & retentio, & triplicia illa corpora in oculo, quæ speciem recipiunt, erit re-

ptio ſpeciei in cryſtallino, retentio in aranea, quæ aſi ſuperficies cryſtallini eſt, refractio in tunicis ſt cryſtallinum, unde per ſpiritum animalem ad rvos opticos & cerebrum deducitur. In qua commotione facultatis oculi & ſpirituum in cerebro fit rceptio, ſive ſpeciei dijudicatio, incruciatione nerrum opticorum, & in cerebro primo ſenſorio; atq; c modo perficitur viſio.

De auditu. Secundo, auditus eſt ſenſus, quo ſonos per meum extrinſecum ad aures delatos percipimus, & ditio, cognitio ſonorum delatorum per medium trinſecum ad auditorios meatus, facta à facultate diendi, dum aer congenitus in auribus ab extero aere membranas feriente, triaq; oſſicula impellē commotus, ſonorum ſpecies recipit, & ad audiorios nervos, & hinc ad cerebrum tranſmittit. Ut viſione, ita in auditione tria requiruntur, objetum, ſubjectum & medium. *Obiectum auditus ſonus.* Obiectum eſt ſonus ualitas aeris refracti ex colliſione corporum durom, ſolidorumque, continua ſucceſſione ad aures elati. Corpora ſonum vehementiſſimum excitania ſunt ſolida duraq;: excitant autem ſonum, quano invicem colliſa aerem intermedium verberant, ut quia aer cum impetu ad ſolida illa corpora colliditur & verberatur: aer verò verberatus impulſiones ad undarum ſpeciem patitur. Ut enim ſi in quam lapidem injeceris, circuli oriuntur, quorum nus alterum excitat; ita in ſono ex aeris percuſſione quaſi circulus in aere generatur, qui continua ſucceſſione ad aures defertur, unde ſonus unda vocalis ab Avicenna vocatur. Sonus autem iſte, dum hoc modo per medium fertur, ſi in ſolidum ſemel atque iterum impegerit, & ultro citroq; commeaverit aut reſilierit, toties ſonum illum ingeminabit, quæ geminatio Echo propriè appellatur. Sonorum autem præcipuæ differentiæ ſumuntur à modo,

quo auditu afficiunt, unde sonus omnis est magnus aut parvus; gravis aut acutus; asper aut lenis, &c.

De voce & loquela.

Peculiariter sonus, qui de instrumentis respirationis attollitur, vox appellatur; & vox articulata ex instituto aliquid significans, sermo sive loquela. Nam materia vocis est aer sive spiritus, quem ex pulmone per asperam arteriam, & os emittimus non simplici exspiratione, quandò sensim spiritus effertur motu diaphragmatis; nec per simplicem exufflationem, quando affatim foris effertur per actionem musculorum intercostalium, neque per solam exufflationem strepentem motu musculorum in faucibus, sed peculiariter motu musculorum, laryngem claudentium & aperientium, quo spiritus affatim erumpens ad caput asperæ arteriæ variè colliditur & verberatur: Nam quinque sunt, quæ sese mutuò consequũtur, exspiratio simplex exufflatio, strepens exufflatio, vox & loquela.

Instrumenta vocis.

Instrumentum igitur vocis erit larynx, sive caput asperæ arteriæ ex cartilaginibus compositum, quæ aeri facile resistunt, cumquè reverberant, pręcipuè verò epiglottis, quæ rimæ laringis incumbit, quia impetum aeris erumpentis moderatur, dum per musculos laryngem claudentes & aperientes via nunc latior, nunc angustior redditur; in quos musculos nervi recurrentes distribuuntur, qui facultatem à cerebro communicant.

Instrumentum loquelæ.

Proximum instrumentum loquelæ sive sermonis, est lingua, quæ vocem moderatur, & articulatim distinguit, cui muneri serviunt quoque palatum, dentes, nares, gurgulio & labia. Natura autem linguam in varios usus construxit; Nam proprium est tàm gustatus, quàm vocis articulatæ, sive sermonis organum; præterea masticationi & deglutioni ciborum inservit:

Lingua cõpositio & usus.

componitur enim ex carne molli, rara, spongiosa, membrana tenuissima tecta, quæ palato & ori communis est, per quam

disseminantur nervi tertii & quarti paris, quibus saporum discrimina dignoscuntur: Deinde musculos novem habet, qui nervos à septimo pari suscipiunt, quorum beneficio lingua in omnem partem movetur, & ob varios motus vocem articulatim distinguit, ac etiam dum dentes cibum atterunt, ab uno latere in aliud volvit, & ad gulam tandem detrudit. Ex quibus apparet, aliam coloris quam soni rationem esse, nam color subiectivè est in corporibus coloratis, & in medio tantum repræsentativè sive species & imago tantum coloris: At sonus non est subiectivè in corporibus illis sonoris, sed propriè in medio scilicet in aere vel in aqua, atque eodem modo recipitur species ipsius, quæ defertur ad aures, ut fiat auditus. *Medium.*

Ad instrumentum auditus quod attinet, duæ sunt, aures, ut oculi in homine, ob sensus necessitatem & dignitatem, ex diversis partibus, quarum aliæ externæ sunt, ut auriculæ, quæ irruentis aeris sonum excipiunt, aliæ internæ in osse petroso, ubi antri modo excavatur, quæ quatuor sinibus constat, quorum primus semper patet foris obvius, & à secundo membranâ separatur, ortâ à dura meninge, quæ tympanum dicitur. In secundo sinu, qui pelvis dicitur, continetur aer congenitus, in quo repræsentantur soni. Deinde tria ossicula pulsationi inservientia, Malleus, Incus, Stapes, quæ tympano implicantur chordæ beneficio, unâ cum exiguis musculis. Hinc sequitur tertius meatus, labyrinthus dictus, ne soni repræsentati dissipentur, ac tandem ultimus extremæ cochleæ instar, intima auris pars, ubi nervus auditorius dilatatur, qui sonos ad cerebrum defert. Hanc extremitatem auris ubi dilatatur nervus, Galenus statuit partem instrumentariam sive primarium organum auditus, Aristoteles autem aerem illum congenitum in secunda cavitate. *Organum auditus.*

CAP. XII.

Verùm cum in auditione, sicut in visione duo sint. 1 specierum receptio, 2. dijudicatio, ut in oculis, ita in auribus pars primaria erit in qua species recipitur & repræsentatur, nimirùm aër congenitus. Nam in auditione, dum aër externus soni qualitate imbutus per meatum foris obvium membranæ alliditur, membrana percussa tria ossicula impellit, & similem soni speciem, aëri congenito imprimit. Deinde ad interiorem meatum species defertur, & nervum auditorium, & tandem ad cerebrum ubi dijudicatur.

De olfactu.

Quid olfactus?

Tertiò, olfactus est sensus odores, per medium externum, ad suum instrumentum delatos percipiens. Et odoratio est cognitio odorum in rebus existentium per medium extrinsecum facta à facultate odorandi, in ea cerebri parte, quæ ad nasi summa pertingit.

Obiectum odor.

Objectum olfactus propriè non est corpus, ut Avicenna aliique voluerunt, nec exhalatio fumosa, licèt cum exhalatione aliqua à corporibus odoratis specie per medium ad olfactum deferatur, sed qualitas realis in corporibus odoratis, ex sicco concocto per vim caloris in humido, sive affectio sicci sapidi in humido. Hæc qualitas per quandam quasi resolutionem aëri aut aquæ communicata, ad organum olfactus defertur, & quia est affectio quædam siccitatis in humido, proinde nominibus saporum, odorum differentiæ plerumque exprimuntur, (licèt odor sit rei siccæ, sapor verò humidæ) cum hic sensus in homine sit obtusissimus, & nihil propriè olfaciat, sine sensu voluptatis & doloris.

Medium.

Medium autem per quod defertur species in iis, quæ respirant, est aer, in piscibus aqua, quare instrumentum in omnibus eodem modo se non habet. Nā in piscibus extra prominet, in iis qui attracto spiritu olfaciunt, intra nares subsistit, nimirum ut opinatur

sal. duo processus nervo non absimiles, qui ab interioribus cerebri ventriculis mammillarum ritu exsuperant, quanquam ad alterandum aerem, & recipiendam speciem conferat non tantum os spongiosum, sed etiam imprimis anfractus nasi interiores, qui mẽbrana exquisiti sensus investiuntur, & vapores continent maximè idoneos ad odores suscipiendos. Hi tres jam dicti Sensus per medium externum res objectas cõprehendunt, ac objecti species sine materia medium afficiunt: Verum in gustu & tactu secus evenit: nã gustus quemadmodũ & tactus sine medio externo sentit, nam sapor propriè objectum gustus linguam non afficit, nec gustum movet, nisi in humido sit, aut cum humido permisceatur, unde lingua arida sapores non rectè percipit. Quare gustus erit sensus, quo sapores mediante humido interno, instrumento linguæ & cæterarũ partium oris percipimus: & gustatio ejus functio, est cognitio saporum per facultatem gustandi, instrumento linguæ, & cæterarum partium oris, ut nutrimenta utilia ab inutilibus discernamus. *De gustu.* *Quid gustus?*

Instrumentum autem præcipuum gustus est lingua, beneficio nervi à tertio pari, deinde cæteræ oris partes, ut palatũ, labia, fauces, quę à quarto pari nervos suscipiunt, unde hic sensus nutritionis gratia animalibus potissimum tributus est. Nam in nutrimento tria sunt, humor vehiculũ nutrimenti, deinde siccum, quod nutrit, tertiò sapor condimentum, qualitas scilicet orta ex sicco terreo diluto aqueo humore, quæ gustum in actum perducit. *Organum gustus.* *Obiectum* *Sapor quid?*

Saporum species Aristoteles septem enumerat, quorum duo extremi ab eo dicuntur, dulcis scilicet, qui gustum jucundè afficit, & amarus, qui molestiam excitat, unde dulcis sapor naturæ familiaris est, & quicquid nutrit, ex genere dulcium putatur, quod latè patet, contra ratio est amari. Reliqui sapores quinque intermedii nuncupantur, nimirum *Differentia saporum.*

CAP. XII.

salsus, acris, austerus, acidus, acerbus. Verùm Platoni extremi sapores sunt austerus, qui linguam maximè contrahit, & amarus, qui maximè abstergit. Addunt his medici saporem pinguem, qui sub dulci plerumque continetur, & nonnulli (propter differentias medicamentorum) insipidum, qui sapor non est, sed sapido opponitur. Oriuntur hi sapores in mixtione, per actionem primarum qualitatum, pro varia materiæ dispositione; proinde à medicis secundum qualitatis & materiæ modum distinguuntur, ut latius dicemus in capite de Facult. medicament.

De tactu.

Tandem omnium sensuum externorum communissimus est tactus, omni animali communis facultas, nimirùm animæ per totum corpus diffusa, qua tactilium qualitatum cognitionem, instrumento ex nervis contexto percipimus, ut rerum temperamenta & similia, ex similibus discernamus. Objectum hujus facultatis sunt tactiles qualitates, quæ non una contrarietate continentur, sed pluribus; quarum aliæ primæ sunt, ut caliditas & frigiditas, humiditas & siccitas; aliæ secundæ ex primis ortæ, nimirùm durities & mollities, asperitas, levitas, crassities, tenuitas &c. de quibus agemus in capite de Facult. medicamentorum.

Obiectum tactiles qualitates

Organum tactus.

Deinde tactus, ut cæteri sensus, in una sola parte non residet, sed per totum corpus diffunditur, cujus αἰσθητήριον constituunt nervi à cerebro & spinali medulla in omnes partes dispersi, peculiariter in membranas: cutis autem membranis annumerari poterit externi tactus præcipuum organum, cujus adminiculo accuratè & distinctè qualitates tactiles percipimus. Medium, per quod exactè sentimus qualitates tactiles est connatum ipsi cuti, nimirùm cuticula, & licèt ablata cuticula cutis sentiat, & nervi denudati vehementissimè doleant, ta-

Medium

men

men non naturaliter, sed depravatè à qualitatibus afficiuntur, easquè distinctè & accuratè non percipiunt. Verùm tactus illi, qui omnes qualitates tactiles accuratissimè percipit, in organo temperatissimo esse debet; qualis in homine est cutis interior manuum, quæ exquisitissimè tactiles qualitates judicat. Proinde hoc sensu homo, quia temperatissimus, cætera animalia vincit. Tot sunt exteriores sensus, & non plures, quibus sensibilia propria & communia primum percipiuntur, & judicio sensus interioris submittuntur. Quemadmodum autem in ipsis animæ facultatibus perfectiores ab imperfectioribus non separantur, sed contra imperfectiores sine perfectioribus reperiuntur, ita in his quinque sensibus evenit: Nam primò solus tactus omnibus animalibus necessarius est, sed in iis quæ terræ affixa sunt, & ζωόφυλα dicuntur, sine cæteris sensibus reperitur. Quibusdam sensus gustus tactui adjunctus est: aliquibus olfactus sine visu & auditu: & nonnullis (ut talpis) auditus sine visu inest. Illa verò animalia, quæ pluribus sensibus prædita sunt, perfectiora semper judicantur. Deinde quo sensus aliquis tenuior est, eò perfectior; quò verò crassior, eò imperfectior, minusquè separabilis, sed magis necessarius; Omnium autem crassissimus est tactus, hinc gustus, post olfactus, tenuissimus verò est visus deinde auditus. Corrumpit, tristemquè sensationem sine dolorem in quovis sensu efficit excellens objectum, ut supra dictum est, quatenus subitò & affatim sensorium alterat & immutat, quæ mutatio in omnibus similis non est: nam tenuiores sensus quia citò dissipantur, minores cruciatus ferunt: Crassiores verò semper graviores; quia alterationes sine omnimoda corruptione facilius sustinent. Quare tactui, sensui crassissimo, gravissimi dolores per se propriequè dicti, accidunt. Hactenus de

sensu

CAP. XII.

CAP. XIII. ſenſibus exterioribus, ſequitur interior & communis. Ex ſupra dictis conſtat ſenſum fieri per alterationem & dignotionem: Alteratur autem ſenſus inſtrumentum, alteratio verò ipſa ab una eademquè facultate omnibus ſenſoriis communiter impartita à principio emanante dignoſcitur, quod quidem principium (juxta Galen. 7. *Placit.cap* 8.) ſive ſenſum communem, ſive primum ſenſorum appellaveris, nihil refert: Verùm functionem iſtam ſenſus cõmunis, id eſt, dijudicationem Galeno. paſſim alibi phantaſiæ tribuit. Sed de his plenius in ſequenti capite agemus.

CAPUT XIII.

De Senſibus Interioribus, De Facultate Principe ſecundum Medicos, de facultate intellectiva & locomotiva.

DE animali facultate in genere, deque ſenſibus exterioribus in ſpecie, ſuperiori capite dictum eſt; reſtat, ut de cæteris facultatibus in ſpecie agamus, quæ ſub animali facultate tã à Philoſophis quàm à Medicis comprehenduntur. Sub facultate autem animali ex opinione Galeni præter ſentientẽ princeps & locomotiva continetur, & ſub facultate principe illæ vires animæ ſenſitivæ, quæ à Philoſophis ſenſus interiores vocantur, communes homini & brutis, & prætereà intellectiva animi facultas homini propria. Quare ut ſingula rectè intelligi queant, ex ſententia Ariſtotelis & Philoſophorum, primùm de interioribus ſenſibus dicemus, deindè ex ſententia Medicorum, de principe facultate: ter-

tertiò de facultate intellectiva: tandem de locomotiva.

Constat ex iis, quæ de sensibus exterioribus dicta sunt, species rerum externarum receptas in instrumentis externorum sensuum, ibi non permanere, sed ulterius vehente spiritu animali progredi, & primùm ad sensum interiorem, principium & fontem, ad quem exteriores sensus tanquam internuncii sua objecta omnia deferunt; primùm, ut ibi dijudicentur, & ab invicem discernantur; deindè ut conserventur; tertiò, ut absentium rerum species repræsententur, & ex his novæ eliciantur. Hæ tres actiones ab una facultate promanant; nam una tantum animi est sentientis potestas, quæ pro functionum varietate, nunc sensus communis, nunc memoriæ, nunc imaginatricis facultatis nomen sortitur, & sensus interior propriè dicitur. Hujus sedes secundum Arist. est cor, radix animæ & fons omnium facultatum. Verùm cùm sensus interior velut centrum sit, in quo sensus exteriores velut lineæ à circumferentia eductæ terminãtur, & præterea ibi propriè sedem habeat, unde promanat spiritus animalis, & oriuntur nervi, quo instrumenta exteriorum sensuum disposita sunt, & coëunt species delatæ à sensibus exterioribus: proindè proximum ejus organum erit cerebrum, ut alibi demonstratum est. Quare sensus interior erit vis animæ residens in cerebro, quæ mediante spiritu animali exterioribus sensibus vim communicat, & ad quam species exteriorum sensuum deferuntur, ut ibi dijudicentur, conserventur, & absentium imagines repræsententur, novæque effingantur.

De sensu interiori.

Definitio sensus interiores.

Deinde ex functionibus discrepantibus tres erunt vires sensus interioris, communes homini & brutis, nimirùm sensus communis propriè dictus, phantasia, & memoria, de singulis ordine dicemus.

Sensus interiores tres.

Ac

Primo de ſenſu communi.

Ac primùm, cum non modo ſenſibus exte-
nis objecta percipiamus, ſed etiam nos illa perc-
pere ſentiamus, præter quinque exteriores ſenſu
neceſſariò interior erit, qui non tantum ſenſion
exteriorum ſenſuum, eorumquè objecta percipi
ſed etiam diverſa plurium ſenſuum objecta inter
confert & dijudicat. Talis eſt ſenſus communis, qu
definiri poterit; Vis animæ ſentientis, quæ exterio
ribus ſenſibus vim animalem per nervos commun
cat, & ad quam ſpecies repræſentatæ in ſenſibus ex
terioribus deferuntur, ut ibi dijudicentur & diſcer
nantur. Hic ſenſus communis licèt reſpectu inte
riorum ſenſuum ſit primus, ratione tamen exterio
rum ultimus & ſupremus judicatur: in quo ſenſio
nes exteriorum velut in centro terminantur, & coe
unt: unde ratione termini unus, ratione ſenſuum
exteriorum, qui in eo finiuntur, multiplex eſſe judi
catur: Nam ſenſus communis quaſi centrum eſt in
medio circuli, à quo quinque exteriores ſenſus tan
quam lineæ ad circumferentiam exeunt, & ut cen
trum non eſt amplius punctum, ubi diſcedit à me
dio, ſed linea: ità ſenſus communis ut à centro exit
ad organa viſus, auditus &c. non eſt amplius ſenſus
communis, ſed viſus, auditus &c. at contra ſi rece-
damus à circumferentia ad centrum, tum viſus, au-
ditus, guſtus &c. non amplius hoc nomine appella-
buntur, ſed in centro coeuntes dicentur ſenſus com-
munes. Quare facultas ſentiens una erit ratione eſ-
ſentiæ, plures ratione organorum. Officium autem
ſenſus communis planè regium eſt excipere, & ju-
dicare quicquid ſenſus exteriores inſtar famulorum
& internunciorum retulerunt. Verùm duo præſtat:
Primùm vim ſentiendi per nervos ſenſibus exterio-
ribus communicat: deinde exteriorum ſenſuum
ſpecies dijudicat, & ab invicem diſtinguit. Nam
ſenſus communis exteriores omnes unit eorumquè

actio-

tionis perficit, ac nos sentire judicat: deinde com- CAP.
[m]unia sensibilia discernit, & propria diversorum XIII.
[se]nsuum objecta inter se comparat, illorumquè pri-
[va]tiones cognoscit. Præterea phantasiam excitat, *De phantasia.*
[q]uè sensibilia offert. Verùm cum sensus sit tan-
[tu]m rei sensibilis præsentis, & animalia de absenti-
[bu]s etiam judicent, alia requiritur facultas interior,
[qu]a absentium rerum species repræsentantur, & æ-
[sti]mantur. Hæc quia à speciebus illis sensuum, quæ
[in] animo remanserunt, ut à luce excitatur, ex qui-
[bu]s multa simulachra fingit, aliquid componit &
[ju]dicat, phantasia dicitur, & definitur, facultas a-
[ni]mæ sensitivæ, quæ species, à sensibus perceptas,
[re]præsentat, & ex iis novas imagines effingit, sive
[in]tentiones elicit, ut id, quod sibi utile est, prosequa-
[tu]r, aut noxium fugiat. Nam phantasia à sensu com-
[m]uni movetur, & ubi finitur sensus communis, ibi
[p]hantasia incipit, deindè auxilio memoriæ illi jun-
[ct]æ circa absentia operatur: & in somno quoque
[n]on quiescit; præterea judicando objecta amica &
[a]dversa, subnotiones addit, & appetitum excitat,
[v]ariasquè operationes in brutis naturæ instinctu, in
[h]omine mentis beneficio producit. Nam hæc facul-
[ta]s in homine media est inter sensum & intellectũ,
[m]entiquè proximè inservit: ac à mente vice versâ
[d]irigitur, ut infrà apparebit. In brutis verò præci-
[p]ua est, sed quâ æstimativa continetur, quæ subno- *De memoria & reminiscentia.*
[ti]ones addit, sive ex speciebus sensibilibus species
[q]uasdam insensibiles amicas vel adversas colligit.

Quia autem non solùm species à sensibus ex-
[t]erioribus diu absentes: sed & multis phantasmati-
[b]us olim præsentes anima sentiens conservat: tertia
[in]terior facultas erit, memoria nimirùm, cujus admi-
[n]iculo res sensibus perceptæ, velut picturam & ve-
[st]igium in anima sentiente relinquunt: atque animæ
[s]pecierum habitum acquirit: unde definitur interna

 ani-

CAP. XIII.

animæ ſentientis facultas conceptarum rerum in[...] gines & notiones conſervans, ac ex præter[...] prompte repetens. Hæc facultas in homine u[...] cum phantaſia menti inſervit: ac mens quaten[...] ratiocinatione impreſſarum rerum imagines or[...] ne movet reminiſcentia dicitur.

De facultate principe secundum Medicos.

Medici verò de facultate animi cognoſcen[...] à Philoſophis diſſentiunt, & ſub animali faculta[...] ut dictum eſt, ſenſitivam, principem, & locomot[...] vam comprehendunt, & ſub principe non ſolu[...] mentem, ſed etiam ſenſus interiores. Verùm d[...] principe non per omnia inter ſe conſentiunt. Na[...] Gal. 8. *de Vſu partium, & libr. de Symp. diff.* tres ta[...] tum facultates principes enumerat ſive rectrice[...] φανταστικὴν, διανοητικὴν & μνημονευτικὴν, & facultates ex functionum læſionibus judicat. Lædi[...] tur autem interdum phantaſia ſola illæſa cogitatio[...] ne, ut in Theophilo Medico: vel cogitatio ſola u[...] in Lanificii puero, cujus meminit ibidem Galenus[...] vel memoria ut teſtatur Thucydides in peſte Attica.

Numerus facultatum iuxta Galenum.

Verùm *lib. de Symp. cauſis c.* 8. cum Ariſtote- le vigilias & ſomnum ſenſorio primo aut ſenſui communi tribuit, *& lib.* 7. *de Plac. c. ultimo.* ſta- tuit in ſenſatione duo concurrere, alterationem & dignotionem. Alterari autem ſenſus inſtrumentum, dignotionē verò alterationis fieri, ab una eademque facultate omnibus ſenſibus exterioribus communi- ter impertita, quæ à principio ſcilicet à cerebro e- manat & ſenſus communis aut primus dicitur. Ve- rùm functionem iſtam ſenſus communis i.e. digno- tionem eorum, quæ ſenſibus objiciuntur, *Galen. lib. de Symp diff.* Phantaſiæ tribuit, *& lib.* 4. *de Luc. adf. c.* 3. pro imaginatione ſumit ſenſitivam noticiam; & phreneticos nonnullos, de iis, quæ oculis offerun- tur, quantum ad ſenſitivam noticiam rectè judicare dicit, ſed cogitando aberrare. Eſt autem phantaſia

Gale-

Galeno, quæ species & formas ab exterioribus sensibus oblatas apprehendit, discernit & dignoscit. Ratiocinatio seu cogitatio, sub qua æstimativa in brutis est, quæ ex speciebus jam conceptis aliquid meditatur, & cogitat, scilicet componendo & dividendo, ut ab inutilibus utilia discernat. Memoria verò, quæ conceptarum species & notiones conservat, & ex præterito revocat. Hæc opinio Galeno videtur de principe facultate, verùm sensus communis: sive cognotio sensitiva eorum, quæ sensibus externis objiciuntur, à phantasia omninò distinguenda erit: nam sensui communi debetur somnus & vigilia, & in somno planè quiescit sensus communis & exteriores; non semper phantasia, & cæteræ interiores potentiæ: sed in somno non nimis profundo potissimum, quando insomnia oriuntur phantasia libera aliqua ex parte est, & ratiocinatrix confusè agit, ut infra dicemus.

CAP. XIII.

Quare Avicenna ex diversis operationibus quinque diversas facultates principes recenset: nimirum sensum communem, imaginationem, rationē quæ æstimativa communiter dicitur, memoriam, & reminiscentiam: Deinde statuit communem sensum, objecta diversorum sensuum inter se comparare: deinde imaginationem, ex iis quæ sentiuntur incipere, & componendo ad impossibilia procedere, multaque aliena effingere, & tamen à speciebus sensuum non recedere: tertiò ratiocinationem ex speciebus sensibilium, insensibiliū species elicere, nimirum secundi aut adversi, & similium, quæ sub sensus non cadunt: Quartò memoriam species sensibilium retinere, & res absentes recolere: tandē reminiscentiam, ea quæ memoria exciderunt & ex iis quæ retinentur, colligendo & concludendo revocare & reducere. Verùm reminiscentia non videtur aliqua facultas distincta à memoria; nam remini-

Numerus facultatum iuxta Avicennam

CAP. XIII. niscimur memoria in se ipsam reflectente, dum rationis rerum impressarum imagines ordine movet, ut supra dictum est. Deinde fatetur Avicenna læsionem sensus communis comitari læsionē phantasiæ, & memoriæ, ac proinde in explicandis symptomatum differentiis sufficere Medico tres potentias illas Galeni adsignare. Nihilominus differt sensus propriè à phantasia, quia sensus componit sensibilium species in præsentia objectorum: phantasia has easdem in absentia, quas duas actiones ejusdem potentiæ esse statuit Valesius. Nam ut reminiscentia ulterior quidem motus est, quàm memoria, & tamen non videtur diversa actio: ita imaginatio ulterior motus videtur, quàm sensus, & tamen non diversa actio, sed motus ejusdem potentiæ cujus sensus est actus. Unde sensitivæ potentiæ actio quando ex rebus præsentibus operatur, & vera componit, sensus dicitur: quando falsa effingit, & species rerum absentium repræsentat, phantasia. Verùm cum in somno semper quiescat sensus communis, non autem phantasia, cæteræque interiores facultates non erit utriusque una actio, nec ita imaginatio ad sensum se habebit, ut reminiscentia ad memoriam. Quare sub imaginatione nequit comprehendi sensus communis, sed quatuor erunt interiores potentiæ. Attamen videtur Galen. 7. *de Placit. c. 8. & lib. 1. de Sympt. causis. c. ultimo*, sensum communem à sensibus exterioribus non separare, & sub una facultate comprehendere; ac proinde sensum communem à principe facultate discernere, licèt ipsius functiones & potissimum dignotionem eorum, quæ sensibus objiciuntur, phantasiæ interdum tribuat.

De vigiliis & somno. Ad sensum communem Galeno cum Aristot. *lib. 1. de Sympt. causis c. ultimo* reducit vigilias & somnum. Sub vigiliis autem comprehenditur utraque fun-

ctio sensus communis: scilicet, distributio facul-
is animalis à cerebro ad sensuum exteriorum
gana, ut species recipere queant: Deinde ipsa pre-
ptio sive dijudicatio specierum illarum recepta-
m. Somnus verò naturalis non est functio aliqua
nsus, sed adfectus, qui secundum naturam fun-
iones sensuum sive vigilias consequi & interpel-
re debet, quo vires defatigatæ vigiliis restauren-
r. Nam per vigilias spiritus dissipantur, viresquè
rporis defatigantur, & dum defatigantur magna
ilis vaporis copia in cerebro colligitur cerebrum
adefaciens, & functiones ejus impediens: un-
retracto calore nativo ad interiora, somnus
itur. In somno verò retracto calore concoctio-
es malius procedunt, & spiritus, humores, solidæ-
uè partes laboribus exhaustæ, melius reficiuntur,
dum restaurantur, humor ille cerebrum made-
ciens, per concoctiones dissipatur, vigiliæque re-
eunt. Quare post somnum naturalem homines ad
mnes actiones aptiores sunt. Igitur vigiliæ erunt
unctiones sensus primi secundum naturam agentis
um debita intermissione. Somnus verò est illa in-
ermissio, quies aut vinculum sensus communis, &
aturalis impotentia, functiones ejus impediens, &
potissimum influxum spiritus animalis in organa
exteriorum sensuum, qui functionibus eorum in-
servire debet. Verùm in somno non omnis influ-
xus spiritus per nervos impeditur, ut ex respiratio-
ne constat, & ex functionibus motus, quæ dormi-
entes obeunt: sed tantus talisquè fluxus in organa
sensuum non est, quantus & qualis requiritur ad
functiones eorum obeundas: nam in somno pro-
fundo minus influit: in minus profundo, quando
sensus exiliter agunt, plus. Quare non omnis quies
aut privatio sensus somnus erit: nec omnis impo-
tentia, sed naturalis, quæ primò sensui primo com-

 petit,

petit, quo ligato exteriores à ſuo munere neceſſar[io]
ceſſant. Ex quibus colligitur, quod ſomnus ſit qu[i]
es aut vinculum ſenſus primi, functiones ejus imp[e]
diens, ab utili humore cerebrum madefaciente cu[m]
retractione caloris nativi, eò uſque dum vapor il[le]
per concoctionem diſſipetur.

De inſomniis.

Ut ſomnus πάθος eſt ſenſus communis, it[a]
inſomnium quod dormientibus obvenit princip[is]
facultatis, præcipuè phantaſiæ. Nam in ſomno qui[-]
eſcit ſenſus communis, & proinde exteriora, ſe[d]
non ſemper phantaſia, cogitatio & memoria, niſi i[n]
ſomno admodum profundo, à copioſiore vapore i[n]
cerebrum elato. Nam in mediocri aut minus pro[-]
fundo ſomno, phantaſia, ut ſupra diximus, aliquo
modo libera eſt & actio diſcretricis confuſa. Quare
ex ſpeciebus relictis in ſenſibus, ſive ex iis quæ vigi-
lans ſenſerit aut egerit, phantaſia complura phantaſ-
mata componit, quæ ceu vera ſint dormiens ſpectat:
& quia ratiocinatrix confuſè agit, iis fidem adhibet
neſciens ſe dormire. At ſi (ut in leviore ſomno eve-
nire ſolet) diſcretrix libera ſit, & imaginibus illis fi-
dem non adhibeat, quia cognoſcit ſe dormire: tum
phantaſmata illa, quæ imaginationi objiciuntur,
minus propriè inſomnia erunt. Quare erunt in
ſomnia phantaſmata ex ſenſuum motu & reliquiis
orta, quæ dormientibus ceu vera obveniunt. Eſſe au-
tem ſomnia nonnulla diſpoſitionum quarundam ſig-
na in corpore dubium non eſt. An verò cætera ſomnia
ſint futurorum indicia, & an ex iis aliqua prædictio
eſſe poſſit, non ſine cauſa dubitamus?

Sedes principum facultatum.

Hactenus de functionibus facultatis princi-
pis, cujus inſtrumentum teſte *Gal. 8. & 9. de Uſu part.* eſt cerebrum ſecundum ſubſtantiam. Habet e-
nim cerebri ſubſtantia contentum ſpiritum innatũ,
complantatum, una cum ſpiritu animali permixtum,

tan-

tanquam organum conservativum omnium facultatum principum: ut alibi dictum est. Atque hunc calorem congenitum juvant spiritus animalis & vitalis, quibus refertum est cerebrum: quorum ratione cerebrum calidius esse dicitur à Galeno 7. *de Usu part.* quocunque aëre. An verò tres illæ facultates principes in cerebro sedibus distinguantur, & cum Aëtio & Avicenna, imaginatio in anteriore parte cerebri sedem habeat; ratio in medio ventriculo; memoria in postremo, merito dubitari potest. Nam cum cerebrum totum secundum substantiam, & non ventriculos; sedes sit principum facultatum; cui subseruiunt ventriculi cæteræq; partes, Probabile non videtur, facultates sedibus distinctas esse secundum ventriculos, aut absolutè secundum partes cerebri, ita ut in una parte tantùm una facultas subsistat, sed potius unam in una parte magis vigere; ut phantasiam in anteriore parte, quæ mollior & ad species recipiendas aptior est; memoriam in posteriore, quæ durior & ad conservandas species magis idonea: De hac quæstione latiùs agemus capite de causis symptomatum principis facultatis.

CAP. XIV.

Caput XIV.

De facultate Intellectiva.

CUM autem humana perfectio ad vitam divinam quàm proximè accedat, plures facultates quàm cætera animantia requirit. Nam, ut cuncta in hoc universo modo sibi consentaneo cognoscat, Deoque similis fiat, singulis facultatum gradibus instructus erit: quæ perfectio ex principio, medio & fine consurgit. Principium nostræ cognitionis constituunt, sensus exteriores, medium interiores, de quibus dictum est: finem denique mens ipsa *De Facultate intellectiva.*

imponit, quæ nos cum fine omnium postremo Deo scilicet unit. Quare consequens est, ut de mente agamus. Mens quemadmodum cæteræ facultates animæ per se corporis organo non utitur, nec à corporis informatione proximè dependet, sed vel in se conversa: vel inferioribus animæ facultatibus se accommodans muneris sui functionem præstat. Quare erit mens sive facultas intellectiva ea vis animæ humanæ, quæ sine interventu organi corporei adminiculo phantasiæ, & sensuum essentiam cujusque scibilis intelligit. Functio autem propriè mentis est intellectio: intelligere autem aliquo modo se habet ut sentire. Nam ut sensus nullam earum qualitatum actu habet, quam sentit: ita mens actu expers eorum est, quæ intelligit, sed potentia omniũ particeps. Unde τόπος εἰδῶν à Platone dicitur. Quod si actu intelligit, εἶδος εἰδῶν existit. Deinde ut sensus ab eo quod sentit, afficitur, nimirum à sensili, ita mens ab eo quod intelligitur, sed non pari ratione. Nam sensus objecta λόγῳ sibi correspondentia tantum percipit, & ab excellentibus læditur, quod facultas sentiendi instrumento temperato utatur. At intellectus excellentissimo objecto magis acuitur, ut minus excellentiæ facilius percipiat: & corpori, quatenus operatur, permixtus non est: sed propriè simplex & immutabilis. Nam licèt secundum essentiam anima intellectiva corpus humanum informet: tamen ratione operationum in nulla peculiari parte corporis vires suas exerit, nec in recipiendis speciebus intelligibilibus, organo corporeo indiget: sed sine interventu organi corporei species illas intelligit; quo potissimum à sensitiva facultate distinguitur, quæ receptam ab organo speciem judicat.

Definitio mentis.

Obiectum intellectus

Objectum intellectus est omne, quod intelligitur,

tur, aut intelligi poteſt, νοητὸν, id eſt, ſcibile. Quæ tem intelliguntur, duplicia ſunt. Alia omni ma- CAP. XIV.
ria carent, ut ἁπλῶς ὄντα, quorum ipſa, ac ipſo- m eſſe non differunt. Alia cum materia concre- ſunt, in quibus ſemper aliud eſt res ipſa, aliud eſ- rei. Nam ipſæ res concretæ, ſunt dividuæ, eſ- , quod mente percipitur, ſimplex & individuum umeri inſtar. Itaque res ipſæ, ut confuſæ ſunt, in- lligibiles non ſunt, ſed illæ rerum ſpecies, quibus dividuum cujuſquè eſſe exprimitur, in quibus telligendis, mens in corpore, διανοίᾳ quaſi ſe- unda mente à prima propagata utitur, quæ ſe ap- licans ſenſuum functionibus & phantaſiæ, com- onendo & dividendo λόγον cujuſquè ſcibilis col- igit. Simpliciſſima mentis apprehenſio primi phi- loſophi eſt, quæ ἁπλῶς ὄντα conſiderat: reliqua ſcibilium genera, nimirum ἐκ προσθέσεως ὄντα, ad phyſicam, & ἐξ ἀφαιρέσεως ὄντα, quæ a a- hematicam pertinet, διανοίᾳ apprehenduntur. Quemadmodum autem νοητὰ, actu νοητὰ non ſunt, priuſquam à materia abſtracta mente percipiantur: ta mens ipſa potentia & non actu intelligit, priuſ- quam abſtractas ſpecies recipiat, ſed in ortu homi- nis inſtar raſæ tabulæ eſt. Speciebus verò receptis, & alia & converſa ad ſuas ſpecies ſemetipſam intel- ligit, quod aliis intelligibilibus denegatum eſt, cum eſſe mentis ab ipſa non differat, & materiata pro- priè non ſit. Nihilominus ex ſimilitudine aliarum rerum, ut ſpecies illas mens recipit, materialis & quodammodo compoſita dicitur, & in mentem a- gentem & patientem dividitur. Eſt autem mens patiens, quæ phantaſiæ adjuncta νοητὰ in ſe reci- pit: mens verò agens, quæ facit ut ſpecies in phan- taſia potentia intelligibiles actu intelligantur: &

Mens in agentem & patientem dividitur

CAP. XIV.

patibili menti imprimantur. Hæc, ut lumen ad co-lores se habet. Ut enim colores in subjecto aliqu sunt, sed per lumen sine subjecto aërem adficiunt ita mens agens efficit, ut species in phantasia tradu cantur sine materia in mentem patientem: & ut lum à pellucido separatur: ita mens agens à phantasia & corpore, cum per se immortalis sit. Verùm men patiens cum sine phantasia & memoria non subsistat mortalis judicatur.

Operationes mentis ratione obiectorũ tres.

Operationes mentis humanæ ratione obje-ctorum tres sunt, quarum prima est νόησις, simplicium apprehensio, nuda mente sine ulla compositione & divisione, quæ aut omninò intelliguntur, aut prorsus nesciuntur. Secunda est compositio, sive adfirmatio: & diuisio νοημάτων, sive negatio, in quibus primo veritas aut falsitas spectatur, non solum causa rerum, ut in necessariis, sed etiam causa temporis nimirum in naturalibus & practicis. Tertia λογισμὸς est discursus & ratiocinatio, ex veris notis ignota colligens: qua operatione scientiæ constituuntur.

Ratione finis aut theoretica aut practica.

Ratione autem finis mens ipsa aut est θεωρητικὴ aut πρακτική. Illa circa necessaria versatur, & in nuda veritatis consideratione consistens, intra se vertitur. hæc circa contingentia, in quibus actio, & quæ in nostra potestate posita sunt, occupata est, ac veri consideratione contenta non est: sed boni alicujus gratia intelligit: nimirum in rebus agendis vim suam exerit consultando & deliberando, quid fugiendum quidq; expetendum sit, demonstrans. Utraq; sine visis vel phantasmatibus in homine non est: sed contemplativa phantasmata ex sensibus, non tanquam sensibilia, sed νοητὰ considerat, & adfirmationem vel negationem vsis adjungit, & an vera, an falsa sint, inquirit. Practica verò sensibilia ut sensi-

bilia

bilia considerat. Nam deliberatio rerum singularium est: sed his sensibilibus bonum, sive expetendum, & malum sive fugiendum adjungit: & comparando ex præteritis & præsentibus de futuris deliberat. In qua deliberatione prudens verè bona visis illis adjungit: Imprudens boni specie & cupiditate aliqua illectus apparentia bona pro veris habet, & cum visis illis comparat. Bruta verò sine deliberatione sensus communis judicium visis illis adjungunt, & præsentibus sese accomodant, quæ si jucunda fuerint, persequuntur; sin tristia, fugiunt.

CAPUT XV.

De facultate voluntarii Motus.

PRæter has jam dictas animæ facultates una adhuc restat, qua de loco in locum animalia moventur. Cujus functio à Galeno nunc motus animalis, nunc voluntarius, & spontaneus dicitur, quia eum pro arbitrio animal sedare potest, & rursus quiescentem excitare & velociorem ac tardiorem reddere. Hæc facultas nutriens aut sentiens non est, siquidem multis convenit, quæ loco adfixa sunt: nec intellectus theoreticus, imò ne practicus quidem. Nam sæpè mens jubet aliquid persequi, quod ob intemperantiam homines non persequuntur. Præterea nec per se appetitus existit, cum temperantes suis cupiditatibus non obsequantur. Verùm motus localis duo sunt prima principia: unum dirigens; alterum motum exsequens; ac ut exequi queat additur tertium principium, quod ei famulatur, & inservit. Id autem quod motum dirigit, expers cognitionis esse non debet, sed aptum ut de absentibus & præsentibus judicare queat; quale est phantasia & *De facultate locomotiva.* *Principia motus voluntarii tria.*

mens

CAP. XV.

mens. Et quia directio fit per cognitionem, ideo quod exequitur mandata dirigentis, aptum erit, ut cognitionem sequatur, cujus generis est appetitus. Nam cognitio sub specie boni vel mali appetitum movet; & objectum appetitus est, excitans, ut id quod bonum est, prosequatur, quod malum, fugiat. Excitato appetitu spiritus animales à cerebro per nervos una incitantur, & musculos proxima instrumenta voluntarii motus movent: atque musculi articulos, totumquè corpus. Quare facultas locomotiva composita erit ex intellectu vel ratione cum appetitu: Verùm non omnis intellectus movet: sed practicus alicujus finis gratia: & movet ratio in homine, atque imaginatio in brutis, non per se, sed quia ad illam appetitus accedit. Itaque primaria & præcipua causa motus est appetitus, facultas animæ à sentiente minimè secreta, quæ si rationi se adjunxerit, in mente voluntatem constituit, quæ intellectus promotus dicitur, adfectibus insidens: hac ii soli moventur, qui ratione ducuntur, sin imaginationi copulatus fuerit appetitus, πάθος sive adfectus una orietur: quo non bruta solùm, sed etiam pueri & incontinentes aguntur. Sed appetitu adfectus continetur, & adfectus appetitiones quædam sunt: sed differre aliquo modo videntur. Nam adfectus propriè est motus animi, ortus ex imaginatione jucundi vel tristis, nondum exiens in actum externum. Appetitus verò propriè motus est animæ exiens in actum externum, concitatus ex cognitione objecti, sub ratione boni vel mali. Nam intendit appetitus finem illum solum, qui aliqua cognitione, id est, intellectu vel imaginatione comprehensus sub specie boni sive veri, sive apparentis est; proinde objectum appetitus, id est, appetibile, quod appetitum ad agendum movet, est bonum, vel revera, vel apparans, finis ipsius appetitus.

Præcipua causa motus localis appetitus.

Quid affectus & appetitus?

Verè

CAP. XV.

Verè autem bonum est, quod intellectus practicus præscribit: apparens verò bonum imaginatio sub ratione jucundi vel ingrati dictat. Nam ratio, quæ in universalibus est semper recta: at imaginatio in particularibus interdum recta non est: id bonum ex adfectu aliquo (ut ex dolore, voluptate &c.) judicans, quod revera tale non est. Unde mirum minimè est, appetitus non tantum ratione contrarios esse, sed etiam inter se: nam cupiditas aliud sequitur, aliud ratio dictat: quia cupiditas præsentibus semper movetur: ratio verò futura considerat: & quæ nunc jucunda sunt mala esse indicat.

Sedes appetitus cerebrum, sed scaturigo affectuum ab aliis partibus.

Residet autem appetitus causa motus in cerebro propriè, ubi facultas sentiens sedem habet, ac unde spiritus animalis provenit. Verùm adfectuum seminaria ab aliis partibus potius scaturiunt: Veluti libidinis seminaria à pudendis, cupediæ & ciborum ab orificio ventriculi, iracundiæ à corde, quod propriè sedes est irascibilis facultatis, ut alibi dictum est. Hi adfectus animi sunt, nondum exeuntis in actum externum. Exeunt autem, si accedat appetitus & incitatio interni motus ad externam actionem. Nam inter adfectum ut iram, quæ est desiderium ultionis sive oppressionis, & ipsam actionẽ, scilicet oppressionem aut ultionem est appetitus, incitatio scilicet motus illius interni ad externã actionem: ita ex ira educitur actio ad opprimendum offensionis autorem, si iratus oppressionem illam prius appetiverit. Quæcunque autem specie boni aut mali nobis objiciuntur si cum ratione ea sequimur aut fugimus, tum appetitus rationis particeps erit: si præter rationem incitamur, & voluptatis aut molestiæ vis major fuerit, quam rationis; tum appetitus expers rationis erit, & propriè adfectus: at si turbido & violento motu ita insurgat, ut

CAP. XV.

vires rationem statim conturbent, πάθος propriè dicitur. Consistunt autem adfectus in persecutione aut fuga ex opinione alicujus sub specie boni aut mali: idque aut præsentis aut instantis & futuri. Ac primum, ex imaginatione boni præsentis recenter objecti, oritur voluptas aut delectatio: quæ vel est de rebus nostris secundis, vel alienis adversis. De rebus nostris aut nostrorum secundis, si moderata & constans fuerit, gaudium; si profusa, lætitia: si inanis sese efferens, jactantia vocatur. Si de rebus alienis adversis præcipuè bonorum, malevolentia & malitia dicitur. Contra ex opinione mali præsentis aversatio & animi ægritudo oritur, quæ varia est. Nam ægritudo animum premens, angor: crucians, dolor; quæ cum labore accidit, ærumna; cum vexatione corporis, adflictio: quæ cum molestia & cogitatione premit, sollicitudo; quæ sine meliorum expectatione accidit, desperatio: quæ cum fletu, lamentatio; cum ejulatu, mœror: quæ ex interitu alicujus, luctus dicitur; quæ ex aliena miseria oritur, cui subvenire cupimus, misericordia; quæ ex aliena prosperitate, si bonorum, livor invidia dicitur, si malorum, sub νεμέσει continetur, quæ mixtus adfectus est potissimum ex ira & dolore. Tertiò ex opinione boni futuri, spes boni illius expectatio & confidentia, ac desiderium sive cupiditas oritur, quæ varia est: alia enim consistit in cibi potusque desiderio, cupediæ: alia in rei Venereæ, libido: aliqua in honoris & gloriæ, ambitio: nonnulla in divitiarum, avaritia, quædam in ultionis sive vindictæ, ira; quæ si subito desinat, excādescentia, si inveterata, odium, si tempus ultionis expectet, inimicitia dicitur, &c. Contra ex mali futuri opinione animum prementis excitatur metus (spei & confidentiæ contrarius) mali futuri expectatio, quæ quādo malū instans est, timor dicitur, si permaneat,

Differentia adfectuum

formido, si corpus vehementer concutiat, terror, si mentem percellat, pavor: si ulterius procedat, consternatio & exanimatio: si ex laboris metu oriatur, pigritia vocatur &c. Mixtus autem adfectus ex spe & metu est verecundia. Atque hi sunt adfectus, qui motus quidem animi sunt, sed corpus una afficiunt; quò vehementiores fuerint, eò spiritum cum sanguine magis impellunt, quasi suppetias laturi ipsis instrumentis. Moventur autem spiritus vel ad exteriora, ut in ira, gaudio & similibus, desiderio aut appetitu boni præsentis, vel futuri. Vel ad interiora fuga & aversatione mali, ut in tristitia, metu &c. Ex his quæ dicta sunt, apparet, tria requisita esse in motu animaliũ; quod movet, quod movetur, & quo movetur. Quod movetur, propriè est animal, quo movetur, sunt instrumenta motus, qualia proximè sunt musculi. Quod movet, duplex est, unum movens immobile objectum, ratione aut imaginatione comprehensum, sub specie boni aut mali: aliud movens mobile appetitus. Nam bonum sive verum, sive apparens, appetitum movet; & appetitus ipsos spiritus animales à cerebro per nervos, qui sua natura appetitui obtemperant, & spiritus à cerebro incitati musculos movent, ac musculi articulos &c.

CAP. XV.

Quatuor concurrũt in motu animalium.

Quare quatuòr erunt in motu animalium: primo finis motum excitans, objectum: secundo principium dirigens cognitio: tertio medium exequens appetitus, quartò instrumentum absolvens, musculi, nervi & cerebrum. Verùm quia in cerebro residet vis motus & sensus: igitur cerebrum ea facultate motum imperat: deinde, ut eques habenis equum dirigit, ita vis à cerebro nervis (perfusis spiritu animali) quasi habenis musculos movet, qui proxima sunt motus voluntarii instrumenta. Omnes musculi ejus cui inseruntur, partis voluntario

CAP. XV.

rio motui serviunt. Nam unicuique motui partie peculiares destinati sunt musculi, & contrariis motibus oppositi musculi; ut musculis articulum flectentibus opponuntur extendentes; & musculis partem in dextram moventibus, opponuntur musculi in sinistrum moventes; eademquè in cæteris ratio est. Verùm motus, qui nullum sui contrarium habet, oppositos non adipiscitur musculos. Agit musculus dum in se contrahitur contractio fibris, quæ dum musculus os movet, in tendinem semper concrescunt. Quare quando partem flectimus, contrahuntur musculi flectentes, & relaxantur oppositi partem extendentes, contrarium evenit, ubi partem extendimus, eademquè est in cæteris oppositis motibus ratio. Verùm ubi omnes oppositi musculi simul agunt, sive contrahuntur, oritur motus musculorum tonicus, qui partem in eodem situ detinet, ut quando brachium extentum in eodem situ retinemus, cujus generis quoque sunt, stare, sedere, erecto corpore jacere, & non ad pedes delabi &c. Horum respectu cæteri motus locales dici poterunt, quia vel situm partis in toto mutant in anteriora vel posteriora, dextrum vel sinistrum; sursum, deorsum &c. vel totum animal de loco in locum transferunt, ut ambulatio sive incessus, qui ex contrariis motibus componitur, nimirum crurum extensione & reflexione. Cum autem nihil moveri queat, nisi aliquo immobili firmetur, peculiariter in motu animalium de loco in locum, sive in deambulatione, duo immobilia erunt, unum internum, requisitum in omni motu cujuscunquè partis; aliud externum necessarium in motu totius à loco in locum. Nam primum, si unum absolutè animal esset, non moveretur. Partes igitur diversas habet: ac ut membrum aliquod moveatur, necesse est aliquid quiescere, à quo principium

cipium illius motus & cui adfixi sunt musculi, cujus rei gratia animalibus articuli insunt, ut tanquam in centro flexibus utantur. Immobile verò externum est, quod extrinsecus, obnixui illius, quod movetur, resistit. Nam in ambulatione nisi aliquod sit extrinsecum, quod illi contentioni membrorum renitatur, omnis movendi conatus inanis erit. Præterea functiones, quæ ope musculorum perficiuntur aliæ animales tantum sunt, ut ambulatio, apprehensio, loquutio, &c. aliæ partim naturales, partim animales, ut respiratio, tussis, urinæ, alvique dejectiones, motus uteri in partu, ac in summa, quæcunque fiunt à facultate expultrice naturali adjuta motu musculorum. CAP. XV.

FINIS LIBRI SECUNDI.

DE PATHOLOGIA
Sive
DE REBUS PRAETER-naturalibus

LIBER TERTIUS.

DE MORBIS ET MORborum differentiis.

CAPUT I.

DE rebus illis, quæ secundum naturam corpori humano insunt, & quarum consideratio ad Physiologiam propriè pertinet, hactenus dictum est: consequens est ut Pathologiam explicemus, & de rebus quæ contra naturam insunt, agamus. Utriusque enim eadem est ratio: cum in eodem virtus & vitium versetur, ac eadē affectio alio atque alio modo secundum aut contra naturam dicatur.

Tria in humano corpore secundum & præter naturam.

Considerantur autem in humano corpore tria: Primò, ipsa constitutio corporis: secundò, causæ quæ constitutionem efficiunt: tertiò, affectus & accidentia, quæ ex constitutione dependent. Circa hæc tria omnis Medici consideratio, & operatio. Nam si secundum naturam fuerint, conservari, sin contra, submoveri à corpore debent.

I. Constitutio sive affectus partium.

Ac primùm constitutio ea tantùm est, quæ partib. viventib. debetur, ac similaribus & dissimilaribus inesse judicatur, aut pro naturæ modo, aut contra: Pro naturæ modo, si constitutio sit expeditis animæ functionibus accommodata & idonea, contra verò, si inidonea & inepta. Nam, pro sua constitutione, pars ad agendum benè maleve disposita & affe-

& affecta est: unde constitutio à Medicis alio nomine plerunque dispositio & affectus dicitur; licèt constitutio propriè dicatur de toto, ratione partium componentium, & constituentium, Dispositio verò, quatenus ad actionem producendam pars apta vel inepta est. Ratione constitutionis & dispositionis, sive ea moderata fuerit & naturalis, sive immoderata & præter naturam, pars vivens functiones suas edit: licèt à facultatibus animæ functio omnis cedat, Nam facultas, quæ per se impassibilis est, pro constitutione organi sui actiones variat: indiget enim ministerio organi: Quare si fuerit organon naturaliter dispositum, expeditè agit: sin præter naturam, vitiosè & impedite. Igitur constitutio sive dispositio membri erit immediata causa functionis, tàm expeditæ, quàm impeditæ.

II. Causæ constitutionis.

Secundò, causa est omne illud, quod suâ naturâ in constitutione illâ partem generationis confert: confert autem per mutationem & motum. Atque ipsa constitutio sive dispositio propriè nihil aliud est, quam terminus illius motus. Aliud enim est, pati, & affici: aliud, affectum & dispositum esse: deinde, aliud πάθος & πάθημα, passio scilicet & affectio: aliud διάθεσις, dispositio scilicet & affectus. Nam ipsa dispositio & affectus nihil aliud est, quàm mutationis illius vestigium, patienti corpori impressum: aut forma sive qualitas quædam motum consequens. Proinde sublatâ causâ tollitur quidem passio & patientis corporis affectio: sed non necessariò unà affectus, sive dispositio.

III. Accidentia consequentia.

Tertiò, omnem corporis constitutionem & dispositionem necessaria quædam effecta, sive accidentia consequuntur: præcipuè verò, functiones sive actiones, pro modo dispositionis.

Sub uno horum trium sanitas & morbus erit:

CAP. I.

& propriè aut dispositio viventis corporis, aut illius dispositionis causa, aut, quæ ex dispositione sequitur, actio. Verùm cum contrariorum idem subjectum eademque ratio sit, in eodem subjecto sanitas & morbus erit, & sub eodem genere: & uno cognito alterum statim cognosci poterit. Sani omnium consensu tum sumus, quando, partium corporis adminiculo, muniis ad vitam necessariis fungi valemus: sive quando actiones pro naturæ modo edere possumus: ægri igitur, quando in unâ aut pluribus partibus earumque functionibus impedimentum sentimus. Quilibet enim se sanum judicat, non solùm quando functiones suas naturaliter exercet: sed etiam quando eas exercere potest: sive, quando sentit nullam corporis partem in munere suo impeditam. Quare sanitas ipsa naturalis functio non erit, proinde nec morbus functionis læsio: aut functio impedita, alioqui omnes vincti & dormientes morbo laborarent ob functiones animales impeditas. Verùm omnium judicio vincti & dormientes sani existimantur, si constitutionem corporis secundum naturam habuerint quæ functiones naturales exercere potest: ægri contrà, si contra naturam habuerint, quæ impeditas actiones producit. Quare sanitas erit ipsa constitutio viventis corporis secundum naturam: morbus ejusdem constitutio præter naturam. Actio verò læsa, & quæ actionem sequuntur, accidentia tantum morbi sunt, quæ à Medicis peculiari nomine Symptomata vocantur. Causa illius constitutionis contra naturam morbus censeri non debet: sed quod immediatè per se actionem lædit, quod non facit causa: quia sæpè læditur actio causa non existente. Quare causa dispositionis secundum aut præter naturam sanitas aut morbus non erit: sed causa morbum antecedit, & morbum immediatè sequitur actio læsa, cæteraque symptomata.

Sanitas & morbus non continentur sub functione, sed constitutione.

Quando

 CAP. I.

Quando constitutionem & dispositionem dico, qualitatem primæ speciei intelligo: licèt illud quod subjectum disponit, per se consideratum, alterius speciei aut generis sit: veluti calor & frigus per se sunt Patibiles qualitates: deinde magnitudo & numerus: per se Quantitates: figura & forma sub quarto genere Qualitatis: Quatenùs verò subjectum suum bene maleve afficiunt, & ad aliquid certo modo agendum aut patiendum disponunt, dispositiones & affectus subjecti illius dicuntur: quod si secundum naturam & moderatè afficiant, sub sanitate continentur: sin contra, morborum differentias constituunt, ut infra apparebit.

Morbi definitio. Ex quibus colligitur, quòd morbus sit constitutio viventis corporis præter naturam, quæ per se primò actiones sensibiliter lædit. Dico præter naturam cum Galeno *lib. de Sympt diff. c.* 1. in lata significatione, ad differentiam sanitatis, respiciendo ad formam cujusque propriam, undè actionis principium, quæ magis natura est, quàm materia. Nam à Galeno id præter naturam dicitur, quòd ex naturæ præscripto non est, sive per se naturæ vim inferat, ut morbus, & morbi causa; sive non inferat, ut symptomata: quâ significatione hæc omnia tria, res præter naturales à medicis appellantur, ac à naturalibus, & non naturalibus distinguuntur. Verùm propriè id præter naturam dicitur, quod quidem ex præscripto naturæ non est, sed per se ei nullam vim infert, ut symptomata; contra naturam, quod cum natura pugnat per se, eiq; vim infert, actionesque ejus lædit, vel primò ut morbus, vel alterius interventu, ut causa morbi, unde eodem sensu, quo prius, morbus definiri poterit constitutio viventis corporis contra naturam primò actiones sensibiliter lædens. Additur *Viventis Corporis*, proprium scilicet morbi & sanitatis subjectum. Cum enim

CAP. I. morbus læsæ actionis causa sit, in alio non erit, quàm in ipsis actionum instrumentis: instrumenta autem actionem non sunt humores, sed partes solidæ & continentes, à quibus spiritus non excluduntur, quatenùs in membris determinantur, ut agentium membrorum partes & instrumenta communia, Quare morbus in humoribus non erit, sed in partibus continentibus, à quarum essentia spiritus non planè separantur, quatenus ut instrumenta considerantur conservantia facultatem in membris: Humores enim ideo excludimus, quia non vivunt: deinde quia materia spirituum & membrorum sunt: nec aliter functionibus incommodant, quàm si membra quantitate & qualitate suâ offendant: Quare in contentis potius erunt morborum causæ. Neque tamen hæc tria ita absolutè distinguuntur, ut scilicet causa sit in contentis solùm, symptomata in solis spiritibus, & morbi in partibus continentibus. Nam symptomata etiam in contentis apparent: & morbi in spiritibus sunt, quatenùs à membris determinantur, membrorumque partes esse intelliguntur. Præterea causæ aliquando in continentibus considerantur, ut alibi demonstratur. Tertiò, dico, *Actiones sensibiliter lædens*, ut separentur leves dispositiones. Nam si quævis immoderata constitutio, quantumvis parva, morbus esset, omnes homines perpetuò morbis afficerentur, & ἀειπάθεια introduceretur. Nam sanitatis magna latitudo est: alia optima in medio omnis excessus, alia in habitu inculpata, quædam in habitudine vicinâ morbo, & quodammodo ambigua. Si igitur tota hæc latitudo sanitas dicatur, nullum medium inter sanitatem & morbum erit: sin ea, quæ in habitudine vicinâ morbo, à sanitate separetur, media quædam dispositio inter sanitatem & morborum erit, quæ actiones neque satis firmas neque sensibiliter læsas producit:

cit: unde neutra vocatur. Hæc suâ latitudine non destituitur: &, non aliter quàm sanitas & morbus, suas causas & accidentia habet. Illæ verò dispositiones leves, quæ actionibus manifestè non officiunt, licèt morbi propriè non dicantur, à morbis tamen magis magnitudine, quàm specie differunt: & ad aliud genus levis inchoata intemperies, & absoluta referri nequeunt. Præterea sub actione hic usum comprehendimus: cum non omnes partes actionem habeant, sed quædam usum tantum. Tandem subjungitur, *Primò actiones lædens*, non solùm ut morbi à causis morborum distinguantur, quæ constitutiones interdum sunt præter naturam & actiones lædunt, non primò, sed mediante alio scilicet morbo; verùm etiam ad differentiam læsionis, quæ fit ex proprio partis affectu ab re, quæ per consensum tantum. CAP. I.

Læditur enim partis actio dupliciter: per se, proprio partis affectu, unde procedit actio læsa, scilicet per ἰδιοπάθειαν, vel per consensum i. e. συμπάθειαν: quod tribus modis accidit; Primò, dum morbi causa aliunde communicatur: ut quando ex ventriculo affecto corrupti vapores in cerebrum ascendentes ejus actiones lædunt, deinde ubi facultas influere prohibetur: veluti quando spina aut nervo affecto manus resolutio oritur. Tertiò, quando ad partem materia actioni necessaria non pervenit: ut si vulneratâ τραχεία vox impediatur. Ubi verò actio proprio partis affectu læditur, morbus propriè & absolutè dicitur: non autem quando per consensum tantum: nisi, diuturnâ illâ affectione per consensum, pars illa proprium affectum contraxerit: quod in primâ tantum specie evenit: ac tum posteriorem affectum, δευτεροπάθειαν vocamus: priorem verò, ex cuius consensu nascitur, πρωτοπάθειαν.

Læditur partis functio per se vel per consensum.

Per consensum tribus modis.

Per se duobus modis.

Fit autem morbus causa morbi bifariam: vel suâ naturâ, veluti pleurisis naturâ suâ febrim excitat: vel conditione partium, sub quâ continentur: primo, connexus & societas, qualis est inter ventriculum & cerebrum, per nervos: Secundò, positus partium: tertiò, robur & calor, unde pars validior nobiliorq; excrementa sua ad debiliorem ignobilioremque deponit.

De differentiis morborum.

His definitis consequens est, ut morborum differentias in specie cognoscamus. Differentiæ variæ sunt, quarum præcipuæ sumuntur vel à morbo, vel à subjecto, vel à causa morbifica. In morbo autem quatuor considerantur teste *Gal. 1. de Cris.* Morbi essentia, magnitudo, motus, & mos sive modus morbi; quibus addi poterit exitus sive eventus. Ab Essentia morbi sumuntur differentiæ specificæ, quibus genera & species morborum constituuntur: A cæteris omnibus differentiæ tantum accidentales.

Differentiæ essentiales quibus constituuntur genera morborum.

Ac primùm, cum morbus sit constitutio partis viventis præter naturam, tot erunt prima morborum genera, quot sunt constitutiones. Triplex autem constitutio aut compositio, tàm non naturalis quam naturalis, in humano corpore consideratur: Prima, partium similiarum, ex elementis: secunda, dissimilarium & organicarum, ex similaribus: tertia, totius corporis, utrisque, tàm dissimilaribus quàm similaribus communis, nimirum unitas. Consistit enim naturalis constitutio sive sanitas partium similarium, in debitâ proportione quatuor elementorum, sive in justâ temperie quatuor primarum qualitatum, calidi, frigidi, humidi, & sicci: dissimilarium verò, ex similaribus, in debito numero ac justâ magnitudine in decentem formam coeuntibus, cum idoneo consensu & situ; At toti corpori omnibusque partibus communis est unitas. Quare universi corporis sanitas si explicari debeat ita definiri

piri debet, quod ſit bona ſimilarium temperies, & organorum integra fabrica, cum utrarumque partium naturali unitate: Hæ naturales conſtitutiones partium ſi immutentur, totidem morborum genera neceſſariò oriuntur. Quare tria erunt prima & ſumma morborum genera: unum, partium ſimilarium diſcraſia ſive intemperies: alterum, partium diſſimilarium mala compoſitio: tertiò, utriſque communis, unitatis ſive continuitatis ſolutio. *Tria ſumma morborũ genera.*

Tribuitur temperies & intemperies propriè ſimilaribus & non diſſimilaribus: ſicut mala compoſitio tantum organicis: quia totius ſimilaris (ut carnis totius & omnium particularum) una natura eſt: & eadem temperies in toto & ſingulis partibus ineſſe ſolet, quod in diſſimilaribus evenire nequit: Deinde ſimilaria quatenus ſimilaria non requirunt certam figuram aut determinatam quantitatem: ſed ſub quâvis figura & magnitudine ſuam naturam ſervant: at pars organica certâ figurâ, quantitate & partium poſitu indiget, ſine quibus nec nomen nec naturam inſtrumenti acquirit. Incipiunt quidem actiones omnes ſimilaribus, ſed à diſſimilaribus perficiuntur. Deinde ſimilarium intemperies per ſe conſideratæ diſpoſitiones ocioſæ non ſunt, quæ actiones tantum impediunt: ſed quæ ſenſibiliter, pro naturâ ſuperantium qualitatum, corpus alterant, & movent: quod non faciunt morbi compoſitionis, qui impedimenta potius ſunt actionum, ut in obſtructionibus apparet: transferuntur enim humores de uno loco in alium, quia cava ſunt. Si igitur cavitas eſt cauſa expediti tranſitus humorum, cavitatis illius occluſio ſive obſtructio erit cauſa impediti tranſitus. Eadem eſt ratio in cæteris morbis compoſitionis. *I. Intemperies propriè ſimilaribus debetur.*

Oritur autem intemperies ubi Elementorum debita proportio non eſt, nec ea qualitatum contra- *Species intemperiei.*

riarum temperies, quæ functionibus naturalibus competit: ſed vel una ſola tres cæteras vincit & exuperat, vel duæ reliquas duas. Ergo octo erunt intemperies: quatuor ſimplices, ubi una tantùm qualitas exuperat, nimirum, calida, frigida, humida, vel ſicca: quatuor compoſitæ ſive conjugatæ, quæ compoſitis morbis annumerantur: nimirùm, calida humida, calida ſicca, frigida humida, frigida ſicca. Hæ intemperies viciſſim multis modis diſtinguuntur; Primò, ratione antecedentis cauſæ. Sic alia intemperies cum materia dicitur, ſive cum cauſâ antecedente ex humorum affluxu & vitio, alia ſine materiâ: Deinde ratione ſubjecti, alia intemperies eſt in habitu & confirmata, quæ difficulter ſolvitur: alia in habitudine inchoata, quæ minus ſtabilis eſt: Præterea alia eſt æqualis in omnibus membri partibus ſimilis, alia inæqualis, diſſimilis & in unâ intenſior in aliâ remiſſior: aut quæ partes ipſas inæqualiter afficit. Verùm in priori differentia morbus cum morbi cauſâ confunditur: cæteræ differentiæ accidentales ſunt: ac etiam pluribus ſpecie differentibus ineſſe poterunt. Sub intemperie cũ materia comprehenduntur à Galeno tumores, qui fiunt ex humore collecto in parte, de quorum differentiis infra, & capite de cauſis morborum dicemus.

Non datur morbus ſimilaris à materia aut forma

Plures non ſunt ſimilarium morborum ſpecies, quàm ex inæqualis primarum qualitatum cõmixtione. Qui verò à Fernelio morbus materiæ dicitur (ut immoderata raritas, denſitas, laxitas, aſtrictio actionem lædens) per ſe propriè ſimilaris non eſt, ſed parti organicæ debetur ut infra apparebit. Præterea ſimilaris morbus à tota ſubſtantiâ aut formâ nullus propriè eſt: Forma enim ſubſtantialis indiviſibilis eſt, nulli contraria, quæ intenſionem & remiſſionẽ non ſuſcipit: Sanitas verò & morbus magis & minus ſuſtinent, & in indiviſibili conſiſtere nequeunt:

sunt. Quare ratione formæ ſubſtantialis morbus nullus erit, ſed tantùm conſtitutionis, quæ conſequitur formam: nimirùm temperamenti, ſtructuræ, & unitatis, quæ variè mutantur manente eâdem membrorum ſubſtantiâ: niſi fortè in his tantus fiat receſſus, ut omnis diſpoſitio & apparatus materiæ pro formâ conſervandâ planè pereat. Nam corrupto prorſus naturali temperamento forma ſubſtantialis permanere nequit.

Secundum genus morborum, mala cõpoſitio.

Secundum genus morborum eſt mala compoſitio, ubi appropriata organi alicujus conſtitutio ſive compoſitio per ſe labefactatur. Labefactatur autem quatuor modis: quia naturalis organi conſtitutio quatuor requirit, *ut in Phyſiolog. capite 4. demonſtratum eſt.* Ergo quatuor erunt genera morborum organicorum: unum conformationis, alterum numeri, tertium magnitudinis, quartum conſenſus & ſitus.

Morbus in cõpoſitione quadruplex.

Primum genus vitiatæ conformationis tres ſpecies

Conformatio, primùm, ratione partium externarum, ſub ſe comprehendit figuram & ſuperficiem; ratione internarum, meatus per quos feruntur ſucci: & cavitates: quorum unum ſi à naturali ſtatu recedat morbus conformationis oritur.

I. Morbus in figura.

Quare prima ſpecies morbi conformationis eſt vitiata figura, ſcilicet ſi membri alicujus naturalis figura ita immutetur, ut actiones illius impediat: id fit ubi ea quæ recta ſunt curvantur: aut quæ curva recta evadunt: quod nonnullis in utero accidit, aliis à partu: ut apparet in varis, vaciis, claudis, ſimis, ac in iis, qui ex confractis oſſibus malè curati ſunt, & in arthriticis nonnullis.

2. Morbus in ſuperficie.

Secunda ſpecies eſt vitiata ſuperficies. Vitiatur autem ſuperficies, ſi quæ lævis eſſe debet exaſperetur, aut quæ aſpera, lævigetur. Quare duæ erunt vitiatæ ſuperficiei ſpecies: una lævitas non naturalis: ut in lienteriâ: altera aſperitas, qualis faucibus interdum accidit, quæ tuſſim excitat.

3. *Morbi in meatibus & cavitatibus duplices.*

Tertia species malæ formationis est in meatibus & cavitatibus, quarum variæ sunt differentiæ; quæ tamen omnes ad duo cõmunissima genera reducuntur, nimirùm ad meatuum dilatationẽ & angustiam. Dilatatio est quando meatus nimis patent, vel ob partium raritatem, vel immodicam apertionem. Sub hac igitur comprehendimus ἀναστόμωσιν, quando orificia vasorum nimis patent & aperiuntur, & διαπήδησιν quando tunicæ vasorum nimis relaxantur & rarefiunt, ut humores effluant.

1. *Dilatatio.*

2. *Angustia, quæ quinq; species habet.*

Angustia verò multiplex est, uţ à multiplici causâ oritur: unde etiam denominatur. Hæ causæ vel in vasis consistunt, vel extra vasa: Si in vasis, oritur subsidentia vel contractio, quando in se meatus arctius coeunt: vel coalescentia, quando particulæ & tunicæ uniuntur: vel constipatio, quando à carnis excrescentia, meatus imminuitur, qualis accidit orificio vesicæ ex ulcere: vel deniq; obstructio, ubi à materiâ non naturali occluditur. Si verò causa extra fuerit, meatum comprimens, oritur cavitatis constrictio sive oppressio aut compressio. Præterea figura vitiata meatum aliquem interdùm lædit: & tum morbus fit causa morbi.

Secundũ genus morbi composit. in magitudine, Cuius duæ species sunt.

Secundum genus morbi organici nascitur vitio magnitudinis, quando pars supra naturæ modum excrescit vel infra subsistit. Quare duæ hujus species erunt, una morbus auctæ magnitudinis, quando magnitudo partis ita præter naturam augetur, ut actionem eius impediat. Cujus generis est ἐγκανθὶς excrescentia carunculæ lacrymalis: sub hoc genere quoque continentur omnes tumores præter naturam, sive ortum habeant ab humore collecto in parte, ut phlegmone, œdema, Scirrus, &c. sive à parte decumbente, ut ἐντεροκήλη, ἐπιπλοκήλη, qui morbi sunt in magnitudine aucta cum vitiato si-

gu-

tu & conſenſu, ſivè à carnis excreſcentia, ut ὑπερσάρκωσις, σαρκοκήλη, &c. Altera ſpecies eſt morbus diminutæ magnitudinis, quando pars præter naturam imminuitur: ut in Atrophiâ, Phthiſi, Rhœade, & ſimilibus apparet.

CAP. I.

Tertium genus morbi compoſiti, in numero.

Tertium genus morbi organici numeri vitio evenit: & vel in exuperantiâ vel defectu alicujus præter naturam conſiſtit. Exuperantia autem illa eſt tantum rerum non neceſſariarum, aut accreſcentium iis, quæ naturalia habitu ſunt, ſub ſpecie partis ut ſextus digitus in manu; πτερύγιον in oculo; polypus in naribus: aut toto genere præter naturam; ut lumbrici in inteſtinis: calculi in renibus, & veſicâ: ſuffuſio in oculo, contenta in abſceſſibus; item verrucæ & calculi. Morbi hæc dicuntur non per ſe, ſed in numero reſpectu membri, cui inſident & adhærent, tanquam partes præter naturam ſuperadditæ, organi illius ſtructuram vitiantes, & ſua præſentia ejus functiones impedientes, alioqui calculus in renibus & veſica, quando meatus & vias claudit, anguſtiæ reſpectu, morbi cauſa tantum eſt. Defectus verò eſt ſubſtantiæ naturalis, non qualis in diminuta magnitudine, ubi ad numerum pars integra manet, ſed ubi vel ex toto membrum aliquod radicitùs perit, ut manus, lingua, &c. vel de integritate membri particula aliqua decedit, ut digiti portio &c. quod in mutilatis ſæpè videmus.

Quartum genus morbi compoſit. prava connexio & ſitus.

Quartum genus morbi malæ compoſitionis conſiſtit in depravato ſitu, & connexione ſive conſenſu: In ſitu, quando partes naturalem ſitum non habent, aut à loco naturali abeunt: cujus generis ſunt, luxatio, ἐντεροκήλη, ἐπιπλοκήλη, procidentia uteri, &c. In connexione autem ſive conſenſu, quando mutua partium ſocietas violatur, & ea uniuntur quæ uniri non debent: ut in coaleſcentia labio-

Cap. I. labiorum, & palpebrarum, in strabismo & similibus.

Tertium genus morborum. Solut. continui.

Utimum & tertium genus morborum utrisque, tàm similaribus quàm dissimilaribus commune est: ut solutio unitatis. Nam tam similaribus quàm dissimilaribus unitas & partim cohærentia debetur: sed alio atque alio: modo fit unde solutio unitatis nunc per se parti similari tribuatur, ex accidenti organo, scilicet cum particulæ unitas tantum solvitur, ut in ulcere & carie; eaque divisio similaris à nonnullis continui solutio propriè dicitur: nunc per se toti organo convenit: sed ex accidenti, particulæ: ut cum una aut altera particula à toto organo separatur & avellitur; nimirum quando ἀποσπάσματα fiunt: eaque divisio dissimilaris, à nonnullis solutio cōtigui propriè vocatur: aliquando & toti organo & particulæ similari per se: ut, si ligamenti alicujus unitas in se solvatur, & simul membro non cohæreat.

Differētiæ solut. contin. ratione subiecti.

Continet solutio unitatis sub se varias differentias pro partis subjectæ & causarū diversitate. Nam ratione subjecti, partibus carnosis propriè vulnus & ulcus tribuitur: item carnosis & mollibus, ruptio & contusio: ossibus fissura, fractura, caries: nervis propriè convulsio, , & fibrarum divulsio: organicis partibus, ἀποσπάσματα. Ratione verò causæ quadruplex est: Primò, ab acri erodente materiâ in carnoso genere est ulcus, in osse caries: secundò, à causâ incidente, secante, pungente vulnus: tertiò, à valido & duro corpore irruente, contusio & illisio in partibus mollibus; fractura in ossibus: quartò, à replentibus, contrahentibus, distrahentibus, distentio, & disruptio.

Ratione causæ.

De morbis compositis.

Hæc sunt prima & simplicissima morborum genera, eorumque species, quibus corpus humanum contra naturam afficitur. Afficitur autem corpus huma-

humanum vel in unâ parte, vel pluribus; idque aut simplici aliquo morbo, aut composito: Componuntur autem morbi illi simplices multis modis: aut generis ejusdem, ut intemperies cum intemperie: vel generis diversi ut intemperies cum mala compositione aut unitatis solutione: Deinde componuntur, vel in una particula exquisitè, ut in tumoribus ex coacervatione humoris in parte, qui intemperies sunt cum aucta magnitudine, & solutione unitatis, vel in versis particulis unius organi: veluti, si oculus simul suffusione, corneæ ulcere, & ophthalmia laboret. Compositæ autem intemperies, de quibus supra dictum est, aut puræ sunt sine antecedente causa & affluxu humorum, aut cum affluxu: is humor est sanguis, pituita, bilis flava & nigra, aut ex his commixta: qui humores in parte coacervati si distentionem fecerint, oriuntur tumorum præter naturam varia genera. Nam calida humida intemperies cum sanguine φλεγμώνη dicitur: calida sicca cum bile, ἐρυσίπελας: frigida humida cum pituita οἴδημα: frigida sicca cum melancholia tumorem durum faciens σκίῤῥος vocatur. At si misti fuerint humores, à vincente humore tumores illi nomen præcipuè sumunt: veluti si vincat sanguis, & adsit bilis, pituita, aut melancholia, φλεγμώνη ἐρυσιπελατώδης, οἰδηματώδης, aut σκιῤῥώδης dicitur, eadem in cæteris ratio. De quibus in causis morborum. Tandem ubi corpus in diversis partibus afficitur morbi oriuntur, vel planè disjuncti, qui nullã communionem habent: id est, nec easdem actiones lædunt, nec una alteri causa est: vel impliciti sunt, qui uni eidemque actioni officiunt; vel connexi & consequentes, quando prior posterioris causa est. Quomodo autem id fiat supra demonstratũ est. Hæc sunt genera & differentiæ morborum, desumptæ à

CAP. I.

morbi

morbi essentia: Cæteræ differentiæ vel accidentales solùm sunt: vel à certis distinctisque partibus corporis oriuntur: quæ tamen sub his continentur: licèt ex appositione subjecti intelligantur & definiantur: Ac quoque vocabulis συνδεδυασμένοις ferè semper exprimantur: veluti, pleuritis & angina inflammationes quidem sunt non simpliciter: Verùm hæc faucium; illa membranæ succingentis costas.

Differentia morborum accidentales.

Hactenus de essentialibus morborum differentiis, quibus genera & species morborum propriè constituuntur: Verùm præter has differentias, aliæ quamplures apud medicos reperiuntur, quæ accidentariæ tantùm dici debent, quia genus aut speciem morbi non propriè constituunt, sed tantùm ad conditiones & proprietates nonnullas explicandas inserviunt, desumptæ non ab essentia morbi, sed vel ab accidentibus essentiam morbi consequentibus, qualia sunt morbi magnitudo, motus, mos & eventus, vel à subjecto, vel à causis, de quibus omnibus in specie dicemus.

Differentia à magnitudine morbi.

Primùm autem morbus omnis ratione magnitudinis, quæ nil aliud est, quàm quantitas recessus à naturali statu, vel est magnus vel parvus, quibus addi poterit horum & similium respectu intermedius. Judicatur autem morbi magnitudo ex magnitudine propriorum symptomatum: Proinde morbus in sua specie magnus est, qui magna adfert symptomata, parvus, qui parva: Attamen non uno modo à medicis morbus magnus dicitur, nam communiter magnus vocatur, qui magnum periculum vitæ minatur, aut ad mortem ducit, vel per se simpliciter, vel ratione functionis læsæ vel virium ægri, unde nonnulli morbi sua natura magni dicuntur; ut vulnus cordis, gangræna: Aliqui respectu aliorum, idque vel in toto genere morborum, ut Pestis, Apople-

Morbus quot modis magnus aut parvus dicatur.

xia,

tia, &c. Vel in sua specie, ut fortis Apoplexia: Nonnulli ratione partis affectæ, aut functionis læsæ ad vitam necessariæ; ut inflammatio jecoris, &c. Aliqui ob vires ægri debiles, licèt morbus in sua specie magnus non sit, unde evenit ratione functionis læsæ, aut virum ægri, ut morbus aliquis dicatur magnus, qui natura parvus est; ut levis Apoplexia in senibus. Peculiariter verò morbus magnus appellatur, qui à magna causa fovetur, morbum fovente viresque ægri opprimente, ut febris acuta à plenitudine, quæ magnum remedium venæ nimirum sectionum propriè indicat. CAP. I.

2\. *Motus & duratio morbi.*

Secundò motus totaque duratio morbi, quæ definitur motione causarum morbificarum, dividitur communiter in quatuor tempora, principium, augmentum, statum & declinationem, quæ tempora vel universalia sunt totius decursus morbi, omniumque causarum, vel particularia partis alicujus morbi. Principium autem morbi est, quando causæ illæ agere incipiunt, & natura nondum manifestè resistit, ac parva actionis læsio est. Augmentum verò quando causæ illæ vehementius agunt, & natura manifestè resistere incipit, aut morbificam causam aliquatenus immutat. Status morbi vocatur, quando vehementissima est lucta, naturæ & morbi, quo tempore concoctio & symptomata adhuc omnia vigent. Tandem declinatio est, quando natura superat morbum, & actio læsa imminuitur. Quod si verò in illa lucta morbus naturam planè superat, aut saltem ea morbo resistere nequeat, mors necessariò sequitur: quod non solum in statu fit, sed etjam in augmento & principio fieri potest, nunquam propriè in declinatione: Quare morbus lethalis hæc omnia quatuor non habet. Sola tempora universalia considerantur in illis morbis, qui non habent periodes, sed cōtinenter à principio ad finem *Tempora morborum.*

 move-

moventur, ſine ulla remiſſione. At in iis, qui remiſſiones aut intermiſſiones habent, præter quatuor univerſalia in ſingulis paroxiſmis quatuor etiam tempora particularia conſiderantur. A motu ſive duratione morbi duplices ſumuntur differentiæ: Quædam à quantitate durationis: Aliæ à modo durationis. A quantitate autem omnis morbus, vel brevis vel diuturnus & longus dicitur. Brevis autem morbus eſt, qui velociter movetur & ad terminum ſive declinationem citò pervenit ut Ephemera. Diuturnus contra ut hydrops; Nam quicquid velociter aut tardè movetur, citò aut tardè ad terminum pervenit. Quod ſi morbus brevis ſimul & magnus fuerit acutus propriè vocatur. Ut enim in voce acutum eſt, quod auditum celeriter & cum vehementia movet, ita acutus morbus propriè eſt, qui celeriter & cum vehementia movetur, aut ſubitò ad ſtatum pervenit, ſive quatuor tempora univerſalia morborum celeriter percurrit, ac proinde cum periculo agit. Acutorum autem morborum magna eſt latitudo & multiplex varietas, prout mutatio magis vel minùs vehemens & velox eſt: Quò enim mutatio major & violentior, eò morbus acutior. Proindè morbus acutus à medicis dividitur, in peracutum, acutum ſimpliciter, & acutem ἐξ μεταπτώσεως: Deinde peracutus in exquiſitè peracutum, & non exquiſitè. Exquiſitiſſimè peracutus eſt, qui vehementiſſimè & velociſſimè ad ſalutem vel mortem movetur, ſive ad ſtatum & criſin citiſſimè tendit: Id fit tertio aut ad ſummum quarto die, qualis eſt Apoplexia & interdum Peſtis. Non exquiſitè peracutus tardior paulò eſt, & ad ſeptimum uſque diem producitur. Acutus verò ſimpliciter dictus, ſi exactè talis eſt, ad decimumquartũ diem protrahitur: ſin non exactè, ad vigeſ. tantùm. At acutus ἐξ μεταπτώσεως, i. ex degeneratione, ad quadrage-

Differentia à quantitate durationis morbi.

Morbus brevis.

Longus.

Acutus morbus eiusq; differentia.

ſimum

ſimum diem pervenit. Poſt quadrageſimum diem qui finiuntur morbi, dicuntur longi & diuturni.

Differentia à modo motus morbi. Deinde modus motus aut durationis morbi dependet à motione cauſarum morbificarum, aut conſideratione partium morbi, cujus ratione alii morbi continui dicuntur, qui continuò affligunt, & in tota ſua duratione ad intermiſſionem aliquam non deveniunt. *Morbus continuus, continens.* Hi ſi uno eodemque motu cõtinenter moveantur ſive omni remiſſione, non ſolùm continui, ſed etiam continentes vocantur; ut Febris illa, quæ Synochus dicitur: Sin intentiones & remiſſiones habeat, certasque periodos, continui ſimpliciter erunt ut tertiana continua, &c. *Simpliciter continuus.* Alii morbi intermittentes dicuntur, qui ad integritatem ſive perfectam intermiſſionem deveniunt, quod morbifica cauſa in continuo motu non ſit, ſed certis quibusdam periodis quieſcat, deinde moveatur. *Intermittens.* Proinde quot ſunt periodi, tot erunt morbi particularia tempora. *Tempora intermittentium.* Dividitur tamen tota periodus intermittentium in paroxiſmum, ubi cauſæ morbificę movẽtur, & intermiſſionem quando quieſcunt, & morbus non affligit. Paroxiſmus verò omnis quatuor illa tempora particularia comprehendit. Itaque in intermittentibus quinq; ſunt tempora particularia.

Quid typus & periodus morbi. Morbi qui continenter non moventur, ſed cum intermiſſione & remiſſione, typos & periodos habent. Eſt autem propriè ty[illegible] ordo intentionum & remiſſionum in morbis: Periodus verò tempus illius intentionis & remiſſionis. Differunt typi & periodi pro differentia morborum, nam quælibet ſpecies morbi, quę intentionem & remiſſionem ſuſcipit, ſuum typum & periodum habet. Verùm à Galeno typi alii dicuntur primi, qui parvam acceſſionem, longam intermiſſionem habent: Alii contra ſecundi: ita nonnulli permanentes, quando paroxiſmi iiſdem horis redeunt: Alii mobiles quando

CAP. I.

tardius, &c. de quibus latius agemus in prognosticis & disputationibus de Febribus.

3. *Different. à more morbi, benignus, malignus.*

Tertiò ex more & modo morbi, qui colligitur ex supervenientibus symptomatibus, morbi aliqui mites sive benigni vocantur: Alii sævi & maligni; nonnulli mediam rationem habent. Maligni autem sunt, qui sæviora & majora inferunt symptomata, quàm quæ pro ratione essentiæ propriæ illis conveniunt, benigni verò contra: Sic Febris parva aut vulnus si sæva & vehementia inducat symptomata, malignus affectus vocatur, &c.

4. *Differ. ab eventu morbi, salutaris, lethalis.*

Tandem terminatur morbus omnis, vel ad salutem vel ad mortem, idque vel per se simpliciter, vel mediante alio: unde omnis morbus vel salutaris sive curabilis, vel lethalis, incurabilis, & uterque vel simpliciter talis, vel secundum quid. Simpliciter autem salutaris, qui cum certa laborantis salute & perfecta solutione desinit: ut tertiaria pura intermittens: Item Febris ardens, ubi ad perfectam crisin pervenerit: & contrà simpliciter lethalis, qui vires valdè prosternit, & suâ naturâ ad mortem ducit. Secundum quid salutaris vel lethalis morbus est, qui immediatè ad sanitatem vel mortem non tendit, sed in alium affectum permutatur, & morbum curabilem vel incurabilem post se relinquit: Veluti pleurisis mutatur interdum in περιπνευμονίαν aliquando in ἐμπύημα.

Differentia morbi à subjecto. 1. *à natura & temperamento ægri.*

Hactenus de differentibus morbum consequentibus. Cum autem morbus accidens sit & esse habeat à subjecto, pro varietate subjecti & modo, quo in subjecto acquiritur, & subsistit complures erunt differentiæ. Vocabulo subjecti comprehenduntur natura, temperamentum, sexus, ætas, partes effectæ, &c. Unde ratione naturæ, aut temperamenti ab *Hippoc* 34. *Aphoris sect.* 2. morbi alii dicuntur naturæ familiares & cognati, qui similes sunt:

Alii

Alii minus cognati. Ita juvenibus Febres biliosæ & I.
acutæ familiares sunt, senibus non. Deinde ratione 2.
sexus alii morbi virorum sunt ut Priapismus: Alii *A sexu.*
fœminarum, ut affectus uteri. Tertio ratione æta- 3.
tis ab *Hippoc. 3. Aphor.* morbi nonnulli vocantur *Ab ætate.*
puerorum, ut Epilepsiæ, &c Aliqui Juvenum ut Febres arentes, Phthisis: Quidam senum ut Apoplexia. &c.

Quartò ratione partium affectarum alii mor- 4.
bi universales dicuntur ut Febris, Marasmus, qui to- *A partibus*
tum corpus afficiunt: Alii particulares, qui partem *affectis.*
aliquam peculiarem, ut Ophthalmia, Angina Præ-
tereà morbus omnis, quatenus acquiritur in subje- 5.
cto aut dicitur in fieri tantum esse, aut in facto tan- *A modo*
tùm, aut partim in fieri partim in facto. Item vel *quo in sub-*
consistit in habitu vel in habitudine, & functionem *iecto subsi-*
lædit, vel per se, vel per consensum, de quibus diffe- *stit,*
rentiis suprà dictum est.

Tandem ex causis non paucæ oriuntur diffe- *Differentia*
rentiæ medico necessariæ; Causæ autem illæ, aut *à causis*
sunt internæ; aut sunt externæ, ut sequent Cap. di- *morborum*
cemus. A causis potissimum sumuntur illæ diffe- *1. Morbi*
rentiæ quibus dicuntur morbi nonnulli exquisiti *legitimi &*
& legitimi, qui genuinam suam naturam in corpo- *nothi.*
re obtinent à genuinis propriisq; causis. Alii con- *2. Hæredi-*
tra spurii & illegitimi. Deinde alii hæreditarii vi- *tarii à nati*
tio seminis & materni sanguinis: Alii à nativitate *vitate.*
vitio conformationis in utero. Pleriq; ascititii ab *3. Ab hu-*
aliis causis post partum. Præterea ab humoribus *moribus*
alii morbi sanguinei vocantur ut Synochus, Phleg- *sanguinei.*
mone; Alii Biliosi ut Tertiana exquisita, Erysipe- *Biliosi, &c.*
las: Quidam Pituitosi, ut Quotidiana, Oedema non-
nulli Melancholici, ut Quartana, Schirrhus. Hi o-
mnes vel exquisitè tales sunt ab unica propria causa
ut febres & tumores legitimi: Vel nothi ex commi-
stione humorum, veluti ex redundantia bilis, cum

CAP. I. pituita, Tertiana notha, Erysipelas œdematodes, &c.

4. *A loco & regione Sporadici. Pandemii. Endemii.* Tandem respectu locorum & regionum in quibus complures laborant à *Gal. comment. in* 1. *Epid.* quidam morbi sporadici vocantur nim. morbi specie diversi, qui eodem tempore grassantur: Alii πανδημιοι morbi speciei ejusdem, qui plures eodem tempore infestant. Pandemii autem vel ἐνδημιοὶ sunt, qui unam aliquam regionem vel locum semper tenent, & illius loci vitio potissimum eveniunt; Unde vernaculi & patrii morbi dicuntur. Talis est *Epidemii.* scorbutus ad mare Balthicum, &c. Vel ἐπιδημιοὶ, qui certo quodam tempore in una vel pluribus regionibus grassantur, multosque simul infestant: Hi aliquando benigni sunt, plerumq; maligni & pernici *Pestilentes morbi.* osi, qui pestes & pestilentes morbi propriè vocantur. Hactenus de præcipuis morborum differentiis, cæteræ per se facile intelliguntur.

CAP. II.

De Morborum causis in genere:

Quanta sit necessitas cognitionis causarum in medicina. CUM nihil sine causa fiat, & teste Philosopho, tùm demum cujusque rei effectusque essentiam perfectam, cognitamque habeamus, ubi causas ejus proprias perfectè cognoverimus, Medico imprimis causarum illarum cognitio necessaria erit, quibus sanitas humani corporis conservatur & immutatur. Nam sine ea, (ut admonet *Galenus* 1. & 2. *Methodi*) impossibile Medico erit, morbos dextrè curare aut præcavere; ac sanitatem certa methodo conservare. Requirit enim Medicina, ut effectus in suas causas proximas & ad

adæquatas resolvamus, & demonstratione cognoscamus, quemadmodum alibi demonstratum est. Quare de causis illis in genere, nunc potissimum agemus.

Quid causa & quotuplex?

Causa omnis in relatione ad effectum dicitur, omneq; illud causa vocatur, quod ad effectum producendum concurrit: sive ei quod fit, partem generationis confert. Confert autem dupliciter, vel *per se*, suaq; propria insita vi, quatenus effectum sibi similem gignit, vel *per accidens*, alterius interventu, quatenus videlicet actione sua dissimilem vel contrarium sibi effectum producit, ut, si vomitus vomitu curetur, aut si tetanus in juvene robusto, æstate media, tollatur subita affusione aquæ frigidæ: *Per se* autem causa Galeno est, quæ ex sua natura, ei quod fit, partem generationis confert. *Per accidens* causa contra, quæ non sua vi, sed altertius interventu.

Quid sit causa per se & per accidens?

Quatuor sunt genera causa per se & per accidens.

Deindè in effectus cujusque productione quatuor causæ per se necessariò concurrunt: ac ut Aristoteles demonstrat, quatuor tantum sunt per se causarum genera, ad quæ etiam causæ per accidens reducuntur: quarum duæ *Interna* dicuntur, quia intrant constitutionem effectus, *materia*: subjectum scilicet mutationis in quo & ex quo fit aliquid: deinde *forma*, quæ mutatione aliqua introducitur in materiam: Duæ *Externa*, *Efficiens*, principiũ mutationis in alio, quatenus aliud, & *Finis*, causa illa, cujus gratia res aut effectus ab efficiente producitur. Verùm finis duplex est, unus, qui finit motum in subjecto, finis internus; qui in rebus naturalibus à forma revera non differt, & à Galeno *Scopus* vocatur; alius, qui formam sequitur, *finis* scilicet *externus*, usus rei, unde à Galeno *utilitas* vocatur. Hæ causæ Medico cognoscendæ sunt: Nam scopus artis medicæ autore Galeno, est ipsa sanitas, forma motu acquisita: finis & utilitas, est sanitatis possessio; scilicet, ut muniis ad vitam necessariis fungi valeamus; & ut mole-

stiis careamus meliusque vivamus. Subjectum, est corpus humanum, partesque viventes. Causa efficiens, omne illud quod sanitatem in corpore conservat & morbum depellit.

Morbi & sanitatis causa.

Quare morbus sanitati contrarius idem subjectum habebit, sive materiam in qua, non ex qua cum accidens sit. Nam humor, materia morbi non est, sed propriè efficiens: Deinde usum & finem naturalem morbus propriè non habet, sed terminum, usu sanitatis contrarium, nimirum, *functionis læsionem*; & si augeatur, *mortem*. Gignitur autem morbus, quando pars à naturali termino & statu, ad non naturalem movetur: Restituitur sanitas & curatio perficitur, quando à non naturali ad naturalem reducitur. Quia verò contrariorum contrariæ efficientes causæ sunt; causæ morborum, contrariæ erunt causis sanitatis, ac vice versa: atque ita ex se mutuò intelliguntur.

Quomodo à Medicis vox causa sumatur?

De his solis efficientibus morborum causis, nunc præcipuè dicemus: nam Medici cum Platone pro eodem vocabulo *causa & efficientis* plerumque utuntur, adeò, ut ubicunq; Galenus causæ mentionem simpliciter facit, effectricem solam intelligat. Per hanc, non solùm morbus ex potentia materiæ educitur, sive in subjecto gignitur, sed etjam, si immediata fuerit, morbum illum de suo subjecto primo demonstrat, ac eodem planè modo à morbis symptomata oriuntur, & per morbos ut causas efficientes cognoscuntur.

Definitiones perfectæ morborum.

Quare ea perfecta morbi alicujus definitio erit, quæ per causam propriam, affectum ad certum subjectum restringit, & quæ immediate sequuntur accidentia propria explicat. Veluti, Apoplexia, si pro morbo sumatur, perfectè definitur, obstructio ventriculorum cerebri; & carotidum, animales functiones repentè tollens, ab humore crasso, affatim

irru-

irruente & occludente. Sin ut ſymptomata conſideretur, definitur, privatio repentina functionis animalis, obſtructione ventriculorum cerebri, ex humore craſſo affatim irruente: ita, vel una definitione natura morbi, & proprii ſymptomatis cognoſcitur, & ſimul per propriam cauſam, affectus ad certum ſubjectum reſtringitur.

Efficiens autem cauſa quatenus effectus adhuc producitur, 1. *de locis Affectu*; definitur id, quo nos tangente, paſſio generatur, & quo diſcedente, quieſcit. Ex paſſione verò oritur affectus, ut alibi dictum eſt; ac proinde mediante paſſione aut mutatione aliqua ſubjecti, affectus omnis à cauſa efficiente producitur. *Definitio efficientis cauſa.*

Verùm effectrix cauſa per ſe, ſimpliciter, nec paſſionem, nec affectum ullum producit, *ut Gale. 2. de Cauſis morbus declaret*, niſi hæc tria concurrant; 1. Vis efficientis ſatis valida & magna. 2. Spacium temporis paſſioni debitum. 3. Aptitudo materiæ, quibus addi poterunt, ſitus conveniens efficientis & materiæ, ut ſcilicet materiam ritè contingat, ſive ex contactu agat. Sub efficientis vi ſatis magna comprehendimus. I. genus & gradum qualitatis; à qua actio: alia enim qualitas magis, alia minus efficax in ſuo genere eſt, & quælibet qualitas quatuor gradus habet: Deindè comprehendimus juſtam magnitudinem cauſæ efficientis; & debitum numerum: ac tandem, motum effectui congruentem. Quia verò partes temporis, partibus motus ſemper correſpondere debent, in omni mutatione legitimum tempus neceſſariò requiritur: Verum nulla fit mutatio, ſine aptitudine materiæ: apta autem eſt materia, quæ efficienti cauſæ facilè cedit, minimamque reſiſtit: quæ verò difficilè cedit, plurimumque reſiſtit; ἀνεπιτήδειος Indiſpoſita dicitur. *Tria ſunt requiſita ut efficiens certum effectũ producat.* I. II. III.

Divisio causæ efficientis.

Omnis autem efficiens causa morborum, vel *Evidens & manifesta* est; vel *Occulta & latens*. Evidentes causæ, omnibus sensu notæ sunt, ad quarum cognitionem nulla conjectura opus est; Hæ à Galeno *Procatarctica*, id est, *praincidentes*, item *recentes causæ* dicuntur; A veteribus, *occasiones morborum*; à plerisque *externæ causæ*; licèt omnes extrinsecus tantum non adveniant, nam nonnullæ intrinsecus proveniunt, sive à nobis excitantur, ut affectus animi, & exercitia: Sed externæ dicuntur, quia omnibus extrinsecus patent, & interea non numerantur, quæ corpus nostrum constituunt. *Occultæ* verò causæ sunt, quæ interius latent, & non sensibus, sed artificiosa conjectura cognoscuntur, unde internæ causæ communiter dicuntur.

Evidens sive procatarctica causa.

Causa Occulta.

Evidentiũ causarum divisio in necessarias & non necessarias.

Evidentes autem causæ duplices sunt, aliæ, quæ necessariò nobis occurrunt, & sine quibus vivere non licet: Aliæ contra, quæ nulla necessitate obveniunt, & quas declinare possumus. Hæ omnes causæ, sua natura noxiæ non sunt, & secundum propriam rationem actiones nec lædunt nec juvant, præcipuè verò, illæ, quæ necessariò nobis occurrunt, undè à rebus secundũ naturam, & contra naturam, distinguuntur, & à Medicis peculiari nomine, *Res non naturales*, dicuntur: quia eorum usu moderato sanitas conservatur: immoderato usu, morbi giguntur: quare Causæ salubres, nunc insalubres, vocantur, in quibus moderandis pars artis medicæ, de Tuenda sanitate, consistit.

Res non naturales sex sunt.

Eiusmodi res non naturales sunt tantum sex; nimirum, 1. *Aer*, 2. *Cibus, potus*. 3. *Retenta*, *excreta*, 4. *Somnus*, *vigilia*, 5. *Motus, quies*, 6. *Animi pathemata.* Cæteræ causæ procatarcticæ ad vitam necessariæ non sunt, sed fortuito nobis obveniunt, ut casus, ictus lapidis, gladii & similia infinita, quæ arte medica prævideri semper nequeunt. Ex illis autem

ex rebus non naturalibus, ut à mediocritate recedunt, duæ materiam & pabulum gignendis morbis præbent, nimirum, *alimenta supra modum aucta, & excrementa immodicè retenta.* Cæteræ magis sua qualitate subjectas corporis partes & contenta alterant. Primùm autem AER, qui nos ambit, & quem respirando attrahimus & emittimus, magnam vim habet in alterandis nostris corporis. Nam cum aere ne momento quidem carere possimus, fit ut nos continenter afficiat, & in suam qualitatem alteret. Consideratur in aere qualitas modusque substantiæ. Aer autem qualitate temperatus, deinde in sua substantia tenuis, serenus, purus; corpus & contenta in bono statu conservat; contrà aer intemperatus, instabilis, pestilens, crassus, caliginosus, corruptus. Talis redditur aer, propter dispositionem vel temporum, vel locorum, vel regionum, vel cœli ex vario syderum positu, aut maligno influxu, vel quia vapores noxios à terra aut aquis suscipit. Igitur sub aere hoc loco comprehendimus dispositiones temporum anni, locorum, & regionum, de quibus in Physiologicis capite de Temperamentis dictum est. Calida autem aeris constitutio, qualis accidere consuevit æstate sub cane circa meridiem in regionibus calidis flante austro, Humores partim extenuat & discutit, partim adurit, bilem auget & acuit, ac morbos acutos gignit, spiritus inflammat, & non solùm calorem præter naturam in toto excitat, sed etiam corpora extenuando porosq; aperiendo calorem nativum evocat & dissipat, &c. Contrà frigida dispositio aeris, quæ hyeme potissimùm evenit, noctu flante borea aut aquilone in regionibus frigidis per se humores incrassat, aut intra corpus coercet, partes exteriores densat, poros occludit, undè destillationes, &c. Verùm nisi ita augeatur, ut violentia frigoris ad interiora pertingat, & calorem nati-

I. *Aer quibus modis corpora afficiat.*

vum viſcerum extinguat aut debilitet, per antipe-riſtaſin ſpiritum cum ſanguine ad interiora revocat; undè melior appetentia, &c. Sicca aeris intemperies, qualis eſſe ſolet initio autumni, aut in ſicca cœli conſtitutione, flante euro, in locis arenoſis; corpora denſa, dura ſolidaque efficit & extenuat, putredines quidem coercet, & ſuperfluos humores abſumit, ſed ſimul eos, qui reliquuntur in corpore exiccat & incraſſat, à quibus obſtructiones fiunt, ſi caliditati conjuncta ſit, humores adurit, atram bilem gignit, &c. Contrà humida aeris diſpoſitio qualis contingit in pluvioſa aeris conſtitutione, manè in locis humidis, circa initium veris, corpora mollia, laxa & debilia reddit, ſpiritus obfuſcat, Humores ſuperfluos accumulat; caloremque nativum obtundit; à quibus cruditates, deſtillationes, obſtructiones, &c. oriuntur, potiſſimum ſi intemperies frigida ſit conjuncta, ſin cum calida putredines gignit, & putridos, peſtilentesque morbos excitat. Similis ratio eſt craſſi & caliginoſi, quæ eſt humidi, ſed ſpiritus magis obfuſcat, & calorem nativum viresque corporis & animi degravat. Præterea inæqualis aut inſtabilis aeris conſtitutio, ut quando eodem die modò frigus, modò calor fit, teſte *Hipp.4. Aph.3.* autumnales, id eſt inæqualis: conſtantes malique judicii morbos expectare oportet. Tandem aer corruptus aut prava & peſtilenti qualitate affectus à cœli impreſſione, vel quia non perflatur, vel quia pravos halitus ex terra aut aquis ſuſcipit, corpora noſtra ſua qualitate inquinat, & morbos epidemicos peſtilentesque gignit. Poſt aerem ſequitur cibus & potus, quorum legitima adminiſtratione & uſu ſanitas conſervatur; illegitima omnis generis morbi generantur. Conſiſtit legitimus uſus, in debita alimentorum forma, & quantitate, qualitate, tempore & modo, ut in Therapeuticis capi. de Diæta demon-

2. *Cibi & potus quomodo nos lædant.*

demonstratur. Quare læditur sanitas, primùm ubi non servatur idonea diætæ forma & quantitas, nimirùm si aut plenior victus forma sit, majorque alimenti copia exhibeatur, aut tenuior victus minorque alimenti copia, quàm necessitas exigit, viresque requirunt. Nam à multis fomentis sive alimentis, calor nativus debilis, qualis in senibus obruitur & extinguitur, perindè ut parvus ignis à multis lignis injectis; contra defectu sive paucitate ciborum corpus consumitur, ipséque calor nativus elanguescit ut docet *Hipp.* 14. *aph.* 1. Eadem ratio est in modo cibandi, quæ est in quantitate, si sæpè plus cibi offeratur, quàm natura postulat, vel rarò minusque. Peculiariter ubi plus alimentorum ingeritur, quàm modo naturæ conveniat, oritur teste *Galeno*. *Com.* 17. *aph.* 2. πλησμονή, quæ interdum pro omni repletione tàm ciborum, quàm humorum sumitur, *ut* 22. *Aph.* 2. Propriè pro repletione ciborum, quæ à Latinis satietas vocatur. Ex repletione cibi oritur in venis repletio humorum, plethora aut cacochymia multorum morborum causæ. Nam quando natura illam ciborum copiam in bonum sanguinem convertit, fit plethora; si nequeat, gignuntur cruditates, variæque cacochymię species. Contrà, inedia aut ubi minus cibi assumitur, quàm natura exigat, non solùm humores in vasis, sed etiam substantia partium, spirituum, & caloris nativi consumitur, vires debilitantur, Deindè humores crudi concoquuntur, & evacuantur, sed corrupti & biliosi concitantur, & in furorem aguntur. Cibi potusque ut quantitate, ita quoq; qualitate aliqua alterando nos lædunt. Proprium autem medicamenti est corpus nostrum alterare; alimenti verò quatenus alimentum à corpore nostro alterari, & in substantiã ejus converti; attamen multi cibi potusque utrãque vim habent, nimirùm alendi ob similitudinem substan-

CAP. II.

CAP. II. tiæ; & alterandi ob qualitatem exuperantem, quæ in corpore sano similem intemperiem efficit, in ægro contrariam temperat, Cujus ratione dum cibi à natura concoquuntur, in similes qualitatis humores facilè convertuntur, undè calidi cibi calidam intemperiem, calidosque humores gignunt; frigidi frigidos, &c. Lædit quoque cibus, si idoneo tempore non assumatur, nimirum hora non consueta, priore cibo non concocto, nec ventriculo exonerato. Nam tempus hoc antevertere cruditatis, obstructionum, aliorumq; morborum causa est. Protrahere verò diuque famem tolerare, ventriculum pravis humoribus replet, &c. Tandem varii cibi non debito ordine assumpti morbos quoq; efficiunt, ut si primò assumantur, qui longum tempus ad concoctionem in ventriculo requirunt, deindè qui citò conficiuntur, & in ventriculo diutius retenti in pravos succos corrumpuntur, &c. de quibus omnibus latius in capite De Diæta dicetur. Tertiò ad vitam conservandā *retenta & excreta* pertinent, Ubi enim, quæ accommodata sunt ad alendum secundū naturæ modū retinentur, in corpore, deinde evacuationes naturales aut consuetæ, utilesq; procedūt ac evacuantur, quale, quantum, quando, aut quomodo oporteat, sanitas corporis conservatur; si aliter procedant, morbi generantur. Naturales evacuationes hîc voco per alvum, urinas, & habitum corporis, bilis ex vesicula fellis ad intestina, &c. Consuetas utilesque seminis in viris & fœminis justæ ætatis, & peculiariter menstrui sanguinis in fœminis, in nonnullis sanguinis per hæmorrhoides, per nates, item muci è naribus, &c. Nam ubi retenta à naturæ modo recedunt, veluti: si sanguinis copia in venis redundaverit, oritur plethora: sin qualitate peccaverint aut naturales vel consuetæ evacuationes supprimantur parciusvè quam pro naturæ modo fluant; sequetur excre-

3. *Retenta & excreta qua ratione lædunt.*

men-

mentorum inutilium corruptorumque humorum proventus, cacochymia, cachexia, oppressio virium calorisque nativi, &c. Verùm ubi expelluntur utilia, quæ retineri debent, ut sanguis, aut utilia cum inutilibus, aut inutilia intẽpestivè, immodica quantitate, non debito modo, aut per non naturales vias; calor nativus viresq; omnes exhauriuntur & dissolvuntur, corpus consumitur, & ab his varii morbi generantur. Nam plurimum replere, aut evacuare naturæ inimicum est. Quarto loco inter res ad vitam necessarias collocantur *somnus & vigilia*. Nam vigiliæ per se sunt functiones primi sensus; somnus verò functio non est, sed functionis quies à natura instituta, ut vires defatigatæ vigiliis reficiantur. Deinde vigiliæ ad distributionem alimentorum per corpus & excrementorum expulsionem, somnus magis ad concoctionem confert: utriusque igitur moderatus usus sanitatem tuetur & conservat: immoderatus labefactat & corrumpit. Nam somnus immodicus: spiritus caloremque nativum obruit, & suffocat, vires enervat, crudorum humorum & excrementorum copiam in corpore accumulat, &c. At vigiliæ diuturnæ supra naturæ modum, substantiam spirituum & caloris nativi dissolvunt vires corporis exhauriunt, concoctiones impediunt, bilem accendunt, sensus mentemque deturbant, corpora exiccant & extenuant, &c. Quintò similis ferè ratio est in *motu & quiete*, sicut in somno & vigiliis. Motus autem sive exercitationes corporis moderatæ, ante cibos peracta concoctione, calorem nativum excitant, spiritus agiliores reddunt, corpus roborant, undè melior concoctio & excrementorum omnium evacuatio. Contrà ociũ & intempestivæ exercitationes officiunt. Nam ocium & consuetæ exercitationis remissio, calorem nativum obruit, & obtundit, vires

4. Somnus & vigilia quomodo sanitatem lædant.

5. Motus & quies qua ratione nos afficiant.

omnes

omnes enervat, evacuationes impedit, ac excrementorum vitiosorumque humorum copiã auget, &c. At immodici labores & exercitationes calorem nativum & spiritus exhauriunt, vires corporis dissolvunt, humores dissipant, aut commovent, concoctiones impediunt, vasa interdum disrumpunt, corpus gracile & biliosum reddunt, &c. Tandem vehementes animi perturbationes non minùs, quàm immodicæ corporis exercitationes nos lædunt, quatenus cum impetu spiritum & sanguinem vel ad cor revocant; vel ad exteriora effundunt. Nam primùm timor & tristitia, quia calorem ad interiora revocant, partes externas refrigerant, calorem nativum obruunt, cor premunt, vires omnes debilitant; undè pulsus parvi, rari, debiles, aliquãdo syncope, præcipuè à timore, qui non sensim ut tristitia sed confertim spiritum ad cor revocat, & ubi natura debilis est, tanto cum impetu nonnunquam, ut vires omnes resolvantur & suffocato calore nativo in corde mors subsequatur. Deinde tristitia non minùs quàm timor totum corpus refrigerat & siccat, vigilias inducit, concoctiones vitiat, sanguinẽ melancholicum morbosq; melancholicos efficit. Gaudium autem profusum ita vehementer Spiritum à corde interdum effundit, ut dissipetur, & cor deserat, quare in iis: qui natura debiles sunt, syncopen, & repentinam mortem aliquando inducere solet. Ira verò repentè spiritum effundit cum copia caloris effervescentis adhuc circa cor: cujus ratione spiritus primùm, deinde humores accenduntur & concitantur, totumque corpus incalescit & pro dispositione corporis omnis generis febres calidæque intemperies generantur. Verecundia & Agonia mixti motus sunt, & inæquales; sed Agonia cum sit vehementior compositus ex ira & metu amborum pericula inducit. Cætera de legitimo & ille-

Perturbationes animi quomodo lædant.

illegitimo usu sex rerum non naturalium explicabuntur *in Therapeut. capite de Diæta*. Hæ causæ procatarcticæ ad vitam necessariæ sunt, cæteræ non necessariæ, sub quibus comprehenduntur contagium & venena.

Cap. II.

Est autem *Contagium*, quod ab uno in alium transfertur, vel im mediatè, per mutuum contactum, ut in scabiosis, vel mediatè, per quædam μιάσματα sive seminaria, sub halitus & vaporis specie aeri communicata; aut corpori quod fomitis rationem habere potest; ita pestis grassatur, & phthisici aliorum pulmones, lippi aliorum oculos halitu inficere solent.

Quid contagium?

Venena verò sunt corpora cordi inimica, & humanæ naturæ corruptiva: *Inimica* dico; quia temperamentum cordis & calorem nativum principaliter dissolvunt, licèt alias partes etiam lædant: talia vel à venenatis bestiis ejaculantur, vel assumuntur, aliquando etiam adhibentur; & lædunt, nunc qualitate prima, nunc secunda, aliquando proprietate substantiæ.

Quid venena?

Omnes hæ causæ procatarcticæ tàm necessariæ, quàm non necessariæ, ad quatuor illa capita, quæ 1. *de Tuen. Sanitat. à Galeno enumerantur*, reduci poterunt, scilicet, *ad assumenda, evacuanda, adhibēda, agenda*. 1. Ad assumēda pertinet cibus & potus, item medicamenta, venena, & similia. 2. Ad vacuanda, ea quæ naturaliter excernuntur, & præter naturam retinentur; 3. Ad adhibenda, aer, & quæcunque extrinsecus corpus alterant, contundunt, secant, divellunt, &c. 4. Ad agenda, exercitia, motus, vigiliæ, quibus opponuntur quies, præterea animi affectus.

Omnes causæ procatarcticæ ad 4. capita à Galeno reducuntur.

Occulta sive Interna causa originis suæ respectu, vel *Congenita & Nativa* est, vel *Ascititia*: Congenita, in utero ab ipso ortu contrahitur: *Ascititia*

Internarũ causarum divisio.

O verò;

II.

Congenita causa Ascititia.

verò; post ortum. Contrahitur autem in ortu, vel ex ipsis generationis principiis, & vitio uteri, vel externo alioquo errore, in formatione partium. Ac primum, naturali actione caloris nativi in humidũ, corporis cõstitutio, sensim, decursu ætatis, ad mortem usque immutatur: præter naturam, à prava partium gignentium dispositione vitia quædam semini & materno sanguini communicantur, quæ iisdem fœtus partibus innascuntur, unde morbi hæreditarii, ut phthisis, calculus, lepra, & similia atque hæ causæ occlutæ, ipsi substantiæ partium insunt, ut seminarium morborum; vel aptitudo ægrotandi, propter quàm à levi quacunque causa immutantur: aliquãdo fœtus in utero ipsum morbũ cõtrahit.

Origo morborum hæreditariorum

Alia divisio internarum causarum.

Verùm causæ omnes internæ, prout ad morbum producendum concurrunt, dividuntur in προηγουμένας, id est, *Antecedentes*, & συνεκτικάς, id est, *Continentes*. *Antecedens* propriè causa est, quæ effectum antecedit & per se propriè tantisper durat, actuque movet, donec effectus constituatur, sive continens morbi causa in actum deducatur: Constituto enim effectu desinit motus; & propriè causa antecedens actu adesse non dicitur. Nihilominus continens sub antecedente interdum contineri dicitur, ut plenitudo, & antecedens & continens causa à *Gal. lib. contra Iulianum*, vocatur; verum illa tantum antecedens fit continens, quæ cũ morbo permanet, & immediata morbi causa est. Nam *Continens* causa, est propriè immediata & adæquata ipsius morbi causa, quæ autore Galeno, in ipsa effectus generatione essentiam habent, sive, cum effectu esse incipit, effectumque perpetuò fovet, ut pars essentialis morbi, ac qua posita ponitur, sublata tollitur effectus. Quare continens est per se causa, quatenus morbi actu sunt, à quorum essentia separari nequit; similiter, morbi sunt continentes causæ suo-

Quid causa antecedens?

Quid causa Continens?

suorum propriorum symptomatum, veluti humor crassus, infarctus ventriculis cerebri, continens causa est apoplexiæ, sive obstructionis ventriculorum; & tādiu durat, quàmdiui ipsa obstructio: Similiter, obstructio illa, est continens causa repentinæ privationis functionis animalis. At antecedens & procatarctica, tantùm sunt causæ rerum in potentia, vel adhuc motu nascentium, sive morborum in fieri: quare sublato motu & passione subjecti, permanet plerumque morbus, sed propriè nec antecedens, nec procatarctica causa. Ita ignis calidæ intemperiei causa esse potest, quatenus alteratione sua intemperiem gignit, non quidem intemperiem actu fovet; & crassus humor, causa antecedēs obstructionis dicitur, quatenus obstructionē gignere potest, & motu suo meatum occludit, aut obstructionem adhuc gignit, & non quia ingenita permanet & actu obstructionem continet, ita enim continens causa est. Nam propriè antecedens causa continentem in actum deducit, & antecedentē procatarctica.

Nō omnes causæ necessariæ sunt ad cuius libet morbi productionem.

Quare in universum tria erunt causarum genera: verùm, ad cujusque morbi productionem omnes necessariæ non sunt, siquidem procatarctica causa aut extrinsecus corpori, aut contentis vim infert, ideò morbos excitat nunc per se sola, nunc per antecedentes causas, Deindè, causa antecedens cum se actu movet, (potest enim latere) aut per se morbum facit, aut mediante continente; & tum tres causæ concurrere possunt: sed Continens causa cum morbo incipit, & ut pars essentiæ morbum continuò fovet: quare à Contentiva sumitur indicatio semper curativa, à cæteris tantum præservativa.

Argenterii & Iouberti opinio de causa continente.

Sunt nonnulli, qui in morbis Continentem causam esse dicunt nō debitam proportionem constituentium, sive excessum & defectum componentium, ut in intemperie calida, calor auctus in parte,

CAP. II.

proprotionem quam cum aliis qualitatibus habet, vitiat: Vitiata proportio qualitatum, excessu caloris partis constitutionem lædit, sive intemperiem calidam introducit: Quare illam vitiatam proportionem, sive excessum caloris, continentem causam intemperiei calidæ vocant: Nam non tollitur illa intemperies, nisi proportio corrupta à contrario, ad mediocritatem reducatur. Verùm ejusmodi proportio vitiata qualitatum excessu caloris in parte, ab ipsa constitutione sive intemperie calida propriè non differt, & formalis causa potius est.

Quibus morbis proriè tribuatur causa continens.

Propriè autem illis morbis tribuitur continens causa, qui causam habent in parte permanentem & foventem, quæ sibi similem in parte non generat, nec se multiplicat, quod plerisque morbis Organicis convenit, & nonnullis in solutione continui; qui à materia distendente fiunt. Omnes autem morborum internæ causæ, vel in Continentibus sunt, id est, in ipsis partibus solidis, vel in Contentis; quibus addi poterunt spiritus. Ac primum, ab ortu vitio seminis & materni sanguinis ipsis partibus solidis causæ morborum hæreditariorum innascuntur: unde alii aliis morbis magis à natura obnoxii & opportuni sunt: ita, qui longo collo, & angusto pectore sunt Phthisi; qui angustas venas habent, obstructionibus; qui sicco & tenui corpore sunt hecticæ; qui calido & humido corpore, putridis morbis.

Qua ratione morbus fiat morbi causa.

Præterea figura partis vitiata; aut tumor comprimens, meatum aliquem simul offendere solet, atque ita in parte morbus fit morbi causa. Verùm, contentorum vitia morbi esse nequeunt, sed vel causæ morborum, ut partis alicujus constitutionem lædunt, vel symptomata, quatenus vitiatam constitutionem consequuntur.

Contenta duplicia sunt,

Contenta autem duplicia sunt, alia naturalia quæ naturaliter ex alimentis gignuntur, omnibusque

Cap. II.

que insunt, qualia sunt, humores alimentarii, & excrementitii, veluti, chylus, sanguis, pituita, bilis utraque, item feces, urina, semen, lac; His addi poterunt vapores utiles: ac etiam spiritus: Alia non naturalia sunt, quæ præter ordinem naturæ insunt, ut, pus, calculus, grando, vermis, flatus, fumosi vapores, & similia. Hæc sua natura noxia sunt, & inter causas insalubres semper numerantur: illa verò natura sua noxia non sunt; sed ubi naturæ legibus tenentur causæ salubres, ubi à naturæ modo discedunt, insalubres & morborum effectrices vocantur: Discedunt autem â naturæ modo vel quantitate sola, vel qualitate sola, vel utraque.

1. Naturalia.

2. Non naturalia.

Contenta trifariam à natura modo discedunt.

Ac primum qualitatis vitia, sunt vel in primis qualitatibus; excessus scilicet caloris vel frigoris, ac similia, &c. vel in secundis, ut lentor, crassities, acrimonia, malignitas, &c. veluti, si flava bilis in vitellinam aut atram convertatur, sanguis aduratur, & ex pituita naturali, salsa efficiatur. His addi poterunt putredo, inquinatio, & curruptio humorum. Præterea sub qualitate vitiosa comprehenduntur substantiæ alienæ & non naturales in corpre, ut calculi, lumbrici, pus, &c.

Vitia contentorum in qualitate.

Deinde, quantitatis vitia in contentis propriè duo sunt, *Exuperantia*, ubi supra naturæ modum augentur, & *Penuria*, quando infra naturæ modum deficiunt. Spiritibus verò unicum vitium quantitatis ratione accidit, nimirum, penuria. Verùm excrementorum immodica excretio, ac consuetarum vel temporariarum evacuationum, ut urinæ, fecum, hæmorrhoidum, mensium, & similium suppressiones, quia sensibus manifestæ sunt, evidentibus causis annumerantur; propriè verò, ut excrementa illa in corpore continentur & latent, morbosque redundantia sua excitant, antecedentes causæ vocantur.

In quantitate.

De Plethora eiusque differentiis.

Propriè autem & simpliciter solius sanguinis redundantia, deinde, omnium quatuor succorum æqualiter se habentium, *Plethora* dicitur: Impropriè verò, redundantia bilis flavæ atræ, aut pituitæ, plethora aliquando vocatur, sed cum adjectione tantum, nimirum, *plethora biliosa, plethora melancholica, plethora pituitosa.* Nam ubi humor alius à sanguine solus redundat, *Cacochymia* propriè dicitur. Omnis plethora duplex est, aut quo ad vasa, vasorumq; capacitatem, aut quo ad vires. Plethora autem quo ad vasa est, quando humores tanta copia redundant, ut vasa in tumorem attollant, & distendat. Atque hæc plethora, si boni sanguinis sit, cum totius corporis rubore & tumore & pulsus magnitudine conjuncta erit, ac corporibus sanis, præcipuè verò juvenibus bono & liberali victu utentibus, accidit. Plethora verò quo ad vires, sive quæ viribus confertur, est, ubi ea tantum copia humorum fuerit, quæ vires corporis gravat & premit, & non propriè, quæ vasa distendit: quod evenit, ubi virtus aliqua occasione debilis, nequit copiam illam gubernare, unde à natura relicta, putrescit, & gravem Cacochymiam inducit. Fit non rarò, ut vasa nimia copia distendantur, & simul vires premantur, & tum conjungitur plethora, quæ ad vasa, cum ea, quę viribus confertur, unde oritur composita plethoræ species.

Cacochymia quid & quotuplex.

Cacochymia propriè est omnis vitiosi humoris in corpore redundantia sivè vitio viscerum sive alimenti, quæ duplex primùm est: unà cum humor alius à sanguine quantitate modum exuperat, scil. bilis flava, malancholia, aut pituita, unde cacochymia biliosa, vel melancholica, vel pituitosa est, vel ex his composita. Altera quandò qualitas humoris vitiatur quantitate conveniente servata, veluti si sanguis, aut humor alius ita corrumpatur vel putrescat, ut à natura non regatur, hæc cacochy-

cochymia cum sensu gravitatis conjuncta est, & pulsu inæquali, proindè non minùs, quàm plethora quoad vires virtutem premit. Causæ autẽ omnis redundantiæ humoris in corpore vel externæ vel internæ sunt; quæ vicissim ad tria genera reduci poterunt; aliæ enim propriè efficientes; quædam materiam suppeditant; cæteræ humorem genitum præter naturæ modum in corpore detinent. Efficiens autem causa sanguinis est calor immoderatus, modicéq; humidus; bilis calor immoderatus siccus, magis adhuc moderatus, ubi gignitur bilis atra; causa pituitæ est calor debilis humidusque, melancholiæ siccus.

Causæ omnis redundantiæ humoris triplices sunt.

Quare ut à plethora incipiamus, Causæ redundantiæ sanguinis in corpore efficientes ex internis sunt calida humida corporis constitutio, præcipuè jecoris & cordis, adolescentia, deindè ætas juvenilis; ex procatarcticis vernum tempus, regio aerisvè constitutio temperata, vita incunda sine curis; materiam suppeditat, victus plenior, & liberalior ex alimentis boni succi multi nutrimenti, qualitatis moderatæ, substantiæ mediæ, cujus generis sunt, carnes pullorum gallinaceorum, perdicum, turturum, vituli, hœdi, Juniorum animaliũ castratorum, ova recentia, panis similagineus, fermentatus, benè coctus, pisces saxatiles, vinum dulce, rubrum, &c. Detinent aut colligunt sanguinem in corpore, ocium, & solita exercitatio intermissa, suppressio consuetæ alicujus evacuationis sanguinis per uterum, hæmorrhoides, nares, phlebotomia consueta omissa, &c. Cacochymiæ biliosæ causæ efficientes primùm sunt viscerum intemperies calida sicca, quæ si augeatur, bilem flavam in vitellinam, hinc in atram convertit, deindè ætas Juvenilis, tempus æstivum, aerisq; constitutio calida sicca, vigiliæ, ira, exercitationes & labores immodici: materiam suppeditant diæta ex alimentis calidæ siccæ qualitatis,

Causæ redũdantis sanguinis sive plethora.

Causæ cacochymiæ biliosæ.

tenuis substantiæ, quæ plerumque vel aëria sunt, ve[l] dulcia & pinguia; detinent in corpore suppressi[o] evacuationis bilis à jecore & vesicula fellis ad in[-]testina, consueta purgatio bilis omissa, &c. Simili[-]ter cacochymiæ melancholicæ causæ sunt, sicca to[-]tius corporis, aut præcipuorum viscerum constitu[-]tio, ætas ingravescens, tempus autumnale, aeris[-]que status inæqualis, interdum calidus siccus, in[-]terdum frigidus siccus, vigiliæ, curæ, solicitudines, timor & tristitia, labores immodici; Materiam po[-]tissimum suppeditant alimenta crassi succi, terrenæ substantiæ, siccæ qualitatis, ut caro animalium se[-]niorum non castratorum, caro cervina, caprina, bu[-]bula, leporina, carnes & pisces fumo indurati, au[t] sale conditi, legumina, brassicæ, caseus vetus, pani[s] furfuraceus, potus vini nigri crassi, &c. Colligun[t] & detinent in corpore suppressio consuetæ evacua[-]tionis melancholiæ per uterum aut hæmorrhoides, aut lienis venarumq; obstructione, solita purgatio melancholiæ prætermissa &c. Quarto redundan[-]tiæ humoris pituitosi causæ sunt præcipuorum vi[-]scerum frigida humida intemperies, caloris nativi tanta debilitas, ut alimenta perfectè non concoquat, sed cruda relinquat, ætas decrepita, tempus hyber[-]num, otium, animi tranquillitas, locus palustris, somnolentia, frequens balneatio à cibo; materiam suppeditant ebrietas, ingluvies, alimenta refrigeran[-]tia, humectantia, ut caro agnina, & animalium oci[-]osè viventium, pisces & volucres degentes in aquis palustribus, fructus, fungi, potus vini, aut cerevisiæ recentis, &c. Detinentur & coacervantur pituitosi humores in corpore, suppressione consuetæ eva[-]cuationis pituitæ per vomitum aut alvi dejectio[-]nem, per nares, urinas sive spontè, sive auxilio artis, exercitationes solitæ omissæ, &c. Tot modis pec[-]cant nimia copia quatuor humores in corpore, à

Causæ redũdantiæ melancholiæ.

Causæ redũdantiæ pituitosi humoris.

ſua natura degenerant, & pravam qualitatem ſive corruptelam contrahunt; primùm ob pravam viſcerum intemperiem, ut in leproſis, &c. Vel quia aduruntur, veluti quando bilis flava aut melancholia in atram bilem tranſmutatur, &c. Deindè quia in corpore putreſcunt; putreſcunt autem ſive calor eorum nativus à peregrino corrumpitur, Ubi vaſorum natura per perſpirationem, & ventilationem naturale temperamentum conſervare, & juxta morem humoribus dominari nequit; propter obſtructionem ipſorum vaſorum, conſtipationem pororum cutis, & plenitudinem vires gravantem. Tertiò pravitatem contrahunt humores, ubi ex alimentis corruptis, praviq; ſucci & qualitatis generantur: tandem quia contagione quadam ab aere vitiato, aliisque externis cauſis & inquinamentis corrumpuntur. His ſpeciebus cacochymiæ adduntur à nonnullis redundantia ſeroſi ſive aquoſi humoris & flatus. Serum autem peculiaris humoris ſpecies non eſt, ut pituita: Nam quot ſpecies ſuccorum in venis continentur, tot ſpecies quoque ſeroſi humoris ſunt; & quilibet humor ſuum ſerum habet, copioſiſſimè tamen provenit in iis, quorum viſcera frigida ſunt, jecur aut lien obſtructum, ex multo potu aquæ aut cerevisiæ tenuioris, ac ex cibis aquoſæ ſubſtantiæ, ut ſunt fructus horarii, &c. Detinent in corpore vis retentrix robuſta, expultrix infirma, ſuppreſſio urinæ & conſuetæ evacuationis per ſudores, &c. Flatus verò cruditatis ſoboles eſt. Nam generatur ab imbecillitate concoctricis ventriculi, materiam non perfectè tranſmutantis. Cauſa flatus eſt, debilitas caloris nativi in ventriculo contracta, ex intemperie frigida, ſine aut cum materia, vel per conſenſum ex obſtructione lienis & venarum meſeraicarum, &c. Materia ex qua fiunt flatus, eſt craſſa frigida genita vel intra corpus, ut humo-

Cauſa corruptionis humorum

Cauſa redũdantiæ ſeroſi humoris.

Cauſa flatuum.

res crudi, pituitosi & melancholici; vel extra, ut alimenta crassa cruda, aut sua natura flatulenta, quali sunt fabæ, castanea, bulbi, rapæ, &c. De generation flatuum latiùs capite de vitiis concoctionis dice tur.

Redundantia humorum secundum regiones corporis.

His modis humorum quantitas & qualita vitiatur. Verum redundantia illa, aliquando in toto corpore omnibusque vasis continetur, interdum in una regione vel parte corporis. Regiones autem tres sunt. *Prima* complectitur ventriculum, intestina, venas mesaraicas, lienem, & simam partem jecoris. *Secunda:* Vasa corporis majora à sima jecoris, scilicet, venam cauam, & arteriam magnam. *Tertia:* Venas & arterias minores, in ambitu totius corporis, & meatus partium. In singulis regionibus certa alimenti concoctio perficitur, & prior posteriori semper alimentum præparat, ut alibi dictum est. Sed posterior vicissim prioris vitia corrigere nequit, quare in singulis regionibus ac etiam regionis partibus, pro varia partium constitutione, varia etiam excrementa oriuntur; omnium interiorum morborum causæ. Nam in prima concoctione, vitio ventriculi aut alimentorum, gignitur cruditas; & corruptio. Deinde in secunda concoctione, ex prava dispositione hepatis, & ministrantium, scilicet, lienis & vesiculæ fellis, aut vitio chyli, sanguis vitiatur: Unde Cacochymia biliosa, pituitosa, vel melancholica in vasis majoribus relinquitur.

Præterea in tertia regione, ejusq; singulis partibus, varia excrementa coacervantur, partium plerumque vitio, quæ alimentum suum non perfectè concoquunt & assimilant, nec excrementa sua discutiunt & aliena expellunt, Nam coacervatur in parte materia vitiosa, vel per *Congestionem*, vel per *Fluxionem*. Per congestionem, quando in parte gignitur proprio illius partis vitio; scilicet, ob debili-

Dupliciter coacervatur in parte materia vitiosa.

tatem,

 CAP. II.

[...]tatem virtutis concoctricis & expultricis. Per fluxionem verò; quia aliunde humorem suscipit, sive ab alia parte demandatur, & mittitur, vel partis mittentis ratione, vel recipientis, vel utriusque. Verùm de his omnibus alibi latius agemus. Tandem ex tertia concoctione in partibus redundant interdum nonnulla, quæ vel naturalia sunt, ut semen & lac, vel præternaturalia, ut pus & sanies, quæ diu detenta in corpore, morbum efficiunt. Nam semen præter naturam detentum corrumpitur, & interdum calorem nativum strangulat, pessimaque symptomata inducit, *ut docet* Gal. 6. *de Locis. Affect. cap.* 5. Lac redundans in mammis non multò leviora mala inducit. Pus & sanies in parte diu retenta exulcerat, & depascit, febremq; excitat, &c. Redundantiæ utilis succi, aut humorum opponitur Inanitio.

1. Per congestionem. *2. Per fluxionem.*

Communiter Inanitio est absentia vel defectus cujusque corporis necessariò requisiti ad sanitatem conservandam: requiritur autem ad sanitatem debita quantitas substantiæ, partium solidarum, humorum & spirituum. Nam horum defectu sanitas labefactatur. Verùm qui partes & spiritus reficiuntur & nutriuntur ex humoribus; Ideo per Inanitionem intelligimus hîc potissimùm defectum utilium humorum, undè non modò corpus extenuatur, sed etiam substantia coloris nativi & spirituum dissolvitur. Causa inanitionis est calida sicca corporis constitutio, rara textura, acribus tenuibusque succis referta, vis retentrix debilis, expultrix valida, copiosæ evacuationes tàm sensiles, quàm insensiles, aer calidus siccus, inedia aut victus tenuis, vigiliæ, exercitationes, aut labores immodici, curæ, solicitudines, ac in summa, quæcunque substantiam corporis humorum aut spirituum dissipant aut consumunt.

Inanitionis causa.

Est

Causarum efficientiũ, alia est Primaria, alia adiuvans, alia sine qua non.

Est præterea causarum efficientium, ut ad effectum concurrunt, alia differentia, nimirum, quod alia sit *Primaria & principalis*, quæ propria ratione & per se sola vim agendi habet; Alia *Adiuvans*, quæ propria quidem ratione, sed non per se sola agere potest, nisi cum primaria conjungatur. Quædam causa est *sine qua non*, quæ nec propria ratione, nec per se sola agit, sed ab iis quæ agunt, sejungi nequit. De causis morborum in specie sequenti capite dicemus.

CAPUT III.

De morborum causis in specie.

Causæ morborum partium similarium.

DE communissimis omnium morborum causis earumq; differentiis supra egimus, consequens est, ut in specie singulorum morborum causas seorsim proponamus, initio facto à morbis *similarium partium*, quarum constitutio læditur, vitiato temperamento sive proportione qualitatum, excessu unius aut duarum; unde octo intemperies, quatuor simplices, quatuor compositæ, cum vel sine materiâ, ut jam dictũ est. Hic excessus à causis externis potissimùm oritur, aut per se, aut quatenus contentis vim inferunt, causamq; antecedentem in actum deducunt, quæ ad quatuor cõmunissima genera sc. adhibenda, assumenda, agenda, & excreta retentaq; reduci poterunt.

Causæ intẽperiei calidæ quinq;.

Ac primùm *dyscrasiæ calidæ* in parte aliquâ corporis vel in toto *quinque causæ* præcipuæ à Galeno numerantur, nimirum vicina & contactus rei calidæ. 2. Motus improbus. 3. Putredo. 4. Constipatio. 5. Assumpta, id est alimenta & medicamenta

a calefacientia: Verùm hæ omnes pari modo non calefaciunt, ſed aliquæ tantùm per ſe immediatè; cæteræ, ut ad aliud reducuntur, quod actu ſuo vim calefaciendi obtinent. CAP. III.

Per ſe autem *vicinia & contactus rei calidioris* per continuam alterationem, qualitatem ſibi ſimilem corpori paullatim imprimit, ſive calidam intemperiem immediatè gignit, veluti aer ambiens ferventior vi ignis & radiorum ſolarium: mora in balneis diuturnior: item phlegmone, bubo, & ſimilia, à quibus continenter vicinis partibus calor diſtribuitur, & cordi interdum communicatur, undè febres. *1. Contactus & vicinia rei calidæ.*

Deindè ſub *motu* omnia ea continentur, quæ à nobis geruntur & proveniunt, ut ſunt exercitia, labores, curæ, ſolicitudines, vigiliæ, & ex animi adfectibus inprimis ira. Excitat autem motus intemperiem calidam non per ſe immediatè, ſed ut calorem nativum quaſi ſopitum, nimia agitatione ſuſcitat & diffundit, ac primùm ſpiritus & humores, deinde partes ſolidiores accendit. Unde febres generantur, verùm ille motus, qui calorem nativum cum ſpiritibus non tàm ſuſcitat & diffundit, quàm diſſipat & diſſolvit frigidam aliquando ſiccam intemperiem introducit. *2. Motus improbus*

Tertiò *putredo* vel eſt humorum in vaſis, undè febres putridæ, vel in habitu partium, ut quando tumor ad ſuppurationem deducitur, aut pars à ſepticis medicamentis corrumpitur. Putreſcunt autem humores in vaſis, ob plenitudinem, aut obſtructionem à craſſis humoribus impactis. Quæcunque verò putreſcunt teſte *Arist.* 4. *Meteor.* à ſua natura diſcedunt, & corrupto calore nativo præter naturalem acquirunt. Deindè in rebus externis, ut in ſtercore columbino videmus putredinem tantam vim caloris gignere, ut flammam interdum excitet & comburat. *3. Putredo*

Quar-

CAP. III.

4. Constipatio meatuum.

Quartò *constipatio* est *pororum cutis & meatuum obturatio* a frigore condensante, à balneis aluminosis frigidis & similibus. Hæc eatenus calorem non naturalem excitat, & febres gignit, quatenus transspirationem impedit, sive fuliginosos vapores difflari non sinit. Ut enim hypocaustum calidũ redditur, ubi accensi ignes, fores & fenestræ occluduntur, ita corpus nostrum incalescit obstructis poris & viis per quas calidi vapores exspirare debēt. Nam vestes & stragula non aliter nos calefaciunt, quam quod exspirationes calidas impediant, quæ alioquin exhalarent.

5. Assumpta.

Tandem *assumpta* ut sunt cibus, potus & medicamenta nõ uno modo calidos morbos procreant. Quædam enim per se qualitate acri calidaque, ut esus allii, potus vini adusti; alia ratione quantitatis aut erroris alicujus Quantitas autem nimia alimentorũ, quia pabulũ calori suppeditat, aut quia obstructiones & constipationes facit, calidos morbos procreat: Eodẽ modo, quantitas exigua, & inedia; quòd pabuli defectu, calor in solidas partes vehementius agat, aut quia in cholericis bilem accendit unde febres biliosæ. Aliquando errore victus, calidi adfectus excitantur, veluti, si quæ facile concoquuntur, post alios cibos ingerantur, longiori morâ corrumpi & putrescere solent. Cum autem contrariorum effectuum contrariæ per se causæ sint teste *Arist. lib. de Ortu & Interitu*, cognitis causis per se discrasiæ calidæ, facilè erit per se causas frigidæ colligere. Frigidam autem intemperiem per se inducit quod frigidum est, immediatè sive contactu suo refrigerat. Verùm quia multa refrigerant, quæ per se frigida non sunt, *omnia refrigerantia Galenus ad quinq; capita præcipua reduxit*: ut sunt vicinia & contactus rei frigidæ 2. Assumptorum quantitas & qualitas. 3. Corporis raritas. 4. Constipatio. 5. Motus immodicus, & ocium.

Frigidæ intemperiei causæ quinque

Vici-

Vicinia & contactus rei frigidæ, item assumpto-rum & humorum frigiditas, immediatè intemperiem frigidam inducunt; cætera mediante alio aut quatenus, calorem nativum κτ μαράινειν dissolvunt & minuunt, aut κτ σβέσιν suffocant & opprimunt. 1. *Vicinia & cõtactus rei frigidæ.*

Deinde ut ignis marcescit subtracto fomite; ita *calor nativus menuitur subtracto caloris pabulo, id est, exigua alimentorum copia, inedia & evacuationibus copiosis*: & ut ignis pluribus admotis lignis opprimitur & exstinguitur; ita *calor nat. nimia alimentorum etiam optimorum copia suffocatur*, sive ut *Hipp* 1. *Aphor.* multis fomentis exstinguitur: Idem faciunt cruditas, ingluvies, alimenta si non actu saltem potestate frigida. 2. *Assumptorum nimis parva aut magna quantitas.*

Tertiò, ut flamma marcescit aere ambiente nimis calefacto à calore externo vehementiori & validiori: ita *calor naturalis minuitur nimia raritate corporis, aut apertione pororum ab aëre vel medicamentis calidis*. Nam raritas illa calorem nativum nimis exhalare & evolare sinit. 3. *Corporis raritas.*

Præterea ut eadem flamma extinguitur obstructis fornacum foraminibus, aere circumfuso nimis constipato; Ita *opprimitur calor nat. constipatione & condensatione corporis*. Nam fuliginosi vapores, qui per poros jamdiu conclusos exspirare non potuerũt, calorem nativum interdum obruunt aliquando calor ipse intro coactus & conclusus primùm effervescit, deinde absumpto pabulo elanguescit. Constipatio corporis duplex est, una pororum, & meatuum cutis, ab externis causis potissimum, ut aere frigido, balneis astringentibus, &c. Altera venarum & arteriarum à causis internis præcipuè, ut à plenitudine, vasorum obstructione & interceptione, quibus adduntur vincula partibus injecta distributionem caloris à corde impedientia Hæ causæ si nullam transpirandi viam relinquant, calorem nat. 4. *Constipatio.*

penitus

CAP. III.

penitus obruunt, mortemque inducunt, constipatio tanta non sit, exspirationem vaporum tàm fuliginosorum & acrium ab acribus humoribus, quàm halituosorum & benignorum à bono sanguine impedit. Sed ubi benignorum vaporum à bono sanguine impedita transpiratio est, nisi accedat exercitatio, plethora oritur; ubi verò fuliginosorum magna copia est, calor nat. plerumque opprimitur: sin parva sit, febris tantùm excitatur. Tandem ut flamma ad sui incrementum eventilatione & motu indiget adventitio, sed non immodico. Nam sine omni motu languescit, & exigua flamma, si flabello leniter ventiletur, crescit; sin immodicè, dissipatur & dissolvitur: Ita *moderata exercitia nativum calorem conservant; immoderata dissipant & dissolvunt, & substantiam spirituum & virium exhauriunt*, atque eâ ratione refrigerant. *Ocium verò & somnus calorem & spiritus torpescere sinunt.*

5. Immodicus motus & quies.

Siccæ discrasiæ causæ quatuor.

Tertiò *Causæ siccæ discrasiæ aliæ per se exsiccant, aliæ tantùm quia humores & humiditates dissolvunt & minuunt.* Ac *primùm* ex iis, quæ admoventur, exsiccant, aeris sicca constitutio, balnea sulphurea, salsa, aluminosa. *Deindè* ex assumptis medicamenta & alimenta siccantia, ut sunt salsa, acerba, item calefacientia, quæ humores dissolvunt, nimirum acria, præterea sitis, & alimenti paucitas. *Tertiò* nimis verò Venus immodica, ac siccorum quoque humorum scilicet bilis retentio, siccos morbos producit, item obstructiones & quæcunque distributionem sanguinis impediunt, unde partes defectu alimenti marcescunt. *Tandem* ex agendis, longæ & vehementes exercitationes, curæ, solicitudines, dolores, vigiliæ, &c. exsiccant, quatenus spiritus exhauriunt ac fomitem caloris nat. dissolvunt & dissipant, ac in summa corpus suâ natura siccum in

in ſiccam intemperiem facilè incidit, non ſolùm nimio uſu rerum exiccantium, ſed etiam ſi plus è corpore transſpiret quàm nutriatur, & præſertim ſi acceſſerint curæ, labores, vigiliæ immodicæ, &c. CAP. III.

Humida diſcraſia cauſa primùm in iis, quæ admoventur ſunt, aër humidus ex pluvia, & vento auſtrino, balnea aquæ dulcis præcipuè à cibo, frictiones molles. *Secundò* ex aſſumptis, alimenta & medicamenta humectantia, potus longior imprimis aquæ, ciborum copia, &c. *Tertiò* excretio humorum ſiccorum, & retentio humidorum nimirum pituitæ. *Tandum* ex agendis, ocium, ſomnus, lætitia, animi tranquillitas, mollis educatio, motio mediocris poſt cibos.

Humidæ diſcraſiæ cauſæ quatuor.

His modis diſcraſiæ ſimplices oriuntur; *compoſitæ verò intemperies compoſitas habent cauſas*, & quot modis complicantur cauſæ, tot modis ſimplices diſcraſiæ. Quare ſi calida cauſa & ſicca ſimul in eodem coeant, calidus ſiccusque morbus concitatur. Eadem in cæteris cauſis non contrariis ratio eſt, unde intemperies compoſita calida humida, frigida ſicca, frigida humida. Verùm non rarò contingit, ut contrariis ex cauſis corpus ex æquo lædatur & ſimul à calido & frigido, vel à ſicco & humido afficiatur, unde inæqualis intemperies oritur. Diſcraſiæ compoſitæ aut ſine materiâ & antecedente cauſâ ſunt; aut cum materiâ: quæ ſine materiâ, cauſas habent compoſitas de his, quas retulimus: quæ verò cum materia, unam habent cauſam immediatam, humorem aliquem, qui pro natura ſua corpus alterat: & interdum cum tumore præter naturam complicantur, aliquando ſine tumore ſunt. Nam ubi humor præter naturam in parte coacervatus & impactus eſt cum diſtenſione, oritur tumor præter naturam; ubi ſine diſtenſione in cavitate aut ſubſtantia partis tantùm collectus eſt, pro ſua

Compoſitarum intemperierum cauſa.

CAP. III.

natura intemperiem cum materia producit: Veluti sanguis, calidam humidam, pituita, frigidam humidam; bilis calidam siccam melancholia frigidam siccam; mixti humores mixtam & inæqualem intemperiem.

Causa tumorũ præter naturam.

Congestio.

Tumores autem qui cum dicrasiis compositis & inæqualibus sæpè complicantur, ab humoribus in parte coacervatis distensionemque facientibus gignuntur. Coacervatur humor copiosus in parte duobus modis: primò *congestione*, quando in ipsa parte gignitur & colligitur: deinde *fluxione*, quando aliunde in partem affectam confluit. Congeritur in parte humor, aut quia alimentum non ritè concoquitur, nec in substantiam partis convertitur; aut quia excrementa in concoctione in redundantia nõ excernuntur & discutiuntur. Quod autem in substantiam partis non convertatur, fit aut ex imbecillitate facultatis concoctricis, aut vitio alimenti attracti: quòd verò pars non ritè excrementa sua expellat, ob imbecillitatem excretricis facultatis evenit; aliquando ob obstructionem, aut constipationem meatuum per quos excrementa exacuari solent.

In fluxione quatuor considerantur.

In fluxione autem, quæ nihil aliud est, quam motus materiæ ab uno membro in aliud, *quatuor considerantur. Primò* membrum mittens sive mandans terminus à quo: *Secundò* membrum recipiens, terminus ad quem: *Tertiò* materia ipsa quæ movetur: *Quartò* spatium & via per quam.

1. Materia

Materia per se non movetur nisi tenuior sit, ac viæ patentes ac próclives, sed ab alio potissimùm concitata, & vel à membro mandante per ὦσιν pulsionem, vel per ἕλξιν. A mandante verò pellitur vi facultatis expultricis irritatæ nimia copia aut qualitate materiæ. Naturaliter vero partes nobiliores & robustiores ad ignobiliores & imbecilliores materiam inutilem semper deponunt, nisi impedian-

2. Pars mandans

tur:

tur: proinde quod ab omnibus robustioribus partibus expellitur, & nullibi consistere queat, ad omnium imbecillimam & debilissimam partem cutem scilicet tandem pervenit. CAP. III.

3. Pars recipiens.

A membro recipiente attrahitur humor, præcipuè ob calorem non naturalem, minùs propriè ob dolorum quatenus dolor fluxiones concitat, vicinasque partes commovet, ut spiritum & sanguinem tanquam auxiliares copias ad partem dolentem transmittat. Suscipit vero in se pars humorem influentem ratione imbecillitatis sive illa nativa, sive adsciticia sit: deinde ratione laxitatis meatuum: tertio situs declivioris & consensus cum parte mittente. Redundat quidem materia copiosa in membro mittente per congestionem, vel per attractionem aut transmissionem, sed in eo non retinetur; verùm ubi molesta esse ceperit, vi & robore expultricis facultatis in partes imbecilliores extruditur, ac ut extrudi queat, conferunt materiæ tenuitas, viarum proclivitas & rectitudo, meatuum amplitudo. Quando autem in parte aliqua humor per congestionem vel affluxionem collectus fuerit, eique impactus, à sua naturâ necessario discedit, & aliquo modo corrumpitur aut putrescit: interdum malignitatem aliquam acquirit, ac simul proprium partis nutrimentum, aliquando etiam partem ipsam in suam naturam convertit. Atque hinc intelligitur, quare morbi nonnulli ex intemperie cum materia intermissionem habeant, statisque periodis & temporibus recurrant, nimirum quia pars æquali tempore æqualia excrementa congerit aut aliunde suscipit.

Quatuor via.

Causa tumorum in specie.

Differentia tumoru...

Hoc modo per fluxionē vel congestionē tumores gignūtur. Tumores præter naturā, hîc tantū intelligo, qui fiunt ab humore parti impacto: Nam tumores dupliciter oriūtur, uno modo ex humore im-

CAP. III.

pacto, alio ex decubitu partis, ut ἐντεροκηλή, &c. Illi propriè sunt intemperies compositæ cum aucta magnitudine, & solutione continui. Differentiæ & species horum tumorum oriuntur ex differentiis humorum. Humores autem quatuor sunt: sanguis, cholera, melancholia & pituita, quorum quilibet in parte vel sincerus est; vel alteri permixtus, vel naturalis vel non naturalis.

Tumores exquisiti. φλεγμονή.

Primum igitur omnes tumores, quibus adest dolor & fervor, Græci φλεγμονὰς communiter appellant. Propriè tumor ex sanguine sincero calidus rubens, renitens cum dolore pulsatorio rio φλεγμονὴ vocatur. Deinde ex pituita sincera in toto corpore fit Anasarca in parte aliqua œdema tumor frigidus, laxus, mollis, indolens, albi coloris. Tertiò ex bile flava generatur erysipelas, ardor cum dolore pungente in summam cutem effusus; Ex humore melancholico naturali sincero generatur scirrhus exquisitus tumor, durus, concolor, doloris expers, ac etiam in cute maculæ nigræ, quæ Melasmata dicuntur & vitiligo nigra.

οἴδημα, ἐρυσίπελας. σκίῤῥος.

Tumores illegitimi

Ex humoribus naturalibus non sinceris sed permixtis oiuntur illegitimæ species tumorum, veluti si sanguini redundanti misceatur bilis, aut pituita phlegmone erystpelatodes, aut œdematodes: si bili redundanti permisceatur sanguis, aut melancholia erysipelas phegmonodes, aut scirrhodes, eadem in cæteris ratio est

Furunculus.

Ex his humoribus ut à naturæ modo recedunt, excitantur cæteræ species tumorum, veluti à sanguine crasso furunculus, tuberculum durum ovi columbine magnitudine cum ingenti dolore, deinde ex crasso, adusto, corruptoq; sanguine, qui plerumque venenatam qualitatem assecutus est, carbunculus, tumor ferventissimus cum ulcere crustaceo.

Carbunculus.

Ex

Ex pituita non naturali variæ species tumorum excitantur: sub pituita non naturali comprehendimus hîc aquosos & serosos humores, deinde flatus & flatulentos humores, tertiò pituitam salsam, quarto crassam & mucilaginosam, tandem gypseam. A serosis humoribus fiunt tumores serosi, sub quibus continetur ascites, ex flatibus ἐμφυσήματα. Ex pituita salsa nitrosa scabies in corpore Achores tumores cum parvis ulceribus ex crassa mucilaginosa corrupta, abscessus illi, in quibus aliquid melli, pulticulæ, aut sevo simile apparet, unde meliceri des Atheromata & steatomata vocantur, ex crassa salsa pituita ulcera fistulosa; ex pituita gypsea genus Scirrhi minus exquisitum, sub quo continetur struma ex materia crassa collecta inter cutem & asperam arteriam; Deinde ganglion tumor durus circa articulos; & glandula circa adenes: item verrucæ & clavi.

Cap. III.
Tumores ex pituita nõ naturali.
Ascites.
ἐμφύσημα.
Achores.
Meliceri-des.
Atheromata.
Steatomata.
Scirrhus nõ exquisitus
Struma.
Ganglion.
Glandula

Præterea bilis non naturalis crassa mordax cutem exedens, herpetem exedentem; tenuis minus acris herpetem miliarem à pustulis exiguis frequentibus, quæ milio similes sunt; quibus cognatæ sunt φλυκταίναι pustulæ ex ferventissima bile, flava bilis adusta: ulcera cancrosa & φαγέδαινα excitat. Sed hi affectus ad atram bilem potius referuntur.

Tumores ex bile non naturali.
Herpes.
φλυκταίναι.
Vlcera cancrosa.

Melancholia autem non naturalis, sive atra bilis gignitur ex adustione vel melancholiæ naturalis, vel bilis flavæ, vel sanguinis, peculiariter sanguis dum aduritur pars tenuior in bilem flavam, pars crassior in atram transit, ex hac carbunculi fiunt, ut jam dictum est. Ex atra bile crassa corrupta in habitum totius corporis effusa Elephantiasis; in parte cancer generatur; ex atra minus crassa & corrupta impetigo & psora Græcorum, atra ex adustione bilis flavæ, ulcera cancrosa & depascentia efficit.

Tumores ex melancholia non naturali.
Cancer.
Impetigo.

Tumores partium. Hæc sunt præcipua tumorum præter naturam genera, quę pro partis ratione interdum denominantur. Nam phlegmone oculi, ophthalmia; faucium, Angina; pulmonum, peripneumonia; pleuræ, pleuritis; glandularum post aures, parotis dicitur, &c.

Bubo. Phyma Phlegethon. Item inflammatio adenum & propriè in inguine bubo; quæ si ex puro sanguine sit, & ad suppurationem tendat Phyma; si aliquid bilis permixtum habeat phlegethlon appellatur: similiter serosus tumor scroti, hydrocele; flatulentus tumor abdominis, tympanites nominatur, &c.

Moborum partiũ organicarum causæ. Consequens est ut ad causas *morborum organicarum partium* perveniamus, initio facto à morbis conformationis, qui vel sunt in figura, vel superficie, vel cavitatibus & meatibus. Oritur *figuræ vitium* multis modis. *Figuræ vitiatæ causæ.* Primùm, in ipso utero & in primâ conformatione partium, ob imbecillitatem facultatis formatricis sive motum naturalem spermatis impeditum, vel vitio materiæ in quantitate & qualitate, aliquando errore aliquo, à causa externa comprimente. Deinde in ipso partu vitiatur figura, quando suscipitur, & ob infantis magnitudinem, & viarum angustiam, ubi cum difficultate extrahitur. Præterea à partu figura vitiatur, vel in tenellis adhuc, vel in iis qui firmâ ætate sunt: tenellis, quia membra adhuc mollia & flexilia sunt, distorquentur facilè, si alia à nutrice arctius deligentur aut inæqualiter tendantur; alia leviora relinquantur, item si nimis citò ingredi permittantur, vel si crura intrò distorqueantur, pedes extra, ut in variis & varis, aut contra, ut in valgis. Distorquentur membra, & figura naturalis partium tàm in infantibus quàm ætate provectis mutatur, primùm, a vi aliquâ externa frangente, comprimente, collident: secundò erroribus ipsius laborantis, aut alterius, ut Medici, qui collisa, confracta & luxata vitio-

nitiosè reponit: tertiò ob nimiam copiam & inopiam alimenti, ſicut iis evenit, qui aut nimium craſſi facti ſunt, aut jam contabuerunt, ſive in unâ corporis parte ſive in toto, ut in phthiſicis; item ob materiæ craſſitiem & ſiccitatem, ut in Elephantiacis. Tandem ex accidenti propter alios morbos veluti ob diſtenſionem, reſolutionem, aut ſectionem per tranſverſum, nervorum, tendinum, & muſculorum figura vitiatur. Reſoluto enim & ſecto per tranſverſum nervo aut tendine, pars à contrariis muſculis illæſis attrahitur: diſtenſio verò ſive ſit ex convulſione ſive ex inflammatione ſive cicatrice durâ, partem proximam tendit attrahitque, atque ita figuram membri pervertit. Huc referuntur luxationes articulorum aliaq; ſtructuræ vitia.

Secundus *morbus conformationis*, eſt ſuperficiei aſperitas vel lævitas non naturalis actionem lædens. Exaſperatur autem pars præter naturam à materiâ acri abſtergente & abradente, ſuperficiem inæqualem reddente. Ea materia interdum eſt cibus: potus, aut medicamentum, plerumque humor aliquis, nimirum pituita ſalſa, flava bilis, vel atra, corrupta, à quibus inteſtina non rarò exaſperantur & exulcerantur: quæ enim exaſperant, ſi invaluerint exulcerare & corradere ſolent. Huc addi poterunt vapores acres, item pulveres & fumi, à quibus oculi & fauces non rarò exaſperantur. Lævitas fit quando omnes ſuperficiei particulæ æquantur, quod duobus modis contingit, vel cum aliquid iis dicitur, quæ inter ſe diſſident, vel quando detrahuntur particulæ, quæ præ cæteris eminent. Hoc autem detergentibus fit, licèt detergentia exaſperandi vim habeant; illud ab humoribus pinguibus, lentis & humectantibus.

Cauſa morborum conformationis.

Causæ apertionis meatuum & cavitatum.

Præterea *vitia in meatibus sunt dilatatio & angustia*, sub meatibus comprehendimus hic non solum venas & arterias, in quibus continetur sanguis, sed etiam omnes cavitates sinus & canales, ac etiam parva foramina & poros. Apertionis autem & dilatationis meatuum causæ sunt plures. Nam laxantia emolliendo, & rarefacientia externuando dilatant: amara & acria incidendo expurgandoque orificia vasorum aperiunt: ac non rarò expultrix vehementius concitata copiâ & qualitate contentorum, vasa nimium dilatat & orificia recludit: interdum retentrix imbecillis, orificia non benè claudit: aliquando non accedit, quod secundum naturam vias claudere debet, ut si in cerebrum non ascendant vapores à quibus somnus. Ex vase aperto humor contentus effluit; effluit autem sanguis ex vasis tribus modis, uno per ἀναςόμωσιν, id est orificiorum vasorum apertionem à causis jam enumeratis, deindè per διαπήδησιν, dum per tunicas vasorum transcolatur ob humoris contenti tenuitatem, & vasorum raritatem & laxitatem, tertiò per διαίρεσιν, qualis est ruptio, sectio, erosio vasorum, quæ species morbus conformationis non est, sed solutæ unitatis.

Causæ angustiæ meatuum.

Angustiæ & occlusionis meatuum plures sunt differentiæ pro varietate causarum, ut alibi dictum est. Nam subsidentia oritur, quando latera meatuum contrahuntur vel coincidunt: contrahuntur ab adstringentibus, refrigerantibus, vel siccantibus; coincidunt ob evacuationem eorum contentorum, quæ in meatu contineri debent. Secundò, coalescentia fit ulcere, vel vulnere, quando interiores superficiei partes adhærescunt & conglutinantur. Tertiò, constipatio à quocunque tumore vel tuberculo in substantiâ partis, meatum interiorem occupante.

pante. Quartò obstructio ab humoribus viscosis & lentis, meatui impactis: item à lapide, grumo, & similibus Postremò, compressio fit à quocunque extrinsecus constringente & comprimente, ut sunt vincula, tumores comprimentes. His additur in vesica & similibus organis nimia distentio, ut inde meatus seu orificium ejus occludatur, & corpus sese contrahere, aut à se expellere nequeat. Distentio ista oritur vel à tumore tendente & contrahente substantiam vasis, & potiss. cervicem ejusdem, vel à copia humoris cavitatem replentis, quod illis accidit, qui urinam diutiùs, quàm par est, retinent. Oritur autem coarctatio vel meatus angustia aut occlusio aliquando in utero, errore formatricis; plerumque post.

Secundum genus morborum organicorum est *magnitudo præter naturam aucta vel diminuta.* Aucta magnitudo partis ex rebus ipsis naturalibus servatâ debitâ figurâ, à copiâ vtilis materiæ & virium robore oritur; at aucta magnitudo ex rebus non naturalibus, ut tumores præter naturam ex aliis causis provenit. Nam partes tumidæ redduntur sive præter naturam tumorem contrahunt, vel ob coacervationem inutilis humoris in substantia partis, ut in inflammatione, œdemate, &c. vel per decubitum partis unius in alterius cavitatem, ut tumor scroti in Enterocele; inguinum in bubonocele, &c. Illud genus tumoris est aucta magnitudo cum intemperie, de cujus differentiis & causis supra dictum est. Decumbit verò pars in cavitatem alterius eam mole sua distendens, quia à loco suo excidit ruptis aut laxatis ligamentis aut membranis. Quare respectu partis, quæ intumescit ejusmodi morbi erunt in magnitudine aucta; respectu verò partis, quæ illabitur, morbi in situ. Minuunt verò magnitudinem virium imbecillitas, & penuria

Causa morborum in magnitudine.

Causa omnium tumorum.

Causa tumorum ex decubitu partis.

CAP. III.

materiæ utilis, scilicet ubi plus digeritur, quàm apponitur, idem sectio, ustio, putrefactio, frigus, &c.

Causa morborum numeri.

Tertiò *morbus numeri* in exuperantiâ & defectu rei alicujus præter naturam consistit ab ortu, vel post. Exuperantia autem morbifica non est rei naturalis, quæ actionem non lædit, sed non necessariarum rerum, vel adhærentium illis, quæ in naturali habitu sunt sub naturali specie, ut polypus, pterygium, &c. vel toto genere præter naturam, ut calculi & simil. Omnis autem exsuperantia oritur à validâ virtute expultrice, & superfluitate materiæ. Verùm quæ sub naturali specie partibus adhærent, ex redundantiâ materiæ utilis oriuntur, quæ toto genere præter naturam sunt, ex inutili materiâ. Defectus autem rei naturalis ex toto vel parte causæ sunt, putredo, sectio, ustio, nimia refrigeratio, &c.

Causa morborum in consensu & situ.

Tandem *vitiata structura in connexione sive consensu* est, quando ea uniuntur vel disjunguntur, quæ uniri aut disjungi non debent: & in situ, quando è naturali loco pars abit. Abit autem pars à loco naturali, ruptis & laxatis vinculis quibus continetur: aut abrupto meatu, ut in ἐπιροκήλη procidentiâ uteri, & simil. Item intentis & contractis ligamentis, ut in uteri ascensu & declinatione. Contrahuntur autem ligamenta, si nimio humore repleantur aut exsiccentur; laxantur autem ab emollientibus: rumpuntur ab iis, quæ unitatem solvunt. Denique à vehementi motu, à casu & compressione partes à suis sedibus removentur, & visceris alicujus fibra complicatur. Articulis verò luxatio accidit, nonnunquam à motu violento & contorsione, aliquando ab articulorum immodicâ humectatione, totam articulationem lubricam reddente & lignamenta laxante. Interdum articuli ipsi suis sedibus excidunt, ubi suscipientis cavitas debito angustior est, ob tumorem vel castum circa articulum; aut

laxior

laxior debito, ob id quia ſinuum ſupercilia circumfranguntur, ac cotylæ ab ortu minus capaces aut penitus in ſuperficie factæ fuêre. Connexio partium vitiatur, ſi, quibus continentur, ligamenta relaxentur, contrahantur, aut abrumpantur, &c. Coaleſcunt verò, quæ coaleſcere non debent, ulcere, vulnere, & ſimilibus.

Ultimum genus morborum tàm ſimilaribus, quàm diſſimilaribus commune eſt *unitatis ſolutio*, cujus variæ ſunt differentiæ pro cauſarum diverſitate. Cauſæ autem vel externæ, vel internæ ſunt, quæ omnes ad quatuor genera reducuntur, ſcilicet 1. adincidentia. 2. erodentia. 3. frangentia & contundentia. 4. diſtendentia & diſrumpentia. Sub incidentibus continentur quæcunque vulnerant & pungunt, ſive cæſim vel punctim partem dividunt, qualia ſunt acuta corpora & tenuia, ut gladius, ſica, &c. Item morſus ferarum, & ſimiles cauſæ externæ. Erodunt & exulcerant propriè acria & mordacia, ut ſunt medicamenta cauſtica ſeptica & acria, ignis, &c. ex cauſis internis, humores corrupti acres & putridi, ut bilis flava atra, pituita ſalſa, &c. Contundunt & frangunt cauſæ tantùm externæ, item corpora gravia, obtuſa & dura, diverſâ tamen ratione. Nam dura, obtuſa, propriè ea frangunt, quæ tactui non cedunt, qualia ſunt oſſa. Contundunt verò & collidunt, quæ tactui & impreſſioni cedere poſſunt, ut ſunt mollia. Huc referuntur caſus ab alto, percuſſiones, ſaltus, lucta, &c. Tandem diſtendunt, diſrumpunt, & convellunt quæcunque partem nimium replent, ut flatus aut humores impacti unde tumores: deinde quę nimium evacuant & contrahunt. Fit autem convulſio propriè dicta teſte Hippocrate, à repletione; vel inanitione. Præterea quædam quoque diſtrahendo & lacerando continuum diſſolvunt & diſrumpunt, ut violenta tractio partis fune aut loqueo, &c.

Cauſæ ſolutionis cõtinui.

Hæ

Hæ sunt simplicium morborum causæ primariæ. Compositorum verò morborum causæ ex his simplicibus componuntur & intelliguntur. Restant *causæ differentiarum accidentalium*, quæ morbum, morbi causas, & subjecta consequuntur.

Causæ different. accidentaliū.

Ac primùm, cum *Omnis morbus magnus aut parvus* dicatur ex effectus quantitate, cognitâ propriâ cujusque affectus causâ facilè erit intelligere causam magnam vel parvam, affectum absolutè parvum vel magnum ejus generis facere posse. At ratione loci & functionis læsæ interdum fieri solet, ut effectus magnus dicatur, qui suâ naturâ parvus sit, causamq; debilem habet, ut alibi dictum est.

Causæ morbi parvi & magni.

Secundò, *morbus brevis* dicitur, qui celeriter ad terminum sanitatem vel mortem tendit, nimirum qui citò vincit, aut vincitur: contra *longus* qui tardè. Quòd citò vel tardè à naturâ vincatur, aut naturam vincat causæ sunt, primò, ipsius morbi forma vel natura: secundò magnitudo morbi: tertiò vehementia causæ morbificæ: quartò partis affectæ conditio & totius corporis dispositio: tandem robur virium & imbecillitas. Verùm in salutaribus & lethalibus morbis eadem ratio non est. nam quò lethalis morbus major est, eò semper brevior, minor eò longior. In salutaribus contrarium non rarò evenire solet. Deinde in lethalibus, quò virtus imbecillior, eò morbus brevior, & quò robustior eò longior. In salubribus semper contrarium est. Verùm de his in Prognosticis dicetur.

Causæ morbi brevis & longi.

Ex prædictis intelliguntur *causæ morborum acutorum*, qui simul breves & magni sunt, ac quatuor universalia tempora celeriter & cum vehementiâ percurrunt. Ea universalia tempora, ut alibi dictum est, Galeno motiones causarum morbificarum dicuntur. nam ex motionibus causarum oriuntur & dependent. Hæ motiones si continuæ fuerint,

Causæ morborum acutorum, continentium, intermittentium.

sint *morbus* erit *continuus*; sin interruptæ, *morbus* erit *intermittens*. Nam ubi causa morbifica unica est, & ex tota materia actu simul, continenter movet, morbosquè continuos facit sine ullis periodis. Sin materia tota simul non sit, nec tota simul se commoveat, sed certis quibusdam periodis ad partem affectam confluat, aut per congestionem in parte colligatur, similem motum efficit nimirum non absolutè unum, sed pluribus periodis distinctum; vel sine intermedia quiete, ut in tertiana continua, vel cum intermedia quiete ut in febribus intermittentibus, Epilepsia, Cephalea, & simil. Quomodo verò colligatur parte humor, supra dictum est. CAP. III.

Tertiò, *morbi mores sive maligni* à malignis *benigni* à benignis oriuntur. Malignæ autem sunt causæ, quæ non solùm natura sua vehementer agunt; sed etiam quæ latentem lædendi vim habent, ut venena, bilis atra, & flava adusta, ac in summa omnes penè humores putredine corrupti. Nam quò humor à natura sua magis immutatur, eò malignior est. Fit tamen ut eadem causa ratione partiũ diversarum, nunc benigua, nunc maligna dicatur; veluti punctio partis carnosæ benigna, partis nervosæ maligna judicatur.

Quartò, *absolutè salutaris morbi causa* sunt quæ naturæ aut artis opera planè vincuntur; contra *absolutè lethales*. quæ naturam planè prosternunt. Prosternunt autem aut sua natura & facultate, ut venena & maligni humores: aut magnitudine, ut vehementissima refrigeratio: aut partis ratione quam afficiunt. ut apoplexia: Item levis affectio in principe parte, & præcipuè corde lethalis est; at magna, parte ignobili absolutè lethalis non est, ut podagra, elephantiasis: his adde virium robur & debilitatem. Morbus verò secundum quid salutaris vel lethalis causam habet materiam, quæ permuta-

tione

tione sua affectum alium curabilem vel incurabilem relinquit.

Causa morborum in habitu & habitudine, &c.

Præterea, morbus factus nullam antecedentem causam sive προκαταρκτικὴν actu conjunctam habet; sed ea præfuit morbumque perfecit. At fientes morbi ejus modi causam necessario requirunt. Deinde *morbi in habitu* à causâ validâ & durabili oriuntur, quæ morbum planè absolvunt; contra *morbus in habitudine.* Inæqualis morbus, qui inæqualiter partes afficit in quibus consistit, causas habent, quæ non ex æquo omnes, quas lædunt, membri partes afficiunt; vel quæ contrariis motibus infestent, contrariæque sunt, qualis affectus est in comate vigilante. Causæ morborum æqualium omnes partes ex æquo afficiunt, & contrariæ non sunt. De causa morborum per se, & ex consensu, item primariorum & secundariorum in primo capite dictum fuit.

Causa morborum communium.

Tandem in morbis publicè grassantibus, autea illa Hippocratis regula *libr. de Nat. Hum.* observanda est: Cum unâ ægritudine plures eodem tempore homines sine discrimine corripiuntur: nimirum juvenes, senes; fœminæ, mares; temperantes & intemperantes & dissimili victu utentes, causam ad id rejicere debemus, quod maximè commune est, & quo omnes utuntur. Id autem est aer ambiens, quem accipimus reddimusque, interdum ipsa aqua, præcipuè in Endemiis morbis. Quando vero eodem tempore plures diversi morbi gignuntur, causa sine dubio est propria cujusque victus ratio. Vitiatur autem aer in Endemiis, vitio ipsius loci à pravis vaporibus perpetuo exhalantibus ex terra vel aquis. At in morbis Epidemiis, qui certo tempore sæviunt, inquinatur aer potissimum syderum maligno influxu, & perniciosâ qualitate cœlitus demissâ, ac pravâ temporum con-

constitutione: interdum cæde hominum, sordibus & similibus inquinamentis ex terra vel aqua. Cæterarum differentiarum causæ ex se facilè intelliguntur.

CAP. IV.

CAPUT IV.

De Symptomatibus & Symptomatum differentiis.

TErtium genus rerum præternaturalium est, quod morbum umbræ ritu consequitur, & à Medicis σύμπτωμα propriè vocatur. Sumitur autem vocabulum Symptomatis non uno modo: Nam si vocis significationem spectes, quæ Latinis est concasus, à συμπίπτω, i. simul cado, nihil aliud erit, quàm συμβεβηκώς, à συμβαίνω, quod idem significat: quare quicquid alicui accidit, aut aliud consequitur, sive secundum, sive præter naturam, ipsius σύμπτωμα dici poterit. Nihilominus usus invaluit, ut à Medicis id solũ latissima quoque significatione dicatur Symptoma, quod animato corpori præter naturã inest. Nã à *Galeno* 1. *de Sympt. diff. p.* 2. Symptoma bifariam accipitur: Uno communiter, ut omnia sine discrimine complectatur, quæcunque animali præter naturam accidunt. Qua significatione non solum morborum accidentia, sed etiam omnes morbi, morborumque causæ symptomata dicuntur.

Symptoma largè sumptum quid sit?

Alio propriè & speciatim accipitur, ut à morbis, morborumque causis distinguitur, pro eo tantùm, quod morbos propriè consequitur, aut à morbis provenit: Unde alio nomine ἐπιγέννημα, id est, super-

Quid propriè symptoma.

CAP. IV. supervenien & supergenitum vocatur. Nam ut à nobis dictum est, constitutio ipsa, quæ primùm actionem lædit, morbus est; quod morbum producit ipsius causa: quod morbum consequitur, symptoma propriè dicitur, à nonnullis ἐπιγέννημα.

Quare σύμπτωμα propriè erit affectus corporis viventis præter naturam, morbum umbræ ritu consequens. Affectum dico, non propria significatione, ut in morbi definitione, sed communi, ut tam affectionem, quàm affectum propriè dictum comprehendat, cum nullum magis accommodatum genus dari queat. Nam nonnulla symptomata propriè effectus sunt; & permanentiam habent, ut qualitas mutata: alia affectiones tantùm, quæ in motu consistunt, ut delirium, tremor & similia Deinde subjungitur, morbum immediatè consequens, ut discernantur symptomata ab iis actionibus & operibus, quæ solius naturæ sunt, non irritatæ à morbo, aut causa morbifica, ut sunt copiosæ excretiones, quæ fiunt virtutis robore. Nam ubi nullus est morbus in facto, aut fieri, ibi propriè symptoma non est. Nihilominus nonnulla symptomata opera naturæ dicuntur, ut criticæ evacuationes: alia morbi, ut convulsio, evacuationes symptomaticæ, &c. nonnulla utriusque, ut tremor. Verùm illa quæ naturæ opera dicuntur, licèt naturæ conferant, & robur ejusdem arguant, eaque ratione secundum naturam dici queant: quia tamen fiunt vi naturæ, irritatæ à causâ aliquâ morbificâ, meritò symptomata vocantur. Nam non fierent, nisi naturâ à illâ cogeretur aliquid agere & movere. Præterea vocabulo morbi intelligimus non solùm morbos factos, sed etiam fientes aliquando, & ex consensu: ut si visus obscuretur ob vapores à ventriculo ascendentes, symptoma quidem

Definitio symptomatis.

...em est, non tam oculorum, quàm ventriculi. Verùm à symptomatibus propriè dictis, naturales impotentias distinguimus, ut sunt frustrationes facultatum ab errore externo, sive ratione objecti. Veluti cruditas in ventriculo oriatur, sive concoctio aboleatur, ob nimiam alimenti ingesti copiam, aut alienam naturam, symptoma aliquando dicitur, licèt propriè naturalis impotentia sit, & ratione objecti tantùm eveniat. Nam quando assumpta inconcocta in ventriculo permanent, non vitio ventriculi, sed ipsorum assumptorum, læditur quidem actio ventriculi, sed non præter naturam. Nam præter naturam non est vinacea, lapillos, &c. non concoqui in ventriculo, quia secundum naturam illis concoctio non competit. Quare actio hoc modo læsa præter naturam non erit, & proinde nec symptoma propriè. Deinde ratione rei objectæ & eorum quæ ad eam spectant, nulla actio symptoma propriè dici poterit, alioqui tremor ex gravi onere, & cōcussio ex aspersione aquæ ferventis, vomitus immissis in os digitis, symptomata propriè essent: quare quæcunque actiones fiunt à causa aliqua solum irritante, si nihil morbi adhuc fecit, non sunt symptomata, sed opera naturæ: quod si cum læsione fiant, sunt naturales impotentiæ. Verùm ubi causa aliqua morbum fecit, non sunt amplius actiones naturales, sed præternaturales. Nam sæpè naturæ opera & symptomata ita similia inter se sunt, ut & symptoma videatur opus, & opus symptoma: quod in magnis evacuationibus manifestè apparet. Deinde evenit, eadem actio in uno impotentia quædam secundum naturam sit, in alio præter naturam & symptoma. Veluti tremor membrorum, in decrepito naturalis est, in juvene præternaturalis & symptomaticus. Item profundior somnus & pigrities, in pituitoso naturalis est, in cholerico præter

Cap. IV.

CAP. IV.

naturam, similis est ratio qualitatis corporis mutatæ. Quare illæ actiones & effecta propriè symptomata sunt, quæ præter naturam oriuntur, & morbum consequuntur, Verùm per morbum intelligo non solum proprium affectum partis aut in facto esse, sed etiam per consensum, & in fieri. Consequuntur quidem morbum omnem symptomata quædam, sed certo tantum ordine & modo: Nam actio læsa proximè, cætera propter actionem læsam: Unde actio læsa in definitione morbi ponitur, ut differentia, qua à sanitate distinguitur. Oriuntur itaque symptomata omnia à morbis sed alia magis immediatè, nonnullis intervenientibus sympotomatibus. Verùm propriè symptomata solius morbi sunt effectus, licèt nonnulla aliorum symptomatum dicantur, quatenus cum morbo complicantur, sic atrophiam plura præcedunt symptomata, ut alibi dicemus. Accidit autem interdum, ut idem sit symptoma, & morbi causa, sed diverso respectu, veluti catarrhus est symptoma cerebri sed causa variorum morborum, ut phthisis, Asthmatis, & similium. Deinde ut morbus aliquis ex consensu, symptoma dicatur morbi per se, ut febris symptoma vocatur pleuritidis & peripneumoniæ: nihilominus idem propriè morbus, & symptoma non est.

Differentiæ symptomatum.

Tria genera symptomatum.

His definitis restat ut ad differentias symptomatum perveniamus. Genera symptomatum tria præcipua sunt: quorum primum facultatem, facultatisque functionem respicit, Actio læsa: Secundum in contentis consistit, excrementorum & humorum vitia: Tertium in solidis partibus, qualitas mutata, sive simplices corporis affectus, qui actionem per se non lædunt.

1. Genus actio læsa.

Præcipuum symptoma morbum immediatè consequens, est actio læsa, quæ nobis morbum primum

mum aperit & demonstrat. Cum omnis actio fiat ab instrumento, mediante constitutione; si functio aliqua fuerit expedita vel impedita partis, unde procedit constitutio secundum, aut prẹter naturam erit. Quare cognitis actionum differentiis, & partibus actionem producentibus, ex actionibus facilè erit colligere, quæ pars morbo laborat.

CAP. VI.

Actionem differentia.

Actiones omnes humani corporis à Galeno 3. *capit. libr. Differ. sympt.* in animales & naturales dividuntur: Animales vicissim in principem sive gubernantem, motivam & sensitivam. Princeps in Imaginationem, Cogitationem & Memoriam. Motiva unica quidem genere est, & unicum commune instrumentum habet, videlicet musculos: prout tamen in variis particularibus instrumentis, varia munera producit, diversis nominibus donatur. Nam in manibus apprehensio; in cruribus deambulatio; in thorace respiratio; in lingua locutio, dicitur; eademque in cæteris ratio. Sensitivæ actiones sunt quinque, visus, auditus, olfactus, gustus, tactus, quibus additur sensus communis. Sub naturalibus verò functionibus hoc loco à Galeno continentur, non solùm illæ; quæ naturales propriè dicuntur, ut sunt nutritio, auctio, generatio, & quatuor ministrantes functiones, in singulis partibus: Attractio, retentio, alteratio & expulsio: sed etiam quæ à corde promanat, pulsus, animi affectus & generatio spiritus vitalis. Nam propriè tres sunt primæ functiones, totidemque principales partes, cerebrum scilicet, cor & jecur, quibus cæteræ partes, functionesque subserviunt, ut alibi dictum est. Attamen 4 *cap. de Sympt. differ.* naturales actiones communes septem enumerat, quibus quatuor ministrantes facultates subserviunt. 1. Appetentia cibi & potus. 2. χύλωσις concoctio in ventriculo. 3 ἀνάδοσις distri-

distributio chyli per venas meseraicas. 4. αἱμάτωσις, secunda concoctio vi jecoris, cui subserviunt functiones lienis, vesiculæ fellis, renum & vesicæ. 5. Τρέψις, ultima concoctio in singulis partibus, ex nutrimento perfectè elaborato. 6. Διάκρισις περιττωμάτων expulsio & secretio excrementorum cujuscunque concoctionis, & ex quocunque loco. Tandem pulsus, motus scilicet cordis & arteriarum, compositus ex systole & diastole, cum intermedia quiete.

Differentiæ actionis læsæ duplices.

1 Ex actionis differentia.

Ex his omnibus & singulis differentiæ symptomatum actionis læsæ primum sumuntur: deinde ex ipso læsionis modo. Nam primum ex illâ actionis differentiâ, alia symptomata dicuntur facultatis naturalis, ut δυσπεψία mala sanguificatio alia vitalis, ut deliquium animi: alia animalis. Deinde animalis alia sensus, ut cœcitas: alia motus, ut paralysis, convulsio: nonnulla principis facultatis, ut delirium atque ita in cæteris, ut infra apparebit.

2. Ex modo læsionis triplex.

Ex læsionis verò modo tria oriuntur genera symptomatum in qualibet actione. Læditur enim omnis actio, vel quia non præstatur, vel quia pravè: & pravè vicissim, vel quia diminute & debiliter, vix aut longo tempore: vel quia depravatè, id est, non debito modo. Quare omnis læsa actio cujuscunque generis aut speciei sit, aut erit abolita, aut diminuta, aut depravata. Abolita autem actio est: quæ non fit, aut quantum sensu judicari poterit, prorsus periit. Diminuta, quæ vix, aut tardè fit, aut ad perfectionem nunquam pervenit. Depravata verò Galeno est, quæ non solùm alio modo & ordine fit quàm fieri debet, aut debitum tempus anticipat, sed etjam quæ major vehementiorque est, quàm natura postulat: quare duplex meritò videri poterit: Una propriè depravata, quæ in qualitate peccat, sive ordinem,

dinem, tempus, aut modum agendi non servat: alia aucta actio, quæ major est: quàm natura requirit.

Symptomata sensus.

His intellectis, non difficile erit numerum symptomatum actionis læsæ colligere. Atque ut à principe facultate initium faciamus, Abolita functio omnium actionum animalium est in apoplexia, deinde in catalepsia & epilepsia, diminuta imaginatio est λήθαργος, Abolita cogitatio ἄνοια, Latinis amentia & extrema fatuitas; diminuta cogitatio sive ratiocinatio μώρωσις, Latinis stultitia. Abolita memoria est extrema oblivio, qualis teste Thucydide in peste Attica nonnullis accidit, ut non alios solùm, sed ipsos etiam ignorarent. Diminuta memoria est oblivio non exquisita, sive torpor memoriæ. Depravata functio totius principis facultatis est Delirium, sub quo continetur Phrenitis melancholia, Mania, &c. Nam delirat interdū sola imaginatio, interdum sola cogitatio, nonnunquam utraq; & simul ipsa memoria, quando alio ordine & modo meminit, quàm debet. Depravata quoq; imaginatio est in vertigine & incubo.

Post principem facultatem sequitur sensus primus & communis, cujus functio est vigilia, quam somnus naturalis interpellare debet: Læditur hæc functio tripliciter. Nam primùm aufertur, quando gravis & inexplebilis sopor hominem planè opprimit, ut in lethargo caro & apoplexia. Deinde diminuitur, ubi magna est ad somnum propensio, quæ coma dicitur; tertiò depravatur quando somno privantur, quod symptoma ἀγρυπνία sive pervigilium vocatur. Symptomatibus sensuum primi additur propriè Vertigo: Nam in vertigine sensuum exteriorum species à cerebro non naturali modo percipiuntur, sed cum motu, tenebris, &c. cujus

functionis læsio magis ad sensum communem, quàm imaginationem depravatam referri debet. Sequuntur symptomata sensuum exteriorum. Primum autem abolita functio visus est cœcitas: diminuta & hebes, ἀμβλυωπία: depravata, hallucinatio: quibus tribus in auditu correspondet surditas, gravis auditus, & tinnitus aurium. Eadem in olfactu & gustu ratio est, licet nominibus propriis plerumque careant: at tactus abolitus est in paralysi, diminutus in stupore sive torpore; depravatus in pruritu, dolore, lassitudine, ulceroso sensu & similibus. Omnibus autem sensibus dolor communis est, a vehementi sensili proprio vel communi, ut alibi apparebit, sed præcipuè & peculiariter symptoma tactus est, ac cæterorum sensuum, aliarumque partium, quatenus tactu participant. Quare aurium est ὠταλγία, capitis κεφαλαία, oris stomachi καρδιαλγία, &c. Quo verò sensorii essentia crassior est, eo dolore & voluptate majori afficitur: at tactus organum crassissimum est, proinde orificio ventriculi, quod exquisitissimo sensus præditum sit, gravissima symptomata accidere solent, tam sui respectu, quàm ob consensum, quem habet cum corde & cerebro. Nam ex consensu cum corde, accidit καρδιωγμὸς, συγκοπὴ, &c. Ex consensu cum cerebro, ἐπιληψία, delirium, κάρος, &c. Ex utriusque consensu ἄπνοια: at ipsi ventriculo ratione tactus, accidunt appetitus abolitus, diminutus, depravatus, de quibus infra.

Symptomata motus. Tandem, motus voluntarius abolitus est paralysis, vel totius corporis cum resolutione principis facultatis, ut Apoplexia: vel partis alicujus, aut plurium qui paralysis dicitur. Deinde debilis functio est stupidus aut torpidus motus. *Tertiò*, depra-

pravatus & pravus motus *Galeno de Diff sympt. cap.3.* quadruplex eſt: Tremulus, convulſivus, vibrans & palpitans. Sub vibrante motu horror & rigor continentur: ſub convulſio motu, Convulſio propriè dicta, ut τέτανος: & quaſi convulſio, ut γονόρροια ſingultus. Addunt nonnulli his tuſſim, oſcitationem, pandiculationem, ſternutationem; item expultrices motus ventriculi, uteri, veſicæ & ſimilium. Verùm hi omnes motus nec propriè, nec pari modo motus depravati facultatis motricis ſunt, ſed propriiſſimè convulſio. Nam propriè convulſio eſt invita retractio muſculorum & nervorum, verſus ſuam originem, & proinde depravata actio motivæ facultatis, quæ nervis & muſculis perficitur. Ea retractio vel in toto corpore fit, cum principis partis læſione, & ἐπιλήψια dicitur, quæ tamen convulſio abſolutè non eſt, ſed potius motus convulſivus. Vel in parte unâ, aut pluribus. Ubi verò in omnibus partibus capiti ſubjectis tam prioribus, quàm poſterioribus evenit, τέτανος: ubi in prioribus tantum, ἐμπροσθότονος: ubi in poſterioribus, ὀπισθότονος vocatur. At depravatus motus in oculis στραβισμὸς, in dentibus σισμὸς dicitur. Sub motu voluntario continetur vox, loquela & reſpiratio, quatenus motu muſculorum perficitur. Vocis autem ſymptomata ſunt ἀφωνία, privatio vocis, deinde ἰσχνοφωνία; quando vox ita gracilis & parva eſt, ut vix audiatur, aut cum difficultate proferatur, tertiò κακοφωνία, vox prava, ſub qua continetur vox aſpera, rauca, clangoſa, flebilis, &c. Deinde loquelæ ſive ſermonis ſymptomata ſunt, loquela abolita, obmuteſcētia & loquela debilis ac depravata, ut μογιλαλία & ἀγκυλογλώσσης ψελλότης quando difficulter loquuntur, aut cum difficultate pronunciant R, L, K, aut in loquendo reſtitantes ſer-

Symptomata vocis.

Symptomata loquelæ.

monem præcipitant, quos Galenus τραυλοὺς, Latini balbos aut blesos vocant. Respiratio abolita, ubi ad sensum perit ἄπνοια appellatur, cui vicina est diminuta respiratio quæ parva, tarda, rara est: depravata verò respiratio propriè δύσπνοια vocatur, ubi respiratio est magna, velox, densa, sublimis aut inæqualis. Dyspnœa hæc triplex est, una quando respiratio naturalem mediocritatem in velocitate & frequentia non multum excedit, quæ generis nomine δύσπνοια simpliciter dicitur: altera ubi redditur valdè frequens & velox cum sibilo & stertore, quæ Asthma nominatur: tertia ubi ad summum frequentiæ ascendit, & non nisi erecta cervice perficitur, quæ ὀρθόπνοια inde appellatur, symptomatib. respirationis annumeratur tussis.

Symptomata respirationis.

Symptomata facultatis vitalis.

Consequens est, ut symptomata facultatis vitalis & naturalis enumeremus. Conservatur primò vitalis facultas in corde & cæteris partibus pulsu, cujus symptomata sunt, 1. ἀσφυξία, pulsus abolitus, ut in gravi syncope. 2. Pulsus languidus sive debilis, quando imminuitur motus tam systoles quam diastoles, ut in lypothymia. 3. κακοσφυξία, depravatus pulsus, quando naturalem motum superat, & rhythmum ac ordinem non servat. Sub his omnes differentiæ pulsuum continentur. Deinde ipsa virtus & substantia spiritus in corde aliquando dissolvitur vel sensim, unde lenta mors vel confertim, unde gravis syncope & subita mors: aliquando tantum debilitatur, & lypothymia consequitur: depravatus verò motus virtutis vitalis est cordis palpitatio. Præterea qualitas caloris qui à corde per arterias in totum corpus emanat, nonnunquam præter naturam augetur, ut in febribus: aliquando debilitatur & languescit, ut in hydrope aliisque morbis frigidis: at salvâ extingui non potest.

 CAP. IV.

Ex naturalibus facultatibus propriè dictis, prima est appetentia. Inest autem omnibus membris naturalis appetitus restaurationis illius, quod perpetuo defluxu dissipatur: hic convenientis desiderio excitatur, & cum attractione conjungitur: Verùm in ventriculo, præter naturalem appetitum ex partium inanitione, appetentia quædam animalis inest, nimirum desiderium plenitudinis ex suctionis sensu, cum venæ ex ventriculo attrahunt. Hic sensus si fuerit ex desiderio sicci, oritur fames; sin humidi, sitis.

Symptomata facultatis naturalis.

Hujus appetitus symptomata sunt, ut, supra dictum est, primò ἀνορεξία, abolitus appetitus, quando nullum prorsus cibum potumque appetit. 2. debilis appetitus, quando languidè 3. depravatus & inordinatus qui duplex est. Unus δυσορεξία propriè dicta, ubi talia appetit, qualia secundum naturam appetere non debet, ut in picâ. Alius immodicus appetitus, quando adest insatiabilis fames, ut in βουλιμία: aut inexplebilis sitis, ut in febribus colliquantibus interdum accidit, plerumq; in diabete. Expletur appetitus naturalis convenientis attractione, verum attractio duplex in corpore est: una ab appetitu animali oritur ope musculorum, qualis attractio ventriculi non est, licèt illi insit sensus indigentiæ, sive appetitus animalis: Alia sine musculis absolvitur, & excitatur non uno modo. Nam quædam oritur à familiaritate substantiæ, qua ob definitum à substantiâ alicujus partis calorem, certum quiddam pars illa appetit: Alia communis omnibus partibus est, & indeterminata ob indefinitum calorem trahentem spiritus & humores, ut in inflammationibus: Tertia fit metu vacui, & successione ad id, quod evacuatur: quarta efficacia spiritus mediantibus fibris, quæ propriissimè attractio vocatur.

Appetitus sympt.

VI.

Attractricis ventriculi symp. Quemadmodum enim in musculis fibræ spiritu animali repletę ad principium suum retrahuntur: ita in partibus naturalibus fibras habentibus evenit. Nam efficacia spiritus naturalis fibræ rectæ intentæ attrahunt, ac eodem modo fibræ transversæ si intendantur expellunt, obliquæ retinent: quod si fibræ planè relaxentur, à munere suo cessant. Quare attractio ventriculi convenientis desiderio non excitatur, sed abolerur, si fibræ ventriculi & gulæ penitus relaxentur. Diminuitur, si vix longo tempore & imperfectè agant: depravatur ubi inter trahendum ventriculus quasi palpitat, tremit, convellitur, aut concutitur.

Retentricis sympt. Attrahit quidem ventriculus alimentum, ut eo fruatur: sed frui nequit, nisi commodè retineat. Commodè autem continet, si ita complectatur, ut inter ventriculum & cibos nullum spatium relinquatur. Deinde si justo tempore, & ad perfectam concoctionem contineat. Alterutrum, aut utrumque si non evenerit, vitiatur retentio. Nam retentio abolita est, ubi nullos omninò cibos complectitur, sed inconcoctos defluere sinit, unde lienteria: debilis si complectatur vel leviter, vel non justo tempore: Si leviter, consequuntur fluctuationes & inflationes: si non justo tempore, imperfecta concoctio, & vel celer exitus per alvum, unde cœliaca passio, excretiones humidæ: vel corruptio ciborum in ventriculo & intestinis, unde excretiones fœtidæ. Depravata retentio oritur, quando ventriculus cibos comprehendit, sed cum palpitatione, vibratione (ut in febrium rigoribus) singultu, aut cum tremore.

Symptomata concoctricis ventriculi. Retinet ventriculus cæteræque partes alimenta sua, ut fruantur & concoquant, ac in suam qualitatem alterent; cujus actionis in ventriculo, tria sunt symptomata, 1. ἀπεψία, cruditas & abolita concoctio,

coctio, quando cibus planè non mutatur. 2. βραδυπεψία, quando vix, tardè & imperfectè concoquitur. 3. δυσπεψία, quando alimenta immutantur quidem, verùm non perficiuntur, sed corrumpuntur, & qualitatem naturæ alienam assumunt. Pars chyli utilissima à ventriculo & intestinis per venas meseraicas ad jecur naturaliter deferri & distribui debet, verùm hæc distributio aliquando tollitur, nihilque de chylo venas ingreditur, unde fluxus chylosus: interdum diminuitur, quando non sufficienter chylus in venas rapitur. Nonnunquam depravatur, si citius, aut tardius distributio fiat, aut non eo modo, quo fieri debet.

Symptomata concoctricis jecoris.

Secunda concoctio alimenti ex chylo vi jecoris fit, & sanguificatio dicitur. Cujus symptomata sunt, 1. Abolita sanguificatio, quando nihil omnino sanguinis generatur. 2. diminuta, quando longo tempore parcè, &c. 3. depravata si pravus & vitiosus sanguis gignatur, quo corpus pro nutrimento satis commodè uti nequit. Ex abolita & diminuta sanguificatione, ac etiam chylificatone oritur ἀτροφία, licèt symptoma omnium naturalium facultatum dici queat. Ex depravata verò sanguificatione magis κακοχυμία, καχεξία, ὕδρωψ & κακοτροφία, sub cacotrophia continetur, Elephantiasis, Leuce, &c.

Symptomata concoctricis partium nutritionis.

Nam actio naturalis singulis partibus necessaria, est nutritio ex sanguine in substantiam partis converso & assimilato. Cujus symptomata sunt ἀτροφία & κακοτροφία, sub qua καχεξία, &c. Fit autem ἀτροφία, quando partes nullo fruuntur alimento, vel quia non sufficienter fruuntur, sive nutrimento frustrantur: non fruuntur, vel quia alimentum non ritè attrahunt, vel attractum non ritè retinent, vel non perfectè uniunt & assimilante aut

non

non naturaliter expellunt. Quare atrophia multorum symptomatum symptoma commune esse solet. Κακοτροφία propriè est, quando partes nutriuntur quidem, sed pravè, ex alimento converso in alienam qualitatem, quæ secundum naturam non est. Unde pars paulatim à naturali forma & constitutione recedit. Hæc ut ἀτροφία, plurium symptomatum symptoma esse solet, propriè verò facultatis assimilatricis, ac cum ἀτροφία interdum complicatur. Vbi enim partes pravo nutrimento non satis sufficienter fruuntur, κακοτροφία & ἀτροφία conjunguntur.

Symptomata expultricis facultatis.

Quælibet concoctio sive ea toti communis sit, ut chylificatio & sanguificatio: sive singulis partibus propria, ut nutritio, sua excrementa habet, quæ vi excretricis facultatis secernuntur, & extra corpus naturaliter expelluntur. Præter naturam verò hæc actio tripliciter læditur: aliquando enim planè abolетur, nihilque per debitas vias excernitur, aliquando diminutè fit, id est, tardè & imperfectè: nonnunquam depravatè, nimirum non justo tempore & modo, aut quod utile est expellitur, retento inutili, aut inutile cum utili. Quarè dejectionis alvi symptomata sunt suppressio, astrictio, alviq; profluvium, sub quo continetur lienteria, diarrhæa, dysenteria, tenesmus, &c. Deindè excretionis urinæ, Ischuria, stranguria, dysuria, diabetes, mictus involuntarius, &c. Excretionis flavæ bilis symptoma Icterus flavus: melancholiæ, Icterus niger, &c. Huc referuntur omnes illi motus, qui fiunt vi expultricis facultatis, irritatæ à causâ morbificâ, sive cum sensu aliquo tactus, sive sine sensu: quorum alii pluribus partibus communes sunt, ut tremor, horror, rigor, pandiculatio, palpitatio: alii partibus nonnullis proprii, veluti ventriculo, vomitus, nausea,

sin-

CAP. IV.

ſingultus, rectus: Inſtrumentis reſpirationis, tuſſis capitis ſternutatio: maxillæ oſcitatio: inteſtinis colica & iliaca paſſio, crepitus ventris, &c. vaſis ſpermaticis gonerrhæa, ſeminisque excretio abolita vel diminuta, utero menſium ſuppreſſio & profluvium, uteri ſtrangulatus, aſcenſus, prolapſus, &c. De quorum omnium natura & cauſis ſuo loco agemus.

Numerus ſymptomatum functionis læſæ.

Ex his omnibus colligitur numerum ſymptomatum actionis læſæ. Nam pars quævis ſimilaris quatenus nutritur, quatuor prædita eſt facultatibus naturalibus: quarum quælibet trifariam læditur. Quare 12. ſymptomata ei accidere poſſunt: verum quæ publico munere naturali funguntur, quia duplices naturales functiones obtinent, communes & proprias, illa omnia duplicia habebunt. Pars enim quatenus ſentit, tria habet ſymptomata: quatenus movetur, totidem. Quare quævis pars ſentiens 15. pars movens 18. recipit. Verùm oculis, aliiſque partibus, in quibus præter tactum alius ſenſus ineſt, duplicia accidunt ſenſus ſymptomata, quare oculis ratione viſus tria, ratione tactus totidem accidunt ſymptomata, quibus adde tria ratione motus, & 12 quatenus nutriuntur: Verùm ventriculus 27. ſymptomata recipit, nimirum 12 ut nutritur, totidem ut commune inſtrumentum. 3 ratione ſenſus ſive animalis appetitus.

Secundum genus ſymptomatum eiusq; differentia.

Secundum genus ſymptomatum conſideratur in habitu corporis, nimirum ſenſibilis qualitas, ſive ſimplex affectus ſub ſenſum aliquem cadens, qui actionem per ſe non lædit Senſiles autem qualitates duplices ſunt, aliæ communes, ut magnitudo, numerus, figura, motus, quies: aliæ propriæ, ut color, ſonus, odor, ſapor & tactiles qualitates. Ac primum, præter naturam oriuntur colores, ut cæteræ qualitates in morbis, ex alterationibus & motionibus naturam lædentibus, vel in toto: ut flavus

color

color in ictérico, niger in splenitioco; vel in parte; ut lingua nigra in febribus ardentibus, &c. Deinde sonus objectum auditus, permanens qualitas non est: nihilominus ubi naturalis sonus, nimirum vox immutatur, vel novus sonus percipitur, ut stridores dentium, crepitus & similia, sub hoc genere symptomatum interdum numerantur, licet propriè sint symptomata actionis læsæ. Tertiò, odores non naturales ex graveolentia sese produnt, 1. in respiratione per os, & in transpiratione per poros cutis. Deindè in auribus, naribus, alis, & partibus putrescentibus Item in ructibus fumosis, acidis, nitrosis. Verùm odor qui ab excrementis exhalat, ad tertium genus symptomatum potius referri debet. Quartò, gustu nullius partis saporem naturalē percipimus, nisi linguæ, quando imbuitur humore salso vel amaro, ut in febribus. Propriè vero contenta, quę ad tertium genus symptomatum reducuntur, quatenus in os defluunt, gustu præter naturam, salsa, amara, acida & similia esse judicantur. Præterea sub tactum in ægris, qualitates & primæ & secundæ cadunt, qu secundum naturam non sunt, & tamen per se actionem non lædunt, unde simplices affectus dicuntur, ut in febribus calor aut frigus extremarum partium, item cutis arida, dura, laxa, rugosa, intensa. Tandem ex communibus sensibilibus, magnitudo, numerus & figura præter naturam, si nullam actionem per se manifestè lædant, simplicibus affectibus annumerari poterunt, ut sunt signa illa lethalia. 1. Prognosticorum Nasus acutus, oculi, concavi, collapsa tempora, aures contractæ, crura disjecta, &c.

Tertium genus symptomatum: Tertium genus symptomatum est contentorum vitium, sive eorum quæ à corpore excernuntur, aut præter naturam retinentur, quorum alia secundum

dum naturam insunt, & necessariò gignuntur, ut quatuor humores & naturalia excrementa: alia non necessariò sed præter naturam oriuntur, ut vermis, calculus, flatus, humores non naturales, pus &c, Horum vitia si morbos antecedant causa potius dicuntur: sin ratione morbi alicujus contingant, symptomata propriè vocantur. Excreta & retenta immodica præter naturam, tribus potissimum modis dicuntur. 1. tota substantia. 2. qualitate. 3. quantitate. Quibus addi poterit, excretionis modus & tempus. Excretio autem sive profusio sanguinis præter naturam, & excrementorum suppressio, toto excretæ & retentæ substantiæ substantiæ genere præter naturam sunt. Profunditur sanguis præter naturam variis modis, nimirum vase rupto, vulnerato, eroso, aut oretenus recluso: item retentrice debilitata & expultrice immodicè concitata: præterea quando vitio sanguificationis totus sanguis tenuis & serosus redditur. Deinde qualitatis vitia in excretis & retentis sunt calor, frigus, lentor, acrimonia, putredo, &c. Tertio quantitatis vitia sunt excretio & retentio immadica excrementorum, scilicet urinæ, ut in diabete & dysuria; fæcum alui, ut in lienteria, diarhæa, colica, &c sudoris, ubi nimis rara cutis, vel densa est. His additur nimia mensium fluxio & suppressio. Nam una hæc sanguinis evacuatio sola quantitate peccat. Huc referuntur omnium pravorum humorum evacuationes & suppressiones, ut vomitus, alvi dejectiones, sputa, & horum suppressiones. Aliquando in modo excretionis vitium est, ut si non debita via, aut confertim, aut cum dolore, vehementia, strepitu & similibus, excrementa exeant: Item in tempore vitium est, si intempestivè & ante debitum tempus exeunt, quales excretiones symptomaticæ dicuntur, ad differentiam criticarum, quæ tempestive fiunt.

Qua-

Cap. IV. Excreta & retenta præter naturam.

CAP. V.

Quare in omnibus excretionibus semper naturæ solius opera ab ipsis symptomatibus distinguere oportet. Nam potest una eademque excretio aliàs symptoma dici. scilicet si vi morbificæ causæ oriatur: aliàs naturæ opus: ut supra demonstratum est.

CAPUT V.

De Causis Symptomatum in Genere.

Causa omnium sympt.

CUM symptomata propriè morborum effecta definiantur, & morbos umbræ ritu consequãtur, necesse est omnium symptomatum causam morbos esse, & quodvis symptoma à morbo aliquo, vel immediatè vel mediantibus aliis symptomatibus oriri. Nam actio læsa præter naturam à morbo procedit, & actionem læsam excrementorum vitia, & plerique simplices affectus, cæteri morbos immediatè consequuntur. Præsupponit enim actio præter naturam læsa necessariò partis illius affectum, in qua residet actionis causa, sive facultas: Residet autem facultas in partibus solidis, & pro partis constitutione agit, ut alibi demonstratum est Quare læsa actio à læsa constitutione, sive à morbo dependet, & non immediatè à morborum causis: deinde ipsæ causæ sive internæ, ut contenta, sive externæ, nisi interveniente parti affectu, actionem præter naturam non lædunt. Igitur actionis præter naturam læsæ causa erit morbus aliquis simplex ut intemperies, mala compositio, unitatis solutio, vel ex his compositus affectus.

Requisita ad perfectam actionem.

Ad actionem aliquam perfectè edendam tria præcipuè requiruntur, facultas, instrumentum & objectum. Sub facultate & instrumento continentur quæcumque operantur: in quorum numero sunt spiri-

spiritus & calor nativus. Sub objecto omne id in quod operantur, item tempus, locus & cætera sine quibus non fit operatio, præterea actionis usus & necessitas. Objectum autem & quæcunque sub eo continentur, ubi proportione non correspondent facultati; facultas frustratur, & functio satis commodè fieri nequit, sed si alia nulla subsit causa propinquior, nullusvè morbus, symptoma propriè non erit, sed naturalis impotentia aut naturæ opus, quale in tremore ex gravi onere & similibus apparet, ut alibi demonstratum est: nihilominus actiones tales symptomatibus plerumque annumerantur, licet propriè nec præter naturam, nec secundum naturã dicantur. Verùm ubi objectum proportione correspondet facultati & functio satis commodè non exercetur; in facultate, facultatisque instrumento, vitium necessariò erit, eaque functio præter naturam læsa dicitur, & propriè symptoma: quemadmodum si vitium sit in objecto & facultate. Nam non rarò objecti vitium cum partis affectu præter naturam conjunctum est, ut in vitiato pulsu, & respiratione, propter necessitatem & usum. Necessitas enim in vitiato pulsu ab affectu, aut affectione præter natura oritur, quæ cum cum cordi infesta sit, eam protinus excutere conatur. Facultas partis temperamentum per se primò consequitur, temperamentum similaribus propriè inest, proinde facultas similaribus partibus primò debetur, & actio omnis â similaribus primò procedit, licè sine debita instrumenti structura non perficiatur Conspirant autem cujusque organi particulæ in unius actionis famulatum, ac in quolibet organo perfecto unica particula principalis est radix & domicilium facultatis à qua primò actio, & qua posita ponitur, læsa læditur facultas, facultatisque functio. Cæteræ partes huic subministrant, & in illius unius actionis

CAP. V.

CAP. V.

subsidium veniunt, ut in disputatione de differentiis partium dictum fuit. Quare ad actionem perfectam præter facultatem parti similari insitam, requiritur debita compositio omnium particularum instrumenti perfecti, quod facultati subservit. Ea consistit in apta figura, justa magnitudine, debito numero idoneo consensu & situ, quorum unum si desideretur, facultas etiam illæsa expeditè agere nequit, & morbo organico impeditur. Quare læditur actio omnis, morbo similari, vel dissimilari, aut communi ut supra dictum fuit. Facultates in corpore duplices sunt, aliæ insitæ, quæ omnibus & singulis partibus insunt proprii muneris gratia; hæ perficiuntur & conservantur in singulis partibus vi nativi caloris, quatenus determinatur partis temperamento, quo læso facultas necessariò læditur: aliæ influentes dicuntur, quæ in principali parte sedem & domiciliũ habent, ac ab ejus proprio temperamento oriuntur, à quo principio ut à fonte per debitas vias emanant; ita vis sentiens & movens mediante spiritu animali per nervos, in motus sensusque instrumenta; ac vis vitalis à corde mediante spiritu vitali per arterias in omnes partes influit: à jecore verò alimentum per venas cunctis communicatur. Verùm vis illa quæ à corde influit; scilicet conservatio symmetriæ caloris innati, & quod per venas communicatur, insitas vires tantum tuetur, & conservat, nec alias inducit; at quod à cerebro defluit facultatem movendi & sentiendi instrumentis sensus & motus tribuit. Nam in corpore nullius partis essentia permanens est, sed omnes nutrimento per venas; & conservatione symmetriæ caloris innati, per arterias indigent. Quare instrumenta motus & sensus à naturalibus plurimùm differunt: nam naturalia congenitam actionis vim habent, quæ non læditur illæsa parte aut sine pro-

Causæ symptom. actionis læsæ.

prio

CAP. V.

prio affectu; animalibus verò vis sensus & motus à principio scilicet à cerebro quemadmodum radii à sole defluit. Unde non rarò accidit ut ipsis partibus haudquaquam affectis, aut proprio morbo laborantibus, actio eorum nihilominus pereat. Ex his omnibus colligitur, actionem sensus & motus tripliciter lædi, vel læsa, facultate influente, vel primo actionis instrumento, vel aliquo ministrantium: facultas læditur læsa parte principali à qua, & via per quam scilicet cerebro & nervis; spirituum verò vitia vel fonti ascribuntur unde oriuntur, vel membro in quo determinantur. Nam in membris illis ita determinatur spiritus animalis, ut proprius esse dicatur, & agentium membrorum quasi pars aliqua, unde spiritus oculis proprius opticus dicitur. Magnitudo læsionis correspondet magnitudini affectus. Nam parvi morbi parvam actionis noxam inducunt, majores semper actioni ad proportionem nocent. Eadem est ratio in cæteris duobus generibus symptomatum ut suo loco dicemus. Verùm ubi natura symptomatis explicatur, duplex definitio locum habere solet, una imperfecta, Galeno ἐννοηματικὴ, Aristoteli ὀνοματώδης, descriptio rei, in qua modus læsionis locum generis, actio ipsa partis, locum differentiæ obtinet. Ita convulsio definitur depravata sive invita retractio musculi vel nervi versus suam originem; apoplexia privatio repentina animalis functionis. Altera definitio essentialis causalis & scientifica dicitur, quæ illam priorem complet & causam proximam illius læsionis in subjecto explicat, de qua alibi dictum est. Illæ læsionum causæ sunt affectus partium præter naturam, ut supra demonstratum est. Abolent autem actiones magni affectus quatenus generationẽ & distributionem spirituũ impediũt, calorẽ innatũ, & robur partiũ planè dissolvunt: debilitant verò, hæ

Symptomatis definitio duplex.

eædem causæ plerumque, si minores fuerint: depravant, quæcunque facultatem vehementius urgent, irritant, commovent, &c. His determinatis restat, ut causas symptomatum in specie consideremus, initio facto à symptomatibus principis facultates.

CAPUT VI.

De Causis Symptomatum Cerebri, Nimirum Principis facultatis & sensus communis.

ETsi Anima cum omnibus suis facultatibus radicaliter in corde sit, ut, in centro microcosmi, tamen quia functiones illæ, quæ à Medicis principes vocantur, in corde non perficiuntur, nec manifestantur sed in cerebro: omnium ferè Medicorum consensu, cerebrum domicilium & instrumentum principum facultatum est, cui curatio adhibetur, quoties aliqua functionum principum læditur. Est enim cerebrum sensorium primum, sive sedes sensus communis, à quo dependent quinque sensus exteriores, & motus voluntarius. Deinde à cerebro immediatè perficiuntur functiones illæ tres, quæ à Medicis principes vocantur, nimirum imaginatio, cogitatio, & memoria, ut alibi dictum est. Hæ functiones puræ similares non sunt, quæ à sola temperie inchoantur & absovuutur, sed mixtæ: quamvis enim ab idonea cerebri temperatura primum proficiscantur, absque tamen apparatu instrumentali non perfectè exercentur. Temperatura autem illa, est, primum substantiæ cerebri, unde actio; deinde spirituum animalium, sine quibus non; tertio, partium

ministrantium, ut membranarum, &c. Apparatus verò instrumentalis, est omnium partium apta compositio, in magnitudine, numero, conformatione, consensu & situ.

Causæ cõmunes sym-ptom. principis facult.

Horum unum si lædatur, pro modo læsionis, functio cerebri vitiatur. quare læduntur functiones cerebri, vitiata temperie, vel labefactatis iis, quæ ad organi integritatem pertinent. Intemperies autem authore Galeno 3. de locis, vel simplices sunt vel compositæ, sine vel cum materia, humore scilicet aut vapore, sive flatu, quibus adduntur intẽperies mixtæ, ex contrariis, qualis dispositio oritur, si bilis pituitæ, vel pituita sanguine in cerebro permisceatur, aut sanguis, melancholiæ, vel atræ bili. Hi humores interdum per arterias & venas defluentes & membranas aut cerebrum quasi alluentes intemperiem cum materia gignunt, aliquando vasa egressi in substantiam membranarum, aut cerebri impacti, & absorpti tumorum præter naturam efficiunt, exquisitum, ut phlegmonem, erysipelas, scirrhum, aut œdema, vel minus exquisitum, qualis est phlegmone erysipelatodeas, &c. Intemperies illæ cerebri, non modò secundum magis, aut minus differunt, unde magna symptomatum varietas, sed etiam quia totum cerebrum, omnesque cerebri partes, pari modo non afficiunt. Nam aliquando his intemperantiis ventriculi cerebri tantum afficiuntur, vel omnes, vel aliqui tantum; interdum universa vasa. aliquando humor per totum corpus cerebri dispersus est; nonnunquam totum cerebri corpus intemperatum redditur. Præterea laborat cerebrum, vel per se, propria affectione, sive ea sit primogenia, sive secundaria; vel ex consensu partis alterius, item ex vaporibus, vel humoribus ad cerebrum ascendentibus. Tandem cerebrum ut pars instrumentaria laborat tumore præter naturam, & angu-

ſtia aliqua, ut obſtructione, compreſſione, & ſubſidentia ventriculorum, & cavitatum ac etiam continui ſolutione, ut vulnere, ulcere, contuſione & concuſſione, &c. Hi morbi ſunt cauſæ præcipuæ ſymptomatum facultatis principis, ſenſuſquè primi, & ſub nominibus ſymptomatum plerumque deſcribuntur. Nam omnes ferè morbi capitis à ſymptomatibus denominantur. Quare de natura & cauſis ſymptomatum principis facultatis, ſenſuſque communis ordine dicemus initio facto à deſipientia.

De delirio ſive deſipientia.

Deſipientia, authore Galeno 1. *Prorhet. Com.* 1. alia nuda & ſimplex eſt, qualis accidit in febris vehementis rigore, alia continua, cum febri acuta conjuncta, quæ Phrenitis dicitur, quædam ſine febri, quæ à Galeno ibidem inſania vocatur, a recentioribus deſipientia Melancholica. Nam, ut ibidem Galenus, μαίνεσθαι omnes homines dicunt eos, ſignificatione tantum communi, qui deſipiunt, ſine febri, φρενιτίζειν, qui cum febre continua patiuntur: quod verò in febris vehementis vigore accidit, appellant & παρακόψαι & παραχθωίαι & παραληρῆσαι, & παραφρονῆσαι. hæc deſipientia ſimplex à recentioribus dicitur.

Deſipientia ſimplex.

Accidit autem deſipientia ſimplex, aliquando in febris vehementis vigore, ab expiratione calida, vel humore calido per cerebrum effuſo; aliquando ſine febri, à cauſa aliqua procatarctica, ſpiritus animales conturbante, ſcilicet ab ebrietate, nimia ſanguinis evacuatione, immodicis vigiliis, commotione cerebri & ſimilibus.

Phrenitis.

Phrenitis, à læſa mente, quam græci φρένας vocant, nomen habet, unde ab Hipp. pro quovis delirio interdum ſumitur. Phrenas verò veteres ſeptum tranſverſum appellarunt, ibique mentem ſedem

 CAP. VI.

dem habere crediderunt, quod ex inflammatione τῶν φρενῶν, id est, septi transversi, delirium oriri viderunt, cerebro consentiente septo transverso per nervos. verùm ejusmodi phrenitis notha est sive παραφρενίτις, & ex inæquali respiratione, præcordiorum calore, & contractione cognoscitur, ac à vera phrenitide distinguitur. *Paraphrenitis.*

Vera autem phrenitis ex cerebri proprio affectu oritur, ac definitur, delirium continuum cum febri acuta, orta ex calida cerebri intemperie, conjuncta cum inflammatione membranarum, obvelantium cerebrum. *Definitio Phrenitidis.*

Necesse enim est in phrenitide læsam esse sedem facultatis principis, nimirum cerebrum, vel primariò, vel secundariò ex meningibus, affici autem membranas, ostendit pulsus durus, quare à ratione alienum non est, incipere inflammationem à membranis, præcipuè à tenui meninge, ac procedente morbo, humorem illum calidum interdum diffundi per totam substantiam cerebri, & phrenitidem hecticam inducere. *Pars affecta.*

Nam morbus causa immediata Phrenitidis est intemperies calida substantiæ cerebri conjuncta cum inflammatione meningum, ea inflammatio vel erysipelas exquisitum est, vel erysipelas phlegmonodes, vel phlegmone erysipelatodes, intemperies autem cerebri, vel inæqualis est, occupans partem cerebri, aut in una parte intensior, in altera remissior; vel æqualis, totum cerebrum occupans. Ex hac oritur phrenitis hectica, tremula & blanda, omnium pessima, in qua omnes functiones depravantur: ex illa, phrenitis tumultuosa, in qua omnes functiones non semper læduntur. Nam, ut vult *Galen. 1. Prorhet. Com, 37.* si humor in aliqua cerebri parte firmetur, conse- *Causa.*

quitur symptomatis species, quæ peculiaris & affinis est, tum naturæ partis, tum humoris. Materia, ex qua intemperies cerebri, & inflammatio oritur, est humor tenuis & calidus, putrescens in meningibus, & circa cerebrum, nimirum aut bilis, aut biliosus sanguis, sed in quo bilis maximè dominantur. Bilis illa erit vel pallida, quæ omnium mitissima est, vel flava, acrior & calidior, vel perassata, dum aduritur, unde omnium pessima phrenitis. Verùm bilis, quæ jam adusta est, non putrescit, nec propriè phrenitidem gignit, sed Maniam.

Differentiæ Phrenit.

Ex his omnibus differentiæ phrenitidis colliguntur, quæ suis certis signis judicantur. præcipuæ verò differentiæ sumuntur à causis & forma delirii. Nam à sanguine deliria tutiora sunt cum risu; à bile flava cum iracundia & jurgiis, ab atra cum sævitia & rabie. Dignoscitur quoque humor peccans ex habitu, temperamento, & colore corporis, excrementis, ætate, anni tempore, diæta, &c. ut in doctrina signorum. Deinde in delirio, vel depravantur omnes principes functiones, præcipuè imaginatio & ratio, interdum imaginatio sola, aliquando ratio cæteris illæsis. Cur autem una functio lædatur, altera illæsa, dubitant Medici.

An facultates principes sedibus distinguantur.

Aetius, Arabes, & ex recentioribus non pauci, has functiones, functionumque læsiones, sedibus distinxerunt, lædique imaginationem, dicunt læsa anteriori cerebri parte: cogitationem, læsa media: memoriam, læsa posteriori parte. Verum cum temperamentum cerebri sit primum instrumentum omnium facultatum principum, sive cerebrum secundum propriam substantiam, omnesque partes, organum sit omnium facultatum principum, nulla necessitas exigere videtur, ut illas functiones læsas, earumque facultates, his sedibus tantum definiamus & circumscribamus; licèt alienum à ratione

non

non sit, vim imaginatricem, sensumq; communem in anteriori parte magis vigere, quæ mollior est, & ad recipiendum aptior, memoriam magis in posteriore, quæ durior, & ad conservandas species magis idonea. Probabile quidem videtur imaginationem solam lædi à vaporibus ascendentibus, & à commotione humorum: imaginationem verò, cum ratione & memoria, à morbo valido & confirmato: nam in initio, cum malum leve est, à commotione humorum, & à vaporibus in cerebrum ascendentibus, non aliter cerebrum & imaginatio afficitur, quam si ab externis objectis efficeretur. ob transitum enim humorum & vaporum, species externorum sensibilium non clarè figuntur, sed pro iis visa plurima obversantur, juxta humorum & vaporum naturam; at, si causa in motu non sit, nec quasi transitu ulterius offendat, sed temperamentum cerebri lædat, tum rationem vitiat, non necessariò imaginationem, nisi intemperies magna sit, nam ex leviori intemperie tollitur cogitatio, quæ præstantior actio est, quàm imaginatio.

Desipientia melancholica eiusque species.

Desipientia melancholica, ab humore melancholico, duplex potissimum est, scilicet melancholia propriè dicta, & Mania, quibus addunt nonnulli Lycanthropiam, Cynanthropiam, &c. Melancholia autem inter illos affectus à Galeno numeratur, qui à causis nomen habet, nam nomen tum effectui, tum efficienti causæ convenit. præterea interdum pro ipso affectu cerebri, genito à succo fæculento & nigro, sumitur: interdum pro ipso delirio, sive symptomate, quod illum affectum consequitur. Hoc modo definitur Melancholia, delirium sine febri cum metu & mœstitia, absq; manifesta causa ab intemperie frigida, sicca, ex humore, vel vapore melancholico, cerebrum occupante, & spirituum in cerebro substantiam alterante.

Melancholia quid?

Causa melancholiæ. Affectus ad quem consequitur Melancholia, est cerebri quatenus pars similaris & non dissimilaris, quia sensim fit, Deinde quia teste *Hipp, 6. Epid. sect.* 7. Melancholici magna ex parte Epileptici fiunt, & epileptici melancholici, prout in hanc, vel illam partem infirmitas, & humor Melancholicus repit. nam ubi in corpus, epilepsiam, ubi in mentem, melancholiam procreat; in corpus autem repit, authore Galeno 3. *de locis cap.* 7. si in cerebro obstructiones excitarit. in mentem verò, si cerebri & spirituum substantiam in suam naturam transmutaverit, sive ea intemperie affecerit, quæ tenebris correspondet; qualis intemperies est frigida sicca, cum humore & vapore melancholico, quæ ex consensu quoq; cordi tandem communicatur. *Signa communia melanch.* Communia omnibus melancholicis signa, sunt delirium cũ timore sine evidenti causa, diffidentia, odium hominum, cogitationes profundæ, & pro dispositione corporum & humorum, vitæq; studio variæ ferè ut in ebrietate; alij enim irascuntur quidam flent, nonnulli rident, aliqui mortem expetunt, hi reges, divinos vates, divites se esse imaginantur, illi miseros, pauperes, defunctos, bruta animalia, &c.

Species melancholiæ tres. Ratione materiæ hujus, melancholia in tres species dividitur, quarumuna primaria, sive per essentiam vocatur, altera ex consensu totius: tertia, hypochondriaca & flatulenta. Primaria autem quæ continua est, cum cogitationibus intentis, fit ab humore melancholico, cerebrum duntaxat obsidente: melancholia ex consensu totius, fit ab humore & vapore melancholico, redundante in toto corpore, & ambitu omnium venarum, & propterea cerebrum ipsum afficiente: cujus notæ sunt, gracilis, niger, hirsutus corporis habitus ex toto melancholicus vel à natura, vel contractus ex curis, vigiliis, victu crasso, &c. Melancholia verò hypochondriaca,

driaca, fit propriè à vapore melancholico ex hypochondriis, sive quibuscunque partibus imi ventris in cerebrum sublato. Hi vapores in cerebrum ascendentes variis modis oriuntur, primò, ab effervescentia quadam sanguinis, ex venis illis, quæ alimentum ad jecur deferunt, ut Diocles voluit. Secundò, magno pylori, & incumbentium partium ardore, chylum & sanguinem in primis venis adurente, non autem à vera inflammatione, ut ipsi Galeno videtur 3. *de Locis cap.* 7. Tertiò, vitio lienis, à seroso humore, è liene in ventriculum irruente, ut testatur G*al.* 5. *de Locis cap.* 6. vel à melancholico humore, circa viscera detento, qui à liene non expurgatur, tandem à putredine in vasis uteri & seminalibus, ex suppressis mensibus, & semine retento; quod viduis, & grandioribus virginibus accidit, ut vult *Galen.* 6. *de Locis cap.* 5. *Hipp. lib.* de Morbis virginalibus. In his omnibus penè, malum prius ventriculo, quàm cerebro communicatur, & concoctio vitiatur, undè æstus in præcordiis, fluctuatio, dolorque ventriculi ad dorsum se extendens, & scapulas, compressio interdum diaphragmatis ut suffocari videantur, anxietas, nausea, ructus acidi aliaq; circa ventriculum accidentia: nonnunquam, ubi effervescentia in arteriis est, malum cordi quoque communicatur, quæ omnia ructu, vomitu, alvi dejectione mitigantur, refrigeratoque cibo, deindè per intervalla recurrunt, præcipuè post cruditates.

Melancholia si intendatur, in maniam abire solet. Est autem Melancholia adeò maniæ cognata, ut mania pro melancholia, & melanch. pro mania, à Gal. & Hipp. non rarò sumatur. Verùm mania propriè dicta, à melancholia, non tantum symptomatum magnitudine, ut Tralliano videtur, sed *Mania.*

etiam

etiam modo delirii, ac etiam cerebri affectu, & causis distinguitur. Nam in mania ægri timidi nullo modo sunt, ut in melancholia, sed audaces, & temerarii, quique iracundia, jurgiis, clamoribus; aliisque perturbationibus pro qualitate humorum, omnia agunt, ac interdum, ut feræ, obvios invadunt. Deinde in Mania, ut in Melancholia, læditur cerebrum, quatenus pars similaris, vel per se, vel per consensum, ex toto, aut præcordiis; sed mania, propriè ab intemperie vehementur calida, oritur, sive à fervente calore cerebri, spiritus animales in suam naturam alterante, id est, igneos reddente: ea intemperies calida, aliquando sola est, plerumque cum materia, scilicet cum succis calidis & mordentibus, sed sine tumore, quales succi sunt sanguis fervens, unde mitissima mania; vel succus melancholicus adustus, vel bilis flava perassata, unde immanissimus furor. Quare erit Mania depravata functio principum facultatum, sine febri continua cum excandescentia, à fervida cerebri intemperie, cum humore calido sine tumore. Dico sine febri & sine tumore, ad differentiam phrenitidis, deinde dico cum excandescentia, & à fervida cerebri intemperie, ad differentiam Melancholiæ propriè dictæ. Ad hæc genera omnis desipientiæ formæ reduci poterunt. Sunt autem variæ delirii formæ, quæ omnes consequuntur dispositionem corporis, & naturam causæ lædentis, aut humoris peccantis, aliquando vitæ studium & conditionem, ut sunt Lycanthrophia, à Melancholia adusta; Cynanthropia à bile præassata; Hydrophobia insania, ex morsu canis rabidi, item furor ex vesano more.

Causa Maniæ.

De vertigine.

Est præterea depravata imaginatio, cum læsione motus voluntarii in Incubo, ac quoq; in vertigine, verùm in vertigine per se, est depravata perceptio sensationum primarum, præcipuè specierum

visi-

CAP. VI.

ſibilium, ex accidente depravata imaginatio, qua enus falſa motus ſpecies à ſenſibus ei offertur; nam n vertigine judicium imaginationis non propriè ervertitur, quam motum à quiete diſcernit, & il-am motus ſpeciem falſam eſſe intellIgit: Cujus con-trarium in delirio apparet, nam melancholici ſe falſa maginari non putant; at vertiginoſi, viſionem il-am, in qua omnia circumaguntur, falſam eſſe non ubitant: nihilominus quia in vertigine, cum falſa notus ſpecie, imaginatio ſenſationes apprehendit, epravata functio imaginationis dici poterit.

Cauſa vertiginis

Cauſa hujus depravatæ functionis, eſt inordi-atus motus ſpiritus animalis, inſigniti viſibilibus peciebus. nam ſpiritus animales in cerebro, mini-tri imaginationis, non ſolum vim ſentiendi exter-is ſenſibus tribuunt, ſed etiam eorum objecta de-erunt ad interiorem ſenſum: proinde ſpecies viſi-biles ab imaginatione, cum motu percipiuntur, quo moventur ſpiritus animales.

Definitio.

Quare erit vertigo falſa converſionnis imagi-natio, affecta cernendi facultate, aliquando oculis aligine offuſis, unâ cum læſione motus volunta-iis, ex inordinato motu ſpiritus animalis, inſigniti peciebus viſibilibus, à flatulento vapore permixto piritibus, coarctante ventriculos cerebri. Con-currunt enim in vertigine cum falſa imaginatione converſionis, inordinato motu ſpirituum, de-pravata viſio, & in gravi vertigine, quæ σκοτωμία di-citur, oculorum obtenebratio, ac præterea, quia non habent, ubi greſſum figant, cum omnia circumagi videantur, voluntarii motus læſio ſive lapſus peri-culum.

Morbus.

Circumaguntur autem ſpiritus animales in cerebro, ob anguſtiam aliquam anteriorum ventri-culorum cum debilitate retentricis ſpecierum in cerebro; ea anguſtia interdum eſt obſtructio ab hu-

more

CAP. VI.

more flatulento, aut crasso vapore spiritus animales commovente, & liberum transitum impediente; aliquando compressio à cranii fractura, aut depressione ex ictu, casu, &c. nonnunquam subsidentia: à dolore ex acri maligno aut venenato & flatulento humore, crassovè vapore expultricem cerebri irritante. Nam plerumque vertigo calidam causam includit, aut inæqualem intemperiem, partim frigidam ratione materiæ, ex qua flatus, partim calidam ratione causæ materiam movẽtis, cerebrumque irritantis; sæpè enim tenuis calidusque spiritus per arterias in cerebri ventriculos irruens vertiginem excitat, undè teste *Gal. 3, de Loc. aff c.8* nonnulli sectione arteriarum pone aures ab hoc malo curati fuerunt.

Differentia vertiginis

Materia expultricem cerebri irritans spiritusque commovens, aliquando in cerebro coacervatur, nonnunquam à ventriculo transmittitur, utero aliisque partibus. Quare vertigo alia primaria erit aut ex proprio cerebri affectu, quam demonstrant dolor, gravitasque capitis, tinnitus aurium, oblæsio olfactus, aut alicujus sensus: alia per consensum & potissimum ventriculi, quam arguit inappetentia, nausea, oris amaritudo, cardialgia, &c. Deinde alia levis δῖνος, qua omnia tantum circumagi videntur à leviori spirituum commotione, ex tenuioribus vaporibus; alia gravis, quæ σκότωμα, & σκοτόδινος dicitur, ubi dum circumaguntur, tenebræ oculis offunduntur. hæc à graviori affectione oritur, spiritibus, qui ad oculos tendunt, ita transversim motis, ut visum prorsus destruant, ex vapore crassiore & copiosiore; quare hæc species Epilepsiam, aut Apoplexiam præcedere plerumque solet.

De Incubo

Vertiginis & incubi magna cognatio est, utrumque enim phantasma quoddam est, & à vaporibus

poribus, cerebri ventriculos obstruentibus, acetiam præludium Epilepsiæ, aut Apoplexiæ; sed vertigo vigilantibus obvenit; Incubus dormientibus, cum sensu gravitatis & suffocationis, à vapore magis aliquo modo obstruente. Quare erit Incubus insomnium parvum, sive phantasma rei gravis & suffocantis, id est, vocem & respirationem intercipientis, à vapore crasso sursum ascendente, cerebrique ventriculos implente, & liberam spirituum ad nervos penetrationem impediente. CAP. VI. *Causa eius.* *Definitio incubi.*

Nam sedes affecta est cerebrum cum phantasia lædatur, incubus sit nil nisi phantasia rei gravantis licet diaphragma quoque afficiatur. Morbus causa læsionis est levis aliqua obstructio ventriculorum cerebri liberum transitum spirituum ad nervos impediens, cujus ratione ad instrumenta respirationis, quæ in somno non quiescunt, quia spiritus liberè non descendit, ipsa respiratio impeditur sensusq; suffocationis & gravitatis percipitur. *Pars affecta.* *Morbus.*

Causa morbi est crassus vapor à præcordiis initio somni potissimum ascendens, cerebrique ventriculos implens, genitus ex crassa pituita, aut melancholia concervata potissimum in ventriculo primisque venis; hic vapor dum ascendit, quia diaphragma comprimere solet, nonnulli recentiorum à sola illa compressione ex crassis vaporibus ascendentibus incubum fieri putant, cum ea sola non sufficiat, nisi cerebum quoque afficiatur. Comitantur hunc affectum motus difficilis, & in somno sensus torpidus, suffocationis imaginatio, & quasi ab aliquo super incumbente oppressio, ita ut exclamare nequeant, sed confusam vocem edant, &c. *Causa morbifica.*

Hactenus de depravatis functionibus principum facultatum diximus, consequens est, ut de diminutis & abolitis agamus, ut sunt ἄνοια, μώρωσις, oblivio

VI.

oblivio, soporiferæ affectiones. Ἄνοια Latinis Amentia & extrema fatuitas est, abolita functio mentis sive cogitationis: μωρία sive μώρωσις stultitia est debilitas tantùm rationis: Nam amentia definiri poterit defectus rationis, quem plerumque comitatur defectus imaginationis & memoriæ, adveniens sine læsione sensus & motus ex defectu caloris nativi residentis in substantia cerebri. Dico defectū rationis sine læsione sensus & motus ad differentiam apoplexiæ, cari & similium: ubi cum functionibus mentis perit sensus & motus. Nam in amentia illæso sensu & motu tantus est rationis defectus, ut nil omninò dijudicare & inter se conferre queant, sed stupidi ad brutorum modum omnia sine animadversione negligant.

Amentia

Definitio amentiæ

Causa.

Causa proxima amentiæ est defectus nativi caloris residentis in substantia cerebri, qui vel privativus est, ex defectu spirituum & substantiæ caloris nativi in cerebro, vel positivus, ubi vis ejus obtunditur à contrario frigore, gravique intemperie frigida humida plerumque cum materia pituitosa, quæ actiones omnes torpidas reddit. Deinde defectus ille vel est, ab utero & in formatione fœtus ob non debitam quantitatem & formam cerebri, vel post ortum à vehementissimis cerebri affectibus calorem nativum debilitantibus, ut ex apoplexia, peste, gravi epilepsia, &c. Ab iisdem causis sed levioribus oritur μωρεία diminuta functio rationis, orta à debilitate caloris nativi in cerebro ex intemperie frigida potissimùm.

Oblivio.

Ad amentiam plerumque consequitur oblivio. Nam abolitâ ratione læditur unâ imaginatio & memoria: at contrâ læsâ memoria non semper læditur unâ ratio aut imaginatio: memoria abolita & debilis communi nomine oblivio dicitur, propriò verò

vero & absolutè memoria deperdita, ubi nil omninò præteritorum recordantur, oblivio: debilis verò aut diminuta memoria, ubi difficulter aut ex non longa tempore reminiscuntur, stupor tantùm memoriæ & minus absolutè oblivio. Est igitur oblivio abolita aut deperdita memoriæ functio orta à debilitate aliqua caloris nativi in cerebro ex defectu aliquo spirituum & substantiæ ejusdem, vel ex intemperie frigida, conjuncta plerumque cum siccitate aut humiditate, & materia pituitosa vel melamcholica.

CAP. VI.

Eius definitio.

Sedes affecta est cerebrum secundum substantiam: causa verò est debilitas quædam caloris nativi residentis in substantia cerebri, sed non tanta ut cum memoria imaginatio & ratiocinatio lædatur, Nam à potiori non oblivio, sed amentia aut stultitia tunc diceretur. Debilitas illa nativi caloris provenit ex defectu aliquo spirituum & substantiæ caloris in cerebro ab utero, vel gravi morbo cerebri, ut apoplexia, peste, vehementi ictu, senio, &c. Plerũque à contrario frigore frigidaque intẽperie: lædit autem memoriam intemperies frigida, aliquando per se sola, plerumque cum humiditate, aut siccitate conjuncta, vel cum materia pituitosa, aut melancholica in cerebro coacervata: per se autem ipsa intemperies sicca cerebrum ineptum reddere potest ad species suscipiendas: & humida ad conservandas, ut in pueris. Ab iisdem causis, sed levioribus oritur debilis memoria. Qualis sit intemperies, & ex quo humore, deprehendimus ex habitu corporis, excrementis, victus ratione, &c.

Pars affecta.

Morbus causa oblivionis.

Soporiferæ affectiones sunt, ut alibi dictũ est, in quibus sensus communis aut primus, (cui debetur somnus & vigilia) propriè læditur vel solus, unde κῶμα, vel simul cum facultate motiva & principe, ut in apoplexia, caro lethargo, & catalepsia.

 quibus

quibus addi poterit epilepsia. Horum symptomatum communis quædam ratio est, omnium enim sedes affecta est cerebrum, & causa frigida. Differunt tamen & modo læsionis, & varietate affectus lædentis. Nam coma propriè dictum symptoma est sensus communis, cæteræ affectiones, & sensus communis & principis facultatis. Deindè in comate & lethargo magis læditur substantia cerebri; in cæteris magis ventriculi, & in caro magis anteriores, in catalepsia posterior, In apoplexia & epilepsia omnes ventriculi.

Apoplexia.

Apoplexia ἀπὸ τοῦ ἀποπλήττειν nomen habet, quòd ægri hoc malo correpti repentè corruant, non aliter, quàm si gravissimè percussi essent, undè syderatio dicitur, quasi fulmine percussi: & morbus attonitus, quia stupet mens & corpus: item universalis paralysis, quia resolvuntur omnes functiones animales. Discernitur autem vera apoplexia à cæteris symptomatibus, primùm quod ægri repentè concidant cum privatione omnium functionum animaliũ, excepta respiratione, quæ læsa aliquo modo permanet: deindè quòd excitati partem corporis resolutã ut plurimum habeant. Causa immediata hujus mali non est sola intemperies, quæ repentè non fit, sed morbus instrumentalis, & potissimùm angustia ventriculorum cerebri, licèt sine valida intemperie substantiæ cerebri facultatem ipsius debilitante non oriatur, quò inprimis à caro & epilepsia distinguitur. Verùm de causa non planè consentiunt Medici.

Diversæ opiniones circa causam Apoplexiæ.

Aliqui à sola obstructione ventriculorum & cavitatum cerebri apoplexiam immediatè fieri arbitrãtur: nonnulli non à sola obstructione, sed cum Galeno *com.42.aph.4.* à compressione ventriculorum cerebri, & potissimum ab affectu inflammatorio, ex sanguine copioso irruente in cerebrũ, venas & arterias tendente, & ventriculos cerebri comprimente: aliquando ab ipsa inflammatione aucta, cujus ratione

phrenitis & lethargus in apoplexiam interdum terminatur. Aliqui ex *Hipp 4. de Vict. in acut. cont. 23.* apoplexiam quoque fieri arbitrantur ab interceptione aut obstructione carotidũ, aut venarum sive arteriarum, per quas materia in cerebrum defertur, & spiritus animalis generatur, à copia sanguinis irruente, in quam affectionẽ plethorici incidere solent. Verùm cum legitima apoplexia sit, in qua ægri repentè sine motu & sensu concidunt, & excitati partem corporis resolutam habent, non erit à sola obstructione aut interceptione jugularium. Nam his ligatis & interceptis hominem non repentè motum, sensumque amittere sua experientia demonstravit *Gal. 4. de placitis cap, 6.* attamen rationi consentaneum est, si ista interceptio diu duraverit, nihilque virtutis à corde in cerebrum influxerit actiones animales sensim debilitari, donec prorsus aboleantur; quare in hoc affectu cerebrum per consensum tantum afficitur non aliter, quàm in gravi syncope, unde vera apoplexia dici nequit, sed notha. Deindè quando ob interceptionem vasorum in toto corpore à plenitudine suffocatur calor nativus, præceps est omnium virium, non modo animalium, sed etiam vitalium lapsus, sed non vera apoplexia; nec etiam propriè, ubi sanguis tanta copia in cerebrum irruit, ut ventriculos planè repleat, & spiritus omnes elidat, caloremque nativum subitò opprimat, sed tantum ubi vias spirituũ intercipit, & substantiam cerebri constringit, vasaque comprimit. Hæc affectio à *Gal. com. 42. ap. 2.* dispositio inflammatoria dicitur, non vera inflammatio, quando sanguis in parte coacervatus putrescit, verùm ista species apoplexiæ rara est, & juvenibus plethoricis accidit. Plerumque causa proxima veræ apoplexiæ est obstructio omnium ventriculorum cerebri effluxum spirituum impediens ex humore crasso repentè influente, ac ipsam etiam substantiam replente, ut turgescat. S 2 Quare

CAP. VI.

CAP. VI.

Definitio Apoplexiæ.

Quare vera Apoplexia definiri poterit repentina privatio omnium functionum animalium, respiratione solâ læsâ manente, ab angustia ventriculorum & cavitatum cerebri cum debilitate expultricis ejusdem ex crasso humore confertim irruente. Dico respiratione læsâ manente, quia sublata omni respiratione animal vivere nequit. Manet quidem respiratio, sed læsa, & proindè ex læsione respirationis judicamus periculi aut ipsius apoplexiæ magnitudinem.

Causa Apoplexiæ.

Causa proxima veræ apoplexiæ est angustia ventriculorum cerebri cum intemperie debilitante facultatem cerebri, ut ad expulsionem causæ morbificæ statim insurgere nequeat; sicut in epilepsia fit, angustia illa, vel obstructio, vel compressio ventriculorum & cavitatum cerebri est. Obstructio autem fit à crasso frigido humore confertim irruente, qualis est pituitosus, aut melancholicus, genitus ex prava crassaque victus ratione crapula, &c. Quę dignoscitur ex causis evidentibus progressis propriis que effectis. Compressio verò fit ab affectu inflammatorio ex sanguine irruente in cerebrum, quæ plethoricis potissimùm accidit. Cujus signa sunt oculi, faciesque rubicunda, pulsus magnus, tensio venarum jugularium & capitis, &c. Irruunt isti humores in cerebrum incitati & commoti à causis plerumque externis, ut immodico calore aut frigore, ab ebrietate, intempestiva Venere, timore, fulmine, &c. Obstructis ventriculis & viis, spiritus animalis non descendit, unde sensus & motus perit.

Epilepsia.

Επιληψία Latinis morbus caducus comitialis & lunaticus, gravis, & portentosa affectus species est, ad cujus nomen teste Plinio despui consuetum fuit. Continetur à Galeno sub genere convulsionis, licet convulsio exquisita non sit σὺν πᾶσι, ut tera-

geranus perpetua, sed ex temporum intervallis accidens cum sensuum mentisque oblæsione; qualis motus convulsioni similis est, sive convulsivus cum contractione membrorum voluntarii motus. Nam in Epilepsia concurrit motus convulsivus, sive concussio & conquassatio cum nervorum contractione: unde membra & contrahuntur versus initium suum, & concutiuntur. Concutit autem se cerebrum principium nervorum, ut expellat id quod noxium est, sive quod facultatem expultricem cerebri irritat, non aliter quam in sternutatione. Contrahunt autem se omnes nervi & musculi corporis ad cerebri contractionem, & simul mens sensusque læduntur ob angustiam ventriculorum cerebri: Verùm illa contractio perpetua non est, qualis in convulsione propriè dicta accidit, sed cum relaxatione interpolata, ut in motu voluntario.

Quare erit Epilepsia motus convulsivus totius corporis unâ cum sensus & principis functionis læsione, ortus à pituitoso melancholico, vel maligno humore, aut vapore cerebri ventriculos arctante, & expultricem cerebri irritante, ut sua contractione extrudat id, quod noxium est. Pars affecta, ubi resident facultates læsæ, est cerebrum. Deindè quia subitò fit, & desinit, morbus causa immediata hujus læsionis, non erit intemperies, nec quemadmodum in melancholia cerebrum secundum substantiam hic afficitur, sed secundum ventriculos tantum non ob angustiam perfectum cum intemperie substantiæ cerebri, qualis est in apoplexia, ubi ad expellendum id, quod noxium est, facultas expultrix insurgere nequit. Nam in Epilepsia concurrit angustia ventriculorum cerebri cum motu facultatis expultricis, ut id, quod noxium est, expellat; Ob angustiam ventriculorum mens sensusque læduntur, & eo magis quo major obstructio, dum

Definitio epilepsiæ.

Pars affecta.

Morbus causa immediata.

verò ad expellendam id, quod noxium est, principium nervorum contrahitur & concutitur, omnes partes motum convulsivum patiuntur.

Angustia illa, est vel obstructio, vel subsidentia ventriculorum. Obstructio autem fit quidem à materia crassa, veluti pituita, aut melancholia, sed non sub propria forma, verùm quia tenuior spumosiorque facta; à crasso vapore obstruente rarò aut levis epilepsia fit. Subsidentia verò ventriculorum interdum fit ab humore, plerumquè à vapore maligno irritante cerebrum & meninges, ut sese violenter concutiat; dum autem principium nervorum sese concutit, spiritus aut suffocantur, aut dissipantur, & extra ventriculos protruduntur, undè ventriculi cerebri concidunt, & ægri sine motu & sensu jacent, donec spiritus in debita quantitate regenerentur. Ab obstructione ventriculorum epilepsiam fieri ostendit translatio materiæ morbificæ, interdum à ventriculis ad nervos. Nam Epilepsia in paralysi linguæ, aut alterius lateris nonnunquam terminatur, & teste *Galen. Com. lib. 4. de victus ratione*, apoplexia per mediam Epilepsiam in paralysin quandoq; terminatur.

Epilepsia triplex.

In omni Epilepsia afficitur cerebrum, aut per se primario affectu, aut per consensum alterius partis nimirum vel visceris alicujus potissimum ventriculi vel partis in ambitu corporis, unde à Galeno triplex constituitur Epilepsia: una primaria ex cerebri proprio affectu: alia ex consensu viscerum, imprimis orificii ventriculi, aliquando uteri, lienis, &c. tertia ex consensu partis alicujus in ambitu corporis: ut manus, pedis, &c. ab aura maligna ascendente in cerebrum; vel à venenata qualitate alteratis per continuationem partibus cerebrum non tam obstruente, quàm irritante ut sese contrahat, &, quod noxium est, excutiat; huc refertur morsus

ſus venenatus, ubi nerveam ſubſtantiam venenum aggreditur.

Affectus hic ex eorum numero eſt, qui acceſſiones intermiſſioneſquè habet; incipiente paroxiſmo ægri repentè concidunt, ſæpe cum clamore convelluntur, totoquè corpore concutiuntur, &c. ſpuma ex ore erumpit, functiones omnes animales læduntur, &c. Epilepſiam ex primario affectu demonſtrant ſenſuum mentiſquè ſtupor, oblivio, capitis gravitas, & dolor, turbulenta ſomnia, & quod paroxiſmus ſubito invadat: Ex conſenſu ventriculi cardialgia & palpitatio, difficilis inediæ tolerantia, nauſea, vomitus præcipue inſtante paroxiſmo & præſente, &c. A parte in habitu corporis, ut à manu, &c. quando inſtante paroxiſmo ſenſus auræ frigidioris per continuitatem in cerebrum aſcendentis percipiatur, &c.

Λήθαργος, Latinis iners oblivio & veternus, duplex deprehenditur: unus illegitimus, ſomnus nimirum inexplebilis, à pituitoſo vapore vel humore computreſcente in cerebro: alius legitimus, qui à Galeno 3. *Meth.* paſſio dicitur, ſecundum ſpeciem phrenitidi contraria; utriuſque enim cauſa eſt humor putreſcens in cerebro, ſed materiâ & loco differunt. Nam materia phrenitidis eſt bilis putreſcens circa meninges potiſſimùm: materia lethargi eſt pituita, putreſcens magia in ſubſtantia cerebri, ac proindè in lethargo cum ſtupore principum facultatum & inexplebili ſomno adeſt febris continua, lenta & ſymptomatica, quæ ſimul principem facultatem aliquo modo depravat: quod ex indecentibus ægri motibus apparet. *Lethargus.*

Quare erit Lethargus inexplebilis ſomnus cum diminuta functione principum facultatum & febri continuâ, lentâ, & ſymptomaticâ; ortâ ex pituita putreſcente in cerebro. Putreſcit autem pi- *Definitio Lethargi.*

tuita aliquando non impacta, sed diffusa circa cerebrum & meninges, interdum impacta cerebro aut meningibus: undè in lethargo inflammatio pituitosa cum febri lentâ & continuâ, ut in phrenitide inflammatio biliosa cum febri ardente continuâ. Lethargicos comitatur febris lenta, altus sopor ex quo excitati & interpellati vix respondent, obliviosi & amentes sunt, crebrò oscitant, ac hiante ore aliquando persistunt, tanquam claudere id obliti, pulsus undosi sunt, respiratio rara, debilis urina jumentorum similis, facies tumida, aliquando tremunt & desudant, &c.

Carus.

Carus exquisitus propriè dictus cum Lethargo & Apoplexia magnam cognationem habet: fiunt enim omnes ab intemperie frigida, & principes functiones pari ratione lædunt, sed differunt modo læsionis & causâ. Nam in lethargo principes functiones tantùm debilitantur, in cæteris abolentur. Peculiariter verò in Apoplexia sensus & motus planè aboletur, & respiratio læditur, & ægri excitati, ut dictum est, partem aliquam resolutam habent. Nam apoplexia, quæ curatur, in paralysin desinit. Verùm in Caro sensus tactus planè abolitus non est: nam puncti tantùm, aliquo modo sentiunt, aliâs non; & respiratio non læditur, nisi affectus nimiùm augeatur, nec in paralysin desinit. Deindè Lethargus fit affecto cerebri corpore: Apoplexia & Carus, sicut & Epilepsia, ventriculis: verùm in Apoplexia cum obstructione ventriculorum cerebri ipsum corpus cerebri intemperie quoque afficitur, & facultatis transitus secundum poros omnes cerebri impeditur: In caro tantùm impeditur secundum ventriculos cerebri, præcipuè anteriores & medios.

Distinguitur carus ab aliis affectibus soporiferis.

Definitio cari.

Quare Carus erit abolita functio animalis facultatis, respiratione manente, orta ab angustia aliqua ventriculorum cerebri impediente transitum spiri-

ſpirituum animalium. Nam cauſa cari eſt anguſtia ventriculorum, quæ tribus modis fit: 1. compreſſione à capitis ictu, tumore premente, ut colligitur ex 42. *Aphor. ſect.* 2. Deindè ſubſidentiâ ventriculorum cerebri à qualitate dolorifica, ut vult *Gal. lib.* 4. *cap.* 2. *de Locis aff. ctis*: vel à magna cerebri frigiditate, qualis iis evenit, qui per loca frigida iter faciunt, aut Opium aliaque Narcotica ſumſerunt. Tertiò obſtructione, ex humore frigido obſtruente ventriculos cerebri, ſed non adhærente parietibus ventriculorum, nec ita debilitante temperiem cerebri, ut in apoplexia, vel à vapore craſſo, à toto corpore, ventriculo, hypochondriis, &c. quod accidit in rigore febrium. Huc referri poterit obſtructio aut interceptio carotidum, de qua ſupra. *Cauſa.*

Catalepſis & Catochus vocabula ambigua ſunt. Nam catochus pro comate vigilante, & aliis ſimilibus affectionibus interdum ſumitur, & catalepſis ab Hipp. pro Aphonia ſc. pro apoplexia, aliisque affectibus, in quibus ſubitò vocis, ſenſus, & motus privatio. Verùm *auth. Galeno. comm. in* 3. *Aphor. ſect,* 2. idem propriè eſt catalepſis & catochos, ac utroque vocabulo eadem affectio denotatur, nimirum latinis detentio, occupatio, & congelatio, quod laborantes eo corporis habitu permaneant, quo correpti primum erant, ſtatuamq; referant. Hæc paſſio, quo ad formam corporis, tetano non abſimilis eſt: in utroque enim corpus rigidum eſt, verùm in tetano partes contrahuntur, à depravato muſculorum motu, & nec ſenſus, nec imaginatio læditur: in catalepſi muſculi planè quieſcunt, immemores officii ſui, & qua forma diſpoſitæ ſunt partes, permanent, quaſi congelatæ, deinde ægri puncti punctionem non ſentiunt, quod phantaſia abolita ſit, licet, teſte Galeno, aliquando audiant, & videant; præterea reſpiratio manet, interdum ita exigua eſt, *Catalepſis.* *Signa.*

ut nulla appareat, pulsus debiles crebriq; sunt, facies subtumida rubore tincta, urina alvusq; supprimitur: qui minus graviter afficiuntur liquorem ori infusum degluriunt; si à malo victi sunt ad nares regurgitat. Quare læditur cerebrum potissimum, quoad partem, undè nervi motorii, scilicet posteriorem, sicut in caro anterior magis, in apoplexia utraque pars cerebri afficitur. Causa hujus mali putatur intemperies cerebri frigida sicca, principium nervorum quasi gelu constrictum detinens, & spiritus animalis immobiles reddens; Verum quia subitò fit, subitoque solvitur, non erit à sola intemperie, sed potius à materia cerebrum afficiente aut principium nervorum obstruente, constringente, & tendente, undè musculi omnesque partes inflexiles redduntur, eademque forma permanet. Materia illa plerumque est humor melancholicus omnium aptissimus ad tensionem illam efficiendam, deindè pituitosus, potissimùm pituita vitrea: non rarò vapor crassus pituitosus aut melancholicus, qualis in paroxismis febrium, in suffocatione uteri, morboque hypochondriaco aliquando accidit. Nam initio paroxismorum interdum Catalepsia oritur, quæ in declinatione febris definit. Aëtius Catalepsiam fieri quoque dicit ob tensionem vasorum ex repletione capitis, ut in adolescente illo, qui quarto die per hæmorrhagiam liberatus fuit.

Definitio Catalepsis. Quare erit Catalepsis abolita functio principum facultatum cum tactus & voluntarii motus destructione, in qua ægri servatâ respiratione eo corporis habitu permanent, quo correpti erant, orta quidem plerumq; ab intemperie frigida sicca, sed propriè ex materia, humore aut vapore cerebri posteriora obstruente & tendente, spiritusque congelante.

Cere-

CAP. VI. *Causa sym-ptom. sensus communis.*

Cerebro ut communi sensorio vigiliæ animalis functio, & somnus ejus quies propriè & primò accidit. Nam vis vitalis hac quiete non indiget & naturalis vehementius in somno operatur, quando sensus omninò feriantur, sive quando parùm aut nihil virium a cerebro influit. Quo autem minus virium influit, eò profundius dormit animal. Verùm non omnis impotentia sensus somnus propriè dicitur: sed naturalis, instaurationis virium animalium gratia, ab utili humore cerebrum madefaciente; vel quæ à naturali magnitudine parùm differt; non toto genere præter naturam; quæ somnus non naturalis stupor & insensibilitas dicitur, qualis accidit in soporiferis affectibus.

Læduntur autem functiones sensus primi tribus modis, ut alibi dictum est. Somnum propriè excitant, quæ humectant. Vigilias quæ nimium exiccant, stuporem verò inducunt & insensibilitatem, quæ nimium refrigerant. Contra sensus irritant & perturbant, quæ nimium calefaciunt: mordent, erodunt, &c. Quare quæ cerebrum refrigerant, & simul humectant, ut sunt pituitosi morbi stuporem cum sopore gignunt, & affectus omnes soporiferos. Quæ verò nimium calefaciunt & exiccat vigilias cum irritatione sensuum & delirio inducunt. Attamen in omnibus affectibus soporiferis frigida intemperies primas obtinet; in sensuum perturbationibus, calida.

Coma & Cataphora.

Coma, & Cataphora, *Galen & Hipp.* eadem passio est, licèt Cataphora, 13. *Meth. med.* tanquam genus omnium stuporum sine febri sumatur. Significat autem uterque nihil aliud, quàm propensionem sive delationem in somnum, quod ægri vigilantium munia obire, & oculos apertos tenere nequeant, sed perpetuò vel verè dormiant, vel quod palpebras conniventes, aut clausas more dormientium

habeant, cum tamen re ipsa non dormiant. Proindè comatis species duæ erunt, una in qua ægri profundè & diu dormiunt quæ Coma vel Cataphora simpliciter dicitur, plerumque cum adjectione, Coma somnolentum, symptoma non facultatis principis, sed sensus communis, *ut in 5. cap. path. dictum est.* Altera in qua ægri palpebras conniventes, & clausas habent, spe somni conciliandi, cum tamen rarò dormiant, & plerumq; multis phantasmatibus infestentur, quæ principem facultatem depravant, ac verum somnum impediunt. Hæc, Coma aut Cataphora simpliciter nunquam dicitur, sed quia ex contrariis affectionibus componitur, cum adjectione coma vigilans. veteres verò, ante Galenum, κατοχὸν appellarunt. Causa autem comatis somnolenti est intemperies frigida, vel humida, vel frigida simul & humida, plerumque cum materia, scilicet cum humore pituitoso; vel vapore in cerebrum ascendente, primum sensorium nimis humectante, & ligante, ac liberam spirituum animalium distributionem impediente, verùm ubi frigiditas dominatur, cum gravi sopore, sensus mentisque stupor semper conjungitur, unde alii affectus soporiferi, ut supra demonstratum est. Quare erit Coma functio diminuta sensus communis aut somnus profundus & immodicus, ortus ab intemperie frigida humida plerumque cum vapore vel humore pituitoso cerebrum afficiente. Cataphoræ vigilantis plures sunt species. Nam aliquando sine delirio esse potest, cujus generis est illa passio, qua ægri ob imbecillitatem virium, genas apertas tenere nequeunt, cum tamem parum, aut nihil dormiant: plerumque cum delirio conjuncta est, vel simplici, vel phrenetico. Coma vigilans cum simplici delirio, in ebrietate interdum accidit, ob mixtos vapores acres & humidos in cerebrum ascendentes. Coma

vigi-

vigilans cum delirio phrenitico, mixta affectio est, ex Lethargo & phrenitide, ac febrem symptomaticam conjunctam habet, sub hoc continetur Catapora pigra, cujus meminit *Hipp. 3. Epide.* & illa affectio, quæ τυφομανία à nonnullis dicitur. Causa verò Comatis vigilantis, quæ ex infirmitate virium non oritur, est mixta intemperies cerebri, orta ex bile, permixta cum pituita, vel ex sanguine copioso & pituitoso cum bile, vel ex vaporibus biliosis & pituitosis. Bilis autem cum pituita in cerebro coacervata, si non putrescat, sive inflammationis expers sit, cataphoram vigilantem, non phreniticam gignit: sin putrescat & inflammetur, cataphoram phreniticam producit, omnesque mixtas ex Lethargo & phrenitide passiones, quæ ex dominio sive exuperantia bilis aut pituitæ distinguuntur. Nam ubi exuperat pituita, ad somnolentiam ægri magis inclinant; ubi bilis, ad vigilias & phrenisin; ubi verò utraque æqualiter dominatur, & ad finem usque desipientia cum somnolentia persistit, affectio planè media oritur, quam τυφομανίαν veteres nonnulli vocarunt. CAP. VI.

De pervigilio.

Profundiori somno opposita est dormiendi impotentia, quàm Græcis ἀγρυπνίαν vocant, Latini pervigilium, immodica aut superfluas vigilias. Hoc symptoma depravata functio sensus primi est, non quod per immodicas vigilias aliter, quàm secundum naturam sentiamus, sed quod diuturniori tempore, quàm vires exigunt, & præter voluntatem nostram in ea functione perseveremus. Somnus naturalis, quies sensus primi fit, quia retracto calore nativo ad interiora effluxus spiritus animalis in organa sensus, motusque prohibetur ab utili vapore cerebrum madefaciente, viresque ejus ligante.

Quare

VI. *Definitio pervigilii* Quare pervigilium erit immodica functio facultatis sentientis, orta à nimia effusione spiritus animalis, à cerebro in organa sensus & motus, ob defectum utilis vaporis cerebrum madefacientis, cum irritatione sensus communis. Causa præcipua *Causa.* pervigilii est defectus vinculi illius sensus primi contra naturam irritato & excitato sensu communi. Deficiunt autem vapor utiles in cerebro, quia non generantur in corpore, quia geniti absumuntur, aut à cerebro avocantur & evertuntur. Non generantur propter inediam aut usum ciborum acrium flatulentorum & similium, qui nullos benignos vapores excitant, ac corruptione ciborum in ventriculo. Absumuntur & dissipantur vapores humidi, simulque sensus communis excitatur à calida sicca intemperie ipsius cerebri, aut totius corporis sine vel cum materia Calida autem intemperies primas partes in cerebro irritando & vaporibus discutiendis obtinet; secundarias sicca, quæ vapores humidos exiccando absumit.

Materia illa, quæ cum intemperie conjungitur, est humor aut vapor; & humor acris calidus vel siccus, ut bilis flava adusta, melancholia, pituita salsa; vapor verò est calidus acris, aut malignus ex vino potenti, calidis succis genitus: ab his omnibus interdum totum cerebrum afficitur, aliquando ventriculi & universa vasa, ut in febribus ardentibus accidare consuevit, nonnunquam materia per menynges & substantiam cerebri dissemin ata est, ut in phrenitide & Mania, ubi vigiliæ continuæ cum delirio sunt. Vapores utiles à cerebro avocant, simulque discutiunt, sensumque primum excitant, dolores vehementes non solùm capitis, sed etiam cujuscunque partis corporis, deindè vehementes animi perturbationes, ut ira, timor, tristitia, curæ,

item

ſtem fluxus ſanguinis, evacuationes alvi immodicæ, & quæcunque ſiccant, ſenſusque irritant.

De paralyſi & convulſione cæteriſque ſymptomatibus motus ſuo loco dicemus. Catarrhus ſymptoma quidem facultatis non animalis, ſed naturalis cerebri eſt, aut exiens mutatum præter naturam, tamen cum multorum morborum cauſa ſit utile eſſe exiſtimavimus ejus conſiderationem cæteris cerebri ſymptomatibus ſubjungere. *De Catarrho.*

Eſt autem catarrhus propriè defluxus præter naturam humoris excrementitii, à capite in ſubjectas partes, geniti ob læſionem concoctionis cerebri, vitio alteratricis ejusdem, vel alimenti. Nam ut in omni fluxu, ita catarrho quatuor conſiderantur. 1. quod defluit, 2. terminus à quo, 3. terminus ad quem decumbit, 4. via per quam: Quod defluit, eſt humor excrementitius, ſive excrementum cerebri præter naturæ modum redundans. Cerebri autem ampla medulla eſt, quæ copioſo alimento indiget, & copioſum excrementum gignit, ſed eo copioſius quo vis concoctrix cerebri debilior fuerit, & alimentum affluens magis copioſum, aut minus competens. *Definitio catarrhi.*

Nam redundantiæ excrementorum in capite cauſa præcipua eſt, fruſtratio facultatis concoctricis, vitio vel alievatricis cerebri, vel alimenti: Læditur vis alteratrix, quia in ſua ſubſtantia debilitatur ex intemperie cerebri, præcipuè frigida humida, rarius calida, aut ſicca, & tantum cum materia; vel quia impeditur morbo aliquo cerebri organico, aut communi. Vitia alimenti ſive humorum aſcendentium in caput ſunt nimia copia, & aliena qualitas. Nam nonnulli ſunt quibus caput aptiſſimum eſt, ut impleatur, & univerſi corporis habitus, ad id implendũ admodum idoneus; nimirum corpora compoſita ex membris contrarii temperamenti, quorum *Cauſa redundantiæ excrementoram cerebri.*

cere-

CAP. VI. cerebrum frigidum debileque est & hepar calidum, in quibus sanguis vaporosus generatur. Humor excrementitius cerebri magna ex parte tenuis pituitosusque est, naturam cerebri referens, & vel simpliciter talis, vel cum humore bilioso aut melancholico permixtus. Hoc excrementum, si moderatum fuerit, ex sinubus cerebri per palatum & nares sine noxa expurgatur: sin immodicè redundaverit, aut qualitatem præter naturam contraxerit, partes ad quas decumbit, variè afficit, atque hic defluxus catarrhus propriè est.

Causa destillationis. Defluit homor coacervatus in capite sua tenuitate & copia irritata expultrice plerumque ab externis causis, ut nimio frigore, aut calore, crapula, &c. Undè qualis passio est diarrhæa ex mala concoctione ventris, talis catarrhus ex mala concoctione cerebri. Terminus à quo defluit humor & locus, ubi primò coacervatur, est aut intra cranium maximè in ipsis ventriculis cerebri, aut extra potissimum sub cute verticis, quo venarum in caput irrepentium extrema desinunt, quem demonstrat tumor mollis dolorque externus, qui contactu aut inversis pilis exacuitur.

Differentia catarrhi. Ab his locis in subjectas partes plerumque defluit humor. Quare via per quam, & terminus ad quem duplex à Fernelio judicatur, ac ipsa destillatio quoque duplex: una interna; altera externa. *Destillatio interna.* Nam primùm è cerebri ventriculis, partibusque sub calvaria in partes internas prolabitur humor & pro natura partium ad quas decumbit varios morbos efficit; ac interdum ipsa destillatio peculiare nomen accipit; ubi enim in superius os, aut capacitatem pectoris defluit, generis nomine catarrhus dicitur; ubi in nares, coriza; in fauces branchus sive raucedo; si ad initium nervorum, paralysin, aut tremorem excitat; in sensuum organa cœcitatem, surditatem

ditatem, &c, sin ad pulmones, tussim, peripneumoniam, asthma, sputum, sanguines, &c. in ventriculum, & intestina, diarrhæam catarrhalem, &c. Deinde à parte capitis extra calvariam fertur humor, non tantum inter cutem & carnem, ut Fernelius voluit, sed etiam per continuitatem musculorum, membranarum, nervorum, ac per venas & arterias in partes externas, ut in oculos, unde epiphora catarrhalis: ad dentes, maxillam, cervicem, unde dolores & tumores; in scapulas, brachia, articulos, unde arthritis, &c. His modis feruntur plerumque humores à capite; verùm fluxiones omnes non semper ita concitantur. Nam natura irritata copia aut qualitate humorum ab interioribus partibus ad exteriores eos per venas & arterias aut continuitatem nervorum & membranarum interdum propellit. Quare ex dyssenteria aut diarrhæa intempestivè suppressa, ac ex colicæ converso humoris impetu ad venas arthritis sæpè orta fuit, item ex suppressione consuetæ evacuationis sanguinis, ac in crisibus, &c. Quare unus catarrhus multorum morborum causa est, licet omnium nec sola nec semper, ut infra apparebit.

Cap. VII.

Destillatio externa.

CAPUT VII.

De Causis Symptomatum Quinque Sensuum externorum.

LÆduntur singuli sensuum externorum tribus modis. Causa verò læsionis triplex est. Nam læditur sensus, sicut & motus, læsa facultate sentiendi; deinde affecto primo sensus instrumento; tertiò aliqua illarum partium quæ primo instrumento subserviunt. Spiritus animalis sive facultas

Causa symptomatum quinque sensuum.

ſentiens à cerebro ut à fonte promanat, & per nervos peculiares in organa ſingulorum ſenſuum diſtribuitur, ut in phyſiologicis demonſtratum eſt.

Cauſæ læſionis facultatis vitio cerebri.

Quare læditur facultas ſentiendi vitio cerebri, ubi ſpiritus gignuntur, deindè nervorum per quos in organa ſenſuum diſtribuuntur: Cerebri autem, quia ſpiritus non generantur aut non debita quantitate, ob gravem intemperiem, præcipuè frigidam aut defectum ſpirituum vitalium, ut in morituris, in gravi ſyncope, & immodicis evacuationibus ſanguinis, quibus etiam ſpiritus animales in ventriculis geniti reſolvuntur. Deindè quia ſpiritus in cerebro diſtrahuntur & diſcutiuntur, quod in magnis vulneribus capitis, aliquando temporum accidit, ubi oppoſitæ partis paralyſis oritur ob dolorem & calorem ſpiritus in partem læſam trahentem. Tertiò quia ſpiritus in cerebri ventriculis obruuntur & eliduntur, copioſo humore confertim irruente; vel viç ſpirituum intercipiuntur, propter anguſtiam omnium ventriculorum cerebri, ut in epilepſia; aut apoplexia: aut quarundam cavitatum, per quas ſpiritus ad nervos diſtribuuntur, qualis affectus apoplexiam interdum conſequitur.

Quartò quia cerebrum ſpiritus craſſos, opacos aut humidos gignit, ex intemperie cerebri cum humore, aut vapore pituitoſo vel melancholico, vel ſpiritus inficiuntur, & impuri redduntur à parvis tetriſque vaporibus permixtis vitio proprio cerebri, ut in phrenitide & vertigine & melancholia primaria; vel per conſenſum ex vaporibus aſcendentibus à toto corpore, ſive omnibus venis, ut in febribus ardentibus, vel à parte, & potiſſimum à ventriculo, jecore, liene, primis venis, ut in hypochōdriacis, vel ab utero ut hyſtericis, &c.

Affectus

Per nervos non diſtribuuntur ſpiritus aut non debita

debita quantitate, ob intemperiem frigidam humidam cum materia, aut angustiam nimirùm obstructionem à crassis humoribus infarctis; constipationem ex inflammatione aut tumore in substantia nervi; compressionem à tumore partis incumbentis; & subsidentiam à siccitate & tabe; tandem propter solutionem continui, ut sunt vulnus, contusio, &c. Ab his causis ipsi nervi, & quibus inseruntur organa paralysin, torporem, tremorem aut convulsionem patiuntur, undè sensus aut tollitur aut diminuitur, aut depravato modo perficitur. Deinde pars instrumentaria sive primum instrumentum in singulis sensibus est, cui cæteræ organi sensitivi partes subserviunt, quemadmodum in Physiologicis demonstratum est.

CAP. VII.

Nervorum impedientes influxum spiritus animalis.

Quarè ut à sensu visus incipiamus, cujus organum adæquatum est oculus. Pars instrumentaria est humor crystallinus, cui subserviunt cæteræ partes oculi, primùm nervi optici, qui vim sensus communicant, deinde humor aqueus, & vitreus, sex tunicæ, ac gratia motus musculi, nervique motorii. Adduntur palpebræ, cilia, supercilia, cæteræque partes, quæ commoditatem aliquam visioni præstant.

De visione læsa.

Affectus ergo sensum videndi lædens, vel est in cerebro, aut in nervis opticis, vel in humore crystallino primo visus instrumento, vel in aliqua partium, &c. quibus adduntur morbi toti oculo communes. Quomodo lædatur facultas vitio cerebri aut nervorum ex supra dictis constat. Lædi autem visum ex consensu cerebri dignoscitur, si cum visu alii quoque sensus afficiantur, & gravitas dolorque capitis percipiatur, aliaque circa caput accidenta.

Affectus nervorum opticorum

Peculiariter nervorum opticorum morbi sunt,

valida intemperies, solutio continui, & angustia; ut obstructio, compressio, subsidentia; his additur dissolutio incruciationis nervorum opticorum, ubi uniuntur species, & absolvitur visus. Ab hac dissolutione oritur depravata visio, quæ omnia, quæ videntur, duplicia apparere facit. A cæteris morbis aut spiritus influere prohibetur, undè cœcitas, aut non debita quantitate, undè debilis visio, veluti à perfecta angustia nervorum opticorum oritur ἀμαύρωσις Latinis obfuscatio, à nonnullis gutta serena, quia nullo vitio in oculo apparente perit visus: ab imperfecta nervorum angustia fit ἀμβλυωπία visus debilis, sive hebes.

Cœcitas.

ἀμαύρωσις.

Per nervum opticum spiritus descendere non judicatur, si uno oculo clauso alterius pupilla non dilatetur. Nam confluit spiritus animalis in crystallinum & locum inter crystallinum & foramen rhagoidis complet & dilatat.

Deinde spiritus animalis in oculo, qui ministrat crystallino sua natura, multus, purus, tenuis sive æthereus esse debet, non paucus, crassus aut impurus: paucus autem redditur, ut jam dictum est, crassus aut impurus vitio cerebri, ubi gignitur & vitiosis vaporibus permiscetur, aliquando vitio oculorum, ubi determinatur.

Affectiones spiritus animalis.

Paucus autem licet purus μυωπίαν gignit, sive lusciosos facit, qui propinqua exactè discernunt non remota: At paucus simul impurus & humidus nec propinqua nec remota exactè discernit; multus sed crassus & humidus remota & propinqua videt quidem, verùm non exactè discernit, crassities spirituum & tunicarum cū debilitate cerebri νυκτάλωπας facit, qui interdiu vident, noctu aut in obscura luce nihil.

μυωπία.

νυκτάλωπία.

Tertio

Tertiò affectus visum lædentes in ipso Crystallino humore præcipuo instrumento visus sunt 1. intemperies simplex & composita sine & cum materia, undè nimia tenuitas & raritas Crystallini specierum retentionem impediens, aut nimia crassities, quando ægri non vident, aut obscurè, aut quasi per nebulam, quod malum propriè γλαύκωμα dicitur. Verùm alia species γλαυκώματος secundum Aëtium est ex prægressa suffusione, humore circa pupillam vehementissimè congelato. Deinde morbi compositionis crystallini vel in superficie sunt, si non satis polita ad speculi morem est, sed aspera & obscura, ut species recipere nequeat: Vel in quantitate, si nimium diminuatur: Vel in situ, si è sede sua transferatur. Nam quando sursum & deorsum transfertur, dissolvitur incurciatio nervorum opticorum, eaque species Strabismi oritur, quæ duplicia omnia, quæ videntur, apparere facit: Sin ad angulos, quia non dissolvitur incruciatio, nulla quidem in ipsa objecti perceptione apparebit noxa, sed hallucinatio tantum ratione situs, scilicet, ut quod videtur magis dextrum vel sinistrum appareat, sicut de pupilla testatur, *Galen.* 10. *de Vsu part. cap.* 12. Tandem solutio unitatis Crystallini, quando in partes dividitur ab erodentibus, secantibus & similibus, visionem labefactat, quæ raro evenit sine totius oculi corruptione.

Morbi humoris crystallini:

γλαύκωμα

Hallucinatio visus.

Post crystallinum autem sequuntur tenuiores tunicæ, inter quas est ἀραχνοειδὴς, quæ crystallinum cum vitreo conjungit. His tunicis eadem vitia accidunt; quę corneę, Peculiariter dissecta aranea crystallinus à sua sede exit, & in foramine uveę cum aqueo coincidit, qui crystallinum humectat, & a lucis splendore & cornea defendit.

Morbi partium ministrantium. Tunica aranea.

Albuginei autem humoris vitia sunt augmen-

Albugines.

tum & diminutio, crassities & coloris mutatio. Aucto autem humore albugineo non solum pupilla magis dilatatur, sed etiam crystallinus magis obumbratur, spiritusque in transitu obtunduntur, unde visus hebetatur. Contra diminuto aut evacuato hoc humore, tunicæ contrahuntur & corrugantur; ac simul pupilla contrahitur minorque efficitur, deinde spatium inter tunicas & crystallinum, ubi externi splendores occurunt, brevius redditum persimilem gignit affectum eorum, qui nictando solem intuentur.

Suffusio quæ & quotuplex.

Crassities verò aquei humoris impediens transitum spirituum & specierum visibilium, visionem lædit, quæ dupliciter contingit. Uno modo dum humor aqueus in tota substantia patitur ab exiccatione potissimum: Alio dum humor aliquis præter naturam ei permiscetur, spirituum transitum impediens, sive tenuis aqueus humor à cerebro per nervum opticum, aut meninges inter tunicam rhagoidem & crystallinum humorem sensim defluens, concrescit, quæ propriissimè suffusio dicitur. Verum suffusio duplex est: Alia vera morbus proprius oculi ex humore aqueo concrescente inter corneam & crystallinum humorem: Alia spuria per consensum, quando visa suffusorum similia ante oculos obversantur ex vaporibus aut fumis à ventriculo, cerebro, toto corpore ad oculos delatis. Quod evenit interdum instante crisi, vomitu, hæmorrhagia, item vertigine & similibus.

Symptomata suffusorũ.

A vera suffusione pro modo materiæ oritur non solum abolita & diminuta visio, sed etiam depravata. Nam si materia opplens pupillam stabilis fuerit crassa & copiosa cœcitatem, si pauca, rara, æquabilis diminutum visum excitabit. Sin vaga aut per partes raras crassasque divisa; phantasmata & imagines ob oculos volantes. Verùm si materia concreta centrum pupillæ

pillæ occupaverit omnia fenestrata apparebunt: Sin circumferentiam tantùm, visio noxa carebit. Coloris mutatio visum potissimum depravat. Nam si in glaucum vel fuscum colorem vergat, per nebulam aut fumum se videre putabunt. Sin glaucus ille color oriatur ex prægressa suffusione, vehementique congelatione humoris circa pupillam, altera γλαυκώματος species secundum Aëtium orietur, quæ cœcitatem inducit. Sin in alium colorem mutetur aqueus, ejus phantasiam visibilibus impertit & simul consistentiam, & figuram, si inæqualis fuerit. γλαύκωμα παρόρασις.

Deinde pupillæ (sive pro foramine Rhagoidis sumatur, seu pro spatio inter crystallinum & hoc foramen) affectus sunt nimia amplitudo & angustia. *Pupillæ affectus.*

Nimia autem amplitudo & relaxatio pupillæ sive naturalis ab utero, sive morbosa quæ propriè μυδρίασις dicitur, quia spiritus dissipare sinit & in conum non cohibet, visionem debilitat, unde hoc modo affecti ut aliquid exactè videant, genas contrahunt sive adductis & conniventibus oculis acutius cernunt. Angustia verò sive constrictio pupillæ nativa spiritus cogit & auctam visionem efficit, præternaturalis à morbo visum semper lædit. Dilatatur pupilla propter tensionem Rhagoidis vel propria ratione ab intemperie quidem humida, sed cum humoris aquei copia replente & destendente. Deinde ab exiccatione tunicam contrahente ut foramen dehiscat. Item ab inflammatione & disruptione tunicæ; Ex accidente ab humoribus distendentibus. Angustia verò pupillæ oritur ab humectatione dilatante & relaxante tunicam sive tensione, non aliter quam in cribri foraminibus accidit quando humectantur. Deinde contractione tunicæ ex diminutione & evacuatione humoris aquei. Ad angustiam pupillæ refertur obstructio forami- μυδρίασις. *Angustia pupillæ.*

 nis

nis ab humore & vapore, ut in suffusione, de quibus supra.

Affectus tunicæ Rhagoidis.

Affectus autem ipsius tunicæ Rhagoidis potissimum sunt intemperies aliqua, solutio continui, ut sunt ulcus & vulnus, disruptio, &c. quibus si tenuis humor effluat, coincidit uvea super crystallinum, aliquando totus spiritus à cerebro in pupillam non pervenit, sed per ulcus exit, atque hoc modo oritur uveæ procidentia. His accedit tensio uveæ facta à siccitate vel ab humore redundante, tumorem aliquem excitante: Item à copia contentorum humorum inter uveam & crystallinum.

Uveæ procidentia & tensio.

Corneæ affectus.

Post uveam est cornea pupillæ objecta sua natura dura & pellucida, ut partes contentas defendat, & lumen speciesque visibiles commodè admittat, cujus vitia sunt: 1. Crassities nimia, densitas, humiditas & rugositas, specierum transitum impediens. 2. Coloris mutatio. Tertium vitium accidit ob cohærentiam vicinarum partium affectarum scilicet adnatæ in ophthalmia, si augeatur affectus, ut corneam & pupillam obscuret. Verùm proprii morbi sunt corneæ, 1. Intemperies sine, plerumque cum aliqua materia, corneam crassam, spissam, humidam, aut rugosam efficiente, aut alio colore tingente. Nimia crassities interdum à sola frigiditate oritur vel simplici, ut in decrepitis, vel à medicamentis opiatis, plerunque tamen cum affluxu materiæ, unde cœcitas, aut obtusa visio, aut quasi per nebulam. Corrugatio verò corneæ fit à nimia siccitate, ut in senibus, aliquando diminutione pupillæ ab effluxu humoris aquei. Coloris mutatio fit, quia alieno humore colorato imbuitur, nimirum flavo, rubro, & similibus. Unde hallucinatio visus, qualis accidit ictericis & in sugillatione, potissimum, si pars pupillæ objecta tincta fuerit. &

eundem

eundem colorem albugineus susceperit. Secundum genus morborum corneæ sunt pustulæ, & tubercula, ex affluxu humoris, cuius ratione distinguuntur: Nam pustulæ, aliæ à sanguine sunt, ut ἐξανθήματα, variolæ, &c. aliæ à sanguine bilioso, ut φλύκταιναι: quædam ab humore aqueo, ut ὑδράκια, &c. Deinde in oculo à melancholico & adusto humore, oritur cancer & carbunculus, gravissima mala, quæ cæteris partibus plerumque communicantur. Ruptis pustulis, & tumoribus ulcera cava oriuntur.

Tertium genus morborum corneæ est solutio continui, sub qua ulcus, vulnus, disruptio. Ulcus ex tumore, pustulis, aut erosione oritur. Ulceris autem sicut & rupturæ variæ sunt differentiæ. Nam alia exulcatio superficiaria dicitur; alia cava. Ex superficiariis una cava est similis aeri caliginoso colore cœruleo propè, Caligo dicta. Altera profundior, minor, alba quodammodò, Nebula 3. In nigro oculi profundior colorem cinericium referrens ἐπίκαυμα: Quod si exulceratio altius penetraverit, cum crusta in nigro & albo oculi, ἔγκαυμα vocatur. *Ulcera cornea.* *Caligo. Nebula.* ἐπίκαυμα. ἔγκαυμα.

Hæ exulcerationes ab Aëtio superficiariæ dicuntur, licèt duæ posteriores ita interdum augeantur, ut ad uveam pertingant, & humores effluant.

Ulcera cava juxta Paulum quadruplicia sunt. Unum cavum, angustum, purum βόθρυον à fossula. βόθρυον.

Alterum latius sed minus profundum κοίλωμα. Tertium in iridis circulo nascens, ita ut intra iridem albus, extra rubeus color appareat, ἄργεμον. Quartum ulcus sordidum crusta obductum, quo repurgato humores oculi effluunt, quod ἐπίκαυμα à Paulo dicitur, sub quo continetur ἐπίκαυμα & ἔγκαυμα Aetii. κοίλωμα. ἄργεμον.

ὑπόπυον. ὄνυξ. Ex ulcere corneæ oritur ὑπόπυον collectio puris sub cornea translucens, quæ si determinata fuerit circulo iridis, à similitudine ὄνυξ vocatur. Ex erosione & ruptura corneæ oritur descensus uveæ & prolapsus pupillę morbus in situ ad totum oculum pertinens. Rupturæ autem corneæ quatuor species recenset Paulus, quarum una quia exigua est adhuc μυοκέφαλος dicitur.

μυοκέφαλος. σταφύλωμα. μῆλον. ἧλος. Altera, quia amplius succrevit, ut acinum uvæ referat σταφύλωμα. 3. Quando ita augetur ut extra palpebras emineat μῆλον malum. 4. Ubi obducta cicatrice occalluit ἧλος clavus.

Post curationem ulceris & vulneris corneæ oriuntur cicatrices visionem lædentes, quæ si tenuiores magisque superficiariæ fuerint, nebulæ: Sin crassiores λευκώματα appellantur.

λευκώματα. Adnatæ affectus. Adnata tunica quia pupillam non tegit, igitur morbi eius non per se primò sed ex accidenti videndi actionem lædunt, nimirum si ita augeantur, ut in consensum aliæ partes trahantur & pupillam obscurent, quod in πτερυγίῳ aliquando accidit & in ὀφθαλμίᾳ si in χύμωσιν degeneratit. Morbi adnatæ sunt intemperies, tumores, pustulæ, &c. ut in cornea. Peculiariter verò morbi adnatæ sunt, πτερύγιον & ὀφθαλμία.

πτερύγιον. Pterygium autem est membranosa adnatæ tunicæ excrescentia ex affluxu crassi vitiosi sanguinis ibi concreti.

Hæc à majore angulo oculi plerunque exoritur & motum palpebræ interdum impedit, quæ si augeatur pupillam tegens, visum obscurare solet: Sub hoc affectu continetur Sebel Arabum substantia venosa in superficie Corneæ.

Ophthalmia. Sub ophthalmia communiter continetur τάραξις, ξηροφθαλμία & χύμωσις. Verùm propriè ophthalmia est inflammatio membranæ adna-

tæ ex affluxu materiæ vitiosæ, quæ duplex est: Alia humida propriissime dicta ex sanguine potiss. aut humore crassiore; tumor sc cum dolore, rubore, lachrymis & materia crassa adhærente. Alia sicca Ξηροφθαλμία ab humore tenuiore magisque bilioso, quæ ulcus magis inducit Χύμωσις est inflammatio magis profunda consequens ut plurimum ophthalmiam & non solum tunicæ adnatæ, sed etiam corneę & palpebrarum. ξηροφθαλμία. χύμωσις

Nam oritur propriè, quando inflammatio ita augetur ut rubedo nigrum oculi occupet, albumque sublimius appareat simulque palpebræ ita invertantur, ut oculos contegere nequeant.

At τάραξις conturbatio oculi levis inflammationis cum exiguo dolore & rubore à fumo, sole & similibus causis externis. τάραξις.

Hi morbi partes oculi propriè dictas primò obsident. Ad totum globum oculi referuntur nonnulli morbi, qui ab una parte initium habent, ut pterygium, chymosis & procidentia pupillæ. Verùm toti oculo communes affectus sunt, 1. ratione situs ἐκπιεσμὸς elisio seu prominentia oculi cui opponitur nimia cavitas & strabismus. Ἐκπιεσμὸς autem est mutatio situs oculi versus exteriora, ut à palpebris contegi nequeat, aliquando & malas contingat, proveniens à strangulatione, plaga, gravi fluxione, aliquando ex ulceribus tunicarum carbunculosis ruptis. *Morbi totius oculi.* ἐκπιεσμὸς.

Strabismus verò est oculorum convulsio, qua in obliquum ita contorquentur ut amborum unus aspectus esse nequeat. Oritur similis affectus interdum ex prava consuetudine in pueris, propriè verò ex convulsione musculorum oculos moventium. Huc referri potest paralysis oculi resolutis oculi musculis aut nervis, ut oculus nequaquam intendi queat nec consistere. Deinde morbi totius oculi ratione *Strabismus*

ἀτροφία. tione magnitudinis sunt ἀτροφία oculi, extenuatio & diminutio eiusdem, quando minor redditur defectu alimenti, cui opponitur immodica oculi magnitudo ob redundantiam superfluæ materiæ, sive à tumore. Præterea ratione formæ accidit oculo

σύγχυσις. confusio σύγχυσις, quando humores permixti sunt citra eruptionem, proveniens potiss. à vehementissima plaga, aliquando ab inflammatione tunicæ Rhagoidis ruptis in ipsa vasis.

ἐπίφορα. Ad totum oculum ejusque ambitum refertur ἐπίφορα, latinis delachrymatio, licèt nonnulli ad solos angulos ejusque carunculas lachrymales referant.

Est autem ἐπίφορα fluxus tenuis humoris lachrymarum specie à capite ad oculos. Humor autem ille nunc frigidus est fluens sine ardore, nunc calidus, salsus, acris cum ardore palpebras exulcerans, fluitque plerunque à pericranio, aliquando à vicinis venis ad angulos oculorum totumque oculum palpebrasque afficiens & potiss. cilia. Ab epiphora differunt involuntariæ lachrymæ; quæ oriuntur ex rhyade morbo carunculæ lachrymalis in majore angulo oculi,

Morbi angulorum. ῥύας. ἐγκανθίς. Nam morbi angulorum sunt, 1. ῥύας diminutio carunculæ in majore angulo oculi ab erodentibus, qua ipse angulus augetur & lachrymæ involuntariè fluunt.

αἰγίλωψ. Deinde ἐγκανθὶς quæ Rhyadi opponitur, immodica carunculæ illius eminentia ex redundantia humorum. Tertiò αἰγίλωψ & αἰγίλωψ, quæ duo sumuntur cõmuniter pro inflammatione & abscessu inter majorem oculi angulum & nares.

Verùm proprie juxta Paulum abscessus priusquam in ulcus erumpat, Angilops, post eruptionem, si in fistulam dehiscat, αἰγίλωψ vocatur.

Palpe-

CAP. VII.

Morbi palpebrarum.

Palpebrarum vitia per se visum non lædunt, nisi ad tantam deveniant magnitudinem, ut partes oculi in consensum trahant. Vitia palpebrarum, 1. ratione formæ sunt τράχωμα asperitas interioris partis palpebrarum ex defluxione acrium humorum & scabie, quæ si augeatur palpebras distendens & incisuras faciens, σύκωσις, si callum contrahat, τύλωσις dicitur. Huc refertur à nõnullis, scabies pruriginosa palpebrarum, ex salsis humoribus. 2. Ratione magnitudinis sunt tumores palpebrarum, in quorum numero est ἐμφύσημα tumor laxus, mollis œdemati similis: in ipsis ciliis κριθὴ, id est, hordeolum, tuberculum in abscessum plerunque desinens: & χαλάζιον seu grando tuberculum durum mobile. 3. Ratione situs & consensus morbi sunt σύμφυσις oculi, quando oculorum palpebræ ex ulcere vel viscosis humoribus ita glutinantur ut aperiri neque ant. Item ἐκτρόπιον, si superior palpebra invertatur ob cicatricem vel carnis excrescentiam. Huc referuntur μαδάρωσις, defluviũ pilorum, & δυστριχίασις, generatio & inversio pilorum cum pediculis interdum.

τράχωμα. σύκωσις. τύλωσις. ἐμφύσημα. κριθὴ. χαλάζιον. σύμφυσις. ἐκτρόπιον. μαδάρωσις. δυστριχίασις.

Causæ symptom. auditus.

Læsio cæterorum sensuum eodem penè modo fit, quo visus: præcipuè verò auditus. Nam facultas communis est, & extremitas auditori meatus, ubi nervus dilatatus cum aere incluso conjungitur, crystallino correspondet, similiter quæ circa anfractum auris sunt, pupillæ, & cæteris quæ circa crystallinum. Quare læditur auditus læsa facultate audiendi à morbo nervi auditorii cerebri ipsius, qua parte hi nervi oriuntur. Deinde primò auditus instrumento affecto sc. aere congenito & extremitate auditorii meatus: tertiò læsis partibus ministrantibus, hoc est, affectis ipsis meatibus tympano,

vici-

vicinisque partibus. Facultas læditur ab iisdem causis, ut in visu: vitia aëris congeniti sunt defectus, & impuritas, ut species sonorum non debitè repræsentet. Extremitatis auditorii meatus & tympani morbi sunt intemperies, solutiones continui, inflammationes, aliique tumores præter naturam, quibus tria auditus ossicula à sua sede interdum removentur. Morbi meatuum sunt obturatio sive angustia.

Surditatis causa.

Quare ut à surditate incipiamus, quæ à gravi auditu solâ magnitudine differt. Oritur ea primùm læsâ facultate vitio cerebri, vel nervi quinti paris. & peculiariter extremitatis auris, ubi nervus ille dilatatur. Deindè defectu aut impuritate aeris congeniti, qui sonos repræsentat. Defectus autem fit, quia aut egreditur ob vulnus, ulcus, aliamvè solutionem continui: aut dissipatur ex ingenti sonitu, gravi contusione capitis, vehementi cerebri affectu, &c. aut ipse meatus auditorius, ubi continetur aer, complanatus est, malevè conformatus; quod aliquibus ab ortu, & ex malo hæreditario evenit; aut ex parte vel toto repletus est vitiosis humoribus, aut crassis vaporibus, à quibus etiam ipse aer congenitus impurus redditur.

Omnis autem humor collectus intra meatum internum auditorium, surditatem inducere poterit, & non solum humor crassus pituitosus, qui maximè sensus obtundit, sed etiam biliosus: quare in febribus acutis bile sursum delata, aut repressis biliosis alvi dejectionibus surditas oritur, quæ teste *Hipp. 28. Aph 4.* bilis dejectione sanatur. Tertio fit surditas obturatione, sive angustia meatus interni vel externi: ea angustia est vel obstructio à crassis humoribus influentibus, à sordibus, & rebus externis illapsis; vel constipatio est in flammatione aliovè tumore præter naturam, aut tuberculo carnoso, aut callo, ex ulcere malè curato: interdum compressio meatus ex

ictu

ſtu & fractura oſſium. Prętereà fit ſurditas nimiâ craſſitie & dēſitate tympani, inflammatione aut tumore præter naturam. Tandem dislocatione, malaque conformatione trium oſſiculorum auditus ex affluxu humoris, aut inflammatione, ſolutione continui, ut ulcere, vulnere, &c. Nam in interiore auris parte, & circa tympanum oritur nonnunquam inflammatio, quæ vehementi calore, dolore & pulſatione cum febricula ſe prodit. ea dum in pus convertitur rupta, aut exeſa membrana, ulcus excitat, unde multa ſanies emanat potiſſimùm in iis, quorum cerebrum imbecillum eſt: ſolet etiam ſanies ab ipſo cerebro manare ad aures, ſi in eo apoſtema diſruptum fuerit. In aure, ulcere neglecto ſæpè caro excreſcit, quæ auris meatum obturat. Hæ cauſæ ſi leviores fuerint pro ſurditate gravem auditum tantum excitant.

Obauditionis definitio. Παράκουσις Latinis obauditio eſt perceptio ſoni intra aures abſque externa cauſa, proveniens ex commotione aeris congeniti præter naturam à flatulento ſpiritu, aut vapore in auribus. Habet quidem aer congenitus, teſte Ariſtotele, motum naturalem, cujus ratione ab acri ſubtiliq́ue ſenſu leves ſuſurri noctu potiſſimùm audiuntur, ſed hæc affectio opus naturæ eſt. Obauditio Symptomatica oritur ex commotione aeris congeniti præter naturam: Cujus cauſa præcipua eſt, vapor aut ſpiritus flatulentus aerem congenitum movens. Hic vapor aut ſpiritus interdum in ipſis auribus aut capite gignitur, aliquando ab inferioribus partibus ſurſum ad aures aſcendit, vel ex ambitu totius corporis, & ex arteriis potiſſimum propter commotionem humorum in vaſis, qualis in febribus initio paroxiſmorum ac inſtante criſi per hæmorrhagiam accidit, vel à parte aliqua, præcipuè à *Cauſa*

ventriculo, liene, jecore, primis venis, ut in hypochondriacis, ab utero in hystericis, &c. Vapores flatulenti sursum ascendentes, per venas & arterias, vel nervum auditorium, vel membranarum continuitatem in interiorem auris meatum feruntur, & non aliter ferè sensum auditus, quam falsa suffusio visionem lædit. Plerumque ipsæ arteriæ circa aures spirituoso aut flatulento sanguine distentæ ex calida exspiratione sursum ascendente, dum vehementius pulsant, multum calidi spiritus in caput & aures effundunt. Quare corporis & capitis repletio & agitatio, ictus aut percussio temporum, Parotis sive inflammatio post aures, ulcus auris malè curatum ob auditionem excitat. Differentiæ obauditionis oriuntur à tenuitate aut crassitie, quantitate, & motu vaporis flatulenti. Nam ex tenui vapore, minusque copioso exiliter labente sibilus; ex motu spirituum interrupto, ultro citroque impulso, tinnitus: ex crasso flatu plenius erumpente, sonitus: ex crassiore validius impulso, strepitus, ex magis adhuc crasso, fluctuatio in auribus percipitur.

Causa symptomatum olfactus. Tertiò olfactus læsio consequitur morbus vel cerebri, vel primi instrumenti, nimirum processuum ab anteriore cerebri parte prope meatus ossium colatoriorum desinentium: Vel partium inservientium. Inserviunt autem meatus & membranæ internæ narium & ossium colatoriorum, ac sine his meatibus in homine non fit olfactus. Aufertur igitur aut diminuitur olfactus, quia facultas à cerebro non descendit. Deinde affectis processibus mammillaribus intemperie, ut plurimum frigida cum materia pituitosa à cerebro defluente ut in gravidine, aut interdum ex naturali debilitate ab utero aut vitio ætatis. Præterea ab inflammatione, abscessu aut ulcere purulento circa anteriores cerebri ventriculos, à quo fœtidus halitus semper expirat. Unde

ex iis qui ozœna laborant aliqui nihil prorſus olfaciunt. Præterea obturatione foraminis oſſis colatorii, aut meatus narium: anguſtia meatus eſt vel compreſſi à contuſione & ictu, vel conſtipatio à carnis excreſcentia aut intra nares perſiſtens vel extra dependens, quæ polypus dicitur, aliquando ab inflammatione, quæ in abſceſſum & ulcus fœtidum interdum terminatur. Nam ulcus narium oritur ab inflammatione, vel ab eroſione ex acrimonia humorum præterlabentium; quod in lue venerea ſæpè accidit, interdum ab externis cauſis, ut vulnere contuſione: Ulcus diu neglectum ſi ſordeſcat putridum & graveolens fiat, ozœna appellatur: Hoc ulcus latè depaſcens tenera oſſa exedit, nariumque alas ac interdum ſerpendo palatum perforat, & loquelam vitiat. Ulceribus recentibus neglectis caro ſæpè excreſcit ὑπερσάρκωμα quæ ſi in longitudinem tantum excreverit, ut è naribus aut foraminibus palati prolabatur à varietate coloris polypus vocatur, qui in cancrum abire ſolet. Depravatus olfactus oritur ab ulcere putrido à pravis & corruptis ſuccis in naribus pravum odorem exhalantibus & ſuo halitu inſtrumentum odoratus ita lædentibus, ut externos etiã odores non rite percipiat ſed ſub aliena ſpecie.

Cap. VII.

Cauſa ſymptomatum guſtus, aut eſt in cerebro aut in nervis, per quos deſcendit facultas, vel in lingua proprio guſtus inſtrumento, vel aliquo miniſtrantium. Præcipua cauſa guſtum tollens eſt παράλυσις ſenſus tactus in lingua & palato, refrigeratis aut inciſis nervis guſtatoriis, tertii & quarti paris cerebri, aliquando affecto cerebro gravi morbo, ut in aliis ſenſibus. At depravatus guſtus oritur, quia lingua humore ſapido præter naturam imbuta eſt, quæ per ſe guſtum movet nimirum humore

Cauſa ſymptomatum guſtus.

CAP. VII. salso, amaro, &c. sicut in febribus ardentibus accidere solet. Nam quo sapore lingua imbuta est, eodem objecta omnia, quæ offeruntur, prædita judicantur.

Causa symptomatum tactus. Tandem nullus tactus abolitus aut diminutus excepta hæmodia, quæ dentium stupor est, ab acidis & acribus cibis propria appellatione exprimitur. Nam torpor ex diminuto sensu & motu compositus est, & paralysis ex utroque abolito. Propriè tamen & simpliciter, ut admonet *Galenus. lib. 3. de Loc. aff. cap. ult.* privatio motus paralysis dicitur, non autem sensus; Unde nonnulli privationem sensus non absolutè, sed cum adjectione paralysin sensus vocant.

Causæ stuporis & paralysis sensus tactus. Omnis autem affectus, qui facultatem à cerebro per nervos in totum corpus vel partem aliquam influere planè prohibet, sensum motumque tollit. Talis in apoplexia est obstructio ventriculorum cerebri & carotidum; in paralysi partium, obstructio, compressio, solutio continui, ut est sectio, immo dica crassities, & refrigeratio spinę vel nervorum. Nam in paralysi partium omnium infra caput, initium spinæ aliquo ejusmodi affectu laborat; in manus quinta vertebra, ejusque nervi, &c. ut infra de paralysi motus latius dicemus. Hæ eædem causæ si minores fuerint, & transitum facultatis non omnino impedierint & nervi spiritum eo penè modo transmiserint, quo aer caliginosus & fumidus, aut aqua limosa splendorem solis transmittere solet, pro paralysi stuporem tantum inducunt.

Cur sensus pereat illæso motu & contra. Accidit interdum ut partis alicujus motus aboleatur sensu illæso: sicut è converso ut sensus aboleatur servato motu; Verùm ubi idem nervus sensum motumque suppeditat, motus quidem aboleri poterit servato sensu, sed nunquam sensus aboletur motu illæso. Nam sensus patiendo, motus agendo

gendo exercetur. Ad agendum verò major vis spirituum influentium, quàm ad patiendum requiritur, & sensus parva virtute perficitur. Ubi verò alius nervus sensum, alius motum suppeditat; poterit sensus aboleri servato motu, & motus servato sensu. CAP. VII.

Omnibus sensibus voluptas, & tristis sensatio dolor communiter dictus accidit ab objecto non proportionato. Verùm dolor propriè dictus sensui tactus tantum accidit, cæterisq; sensoriis, quatenus tactu participant. In sensu autem tria concurrunt: 1. apprehensio objecti sub ratione propria. 2. Apprehensio sub ratione jucundi vel molesti. 3. Persecutio jucundi, fuga molesti. Apprehensio autem objecti sub ratione propria & sub ratione jucundi aut molesti re ipsa & tempore non differunt, ac una sensatione perficiuntur. Nam ubi objectum est proportionatum jucundam sensationem affert, ubi non proportionatum, tristem & molestam, ut in gustu dulcis & amari manifestum est. In perfecta sensatione 2. requiruntur, 1. Impressio ab objecto seu receptio speciei in sensorio. 2. Receptionis perceptio seu dignotio vi facultatis internæ residentis in cerebro. Quare læso cerebro sensuq; interiori, passio seu receptio in sensorio dignosci nequit. Unde *Hipp.* 6. *Aph*: 2. Qui parte dolentes dolorem non sentiunt, id est, dolorificam causam, iis mens laborat. Ex quibus colligitur quod effectivè voluptas in sensu sit sensatio jucunda ab objecto proportionato, Dolor communiter dictus sensatio tristis ab objecto non proportionato. Omne objectũ, quod organõ sensitivum vehementius movet quã sensus ratio patitur, sive omnis affectio prætar naturã repentè & affatim incidens ratione proprii objecti sensorium lædit, vel tristem sensationem sive dolorem efficit; maximè verò in tactu, ut alibi dictum est: in cæteris & ratione proprii objecti, & quoq; tact⁹, quo omnes participãt.

Causa voluptatis & doloris in sensibus.

Quid voluptas & dolor in sensibus.

CAP. VII.

Nam sensui tactus & cæteris sensibus, partibusque corporis, quatenus tactu participant, dolor evidentissimus & vehementissimus accidit, unde tristis sensatio in tactu propriè dolor dicitur, in cæteris sensibus à proprio objecto non proportionato, quale in sensu visus sunt illustrissimi splendores, in auditu vehementissimi fragores, in gustu sapor amarus &c. simpliciter molestia aut tristitia vocatur, non propriè dolor.

De Dolore propriè dicto.

Subjectum causa doloris.

Subjectum doloris est pars sensu tactus prædita nervosa aut nervis non destituta. Quare quæ omni sensu carent ut ossa, cartilagines, &c. propria ratione non dolent. Causa autem excitans dolorem est repentina alteratio partis sensitivæ, aut solutio continui. Alteratio autem violenta & subita à calore & frigore primario dolorem excitat. A siccitate verò & humiditate quatenus calori & frigori junguntur. Solutio verò continui scil. erosio, sectio, ruptio, tensio, quatenus fit, dolorem infert, nō quatenus facta est, nisi ex accidente. Quare dolor erit tristis sensatio partium nervosarum proveniens à repentina alteratione aut continui solutione. Solutionem unitatis hîc intelligo evidentem & manifestam, quæ partem à parte separat, & non obscuram, ut in dolore ab alteratione. Nam caliditas dilatando, frigiditas constringendo dolorem gignit. Verùm ea dilatatio & constrictio, quia evidens non est, solutio continui dici non solet. Deinde quæ alterant etsi continuum solvant, non tamen illa solutione dolorum per se faciunt, sed sua intemperie & alteratione vehementi. Constat enim natura non minus temperamento quàm unione. Quare ubi solutio manifestè sentitur, dolor à solutione erit, ubi intemperies tantum, ab alteratione vehementi Sentitur verò solutio quando fit, sive in motu est ex ipso motu per se & non mediante intemperie aliqua

Definitio doloris.

ut

ut Averrhoes arbitratur. Delectamur autem in omni sensus genere, dum per idonea contraria, quæ per se immediatè agunt, ad naturalem statum simul & celeriter reducimur & non paulàtim. Verùm eadem doloris & delectationis ratio in omnibus partibus non est, sed major semper in illis, quæ exquisito magis sensu tactus præditæ sunt. Exquisito sensu prædita sunt membra genitalia, ac vis expultrix seminis in viris; attractrix uteri in fœminis vehemens est, quam comitatur ingens voluptas: Verùm dolor, qui ex retento semine oritur, quia paulatim fit. illi voluptati non correspondet. Exquisitissimè autem sentit superius orificium ventriculi ob nervos maximè sensibiles & dolores gravissimos atq; symptomata plurima sustinet non solum per se, sed etiam ob consensum, quem habet cum cerebro & corde, ut alibi dictum est. Nam nullum est membrum quod utrunq; principium ita secum afficit, ut os ventriculi.

Symptoma ventriculi ratione appetentia animalis.

Per se ventriculo naturaliter inest appetentia quædam animalis ex defectu cibi vel potus gratia nutritionis. Hoc desiderium naturaliter vel est ex defectu alimenti sicci sive cibi, unde fames, vel humidi, undè sitis. Symptomata verò appetentiæ hujus sunt ἀνορεξία, debilis appetentia, & depravata, sub qua continetur βούλιμος, canina appetentia, pica, malacia, sitis immodica. Hæc appetentia, primæ concoctioni servit: quare de causis horum symptomatum dicemus in explicatione symptomatum ventriculi.

Dolor ventriculi.

Deinde ventriculo ratione sensus tactus simpliciter considerati, dolor accidit ex repentina alteratione, vel continui solutione; propriè verò superiori ejus orificio, quod exquisitissimo sensu præditum est, & ob vehementiam symptomatum, quæ

iis similia sunt, quæ à corde proveniunt, veteres Græci καρδίαν vocāt, καρδιαλγία propriè dicta, & καρδιακή.

καρδιαλγία.

Καρδιαλγία autē est dolor ventriculi ex acrib. humorib. superius os ventriculi afficientib. sive mordentibus; qualis biliosos vomitus & dejectionis plerumque antecedere solet: morsus autem orificii ventriculi à *Galen. Com. 14. Aph. 4.* καρδιωγμὸς vocatur, quâ significatione coincidit: καρδιαλγία & καρδιωγμὸς, verùm propriè, ut notat *Gal. Com. 65. Aph. 4.* καρδιωγμὸς est motus depravatus cordis palpitationi similis, de quo in symptomatibus cordis dicemus.

καρδιωγμὸς.

καρδιακή.

Καρδιακή propriè est vehemens oris ventriculi dolor, cor in consensum trahens, cum sudore immodico, anxietate, & exolutione caloris nativi, λυποθυμία, &c. proveniens à virulentis & malignis humoribus os ventriculi infestantibus, hi humores vel orificio ventriculi impacti sunt, vndè vehemens anxietas, vel in capacitate ventriculi tantum continentur, Deinde generantur aliquando ex cibis pravis, aut putredine humorum in vasis, a quibus in ventriculum confluunt, ut in febribus malignis accidere consuevit.

Quomodo dolores ventriculi cor aut cerebrū in consensū trahant.

Propter dolores orificii ventriculi trahuntur in consensum aliæ partes, potissimum autem cor, & cerebrum.

Cor autem ob vicinitatem per arterias, unde lypothymia, syncope cardiaca, pulsuum privationes, &c.

Cerebrum verò per nervos, unde Epilepsia, Melancholia, coma, &c. Cor simul & cerebrum, unde apnæa, dyspnæa.

In his gravissimis affectibus ex consensu quatuor concurrere solent, *Primus* vehemens affectus ventriculi, *Secundus* sensus acer stomachi. *Tertius* nervi & arteriæ debiles. *Quartus* cor aut cerebrum infirmum. Vehementes autem affectus ven-

triculi sunt frigus validum orificii ventriculi ex pituita vitrea, alimentis aut medicamentis refrigerantibus, item vitiosi humores, aut flatus distendentes. Præterea erosio & morsus ab acribus & mordacibus succis, ut bile flava æruginosa, atra, pituita salsa, corruptione ciborum in ventriculo, &c. quibus non modo stomachus ipse, sed etiam cum eo per nervos cerebrum; per arteriam magnam, venamque cavam, cor in consensum trahitur.

Secundò accidit etiam aliis partibus sensu præditis dolor propter nervos, membranas, & tendines, ex repentina alteratione & continui solutione, ut capiti propter membranas affectas, Cephalgia, &c. auribus ὠταλγία; dentibus ob nervos insertos ὀδονταλγία; intestinis, dolor colicus, & iliacus; articulis arthritis; renibus ex calculo νεφρίτις, &c. *Dolores aliarum partium.*

Dolor autem capitis recens cephalalgia, diuturnus & inveteratus levi occasione recurrens totius capitis, cephalæa & galea, partis dimidiæ cum temporum pulsatione Hemicrania dicitur; ad quam referri poterit clavus & homonopogia, ubi in una parte dolor altè infixus est. *Cephalalgia. Cephalæa. Hemicrania. Clavus.*

Est autem dolor capitis tristis sensatio partium nervosarum capitis orta ex subita alteratione aut continui divisione. Nam in capitis dolore partes affectæ sunt nervosæ sensu tactus præditæ, ut meninges & pericranium, deinde cutis & nervi. *Pars affecta.*

Causa verò est alteratio subita ab intemperie, vel continui solutione: *Causa.*

Intemperies illa est simplex, vel composita sine aut cum materia; simplex intemperies est primario calida & frigida, deinde sicca, tandem humida non per se sola, sed

quatenus cum caliditate aut frigiditate conjuncta est. Plerumque intemperies cum materia est humore aut vapore, qui sanguineus, biliosus, melancholicus, aut pituitosus, vel ex his mixtus, genitus aliquando in cerebro, plerumque ascendens à toto corpore, & ambitu vasorum, vel à parte, ut à ventriculo, hepate, liene, utero, unde dolor capitis alius primarius, alius per consensum. Nam plerisque eorum, qui cephalæa aut hemicrania infestantur, caput debile est, sive aptum ut impleatur, & universi corporis habitus ad id implendum idoneus, in quibus sanguis calidus & vaporosus generatur, quo arteriæ turgescentes vehementius pulsant partesque nervosas concutiunt. Materia autem dolorem excitat, aliquando sola qualitate, alterando, interdum solvendo continuum quatenus replet, gravat, & distendit, vel mordet & erodit membranas capitis. Adduntur his caussis externæ, ut vulnus aut ictus capitis, aeris vehemens intemperies calida aut frigida, crapula, & ebrietas potissimùm ex vino, cibi flatulenti, aut qui caput facile petunt, venus intempestiva, vigiliæ immodicæ, ira, tristitia, timor, &c.

Differentia doloris & Signa.

Sola intemperies dolorem fixum facit sine ulla gravitate, aut tensione; sed intemperies calida cum sensu caloris; frigida cum sensu frigoris: sicca cum squallore: humor aut vapor acris, aut biliosus membranas erodens dolorem acrem excitat; humor crassus frigidus, aut pituita aut melancholia partes premens dolorem gravantem debilemque: flatus aut humores mitiores minus copiosi dum intra mébranas se insinuant, easq; distendunt dolorem distendentem. Deinde dolor intra cranium profundus est ad radices oculorum pertingens: extra cranium superficialis & ad cutis capitis contactum, levemque compressionem exacerbatur.

Tertio

CAP. VII.

Tertiò ὠταλγία dolor auris oritur ab intemperie, aut solutione continui partium nervosarum auris: Intemperies rarò sine affluxu materiæ est, nisi frigida, quæ auribus aliisque membranosis, osseisque partibus inimica est: nonnunquam à calida intemperie fit, sed cum materia, præcipuè sanguine acri & bilioso, qui vel membranas alterat, vel divellit, & erodit, unde ulcus; vel replet & distendit, unde inflammatio, adduntur his vulnus, contusio auris, &c. ὠταλγία

Quartò dentibus vehemens dolor accidit propter affectos nervulos insertos, aut gingivas, Affectus est intemperies non sola sine affluxu materiæ excepta frigida, quæ peculiariter dentibus inimica est. Nam plerumque oritur dentium dolor à destillatione, ex humore calido, vel frigido delato, vel in dentium radices & nervulos, vel in ipsas gingivas, qui eas alterat, vel erodit & divellit, vel replet & distendit, inflammationemque inducit. Destillatio sæpè recurrens dentes exedere & excavare solet. Excitatur quandoq; dentium dolor à vermiculis genitis in cavitatibus dentium ex materia excrementitia, aut cibis ibi relictis. ὀδονταλγία.

Quintò ἀρθρῖτις communiter pro quovis articulorum dolore ex affluxu humoris sumitur, propriè pro dolore, qui omnes aut plerosque articulos afficit. Nam dolor, qui unam partem ejusque articulos affligit, ab ea interdum denominatur, veluti qui articulos manus χειράγρα; qui pedum ποδάγρα; qui genua γονάγρα; qui coxendicem ἰσχιὰς vocatur; cæteri dolores proprio nomine carent, ut homoplatæ humeri, dorsi, &c. *De Arthritide.* χειράγρα. ποδάγρα. γονάγρα. ἰσχιάς.

Definiri poterit Arthritis communiter sumpta dolor articulorum ex intervallis ferè affligens ortus ex affluxu humoris ob debilitatem laxa, va- *Definitio Arthritidis.*

VIII. cuaque articulorum spatia implentis, partes nervosas divellentis comprimentis & alterantis. Pars affecta articulus dicitur, compositio ossium unà cum ligamentis, cartilaginibus, tendinibus, &c. gratia voluntarii motus. Verùm pars affecta propriè non est totus articulus, sed tantùm partes ejus nervosæ sensu præditæ, ut tendines musculorum, quibus adduntur nervi & ipsa cutis.

Pars affecta.

Morbus causa doloris.

Morbus causa doloris non est sola intemperies, sed potius continui solutio ex affluxu materiæ, quatenus partes replet & distendit, vel à se mutuo divellit vel comprimit. Nam affluxu humoris ad articulum replentur & tenduntur potissimũ membranæ ac etiam ligamenta, & simul teste Aëtio permadescunt; Comprimuntur vero aut à vicinis partibus divelluntur nervi & tendines. Nam si replerentur & distenderentur necesse erit arthriticos convelli, & internodiis dolorem sentire.

Causa morbi.

Causa morbifica (*Gal. Com. 25. Aph. 4.*) est imbecillitas articulorum & affluxus materiæ vitiosæ; quæ duo propriè in arthritide requiruntur, cum una sine altera efficax non sit.

Imbecillitas autem oritur ex debilitate caloris nativi in articulis, ex raritate & laxitate ligamentorum & tendinum; contrahitur ea imbecillitas nonnunquam à parentibus hæreditario malo, plerumq; ab adventitiis causis, ut vino, venere, inordinata victus ratione, &c. Deindè coacervatur in parte superflua materia per congestionem, & influxionem, verùm cum arthritis non sensim fiat, sed confertim, non orietur per congestionem, sed influxionem; quamquam circa articulos per congestionem materia superflua coacervari soleat, undè dolor periostii sine tumore excitatur: qui lue venereâ laborantibus quandoque accidit, qui propriè arthritis non est.

In-

CAP. VII.

In fluxione quatuor conſiderantur; materia ſive humor influens, deinde pars mandans, tertiò pars recipiens, quartò ſpatium ſive via per quam. Pars recipiens, ut diximus, eſt articulus & potiſſimùm ligamenta & tendines. De cæteris dubitatur. Nam Fernelius materiam illam arbitratur excrementum cerebri, ſive pituitoſum aut ſeroſum humorem: Deinde partem mandantem, undè profluit, eſſe pericranium ad occipitium potiſſimum; tertiò defluere ab occipitio non per venas & arterias, non per continuitatem nervorum aut muſculorum, ſed ſolum inter carnem & cutem, & ſubſiſtere in articulorum ligamentis & membranis. Verùm quod defluit, non eſt ſemper pituitoſus aut ſeroſus humor, ſed etiam interdum ſanguineus, bilioſus aut melancholicus, rarò ſincerus plerumque ex pluribus permixtus, ac interdum maligna qualitate affectus. Nam ingens dolor, calor rubor, febris aliaque ſymptomata, quæ juvenibus naturâ calidis & bilioſis arthritide laborantibus æſtate media contingunt humori pituitoſo aſcribi nequeunt. Quare materia cauſa arthritidis diverſa erit, plerumque humor pituitoſus, ſeroſus, aliquando ſanguineus, aut bilioſus, nunquam ſolus humor craſſus aut melancholicus. Nam ut humores craſſi fluant, tenuium vehiculo ſemper indigent. Deinde pars mandans non ſemper eſt pericranium, nec ſpatium per quod fluit humor inter cutem & carnem, ſed plures ſunt & fontes, & viæ fluxionis. Nam pars mandans plerumque eſt caput, interdum jecur, lien, venter, uterus, renes, omnia viſcera aut totum corpus. Via verò, per quam fluit, eſt aut inter cutem & carnem, aut per continuitatem membranarum, muſculorum, nervorum aut vaſorum, aut per ipſas venas & arterias, plerumque enim à pericranio inter car

Opinio Fernelii de cauſis Arthritidis.

Cauſa materialis.

Pars mandans.

Via fluxionis.

nem

nem & cutem humor in articulos defluit, quod arguunt præcedens capitis gravitas, tumor ac dolor ad occipitium, qui contactu exacuitur.

Origo fluxionis.

Verùm nullis ejusmodi signis præcedentibus, sæpè arthritis oritur materia à toto corpore, ut in plethoricis, aut à jecore per venas in articulos dimissa, cui phlebotomia sæpè profuit; quod non eveniret, nisi materia per venas influeret. Deinde teste *Gal. Com 6. Epid. sect.* 4. ex dyssenteria, aut diarrhæa intempestivè suppressa; aut ex colica converso humoris impetu per venas ad articulos, arthritis orta fuit; item ex nephritide, conversa pituita à renibus ad articulos; ex suppressione hæmorrhoidum; & in mulieribus menstruorum, aut consueta venæ sectione omissa. Præterea suppressione evacuationis per habitum corporis, materia in ambitu ejus collecta, ad articulos interdum decumbit. Tandem per arthritidem febres criticè solvuntur, materia per venas ad articulos transmissa, imò in ipso paroxismo arthritico partes ferè omnes ad articulos sua excrementa transmittunt.

Quomodo concitatur fluxio.

Concitatur fluxus humoris à membro mandante per expulsionem; aut à recipiente per attractionem. Nam pars mandans irritata qualitate, aut copia humoris, sua vi expultrice à se propellere conatur ad partes magis debiles, & hæ vicissim ad debiliores: attrahit pars recipiens, præcipuè intemperie calida, deinde ratione doloris, quatenus partes vicinas commovet ut spiritum cum sanguine, in partem dolentem transmittant. Adjuvant hunc motum ipsius humoris tenuitas, deinde viarum amplitudo & laxitas.

Causa redundantia humoris.

Coacervatur humor ille superfluus ex prava viscerum constitutione & mala victus ratione, ut sunt repletio, crapula, vini & Veneris immodicus usus, quarè poëtæ podagram Bacchi & Veneris filiam

CAP. VII.

liam finxerunt, deinde ex suppressione consuetæ evacuationis ex otio, vita delicata, unde Podagra Dea μισόπτωχος vocatur, id est odio habēs pauperes, &c. Colligitur in parte mandante humor per congestionem aut transmissionem, qui ut molestus esse cœperit, vi expultricis facultatis ad partes imbecilliores expellitur, tandemque ad articulos decumbit. Quare arthritis erit è numero affectuum, qui accessiones habent certisque periodis recurrunt. Nam ubi ad articulos materia defluit, dolor incipit, cessante influxu, & discussa omni materia tam diu remissiones habet, donec nova materia coacervetur; unde novus fluxus recurrit. Verùm post paroxismum aliquando crassus viscidus humor in articulis diu contentus, resolutis partibus tenuioribus à validè discutientibus, aut congelatis, à refrigerantibus, in tophum aut callum concrescit, qui ibi relictus motum articulorum impedit. De dolore iliaco colico nephritico, &c. in progressu dicetur. Præter dolorem sunt aliæ species depravati sensus, ut pruritus, sensus ulceris, lassitudinis; quæ cum motu complicantur, aut sine motu non perfectè intelliguntur, de quorum causis dicetur in explicatione symptomatum motus.

CAPUT VIII.

De Causis Symptomatum Motus.

SEnsum motumque voluntarium ab uno fonte emanare, & lædi, vel læsa facultate influente à cerebro per nervos, vel primo instrumento, vel aliquo ministrantium, in singulis sensibus supra demonstratum fuit: Consequens nunc est, ut in motu voluntario idem ostendamus; & primò causas sym-

CAP. VIII.

symptomatum motus voluntarii; Deinde illorum motuum depravatorum, qui licèt animalis facultatis propriè non sint, sed virtutis expultricis: tamen quia sine animale virtute nec planè intelliguntur, voluntarii motus symptomatibus annumerantur.

Differentiæ symptom. voluntarii motus eorumquè causa.

Symptomata autem motus, quædam sunt naturæ sive facultatis opera, sed coactæ & irritatæ à causa præter naturam: alia morbos consequuntur, naturâ nihil conferente ad eorum generationem; nonnulla utriusque opera sunt. Morbi autem solius opera sunt convulsio, Paralysis & palpitatio. Symptomata quæ opera naturæ sunt irritatæ sensu rei molestantis ab unâ eâdemque facultate immediatè non fiunt, nec uno eodemque modo: nam nonnulla ab animali facultate, sed irritata ab expultrice naturali immediatè perficiuntur, ut sternutatio, tussis, oscitatio & pandiculatio, ac motus convulsivi ut in Epilepsia. Quædam à naturali producuntur, quatenus cum animali virtute concurrit, ut ructus & singultus, quibus addi poterunt expultrices motus ventriculi, uteri vesicæ, intestinorum, &c. qui immediatè quidem ab expultrice naturali fiunt, sed adjuta motu musculorum. Nonnulla à vitali facultate violento motu caloris nativi à corde: ut timor, ira, aliæque perturbationes animi: aliqua ab omnibus tribus, ut rigor & horror: Utriusque opera morbi scilicet & naturæ sunt tremor & torpentium motus, lassitudo spontanea. Motuum verò depravatorum quatuor genera sunt vibrans, convulsivus, tremulus & palpitans: sub convulsivo continetur convulsio, singultus, sternutatio, tussis, &c. De horum symptomatum causis ordine dicemus, initio facto à symptomatibus solius voluntarii motus. Functionis autem voluntariæ, quæ musculis perficitur, symptomata propriè sunt, paralysis, stupor,

con-

convulsio & tremor, quæ in particularibus instrumentis speciem & nomen interdum variant: his addi poterunt vertigo & incubus. Fit autem paralysis & torpentium motus in toto aut parte aliqua corporis ab iis affectibus, à quibus paralysis sensuum, & stupor: licèt voluntarius motus, qui musculis absolvitur, plus virtutis & roboris requirat, & nervos duriores sicciores que quam sensus. Quare à leviori causa tollitur motus quàm sensus: *Paralysis.*

Definiri autem poterit paralysis, abolita functio voluntarii motus in partibus citra ablationem actionũ principis facultatis causa à prohibente spiritus animales influere, in organa motus. Dico citra ablationem functionum principum, ad differentiã apoplexiæ. Causa immediata est omne quod influxum animalis spiritus, per nervos in musculos prohibet. Prohibetur affecto vel cerebro, vel spinali medulla, unde nervi motorii, vel ipsis nervis, qui in musculos distribuuntur. Quare pars primario affecta erit aut cerebrum ipsum, aut spinalis medulla, aut nervus, adduntur musculi secundum tendines, partes que nervosas, quatenus vim per nervos suscipiunt. *Definitio paralysis.* *Pars affecta.*

Quomodo verò vitio cerebri spiritus per nervos non influit initio præcedentis capitis demonstratum fuit. Propriè paralysis oritur, quando distrahitur & dissolvitur spiritus in cerebro, quod in magnis vulneribus capitis & temporum accidit, vbi oppositæ partis paralysis oritur, ob inflammationem spiritus in partem læsam trahentem. Deinde quia intercipiuntur spiritus ob angustiam non omnium ventriculorum, ut in apoplexia, sed sinuum & cavitatum partis dextræ aut sinistræ, unde hemiplexia, vel læso cerebro aut meningibus in exortu peculiarium nervorum. *Causa paralysis vitio cerebri.*

Plerum;

CAP. VIII.

Causa paralysis vitio spinalis medullæ aut nervorum.

Plerumque morbus causa paralysis est in spinali medulla, vel ipsis nervis. A spinali medulla omnes sub facie partes exceptis visceribus & vocis organis nervos accipiunt. Deinde quo pars læsa superior est, eò gravior. Morbi autem spinalis medullæ aut nervorum, qui influxum prohibent sunt intemperies, meatuum angustia, & solutiones continui, intemperies autem est vehementer frigida, & plerumque unà humida, quæ nervos relaxat, sensusque obtundit crassioresque reddit, qualis interdum sine materia est ex contactu torpedinis, piscis, usu opiatorum, longa mora in aqua, aut aere frigido, &c. plerumque cum materia frigida, ut humore pituitoso. Angustia meatuum spinæ & nervorum est potissimum obstructio, compressio, & constipatio. Obstructio autem spinæ & nervorum est [illegible] ū medullarem substantiam ut plurimum ex humore pituitoso, deinde ex melancholico sanguineo, aut ex mixto non propriè à bile, licet ex colica biliosa, teste Paulo, & febri biliosa, teste Fernelio, paralysis interdum oriatur, sed quia bili multa pituita permixta est, aut febrilis calor pituitam in cerebro colliquat, & tempore rigoris ad nervos propellit. Compressio spinæ aut nervorũ oritur ex contusione aut ictu, vel à luxatione vertebrarum, spinæ ad latus, vel à tumore extrinseco comprimente, vel à vinculis injectis partibus nervosis, &c. Constipatio fit præcipuè à tumore in substantia spinalis medullæ vel nervi. Additur his à nonnullis subsidentia meatus, spinæ & nervorum à siccitate substantiam cogente & contrahente, sed à tali affectu potius convulsio fit & si augeatur, transitum spirituum impedit.

Tertium genus morbi influxum spirituum impediens est solutio continui, præcipuè vulnus & sectio spinæ vel partis nervosæ per transversum con-

contritio nervi à gravissima contusione, &c. Atque hæ causæ paralysis, si leviores fuerint, pro paralysi stuporem aut motum torpentem inducunt coeuntibus in unum morbo & facultate.

Differentia Paralysis.

Differentiæ paralysis sumuntur à parte affecta. Nam affecto cerebro secundum dextram aut sinistram partem, dextræ aut sinistræ partes corporis, & faciei resolvuntur, & unà vox impeditur; si morbus totum spinæ exortum afficiat omnes sub facie partes: sin dimidiam tantum nimirum dextram partem, dextra pars sensu motuq; privatur. Verùm si alibi morbus sit, partes quæ inde nervos accipiunt, tantùm resolvuntur; ut brachia & manus affectis vertebris cervicis, pedes læsis vertebris lumborum, ubi verò una pars sensum motumque amittit, in illius nervo, aut ejus exortu affectus erit, veluti resoluto motu oculorum in secundo pari nervorum cerebri, resoluto motu linguæ in septimo pari ejusdem, ablata voce, in nervis recurrentibus, resoluto diaphragmate in quarto pari cervicis, &c.

Signa loci affecti.

Secundò convulsio paralysi opponitur, utraque partibus motui dicatis propriè accidit: sed in resolutione pars affecta mollis & laxa redditur, & à sana attrahitur: in convulsione pars læsa dura, intenta & contracta sanam ad se trahit. Deinde in paralysi & convulsione nervi quidem & musculi afficiuntur sed in paralysi magis nervi, in convulsione potius musculi: nam non contrahitur pars, nisi musculo contracto à nervo.

De convulsione.

Σπασμὸς Latinis convulsio non eodem modo semper sumitur. Nam aliquandò tàm latè accipitur, ut omnem motum convulsioni similem sive convulsivum comprehendat, plerumque magis propriè pro involuntaria contractione musculorum, quæ duplici modo fit, vel ab expultrice facultate partium nervosarũ irritata à causa dolori-

VIII.

Convulsio legitima. Illegitima

fica, ut id, quod noxium est, expellat; vel à morbo abbreviante, & violenter tendente partes nervosas. Hæc affectio, quia morbi solius opus est σύν τάσει, convulsiô exquisita propriissimeque dicta est: illa illegitima tantum. Definitur autem legitima convulsio contractio involuntaria & perpetua musculorum versus suum initium, orta ob brevitatem nervosarum partium ex inanitione & repletione. Dico contractionem perpetuam ad differentiam convulsionis illegitimæ, quæ ἄνευ τάσει est. Nam in vera convulsione musculi, qui contrahuntur, à morbi initio ad finem rigidi & contracti permanent. Contrahuntur autem musculi ut in motu voluntario ad suum initium, non secundum ventrem à facultate, sed præter voluntatem à nervo affecto sive contracto; qui musculos una contrahit, & in eodem situ detinet.

Definitio convulsionis legitimæ.

Quare causa immediata veræ convulsionis erit contractio sive breuitas nervorum, deinde musculorum, quæ morbus est in magnitudine diminuta, cum quo plerunque coniuncta est solutio illa continui, quæ spasma sive divulsio dicitur, ac ad quàm consequitur totius mẽbri vitiata figura. Pars primario affecta sunt nervi, aut initiũ aliquod nervorum, nimirum cerebrum aut spinalis medulla: Deinde propter nervos, musculi, ac propter musculos articuli. Nam dum principium nervorum violenter contrahitur, contrahuntur una nervi, & dum nervi ipsi etiam in quos distribuuntur musculi, quare membra in quæ tendines musculorum inseruntur, necessariò contrahuntur, à sua naturali figura desciscunt ac vehementi dolore torquentur.

Morbus causa immediata veræ convulsionis.

Pars affecta.

Causæ autem omnes brevitatis sive contractionis partium nervosarum ab Hipp. ad inanitionem & repletionem reducuntur; quas *Gal. 2. de Sympt. causa.*

Causa morbifica inanitio

caus. cap. 2. exemplo chordarum in musicis instrumentis explicat; dum enim nervi replentur, eorum latitudo dilatatur, & proindè longitudo minuitur; dum exsiccantur sive evacuantur, longitudo cum latitudine contrahitur. *& repletio.*

Causæ convulsionis ex repletione duæ.

Convulsionis autem ex repletione causæ duæ sunt *Gal. lib. de Tremor. cap. ult.* affluxus materiæ tendentis nervos sine inflammatione; deinde inflammatio nervosarum partium, præcipuè cum in nervorum principio aut propè ipsum inflammatio excitatur: tum enim inflammatio nervos attrahens tendit, prout artifices extrinsecus instrumentis chordas. Affluxus ille materiæ non est secundùm medullarum nervorum substantiam meatus spirituum obstruens, nervosque relaxans, ut in paralysi; sed potius secundum tunicas, sive dum inter tunicas colligitur, eas replens & distendens, qualis materia præcipuè est humor pituitosus, deinde malancholicus. Verùm pituita non salsa, nec tenuis, sed magis crassa & viscida, quam in paralysi, & interdum flatulenta. Deinde oritur inflammatio in spina, aut circa exortum nervorum ab ictu, contusione, ex affluxu sanguinis, aliquandò ex punctione nervi. Verùm convulsio universalis ex punctione nervi illegitima est. Inflammatio partis vicinæ nervos tendens convulsionem excitat, undè gravem anginam consequitur nonnunquam convulsio. Ad eundem modum luxatio vertebrarum, quatenus nervos secum trahit tenditque, convulsionis quandam speciem inducit. Deinde ubi ad latera luxatio fit, nonnunquam ægri in ea parte, quâ vertebræ inclinatæ resolvuntur, ab altera convelluntur, *teste Galen. 4. de locis aff. cap. 3.*

Causæ convulsionis ab inanitione.

Convulsio ab inanitione oritur, quia nervi breviores redduntur ob nativæ humiditatis cõsumptionem. Consumitur autem ab exiccantibus non

ſenſim, ſed conferrim magnaque violentia, qualia ſunt quæ evacuant, vel ſenſibiliter, ut immodicus ſanguinis, aut alvi fluxus, ſudores copioſi, vomitus vehementiſſ. ex helleboro, &c. vel inſenſibiliter, quæ vehementer calefaciunt & exiccant, ut febres ardentes, phrenitides lethales perpetuæ vigiliæ, curæ, labores, inedia, alimenta immodicè calefacientia, ut vinum potens, &c. adduntur cauteria aut veſicatoria nervoſis partibus temerè admota. Hæ cauſæ convulſionem excitant, ſi nervi debiles & diſpoſiti fuerint, & affectus nervoſas partes invaſerit.

De convulſione illegitima.

Convulſio illegitima eſt ἀνὸῦ πάσει & non ſolius morbi opus, ſed motus expultricis naturalis nervorum & muſculorum, Deinde cauſa ejus non eſt materiæ redundantia aut defectus, ſed affectio dolorifica ſtimulans nervoſas partes, ut ſeſe concutiant, quare à nonnullis convulſio non proportionata ad materiam dicitur, quod inter partem affectam & materiam nulla ſit proportio. Definitur igitur iſta convulſio, depravatus motus inſtrumentorum voluntarii motus, ob facultatem expultricem partium nervoſarum ſtimulatam ab affectu dolorifico, ut ſua contractione & concuſſione, quod noxium eſt, extrudant. Pars primariò affecta ſunt partes nervoſæ potiſſimum nervi & tendines muſculorum. Cauſa proxima, eſt affectus dolorificus nimirùm intemperies & ſolutio continui: intemperies autem illa fit ex repentina alteratione ſine, aut cum materia, & vel a qualitate evidente potiſſimùm calida vel frigida, vel venenata & maligna, ut ex ictu ſcorpii, &c. Materia verò eſt humor aut vapor, & vapor vel flatulentus, vel ſpiritus aut aura venenata, qualis oritur ex febre maligna, ex ulcere maligno, punctione nervi, &c. Continui verò ſolutio eſt vel eroſio morſus ab acribus malignis humoribus, vel punctio nervorum aut tendinum,

Definitio convulſionis illegi:

Pars affecta.

Morbus.

vel distensio a flatibus aut flatulentis humoribus, &c. Hæ causæ convulsionem efficiunt, vel per essentiam ex proprio partis nervosæ affectu, vel per consensum, dum alteri membro nervi compatiuntur aut nervorum principium. Compatiuntur autem nonnunquàm per nudam condolentiam, plerumq; vel à parva qualitate alteratis per cõtinuitatem partibus, donec ad initium nervorum deveniat passio, vel spiritu flatulento, aut aura maligna per partes nervosas transmissa, quando verò ad initium nervorum & ventriculos cerebri pervenit affectio, Epilepsia oritur. Fit autem convulsio per consensum primum orificii ventriculi, vel ab acri & maligno humore, ut æruginosa bile aut à veneno aut vermibus os ventriculi mordentibus, aut potu aquæ vehementer frigidæ, ubi ventriculus valdè sensilis est. Deindè per consensum uteri, ut in hystericis aut vasorum spermaticorum ex semine retento, &c. ac partis habitu corporis ex ulceris putridi virulenta aura per nervosas partes transmissa, &c.

Differentia convulsionis illegitima. Ex his patet, quid & quotuplex sit convulsio, verùm ratione loci affecti dividitur convulsio in universalem & particularem: convulsio illegitima universalis cum sensus & mentis oblæsione est Epilepsia, sine sensus mentisque læsione, convulsio universalis simpliciter vocatur: convulsio illegitima particularis est spasmus flatulentus vulgò Gramphus ex flatulento spiritu replente musculos aut tendines, præcipuè pedum, qui levi frictione sanatur, &c.

Differentia convulsionis legitima Convulsio legitima nulla tàm universalis est quam Epilepsia, sed ea propriè universalis vocatur, ubi musculi caput & spinam moventes, vel anteriores, vel posteriores, vel utrinque convelluntur, unde triplex convulsio; una ἐμπροσθότονος, quando musculi anteriores partes fluentes contrahuntur, ut mentum annectatur pectori, corpusque carinam

repræſentet: altera ὀπισθότονος, ubi muſculi poſteriores caput parteſq; extendentes convelluntur: Tertiò τέτανος motus compoſitus; quando muſculi tàm anteriores, quàm poſteriores ita contrahuntur, ut caput totumque corpus erectum & rigidum maneat; malum peracutum quod citò interimit. Horum cauſa in exortu ſpinalis medullæ, niſi cum univerſo corpore muſculi faciei convellantur: Nam tùm in cerebro erit. Particularis convulſio legitima fit contractis muſculis partis alicujus a nervo, quæ ab effectu interdum peculiare nomen ſortitur. Nam convulſio muſculorum oculi στραβισμὸς, mandibularum & muſculorum temporum τρισμὸς: oris, contracto lato muſculo ab una parte, convulſio canina; ab utraque riſus Sardonicus: item convulſio muſculorum penis, σατυρι-ασμὸς vocatur. In cæteris ſimilis ratio eſt, licèt propriis nominibus careant.

Signa. Signa inſtantis convulſionis generalis, ſunt tremor, dolorq;ue circa cervicem & juncturas frequens coloris mutatio, urina viridis, partium faciei diſtortio, anhelitus ſuſpirioſus ſive offendens, &c. præſentis; partium involuntaria contractio, pulſus parvus, durus ſeu cordoſus, vigiliæ, deliria, &c. Pars verò quæ convellitur intenta dura, immobilis redditur, ac ſanam oppoſitam ad ſe trahit. Particularis convulſio, denotat morbum eſſe in exortu proprii nervi; totalis ſub facie, in initio ſpinæ; ſi facies unà convellatur in cerebro; ſi ab inanitione accidat, ſubitò acceſſio non fit, ſed paulatim cum membri diminutione, præceſſ[e]runtque cauſæ exiccantes; contraria ratio eſt in convulſione ex repletione, &c.

Tremor. Tertio tremor naturæ & morbi opus, eſt motus depravatus, compoſitus ex contrariis duobus

bus motibus sibi invicem succedentibus sine sensibili quiete, scilicet ex motu sursum ferente, aut in rectam lineam continente: & ex motu deorsum trahente. Sursum autem ducit & in rectum continet facultas animalis: deorsum trahit insita partis gravitas. Oritur enim tremor non in quiete relaxatis omnibus membris, sed musculis agentibus vi facultatis animalis. Agunt autem musculi non solum quando partem aliquam extendunt & contrahunt, sed etiam quando extentam in rectum continent; Nam ut in ambulatione ita in statione aut manus extensione duo concurrunt facultas partem continens & movens mediantibus musculis, deinde naturalis partium gravitas deorsum deprimens. Quare si facultas valida fuerit, motus sine molestia erit, & quando pars movetur non tremit: at si tam infirma fuerit, ut non vincat naturalem contentionem partis, quæ movetur, sed facultas movens & id quod movetur pari virtute & robore simul certent, tremor oritur. Quare erit Tremor motus voluntarius depravatus ex contrariis compositus sursum deorsum assiduus ex pari mutuaq;contentione facultatis debilis movere conantis, & ponderis membri deprimentis. Dico facultatis movere conantis ad differentiam convulsionis, rigoris & similium. Nam dum quiescit membrum non tremit; sed dum erigitur, potissimum si facultas ponderi membrorum par non fuerit, ut enim valida virtus non omni oneri par est: ita nec debilis ponderi suorum membrorum, ut in decrepitis apparet, qui ob virium debilitatem tremunt, quod corpus ipsis oneri sit. Causa tremoris est debilitas facultatis nervorum, quæ duplici modo oritur, nimirum virium exsolutione & oppressione. Exoluunt autem vires immodicis evacuationibus alvi, sudoris, sanguinis & similium, intempestiva venere, longo morbo, immodico gaudio, &c.

Tremoris definitio.

quæ ſpiritus confertim evacuant. Huc adduntur, quæ calorem nativum extinguunt, nervoſq; debilitant, ut frigida intemperies, vapor hydrargyri, &c. Oppreſſio verò oritur plerumque à craſſis humoribus leviter obſtruentibus nervos, aliquàndo à copia humorum in venis, à crapula, frigida potione, &c. Item à timore, verecundia & ſimilibus, quibus calor nativus ad interiora confertim revocatur.

Palpitatio

Palpitatio morbi ſolius opus, illis partibus tantum accidit, quæ dilatationem ſua natura admittere poſſunt; quare ut tremor partes à loco non transfert, ſed dilatare & ſubſidere in ſe alternatim cogit: Nam propriè palpitatio eſt depravatus motus ex dilatatione & ſubſidentia compoſitus in partibus dilatationi idoneis, ortus à vapore multo, craſſo celeriter diſtendente, & per partem fluente & refluente. Dico vaporem craſſum & multum pro captu loci aut cavitatis in quo continetur: nam paucus & tenuis vapor facile diſcutitur, niſi pars frigore condenſetur & pori conſtipentur. Quare duæ erunt palpitationis cauſæ; una ſpirituum craſſities & copia, ut facilè diſcuti nequeant; altera pororum & meatuum nimia conſtipatio & condenſatio. Verùm cordi peculiaris quædam accidit à cæterarum partium palpitatione diverſa, de qua dicitur in explicatione ſymptomatum cordis.

Cauſa ſymptomatum motuum depravatorum expultricis facultatis.

Sequuntur ſymptomata motus depavati, quæ ſolius facultatis animalis non ſunt, ſed expultricis naturalis ſtimulatæ ſenſu rei moleſtantis, cujus generis ſunt pandiculatio, oſcitatio, rigor, horror, ſingultus, vomitus, tuſſis, ſternutatio &c. Horum omnium cauſa communis eſt irritatio facultatis expultricis propter ſenſum rei moleſtantis, ſcilicet mordentis; pungentis, erodentis aut gravantis. Nam omnibus partibus ineſt alieni odium & averſatio; quod autem averſantur id facultate naturali expellunt,

ſunt, & eo magis quo acriori ſenſu tactus præditæ ſunt, magiſque moleſtiæ ſenſu ſtimulantur. Deinde hi omnes motus depravati inter ſe quandam proportionem habent; omnibuſque commune eſt, expultricem vehementius concitatam ea quæ contriſtant perſequi, unde qualis motus ventriculi eſt in vomitu, talis pectoris & pulmonis in tuſſi, &c. Differunt tamen modo agendi, ratione partium, facultatum & cauſæ moventis, Nam partes aliæ ut noxia expellant, ſeſe violenter contrahunt, aut concutiunt, aliæ ſeſe contrahere, aut concutere nequeunt. Deinde omnes ejuſdem facultatis organa non ſunt, nec eadem vi moventur, ſed aliæ animalis facultatis ſunt, aliæ vitalis, aliæ naturalis. Præterea cauſa expultricem ſtimulans, aut continetur in cavitatibus, ut in vomitu, ſternutatione, tuſſi; aut in ſolida ſubſtantia, ut in pandiculatione, ſingultu, rigore, &c. Et vel violenter movet & irritat, ut in rigore, vomitu, ſternutatione, vel minus violenter ut in horrore, nauſea. Quare motus omnes ejuſdem formæ, magnitudinis, velocitatis & frequentiæ eſſe nequeunt. Nam primum partes, quæ contrahi poſſunt, nunc fibrarum contractione & compreſſione, nunc relaxatione, interdum particularum omnium concuſſione, quod noxium eſt expurgant. Peculiariter verò inſtrumenta naturalia ea, quæ cavitatibus continentur, compreſſione exprimunt & expellunt, ut ventriculus in vomitu: Vis vitalis impulſu caloris cordis cum ſpiritu & ſanguine, ut in rigore, agonia, &c. Inſtrumenta animalia, nervorum & muſculorum contractione & relaxatione, aut partium omnium concuſſione, ut in motu convulſivo, &c. Inſtrumenta verò, quæ contrahi & hoc modo agere nequeunt, ut ſunt viæ reſpirationis, os & nares ſpiritu utuntur, qui incitatus cum impetu ſibi vias aperit, ut noxia violentur expurget, quemadmodum

in tussi & sternutatione apparet: nam tussis vehementissima spiritus efflatione, quæ in pectore pulmonibus & aspera arteria continentur expurgat: similiter sternutatio ea protrudit, quæ nasum & anteriores cerebri partes offendunt. Nihilominus tussis sine constrictione musculorum pectoris & compressione pulmonis non fit, & sternutatio non sine concussione cerebri. Præterea ubi in ipsa substantia partium sensibilium aliquid erodens continetur, quod vehementius movetur, facultas & animalis & naturalis violenter irritata cum calore nativo refugit, & tamen id quocunque modo potest expellere festinat omnium partium concussione & vibratione, nimirum singulis particulis se constringentibus & contrahentibus;& unaquaque particula portionem excrementi, quod in se continet protrudente. Hoc modo si omnes partes simul moveantur, Rigor propriè dicitur, concussio scilicet & vibratio totius corporis: At si sola cutis concutiatur, horror propriè vocatur. Ubi verò id quod in partis substantia continetur, non movetur nec vehementer irritat, sensum tantũ inæqualitatis inducit, unde varia symptomata, ut post apparebit. Quare prout facultas magis aut minus aut frequentius irritatur, ita agit, & quo robustior est, eo vehementiores & validiores motus facit. Vehementes & validi motus expultrices sunt sternutatio, tussis, singultus, rigor: his minores pandiculatio, oscitatio, horror, &c. At prorsus lassitudo ulcerosa & similia, magis sunt sensus quàm motus. Causa communis horum omnium symptomatum est, quod tristem sensationem sive dolorem excitat, præcipuè verò intemperies inæqualis & in fieri, non æqualis & jam facta: nam dum natura mutatur à statu suo dolet, tantaque doloris & molestiæ est magnitudo, quanta intemperiei, ut in febribus ardentibus apparet, dum solidæ partes mutantur.

At morbis incipientibus aut instantibus inæqualitas quædam plerumque sentitur, quæ duplex potissimum est; Una rei alienæ dispersæ per corporis molem, quæ nomine caret: alia cum sensu lassitudinis, unde lassitudo spontanea vocatur. Hactenus in genere de causis symptomatum depravati motus expultricis, superest ut de singulis in specie agamus & primum de symptomatibus, quæ fiunt ex vitiosis excrementis in habitu sive substantia corporis: Deinde in cavitatibus. Vitiosa autem excrementa, quæ intemperiem inæqualem, sensumq; inæqualitatis excitant, vel vaporosa sunt, facileq; discutiuntur, vel magis infixa, & simul acria & mordacia. Ob sensum autem inæqualitatis ex vaporosis excrementis in habitu corporis, ægri maximè pandiculantur, partesq; distendunt sese tuendi gratia, atq; etiam oscitant. Est autem pandiculatio propriè dilatatio musculorum irritatorum ob sensum evaporantium à carne per poros excrementorum vaporosorum, ut illa excrementa expurgentur. Oscitatio verò est motus musculorum faciei maxillam inferiorem aperientium ut halituosa excrementa expellantur. Hæ affectiones à somno exporrectis potissimùm accidunt, cum in carne halituosa excrementa sentiuntur, collecta ex concoctione alimenti & cessatione à motibus. *Pandiculatio.* *Oscitatio.*

Lassitudo autem spontanea, quæ labores non consequitur, est impotentia movendi membra, ob sensum quendam molestiæ in partibus. Sensus ille motum impediens triplex est, unde triplex est lassitudo: Una tensiva, quâ intendi videtur corpus, orta à plenitudine vel copia humorum fibras distendente; Altera ulcerosa ubi ægri, cum moventur, ulceroso sensu afficiuntur, sesèque pungi aut multas quasi spinas infixas habere putant. Hæc ex humoribus acribus pungentibus & quasi vulnerantibus cutē & subjectam carnē excitatur: Tertia contundens vocatur, *Lassitudo spontanea triplex.*

quan-

quando ægri moventur: ſibi omnia membra conquaſſata & contuſa arbitrantur, & calorem cum morſu & tenſione ſentiunt, talis oritur ab humore vitioſo copioſo transfuſo in totam corporis molem, qui muſculos excalefactos ita attollit, ut phlegmoni perſimilis affectus videatur. In omni laſſitudine ſpontanea, ſenſus moleſtus eſt, ſed ad eam moleſtiam excutiendam, non ſemper facultas exurgit. Nam qui laſſitudine contundente tenentur, & quaſi oſſium fatigatione; pandiculationem, concuſſionem omnemque motum reformidant, quod in cæteris æqualitatibus non ſemper fit, niſi nimium augeantur; qui verò ulceroſa laſſitudine afficiuntur, antequam moveantur, quaſi inæqualiter afficiuntur, & quaſi horrere videntur, magis verò horrent, quando moventur: ſi vehementius exerceantur plane rigent, humoribus per ſenſiles partes delatis. Hæ omnes affectiones à mordacibus excrementis oriuntur, quemadmodum ſenſus pruritus, ulceris, ſcabiei atque inæqualitatis, ſed differunt inter ſe excrementorum illorum multitudine & paucitate; motu & quiete; qualitate magis vel minus mordente: Præterea robore virtutis expultricis corporis & ſenſus acumine.

Cauſa ſenſus inæqualitatis magnis minuſque evidẽtis.

Nam primum ſenſus inæqualitatis, (quando aliquid moleſtiæ in corpore percipitur, quod quale id ſit exprimere non poſſimus) cauſa eſt levis alteratio, aut intemperies inæqualis à materia acri minus copioſa extenuata, aut in ſpiritum verſa, per corporis habitum diſperſa; At cauſa ſenſus inæqualitatis magis evidentis, erit gravior intemperies & alteratio ab humore acri immoto vel immobili.

Cauſa ſenſus Pruritus Ulceris.

Nam pruritus ſenſus excrementorum ſalſorum nitroſorum, &c. circa cutem conſiſtentiam oritur à ſucco ſalſo, tenui pauco & immoto. Ulceroſus affectus à pauco quidem immoto, ſed magis mordaci lon-

longiusque penetrante: Scabies à succo salso immoto, ut pruritus]: sed crassiore copiosiore longiusque penetrante Horror verò à pauco tenui mordaci cum exiguo motu, at si idem succus vehementius moveatur aut copiosior mordaciorque fuerit, rigorem inducit. Ratione autem subjecti hi motus variant, nam corpus debile acuti sensus, facilè irritatur & dolet: contra corpus robustum sensus hebetioris. Ipsa autem motus vehementia augetur ex duabus causis, scilicet mobilitate causæ facultatem irritantis, & robore expultricis partium. Nam propter mobilitatem causæ fit, ut idem qui dum quiescit, inæqualitatem tantum sentiat, dum movetur horrorem, dum exercetur rigorem patiatur: propter robur verò facultatis fit ut natura majori impetu & celerius moveatur, quo noxia facilius expellat.

CAP. VIII.

Scabies.

Oritur autem horror & rigor à mordaci causa delata per partes sensiles. Insita est partibus omnibus vis, qua id quod noxium est pro naturæ modo, à se propellunt. Dum igitur per partes sensiles noxii aliquid defertur naturali quodam instinctu ad excretionem expultrix insurgit, singulæque particulæ sese colligentes, instrumento caloris nativi à corde, impetu quodam ultrò citroque, id quod noxium est à se propellunt. Hic motus si cuti omnibusque musculis accidat concussio dicitur, sub quo continetur rigor & horror. Nam concussio cutis, potissimum horror vocatur, concussio totius corporis omniumque musculorum rigor, vehementior affectio à vehementiori causa, quam horror. Qui enim rigore corripiuntur distendi & contrahi videntur, non aliter quam si nimio frigore detenti essent, simulque quasi contrahuntur, quia vibratis musculis tendines & nervi & simul articuli concutiuntur.

De rigore & horrore.

In

CAP. VIII.

Modus generationis rigoris.

In rigore autem corpori aliquid occurrere debet, cujus vi partes sensiles tanto molestiæ sensu afficiuntur, ut calor innatus, cujus fons est cor, ad interiora repellatur & refugiat: repulso autem calore ad suum principium, cum ibidem manere nequeat nisi suffocetur, sese recolligens, & cum vehementia adversus ea, quæ transitum ejus impedierunt, iterum atque iterum insurgit, & erumpit: quo erumpente membra sensitiva facultate sua expultrice causam illius molestiæ excutere conantur, sese que concutiunt, sed dolor rursum calorem refugere cogit, atque hæc ultrò citroque celeriter fiunt donec vincente calore & depulsa causa noxia membra omnia incalescant & febris succedat: quod si verò causa vincant mors subsequitur. Succedit quidem rigori propriè dicto naturâ vincente febris, & non necessariò rigori horrido, qualis affectio iis accidit, qui in desidia nimium se repleru nt, & â cibo sæpe lavarunt, sed ea magis horror, quàm rigor dici debet. Oritur autem horror & rigor a causa mordaci mota per partes sensiles: Verùm rigor propriè dictus, motus scilicet totum corpus vibrans, nunquam fit à solo frigido succo, sed à calido, acri mordaci tantum. At horror ab iisdem causis fieri potest, à quibus rigor, sed mitioribus, paucioribusque minusque motis, ac præterea à frigidis succis delatis per sensiles partes, ut in febribus pituitosis. Quare febres quartanæ ob utrasque causas rigorem horridum propriè habent.

Definitio rigoris.

Ex his omnibus colligitur quod rigor sit vibratio omnium musculorum totius corporis dependens ab expultrice irritatâ à causa acri & mordaci per sensiles partes delata mediante reciproco caloris innati motu à corde. Horror verò motus minor, quàm rigor est concussio solius cutis, cum sensu frigiditatis & doloris, à causa mordente per sensiles

Horroris.

partes

partes delata, mediante caloris innati motu. Dico mediante motu caloris nativi, quod calor nativus sit præcipuum instrumentum animæ, & peculiariter facultatis motricis in rigore & horrore, unde rigor passio caloris nativi dicitur: nam naturalis caloris intrò forasque delatio spiritum cum sanguine una trahit, quod in affectibus animi apparet. Quare dolor vehemens corporis cor in consensum trahens, animumque afficiens intra ad cor & viscera calorum cum sanguine & spiritu refugere cogit: undè ægris membra refrigerantur, rigentque, quo tempore si virtus ita debilis sit, ut ad ea profliganda, quæ offendunt, insurgere nequeat, aut in pugna deficiat; primum pulsus, privatio, & syncope, demum mors subsequitur. At si pugnare queat, donec omnia excusserit, ex valido ejus in ea, quæ offenduntur, impetu & collectione caloris in profundo corporis post rigorem cum tanta vehementia calor ad exteriora revertitur, ut febris accendatur, quare excitatur motus ei similis, qui in verecundia. Correspondet autem dolor & delectatio in sensu tactus, affectibus animi; & dolor, timori; delectatio, cupiditati similique modo spiritum cum sanguine impellunt. In affectibus autem aversatio & fuga ex opinione mali instantis, aut præsentis, calorem cum spiritu ad interiora revocat: contra cupiditas aut desiderium ex opinione boni præsentis, aut futuri ad interiora movet, sed non eodem modo Nam timor, aversatio mali instantis, spiritum cum sanguine confertim, tristitia, ægritudo ex opinione mali præsentis paulatim contrahit, externis partibus refrigeratis: contra ira. Cupiditas vindictæ spiritum à corde validè effundit & exteriora calefacit. Gaudium verò vehementer quidem totũ spiritum à corde diffundit, sed dissolvit & dissipat. At in agonia compositus est motus ex timore & ira.

Motus depravati cordis.

Cupiditas

Gaudium

Agonia.

CAP. VIII.

Verecundia.

In verecundia verò, quæ metus aut conscientia turpitudinis est, calor ad interiora primum refugit: deinde rursus dictante anima nihil esse metuendum, confestim redit. His motibus pulsus quoque correspondent: nam in ira pulsus magnus & vehemens est, in timiditate parvi & debiles; in agonia inæquales.

De singultu.

Ex his omnibus apparet, quomodo facultas expultrix irritata è corporis habitu noxia sensui molesta expellit. In horum quoque symptomatum numero singultus est, de cujus causis in ventriculi affectibus dicetur. Symptomata verò, quibus ea expelluntur, quæ in capacitate vasorum & cavitatum præter naturam continentur, sunt primùm sternutatio & tussis, deinde vomitus, ructus, alvi fluxus, &c. quæ omnia excepta tussi & sternutatione, symptomata sunt magis facultatis naturalis quam animalis. Correspondet autem tussis & sternutatio, ut dictum est, sed sternutatio motus violentior est, quàm tussis. Deinde tussis ea propriè expurgat, quæ in viis respirationis præter naturam continentur, verùm sternutatio per se primum, quæ in naribus continentur & anterioribus cerebri partibus nisi adsit catarrhus: aliquando quæ asperæ arteriæ contumaciter adhærent, ex accidente gulam & ventriculum purgat ac singultui medetur. Quare si non adsit repletio capitis; sternutatio non parùm cerebro prodest, interdum utero, pectori, ventriculo. Est autem sternutatio vehementissima efflatio cum sono, per nares erumpens, orta a depravato motu expultricis facultatis cerebri, irritata à re molestante nares, adjuta motu musculorum capitis & thoracis, ut ea expellantur, quæ naribus aut anterioribus cerebri partibus infesta sunt. Concurrunt enim ordine in sternutatione causa vel externa vel interna, mordax, irritans primum nares,

De sternutatione.

&c ex

&ex conſenſu anteriores cerebri partes: deinde concuſſio cerebri à vi expultrice unà cum vehementiſſima efflatione per nares, concurrente motu muſculorum capitis & thoracis: Nã aer in ſternutatione per narium foramina erumpens, nares anterioresque cerebri partes expurgat, cerebro ſeipſam contrahente, ut id quod moleſtum eſt, excutiat, non aliter ferè, quàm in Epilepſia, unde Avicen ſternutationem parvam Epilepſiam vocat: ergò proxima cauſa ſternutationis eſt depravatus motus cerebri: Deinde narium excitatus à re aliqua ſtimulante nares primum, deinde cerebrum. Talis vel extrinſecus accedit, ut uſus pharmacorum, rerumque acrium, vel intrinſecus per calefactionem attenuatis humoribus in cerebrò ut ad nares deſcendant easque irritent, aut repleto cerebro humoribus mordacibus & vaporoſis. De tuſſi dicetur in ſequenti capite. Cætera ſymptomata, quæ ex capacitate vaſorum compreſſione aut fibrarum contractione noxia expellunt, ut ructus, vomitus, crepitus ventris, fluxus alvi, excretiones uteri, veſicæ, motus uteri in partu, &c. propriè ſunt motus expultricis naturalis adjutæ motu muſculorum. Proindè de eorum cauſis infra dicemus. CAP. VIII.

CAPUT IX.

De Cauſis Symptomatum Loquelæ, Vocis, & Reſpirationis.

ANtequam ſymptomata cordis accedamus læſæ reſpirationis cauſas prius conſiderabimus: cum reſpiratio functio maxima ex parte animalis ſit à natura inſtituta ut cordi præſtantiſſimo viſcere inſerviret, & aeris frigidioris inſpiratione, ac

 fuligi-

fuliginum exspiratione calorem cordis in sua temperie conservaret. Eadem instrumenta ferè omnia ex aere, quem reddimus dum exspiramus, ad vocem & loquelam quoque formandam serviunt. Demonstratum est in Physiologicis quinque actiones esse, quæ inter se consequentia quadam conveniunt, nimirum exspirationem, exsufflationem sine strepitu, strepentem, exsufflationem, vocem, & loquelam; quarum prima si lædatur, cæteras omnes lædi necesse est; ultima læsa, cæteræ ejus causæ haudquaquam læduntur. Verùm cum loquela & vox sint functiones exquisitæ animales; respiratio verò partim animalis, partim naturalis, ordo postulat, ut primùm de causis vitiatæ loquelæ & vocis, deinde respirationis agamus. Formatur vox ex percussione aeris, quem cum exsufflatione exspiramus ad laryngem: vocem verò, cum aere dum sursum fertur, lingua ad palatum & dentes allidens, adjuta motu labiorum articulatim distinguit, & loquelam perficit.

De vitiis loquela.

Læditur loquela 1. quando vox aufertur, aut potius quando sine omni dearticulatione profertur, ut in mutis; Nam rarissimè muti voce destituuntur: aut ubi debiliter dearticulatur, ut in illis, qui submisse & tardè loquũtur, aut mutilas & mancas voces edunt, aut initio tardè in sermonem prorumpunt, & non nisi linguam & labia multoties moveant, deinde citra obstaculum satis festinanter loquuntur; aut literas R, L, K difficulter pronunciant: Vel depravato modo dearticulatur, ubi unam literam pro alia proferunt, aut primam syllabam balbutiendo repetunt, quos Galenus τραυλὰς Latini balbos vocant. Causa læsionis est vitium vel vocis, vel facultatis linguam moventis, vel ipsius linguæ, vel alicujus partium ministrantium, ut palati, dentium, narium, labiorum.

Pro-

Propriè autem obmutescentia oritur ex ἀφωνία, aut ex iis causis, à quibus vox aufertur. Deindè quia usus loquelæ periit & ignoratur, ut in surdis à nativitate. Tertiò læsa facultate animali, vel quia viæ spirituum intercipiuntur, ut in apoplexia aut dissolvuntur, ut in syncope, & in iis, qui vicini sunt morti; vel non transmittuntur per nervos septimi paris, qui per musculos linguæ disseminantur, undè ipsi musculi paralysin patiuntur: fit quoque obmutescentia ex convulsione linguæ propter contractionem nervorum septimi paris. Quartò proprio linguæ affectu nimirum ipsius linguæ defectu, aut amputatione; vel magnitudine supra modum aucta, sive ea sit ab ortu, sive post, ex affluxu humoris: deinde quia à vinculo ita contrahitur & ligatur, ut moveri nequeat, aut fauces vicinæque partes vehementer intumescunt, &c.

CAP. IX.

Causa obmutescentia.

Ab iisdem causis sed levioribus oritur debilis loquela. Nam voces debiliter aut depravato modo dearticulantur, quia ipsa vox debilis & depravata est. Deinde quia spiritus animalis non justa quantitate per nervos influit, unde motus linguæ torpidus aut tremulus redditur; aut spiritus multi absumpti sunt, viresque debiles ex gravi morbo: aut alio convertuntur ex ira, timore, &c. aut linguæ pars dimidia ejusque nonnulli musculi resoluti sunt. Tertiò quia lingua proprio affectu laborat, nimirùm nimia humiditate sive ab ortu, ut in pueris nonnullis qui balbutiunt; sive ascititia ex ebrietate, aut catarrho, deinde è nimia linguæ siccitate aut scabritie, item crassitie & brevitate propter malam musculorum compositionem. Præterea quia lingua à vicinis partibus ita contracta est, ut liberè moveri nequeat, quod evenit vel ab ortu propter ligamentorum sub lingua brevitatem & duritiem, vel post à dura cicatrice relicta ex ulcere sub lingua: qui

Causa loquela debilis & depravatæ.

tali affectu laborant ἀγκυλογλώσσοι propriè vocantur. Tandem vitiatur loquela, quando lingua partium ministrantium commodo subsidio destituitur, veluti quando palatum erosum & perforatum est, quod ex morbo gallico nonnullis accidit, qui obscurè & quasi per nares quodammodò loquuntur, deinde quia nares coryza, polypo, aut crustis obturatæ sunt: aut dentes anteriores deciderunt: aut labia ab ortu, aut post ex vulnere, vel ulcere deformata sunt, unde fit, ut literæ, quæ horum ministerio efformantur, deterius pronuncient. His additur tumor mollis, laxus, βάτραχος dictus sub lingua, è quo aperto exit mucus ovi albo persimilis.

De vitiis vocis

Formatur vox ex percussione aeris quem cum efflatu exspiramus motu musculorum laringis. Læditur itaque vox, quando non satis spiritus cum efflatu ad laringem alliditur, perforato thorace, aut resolutis musculis thoracem moventibus, &c. Secundò læsa facultate movente musculos laringis, vitio cerebri, aut nervorum vocalium, præcipuè recurrentium, ut in loquela dictum est, unde musculi laringis paralysin, tremorem, aut stuporem patiuntur, & præterea ubi contrahuntur nervi, musculi unà convelluntur. Ex convulsione aut paralysi omnium musculorum laringis vox tollitur; à cæteris, debili, aut depravato modo perficitur. Tertiò, affecta laringe, morbi laringis pręcipui sunt, intemperies & angustia. Intemperies illa est membranæ succingentis guttur & fauces, eam aut nimium humectans, aut exiccans & exasperans. Humectantur autem & permadescunt guttur aut fauces à gravi catarrho, maximè ex humore pituitoso, undè primùm raucedo oritur; deinde si affectus augeatur, vox obscura redditur aut tollitur. Exiccatio

verò

verò & exasperatio gutturis ex febri ardente, pulvere, fumo, acribus vaporibus, defluxu humoris biliosi, vocem asperam, acutam aut clangosam reddit. Deinde angustia gutturis interdum est constipatio à tumore, intra tunicam laringis asperæque arteriæ, nonnunquam obstructio ex columella elongata, plerumque compressio à tumore aut inflammatione, vel ipsius laringis, vel vicinarum partium ministrantium, ut faucium; vel ob luxationem vertebrarum versus interiora, atq; hæ affectiones sub angina continentur.

Indiget vox commodo columellæ & faucium ministerio ac etiam duarum glandularum, quæ tonsillæ & amigdalæ vocantur. Tonsillæ autem interdum frigida destillatione à capite tument sine ardore & tantùm obstant, ne cibi potusque facilè vorentur: Aliquando inflammatione tentantur sive tumore cum ardore, dolore, siti, qui auctus respirationis & deglutionis difficultatem inducere solet. Inflammatio autem ipsarum glandularum Ἀντιάδες; partium vero inter glandulas, aut quæ glandulis contiguæ sunt παρίσθμια vocatur. Concocta inflammatione, disruptaque cute, ulcus oritur gravem halitum exspirans. Exulcerantur etiam tonsillæ & fauces ex acri catarrho ut plurimùm in lue venerea. *Morbi tonsillarum.*

Columella è palati extremo propendet, primùm ut plectrum vocem modulans & sonoram reddens. Deinde ut frigidiorem aerem per inspirationem attractum temperet, &c. Læduntur hæ actiones primùm ubi columella à multo humore defluente relaxatur, & ita elongatur, ut deglutionem aut respirationem aliquo modo impediat. Deinde quando inflammatur sive intumescit cum ardore, dolore, rubore, deglutiendi difficultate, &c. *Columella affectus.*

Per inflammatione si pars ima crassa, rotunda; superior verò gracilis & nigra appareat à similitudine σταφυλὴ sive uvea appellatur. Præterea cum exulceratur aut eroditur, aut omninò desideratur sive excisa sit sive, putrefacta a morbo gallico aliovè affectu.

De Angina.

Angina notha.

Tertiò omnis affectus strangulandi vim habens nullo existente in pectore aut pulmonibus vitio κυνάγχη ab Hipp. communiter dicitur, Latinis angina, talis affectus est angustia gutturis, faucium orta interdum à causa externa, ut fune aut laqueo, &c. Plerumque interna, ut à multa pituita madefaciente tunicam gutturis, aut ex defluxione humoris pituitosi ad musculos cervicis tumorem sine rubore, dolore & febri excitante, sed hi affectus acuti non sunt nec veræ anginæ. Præterea ex luxatione vertebrarum cervicis versus interiora ex ictu, casu, humoris defluxu ligamenta relaxante oritur angustia, quæ inter Anginosorum affectus à Gal & Hipp. numeratur.

Definitio veræ Anginæ.

Verùm angina exquisita propriissimè dicta, est difficultas respirationis & deglutionis cum febre continua, orta ex inflammatione musculorum gutturis aut faucium Pars primariò affecta est guttur aut fauces, secundum musculos interiores vel exteriores. Quarè ratione partis affectæ, medici tempore Galeni quatuor anginæ species numerârunt, quarum prima est κυνάγχη in specie dicta, orta ex inflammatione interiorum musculorum gutturis; in hac nulla inflammationis indicia in faucibus & cervice apparent, & tamen in gutture plurimus dolor sentitur, tantaque respirationis & angustia, ut strangulari videantur, ac interdum citò extinguantur. Altera est συνάγχη quando inflammatio internos fauciũ musculos apprehendit, & deglutionem

κυνάγχη

συνάγχη

potis-

potissimum impedit: In hac aperto ore & depressa lingua, rubor & tumor introspicientibus tantùm apparet, & non in externis partibus. Tertia παραχυνάγχη ubi externi musculi & partes circa guttur inflammatione laborant. Quarta παρασυνάγχη cum inflammatio externos faucium musculos partesque afficit. In his duabus tumor ardorq; in externis partibus conspicitur, ac minori angustia respirationis aut deglutinis tentantur. παραχυνάγχη. παρασυνάγχη.

Causa anginæ primaria est morbus in via nimirùm angustia faucium vel gutturis, deinde magnitudo aucta sive inflammatio vias comprimens. Sub inflammatione comprehendimus omnem tumorem calidum dolorificum genitum ex affluxu humoris. Humor autem ille præcipuè calidus est sanguineus, aut biliosus, rarò sincerus plerumq; ex pluribus permixtus, nunquam sola pituita nec melancholia, cum vera angina morbus acutus sit, cum febre, tumore calido & dolorifico, quarè tumor gutturis & faucium à frigido humore inter nothas anginæ species recensetur. Morbus igitur causa exquisitæ anginæ erit ex genere phlegmonis aut erysipelatis geniti ex sanguinea aut biliosa defluxione à vicinis jugularium ramis, propter plenitudinem vere potissimum, post crapulam, exercitia & balnea intempestiva, &c. *Causa Anginæ.*

Consequens est ut de causis læsæ respirationis nunc agamus. Naturalis respiratio mediocritatem obtinet, & in medico omnis excessus & defectus est, non naturalis à mediocritate ad alterum extremorum recedit. Dividitur respiratio ut pulsus pluribus modis: 1. ex quantitate motus exspirationis & inspirationis, in magnam, parvam & mediam: Deinde ex spatio temporis quo absolvitur, in velocem; tardam, mediam: Tertiò ex intervallo *De vitiis respirationis.* *Differentia læsæ respirationis.*

utriusque quietis, in raram, frequentem sive densam & mediam, &c. ut in pulsu. Magna autem respiratio à Gal. dupliciter dicitur propter dilatationis thoracis magnitudinem, vel ob aeris inspirati magnam copiam: additur his respiratio sublimis dicta, quia à sublimioribus thoracis partibus inspiratur, ad quam perficiendam concurrunt non solùm diaphragma & intercostales musculi, sed etiam superiores, qui scapulas movent. Respiratio autem naturalis media ordinata & æqualis est: At respiratio magna, velox, frequens, cum strepitu, inæqualis, inordinata, sublimis sub depravata respiratione sive dyspnœa comprehenduntur, cuius tres species sunt, ut capite de different: symptomatum dictum, dyspnœa in specie, Asthma, & orthopnœa. Sub debili aut diminuta respiratione continentur parva, tarda, rara. Debilitas autem si ita augeatur ut respiratio ad sensum pereat, ἄπνοια vocatur. Ad depravatam quoque respirationem reducitur tussis cum nil aliud sit, quàm vehementissima efflatio cum strepitu gratia respirationis a natura instituta, ut infra apparebit.

Dyspnœa tres species.

De causis læsæ respirationis.

In respiratione naturali tria concurrunt; primò usus, ut calor cordis actionibus proportionatus per calidarum fuliginum exspirationem, & aeris frigidi inspirationem in sua temperie conservetur. Deinde facultas thoracem per musculos movens sufficiens, satisque robusta: tertiò pulmonis cæterorumque instrumentorum spiritalium, quæ facultati obsequuntur, habilitas: quorum unum si desideratur, respiratio à naturæ modo recedit. Quarè læsæ respirationis tres causæ erunt, usus naturalis mutatio; facultas læsa; & instrumentorum inhabilitas. Ac primùm mutatur usus, calor cordis à sua temperie recedit, & vel nimium augetur, vel debili-

Tres respirationis læsæ causæ.

1. Usus mutatus.

bilitatur & diminuitur: auctus calor magnam fuliginosorum vaporum exspirationem, & aeris frigidi inspirationem requirit: contra debili calori exigua refrigeratio sufficit; proinde cum usu ipsa respiratio augetur & minuitur.

Deinde facultas movens læditur, si spiritus animalis à cerebro per nervos in diaphragma musculosque intercostales non influat; aut non justa quantitate; vitio vel cerebri, vel spinalis medullæ, vel nervorum, præcipuè quarti paris cervicis, qui diaphragmati implantantur, ut in præcedente capite dictum est, unde motus musculorum resolvitur, aut debilis, torpidus vel tremulus redditur: Aliquando causa debilitatis motus, est in ipsis musculis & præcipuè in septo transverso ex intemperie, solutione continui, aut tumore interdum scirrhoso relicto post inflammationem. *2. Facultas læsa.*

Tertiò læditur respiratio, quia instrumenta spiritalia facultati non obsequuntur aut sufficienter contrahi aut dilatari nequeunt ex affectu proprio, aut per consensum. Affectus proprius est angustia pulmonis asperæque arteriæ potissimum; additur gutturis & faucium, ut in voce deperdita dictum est, Angustia autem pulmonis, vel est obstructio, orta interdum à crasso vapore, plerumque ab humore vel copioso confertim defluente à capite, undè catarrhus suffocativus, vel à crasso viscido humore infracto branchiis pulmonis: qui tussim vehementissimam excitat, quâ vix quicquam extruditur, tantamque angustiam, ut ægri dum magna velocitate & frequentia respirare coguntur, stertorem & sibilum emittant & anhelando respirent, quæ dyspnœæ species asthma ob id dicitur, & si augeatur, ut non nisi erecta cervice respirare queant ὀρθόπνοια dicitur. Pituita viscida longo tempore in pulmonibus re- *3. Affectus organorum spiritalium respirationẽ lædentes. Angustiæ species Obstrictio pulmonis.*

Compressio. tenta vi caloris in materiam gypseam, tandemque in grandinem & calculum concrescit. Deinde angustia fit per compressionem vasorum, pulmonis, vel ex inflammatione, quæ peripneumonia dicitur, vel ex tuberculo crudo, unde Asthma, vel cocto & in abscessum desinente ex quo rupta vomica; empyema oritur, aliquando phthisis. Comprimitur etiam pulmo ut sufficienter dilatari nequeat ob angustiam capacitatis ipsius thoracis ex luxatione vertebrarum versus interiora, aut fractura costarum, vel inflammatione membranæ succingentis costas, quæ pleritis dicitur, vel à copia humoris aut puris collecti in capacitate thoracis. Tertiò angustia vasorum poterit esse constipatio à tumore intra tunicas asperæ arteriæ, aliquando subsidentia, quando substantia pulmonis ulcere ita consumpta est, aut exiccata, ut dilatari nequeat quod phthisicis ante mortem accidere consuevit.

Cōstipatio. Subsidētia.

Morbi lædētes respirat:one per consensum. Per consensum impeditur dilatatio constrictioque pectoris à dolore aut opressione diaphragmatis & thoracis. Nam dolor ipsius thoracis ut in pleuritide, aut vicinarum partium, quæ in respiratione agitantur & commoventur, respirationem mutare cogunt à magna, in parvam densamque. Depressio verò diaphragmatis tumore jecoris, ventriculi, lienis, aut materia copiosa collecta in abdomine, liberam thoracis dilatationem impedit, undè quia hoc modo affecti sunt, respirationem parvam, velocem & frequentem plerumque habent, & per intervalla interdum magnam. Complicantur sæpè hæc tria causarum genera, & aucta necessitas cum angustia instrumentorum, ut in peripneumonia, aut cum debilitate facultatis, ut in phthisi.

Ex his causis intelligitur forma modusque læsæ respirationis. Nam ubi in corde calor accenditur

ditur citra debilitatem facultatis, aut instrumentorum angustiam ægri magna respiratione utroque modo agunt, nimirum pectus plurimum dilatant & multum aëris frigidi attrahunt. Deinde si calor flammeus reddatur, ut in febribus ardentibus magnitudini accedit primùm velocitas, deinde frequentia, ac proinde cum magna velocitate & frequentia multum calidi spiritus exsufflando emittunt. Verùm si non sufficiens sit facultas, nec membrorum habilitas pro magna succedit primùm respiratio velox, deinde frequens. Præterea quibus adest angustia spiritualium sine calore aucto, dilatatio thoracis maxima est, verùm aër, qui inspiratur, dilatationi non correspondet, & minus quam secundum naturam attrahitur, unde qui hoc modo affecti sunt cum magna velocitate & frequentia respirare coguntur, aliquando cum stertore, si adsit angustia magna. Unde asthma, & si augeatur orthopnœa oritur, communiter asthma sicut & orthopnœa pro omni magna respirationis difficultate sumitur, non solum sine febre, sed etiam cum febre, ut in peripneumonia. Propriè Asthma est respiratio valdè frequens cum anhelatione tussiq; vehementissima sine febre, orta ab humore crasso viscidoq; in bronchiis pulmonis infarcto, aut à tuberculo in substantia pulmonis. Orthopnœa verò est tanta respirationis difficultas, ut nisi erecta cervice respirent suffocari videantur, orta à pulmonis angustia ex eadem causa, ut in asthmate vehementer aucta. Signa obstructionis sunt catarrhus præcedens, difficultas respirationis subito oborta cum stertore, pulsus inæqualis, tussis gravissima, quia nonnihil humoris peccantis interdum educitur, accessiones graves tempore, locoq; humido &c. quod si malum sit à tuberculo nullo antecedente catarrho respirationis difficultas sensim augetur sine stertore cum tussi vehementi, sed planè sicca.

Causa læsæ respirationis in specie.

Causæ magnæ respirationis.

Velocis & frequentis.

Definitio asthmatis.

Orthopnœa.

Tan-

Causa sublimis resp. r.

Tandem ubi vires valde debilitantur, respiratio sublimis evadit, nam præcipuum signum debilitas virtutis, est respiratio sublimis, ubi ex naribus fit exsufflatio, ac dum ægri inspirant, pinnas narium & scapulas contrahunt, dum exspirant, contractio coacervata fit thoracis. Nam ubi vires debilitantur ad respirationem concurrunt præter diaphragma primum musculi intercostales, deinde scapulas moventes, quos tamen validè magnaque celeritate movere nequit, sed sensim tantum.

Causa debilis respi.

In debili & abolita respiratione contraria ratio est, quàm in depravata. Nam parva respiratio fit à necessitate diminuta, sive à debili calore cordis ex intemperie frigida, aut à facultate imbecilla; additur instrumentorum inhabilitas, quæ facultati non obsequuntur. Verùm si necessitas & facultas adhuc minuatur, accedit primùm tarditas, deinde raritas, & tandem abolita ad sensum respiratio, quæ ἄπνοια dicitur.

Causa apnœa.

Nam oritur ἄπνοια primum quando usus penè tollitur, sive nativus calor cordis ita refrigeratur, ut ab omnimoda exstinctione non distinguantur, quod accidit mulieribus, quæ gravissima uteri suffocatione tentantur, & ex gravi syncope; interdum ex esu fungorum, cerussæ, ex lacte coagulato, &c. Deinde ubi facultas tollitur, ut in gravissima apoplexia; addunt nonnulli angustiam perfectam instrumentorum spiritalium, intercipientem omnem aeris attractionem, & emissionem; verum ex tali affectu ægri subitò suffocantur potius quam ἀπνόια corripiuntur. Qui ita afficiuntur; à mortuis tantum distinguuntur, quod in eorum visceribus exiguus calor adhuc conservetur. Nam ut respiratio ita pulsus eorum adeò obscurus est, ut sensum fugiat.

Tussis.

Symptomatibus respirationis annumeratur tussis

tussis, non quæ simpliciter voluntaria est, sed coacta à morbifica causa. Nam ea propriè est depravatus motus partim naturalis; partim animalis instrumentorum respirationis, à natura concitatus pro respirationis conservatione, ut ea propellantur, quæ organa respirationis infestant. Quare definitur tussis vehementissima efflatio cum strepitu per guttur erumpens orta ab expultrice organorum respirationis irritata ex spiritu copioso prius attracto per velocem musculorum pectoris constrictionem celerrimè effuso, ut cum spiritu ea excludantur, quæ irritant & infestant. Causa proxima tussis est expultrix instrumentorum spiritalium ad expellendũ irritata, adjuta veloci motu musculorum pectus constringentium; Irritat causa morbifica quatenus sensum molestiæ inducit, nimirum exasperat, mordet, vias intercipit & angustiores reddit, Partes autẽ thoracis respirationi servientes plures sunt, quarum una non semper primario affecta est, attamen tussis quia à pulmone immediate perficitur, & noxia non solum per asperam arteriam extrudit, sed etiam ut extrudere queat, à capacitate thoracis sæpè attrahit sive transsumit, ideo consentaneum est in tussi pulmonem aut per se affici, aut in consensum trahi. Ubicunq; vero fuerit causa pectus, pulmoque à sensu rei molestantis irritatus, ad expellendum insurgit, sed cum per se impotens sit, auxilium à septo transverso & musculis thoracem constringentibus mutuatur, qui veloci pectoris constrictione dum spiritũ multum ex inspiratione retentum celerrimè foras effundunt, vehementissimum efflationem cum sonitu efficiunt, & simul cum spiritu, quæ infesta sunt, propellere tentant: quod si per primam concussionem & efflationem perficere nequeant, aliquoties eundem motum repetunt, donec id quod noxium est, prorsus expellatur, nisi aliter nobis visum fuerit.

Definitio tussis.

Tussis causa.

Causa

CAP. IX.

Causæ tussim excitantes.

Causa facultatem stimulans, tussimque excitans aliquando externa est, ut fumi & vapores acres, pulvis, acida, acerba, & acria alimenta aut medicamenta, ac quæ inter edendum & bibendum in guttur dilabuntur, &c. plerumque interna, ut morbi instrumenta respirationis lædentes per se, aut per consensum. Per se autem intemperies interdum sola & inæqualis, præcipuè frigida ex aere frigidissimo, vel calida, sicca, guttur & tracheam arteriam exasperans unde tussis arida concitatur. Plerumque intemperies est cum materia, quæ vel humor est, vel pus, vel vapor. Humores autem vel à partibus thoracis affectis confluunt, vel ex catarrho à capite defluunt, vel ab alia parte, aut toto ad pectus transmittuntur, cum totum corpus confluxile & conspirabile sit. Ex inflammatione pulmonis, pleuræ, aut diaphragmatis, exsudat primùm tenuis ichor, humor, aut sanguis in capacitatem thoracis, deinde pus, præcipue rupta vomica.

Differentiæ tussi pro ratione humoris.

Humor autem undequaque ad pulmones confluat, triplex est, tenuis fluidusque, aut crassus viscosus, aut mediæ consistentiæ; humor mediæ consistentiæ à spiritu facilè sursum evehitur, tussimque humidam facilemque præstat: tenuis verò aquosus humor cum impulsum aeris subterfugiat, & prius delabatur, quàm ab aere sursum compelli queat, tussim siccam & difficilem reddit; magis difficilem & molestam tussim facit, humor crassus viscidus sed diverso modo, quia bronchiis pulmonis ita tenaciter adhæret, ut maximo conatu vix avelli queat. Hic humor si copiosus valideque impactus fuerit, non solùm vehementissimam tussim concitat, quæ tamen parum aut nihil extruditur, sed etiam magnam respirationis difficultatem cum anhelatione & stertore, undè Asthma; ex hac materia concrescente oritur, ut diximus, substantia, grandinis aut cal-

calculi speciem referens, quæ post vehementissimam tussim interdum expellitur. Materia tussim excitat non solum quando vias respirationis intercipit, sed etiam quia exasperat, erodit & exulcerat, aut venas arteriasque pulmonis aperit, undè sanguis exit, qui tussi rejicitur. Deinde quādo ex capacitate thoracis à pulmone, dum dilatatur, spongiæ ritu attrahitur & transmittitur, ac vicissim dum contrahitur, in asperam arteriam cogitur. Materia autem in capacitate thoracis collecta est humor aliquis, aut sanguis putrulentus, aut pus ex vomica disrupta, aut ulcere thoracis aut pulmonis, &c. Præterea fit tussis vehemens, cum ex humore substantiæ pulmonis impacto inflammatio oritur, ut peripneumonia aut tuberculum crudum, quod concoctione in abscessum transmutatur, ex quo rupto in capacitate thoracis, colligitur pus, undè Empyema, deinde phthisis. Insuper concitatur tussicula arida ex pravis acribusque vaporibus guttur tracheamque arteriam infestantibus & exasperantibus vel à toto corpore, ut in febribus ardentibus & malignis, vel à ventriculo ob corruptionem humorum aut vermium, vel ab obstructione jecoris, lienis, &c. ut in hypochondriacis, &c. Tandem per nudam consensum oritur interdum tussis sicca ex depressione aut pondere gravante diaphragma, ex tumore jecoris, lienis, abdominis, &c. aliquandò propter condolescentiam ex affectu dolorifico partium nervosarum, nimirum aurium, quando vehementer scalpro aliavè re irritantur, item ventriculi, à vermibus mordentibus, vesicæ, ex inflammatione, &c.

Cap. IX.

Quo causæ hæ tussis, sicut & læsæ respirationis, plenius intelligātur, de morbis præcipuis pectoris & pulmonum in specie dicemus initio facto à pleuritide quæ à parte affecta, costa & costas succingēte mē-

brana

De pleuritide.

brana (utraque enim πλευρα vocatur) nomen sortitur, à Latinis verò morbus aut dolor lateralis nuncupatur. Nam communiter pleuritis accipitur pro omni dolore cujuscunque partis thoracis sub cute à materia distendente. Partes autem thoracis subcutaneæ sensu præditæ, quæ dolore affici possunt, sunt primariò membrana succingens costas pectusque, cui additur à nonnullis periostium, deinde musculi intercostales, & qui extrinsecus costis incumbunt. Vera autem sive exquisita pleuritis est dolor pectoris ex inflammatione membranæ succingentis costas: Notha verò pleuritis pluribus modis evenit, primò ex catarrha à capite defluente ad musculos exteriores vel interiores pectoris, deindè ab inflammatione ex humore calido influente à vicinis venis ob repletionem, ictum, casum, &c. Tertiò ex vapore flatulento membranas musculosque pectoris distendente. Ex his omnibus oritur dolor distendens cum difficultate respirationis, sed si causa sit flatus, dolor vagus erit, qui calidis fomentis facilè discutitur: sin inflammatio, dolor pulsatilis, febris acuta, pulsus frequens, non durus, nec dolor punctorius, nisi aucta inflammatione muscul rum intercostalium membrana succigens distend tur, & in consensum contrahatur. Præterea oritur, teste Aëtio dolor pleuritico similis sine febre cum summa respirationis difficultate, & pulsu debili tardoque, ex crasso viscido humore collecto in capacitate thoracis & pulmonis membranis inhærente, aut copia sua distendente, atque hæ omnes affectiones sub notha pleuritide comprehenduntur.

Notha pleuritidis species.

Exquisita vero pleuritis propriè definitur dolor lateris punctorius & distendens cum febre acuta, dispnœa, pulsu duro inæquali frequenti, & tussi vehementi, orta ex inflammatione membranæ succingentis costas pectusque dividentis. Pars affecta

Definitio veræ pleuritidis.

est

est membrana, quæ costis adhærescit, & ubi duplicatur & mediastinum vocatur, pectoris capacitatem bifariam dividit. Verùm tota nunquam afficitur, sed plerumque pars aliqua membranæ, quæ costas succingit, rarius mediastini, nimirum utriusque, pars dextra vel sinistra; anterior vel posterior; superior ad jugulum, vel inferior ad hypochondria pertingens. Ex quarum partium affectarum differentia dividitur etiam pleuritis: ubi autem membranæ exterioris pars dextra aut sinistra afficitur in latere sano facilior decubitus est; comprimitur enim si super affecta parte cubent: contra ubi pars dextra mediastini laborat super oppositum latus decumbentes magis dolebunt suspensa parte affecta. CAP. IX.

Causa propria doloris cum febri acuta necessariò est inflammatio, aut tumor calidus membranæ istius, ortus ex affluxu humoris potissimùm à ramis venæ ἄζυγος, qui præcipuè biliosus est, aut sanguis sincerus, vel bilioso humori permixtus, rariùs sanguis pituitosus, rarissimè melancholicus nisi atra bilis tenuior & maligna ex adustione, ut in peste: Nam membrana humorem crassum difficilimè admittit. Undè morbus causa doloris pleuritici erit erysipelas, phlegmone exquisita, vel erysipelatodes; deindè phlegmone œdematodes, raro carbunculus nisi in febri pestilentiali. Humor peccans, tumorque non solùm ex modo febris dolorisque, sed etiam ex sputo æstimatur, quod colorem & substantiam humoris peccantis semper præ se fert; rubrum enim sputum, sanguinem; flavum, bilem; spumosum, pituitam: lividum aut nigrum omnium pessimum, atram bilem imprimis arguit. Nam in pleuritide, ut in ophthalmia ob naturam membranarum, ut plurimùm statim ab initio aliquid effluit de natura inflammationis, & eò plus quò magis cõcoquitur quod tussi postea evacuatur. Quod si nil *Causa.*

CAP. IX.

effluat, materia aut non concoquitur, & pleuritis cruda vocatur; aut tota in membrana detenta suppuratur, & proinde nihil effatu dignum cum tussi evacuatur. Nam terminatur inflammatio rarissimè per solam resolutionem, plerumque per suppurationem, idque dupliciter, nonnunquàm enim ut suppuratur pars materiæ, ita per sputa evacuatur, simulque desinunt sputa purulenta & inflammatio: aliquando tota materia in abscessum desinit, ex quo rupta vomica pus in cavitatem thoracis colligitur, unde Empyema, quod nisi intra dies 40. expurgetur eroso pulmone phthisis excitatur, aliquando tamen pus per urinas aut ventrem excernitur, statimque ab omni molestia liberantur. Tertio permutatur inflammatio rarissimè in scirrhum; sæpius materia per hæmorrhagiam sudores aliumvè modu criticè evacuatur, aut ad alias partes, & in alium affectum permutatur, ut in peripneumoniam. Postremo terminatur ad mortem ob malignitatem materiæ & suffocationem caloris nativi.

Signa. Signum pathognomonicum pleuritidis colligitur ex concursu quinque symptomatum, quæ in definitione exquisitæ pleuritidis ponuntur, quibus additur à nonnullis capitis dolor: Ex his conjunctis pleuritis ab aliis cognatis affectibus, ut inflammatione jecoris, peripneumonia, &c. discernitur.

Peripneumonia. Secundo περιπνευμονία à parte affecta nomen habet, & ab eadem causa ferè oritur, unde pleuritis nimirum ab inflammatione calidovè tumore, verùm quia pulmo laxam substantiam habet, fluxioni recipiendæ idoneam, ideo peripneumonia à sanguine magnis pituitoso, pleuritis à magis bilioso oriri dicitur, verum exquisita peripneumonia à quovis sanguine impacto & putrescente in substantiam pulmonis fieri poterit, Notha verò ex tenui acrique

acrique catarrho à capite per asperam arteriam ad pulmones, magnum respirationis difficultatem, cum febre lenta, tussi vehementi, sine sputo cruento inducens. Exquisita autem peripneumonia est inflammatio pulmonis ex sanguine immodicam spirandi difficultatem sensumque gravitatis sine dolore febrem continuam, tussimque vehementissimam excitans, cum sputo spumoso cruento. Causa illius inflammationis est sanguis cujuscunque generis substantiæ pulmonis impactus ibique putrescens; coacervatus in pulmonibus raro per congestionem, plerumque per viam influxus ex vena arteriali à dextro sinu cordis; aut à capite aliisque partibus per venas, interdum quia alteri morbo succedit, ut pleuritidi, aut Anginæ per translationem materiæ ad pulmones, quare ab eodem humore procreatur, & inflammatio illa pulmonis aut erit phlegmone exquisita, aut notha, ut erysipelatodes, œdematodes, scirrhodes, interdum œdema, aut erysipelas, phlegmonides. Symptomata pulmonis inflammationem consequentia sunt magna respirandi difficultas, & major quàm in pleuritide, adeo ut ne suffocentur, erecta cervice spirare cogantur; Deinde dolor acutus non sentitur, quia pulmo sensu caret, sed tantum sensus ponderis aut gravitatis sternum & spinam dorsi contrahentis, nisi membranæ, quibus pectori secundum longitudinem connectitur, inflammatæ fuerint & tum dolor distendens est: tertio febris continua ob vicinitatem cordis, ut in pleuritide, quæ ardentior est à bilioso sanguine, debilior à pituitoso: quartò tussis vehementior, quam in pleuritide ac plerumque cum sputo cruento aut colorato aut spumoso pro natura humoris peccantis. His additur pulsus undosus, id est, mollis, velox, frequens, inæqualis; deinde malarum rubor ob evaporationem sanguinis. Terminatur peripneumonia ut pleuritis.

CAP. IX.

Definitio exquisitæ peripneumoniæ.

Causa.

CAP. IX. *De sputo cruento. Locus affectus.*

Tertiò cruenta expuitio aut sanguinis rejectio per os symptoma est in genere excretorum præter naturam. Pars affecta unica non est, quæ ex modo rejectionis, sanguinisque natura potissimum deprehenditur. Nam sanguis ab oris partibus simplici expuitione rejicitur; à faucibus, screatu; ex gula, ventriculo vicinisque partibus, vomitu; ex gutture, frequenti tussicula cum dolore laringis; à pectus & pulmonibus, vehementi tussi, verùm ubi pectore afficitur dolor aliquis in parte pectoris percipitur, & sanguis crassus nigricansque est: ubi pulmo multus floridus, calidus, spumosus confertim exit sine ullo dolore.

Causa sputi sanguinis. Causa sputi sanguinis cum tussi rarò est διαπήδησις transcolatio sanguinis per tunicas vasorum: plerumque ἀναστόμωσις orificiorum vasorum apertio, aut διαίρεσις solutio unitatis vasorum. Apertio orificiorum vasorum fit irritata expultrice à copia, acrimonia vel commotione humorum; aut debilitata retentrice ob relaxationem vasorum ab humectantibus, &c. Solvitur vero continuitas potissimùm per ruptionem aut erosionem. Disrumpuntur vasa nimia humoris copiâ distenta, facilimè ab ingenti tussi, magno clamore, cum ira, ictu, percussione, magnaque frigiditate. Erodunt & exulcerant humores tenues, acres aut salsi à capite ad pulmones defluentes, unde sicca tussis. Descriptio aut exulceratio pulmonis nisi cito consolidetur, & inflammatio oboriatur, ulcus ferè insanabile relinquitur. Nam ob assiduũ pulmonis motum, & laxitatem ulcera ejus rarissimè aut nunquam consolidantur. Quarè ex ulcere sordido Empyema sive tussis purulenta, deinde phthisis oritur.

Empyema

Sumitur autem Empyema communiter pro omni tumore ad abscessum vel suppurationem tendente. Deinde pro putrefactione humoris collecti

in

in capacitate thoracis ex catarrho à capite, vel affluxu ab aliis partibus; verùm ista affectio exquisitum empyema non est, licet eadem ferè symptomata excitet & temporis progressu pulmonem exulceret. Exquisitum verò Empyema est collectio puris in capacitate thoracis difficultatem respirationis cum tussi sputoque purulento inducens orta ex abscessu vel vomica disrupta & ulcere sordido. Pars ubi colligitur pus est capacitas thoracis, sive inter thoracem & pulmones, sed cum thorax per mediastinum in duas partes dividatur, vel in utraque parte vel in altera solùm puris collectio fieri poterit. Pars affecta, ubi pus generatur, unica non est Nam primum fit Empyema ex peripneumonia, inflammatione in pus conversa abscessuque disrupto. Deinde ex vomica sive ex guo abscessu rupto, qui dupliciter generatur. Nam primum in pulmone tuberculum crudum oritur, unde Asthma, ut diximus, quod arteriis cordis adhærescens pulsum inæqualem & intercisum, palpitationem cordis & similia inducit, hoc tuberculum ubi cõcoquitur, in vomicam transmutatur. Deindè in phthisicis non rarò ex vena aperta, rupta aut erosa portio sanguinis in particulam pulmonis secedens, in pus convertitur, & in summa siccescens cystim efformat. Tertiò ex pleuritide oritur Empyema ubi abscessus in membrana succingente collectus subito rumpitur, ut dictum est. Præterea ex angina materia purulenta à faucibus ad pectus & pulmones conversa. Oriuntur quoq; sputa purulenta ex sordido ulcere, primùm pulmonis, deinde thoracis, vel asperæ arteriæ ex apertione ruptione aut erosione vasis, oborta inflammatione priusquam consolidari aut ulcus ad cicatricem perduci queat, undè fit, quod scribit Hipp. ex sanguis sputo puris sputum. Esse autem pus effusum in capacitatem thoracis, ex respirationis difficultate au-

Definitio.

Pars affecta.

Causa.

cta, & sono fluctuationis in pectore dum ægri à latere in latus se convertunt, deprehenditur. In quo verò latere ex calore, pondere ejusdem, & difficiliore decubitu in latere sano, quàm affecto, quod pus ex sublimiori loco pendens, pulmoni incumbat. Pus verò in capacitate thoracis collectum, nisi intra 40. dies tussi expurgetur, eroso sive exulcerato pulmone φθίσις sive φθόη, Latinis Tabes oritur.

De phthisi.
Definitio.

Nomen φθίσεως interdum latè sumitur pro omni consumptione sine aut cum febre, propriè pro consumptione totius corporis cum febre lenta, respirationis difficultate, tussi, sputoq; purulento orta ex ulcere pulmonis potissimùm, dico potissimum. Nam consequitur etiam phthisis quædam, sed minus exquisita exulcerationem thoracis aut asperæ arteriæ progressu tantum temporis, si ulcus augeatur & pulmo in consensum trahatur. *Pars affecta.* Pars primariò affecta in phthisi exquisita est pulmo & per consensum pulmonis, cor. Nam nequit totum corpus consumi, tabesque oriri, nisi cor animantis principium afficiatur. *Causa phthisis.* Morbus causa consumptionis est ulcus pulmonis; exulcerato autem pulmone cor sensim exiccatur, & primum rorida ejus substantia, deinde fibrosa, tandem membranosa consumitur; ac cum corde totum corpus simili modo necessariò contabescit. Vlcus autem pulmonis oritur affecto pulmone primario, vel secundario, primario ex abscessu aut vomica pulmonis rupta; aut post sanguinis sputum vase aperto rupto aut eroso: secundario ex affluxu materiæ pulmonem progressu temporis erodente, vel à capite ex catarrho tenui aerique, vel ex pleuritide, aut angina, aut ulcere gutturis, effuso pure in capacitatem thoracis, ut in Empyemate dictum est. Huic malo maxi-

maximè opportuni sunt, qui ex tabida stirpe progna-
ti sunt, & ab ortu vitiosos pulmones, depressum an-
gustumque pectus, collumque oblongum nacti sunt,
ut scapulæ promineant, quos alatos Hipp. vocat,
ac præterea qui catarrhis obnoxii sunt. Dignosci- *Signa.*
tur phthisis ex consumptione totius corporis con-
juncta cum difficultate respirationis, & initio febri-
cula, quæ noctu potissimũ affligit, tussi, sputoque pu-
rulento, quod aquæ injectum subsidet. Procedente
verò morbo consumptio corporis febrisque inva-
lescit, color nativus, vigor corporis sensim perit, ca-
pilli defluunt, ungues curvantur, tandemque hypo-
chondria sursum convelluntur, viresque omnes de-
bilitantur, &c.

CAP. X.

De læsa Facultate vitali sive vitiis cordis.

COR fons vitæ & caloris nativi est præcipuum præstantissimumque corporis membrum, quo languescente aut deficiente omnes totius corporis functiones & vires necessariò languescunt aut deficiunt. Functio autem cordis primaria est participatio in calore nativo; aut spiritus vitalis generatio & distributio sive communicatio Deinde propter spiritus istius generationem & distributionem perennis ille motus systoles & dyastoles, qui pulsus dicitur, quem arteriis quoque impertit. *Functiones cordis.* Adduntur affectus animi, verùm cum animi perturbationes ex appetitu & imaginatione dependeant & temperiem corporis immutent, ideo inter causas morborum *cap. 2. libri huius* recensentur,

ac interdum ut symptomata considerantur morbos nonullos consequentia, ut ira furorem; timor & tristitia, melancholiam, &c Usus finisque functionis cordis est perenni illo motu pulsus, calorem nativum in ipso fonte conservare, spiritumque generare, deinde mediante spiritu per arterias in totum corpus vim vitalem distribuere.

Symptomata cordis.

Læditur functio cordis aliarum instar maximè respirationis; si aboleatur, aut vitiosè edatur. Abolitam autem functionem cordis hîc intelligo, non absolutè omnique ex parte, sed ubi sensibus evidens non est, ut in syncope & ἀσφυξία ac etiam apnœa; quando cum pulsu respiratio abolita videtur. Hæc symptomata ad valdè imminutam cordis functionem potius, quàm prorsus abolitam propriè refertur; cum actio cordis, dum vivimus, penitus cessare nequeat. Deindè vitiosè editur functio cordis ubi à naturali mediocritate recedit, per remissionem aut depravationem: per remissionem autem si functiones cordis diminuantur, unde lipothymia sive leviores animi defectiones ac pulsus exiles, tardi, rari. Depravatio verò dupliciter accidit, uno modo quando pulsus quidem manet, sed vel supra naturæ modum augetur, ut si vehementior, velocior, frequentior fiat, vel aliam differentiam à naturali alienam acquirat, qualis est inæqualis, inordinatus, intercurrens, caprizans, &c. Alio modo ubi præter differentiam pulsus, alia motus forma præter naturam concitatur, qualis est palpitatio, aut motus palpitationi aut tremori similis.

Causa symptomatum cordis.

Causa horum symptomatum est frustratio facultatis vitalis & pulsificæ cordis, frustratur autem aut ipsa facultate læsa aut propter externum errorem, facultas autem cordis læditur, quia vel labefactatur in sua substantia ab intemperie, vel impe-

ditur

ditur à morbo inſtrumentali, vel & labe ſitûs & impeditur à ſolutione continui.

Nam ſi ſtructuram cordis reſpicias nil obſtare videtur, quin omni morbi genere laborare queat, verùm quia pleriquè ſtatim initio aut paulò poſt interimunt, ideo medici paucorum mentionem faciunt. Conſiderantur primùm intemperies cordis ſecundum partes ipſius ſolidas continentes, humores contentos, & ſpiritus impetum facientes, qui vim vitalem caloremque à corde influentem deferunt. In partibus autem ſolidis reſidet calor innatus ſecundum ſubſtantiam, ac facultas pulſifica generatrixque ſpiritus vitalis caloriſque influentis; & pro modo ſubſtantiæ caloris illius innati, & qualitate ejuſdem operatur functioneſvè producit: Subſtantia autem caloris innati conſiſtit in humido primogenito, quod à ſuo calore aſſiduè conſumitur & ex alimentario humida aſſidua refectione indiget; qualitas verò caloris & innati & influentis, moderata actionibuſque proportionata eſſe debet. Quare quæ ſubſtantiam caloris præter naturam minuunt, aut qualitatem ejus ſupra modum intendunt, aut debilitant, facultatem cordis in ſua ſubſtantia labefactant; ea intemperies efficit. Laborare autem cor poterit intemperie omnis generis ſimplici, compoſita, ſine vel cum materia humore ſcilicet aut vapore, καθ' ἕξιν aut κατὰ σχέσιν, ac etiam venenata. Intemperies autem in ſolidis cordis partibus firmata eſt καθ' ἕξιν: in humoribus aut ſpiritibus eſt tantum κατὰ σχέσιν.

Morbi cordis.

Intemperies cordis.

Febres.

Intemperies autem calida, febris dicitur, quæ calorem nativum in corde accendit, & per arterias in totum corpus diſtribuit. Nam febris nil aliud eſt, quam calor nativus in igneum converſus, ſive ad tantum exceſſum deductus, ut functionibus vitæ

CAP. V. officiat: accenso calore nativo in corde sive in suo fonte necessario cum spiritu vitali per arterias in totum corpus distribuitur, nisi impediatur. Accenditur autem calor nativus cordis, vel in spiritibus, unde febris diaria, vel humoribus putrescentibus, unde febris putrida; vel in solida cordis substantia, unde hectica: febris diaria & putrida qualitatem caloris nativi augent, pulsusque veloces frequentes ac etiam magnos efficiunt; sed si calor putridus vehemens sit & violenter confertimque alteret, partes solidas colliquat, & substantiam caloris nativi & virium brevi tempore dissipat & dissolvit; febris verò hectica sensim substantiam caloris & virium consumit.

Febres Diariæ. Putridæ. Hectica.

Frigida intemperies. Contraria ratio est in intemperie frigida. Nam primum qualitatem caloris nativi debilitat, pulsusque exiles, tardos, raros reddit; deinde si augeatur, ipsum calorem nativum in substantia cordis extinguit. Humida cordis intemperies, quæ cum materia ferè semper est, ut in anasarca caloris nativi vim obtundit, pulsusque languidos & molles facit; ubi cum materia augetur, veluti ignis à multis viridibus lignis, ita calor nativus obruitur & suffocatur. Contra siccitas per se caloris nativi vim acuit, pulsusque duros, densosque efficit; si intendatur, solidam cordis substantiam invadit, humidumque ejus primogenium consumit, unde Marasmus. Nam marasmus propriè est consumptio viventis corporis à siccitate. Subjectum autem marasmi est cor secundum partes solidas, ubi tanquam in fonte residet calor nativus secundum substantiam, consumpto verò humido radicali cordis, necesse est substantiam cæterarum partium cum suo humido consumi. Consumitur humidum hoc secundum ordinem naturæ, decursu ætatis; unde senectus & Marasmus naturalis; vel præter ordinem natu-

Humida intemperies.

Marasmus.

naturæ, à morbo; morbus ille est ſicca intemperies, aut ſola ex inedia defectu alimenti, immodicis evacuationibus, vigiliis, &c. unde ſimplex maraſmus; aut cum intemperie calida, quæ hectica Maraſmodes dicitur: vel cum frigida, oriturque in viris aut juvenibus maraſmus naturali ſenectuti ſimilis, quem Philippus Medicus teſte Galeno ſenectutem ex morbo vocavit. Additur his maraſmus ſyncopoſus, quia ægros ad ſyncopen deducit ortus ex ſiccitate cum magna inæqualitate caloris & frigoris.

Maraſmus ſimplex. *Hectica maraſmodes.* *Senectus ex morbo.* *Maraſmus ſyncopoſus.*

Oriuntur hæ intemperies cordis ex affectu primario vel ſecundario, & per conſenſum alterius partis, quæ vel ſuam calidam intemperiem per continuam alterationem cordi communicant, unde febres ſymptomaticæ vel tranſmiſſo humore aut pravo vapore, quod hypochondriacis & hyſtericis accidere conſuevit. Aliquando intemperies venenoſa eſt, orta à qualitate rei venenatæ tota ſubſtantia cordi & calori innato inimica, quæ ſubſtantiam caloris nativi & virium cordis corrumpit, interdum ſine magna pulſus mutatione, ſubitamque virium dejectionem mortemq; inducit.

Intemperies venenoſa.

Deinde cordi ut aliis partibus accidere poterit ſolutio continui, nimirum ulcera & vulnera: licet à vulnere ſuperficiario vix quiſquam diu ſupervivere ſoleat, &, ſi ad ventriculos pervenerit, ſubitam mortem neceſſario inducat.

Morbi inſtrumentales, qui cordi accidere poſſe videntur, ſunt primùm in magnitudine, vel aucta ut tumores in ſubſtantia cordis vel pericardii, vel vaſorum, vel in diminuta, ut ex maraſmo accidit, deinde vaſorum anguſtia & dilatatio; anguſtia autem vel eſt obſtructio à craſſis humoribus aut vaporibus; vel compreſſio aut conſtipatio à tumori,

Morbi inſtrumentales.

moribus ipſum cor aut vaſa ejus occupantibus, vel ſubſidentia ex nimia inanitione vaſorum; addunt nonnulli vermes, qui in ventriculis in peſte interdum gignuntur, item lapillos, flatus, ſuccos collectos in pericardio. Hi morbi organici actiones cordis impediunt, & plerumque ſtatim initio calorem nativum planè obruunt, ſpirituſque intercipiunt, ac ſubitam mortem inducunt. Læduntur functiones cordis ſæpè ab externo errore, vitio objecti, aut eorum, quæ ad objectum pertinent, nimirum quia ſufficiens aut competens materia pro generatione ſpirituum cordi non ſuppeditatur; aut ſpiritus geniti evacuantur & diſſipantur, aut obruuntur & ſuffocantur, de quibus infra, ubi de cauſis ſyncopes agitur, dicemus.

Læſio cordis ab errore externo.

Hactenus de cauſis læſionis vitalis facultatis in genere, ſequuntur cauſæ ſymptomatum cordis in ſpecie. De pulſuum differentiis & cauſis in doctrina ſignorum dicetur. Deinde accidunt cordi motus inordinati, quos omnes ſub nomine palpitationis Græci complexi ſunt. Ex recentioribus nonnulli palpitationem à cordis tremore diſtinguunt, & utrumque cordi tribuunt; palpitationem autem quando inſtar utrium à ſpiritu flatulento exitum quærente, ac proinde influente & refluente cor dilatatur & deprimitur: tremorem verò motum ſurſum & deorſum aſſiduum, quia facultas movens debilitatur aut gravatur: Alii hos motus inordinatos pulſativos eſſe putant palpitationi tremorique tantum ſimiles; palpitationi autem ſimiles, quando motus inæquales ſunt, nunc majores nunc minores, & quaſi cum ſaltu; tremori verò ubi minores crebrioreſque qualis motus eſt cardiogmos, teſte *Galeno Com. 4. aphor. 25.* De cauſa quoque diſſentiunt medici: Verùm cum tremor motus voluntarius ſit, cordi propriè non competit. Deinde ſi præter pulſum

Palpitatio cordis.

pulſum in corde palpitatio eodem tempore ſentiatur, ut Vidus & Donatus arbitrantur, & motus palpitationis arteriis non communicetur, non erit cordis palpitatio, idem quod depravata pulſatio. Præterea ſi tanta palpitationis vis interdum ſit, ut coſtas effringere & mammam è ſua ſede depellere queat, neceſſe erit cor non ſolum dilatari & contrahi, ſed etiam à ſuo loco violenter elevari, & deprimi; quod in legitima palpitatione non accidit. Quare palpitatio cordis unica non videtur, nec ab una immediata cauſa, ſed duplex, quarum una legitima, altera illegitima dici poterit. Legitima autem eſt motus cordis inordinatus ex dilatatione & ſubſidentia compoſitus, ortus à vapore craſſo flatulento, copioſo influxu cor dilatante, deinde irritante, ut contractione ſua viciſſim depellat & diſcutiat. Nam cum palpitatio celeriter fiat & deſinat, cauſa proxima ejus non erit ſolida ſubſtantia, aut humor, ſed vapor flatulentus, qui celeriter in abditos cordis ſinus ingredi rurſumque egredi aut repelli queat; deinde craſſus nebuloſus & copioſus, qui non facilè diſcutitur, genitus à debili calore ex materia craſſa, viſcida, frigidaque, aliquando ſicca circa cor aut pericardium, plerumque per arterias aut venas aliundè tranſmiſſus, nimirũ à ventriculo, liene, utero, &c. quare hypochondriaci & mulieres hyſtericæ palpitationibus cordis plerũque infeſtantur. In hac palpitatione dilatatio cordi fit, quia utrium modo à ſpiritu flatulẽto repletur, verùm contractio oritur nõ propriè, quia evacuatur, ſed potius quia à facultate expultrice irritata cor contrahitur, ut quod noxium eſt, depellatur, quo nomine differt palpitatio cordis ab aliarum partium palpitatione. Illegitima vero palpitatio eſt motus cordis inordinatus palpitationi ſimilis à pulſu magnitudine tantum differens, & propriè motus pulſatorius

Legitima palpitatio.

Illegitima palpitatio.

depra-

CAP. X. depravatus ortus à facultate cor dilatante & constringente incitata ex usu immodice aucto. Nam causa hujus motus est facultas cordis pulsifica irritata, ut sese violenter contrahat & dilatet: ac proinde cor non dilatatur, quia impletur, sed contra impletur, quia dilatatur follium instar, qui dilatati aerem attrahunt, compressi eundem vicissim expellunt.

Causa incitans facultatem triplex esse poterit, Primum, defectus spirituum, quem cor inæquali & frequenti pulsatione resarcire conatur; qualis defectus oritur ex immodicis evacuationibus, dolore ingenti orificii ventriculi, inedia aliisque supra enumeratis: secundò calor vehemens inæqualiter auctus in corde, ut in febribus acutis & malignis, unde motus crebri, veloces, qui καρδιωγμὸς à Galeno dicitur; tertiò ab aliena substantia cor exstimulante, ut violenta dilatatione & contractione eã extrudat & depellat.

Nam cor ut causam hanc expellat, modo dilatatur, modo contrahitur, magnaque inæqualitate movetur, ac vehementer sursum deorsumque salit. Substantia autem aliena stimulat vel qualitatẽ, vel copia vel utroque; & quò magis stimulat, eo violentius movetur. Substantia vero illa primùm est pravus vapor, aut sanguis maligna qualitate affectus, potissimùm atra bilis: deinde sanguis vi cum spiritu in cor irruens ex vehementi timore: tertio aer pestilens, venena assumpta, aut venenati humores; item vermes cor mordentes. Præterea tuberculum in arteriis pulmonis propè cor exortum; quod Antipatro Medico contigisse tradit *Galen.* 4. *de locis*; unde post pulsum inæqualem in palpitationem & asthma incidit, ex quo subito interiit. Insuper tuberculum pericardii, aut pustulæ quæ hydatides

vocan-

vecantur, lapilli ac magna serosi humoris aut flatus copia collecta in pericardio, &c. Palpitatio, si vires debiles sint, & spiritus confertim evacuētur, in syncopen transire solet. CAP. X.

Symptoma abolitæ aut valdè diminutæ functionis vitalis est συγκοπὴ, sicut debilis est λειποθυμία, λειποψυχία & ἔκλυσις, quæ tria pro eodem plerumque sumuntur, licet nonnulli levem animi defectionem ἔκλυσιν; graviorem ubi pulsus admodum parvi, rari, & tardi redduntur, λειποθυμίαν & λειποψυχίαν vocent; gravissimam ubi pulsus ad ultimam debilitatem perducitur, & exoluto calore sudor frigidus erumpit, syncopen. Omnium horum symptomatum eadem causa esse poterit, sed major semper in syncope, minor in lipothymia. *De syncope.* *Definitio.*

Συγκοπὴ à συγκόπτω, id est, concido; nomen habet, quod omnes corporis vires repentè concidant. Nam propriè est præceps virium lapsus, facultate vitali propter magnam spirituum vitalium diminutionem ita debilitata, ut nil influat à corde, sed quicquid spiritus calorisque adhuc in corpore superest, in cor repente contrahatur & confluat. Dico præcipitem virium lapsum ad differentiam illorum affectuum, qui sensim vires eousque debilitant, donec mors subsequatur. Pars affecta est cor. Nam non fit syncope, nec ullum animi deliquium, nisi cor & facultas vitalis lædatur; debilitata autem vel abolita functione vitali cæteras omnes corporis vires debilitari vel perire necesse est. Igitur in syncope omnes vires corporis ad sensum pereunt; sed primario facultatis vitalis, deinde propter vitalem vires naturales & animales. *Pars affecta.*

Consi-

Cpa. X. *Causa.* Consistit essentia virium, quibus corpus regitur in spiritibus & temperamento solidarum partium, & tamdiu vires integræ manent, quamdiu substantia spirituum unà cum solidis partibus, tum in qualitate, tum in quantitate naturaliter se habent. Quare ubi vires concidunt, aut spiritus, aut solidarum substantia, aut utrumque præter naturam afficitur. Vitia autem spiritum sunt defectus, sive imminutio. Cor verò omni ferè genere morborum laborare poterit, ut supra dictum est, verùm cum syncope sit præceps virium lapsus, causa ejus immediata propriè non erit vitium cordis, sed spirituum vitalium, licet in syncope & animi deliquio cordis substantia omni ametria non careat: Nam morbi cordis per se mortem inducere solent, sed non syncopen nec ulla animi deliquia, nisi quatenus spiritus vitales imminuunt. Defectus autem spirituum vitalium causa immediata syncopes, non est planè totalis omnium spirituum (nam talis subitam mortem inducit) nec exiguus levisque sed tantus ut ne vires cordis exolvantur reliquum spiritus cū calore concentrari cogatur, & in cor confluere; quò verò defectus major est, eò exiguus spiritus, qui adhuc superest, in cor magis aggregatur & contrahitur, adeò ut in gravi syncope extra cor nullus spiritus & calor reperiatur, quare pulsus & respiratio ita debilis efficitur, ut non percipiatur; membra quasi mortua videntur, & quia nativo calore solidæ partes destituuntur, qui eas regit & continet, ideo humidum suum retinere non valent, sed foras effluere sinunt, undè circa frontem & cervicem potissimùm ex propria solidarum humiditate sive dissolutione solidæ substantiæ sudor frigus erumpit, qui diaphoreticus & syncopticus ob id dicitur.

Causa sudoris syncoptici.

Causa defectus spiritus vitalis. Causa defectus spirituum vitalium est quia sufficienti copia non regenerantur; aut geniti foras evacu-

evacuantur & diſſipantur; vel intra corpus alterantur & corrumpuntur; vel obruuntur & ſuffocantur & primum non regenerantur vitio facultatis generatricis ſpirituum, aut materiæ ſcilicet aeris & ſanguinis ex quibus generantur: facultas generatrix læditur affectu proprio cordis aut perconſenſum. Morbi autem cordis ſunt primùm magna intemperies ſine vel cum materia naturalem intemperiem cordis labefactans, aut ſubſtantiam partium & caloris nativi depaſcens & conſumens, aut obruens, ut febres acutæ & malignæ aut colliquantes, hecticæ maraſmodes, febres peſtilentes ac ſyncopales, &c. his accedunt morbi cordis inſtrumentales & continui ſolutiones, quæ ſubitò enecare ſolent. Per conſenſum plurium partium cor afficitur virtusque vitalis debilitatur, primum orificii ventriculi ob magnam cum corde communitatem exquiſitumque ſenſum, unde ſyncope ſtomachica ſive cardiaca. Deinde uteri & vaſorum ſpermaticorum à tetris vaporibus in cor exhalantibus, ex corruptione ſanguinis menſtrui aut ſeminis; unde non ſolum præfocatio uteri & ſyncope, ſed etiam apnœa; aliquando per conſenſum ſepti transverſi, cerebri, pulmonum, jecoris, &c. Vitia materiæ, ex qua generantur ſpiritus, ſunt defectus aut aliena qualitas: defectus autem ſanguinis oritur ex atrophia, longis morbis, inedia, magnis evacuationibus, &c. aliena qualitas eſt magna cruditas & ſanguinis corruptio, ut in febribus ſyncopalibus. Deficit verò aer, quia læſa reſpiratione aut transſpiratione juſta quantitate non attrahitur: alienam qualitatem contrahit, quando corrumpitur, peſtilens redditur, tetro aut vitioſo vapore inquinatur, &c. Deinde ſpiritus confertim foras evacuant & diſſipant, primùm immodicæ evacuationes, vel ſenſiles, ut fluxus ſanguinis, vomitus, alvi dejectiones, ſudo-

CAP. X.

res immoderati, tumores aut abſceſſus magni, ſubita eruptio, vel introrſum, ut in Empyemate, vel extrorſum, ut in hydropicis: vel inſenſiles per habitum corporis ob nimiam raritatem ſubſtantiæ corporis & cutis, ſuccorum in venis tenuitatem & acrimoniam, immodicos labores, magnum calorem aeris ambientis, ſub cane aut in balneis & hypocauſtis: Diſſipant quoque & foras ſpiritus evacuant profuſum gaudium, vigiliæ immodicæ, vehementes exercitationes addunt nonnuli dolores ingentes, quia à corde in partem affectam ſpiritum violenter attrahunt. Tertio in corpore alterant & corrumpunt ſpiritus gravis intemperies cordi & præcipuorum vaſorum (nam una cauſa pluribus modis ſpiritus imminuere poterit) qualitas venenata ex aere peſtilente, ex venenis aſſumptis, & admotis, aut humoribus venenatis intra corpus genitis ex corruptione & putredine.

Tandem intra corpus, ſpiritus ſuffocant & obruunt, gravis timor & animi cõſternatio, acingens mæror, ſed non ita confertim ut timor. Deinde vehementes dolores partium nervoſarum potiſſimum orificii ventriculi ob exquiſitum ſenſum, unde ſyncope cardiaca.

Nam ut de rigore dictum eſt, dolor ingens cor in conſenſum trahens, timori correſpondet; & ſpiritum cum calore ad interiora refugere cogit: deinde ſpiritus, quia ad partem dolentem magnâ copiâ confluunt ſuffocantur potiùs, quàm foras evacuantur. Præterea obruunt ſpiritus, interceptiones venarum & arteriarum à magna plenitudine: Obſtructiones magnorum vaſorum à craſſis & crudis humoribus, ut in febri ſyncopali humoroſa, ac in initiis acceſſionum conſtipatio magna pororum, cutis, &c. Ab his cauſis ſpiritus vitales minuuntur, verum ſuam vim in eos facilius imprimunt,

munt, qui ad talem dissolutionem sunt propensi, ejusmodi sunt pusillanimes & debiles à natura aut morbo, ut, fœminæ potiùs, quàm mares, pueri & senes, quàm viri, qui raræ texturæ sunt potiùs, quàm qui densum conpactumque corpus obtinent.

CAP. XI.

De Causis Symptomatum Primæ Concoctionis: Seu Morbis & Symptomatis ventriculi & intestinorum.

NAturales actiones cum brutis & stirpibus communes principales tres sunt: duæ quibus individuum conservatur & perficitur, Nutritio & Auctio: tertia, quà species ab interitu vindicatur, Generatio. Ministrantes functiones, quæ principalibus subserviunt 4. Attractio, Retentio, Alteratio. Expulsio, quibus nonnulli addunt Appetitionem & usum Veneris. Generatio certis determinatis instrumentis, nimirùm spermaticis perficitur: Nutritio, auctioque omnibus membris communis est ex alimento in substantiam partium converso. Quatuor ministrantium functionum, quæ in elaborando alimento subserviunt, triplex est series & concoctionum sibi mutuò succedentium tres gradus sunt. 1. in ventriculo, 2. in jecore, 3: in singulis particulis, ut alibi dictum est. Inest omnibus singulisque partibus corporis desiderium convenientis, & alieni odium. Quod autem desiderant, vi naturali attrahunt: quod aversantur, à se expellunt, nisi impediantur. Peculiariter verò ventriculo vasisque spermaticis præter naturalem appetitum

animalis appetitus inest. Attrahit pars id, quod cōveniens est, ut eo fruatur. At frui nequit, nisi priùs retineat, deinde concoquat & aliena expellat. Hæ omnes functioēs calore perficiuntur, maximè verò concoctio nutritioque; à frigore verò omnes lęduntur. Differunt tamen inter se, quod, excepta concoctrice, cæteræ, quæ agibiles à Galeno dicuntur, cum loci mutatione fiant, & robur requirant, ac instrumentum magis siccum. Nam mediantibus fibris potissimum agunt. Concoctio verò & Nutritio quiete perficiūtur & humiditate indigent. Proinde in pueris humida constitutione præditis, melior cōcoctio nutritioque est, quam in juvenibus, Sed cæteræ functiones imbecilliores, præcipiuè Retentio. Senum corpora ad omnes actiones naturales malè disposita sunt.

Causæ communes symptom. Naturalium facultatum. Hæ actiones quatuor naturales omnes & singulæ tripliciter læduntur, ut alibi dictum est. Causa communis læsionis, est facultatis frustratio. Frustratur autem facultas, vel ipsâ facultate læsâ vitio partis, vel ab externo errore. Læditur facultas, aut quia in sua substantia labefactatur per intemperiem, aut quia impeditur per morbum Organicum, aut quia partim impeditur, partim labefactatur per morbum communem. Error externus accidit ratione objecti & eorum, quæ ad objectum spectant, & triplex est: unus in alimentis; alius in excrementis, tertius in vitæ ratione. Sub errore in alimentis, continentur immodica quantitas, aliena qualitas, additur in prima concoctione intempestiva assumtio & ordo præposterus. His præmissis, de causis symptomatum functionum naturalis in specie nunc dicemus, initio facto à ventriculo, cujus præcipua functio est alimenti prima concoctio, quæ chylificatio dicitur, in quem finem reliquæ omnes ipsius functione referuntur. Nam non alia causa ven-

ventriculus cibum appetit, & ab ore præparatum per gulam attrahit, & attractum amplexatur & continet, quàm ut probè conficiat, sive pro sanguine gignendo concoquat; eodem quoque fine peracta concoctione supervacanea per inferius orificium ad intestina propellit. Læduntur singulæ harum quinque functionum tribus modis.

Causæ symptomatum ventriculi. Intemperies.

Causæ læsionis sunt morbi ventriculi & error externus, ut dictum est. Ventriculus sicut & gula, quæ ventriculo servit, omni morborum genere laborare poterit, quorum primum est intemperies, eaque simplex vel composita sine vel cum materia, humore scilicet aut vapore. Simplex autem rarior est, & sola non diu durare solet. Singulæ intemperies non alias causas habent, quàm quæ supra capite de causis morborum propositæ sunt. Si intemperies calida sit, aderit sitis inexplebilis cum sensu caloris, appetentia frigidorum, & levamen à frigidis ructus nidorosus ex calidis cibis assumptis, &c. In frigida intemperie contraria sunt, ut nulla sitis major appetentia, sed concoctio tarda, ructus acidus ex cibis frigidis, &c. Si intemperies humida sit, nulla sitis, nec insignis fames, levamen à siccis, multa expuitio & saliva, &c. Si sicca his contraria. Deinde quando intemperies est cum humore sentitur in ventriculo gravitas, anxietas, nausea: si cum flatu eructationes, fluctuationes, motus errabundi sine gravitate, humor autem si acris sit, aderunt fastidium ciborum, dolor erodens major anxietas, vomitus biliosi, &c, sin frigidus velut pituita dolor gravans cum sensu frigoris, vomitus multaque expuitio pituitosa, &c.

Signa. Morbi compositionis ventriculi.

Secundò morbi compositionis ventriculi sunt potissimum angustia & tumores præter naturam, quibus addit Avicenna parvitatem ventriculi, Angustia autem est ut plurimum orificii inferioris, trans-

itum chyli impediens; unde vomitus; aliquando superioris orificii, ac etiam gulæ deglutitionem & attractionem ciborum intercipiens; ea vel est constipatio à tumore in tunicis ventriculi, vel compressio à tumore partium incumbentium, vel obstructio à crassis viscidis humoribus tenaciter tunicis adhærentibus. Tumores verò ventriculi sunt ex sanguine simplici bilioso pituitoso aut melancholico substantiæ ventriculi impacto, ac proinde omni genere tumoris laborare poterit, imprimis phlegmone exquisita vel notha, unde febris, acuta, sitis dolor ingens cum tensione & gravitate; vomitus & dejectio frequens nisi pylorus inflammetur, nam tum nihil dejicitur, sed omnia sursum regurgitant.

Solutiones continui.

Tandem accedit ventriculo solutio continui, ut vulnus; quod incurabile ferè est, deinde ulcus ab abscessu disrupto aut acri humore vel medicamento caustico erodente, unde frequens vomitio & dejectio alvi purulenta, febris lenta, consumptio corporis, &c. Afficitur quoq; ventriculus ex consensu aliarum partium, ut infra dicetur.

Nunc causas symptomatum ventriculi ordine considerabimus, initio facto à vitiis appetitus. Præter appetitum naturalem omnibus partibus cōmunem, quo sibi conveniens attrahunt, ventriculo inest animalis quidam appetitus, qui concitatur ex tristi sensu defectus alimenti, dum venæ propter inanitionem corporis ex ventriculo sugunt. Quare appetitus iste animalis nil aliud est, quam desiderium repletionis ex tristi sensu in orificio ventriculi, dum venæ à ventriculo vacuo sugunt. Nam in animali appetentia ventriculi, hæc quinque sese ordine consequentur, 1. partium solidarum inanitio, 2. partium inanitarum naturalis appetitus, 3. suctio

De Appetētia ventriculi.

Definitio appetentiæ vētriculi.

per

per venas à ventriculo, 4. suctionis sensus, ex defectu alimenti, 5. animalis appetitus desiderium illius alimenti. Hujus appetitus ac etiam sensus suctionis sedes est superius orificium ventriculi, quod exquisitissimo sensu præditum est. Nam in hoc orificio viget appetitus sicut in inferiori ventriculi parte concoctio.

Nutrimur ex iis, unde constamus; constamus autem ex mixtione sicci & humidi per actionem calidi & frigidi alimenti duæ partes sunt substantia sicca & humida; sive cibus & potus, & duplex appetitus, unus substantiæ siccæ, famis; alius substantiæ humidæ, sitis. *Quid fames & sitis?*

Quia verò defectu sicci alimenti corpus refrigeratur sive calor obtunditur; defectu humidi acrior redditur (nam qui sicciori sunt corporis habitu calorem acriorem habent) ideo in fame est appetentia sicci & calidi; in siti appetentia humidi & frigidi.

Utraque appetentia si naturæ modum servaverit legitima, sin à naturæ modo recedat, morbosa & non naturalis vocatur. Recedit à naturæ modo si aboletur, diminuatur, aut depravetur, Abolita cibi & potus appetentia uno nomine ἀνορεξία vocatur, abolita cibi appetentia aliquando sola famis absentia est, interdum cibi abominatio, & fastidium ita ut oblatos cibos sine molestia ægri aspicere nequeant, quos Hipp. ἐπασίτυς & ἀσίτυς, teste Galeno, appellat. *Symptomata appetitus cibi.*

Diminuta fames est, quando minus aut tardius cibus appetitur, quam naturæ ratio exigit.

Depravata ciborum appetentia duobus modis fit, uno quando intenditur, sive in quantitate modũ superat, quę inexpleta fames dicitur, sub qua cõtinetur βέλιμ& & canina appetẽtia propriè dicta. Alio

quando in qualitate peccat, sive ægri ea appetunt, quę pręter naturam & rationem alimenti sunt, ut carbones calcem, &c. hæc appetentia κίττα sive pica & μαλακία nuncupatur. Ad cibi proportionem potus quoque appetitus læditur, nimirum aufertur, diminuitur & depravatur, & tum vel intenditur & sitis immodica oritur; vel ægri liquores alienæ qualitatis & naturæ desiderant ut urinam &c. quæ affectio sub pica continetur, de singulis ordine dicemus.

Symptomata appetentiæ potus

ἀνορεξία ciborum. Causa.

Ac primùm cibi ἀνορεξία est abolita appetentia alimenti sicci, calidi, ex defectu sensus suctionis in orificio ventriculi Deficit autem sensus suctionis, vel quia vis sentiendi in ventriculo perit, vel suctus per venas non fit: suctus autem non fit, quia ventriculus non corrugatur; aut vis attractrix venarum labefactatur; aut substantia corporis non evacuatur.

Perit autem vis sentiendi in ventriculo, vel ex proprio affectu, nimirum gravi morbo, qualis est vehemens intemperies cum materia, inflammatio, &c. vel per consensum, vitio vel cerebri, à quo influit spiritus animalis propter morbos, impediunt, ut apoplexiam, &c. vel avertunt, ut sunt affectus, in quibus mens laborat; vel vitio nervorum sexti paris, per quosvis sensus orificio ventriculi communicatur, ex obstructione, compressione & similibus.

Suctus verò per venas non fit primùm, quia ventriculus non corrugatur, ob gravem intemperiem mordentem, aut relaxantem ventriculum, aut materiam fundentem, item propter redundantiam multorum crassorum crudorumque humorum in ventriculo. Deinde læsa attractrice venarum ab intemperie, vel ob interceptionem viarum ab obstructione, &c. aliquando vitio objecti, quia nulla

adest indigentia sive penuria ex redundantia alimenti in jecore, majoribus venis totoq; corpore. Tertiò quia substantia corporis non evacuatur, vel ob constipationem pororum, cutisque densitatem vel caloris nativi debilitatem, ex viscerum immodica frigiditate, desidia, &c. Ab his iisdem causis sed debilioribus oritur diminuta appetentia, nimirum tribus illis actionibus nondum deperditis, sed propè ut pereant perductis.

Inexpleta fames eiusque causa.

Inexpleta fames, est immodica ciborum appetentia, excitata à vehementi sensu suctionis in ore ventriculi; vehemens autem ille sensus suctionis oritur, quia sensus augetur ex proprio affectu corrugente os ventriculi; vel immodica suctio per venas fit, ob magnam venarum inanitionem, aut plurimam substantiæ corporis evacuationem. Incitatur & augetur suctionis sensus in ventriculo ab iis, quæ præter naturam os ventriculi constringunt & corrugant & similitudine famis naturalis contrahendo & vellicando appetentiam excitant; cujus generis est intemperies frigida sicca, aliquando sine materia, qualis, teste Aetio, nonnullis accidit, qui per nives iter fecerunt; sæpe cum materia acida, ut melancholia aut pituita acida orificio ventriculi impacta. Deinde suctio immodica per venas oritur, quia plurimum evacuantur, ob retentricis imbecillitatem & expultricis motum depravatum. Evacuatio autem illa vel sensibilis est; ut immodicus fluxus sanguinis, alvi, urinæ, sudoris, &c. vel insensibilis per habitum corporis ab immodico calore substantiam partium & humorum dissolvente & dissipante, propter succorum tenuitatem, substantiæ corporis raritatem, & pororum laxitatem. Huc referri poterit fames à vermibus chylum depascentibus. Hæ omnes species sub fame canina aut bulimia communiter dicta continentur. Verùm pro-

prie appetentia canina est vehemens & assidua ciborum appetentia cum vomitu orta ob intemperie frigida cum materia acida os ventriculi corrugante; βέλιμ@ verò est fames magna, sed non diuturna orta ab intemperie frigida, in qua ægri initio avidè cibos expetunt & non vomunt, deinde aucta intemperie sensim appetitus dejicitur, omnesque vires.

Canina appetentia.

βέλιμος

Trallianus statuit bulimum fieri ab immodico oris ventriculi calore & imbecillitate, unde nisi ægri immodicè alimentum assumant, animo deficiunt & concidunt, sed an hæc affectio ullam inexpletam famem excitare, imò an ægri valdè copiosum alimentum ferre queant, dubitatur? Accidit quidem ex vitioso humore in ventriculo debili tempore inediæ, morsus orificii ventriculi, qui nisi alimentis reficientibus statim contemperetur, ægri animo deficiunt, sed hoc symptoma propriè neç βέλιμ@ nec canina appetentia est.

μαλακία & κίτ]α

Μαλακία sive κίτ]α Latinis pica est, appetentia vitiosa alienæ substantiæ solidæ vel liquidæ præter naturam & rationem alimenti, orta ex tristi sensu suctionis ex vitioso excremento tunicis imbibito peculiari sustantiæ proprietate os ventriculi infestante.

In hoc malo laborat ventriculus semper affectu proprio ex humore pravo tunicis ventriculi impacto, qui pro natura speciei & qualitatis à tota substantia per corruptionem genitæ os ventriculi infestat, ac ob id dum alterat contrariarum rerum cupiditatem excitat, quas naturali instinctu omnes partes appetunt, ut per eas affectus præter naturam tollatur. Nam ut in siti, ita in pica quamdiu ventriculus præter naturam alteratur, tamdiu id desiderat, quod hosti maximè contrarium est, sibique ad id utile, fugiens in quod inimicum

maicum est, verùm si succus post alterationem longo consuetudine ventriculo familiaris efficiatur, tum non contraria, sed similia appetuntur. Hic succus vitiosus si fuerit frigidus, oritur alieni cibi appetitus, si calidus alienæ potionis: Affectio ista gravidis sæpè accidit tribus primis mensibus; & viris, qui elephantiasi, aut simili affectu laborant.

Symptomata appetentia potus. Inappetentia potus oritur ex defectu sensus suctionis humidi alimenti in ventriculo. Deficit autem sensus suctionis vel quia vis sentiendi in ventriculo perit, ut supra de inappetentia cibi; vel quia suctio humidi alimenti per venas non fit ob magnam succorum humidorum in venis totoque corpore copiam, aut quia ventriculus frigidus multa pituita dulci perfunditur, &c. *Causa inappetentia potus.*

Sitis inexplebilis quid? Tandem sitis inexplebilis est immodica potionis sive alimenti humidi frigidi cupiditas, orta à tristia sensu suctionis in ore ventriculi ex defectu & alteratione propriæ humiditatis. Pars affecta, ubi sensus suctionis perficitur, orificium ventriculi. *Causa.* Causa immediatè tristis sensus est subita alteratio & consumptio propriæ humiditatis imprimis alimentariæ. Alteratur autem consequiturque vel in ipso ventriculo ex affectu proprio, vel in aliis partibus, quæ ob indigentiam statim à venis humiditates attrahunt, & venæ vicissim à ventriculo; unde per consensum ex vehementi suctione alimentarii humidi tristis sensatio in orificio ventriculi excitatur, simulque appetentia humidi, quæ sitis dicitur. Affectus humiditatem alterans & exhauriens; est intemperies inæqualis propriè (Nam absolutè æqualis tristem sensum non parit) quæ vel sicca est vel calida vel utraque interdum sine, interdum cum materia, nimirum calido, acri, salso humore, aut vapore. Nã oritur situs primum inopia aliqua propriæ humiditatis ventriculi à sicca intemperie,

Dein.

Deinde ex effervescentia ipsius humiditatis ab intemperie vel calida, vel calida sicca, contracta ex calidis acribus salsisque alimentis, condimentis & medicamentis, &c. sæpè cum humore calido acri, vel salso aut putrido tunicis ventriculi impacto, aut in cavitate ventriculi contento, vel cum vapore acri calidoque ex putridis corruptisque humoribus genitis in ventriculo, vel aliundè transmissis. Præterea oritur sitis ex consensu aliarum partium, aut etiam totius corporis, alterato aut exhausto eorum naturali humido, dum venæ à ventriculo sugunt, nimirum ex intemperie calida sicca cordis; jecoris; totius corporis, ut in febribus ardentibus & colliquantibus, &c. renum, in diabete; intestinorum, in magnis alvi fluxionibus; non rarò pulmonum partiumque oris ex aere calido attracto aut acribus fuliginosis vaporibus à corde susceptis. His accedunt exercitia & labores immodici, æstus aeris, &c. quæ humiditates corporis alterant & exhauriunt.

Symptomata deglutionis & attractionis ciborum.

Post appetentiam sequitur ciborum & in ore præparatorum deglutitio & per gulam ad fundum ventriculi attractio. Deglutitio ciborum, actio gulæ est adjuta motu linguæ, & musculi qui initio gulæ præest, gula autem & ventriculus mediantibus fibris rectis interioris tunicæ cibos ab ore attrahit, & fibris transversis deorsum naturaliter petrudit. Abutitur quoq; natura fibris transversis in vomitu ad ea sursum propellenda, quæ os superius ventriculi infestant. Læditur autem deglutitio & attractio ciborum ad fundum ventriculi, si aboleatur debiliter, depravato modo gula aut ventriculus attrahat. Abolita deglutitio oritur vel labefacta facultate, propter resolutionem fibrarum rectarum & transversarum ab intemperie præcipuè frigida humida, cum materia pituitosa à capite defluente, aliquando extinctione caloris nativi: ut in iis, qui

morti

morti vicini sunt, vel impedita facultate propter angustiam gulæ, ut constipationem aut compressionem à tumore, &c. aut propter ulcus. Deinde læso musculo, qui initio gulæ præest, motuque linguæ, ex resolutione aut convulsione aut inflammatione gulæ vicinarumque partium, ut in Angina dictum est. Quando inflammatio infestat cum angustia vorandi, adest dolor distendens, calor, sitis, &c. Si ulcus, in affecta parte dolor sentitur potissimum assumpto acido, acri, salso cibo: affecta pars si gula, dolor in dorso sentitur, si causa sit intemperies, difficultas deglutitionis sensim augetur sine dolore & tumore, aut angustia gulæ, &c. Debilis deglutio & attractio ciborum ab iisdem causis fit, sed levioribus, ac etiam vitio objecti, quando cibus ingratus, viscidus, asper, durus, siccus, &c. De depravata attractione, in vomitu dicemus. Cap. XI.

Ventriculus concoquere nequit, nisi ita complectatur ut inter ventriculum & cibos spatium nullum intercedat, justoque tempore retineat. Hæc actio perficitur fibris obliquis tunicæ interioris versus inferius orificium. Læditur autem tripliciter, si omninò non complectatur vel debiliter, vel depravatè. Abolitam retentionem fluctuationes cum sonitu, debilem flatus magis consequuntur. *Causa symptomatum retentricu ventriculi.*

Fluctuationes autem, quas Græci κλύδωνας vocant, sunt inordinatus motus ventriculi, intra fluctuum in mari, quibus cibum, quem retinere nequit, à se propellit: Oriuntur tales motus cum sonitu, quia ventriculus vehementer refrigeratus est, aut immodicâ potius copiâ ita oppressus, ut nullum vaporem aut flatum excitare queat. Flatus verò fiunt, quando ventriculus nec vehementer frigidus, nec satis calidus, aut cibi sua natura flatulenti, ut infra latiùs dicemus. Oritur autem abolitâ comprehensio ab *Fluctuationes ventriculi.*

extre-

Abolitæ retentionis causæ. extrema imbecillitate retentricis, fibris obliquis planè resolutis, ex intemperie potissimùm frigida humida, cum materia pituitosa, cut copioso potu fluctuante in ventriculo, vel quia impeditur à tumore, ut inflammatione; aut immodica pylori apertione ex relaxatione tunicarum, vt cibi statim effluant, aut ulcere, &c. accidit etiam ab errore, vitio cibi Nam ob duritiem aliamve pravam qualitatem cibos non complectitur. Diminuta aut debilis retentio ab iis causis, sed minoribus fit. *Depravata retentio.* Depravata comprehensio oritur, quando ventriculus in amplectendo cibo, quasi tremit ob imbecillitatem à frigore plerumque cum materia: vel palpitat ex flatibus contentis; vel concutitur ut in rigore; vel quasi convellitur ut in singultu Abolitam ciborum retentionem in ventriculo consequitur cruditas & lienteria, debilem coliaca affectio, &c. de quibus in fluxionibus alvi dicemus.

Symptomata concoctionis. Retinet ventriculus alimentum, ut eo fruatur & concoquat, ac in qualitatem sibi similem convertat pro bono sanguine gignendo quæ actio chylificatio dicitur. Læditur hæc ut cæteræ functiones *Cruditas* tripliciter. Communiter omnis concoctio ventriculi vitiata cruditas vocatur, quæ triplex est; una ἀπεψία, & propriè cruditas quando cibi nihil omnino transmutatur à ventriculo: altera βραδυπεψία concoctionis imminutio & tarditas: tertia δυσπεψία prava concoctio aut corruptio ciborum. *Απεψία.* Απεψία autem est abolita alimentorum concoctio in ventriculo eveniens ex frustratione facultatis alteratricis ejusdem: frustratur autem vel per se, vel ex accidente læsa retentrice, aut expultrice *Causa abolitæ concoctionis.* ventriculi: per se labefactata aut impedita alteratrice facultate, aut ab externo errore. Ac primùm labefactatur vis alteratrix aut concoctrix ventriculi ab insigni intemperie activarum qualitatum, quæ bre-

breviori tempore fieri solet, maximè vero ex intemperie frigida, aliquando ob intemperiem passivarum: Verùm intemperies humida ut in Anasarca, aut sicca, ut in marasmo & senectute, non nisi longiori tempore concoctionem labefactant. Intemperies illa frigida vel positiva est ab alimentis, medicamentis aut humoribus refrigerantibus, vel privativa ex defectu substantiæ caloris nativi à magnis evacuationibus, longo morbo, gracilitate omenti & musculorũ abdominis; quæ cum intemperie sicca semper conjuncta est. Intemperies istæ aliquando nudæ sunt, plerumque cũ humore vel vapore vitioso Deinde impeditur vis cõcoctrix à morbo instrumẽtali, vel communi ut sunt tumores omnis generis, inflationes, abscessus, parvitas ventriculi, ulcera, &c. Tertio, frustratur concoctio debilitata aut abolita vi retentrice ventriculi, ut cibus non complectatur, aut nõ justo tempore, ut supra dictũ est, vel irritata expultrice ante debitũ tempus à causa mordẽte vel gravante. Tandem ab errore externo frustratur concoctio, qui tripliciter consideratur, vel in excrementis in ventriculo coacervatis, vel in ipsis alimentis assumptis, vel in somni tempore cæterisq; causis non naturalibus. Nã humores excrementitii maxima copia in ventriculo coacervati cõcoctionẽ prorsus tollunt; minori copia aut debilitant aut depravant. Secundo lædit concoctionem cibi potusq; major quantitas quã natura regere & superare queat; deinde nõ competens qualitas quæ vel manifesta est, ut nimia frigiditas, crassities, viscíditas, &c. vel occulta, maligna, venenata alimentis à natura insita, aut ex putrefactione genita tertio intẽpestivus alimentorum usus, quando novus cibus ingeritur priore nõdum confecto, quartò ordo incongruus, quando primò præmittuntur quę difficilis cõcoctionis deinde quæ facilè alterantur & putrescunt, &c.

CAP. XI.

Tan-

CAP. XI. Tandem error in somno, quando sufficienter comedunt, sed parùm dormiunt in causa est, ut concoctio lædatur; similiter intempestiva exercitia, venus, balnea, animi perturbationes, &c. Nam concoctiones in somno magis vigent & quiete indigēt. Hæ eædem causæ si leviores fuerint pro ἀπεψία βραδυπεψίαν efficiunt, id est, tardam debilemque concoctionem, ubi cibus convenientem mutationem non suscipit vel longo tempore, &c.

Βραδυπεψία.

Δυσπεψία.

Δυσπεψία est corruptio ciborum in qualitatem alienam; eveniens ex frustratione facultatis concoctricis ventriculi. Aliena illa qualitas est fumosa, & nidorosa, vel acida, unde ructus nidorosus, vel acidus. Causa frustrationis est primò intemperies ventriculi; nam nidorosa corruptio, caloris soboles est; acida, frigoris, nisi diuturnitate temporis humor acrimoniam contraxerit, unde Trallianus ructum acidum à calore fieri voluit. Nullum autem alimentum supracalefactum in ventriculo imputre durare potest, corrumpitur verò quodlibet pro sua natura, quare alia, quando corrumpuntur, virus olent, alia tanquam lutum; quædam crudos pisces aut indicibilem alienamve corruptionem. Peculiariter corruptionis nidorosæ causæ sunt affectus calidi, deinde redundantia biliosorum calidorumque humorum in ventriculo, tertiò alimenta calida, quæ in calido ventriculo facile in bilem vertuntur, aut corrugantur. Corruptionis verò acidæ causæ sunt, intemperies frigida, redundantia pituitosorum frigidorum humorum, & alimenta frigida. His adduntur ordo alimentorum præposterus, ut in debili ventriculo si assumantur primo loco cibi difficilis concoctionis, deinde facilis, item expultricis debilitas, unde chylus & excrementa in ventriculo diutiùs detenta necessariò corrumpuntur.

Causa.

Ex

Flatuum causa.

Ex debili concoctione ventriculi flatus, flatuosæque distensiones, ructus & similia gignuntur. Fit autem flatus à calore deficiente & improportionato, cibos flatulentos, & pituitosos aut melancholicos succos in ventriculo non prorsus conficiente, sed aliquo modo dissolvente, & in halitum convertente. Nam intensa frigiditas, quia alimenta & humores non immutat, halitus non excitat; fortis verò calor, flatus non gignit, nisi materia suâ naturâ flatulenta sit & rebellis. Ex flatibus, quatenus expelluntur corpore vel retinentur, varia symptomata proveniunt.

Symptomata orta ex flatibus. *Ructus.*

Nam flatus per os cum strepitu erumpens, ructus vocatur; per anum deorsum, flatus strepens, qui pro ipsius excrementi copia & quantitata, deinde viarum, per quas impellitur, angustia & amplitudine, varias sonorum species edit. Flatus enim siccus tenuisque, magis acutum; humidus crassus, gravem parvumque sonum excitat.

Crepitus ventris.

Deinde quò via latior fuerit, eò graviorem; quò angustior, eò tenuiorem. Quare ex crassis intestinis vacuis graviores soni sive bombi erumpunt; ex tenuibus intestinis, tenuior, clarior, acutiorque sonus. Verùm si in intestinis humiditas fuerit, murmurillus excitatur, significans futuri humidi dejectionem.

Inflationes.

Cum verò flatus in neutram partem erumpunt, ἐμπνευμάτωσιν gignunt, & peculiariter in colo intestino colicum affectum: sin intra capacitatem abdominis coerceantur, Tympanitidem, ut infra dicemus.

Causa læsæ expultricis facultatis.

Tandem peracta concoctione ventriculus naturaliter mediantibus fibris obliquis excretionem per interius orificium ad intestina molitur. Læditur ista quoque actio tripliciter si aboleatur, debili aut depravato modo fiat.

Abolita.

Abolita actio expultricis ventriculi, ubi nil per inferius orificium ad

intestina detruditur, oritur primum labefactata expultrice ab intemperie potissimum frigida humida resolvente fibras obliquas, quæ ut plurimum cum materia pituitosa est. Deinde impedita expultrice ab angustia pylori, quæ vel obstructio est ex crassis viscidis humoribus tenaciter tunicis & orificio ventriculi adhærentibus, vel compressio à tumore vicinarum partium; vel constipatio à tumore, vt inflammatione pylori; tertio frustrata expultrice copia, crassitie; viscidi tate, & lentore excrementorum in ventriculo. Hæ causæ si minores fuerint, debilem sive diminutam expulsionem efficiunt, fiunt quoque diminutæ evacuationes, si retentrix robusta sit, & expultrix infirma, sicut contra copiosæ evacuationes expultrice existente robusta & retentrice infirma.

Causa depravatæ expulsionis.

Depravata expulsio est, vbi ventriculus expellit qualia, quantum, vel quomodo secundum naturam non oporteat, dependens à facultate expultrice irritata. Expelluntur autem, quæ qualia non oporteat in lienteria; quantum, in diarrhæa, quomodo, in vomitu, quantum & quomodo, in cholera. Causa proxima est irritatio facultatis expultricis ventriculi. Irritatur aut per se, aut ex accidente debilitata expultrice, ut supra dictum est, undè lienteria. Per se stimulat expultricem causa dolorifica ventriculum contristans, sive gravans aut mordens, veluti primùm intemperies ventriculi cum materia copiosa acri, aut mordaci: deinde inflammatio & ulcus ventriculi: Addit Avicen. parvitatem, ubi ventriculus magnam alimentorum copiam non sustinet Tertiò copia aut acrimonia excrementorum & humorum in ventriculo, aut alimentorũ & medicamentorum assumptorũ, ut infra de vomitu dicetur.

Quæ ventriculum contristant, & in cavitate eius contenta sunt, si ad superius os vergant expultrix

trix per superiora rejicere conatur, oriturque ex materia humorosa aut sensili vomitus, & nausea; ex vaporosa sive flatibus, ructus; si ad pylorum descendant, per intestina propellit, unde alvi dejectiones crepitusque ventris; sin ad utrumque os vergant, oriūtur & vomitus & alvi dejectiones, unde cholera. Quæ verò tunicis ventriculi infixa sunt, & os superius infestant, expultrix dum celeri fibrarum transversarum contractione & relaxatione excutere nititur, singultum efficit. Iñ singultu constringitur ventriculus secundum partem superiorem potiss. In vomitu & nausea contrà: nam secundum partem inferiorem constringitur, secundum superiorem valdè dilatatur, unde motus hicà nonnullis ventriculi subversio vocatur. CAP. X.

Deindè post sanguinis excretionem nulla evacuatio magis præter naturam existimatur, quam vomitus. Nam venter cum pro naturæ lege se habet, trahit superius per stomachum, deorsum excernit; nihilominus quia motus his naturæ instrumentis perficitur, scilicet villis transversis tunicæ exterioris ventriculi, & naturæ interdum utilis est: toto genere præter naturam non est, ut sanguinis evacutio, sed quatenus vomitus oritur non cum tolerantia & conferentia ægri, à causa morbifica expultricem irritante, & violenter cogente. Nam vomitus duplex est, unus opus naturæ, per os superflua in ventriculo contenta expellens cum tolerantia & conferentia: alter non naturalis & symptomaticus naturæ inutilis, nimirùm motus depravatus ventriculi, dependens ab expultrice ipsius irritata, expellente præter naturam sensibiliter per os materiam in capacitate ventriculi contentam. Dico sensibiliter ad differentiam ructus. Causa hujus motus depravati, licet non accidat sine intemperie superius os ventriculi debilitante, &

De Vomitu.

Vomitus naturalis.

Vomitus morbosus.

Causæ vomitus.

 ad

ad vomitum proclive reddente; tamen quia in vomitu semper requiritur materia expultricem irritans, quæ per os sensibiliter evacuatur; præcipua igitur causa vomitus erit materia illa in ventriculo contenta supernatans, vergens ad superius os, facultatem expultricem ita stimulans, ut eam versus superiora expellat. Irritat autem expultricem materia, vel nimia copia, vel qualitate mordaci, vel substantiæ ratione: nam nimia cibi potusque copia in ventriculo supernatans, retentricem gravans suâ naturâ expultricem cogit per superiora sese evacuare, supernatant alimenta pinguia leviaque, aut ubi primò astringentia duraque præmittuntur, deindè exhibentur multa pinguia dulciaque, vel quia ventriculus multis flatibus refertus est, ut in hypochondriacis. Secundò vomitum excitat qualitas acris, mordax alimentorum aut humorum in ventriculo, venena & medicamenta acria assumpta, alimentorum autem qualitas vel naturalis est, vel acquisita, vitio concoctionis, veluti cum alimenta acida aut nidorosa redduntur, aut alio modo corrumpuntur: humores verò vitiosi expultricem irritantes potiss. sunt bilis flava vitellina, æruginosa, atra, aut pituita non naturalis, ut salsa, vel humor corruptus aut malignus, humor autem vitiosus aut in ventriculo genitus est, aut aliundè transmissus, nimirum vel a toto corpore, ut in febribus malignis, initiis paroxismorum & in crisibus, vel à parte aliqua primaria, ut à jecore, cerebro, intestinis, utero, renibus, &c Nam ex catarrho à capite ad ventriculum vomitus interdum oritur, deinde affecto jecore aut vesicula fellis sæpè portio vitiosæ materiæ in ventriculum irruens vomitum excitat, similiter longa inedia propter biliosos humores in ventriculum effusos: præterea vulnerato cerebro plerumque biliosi vomitus superveniunt. Accidit etiam vomitus

tus ex consensu læsis intestinis. Unde Ileos, renibus in nephritide, utero, &c. Tertiò fit etiam vomitus à materia contenta in ventriculo facultatem stimulante non tam qualitate, aut quantitate; quàm substantiæ ratione, quia aliena minimeque familiaris, aut utilis ventriculo, licet sua natura prava non sit; ac proinde ut supervacanea à natura expellitur: ita sanguis in ventriculum effusus vomitum excitat, pus, pituita dulcis, &c. Præterea externæ nonnullæ causæ, quatenus corpus & humores conturbant, vomitum excitant, ut graves fœdique odores, horrenda spectacula, motus vehementes, agitatio corporis, præcipuè navigatio, &c. proclives verò magis sunt ad vomitum, natura, aut ex morbo debiles, quibus os ventriculi magis exquisito sensu præditum est. Nausea inanis vomendi conatus ab iisdem causis oritur, sed levioribus, veluti si materia minus copiosa & acris sit, sed magis crassa, lenta & impacta, aut vaporosa, deinde os superius ventriculi non ita debile. In nausea propriè nihil eijcitur, verum post conatum ut plurimùm materia tenuis & aquea sponte ex ore profluit. Materia vomitum procreans dignoscitur, ex ructu, sapore doloris proprietate, ac etiam substantia & colore eorum, quæ vomitu rejiciuntur: si in ventriculo genita sit; præcessit prava victus ratio, gravitas aut dolor aliquis ventriculi, &c. sin ab aliis partibus confluxit, adsunt signa aliqua partis mandantis, &c, *Nausea.*

Ab iisdem causis totum ventriculum & utrumque os infestantibus oritur cholera, quæ ex Hipp; duplex constituitur; una arida, vehemens dolor cum inflammatione totius ventriculi sine vomitu alvique dejectione ab acri flatulento spiritu. Hæc cholera notha videtur, & à nonnullis ad iliacam passionem aut colicam reducitur. Altera est humida veraque cholera, quæ propriè definitur mo- *Cholera.* *Cholera arida.* *Cholera humida veraque.*

tus depravatus expultric's totius ventriculi materiam, quæ eam contristat & irritat per utrumque os expellentis. Pars primarió affecta est utrumque os ventriculi, deinde totus ventriculus. Causa, affectio dolorifica à materia vitiosa utrumque os afficiente. Materia illa, quæ sensum molestiæ inducendo expultricem stimulat, est non solum bilis flava, vitellina, &c. (unde cholera à Gnidiis medicis nomen accepisse putatur, licet Trallianus potius ab intestinis dici malit, quæ cholades Homerus vocat) sed etiam quælibet corruptio humorum. Gignuntur autem & coacervantur illi pravi & corrupti humores, aut in ventriculo ex pravis alimentis, ut sunt fungi, carnes porcellorum, fructus horarii, pepones, vel ex corruptione ciborum in ventriculo, aut circa primas venas, jecur, pancreas, &c. unde ad ventriculum transmittuntur, aliquando assumpto valido medicamento, ut helleboro, &c. quod sua natura humores violentur ad ventriculum attrahit. Ab his humoribus ventriculus graviter stimulatus ad excretionem insurgens humorem per utrumque os, sive vomitu alvique dejectione cum vehementi perturbatione expellere nititur, unde sitis, vehemens dolor, tandem animi defectio, aliaque symptomata gravissima.

Singultus. Singultus inter motus convulsivos numeratur, quia ex contractione & relaxatione compositus est, verum motus convulsivus propriè symptoma est instrumentorum facultatis animalis; singultus & vomitus naturalis: ac proindè singultus erit tantum motus quasi convulsivus. vomitui genere similis. Nam oritur singultus irritata expultrice ventriculi à materia tunicis infixa, quam ut valentius excutere queat, primùm refugiens, fibras tendit, deindè statim recollectis viribus easdem subito distringens, veluti arcus sagittas emittens ab

colli,

CAP. XI.

collisionem aëris sonitum edit. Quare erit singultus motus quasi convulsivus ventriculi cum sonitu, ortus ab expultrice irritata noxia tunicis ventriculi infixa celeri tensione & districtione fibrarum excludere nitente, Pars affecta ventriculus, sub quo œsophagus continetur, verum potissimum afficitur superius os affectu proprio, aut per consensum. Actio læsa est, primariò expultrix irritata; unde fibræ omnes quidem violenter contrahuntur, sed præcipuè transversæ. Causa fibras tendens, est inanitio, repletio aut qualitas rei mordacis tunicis infixæ. Inanitio oritur ex immodica evacuatione sanguinis, sudoris, alvi, &c. Repletio verò à copia materiæ tunicas gravante, & distendente, &c. ut in convulsione.

Definitio.

Pars affecta

Causa.

Humore verò mordax tunicis impactus, vel sola qualitate expultricem stimulans singultum edit, similiter venena acria assumpta, medicamenta aut alimenta acria, ut piper, &c. si fibris ingerantur: unde *Gal. Com. 39. Aph. 6.* singultum oriri dicit, si quis acre aliquid (ut piper) deglutiat, mox vinum bibat aquâ temperatum, devehens acria ad interiores fibras ventriculi. Excitatur etiam ex consensu aliarum partium, ut ex inflammatione jecoris, affectibus cerebri, uteri, febribus malignis, translato humore ad os ventriculi, aut à tetro vapore os ventriculi feriente, qualis oritur à vermibus, & in lethali vulvulo. Excitatur etiam singultus ab affectione ventriculum distendente, ut ex hernia intestinali in senibus, qui non curatur, nisi reposito in suum locum intestino, quod si violenter reponatur subitam mortem introducit: huc refertur compressio orificii ventriculi à costa contorta, cujus meminit Fernelius.

Post ventriculum sequuntur intestina, quæ licet aliarum concoctionum excrementa suscipiant & quasi

De intestinis.

quasi communis sentina totius corporis videantur; tamen primæ concoctioni peculiariter inserviunt.

Usus intestinorum.

Nam ventriculus cibum potumque assumptum in chylum convertit, deinde à ventriculo chylum intestina tenuia suscipiunt, distribuunt, & tamdiu continent, donec portio utilis pro sanguine gignendo per venas portæ à jecore exugatur; qua suscepta partem crassam & inutilem, quæ feces dicuntur, intestina crassa suscipiunt, & per anum foras extrudunt. Quare intestinorum duo præcipua officia sunt, chylum distribuere, & excrementa alvi detrudere, quibus additur utriusque muneris gratia vis quædam sentiens, quæ in tenuibus intestinis magis exquisita est, quàm in crassis. Læduntur hæ functiones, ut aliæ omnes tribus modis.

Symptomata intestinorum.

Ac primùm vitiatur chyli distributio si intestina nihil aut parum à ventriculo suscipiant abolita vel debilitata expultrice ventriculi, vel attractrice intestinorum: vel si chylum susceptum à ventriculo intestina justo tempore non retineant, sed prius per alvum ad crassa intestina descendant, quam venæ suo officio fungi queant; unde fluxus alvi chylosus; aut sursum violenter propellantur, ut in Ilio. * Secundò expulsio intestinorum aufertur, ubi nihil excrementi per anum foras detruditur, quæ omnimoda alvi suppressio dicitur; vel diminuitur quando pro assumptorum ratione pauca excernuntur tardè, & rarò ægrè, unde alvi astricto: vel excretio depravatur cum aliter fit, quàm secundum naturæ legem, nimirum, quando ea expelluntur, quæ expelli non debent, ut in lienteria, fluxu alvi chyloso aut sanguinolento; aut qualia non conveniunt, scilicet corrupta, fœtida, purulenta; aut quantum, id est, plus quàm per assumptorum ratione, ut in diarrhæa; aut alieno tempore veluti frequenter & assiduè, ut in omnibus magnis alvi fluxioni-

bus,

bus, aut modo non naturali nimirum per alvum cum dolore & torminibus, &c. ut in dyſſenteria aut motu periſtaltico ſurſum violenter, ut in Ilio & gravi colica. Tandem ſenſus, quo inteſtina prædita ſunt, interdum penitus tollitur ex paralyſi graviq; apoplexia; vel diminuitur ex torpore nervorum aut uſu narcoticorum; vel depravatur, ut in dolore inteſtinorum, qui pluribus modis fit peculiariter vehemens dolor tenuium inteſtinorum præcipuè Ilii. Iliacus, craſſorum inteſtinorum, ut coli, dolor colicus vocatur.

Morbi inteſtinorum. Oriuntur hæc ſymptomata inteſtinorum ex affectu proprio, aut per conſenſum; aliquando ab errore externo vitio aſſumptorum & humorum, ut in ventriculo dictum eſt. Morbi proprii ventriculi ſunt intemperies, Morbi inſtrumentales & communes. *Intemperies.* Intemperies inteſtinorum cujuſcunque generis eſſe poterit ſimplex, compoſita, ſine vel cum materia vel alluente inteſtina, vel impacta & in tumorem attollente, quæ dignoſcitur, ut in ventriculo.

Morbi conformationis inteſt: Morbi compoſitionis primum in conformatione ſunt ratione cavitatis, vel ſuperficiei: ratione cavitatis, nimia dilatatio, à relaxantibus, aperientibus, &c. aut anguſtia, quæ vel conſtipatio, ab aliquo tumore, ut inflammatione in ipſis inteſtinorum tunicis: vel compreſſio à tumore vicinarum partium incumbentium; vel obſtructio à fecibus craſſis, ſiccis, induratis, longoque tempore retentis ex alvi aſtrictione; aut à craſſo, viſcido, lento humore (qualis eſt pituita craſſa, vitrea, &c.) adhæreſcente tunicis inteſtinorum totam cavitatem, aut maximam ejus partem ſenſim implente. Humor iſte interdum in ipſo ventriculo & inteſtinis gignitur & coacervatur. debilitata concoctione ex alimentis craſſæ viſcidæ ſubſtantiæ, aliquando ab aliis parti-

bus potissimum à capite defluit. Crassus verò humor diu coercitus in cellulis coli intestini, vi caloris, primùm in materiam gypseam, deinde in calculos concrescere interdum solet. Morbi ratione superficiei; sunt asperitas & levitas. Exasperantur autem intestina acribus mordacibus humoribus defluentibus, & ab alimentis aut medicamentis detergentibus. Levigantur à viscida pituita interiorem superficiem oblinente, unde chylus & excrementa citò dilabuntur. Secundum genus morbi compositionis est in magnitudine vel diminuta, cum intestina valdè extenuantur, quod ex marasmo accidit; vel actu, ut tumor præter naturam.

Tumores intestin.

Accidunt aut intestinis tumores omnis generis, ut ventriculo, præcipuè inflationes à multis crassis flatulentis vaporibus, tunicis infarctis: deinde inflammatio, tumor calidus dolorificus adveniens cum febre continua, &c. Verum inflammatio crassa intestina frequentius infestat, quæ multa carne prædita sunt, ut rectum, unde inanis desidendi cupiditas, &c.

Tertiò obnoxia sunt intestina morbis in numero præcipuè aucto, ut vermibus, deinde calculis, ut jam dictum est,

Lumbrici.

Lumbrici autem sive vermes in compluribus partibus corporis gignuntur, sæpè in ulceribus sordidis proveniunt, sed nuspiam plures & frequentiores, quàm in intestinis. Considerantur diversimodi nonnunquam ut symptomata vitiatæ concoctionis, vel in genere excretorum & retentorum præter naturam; nonnunquam, ut causæ morbificæ, quatenus intestina obstruunt, mordent, pravas exhalationes suscitant, chylum absumunt, unde varii morbi: A Galeno aliisque compluribus gravioribus authoribus, ut morbi in numero aucto toto genere præter naturam. In numero aucto id, quod partem

præ

præsentia sua disponit, speciei constitutionem ingreditur vicemque formæ gerit, ac causæ continentis rationem habet; qua posita ponitur, sublata tollitur morbus.

Quare lumbrici sunt animalia toto genere præter naturam in intestinis genita ex crasso lento excrementitio humore putrescente a calore vivido; functiones intestinorum impedientia. Aristoteles *5. de Historia Ani. cap. 19.* vermes qui in animalibus gignuntur ἑλμίνθεις appellat, eorumque tria genera ponit, quorum unum est latorum, alterum rotundorum, quos *Galenus 14. Methodi* ἑλμίνθες propriè vocat; tertium parvorum rotundorumque in extremitate crassi intestini, qui ἀσκαρίδες nominantur. Deinde subjungit latos illos vermes, qui intestinis adhærescunt, parere quid simile cucumeris seminibus; quo indicio medici id genus lumbrici esse intelligunt; unde nonnulli existimarunt latos longosque illos gignere vermes parvos latosque, quos à similitudine cucurbitinos nominârunt. Verùm Fernelius aliique non pauci, longos latosq; non parere; sed ex parvis illis cucurbitinis unitis aut mira serie inter se cohærentibus longum latumque verum fasciæ instar oriri, & interdum tàm longè se extendere, ut per omnia præcipuè crassiora intestina extendatur. *Definitio lumbrici.* *Differentia*

Locus genrationis vermium, ut demonstrat Aristoteles, non est ventriculus, ubi viget ciborum concoctio; licet à ventriculo interdum sursum repant; sed intestina ubi sit segregatio: verum rotundi in tenuibus intestinis magis gignuntur, unde in ventriculum ascendunt; Ascarides in recto intestino: Lati longique in utrisque intestinis, sed præcipuè crassis interdum in cœco & cellulis coli. *Locus generationis.*

XI

Causæ vermium.

Materia ex qua generantur, non est biliosa aut melancholica (nam amara & acrida vermes necant) sed humor pituitosus, crassus lentus & excrementitius, qui dum à natura non regitur ob humiditatem facile putrescit. Suppeditant hanc materiam cruditates, crapula, nimia satietas, cibi qui facile putrescunt, succumque crassum, lentum gignunt, ut caseus, lac, legumina, fructus horarii, dulcesque, &c. Causa efficiens non est simplex putredo humoris excrementitii, ubi externo calore humidum substantificum in quo consistit calor connatus dissolvitur, & cum suo calore evocatur; sed in putrefactione, vivifica quædam ἀπόκρισις. Nam dum humor putrescit, & calor nativus in exitu est, ne deserto proprio subjecto planè intereat, superveniente vi quadam plastica & vivifica, quicquid benignioris materiæ adhuc superest, segregat, & ad novam generationem promovet, ac pro qualitate & quantitate materiæ novum animal efformat. Materia autem illa si fuerit pituita mucilaginosa intestina oblinens, oriuntur κειρίαι sive longi latique lumbrici; si fuerit in recto intestino vermiculi iis similes, qui in caseo putrido conspiciuntur, & quia assiduè ferè rectum intestinum pungunt & irritant, ἀσκαρίδες vocantur: sin materia crassa viscida, putrescens collecta fuerit in cavitate intestinorum præcipuè tenuium, oriuntur vermes rotundi longitudine ut plurimum unius, rarò duorum aut trium palmorum. Hi sæpè ad ventriculum ascendunt, & à ventriculo ad os sursum & nares interdum repunt & prosiliunt, puerosque præcipuè infestant. Paulus & Aetius latos lumbricos fieri volunt ex permutatione pelliculæ intrinsecus intestinis adnatæ in corpus quoddam vivum, sed per membranam illam adnatam non videntur intelligere propriam tunicam intesti-

testi-

testinorum, quæ ad vermium generationem planè inepta est, & lethalia symptomata induceret, sed humorem oblinentem intestina, membranæ ritu. Quò autem materia magis corrupta vitiosaque est, eò deteriores censentur. Præterea nascuntur vermes & in febribus & citra febres, differentes multitudine, magnitudine, calore, & temporibus morborum. Nam qui nascuntur in initiis morborum substantiam capiunt ex subjecta corruptione; circa statum ex malitia morbi, in declinatione ex permutatione morbi in melius, naturâ illos cum reliquis excrementis propellente, quod bonum indicium est: meliores censentur, minores, majoribus, pauci, multis, albi, rubris. Vermes ubi excitantur, varia gravissimaque symptomata excitant; quieti nullam conspicuam læsionem afferunt.

Symptomata vermium. Symptomata vermium sunt somnus inquietus cum saltu, tremore, dentium stridore, deinde pruritus narium, sicca tussis, pallor faciei, ventris distentio ad instar hydropicorum cum murmure, tensione, erosione potissimùm tempore inediæ, interdum fluxus alvi, vertigines, anhelitus fœtidus, &c. Peculiariter latorũ vermium symptomata sunt, inexpelbilis ciborũ appetentia, gracilitas corporis & atrophia, cum excrementis excernuntur nonnulla semini cucurbitæ similia. Rotundorum morsus vehemens ventris, tussicula valdè sicca frequensque, febris inordinata cum extremorum perfrictione, ubi in ventriculum ascendunt cardialgia, singultus, nausea, vomitus, ex consensu cordis, syncope cardiaca, &c Ex consensu cerebri vertigines, epilepsiæ, tremores, deliria, & dum dormiunt sæpè exiliunt cum clamore ac mox in somnum feruntur, &c. Ascaridum proprium est pruritus podicis molestissimus cum gravitate in dorso, stercoris graveolentia, &c.

Quarto

Morbi intestinorum in situ. *ἐντεροκήλη.* *βουβωνοκήλη* *ἐξόμφαλοι.*

Quartò laborant intestina quandoque morbo in consensu & situ, quando è suo loco exeunt, rupto aut laxato peritoneo, & vel in scrotum prolabuntur, unde ἐντεροκήλη vel ad inguina, unde βουβωνοκήλη; vel disrupto peritoneo circa umbilicum sub cutem prorumpunt, quod mulieribus nonnunquam in difficili partu contingit, &c.

Vulnera *Vlcera intestinorum.*

Tandem morbi communes intestinorum sunt vulnera, deinde ulcera genita, vel ex abscessu intestinorum disrupto vel ex materia acri mordaci, quæ vel statim erodit vel primùm detergendo exasperat, deinde sensim exulcerat: cujus generis sunt interdum acria alimenta, sed præcipuè medicamenta validè detergentia, & purgantia, ut colocynthis, scammonium, &c. Item affluxus bilis flavæ vitellinæ atræ salsæ, aut pituitæ aut humoris corrupti, acrisque, &c. Ex ulcere intestinorum oritur dyssenteria & tenesmus.

Morbi per consensum.

Hi sunt propriè intestinorum morbi cum intestinis cohæret anus, de cujus affectibus paulò post dicetur. Per consensum læditur functio intestinorum, ubi vim sentiendi per nervos sexti paris non accipiũt, vel bilem (qua ad excretionem irritantur) à vesicula fellis; aut ventriculus graviter affectus est; vel septum transversum musculique abdominis ad excrementa detrudenda non concurrant, &c.

Differentia colica, & Iliaca.

Restat nunc ut causas symptomatum intestinorum in specie considerēmus initio facto à colica & Iliaca. Utraque passio propriè dolores sunt intestinorum, sed differunt parte affecta, modo doloris, & symptomatum. Nam εἰλεὸς dolor est tenuium intestinorum & potiss. Ilei: Colica, crassorum, potissimum coli. Deinde dolores Iliaci multò periculosiores sunt colicis: Præterea in colica non ita frequens vomitus est, nec fœdus, pravusque, ut in Iliaca, à qua depravatur & attractrix & expultrix,

unde ob violentum motum intestinorum versus superiora, magnamque angustiam, nihil per inferiora descendit, aut multo minus multoque difficilius, quam in Colica. CAP. XI.

Est autem Colica propriè dolor intestinorum crassorum, proveniens à causa dolorifica. Causa autem dolorifica, est intemperies & continui solutio; verùm à nuda intemperie colica fieri non videtur, sed potius à continui solutione, aut intemperie cũ materia replente, distendente, mordente, &c. Causa verò continuum solvens juxta Paulum quadruplex est, una crassus pituitosus humor intra tunicas intestini, coli receptus, eas distendens, divellens, unde dolor terebrans, gravans cum vomitu interdum pituitoso. 2. crassus flatulentusque spiritus, impactus exitum non habens, unde dolor tensivus, errabundus sine gravitate. 3. Inflammatio intestini, unde omnium gravissima colicœ species, quæ in Ileum transitionem minatur, quæ dignoscitur dolore pulsante, suppressione urinæ & secum, febre acuta, fit nausea, vomitu bilis, quæ ægrum non levant. 4. Acres humores & mordaces, intestina erodentes; unde dolor pungens, sitis, ardor, febris, biliosæ dejectiones, &c. Huc refertur Colica ex assumpto veneno aut medicamento acri, ut Scammonio, Colocynthide, &c, Additur his 4 speciebus, obstructio à fecibus duris, aut à copia viscosæ materiæ, ut pituitæ vitreæ unde dolor gravans & distendens. Accidunt ventri dolores colico consimiles ex flatulento spiritu vel acribus humoribus peritoneo, & membranis conclusis, sæpè post febres, materia per crisin imperfectam eo translata, qui nullis medicamentis assumptis aut injectis expurgatur nec ut colici dolores fomentis digerentibus, & Anodynis mitigantur. Ejusmodi tormina & dolores, sicca hydrops consequi solet. 11. *Aph.* 4.

Colicæ causæ & differentiæ.

Colica Notha.

Εἰλεὸς

XI.

Passionis Iliacæ causa.

Εἴλεος Latinis Volvulus nomen habet ab Ileo intestino, aut quia accidit cum dolore, torminibus, vomitu & tumore ventris ad similitudinem chordæ involutæ, unde χορδάψος vocatur. Vomitus autem tàm fœdus & vehemens est, ut nonnulli in fine stercus & clysteres per superiora rejiciant. Est autem εἴλεος dolor intestinorum cũ vehementi fœdoque vomitu & tumore ventris ad similitudinem chordæ involutæ procedens affectu dolorifico intestina ad expellendum irritante quæ cum deorsum movere nequeant contractione fibrarum versus superiora humores & excrementa contenta retrudere, aut sursum violenter propellere coguntur. Contractis verò fibris intestinorum versus superiora, partes quò ano propriores sunt magis coarctantur, unde morituris aut in gravi Ileo podex ita astrictus est, ut neque specilli extremum suscipere possit. Pars affecta sunt plerumque intestina tenuia, præcipuè Ileum, unde nomen mutuatur aliquando crassa etiam intestina. Causa dolorum excitans & expultricem intestinorum stimulans est affectio dolorifica, ut morsus, erosio, distentio, &c. Deorsum verò expultrix movere non valet, quia pars dolens, pondus & acrimoniam humorum, aut excrementorum præterlabentium non sustinet, aut quia viæ ad anum obstructæ sunt, quare facultas irritata per contractionem fibrarum versus superiora motu peristaltico sursum primùm noxia protrudit, deinde ob violentiam motus quæcunquè intestinis continentur. Plerumque ileos fit ob inflammationem tenuis intestini ex contusione, plaga, vulnere, acervata potione frigida, sudãte adhuc corpore, &c. Deinde ab intestino in scrotum cum stercore devoluto, indeque violenter retruso ut inflammetur Præterea à veneni potione aut acribus & corruptis humori-

inoribus in tenuibus intestinis, ob feces induratas in crassis, & circa tenuia impactas, unde durities admota manu percipitur. Oriuntur corrupti humores ex continua ciborum corruptione, præcipuè si accipiantur multi variique & pingues, ad quos non consuevimus, &c. Familiaris affectio pueris est: senes si in eam incidant, ferè nunquam convalescunt, Multi ex dolore initio intereunt, aliquibus inflammatio suppuratur, & intestinum putrescit, eóque modo pereunt. Initio est dolor circumvolutus, stomachi exolutio, ructus inanes, nihil allevantes, cohibitio fecum, & flatuum, si augeatur affectio, omnia sursum feruntur primùm pituita & bilis cum spirandi difficultate, tandem feces vomitu rejiciuntur, anus astrictus est, lotium supprimitur, syncope subsequitur.

Symptomata Deiectionis alvi.

Quemadmodum ea, quæ ventriculum contristant & ad superius os vergunt, vomitus per superiora: ita quæ ad πύλωρον descendunt, & in intestinis continentur, dejectio alvi per inferiora expurgat. Verùm dejectio magis naturalis evacuatio est, & citra dejectionem nemo vitam transigere potest. Symptomata autem dejectionis sunt, ut diximus, *alvi suppressio, & profluvium.* Considerantur autem in dejectione primò tempus, an citò aut tardè: deinde modus excernendi, an rarò aut frequenter, an assiduè aut cum longa intermissione: tertiò quantitas dejectionis, an pauca aut copiosa: tandem qualitas & substantia illius, quod excernitur, an utile vel inutile. Dejectiones tardæ, raræ, paucæ; & cum longa intermissione, sub alvi astrictione: citæ, copiosæ, frequentes, assiduæ, & cum utile excernitur, sub alvi profluvio.

Causa citæ deiectionis.

Peculiariter citæ dejectionis, quæ debitum tempus anticipat, causæ sunt assumptorum copia, supra ventriculi vel capacitatem vel vires, vel utram-

que, ipsum ventriculum gravans, & ad expulsionem excitans: deinde punctio & morsus ab acribus alimentis vel excrementis: item irritatio à re aliena minusque familiari: Præterea assumptio alimentorum promptè delabentium per intestina, scilicet humidorum, graviumque, levi ambulatione subsequente, cum expultricis robore.

Causæ deiectionis tardæ.

Tardæ deiectiones à contrariis causis fiunt: verùm cum ad alvi deiectionem quatuor requisita sint: 1. ut excrementa qualitate, & copia expultricem stimulent. 2. ut stimulus ille sentiatur. 3. ut expultrix intestinorum ad feces expellendas insurgat. 4. ut concurrat motus musculorum, cùm abdominis tùm pectoris: quorum unum si desideretur, tardior fit deiectio, quàm pro naturæ modo: Igitur 4. erunt causæ tardæ deiectionis, una in excrementis, quia pauca sunt parum gravantia expultricem, ex cibis paucis, minimeqe excrementosis, aut quia per se acria & mordacia non sunt, aut quia stimulus, bilis flava, à vesicula fellis ad intestina non descẽdit quod ictericis evenit: deinde tardæ deiectiones fiunt, quia intestina non sentiunt stimulum; vel propter obtusum sensum ex medicamentis stupefacientibus; aut in morbis soporiferis; aut propter longam fecum retentionem; aut quia spiritus abducuntur gravissimis cogitationibus, aut vis sopita iacet somno, otio, &c. aut quia vehementior stimulus antecessit scilicet magna purgatio, acrius enema, &c. Tertiò fiunt etiam, tardæ deiectiones potiss. quia intestina ad expulsionem non insurgunt, facultate expultrice intestinorum valde debilitata, intemperie frigida sicca, vel impedita angustia viarum, nimirum obstructione à fecibus duris, aut excrementis crassis, lentisque adhærentibus, constipatione, compressione, aut tumoribus intestinorum, aut vicinarum partium,

item

item refrigeratione recti intestini, musculos ani coarctante: vel frustratâ facultate expultrice, quia excrementa non promptè delabuntur in intestina, ob ipsorum excrementorum duritiem, tenacitatem, præposterumque ciborum ordinem, scilicet quando astringentia humidis præmittuntur: deinde ob retentricis robur: nam excrementa diutius retenta, sicciora redduntur, & ad excretionem minus fiunt apta: Præterea ob immodicam vim attractricis jecoris & venarum, ob caliditatem, & violentas motiones corporis: tandem ob nimiam evacuationem per urinas, & per sudores, aut quia per habitum corporis excrementa nimium distribuuntur, & exhalant ob caliditatem & raritatem cutis & habitus corporis, unde *Hipp. 6. Epid.* cutis raritas, ventris densitas. Ultima causa tardæ dejectionis est, quia musculi abdominis & pectoris expulsionem naturalem non adjuvant, aut quia debiles sunt, ex longo morbo, aut evacuatione, aut quia vis non influit a cerebro, ut in apoplecticis: aut quia in ipsis, aut subjectis partibus est inflammatio, aut alius affectus dolorificus.

Paucæ & copiosæ dejectiones in comparatione ad ipsa assumpta alimenta dicuntur. Nam paucæ vocantur, quæ minores sunt, quàm pro multitudine assumptorum: copiosæ, contra. Paucæ dejectionis causa præcipua est vehemens distributio & digestio alimenti in corpus: qua non solum excrementa sicciora redduntur, sed etiam pauciora quàm pro alimentorum copiâ. Huic adde alimenta pauca, parumque excrementosa. Excitant vehementem digestionem & distributionem immodici labores, exercitia, immodica perspiratio, nimiaque corporis raritas & similia. *Causa paucæ deiectionis.*

Copiosæ dejectionis duæ sunt causæ: una defectus digestionis & distributionis alimenti in corpus; *Causa copiosæ deiectionis.*

pus: altera confluxus humorum à supernis partibus in ventrem. Deficit autem digestio alimenti in corpus ab omnibus causis à quibus perspiratio, & venarum suctus impeditur. Confluunt verò excrementa à supernis partibus jecore, cerebro, &c. in ventrem, propter facultatis retentricis imbecillitatem, vel expultricis validum motum: item ob alimenti excrementosi copiam.

Causæ assiduæ dejectionis.

Assiduæ dejectionis causæ tres potissimum sunt: 1. Imbecillitas retentricis ventriculi & intestinorum. 2. facultas expultrix intestinorum præter naturam irritata. 3. Resolutio musculorum sedis. Retentricis imbecillitas ex intemperie frigida humida potiss. oritur. Expultrix irritatur duobus modis: primùm propter vehementem ventriculi & intestinorum sensum, sive naturalem, sive præter naturam ex vlcere: deinde propter punctionem & morsum à rebus acribus, mordacibus, contentis in ventriculo. Ea contenta vel sunt alimenta, in ventriculo corrupta vel acria medicamenta, vel excrementa genita in ipsis intestinis, aut ex toto corpore, aut ex parte aliquâ, ut infra apparebit. Dejiciuntur naturaliter per alvum excrementa primæ concoctionis, nimirum feces, cum parte illa excrementorum secundæ concoctionis, quæ ad ventrem relegatur: præter naturam, læsa retentrice facultate intestinorum alimenta & humores crudi, aut corrupti per se, vel cum naturalibus excrementis & flatibus. Oriuntur autem hi humores vitio intestinorum, ventriculi, jecoris, lienis, aut totius corporis: unde diarrhæa, lienteria, cœliaca, dysenteria, Tenesmus, &c.

Profluvium alvi eiusque differentia.

Ac primum diarrhæa pro omni profluvio alvi communiter sumitur. Est autem profluvium alvi celer materiæ liquidæ per alvum exitus, propter depravatam expultricem aut retentricem intestinorum:

rũ. Materia illa aut est cibus, unde lienteria & cęliaca: aut chylus, unde fluxus chylosus: aut feces, unde fluxus stercoralis: aut sanguis simplex, vel cum pure, unde dysenteria: aut aliquid de substantia partium per colliquationem, unde fluxus colliquativus; aut humores excrementitii, nimirum biliosi, melancholici, pituitosi sinceri aut corrupti, unde diarrhæa proprissimè dicta.

Quare diarrhæa propriè erit frequens alvi dejectio humorum excrementitiorum, proveniens à debilitate retentricis, aut expultrice irritata copiâ, aut qualitate humoris defluentis in alvum. Causa autem prima fluxus alvi est, aut natura sola, aut natura irritata & coacta violenter à morbo: unde communitur diarrhæa, alia naturæ opus dicitur, alia symptomatica, opus morbi. In illa talia evacuantur, qualia evacuari oportet, id est, humores cocti & superati à natura, cum tolerantia & conferentia: In hac non evacuantur qualia oportet, sed cruda, vitiosaque, cum molestia, perturbatione, viriumque dejectione. Sub illa continetur non solum critica fluxio in ægris, à natura vincente morbum, sed etiam spontaneæ evacuationes in sanis, naturâ sese exonerante à superfluis humoribus. In symptomatica diarrhæa propriissimè dicta læditur vis expultrix aut retentrix intestinorum per se, aut vitio humorum pravorum affluentium: Et in ea considerantur primum materia ipsa quæ fluit, deinde pars mandans, à qua descendit ad intestina. Materia autem potissimum sunt humores excrementitii, biliosi, melancholici, aut pituitosi, aliquando corrupti, aut maligna qualitate affecti: unde diarrhæa alia biliosa, melancholica, pituitosa, &c. Defluunt verò humores ad intestina aliquando à ventriculo, ex corruptione ciborum, interdum à toto corpore. quod non solum in crisibus febrium *Diarrhæa.*

acutarum evenit, sed etiam in epidemicis diarrhæis: plerumque à parte aliqua peculiari, ut à capite, unde fluxus catarrhalis & pituitosus; vel à iecore, & vesicula fellis, unde diarrhæa biliosa: vel à liene, unde diarrhæa melancholica. Sub diarrhæa continetur à nonnullis profluvium alvi stercorale, à redundantia excrementorum, aut cibis excrementitiis, & corruptis in ventriculo: deinde fluxus alvi colliquativus, quæ diarrhæa συντηκτικὴ dicitur, orta ex colliquatione substantiæ corporis & humorum in venis, à valida intemperie solidarum partium calida, cum debilitate retentricis, qualis accidit in hectica, & pestilentialibus febribus, ubi materia pinguis, quasi adipe perfusa, per alvum deiicitur. Deinde lienteria & cæliaca: affectiones sunt stomachicæ: verùm lienteria duplex est: una legitima, altera notha, sub qua continetur cæliaca & fluxus chylosus. Lienteria propriè nomen habet à levitate intestinorum, verùm fluxus iste à sola levitate non fit, sed quia ventriculus non continet cibos concoquendos, unde non transmutati deiiciuntur: Proinde erit lienteria propriè dicta celer ciborum non transmutatorum per alvum transitus, orta à facultate retentrice ventriculi abolitâ. Causa præcipua est abolita functio retentricis, cibos non retinentis & complectentis, cuius ratione impeditur concoctio. Non complectitur ventriculus cibos, læsa retentrice per se intemperie frigida, humida, plerumque cum materia pituitosa in ventriculo genita, vel à cerebro transmissa, ventriculum relaxante, aliquando per accidens, expultrice ventriculi depravatâ, atque ita irritatâ, ut statim cibos assumtos deorsum propellat. Irritatur expultrix ulcere ventriculi & tenuium intestinorum: interdum à mordacibus humoribus in ventriculo; aut à maligna

Diarrhæa.

συντηκτικὴ.

Lienteria.

gna qualitate ventriculum afficiente, ex veneno assumpto, aut putredine humorum. Addit Paulus & Aëtius tertiam causam, scilicet cicatricem intestinorum tenuium post dysenteriæ curationem, unde non vera lienteria, sed fluxus tantum chylosus.

Cæliaca. Cæliaca à lienteria magnitudine differre videtur, levior enim est affectio, à leviori causa, in qua deiiciuntur humida excrementa, alimenta aliquomodo transmutata, ventriculo ob imbecillitatem retentricis non perfectè concoquente: Quare erit cæliaca assumptorum aliquomodo transmutatorum per alvum transitus, proveniens ex debilitate retentricis ventriculi. Debilitatur retentrix ab iisdem causis, ut in lienteria, sed levioribus. Fernelius profluvium chyli cæliacam vocat, quod non vitio ventriculi, sed intestinorum tenuium potissimum evenit, aut ob cicatricem relictam post dysenteriæ curationem, aut impeditâ chyli distributione propter obstructionem venarum mesaraicarum, & debilitatem attractricis venarum. *Fluxus chylosus.*

Dysenteria communiter sumpta. Dysenteria communiter pro omni sanguinolento fluxu alvi sumitur: sanguinolentus autem fluxus triplex est: unus ab ulceratione intestinorum, quæ dysenteria vera dicitur: cæteri tres fluxus hepatici sunt & dysenteriæ nothæ. Dysenteria autem propriè est deiectio cruenta cum torminib. ventris, orta ab exulceratione intestinorum. *Dysenteria propriè dicta.* Exulcerantur intestina, ut supra dictum est, præcipuè à materia acri abradente & erodente, qualis primùm est bilis flava, vitellina adusta, pituita salsa melancholica potiss. adusta, item humores corrupti aut prava qualitate inquinati aliquando à contagio, unde dysenteria Epidemica. Hi humores vel in ventriculo & intestinis gignuntur ex corruptione ciborum; sæpè ab aliis partibus transmittuntur; ut biliosi humores, à iecore & vesicula fellis, melancholici à liene; pituita

salsa à capite ex catarrho; interdum à toto corpore, omnibusque venis, ut in febribus malignis, &c. Ab his humoribus abraditur primum pinguedo intestinis adnata, undè exiguus sanguis exit; deinde superficies; tandem interiorem substantiam tunicæ invadit. Præterea exulcerantur intestina à medicamentis vehementer detergentibus, & purgantibus assumptis, vel clystere injectis qualia sunt colocynthis, elaterium, &c. ac ab alimentis acribus & corruptis. Differentiæ dysenteriæ sumuntur à parte affecta, & magnitudine exulcerationis. Pertinet dysenteria propriissimè dicta ad omnia intestina supra rectum: tenesmus ad rectum tantùm. Proindè in dysenteria exulceratio, aut est in intestinis tenuibus, & tum cruor cum excrementis perfectè miscetur: aut in crassis intestinis est, præcipuè in colo, & tum cruor & feces seorsum descendunt. Deinde pro magnitudine exulcerationis dysenteriæ tres gradus assignantur 1. quando exulceratio in superficie tantum intestinorum incipit, & pinguiā exiguo admodum cruore perfusa dejiciuntur: 2 quando abrasio altius nonnihil penetrat, ac fibræ ac ramenta cum copiosiori sanguine exeunt. 3. Quando frustula substantiæ carnosæ intestinorum, vi ulceris depascentis, egeruntur.

Differentiæ dysenteriæ.

τεινεσμὸς.

Tenesmus & dysenteria ab eodem affectu oriuntur, scilicet ab ulcere intestinorum: Differunt tamen sede affecta, ut supra dictum est: Deindè quòd dysenteria sit fluxus alvi, cum ventris torminibus, & à materia magis tenui & acri: Tenesmus egerendi cupiditas cum tensione & pondere recti intestini, quâ tamen præter mucosum & subcruentum nihil magnopere excernitur, orta ex ulcere recti intestini, à materia magis crassa, lenta, quæ difficulter excernitur & plurimum irritat.

Discernitur vera dysenteria à cæteris cruentis

tis dejectionibus, quod excretiones minutim & crebrò fiant, aliàs veri sanguinis, aliàs grumosi cum pinguedine, pure, fibris, aut ramentis intestinorum, semperque cum torminibus sive vehementi dolore ventris. Nam in aliis cruentis dejectionibus confertim per longiora intervalla multus sanguis sine torminibus & abrasionibus perfunditur; Has omnes Medici dysenterias nothas vocant, & communi nomine hepaticos fluxus: Nam magna copia sanguinis per alvum rejecta ab epate promanat. Igitur sub dysenteria notha cōtinetur hepatica fluxio propriissimè dicta, & cruenta dejectio propter magnam sanguinis copiam: hi fluxus ad jecur se habent, ut vomitus ad ventriculum, quia per easdem vias sanguis regurgitat, unde susceptus est. *Quomodo distinguitur vera dysenteria à notha.*

In dysenteria notha dejectio est, vel sanguinis sincerioris rubentis, vel nigrioris quam splendentis, vel tenuioris & aquosi: Quare tres erunt species dysenteriæ nothæ. Una excretio sanguinis sincerioris rubentis, vi & providentia naturæ separantis id, quod superfluum est: Nam natura robore virtutis expultricis sanguinem aliis per hæmorrhoidas; aliis per nares, mulieribus per uterum evacuat. His consuetis evacuationibus suppressis, deinde plethoricis, intermissis exercitiis, ac quoque iis, quib. membrum aliquod insigne mutilatum est, per circuitus dejectiones sanguinis per alvum contingere solent, pręcipuè verò ob redundantiam tantam sanguinis, gravantis hepar & vasa: Profunditur sæpè sanguinis apertis internis hæmorrhoidibus, sed sanguis ille ita copiosus non est, nec cum excrementis permiscetur. *Notha dysenteria tres species. 1. Fluxus sanguinis purioris.*

Deinde fluxus hepaticus propriè dictus est dejectio alvi cruenta, orta à facultate expultrice depravata aut attractrice & retentrice debilitata, cujus duæ species numerantur: una dejectio sanguinis *Fluxus hepaticus duplex.*

2. Fluxus sanguinis nigrioris.

nigrioris & splendentis, expultricem jecoris stimulantis, qui ita quodammodo ad jecur se habet, sicut fluxus chylosus ad ventriculum: oritur itaque talis dejectio, quia sanguis in jecore post sufficientem delectationem non distributus perassatur, aut putrescit, perassatus sanguis jecur mordens, gravansque vi expultricis jecoris & venarum, ad intestina detruditur.

3. Fluxus sanguinis sanguinis à debilitate iecoris.

Altera species hepatici fluxus est deiectio sanguinis aquosi, ad formam loturæ carnis recens mactatæ, orta ab insigni intemperie substantiæ iecoris vires eius labefactante & debilitante: hæc affectio ita se habet ad iecur; sicut stomachica affectio aut cæliaca ad ventriculum. Debilitatur autem interdum attractrix, & tum deiectiones magis chylosæ sunt, aliquando retentrix, quando chylus per venas attractus à iecore iusto tempore non retinetur, nec à vena cava attrahitur, sed ante perfectam concoctionem sanguis nondum elaboratus per easdem vias, undè chylus susceptus est, ad intestina delabitur, aut ab expultrice irritata vitio retentricis propellitur. Oritur imbecillitas alteratricis iecoris à quavis intemperie valida, vim & robur substantiæ iecoris labefactante, primariò ab intemperie frigidâ humidâ, quæ suâ naturâ alteratricem debilitat, crudumque sanguinem gignit, undè assiduæ deiectiones ad similitudinem loturæ carnis recens mactatæ, sine siti, morsu & dolore ventris: Deinde, ab intemperie calida cum putredine humorum, febrique lentâ; aut à iecoris inflammatione, substantiam eius debilitante & colliquante, undè sanguis primùm tenuis corruptus, hinc biliosus, acris, aliquando adustus gignitur, qui ad ventrem relegatus, deiectiones cruentas tenues, biliosas, graviter olentes, interdum melancholicas excitat, cum inappetentia, siti, aliquando morsu ventris: dico intemperiem

periem debilitantem iecur, quia hepate existente calidiore, excrementa fiunt dura, nisi adsit ipsius visceris & retentricis debilitas. Complicantur interdum hi affectus, teste *Galeno* 5. *de Locis affect.* c. 7. aut sese mutuò consequuntur, & initio nonnunquam ob frigidam intemperiem, tenuis, crudusque sanguis excernitur; deindè tractu temporis, ex putrefactione, febris lenta oritur, unde sanguis melancholicus, tandemq; bilis atra, sincera deiicitur.

Fluxus alvi purulentus.

Ad dysenteriam notham reduci poterit fluxus alvi purulentus sine torminibus, qualis accidit interdum in empyemate & suppuratione pectoris materia purulenta à pectore ad alvum transmissa, deinde ex abscessu ventriculi, iecoris, lienis & etiam mesenterii.

In mesenterium eiusque glandulas humores ex venis confluentes, varios tumores excitare solent; qui dolore vacant, quod pars sensu careat, & tam altè sepulti sunt, ut non nisi pressu animadvertantur: Ex humore autem frigido, initio mollis laxusq; tumor oritur, qui progressu temporis in scirrhum induratur.

Ex humore calido inflammatio, quæ ex febricula lenta, siti cum gravitate deprehenditur; ac in abscessum plerumq; terminatur, ex quo primùm sanies rubra, hinc pus album per venas ad intestina relegatur, magnaque copia sine torminibus per alvum evacuatur. De causis flatuum & symptomatibus flatuum retentionem & expulsionem consequentibus supra dictum est.

De Ani vitiis.

Terminantur intestina in ano, per quem excrementa deiiciuntur, ideò de ani vitiis hîc quoque dicemus. Componitur anus ex intestini extrema parte; deinde tribus musculis quorum duo ingerendi conatu anum foras impulsum in propriam

sedem retrahunt, tertius σφιγκτὴρ exitum intestini claudit, ad tempus opportunum nobis desidendi, ne feces nobis invitis exeant: His adduntur venæ duplices, interiores à ramo splenico venæ portæ, exteriores à vena cava, quibus permiscentur nonnulli ramuli à vena porta.

Symptomata Ani.

Officium ani est feces in intestinis pro libitu continere & foràs extrudere. Læditur igitur hæc actio si nobis invitis quocunque tempore profluant, ac anus procidat, ob resolutionem, vel foràs extrudi nequeant, ob convulsionem, aut angustiam ani, à tumore; vel difficulter cum dolore & molestia feces per anum exeant propter inflammationem, ulcus, rhagades, tubercula, ut condylomata, thymi, ficus, hæmorrhoides cœcas, &c.

Resolutio musculorũ ani.

Resolutio autem si accidat musculo claudente anum, feces nobis invitis exeunt, si cæteris duobus musculis, ani procidentia oritur.

Convulsio

Convulsio verò sphincteris alvi dejectionem impedit; aliorum duorum musculorum anum ita sursum retrahit, ut in egerendi conatu foràs impelli nequeat. Resolvuntur musculi ani aliquando ex affectu proprio scilicet valida intemperie frigida humida cum materia pituitosa, interdum per consensum affectis nervis, qui ad musculos ani surculos mittunt.

Inflammatio ani.

Inflammatio ani oritur ex influxu humoris calidi, concitati à multa dura equitatione, & non rarò consequitur alios ani affectus, ut hæmorrhoidas clausas, rimas, &c. In his dolor acerbus est febrisque, & alvus difficulter aut summo cũ dolore dejicitur, aut planè supprimitur, & ob vicinitatem vesica in consensum trahitur; Inflammatio si ad suppurationem tendat, ulcus purulentum relinquitur, unde sæpè fistula, quæ interdum rectum intestinum perforat, & ad vesicam penetrat.

Vlcus ani.

Sub

Sub genere ulcerum continentur rhagades fissuræ in extremitate ani. Nam ulcuscula sunt oblonga cum ardore & dolore orta ab humore erodente aut siccante, aliquando à fecibus duris & propter condylomatum inflammationem, si partes circumfluæ rumpantur. *Rhagades*

Condylomata autem propriè sunt tubercula rugarum ani ad similitudinem eminentiarum in articulis, dum manus clauduntur, quæ κόνδυλοι vocantur, orta à confluentibus vitiosis humoribus, hæc tubercula interdum mollia sunt sine inflammatione, aliquando dolorifica cum inflammatione. *Condylomata.*

Thymi verò sive mariscæ, sunt tubercula carnosa, oblonga quasi verrucæ, ad cutem tenuia supra lata, subrubra, aspera, florem thymi referentia, unde nomen sortiuntur, quæ cum vulnerantur amplius, quàm pro magnitudine sanguinem profundunt, genita à melancholico sanguine, cui aliquid acris humoris permixtum est, aut ex melancholia adusta; plerumque propter attritionem sedis, verùm thymi alii parvi simpliciter dicti, alii magni, qui ex similitudine ficus propriè appellatur. Deinde thymi benigni sunt nimirum carunculæ parvæ, asperæ albicantis aut subrubri coloris sine dolore; alii maligni qui duriores, asperiores, majores sunt, coloris subnigri aut liuidi cum dolore pungente, naturam cancri referentes: *Thymi.*

Tandem ratione venarum ani non solum ipse anus vehementissimis doloribus tentatur; dum repletæ distenduntur, inflammantur, aut exulcerantur, sed etiam vires omnes corporis eneruantur variique morbi frigidi oriuntur ex earum nimia apertione, quia immodica sanguinis copia profunditur. Quæ omnes affectiones sub nomine hæmorrhoidum continentur. *Ficus;*

Nam

Hæmorrhoides. Nam communiter hæmorrhoides ſunt fluxus ſanguinis per venas ani, aut tumor in illis ex affluxu craſſi ſanguinis. Verùm propriè hæmorrhoides ſunt fluxus ſanguinis ex apertione venarum; Pars affecta ſunt venæ ani, quæ duplices ſunt, ut diximus, exteriores à vena cava, interiores à ramo ſplenico venæ portæ, unde hæmorrhoides, aliæ externæ, quæ foris conſpiciuntur; aliæ internæ, quæ intus latent.

Cauſa eſt vaſorum apertio & intumeſcentia; quare hæmorrhoides aliæ apertæ ſunt, quæ ſanguinem fundunt, aliæ cœcæ, quæ tument, ſæpeque dolent, ac nihil ſanguinis emittunt. *Differentiæ hæmorrhoidum.* Fluxus ſanguinis quidem eſt ſymptoma excretorum toto genere præter naturam, attamen hæc evacuatio ſanguinis, quia in multis ſalutaris eſt, nimirum quando opportunè fit, ſive ſponte à natura per vices jecur & venoſum genus à melancholico ſanguine, & plenitudine evacuatur, cum tolerantia & conferentia; id tum opus naturæ eſt, & non ſymptoma, ut fluxus menſtruorum. Nam hoc modo natura multos morbos præſentes ex melancholia & plenitudine curat, & ab imminentibus tuetur: evacuant enim internæ hæmorrhoides melancholicum fæculentum ſanguinem à jecore, liene, venis meſaraicis, &c. Externæ verò ſæpius plenitudinem totius corporis ex vena cava, unde ſanguis magis purus coctusque exit, non rarò melancholicum ſanguinem à liene, &c. per exiguos ramulos venæ portæ, qui permiſcentur ramulis à vena cava derivatis. Quare qui aſſueti ſunt his opportunis evacuationibus per hæmorrhoides, læduntur non ſolum ſi modum excedant, ſed etiam ſi præter conſuetudinem parcius fluant, & ſupprimantur aut intumeſcant. Igitur ſymptomata hæmorrhoidum ſunt immodica ſanguinis profuſio, deinde præter conſuetudinem ſuppreſſio,

par-

parciorque fluxus ac etiam in tumescentia, &c. In profluxu sanguinis tria considerantur, facultas fluxionem concitans, deinde materia profluens, tertiò instrumenta, à quibus & per quæ fluunt. Quare causæ hæmorrhoidum erunt, vel in facultate præcipuè expultrice & retentrice, vel in sanguine, vel in instrumentis: itaque immoderati fluxus hæmorrhoidum causæ sunt, expultrix non modo venarum, sed etiam iecoris aliorumque viscerum vehementer irritata, aut retentrix debilitata, deinde sanguinis copia, tenuitas & acrimonia, tertiò venarum laxitas, raritas, immodica apertio, erosio, disruptio. Nam sæpè iecur visceraque affecta, ad hæmorrhoides, venas maximè ignobiles, debilesque vitiosos suos humores deponunt, potissimum si lienis tanta sit debilitas ut fæculentum sanguinem ad se non alliciat. Irritant autem violenter expultricem nimia sanguinis copia aut acrimonia, commotio humorum, usus medicamentorum acrium validè purgantium aut aperientiũ. Debilitatur retentrix venarũ propter relaxationem orificiorum ab humectantibus, &c. vel erosionẽ ab acribus humoribus aut ulcere ani, vel vulnus & plagam &c. Accidit ut naturâ etiam invitâ sanguis effluat ob tenuitatem, quando serosus, aquosus aut biliosus est vasa rara laxaque. A cõtrariis causis fit hęmorrhoidum suppressio, nimirum à debilitate facultatis expultricis iecoris plerumque viscerum & venarum. Deinde sanguinis paucitate, crassitie, viscidìtate ac etiam aversione ad alias partes, ut ad nares, uterum, &c tertiò constipatione ac angustia orificiorum venarum ani, ab astringentibus, refrigerantibus, exiccantibus &c. Propter angustiam autem non solum fluxus supprimitur, sed etiam ipsæ venæ dum à sanguine crasso impacto dilatantur, in tumorem attolluntur, interdum cum inflammatione, unde cœcæ hæmorrhoides gignuntur.

Cap. XII:

De Causis læsæ sanguificationis & nutritionis.

CHyli utiliorem partem, jecur per ramos venæ portæ à ventriculo tenuibusque intestinis exugit, & in sanguinem, alimentum toti commune transmutat. Est autem jecur sedes animæ vegetantis principium venarum, officina sanguinis. Nā in substantia valde eius sāguinea radicatio est venæ portæ & cavæ, sanguinisque elaboratio. Ad sanguinis verò elaborationem & distributionem, quatuor ministrantibus facultatibus utitur. Nam per venas portæ chylum attrahit, & attractum tamdiu continet, donec insita proprietate in perfectum sanguinem transmutaverit, quo tempore separato excremento bilioso ad vesiculam fellis; melancholico ad lienem; purum sanguinem cum vesiculo sero in venam cavam detrudit, ubi à renibus percolatur.

Vsus Vesiculæ fellis.

Quare ad actiones inculpatas perficiendas indiget jecur utili ministerio non solū venæ portæ, quæ chylum ab intestinis & ventriculo exugit & venæ cavæ, quæ sanguinem elaboratum in totum corpus distribuit, sed etiam vesiculæ fellis, quæ excrementum biliosum allicit & ad duodenum intestinum expellit; lienis qui sanguinem feculentum attrahit, digerit, conficit, quod superfluum est, expellit, &c.

Lienis.

Præcipuè autem functio jecoris est sangvificatio: Nam cæteræ gratia sanguificationis sunt, quibus læsis sanguis sufficiens, aut competens pro naturæ modo non generatur.

Quare

Quare læditur ſanguificatio non ſolum læſa facultate alteratrice, ſed etiam attractrice, retentrice, vel expultrice jecoris & venarum; ſingulæ harum functionum tripliciter læduntur, ſemperque vitia ſecundæ concoctionis vitiis primæ correſpondent, ut tertiæ vitiis ſecundæ & à ſimilibus cauſis fiunt. Primùm autem abolita ſanguificatio, eſt ubi ſanguis non generatur, aut loco ſanguinis aquoſus humor qualis in aſcite, deinde diminuta quando aut parum boni ſanguinis gignitur, unde atrophia, aut qui generatur ſemicoctus eſt, qualis eſt in cachexia, anaſarca, fluxu hepatico à frigida cauſa &c. Tertiò depravata ſanguificatio, ubi gignitur ſanguis impurus, vitioſus, ut bilioſus, melancholicus aduſtus, &c. qui coacervatus circa viſcera primasque venas, hypochondriacam affectionem, &c. in venis, cacochymiæ varias ſpecies facit, unde cacotrophia, &c.

CAP. XII.

Symptomata iecoris.

Symptomata alteratricis.

Accidunt hæc eadem ſymptomata ſecundariò vitio cæterarum trium facultatum, quæ alteratrici miniſtrant. Læditur autem attractrix facultas & ἀνάδοσις, ubi jecur pro ſanguinis generatione nihil per venas meſaraicas attrahit, aut non juſta quantitate, unde facultas concoctrix fruſtrata nihil, vel parum ſanguinis gignit: aut depravatè ſive immodicè attrahit, ita ut humiditatem quoque ſecum exugat, ex qua gignitur ſanguis vitioſus. Deinde facultas retentrix læditur, quando materiam attractam non continet, aut non debito tempore, unde ſanguis crudus, aquoſus, &c. qualis in fluxu hepatico, aut depravatè & ultra juſtum tempus ita ut aduratur, &c. Tandem expultrix læditur ſi bilioſum aut melancholicum excrementum à ſanguine non ſecernat, ſive veſicula fellis bilioſum, lien melancholicum non ſuſcipiat & attrahat, unde cacochymia

Sympt: attractricis.

Retentricis.

Sympt: expultricis.

CAP. XII.

chymia, icterus, &c. vel si sanguinem post concoctionem & sufficientem delectationem in venam cavam non detrudat, & vena cava non attrahat, quare in jecore ultra tempus permanens aduritur aut putrescit, deindè ad intestina sæpè propellitur ut in fluxu hepatico dictum est, Qui magnâ debilitate jecoris laborant, hepatici vocantur.

Symptom: nutritionis.

Ob principatum læsiones jecoris toti corpori communicantur, vitio sanguinis nutritio quoque læditur, quæ omnium naturalium maximè necessaria est, cui cæteræ subserviunt. Sub nutritione comprehendimus nutrimenti appositionem sub halitus specie, deindè agglutinationem, tertiò assimilationem, quæ reipsa à nutritione non differt.

Quare si una harum trium desideretur, læsa erit nutritio, veluti ubi parum, nihil sanguinis partibus apponitur & agglutinatur, atrophia oritur, quando sanguis appositus & agglutinatus non perfectè assimilatur, cacotrophia. Nam nutritio, quæ prorsus non fit, aut infra justum modum Atrophia; quæ depravatè & vitiose, cacotrophia appellatur, sub qua continetur vitiligo, Elephantiasis, scabies, &c.

Huc etiam referri poterunt omnes affectus, qui fiunt ab humore vitioso effuso in habitum corporis, qui aut sub vaporis specie non apponitur, aut non perfectè agglutinatur & assimilatur, ut cachexia, hydrops, icterus, &c. Nam excrementa & humores vitiosi collecti in venis pro sua qualitate cacochymiam gignunt, in corporis habitu varia symptomata & morbus excitant, veluti bilis flava non expurgata, sed effusa in habitum corporis icterum propriè dictum, in parte coacervata Erysipelas: melancholicus succus in habitum corporis effusus icterum nigrum, in parte scirrhũ exquisitum, melancholia adusta in toto Elephantiasin, in parte cancrum

crum ulceraque cancrosa; pituita naturalis in toto, Anasarcam, in parte œdema; pituita salsa scabiem, serosus humor in capacitate abdominis ascitem, in parte phlyctenas. Mixti humores inter se & cum sanguine mixtas affectiones producunt.

Causæ symptom. iecoris. Causa læsæ sanguificationis ac symptomatum omnium jecoris, est frustratio facultatis ex affectu proprio, aut ab externo errore vitio chyli, vel quia destituitur utili ministerio venarum, lienis, vesiculæ fellis, &c. Jecur omni ferè morborum genere laborare poterit, quorum præcipui sunt intemperies, quę facultates in sua substantia labefactant. Deinde obstructiones, tumores, ut inflammationes, scirrhi, abscessus, ac ulcera, quæ functiones propriè impediunt. Nam debilitas jecoris, à qua ægri hepatici propriè dicuntur, oritur ab intemperie citra tumorem continui solutionem, aliumvè manifestum affectum: hepatica verò affectio ita ad jecur se habet, ut stomachica & cæliaca ad ventriculum. *Morbi iecoris.*

Intemperies. Intemperies autem jecoris est simplex vel composita sine vel cum humore intemperiem fovente, aliquando cũ vapore, simplex sola diu non subsistit nec sine materia. Verùm non omnis intemperies jecoris hepaticos efficit, sed quæ harmoniam & naturalem temperiẽ substantiæ hepatis dissolvit. Quare intemperies aliæ jecur & humores contentos pro sua qualitate tantum alterant, aliæ simul harmoniã substantiæ ejusdem dissolvunt: Illa si calida fuerit, calidos adustos humores gignit, inappetentiam ciborum, sitim, febres, vomitus biliosos, extremorum calorẽ, &c efficit frigida contraria nempe pituitosum crudumque sanguinem, &c. In sicca intemperie humores & excrementa sicciora redduntur, corpus aridum ægriq; magis sitiunt, &c. In humida contraria, &c.

Debilitas iecoris. Intemperies istæ si invaluerint & harmoniam substantiæ sive naturalem eius temperiem dissol-

CAP. XII.

verè cœperint, imbecillitas hepatis, sive hepatica affectio oritur. Est autem imbecillitas hepatis defectus in propriis ipsius functionibus proveniens à quavis insigni intemperie naturalem substantiæ jecoris temperiem labefactante & dissolvente: Causa proxima est insignis intemperis substantiæ jecoris. Nam ut naturalis temperies robur substantiæ & vires integras conservat, ita intemperies illam naturalem temperiem corrumpens, imbecillitatem virium efficit. Intemperies ista est cujuscunque generis maximè in qualitatibus activis & frequentius cum pravo humore aut tetro vapore substantiam iecoris contaminante.

Debilitatis omnium & singularum facultatũ causa.

Facultates jecoris propriæ sunt quatuor, ut diximus, quæ si maximus sit recessus â naturali statu, ita ut proportio temperamenti destruatur & amittatur, omnes ex æquo debilitantur, sin tantus non sit pro varia transmutatione intemperie, una facultas magis labefactatur, & nunc concoctrix, nunc attractrix, aut retentrix, aliquando expultrix. Attractrix autem si debili sit, jecur per venas meseraicas parum, aut nihil chyli attrahit, & alvus liquida chylosa dejicit, nullo existente vitio in ventriculo & intestinis, aut obstructione in venis portæ: ubi retentrix infirma est per alvum quandoque aquosus sanguis aut liquida loturæ carnis recens mactatæ similia rejiciuntur, in progressu sæpè sanguis liquidus spontè exit per nares, uterum, hæmorrhoides, sputa, interdum ex venis in extrema cute. Excretrix si infirma sit, excrementitios humores à sanguine non secernit, ut dictum est, unde cachexia, &c,

Debilitas alteratricis.

Sin alteratrix vis languet, & ob intemperiem in concoquendo aberrat, cruditates corruptionesque fiunt, & irritata expultrice, initio sanguinolenta, tenuia & diluta dejiciuntur, deindè crassiora, color

lor naturalis mutatur, pedes intumeſcunt, &c. Ab intemperie calida colliquationes fiunt primùm humorum, deinde carnis ipſius jecoris, ex qua initio tenuia bilioſa acria, poſt fœtida, craſſa ſatis colorata, aliquando nigra dejiciuntur, febris intenſa adeſt, vomitus ſæpè bilioſus, virulentus, color faciei & corporis flavus eſt, urina rufa, pulſus celer, ſitis, inappetentia ciborum, &c. Ab intemperie frigida dejectiones, nec ita multæ, nec aſſiduæ fiunt, ut in calida & ſæpè alvus cum ſuppreſſa videtur repente copioſà profundit, initio liquida aquoſa, deindè varii colores, interdum craſſa quaſi fæcem ſanguinis, ſed nec acria, nec graviter olētia, niſi jam humor putreſcere cœperit: In hac, febris nulla aut languida color faciei pallidus aut albus, urina alba tenuis pulſus tardus, ſitis nulla, appetentia ciborum major. Ab intemperie humida facies non concidit, oculi tumidi ſunt, excrementa liquidiora & copioſiora, ſitis nulla, &c. In ſicca contraria omnia.

Secundò accidit jecori, vaſorum anguſtia, diſtributionem alimenti impediens, quæ vel obſtructio eſt à materia cavitatem occupante, vel conſtipatio aut compreſſio à tumore coarctante aut comprimente. Frequentiſſimè obſtructione tentatur, quod exilibus & anguſtiſſimis radicibus venæ portæ & cavæ intertextum ſit per quas ſanguis defertur. *Anguſtia iecoris.*

Obſtructio autem eſt anguſtia venarum jecoris, diſtributionem alimenti impediens, orta à materia cavitatem earum occupante. Pars affecta eſt hepar, ſecundum vaſa, quæ vel ſunt venæ portæ in cava parte, jecoris præcipuè, vel venę cavæ in gibba parte, unde obſtructio alia in gibba, alia in cava. *Obſtructio.*

Cauſa obſtruens interdum eſt vapor craſſus, flatulentus, qui facilè non diſcutitur, plerumque humor craſſus, vel calidus, qualis eſt bilis flava, quæ *Cauſa obſtruct.*

XI. propter obstructionem vesicæ fellis in iecore diu detenta crassescit; unde periculosissimæ obstructiones, vel frigidus, crassus, viscidus, ut crudus pituitosus, aut melancholicus, ortus ex alimentis viscidi crassi succi qualia sunt, carnes & pisces salsi & fumo indurati, lac caseus, legumina, crassa vina & cerevisiæ crudæ, &c. interdum vitio ventriculi, qui crudum aut vitiosum chylum gignit, aut ex catarrho à capite ad ventriculum, aut ex liene vel utero affecto humorem suscipit, aut suppressione consuetæ evacuationis, vel ex toto corpore feruntur humores vitiosi ad iecur, quia debile est, aut vi caloris & doloris attrahit, aut ob externum errorem in victu, quando à cibo statim, exercitiis, balneis aliisquè utuntur, quæ crudos succos in venas rapiunt. Accedit hic usus intempestivus alimẽtorum aut medicamentorum astringentium. Ad obstructiones iecoris proclives sunt, qui angustas venas habent, si crassa victus ratione utantur.

Signa obstruct.

Signa obstructionis sunt sensus tensionis aut gravitatis in dextro hypochondrio, precipuè cum spiritus magna fit attractio, aut cum à cibo exercentur, quod si à vapore flatulento orta sit, maior intensio, & dolor percipitur; si ab humore maior sensus gravitatis; sine febre humorem frigidum arguit, nisi iam putrescere inceperit. Obstructio insignis si convexam partem occupaverit, tensio exterius sentitur, dum contrectatur & difficultas respirationis maior dum loca sublimia scandunt. Ex diuturna obstructione inflammatio aut tumor aliquis sæpè exoritur.

Tumores iecoris.

Infestatur iecur variis tumoribus pro varietate humoris, qui ex venis in meatus substantiæ iecoris effusus, eos implet, & impactus distendit; sanguis enim, phlegmonem; bilis, erysipelas; melancholia, scirrhum non exquisitum, &c. Verùm

Gale-

Galenus 4. de præs. ex pulsibus in jecore œdemata fieri non arbitratur, quod ab ipsius calore tenuis pituita facile digeratur.

Adduntur his primùm hydatides, id est, vesiculæ aquæ plenæ in membrana jecur ambiente quib. ruptis hydrops oritur. Deinde tumor magnus ex materia collecta intra membranas jecur ambientes, quę interdum est vapor crassus, flatulentus genitus ex cruditatibus, &c. unde magna distentio & dolor sine gravitate, deinde citò incipit, facilè discutitur, aliquando humor vitiosus a substantia jecoris excussus, & intra membranas eius coërcitus, qui non facile discutitur, ex quo major gravitatis sensus, &c. *Tumor in membrana iecoris.*

Jecur inflammatione & scirrho frequentiùs tentatur, quàm alio tumore. Veteres ut eos, qui inflammatione pulmonis laborant, peripneumoniacos, ita qui inflammatione iecoris hepaticos vocarunt: Verum nunc illi hepatici propriè appellantur, qui imbecillitate iecoris afficiuntur, & ipsa inflammatio iecoris à nonnullis hepatites. Est autem inflammatio iecoris tumor calidus, ortus ex sanguine impacto, & putrescente in substantia iecoris, adveniens cum febre continua dolore ac sensu magni ponderis gravitatis in dextro hypochondrio, &c. Sub calido tumore comprehendimus hic phlegmonem exquisitam ex puro sanguine, vel notham, ut erysipilatodes, œdematodes, scirrhodes ex sanguine redundante, cum bile vel pituita, vel melancholia, item Erysipelas phlegmonides ex bile redundante cum sanguine. *Inflammatio.*

Inflammatio iecoris oritur nō aliter, quàm in aliis partibus. Præcipua enim causa est influxus sanguinis maior, quā pars exigit, ubi humor è vasis in spatia iecoris inania effusus ea implet; sanguis verò impactus dū putrescit & inflammatur, substantiam iecoris labefactat & corrumpit. Causa excitans fluxiones, est *Causa inflammationis.*

XII. ſanguinis copia aut tenuitas & acrimonia, ac commoto humorum in venis, plerumq; ab externis cauſis, deinde quia ratione doloris aut caloris jecur attrahit, vel imbecillitatis fluxiones à toto vel parte concitatas facilè ſuſcipit. Ab his inflammatur rarò totum jecur, plerumque pars gibba, aut cava.

Signa. Dignoſcitur inflammatio jecoris primùm ex febre continua, quæ noctu potiſſimum affligit, rariùs acceſſiones habet, & eò ſemper ardentior; quò inflammatio Eryſipelatis magis particeps; remiſſior à ſanguine pituitoſo aut melancholico: Quare ratione caloris & febris lingua rubra, aut nigra, aſperaque redditur, ſitis, faſtidium ciborum, nauſea, vomitus, pulſus celer, frequens ac etiam denſus & aliquo modo durus oritur, &c. Deindè tumor & renitentia in ſiniſtro hypochondrio percipitur cum dolore, ſenſuque gravis ponderis hepatis deorſùm inclinantis, diaphragma præcordia retrahentis, qualis dolor ad jugulum interdum pertingit propter pleuram, quæ cum diaphragmate divellitur, aut venam cavam, quæ violentius intenditur; oriturque reſpiratio parva, crebra, per intervalla magna; tuſſis ſicca, & inanis, his additur coloris corporis mutatio &c. Ubi pars cava inflammatur dolor magis gravans eſt, & ventriculus in conſenſum trahitur; & nauſea, vomitus, ſitis, ſingultus magis affligit, ſi virtus debilis ſit, fluxus hepatis conſequitur, Sin gibba iecoris afficiatur, ob ligamenta, quibus diaphragmati & dorſo alligatur, pectus magis in conſenſum trahitur, & dolor magis punctorius eſt, ac ad dorſum acutior, reſpiratio difficilior, tuſſis gravior, tumor iecoris contactu facilius deprehenditur, urinæ rufæ ſunt, &c.

Quomodo diſtinguitur inflam. Accidit nonnunquàm, ut muſculi iecori incumbentes inflammentur, quare nonnulli decepti eam jecoris inflammationē eſſe putant; diſtinguuntur

Cap XII.

tur tamen, quia jecoris tumor rotundus & circumscriptus ad figuram jecoris est, & major apparet corpore ad sinistrum latus inclinato; minor rursus ad dextrum devoluto; & cutis incumbens naturali modo conspicitur. At musculorum tumor oblongus est juxta musculi longitudinem magisque eminet, cutis incumbens circumtenditur, dolor quidem vehementior, sed febris minor cæteraque symptomata. *...matio iecoris & musculorum abdominis.*

Deinde ob symptomatum similitudinem à pleuritide jecoris inflammatio non facilè interdum discernitur, verùm in pleuritide dolor magis punctorius est sine sensu magni ponderis in dextro hypochondrio, respiratio difficilior, tussis vehementior non semper sicca, sed ut plurimùm cum sputo colorato, pulsusque durior, magisque serratilis, coloris corporis nulla mutatio, supra oppositum latus facilis decubitus, &c. *Quomodo distinguatur à pleuritide?*

Inflammatio jecoris malum gravissimum & periculosissimum, unicaque spes salutis, virium robur. Terminatur autem sæpè immediatè ad mortem aut in tabem, hydropem, &c. Aliquando post concoctionem criticè ad salutem per hæmorrhagiam, dextræ naris, sudores, &c. rariùs tota inflammatio discutitur, sæpiùs decussa aut expressa parte tenuiore materiæ, in scirrhum terminatur, ut mox dicetur. Non rarò inflammatio in abscessum aut suppurationem vertitur; ex quo disrupto pus exit. Suppuratio autem quando fit, febres & dolores augentur, rigores nullo ordine fiunt, &c. quæ confecto pure se remittunt; sed vires multo debiliores relinquntur. Disrupto abscessu pus confertim effluens, ubi vires valdè debiles sunt, subitam mortem affert, sin non ita debiles & abscessus in cava jecoris ruptus sit, per alvum & vomitum pus magis profunditur, in gibba per urinas potius, ac post ru- *Quomodo terminetur inflammatio?* *Abscessus iecoris.*

ptum abſceſſum ulcus inſanabile ferè relinquitur.

Vlcus iecoris. Oritur etiam jecoris exulceratio interdum citra abſceſſum ex eroſione & colliquatione ſubſtantiæ jecoris ab humore acri bilioſo, corrupto aut venenato. Hanc affectionem Archigenes teſte Aëtio colliquationem hepatis vocavit, in qua venter cruenta & ſanioſa excernit, his ſimilia, quæ ex hepatis abſceſſibus promanant, aut ex mortuorum cadaveribus, quare quidam inexperti hanc paſſionem dyſenteriam ſuſpicati ſunt, verùm dolor circa loca ulceroſus eſt, ad claviculam pertingens: Periculoſa affectio eſt, ſanguis vitioſus generatur, vires dejiciuntur, corpus atrophiâ laborat, ſive non alitur aut colliquatur, aut verè contabeſcit, aliquando hydrops inſanabilis ſubſequitur.

Scirrhus hepatis. Tandem poſt lienem nullum viſcus magis ſcirrho infeſtatur, quàm jecur, quod quaſi ſanguinem lutoſum contineat; ſcirrhus autem duplex eſt, unus exquiſitus, tumor durus renitens doloris expers, ortus à melancholico ſucco impacto & concreto in ſubſtantia jecoris; alius minus exquiſitus tumor durus quidem, ſed nec planè renitens, nec ſenſus expers, genitus, ſæpè à pituita craſſa, viſcida, interdum ab alio humore impacto, & concreſcente in ſubſtantia jecoris. Gignitur autem ſcirrhus aliquando ſponte poſt validas obſtructiones ex humore craſſo, qui interdum ſenſim coacervatur in jecore, plerumque confertim à venis influit in vacua jecoris ſpatia, ubi exiccatur abſumptaq; tenuiori parte concreſcit & induratur. Deindè, ut diximus, relinquitur ſcirrhus ex inflammatione dupliciter, uno modo dum diſcuſſis partibus tenuioribus à flammeo calore inflammationis, vel errore medici ab exiccantibus & digerentibus pars craſſa relinquitur, ſive ſanguis impactus exiccatur & craſſeſcit, naturamque melan-

melancholiæ acquirit Deinde errore medici, quando urgente inflammatione immodicè refrigerantibus & repellentibus utitur, à quibus non modo per expressionem humores veluti concrescunt, sed etiam calor nativus ita labefactatur, ut alimentum proprium digerere nequeat, & humores quasi congelatos reliquat. Consistit scirrhus ut inflammatio in parte gibba vel cava. Verùm scirrhi sponte aut initio orientes frequentiores fiunt in cava, quæ iniuriis crassorum alimentorum magis patet, & sanguinem magis crassum continet. Scirrhi verò per transmutationem inflammationis, in gibba parte potius oriuntur; quod ea pars exposita sit magis externis refrigerantium & exiccantium iniuriis.

Signa scirrhi. Scirrhus ut inflammatio situ & figura visceris circumscribitur, sed scirrhus cum febre non accedit, nec evidenti dolore, tumor tamen multò durior, quàm inflammatione tangenti se prodit corpore erecto & in dextrum latus inclinato, præcipuè si non adsit hydrops, decubitus dexter facilior, quàm sinister, caloris mutatio ad nigredinem pallore permixtam, corpus consumitur, superiores partes graciles redduntur, pedes intumescunt.

Diuturnus hic morbus est, qui tandem ad hydropem insanabilem ægros deducit, verùm nonnulli quasi tabescentes diutius vivunt, aliqui citius intereunt, illique præcipuè quibus per alvum liquida copiosè fluunt, ob angustiam vasorum in cavo iecoris.

Vitia partium ministrantium iecori. Atque hi sunt præcipuè morbi iecoris, quibus vires eius labefactantur, aut impediuntur. Læduntur etiam functiones iecoris per consensum aliarum partium, ut cordis quia calor influens deficit, vel immodicè augetur, &c. Præcipuè verò quia destituitur utili ministerio ventriculi, tenuium intestinorum, & venarum meseraicarum, ex

defectu

defectu aut prava qualitate chyli ex quo in jecore sanguis generatur, vel vesiculæ fellis, lenis, renum, ob suppressam evacuationem excrementorum ipsi-hepatis.

Læsio sanguificationis ex consensu vẽtriculi vitio chyli.

Ex defectu autem sive inopia chyli cujus pars utilior per venas meseraicas à jecore attrahitur, sanguis debita quantitate non generatur. Deindè à vitioso chylo, pravusq; vitiosusque sanguis oritur. Nam secunda concoctio non perfectè emendat primam, sicut nec tertia secundam, Defectus chyli sive materiæ sanguinis in jecore fit, quando in ventriculo non justa quantitate gignitur, vel ad intestina tenuia descendit, ut in præcedente capite dictum est, vel quia per venas meseraicas non distribuitur

Vitia venarũ meseraicarum.

attractrice ipsarũ, vel labefactata à gravi intemperie potissimum frigida humida, vel impedita, ab obstructione, à crassis humoribus infarctis, aut compressione à tumore mesenterii vicinarumque partium, vel frustrata, vitio chyli, quando ita crassus & viscidus est, ut attrahi, & per venas ad jecur distribui nequeat, Deinde chylus pravus redditur interdum à prava ipsorum ciborum assumptorum qualitate, plerumque quando in ventriculo corrumpuntur, &c. ut in præcedente capite dictum est.

Symptomata cystis fellis.

Secundò functio cystis fellis est à bilioso excremento jecur sanguinemque evacuare sive bilem attrahere debito modo & retinere, & ad duodenum intestinum expellere. Læditur hæc actio, ubi nihil aut parum bilis à jecore attrahit & suscipit, vel ad duodenum expellit, aut depravato modo evacuat.

Morbi cystis fellis causaque symptomatum.

Abolitæ & debilis functionis causa est insignis intemperies vesiculæ & vasorum vim attractricem à jecore, & expultricem ad intestina labefactans, deinde angustia ductus vel à jecore, & tum vesicula vacua est, vel ad duodenum, & tum plena est; orta

à cras-

à crasso viscido humore infarcto, vel calculis in vesicula genitis ex crassa bile concrescentibus, vel à magna bilis copia vesicam distendente, ut sese contrahere, & expellere nequeat, aliquando ob compressionem ex tumore jecoris vicinarumque partium incumbentium. Suppressa hac evacuatione per alvum, bilis cum sanguine in totum corpus distribuitur, & icterus oritur, urinæ flavæ, rufæ crassæque redduntur, adeò ut nigrescant, alvus pigrior est, feces albicant, &c. Depravata sive immodica bilis evacuatio, fit ab expultrice cystis fellis proritata à copia aut magna acrimonia bilis. Vesicula autem vehementius stimulata interdum omnem ferè bilem violenter propellit ad intestina, aut ventriculum, & biliosas diarrhæas, dysenterias, vomitus, &c. concitat, aliquando in jecur & venas eructat, ac icterum quoque efficit, ut infra latiùs dicetur.

Officium Lienis. Tertiò correspondent iecoris & lienis sympto mata, & similibus morbis infestantur. Munus autem lienis est fœculentum sanguinem à iecore attrahere, elaborare & concoquere, ut meliori parte nutriatur, tandemque reliquum ad ventriculum & intestina expellere. Læduntur hæ functiones, ut aliæ omnes, tripliciter, morbi Lienis, causæ læsionis, sunt intemperies, quæ vires labefactant ac morbi compositionis, qui functiones impediunt nimirùm obstructiones, tumores, ut inflammationes, scirrhi, &c. tandem ulcera, adduntur excrementorum vitia, crassities, visciditas, copia, acrimonia, &c. *Symptomata & morbi.*

Causa symptomatum. Excrementum autem melancholicum in jecore relinquitur sive à sanguine non segregatur, si lien nihil, aut minus quàm par est attrahat, ipsa attractrice lienis debilitata, ab insigni intemperie potissimùm frigida, humida, aut impedita, angustia meatuum & venarum, aut ob tumorem lienis ac ipsius excrementi crassitiem, tenuitatem. Aliquando de-

pravatè

pravatè sive majorum sanguinis copiam, quàm par est, attrahit, ob calorem, aut dolorem, humorumq; tenuitatem, undè lienis inflammatio, &c.

Symptomata consequentia læsionem functionũ Lienis.

Humor verò melancholicus in jecore detentus, calorem ejus nativum debilitans hydropem gignit; per venas distributus, febres quartanas, melancholiam, &c in habitu corporis, scirrhos exquisitos; in cutem effusus, Icterum nigrum, si aduratur scabiem, lepram, cancros, &c. Deindè læditur concoctrix lienis, ubi succus melancholicus à jecore attractus non sufficienter elaboratur, & concoquitur, ob debilitatem alteratricis ex intemperie frigida &c. aut corrumpitur & aduritur ab intemperie calida, inflammatione, &c. Tertiò vitiosus humor in ipso liene præter naturam retinetur, expultrice vel debilitata ab intemperie, vel impedita ab angustia meatuum aliove morbo instrumentali. Humor verò in liene diu retentus vasa ejus obstruit, undè melancholia hypochondriaca plerumque è vasis in substantiam ejus effusus tumorem gignit, à quo facultates lienis debilitantur, corpus melancholico humore repletur, &c. Quarè apud veteres vulgatum adagium fuit, ut ait *Gal. 2. de Nat. Fac.* quibus lien florescit, id est, intumescit, his corpus tabescit, pravisvè humoribus inquinatur, sicut vice versa, quibus corpus florescit, lien tabescit, sive imminuitur. Præterea humor vitiosus à liene quandoque depravato modo expellitur, aut ad non propria loca, ut cùm in venas meseraicas, & loca circa ventriculum effunditur, ubi detentus corrumpitur, & per ebullitionem evaporans, ventriculum subvertit, flatulentos ac tetros vapores sursum ad cerebrum mittit, deliria melancholica sive hypochondriacam melancholiam producit, aliquando humor vitiosus magna copia in ipsum ventriculum protruditur, qui si acidus fuerit caninam appetentiam, si adustus vomitus

vomitus pernitiosos humoris atri excitat, interdum in intestina propellitur, qui si adustus fuerit, dysenteriam lethalem, sive cancrum intestinorum incurabilem efficit.

Affectus proprii lienis, qui functiones ejus lædunt, sunt, ut diximus, primùm intemperies omnis generis, quam vis simplices, & sine materia non animadvertantur, nisi ita increverint, ut functiones manifeste labefactent, quæ dignoscuntur, ut iecoris intemperies, frequentissime lien frigida humida intemperie laborat, ex consimili diæta, usu aquarum palustrium & stagnantium &c Nam lien magis frigidis morbis obnoxium est, quàm hepar, ac sæpius obstructione & scirrho infestatur: ob melancholicum succum, quo nutritur & qui difficulter purgatur, ac substantiam laxam fungosam, quæ humiditates facile imbibit. *Morbi lienis.* *Intemperies.*

Ex intemperie vires lienis labefactante, melancholici humores inprimis venis & in toto corpore coacervantur, obstructiones, tumoresque lienis oriuntur, corpus colore nigro & plumbeo inficitur, &c,

Deinde accidit lieni vasorum angustia præcipue obstructio, ex melancholico humore venis aut arteriis infarcto, qui à liene non expurgatur, adveniens cum levi tensione gravitate sinistri hypochondrii, &c. Oritur etiam angustia per compressionem vasorum à tumore lienis, aut constrictionem ab astringentibus, &c. *Angustia lienis.*

Præterea infestatur lien variis tumoribus, quarum unus laxus non renitens est œdemati similis situ & figura visceris circumscriptus, ortus proprie ab humore crudo aquoso substantiæ eius impacto, fit etiam tumor initio quidem laxus ab humore melancholico, sed qui sensim induratur. *Tumores lienis.*

Secun-

XII.

2. Inflatio lienis. Secundò inflatio lienis est tumor ex vapore flatulento lieni incluso, genito ob debilitatem caloris, & succos aut cibos flatulentos vel in ipso liene, vel in ventriculo, à quo in lienem postea transferuntur. Hinc tensio magis, quàm gravitas aut durities ulla percipitur, dolor major & acutior, quàm in obstructione & cirrho. Nam ubi dolor vehemens excitatur, aut erit à flatulento spiritu in angusto loco intercepto, aut inflammatione, sed hæc duo febris distinguit.

Inflammatio. Tertiò inflammatio lienis est tumor calidus dolorificus ex sanguine impacto & putrescente in substantia lienis. Causæ eædem ferè, quæ in jecoris inflammatione; verùm sanguis qui influit rarissimè aut nunquam purus est, plerumque crassus melancholicus, aliquando biliosus aut adustus; igitur inflammatio lienis rarò, aut nunquam est phlegmone exquisita, plerumque notha, ut phlegmone scirrhodes aut scirrhus phlegmonides, interdum erysipelatodes, &c. dignoscitur ex tumore duro, situ, figura lienis circumscripto, tensione, gravitate sinistri hypochondrii, dolore vehementi & febre continua, quæ per quartum diem plerumque accessiones habet & aliis signis, ut in inflammatione hepatis. Terminatur quoque ut jecoris inflammatio, aliquando criticè per hæmorrhagiam sinistræ naris; aliquando in abscessum ex quo disrupto, pus magna copia profluit, ulcusque relinquitur; sæpiùs verò, quàm jecur in scirrhum desinit.

Scirrhus lienis. Qui scirrho lienis laborant ad Hpp. σπληνώδεις vocantur, oritur autem scirrhus lienis, ut jecoris dupliciter, uno modo sponte ex humore melancholico è venis effuso & concreto in substantia lienis, verùm plerumque à tumore laxo minusque duro incipit, qui sensim concrescit & in scirrhum

thum obdurascit. Deinde oritur non rarò ex inflammatione lienis, tenuioribus partibus discussis, aut expressis ut in scirrho jecoris dictum est. In hoc affectu ipse tumor situm & figuram lienis retinet, prorsusque durus est, cum tensione & magna gravitate comprimente diaphragma, unde difficultas aliqua respirationis præcipuè cum acclivia loca scandunt, dolor ad sinistrum jugulum interdum pertingens corpus sublivido aut plumbeo colore inquinatur, concoctio ventriculi vitiatur, flatus copiosi gignuntur sursum deorsumque cum murmure erumpentes, In progressu vires debilitantur, metus, mœstitia & ignavia oboritur, sæpeque hydrops, gingivæ interdum corrumpuntur, ulcera prava in tibiis nascuntur, &c.

De vitiis renum & vesicæ sequenti capite dicetur. Consequens nunc est ut causas nonnullorum præcipuorum symptomatum explicemus, quæ morbos jecoris partiumque ministrantium consequuntur: Ac primùm cachexia latè sumpta & εὐεξίᾳ opponuntur, ac ut bonus habitus omnibus partibus sanis communis est, ita malus habitus ab omnibus malis propagatur. Verùm cachexia propriè dicta est universi habitus corporis prava dispositio seu inflatio & subtumiditas malusque color corporis procedens ex errore nutritionis vitio sanguinis potissimùm. *Cachexia*

Nam causa primaria, est cacochymia sive sanguis vitiosus, qui sub halitus specie partibus perfectè agglutinari & assimilari nequit, qualis sanguis in cachexia est frigidus crudus, pituitosus aut aquosus, non propriè biliosus aut melancholicus ex quo icterus & cacotrophia potiùs, quàm cachexia oritur, licet sæpè aliquid melancholici aut biliosi succi affluat; secundaria causa est intemperies totius habitus corporis frigida humida contraria à *Causa cachexia.*

longo morbo, & propriè ex redundantia frigidi pituitosi, aut aquosi sanguinis, quem partes solidæ elaborare & digerere nequeunt, sed eas potius alterat & copia inflat. Sanguis autem crudus generatur, ob debilitatem caloris nativi, primùm jecoris, deinde ventriculi, aliorumque viscerum, ac vitio quoque ciborum, ob debilitatem caloris ventriculi, & cibos frigidos difficilis concoctionis. Unde chylus crudus, ex chylo crudo sanguis quoque crudus generatur. Nam secunda concoctio primam perfectè non emendat. Debilitatur calor nativus, primùm à frigida intemperie, deinde quia vehementer dissipatur immodicis evacuationibus, longo morbo, &c. aut opprimitur consueta aliqua evacuatione omissa, nimia repletione, tumore, obstructione, &c. Quare cõsequitur cachexia febres longas & pituitosas, obstructiones, & scirrhos jecoris & lienis, morbũ gallicum malè curatum, vel diuturnos fluxus alvi, immodicos fluxus sanguinis per uterũ, hæmorrhoidas, vulnera, &c. suppressionem menstruorum urinæ, ac in summa omnes affectus, qui calorem nativum jecoris debilitant, ita ut pro sanguine bono pituitosus, serosus, multis excrementis permixtus generetur. Affluunt excrementa interdum biliosa melancholica corrupta ex impuritate viscerum, præcipuè jecoris & lienis à scirrho, obstructione, aut corruptione substantiæ visceris aut humorum cujus perpetua affusione sanguis vitiosis excrementis redundat.

Morbi ex quibus oritur cachexia.

Signa cachexia.

Sanguis vitiosus in habitu corporis, quia non digeritur, partes solidas sua copia inflat, sive in tumorem œdematosum attollit, easque relaxat, emollit, colorem nativum corporis in eum mutat, qui cum virore albescit, pallescit, aut livescit, interdum si affluat, bilis flavescit: in progressu membra invalida redduntur, cibi fastidium oritur, respi-

ratio

tatio rara & debilis evadit, pedes vespere intumescunt, & palpebræ à somno, urina & sudores pauci sunt ob aquosam humiditatem retentam, &c.

Ut imbecillitas jecoris via ad cachexiam est, ita cachexia ad hydropem.

ὑδρώψ ὕδερος Latinis aqua intercus sumitur aliquando pro symptomate excrementi præter naturam retenti in habitu corporis, ortum habentis ex sanguificatione debilitata vel prostrata, cujus vitio succus, quo partes alendæ sunt, in materiam nutritioni ineptam, ut sanguinem pituitosum, aut serosum humorem, aut flatus degenerat, quæ partibus sub halitus specie agglutinari & assimilari nequit, sed ob debilitatem expultricis detenta eas in tumorem attollit: sæpè pro morbo sumitur, & tum definitur tumor totius habitus corporis aut ventris, procedens à labefactata virtute sanguifica ob debilitatem caloris nativi jecoris venosique generis ex materia nutritioni inepta, quæ partibus affluens non agglutinatur, nec expellitur. *Hydrops.* *Definitio hydropis.*

Dico tumorem totius corporis aut ventris, quia in omni hydrope non intumescit totius corporis habitus, sed in anasarca tantum, in tympanitide solùm venter, ac etiam in ascite; ubi verò in ascite ad fœmora & pedes tumor interdum producitur, tùm ut statuit Aetius hydrops componitur ex ascite & sarcitide sive anasarca, alii tamen sub Ascite propriè comprehendunt. Deindè dico, labefactata vi sanguifica, &c. quia primaria causa hydropis sicut cachexiæ, est sanguis vitiosus nutritioni ineptus, scil. pituitosus aquosus aut flatulentus, genitus ex debilitate concoctricis jecoris, ut mox dicetur, quẽ ob alienam qualitatem & copiã partes nõ agglutinant, nec digerũt, neque etiam à se expellunt. Oritur quidem hydrops ut vult Paulus, ac etiam, *Gal. 3. de Sympt. causa cap. 2.*

ex colliquatione corporis aut ſuccorum in ſeroſam ſaniem, ſed hæc ſpecies rariſſimè accidit, & notha hydrops videtur.

Species hydropis tres præcipua.

1. Anaſarca.

Species hydropis tres præcipuæ ſunt materia differentes, quarum una ἀνασάρκα, ὑποσάρκα, σαρκίτης & λευκοφλεγματία vocatur, quæ propriè eſt tumor totius habitus corporis & ventris, ortus ob errorum facultatis nutrientis, à debilitate ſanguificationis ſive alteratricis jecoris, ex ſanguine pituitoſo, qui partibus non agglutinatur, nec aſſimilatur. In hoc malo pituita alba copioſa per corporis habitum diſſeminatur, interdum intra carnem & cutem, aut circa carnem colligitur, ut inſtar ſpongiarum univerſa caro perhumida prorſus appareat.

2. Aſcites.

Altera ἀσκίτης vocatur, quòd totus venter ab aquoſo humore repletus utrem aqua plenum repræſentat, hæc propriè eſt tumor totius ventris aliquando ſcroti & fœmorum, pedumque ex ſeroſo humore defluente plerumque inter peritoneum & inteſtina, rarius intra peritoneum & externam abdominis cutem.

3. Tympanites.

Tertia τυμπανίτης dicitur, quòd ventre manibus percuſſo tympani percuſſi ſonum imitetur, aliquandò ſicca hydrops vocatur, hæc tumor ventris eſt à flatibus intra peritoneum & inteſtina collectio. Initio ſola inflatio eſſe videtur, deindè flatus inſpiſſatur & quaſi nubilus redditur, atque ita cum flatu, quaſi nebuloſus humor congregatur; aliquando ſeroſus humor affluit mixtaque affectio oritur.

Hydrops ex colliquatione.

Additur, ut diximus, hydrops ex colliquatione corporis & ſuccorum in venis, quando multa ſanies ſub cute colligitur. Nam in colliquatione id quod colligitur, interdum tenue eſt, & per ſudores

tes excernitur, aliquando crassum, & ad ventrem relegatur, unde diarrhæa συνληκτικὴ, sæpè serosa sanies est, quæ à renibus, si sani sunt, attrahitur: si non attrahatur, oritur hydropis species, quæ à Paulo sub anasarca continetur.

Causæ hydropis. Illarum trium causa primaria est, ut diximus, error sanguificationis ob debilitatem caloris nativi jecoris. Debilitatur calor nativus à contrario frigore, frigidoq; morbo, deindè quando cum spiritu calor nativus dissipatur, & dissolvitur immodica sanguinis evacuatione per hæmorrhoides, uterum, nares, vulnera, diuturno alvi profluvio, itē inflammatione jecoris, febri valida, substantiam virium exhauriente, longo morbo, &c. Tertiò si suffocetur aut opprimatur nimia humoris copia virtutem jecoris obruente, coacervata ex pleniore & inordinata victus ratione, suppressione consuetæ alicujus evacuationis per uterum, alvum, urinas, sudores, hæmorrhoides, &c.

Morbi iecoris. Morbi hepatis, unde hydrops immediatè & præcipuè oritur, sunt intemperies frigida, obstructiones, scirrhus & abscessus, ulcera. Intemperies autem frigida interdum primaria, sæpè secundaria est.

Nam origo mali non semper incipit à jecore, sed plerumque ab aliis partibus vehementer refrigeratis, quæ hæpar in eandem dispositionem deducere valent: afficitur enim sæpè jecur liene refrigerato, scirrho obstructionibus affecto, aliquando ventriculo affecto, & intestinis, præcipuè tenuibus, in lienteria, cæliaca affectione, dysenteria, &c. pulmonibus ex orthopnæa, phthisi: renibus refrigeratis, & ita debilitatis, ut serum non sufficienter attrahant, similiter septo transverso, utero ex scirrho, immodico fluxu, aut suppressione menstruorum, &c. In his omnibus ex sola jecoris refrigera-

tione incipere solet hydrops; pòst plerumque obstruitur, tumorem præter naturam contrahit. Accipit etiam hydrops ex acervata frigida potione sudant corpora, & ab omnibus morbis, à quibus cachexia. Debilitato caloris nativo jecoris venosique generis sanguis pituitosus, serosus aut flatulentus gignitur.

Anasarca causa. Particulatim in Anasarca jecur per se initiò minus afficitur, ipsumque malum plerumque originem sumit ex copia humoris pituitosi in venis, quam ob suam debilitatem, aut materię vitiosæ copiam emendare nequeunt: unde partes, quia id, quod attrahunt, non agglutinant, nec evacuant, totius corporis habitus in tumorem mollem, laxum assurgit, corpusque colore pallido aut subalbido emortui instar apparet.

Ascitis causa. In Ascite plerumque malum incipit à jecore & venoso genere ex debilitate non tantùm concoctricis, sed etiam virtutis expultricis, quæ serosum humorem à sanguine non secernit ob debilitatem caloris nativi, aliquando ex imbecillitate vasorum emulgentium, & renum, undè sanguis seorsus, impurus redditur, & ad membra alenda inidoneus; repletis seroso sanguine primis venis, aliquid instar roris sensim in peritoneum defluit, aliquando per cœcas vias ipsæ venæ serosum humorem in capacitatem ventris transfundunt, unde totum abdomen paulatim intumescit, sæpè scrotum, pedes, omnesque inferiores partes. Ex seroso humore circa jecur & intra peritoneum, interdum hydatides sive vesiculæ, aqua plenæ oriuntur, ex quibus ascites, quæ per fluctuationes quasdem inæquales deprehenduntur, & certo loco quasi circum scriptæ sunt. Fernelius serosum humorem defluere in capacitatem abdominis arbitratur, solutâ continuitate jecoris aut vasorum. Verum tùm una cum seroso humore ali-

aliquid sanguinis unà influeret, quod fieri non solet. Colligitur serosus humor potissimùm inter peritoneum & intestina: aliquando inter peritoneum & externam abdominis tunicam; deinde ad inferiora decumbit: interdum in pectus portio aliqua erumpit.

Causa Tympanitidis. In tympanitide à ventre & intestinis magis incipit malum, & desinit in jecore: unde *Galen. 3. de sympt. caus. & 11. Aphor. sect. 5.* videtur tympanitidis causam ventriculo asscribere. Nam consequitur plerumque inflationem, aut tormina ventris, quæ nec naturâ, nec medicamentis solvuntur: flatus verò debilitatem ventriculi & intestinorum, ut supra demonstratum est.

Colliguntur autem flatus inter peritoneum & intestina, totumque abdomen distendunt sine gravitate: aliquandò cum flatibus aliquid serosi humoris intra capacitatem abdominis coacervatur, mixtaque affectio oritur.

Signa. Signa communia hydropis sunt tumor ventris, vitiatus color, ciborum fastidium, potionis appetitus, maximè in ascite ob salsum serosum humorem putrefactum, ex quo febris lenta, quæ hydropem sæpè consequitur. In anasarca tota corporis moles intumescit, ut diximus, pulsus magis undosi sunt; in cæteris ventre intumescente, superiores partes magis extenuantur: In ascite tumor ventris variato corporis situ mutatur; in tympanitide non &c.

De Ictero eiusque causis & differentiis. Icterus Latinis Arquatus & morbus Regius, symptoma est facultatis excretricis, ac etiam qualitatis corporis mutatæ, & duplex constituitur à medicis: unus propriè dictus symptoma excretricis biliosi humoris: alter impropriè dictus, & cum adjectione Icterus niger, symptoma excretricis

melancholic humoris. Icterus propriè dictus, est fœdus corporis color, citrinus, pallidus, &c. productus ex effusione biliosi humoris per summa cutis, ex debilitate interdum attractricis, plerumque expultricis non segregantis, aut non propellentis bilem per debitas vias, aut transmutatione alimenti in bilem.

Causa Icteri. Causa immediata coloris vitrei est humor biliosus per summas cutis partes diffusus, qui plerumque citrinus, aut pallidus est, rarissimè porraceus, &c. Diffunditur autem in cutem præcipuè quando à sanguine non segregatur, aut propellitur propter nimiam biliosi humoris copiam, aut quia vis expultrix jecoris infirma est, aut attractrix vesiculæ fellis à jecore, & expultrix ad duodenum intestinum debilitatur aut depravatur, id est, non naturali modo, aut per alienas vias expellit irritata facultate.

Ac primùm oritur Icterus, ubi major bilis copia generatur, quam cystis fellis attrahere & suscipere queat, 1. ob calidam intemperiem jecoris & alimenta calida, quæ in biliosos humores facilè convertuntur, aut ob ferventem jecoris inflammationem, cujus vi sanguis in bilem mutatus per venas in totum corpus distribuitur. Deindè fit etiam interdum Icterus ex calida solidarum partium intemperie, dum id quod ratione alimenti iis offertur, in bilem transmutant. Tertiò ex morsu venenatæ bestiæ, ut viperæ, aut veneno assumpto, sanguinem alterante & substantiam corporis transmutante in colorem porraceum, citrinum, &c. IV. oritur Icterus, quando jecur bilem à sanguine non segregat, & separat; aut ad cystin fellis non expellit, ob intemperiem substantiæ vim secretricem & expultricem debilitantem, aut ob angustiam meatuum & ductum ex jecoris substantia in vesiculam fellis,

quæ

quæ vel obstructio est à crassis humoribus infarctis, vel compressio à scirrho aliovè tumore jecoris V. fit etiam arquatus ex debilitate virtutis vesiculæ fellis bilem à jecore non attrahentis, aut à se ad duodenum expellentis, ob intemperiem substantiæ ejusdem, deinde ob angustiam ductus, seu meatus ad duodenum, quæ plerumq; obstructio est à crasso humore, calculo, &c. aut compressio à tumore partium incumbentium, ut supra dictum est. Tandem gignitur repentè Icterus bile ab interioribus partibus in cutem effusa, facultate expultrices concitata vel à natura, ut in crisibus febrium biliosarum potissimum: vel symptomaticè vesicula fellis ad expellendum concitata à copia, magnaq; acrimonia bilis, dum eam in jecur & venas eructat, ut suprà de affectibus vesiculæ fellis dictum est.

Deinde Icterus niger est sublividus, aut niger totius corporis color procedens eb effusione melancholici humoris in summam cutem. Humor iste melancholicus est, qui à liene naturaliter attrahitur & expurgatur, ejusque tenuior portio, interdum etiam melancholia adusta. Diffunditur autem in cutem, ut flava bilis, quando facultas jecoris à sanguine segregare, & per venas ad lienem eum expellere nequit. Deindè quia ipsa facultas attractrix & expultrix lienis debilis est, ob intemperiem, aut impedita, propter obstructionem, scirrhum, aliumvè tumorem, aut viæ & venæ obstructæ sunt, per quas à jecore attrahitur, aut à liene propellitur; aliquando quia melancholicus humor in habitum corporis, irritatâ naturâ, copiâ aut quantitate humoris propellitur.

Icterus niger.

Causa.

Signa communia icterorum, coloris corporis mutatio, album oculorum, malæq; pallorem, aut livorem ostendunt, venæ sub lingua replentur, difficultas motus & pigritia, ac pruritus corporis comitatur,

Signa causarum.

tatur, cibos dulces magis, quam acidos & amaros aversantur, multis imaginationibus moventur. Particulatim in Ictero flavo, urinæ flavæ, rubræ turbatæ sunt, quibus autem ratione bonæ crisis in febribus oritur, iis feces & urinæ naturali modo se habere videntur, ac eo adveniente cessat febris, quibus verò cum febre & biliosis dejectionibus alvi, invadit, si in dextro hypochondrio sit gravitas & dolor, causa Icteri erit jecoris inflammatio, sine gravitate, calida jecoris intemperies, copia bilis, &c. quandò paulatim oritur, fecesque naturali modo se habent, intemperies calida solidarum partium, quibus citra febrim alba excrementa dejiciuntur, si nulla adest gravitas, aut tensio dextri hypochondrii, existimandum vires secretrices jecoris infirmas esse, aut attractricis & expultricis cystis fellis ab intemperie: sin cum sensu gravitatis & tensionis, angustiam aliquam vesicæ fellis, & meatuum esse, &c. In Ictero nigro, ut in citrino dignoscitur causa ex excrementis, febre, gravitate sinistri hypochondrii, &c. urina magis nigra, aut sublivida est, &c. si humor sit adustus graviùs afficiuntur, mordacitas circa ventrem oritur, difficultas respirationis, cibos aversantur tristitia multisque imaginationibus infestantur, feces colorem chalcanthi referunt, &c.

Scorbutus

Ictero nigro affinis est affectio locis nonnullis, & nautis imprimis familiaris, quam Plinius Scelotyrben & stomacacen vocavit, recentiores scorbutum, aliqui gingipedium à gingivis & pedibus corrupto sanguine infectis, & ad magnos lienes Hipp. referunt, eorumque symptoma videtur.

Descriptio Scorbuti.

Nam propriè videtur scorbutus prava quædam nutritio, aut vitiosus corporis habitus, sæpè cum crurum debilitate & maculis, gingivis tumidis & sanguinolentis, nautis populisque nonnullis mari-

timis

timis familiaris, proveniens à melancholicis corruptis humoribus ex vitiosis alimentis in jecore genitis, qui à liene affecto non attrahuntur & expurgantur, sed in corpus distribuuntur. Afficitur autem lien in hoc modo plerumque obstructione aut tumore aliquo: Lien obstructus aut ex crassis humoribus intumescens à jecore fœculentum excrementum attrahere nequit, quare cum sanguine per venas distributus, corporis habitum labefactat, tabida quadam corruptione inquinat, &c. Nam ex hoc corrupto humore crura cum dolore debilitantur, ut vix ægri interdum consistere queant, multisq; maculis rubris purpureis nigris variegatis inficiuntur, aliquando etiam brachia, aliæque partes; gingivarum tumor & corrosio, dentium laxitas, oris graveolentia, difficultas respirationis, aliquando febris lenta, tabida, &c. consequitur. Humor iste vitiosus pravam qualitatem magna ex parte contrahit ex prava qualitate alimentorum, quam jecur aut ventriculus non corrigit, sed viscera potius inquinat, cujus generis sunt primùm, aquæ corruptæ stagnantes palustres crudæ, defectus aquarum dulcium, deinde pisces, & carnes salsæ fumo induratæ, rancidæ, crassi succi, legumina, panis submucidus, aut ex mucidis & corruptis frugibus, &c. His additur aëris constitutio calida humida, regio palustris, vigilia, curæ, &c. *Symptoma.*

Atrophia, cui opponitur plethoricus corporis habitus, sumitur interdum pro ipso defectu nutritionis, sæpe pro macie aut attenuatione corporis. Macies autem corporis tribus modis oritur, 1. Ob defectum alimenti in venis, ex inedia, immodicis evacuationibus, longo morbo, &c. 2. Ob consumptionem substantiæ corporis, vel subitò à calore colliquante, ut in febribus ardentibus & malignis, vel lentè à siccitate humidum nativum depascente, *Atrophia.*

quæ

quæ affectio marasmus dicitur. Tertiò à debilitata aut deperdita nutritione, quandò partes alimento non fruuntur, hoc modo atrophia propriè dicta oritur, à cæteris non nisi impropriè. Itaque vera Atrophia est macies aut attenuatio corporis, orta à facultate nutriente labefactata non valente frui debito alimento. Attenuatur autem sæpè totum corpus, interdum pars una, ut manus, pes, &c. unde Atrophia alia totius corporis, alia partis. Causa immediata est, quod partes debito alimento non fruantur, vitio proprio facultatis nutrientis, ob gravem intemperiem, calorem nativum debilitantem aut extinguentem, vel vitio alimenti sive sanguinis, quia per venas non distribuitur, propter intemperiem aut angustiam vasorum, aut ad nutritionem aptus non est. Atrophia autem, quæ unam partem obsidet, causa est ipsius partis peculiare vitium, nimirum intemperie calorem nativum debilitans, vel sanguinis vel spirituum defectus, ex interceptione, obstructione, compressione venarum, arteriarum, ac etiam nervorum, ut in paralysi, nam partes resolutæ attenuantur, &c.

Atrophia quid & quotuplex?

Causa.

Atrophiæ totius corporis causa.

Atrophiæ verò totius corporis, causa prima videtur affectus alicujus præcipui visceris, (ut cordis, jecoris, cerebri, ventriculi) calorem nativum cum spiritibus debilitans, obtundens, & extinguens, Facultas autem nutriens in toto corpore, & quæ ei subministrant, læduntur plerumque ab intemperie potiss. frigida, sicca, aliquando à morbo instrumentali, ut angustia vasorum. Nam ob validam intemperiem, calorem nativum debilitantem, vis alteratrix partium alimentum attractum non agglutinat, nec in substantiam corporis convertit, interdum attractrix debitam sanguinis copiam non attrahit; vel retentrix tamdiù non retinet, donec agglutinetur, aliquando simul expultrix irritata copia, aut a-

liena

liena qualitate materiæ, vehementiùs insurgens utilia cum inutilibus expellit, ut in hepatico fluxu Ratione sanguinis Atrophia nascitur, si ἀνάδοσις sive distributio alimenti per corpus impediatur ex validis venarum meseraicarum, & jecoris obstructionibus, &c. qualis hypochondriacis supervenire solent. Deinde ob pravam qualitatem alimenti, ut partes eo non fruantur, veluti si sanguis in venis, licet copiosus substantiæ bonitate & fibris careat, & biliosus adustus corruptusque sit, & proinde partibus perfectè apponi & assimilari nequit. Oritur quidem Atrophia vi alteratrice infirma, sed non semper, nec uno eodemque modo. Nam ubi attractrix suo munere funigtur, & plus succi attrahit, quam vis alteratrix conficere queat, excrementa copiosa g gnit: ac interdum cacotrophiam cum Atrophia, plerumque cachexiam, pro ratione excrementi redundantis inducit: ac etiam hydropem maxime si excretrix facultas imbecillior sit. Nam excretrice infirma caro semper humidior magisq; excrementosa redditur.

Cacotrophiæ causa & differentia.

Cacotrophia, seu depravata nutritio propriè est alimenti conversio in alienam substantiā à qualitate; sive naturali proprietate humani corporis, proveniens vitio facultatis alteratricis, aut ipsius alimenti. Vitio autem facultatis alteratricis viscerum partiumque corporis ex intemperie cum substantiæ corruptione in lepra, elephantiasi & similibus facit, ut, cibi boni in pravum succum & substantiam conrvetantur.

Verùm præcipuæ causa pravæ nutritionis est vitium alimenti. Vocabula autem alimenti intelligo hic non verè alimentum, quod partibus apponitur & agglutinatur, sed primum quasi alimentum scilicet sanguinem, deinde futurum alimentum, cibum qui ab ore in ventriculum recipitur. Nā sanguis

vita-

CAP. XII. vitiatus pro sua natura varias corruptelas corporisque affectiones excitat. Deinde immutat quidem corpus nostrum cibum & alimentum in suam naturam; verùm ipsi cibi quandoque ob qualitatem alienam, quæ à natura vinci nequit, magnam vim habent ad carnem immutandam, sæpequè, ut in brutis videmus, mutatione locorum & pabuli, corporis imitatur colorem, aliaque accipentia ipsius alimenti, unde cibi alii pituitosi, alii biliosi, alii melancholici dicuntur, quia in talem sanguinem facilè permutantur, qui pro sua natura carnem immutant.

Nam sanguis pituitosus carnem in album colorem tansmutat, ad similitudinem carnis testaceorum, si levis error sit alteratricis, & humor cutem tantùm occupaverit, excitantur in ejus superficie maculæ albæ non continuæ ad squammarum similitudinem, quæ ἀλφοὶ vocantur & λεύκην præcedunt: Sin error magnus sit in toto corpore & pituita crassa lenta cutem & subjectam carnem occupaverit, oritur λεύκη: in qua pili eodem colore tinguntur, caro ita transmutatur, ut acu puncta non sentiat, nec sanguinem perfectum emittat, sed aut aquosum, aut loco sanguinis lacteam humiditatem, & tunc insanabilis est, & à nonnullis lepra alba vocatur.

ἀλφοὶ. *λεύκη.* *Lepra alba.*

Sanguis melancholicus corpus in nigrum colorem transformat; si levis error sit alteratricis, in cute tantùm maculas nigras excitat, quæ Græcis μέλας à nonnullis alphi nigri appellantur. Si magnus sit & humor adustus, acris evadat, cutemque erodat, scabies simplex, si altiùs depascat ψωρὰ ἀγρία & lepra à Græcis nominatur: sin major multò sit alteratricis error & humor adustus malignæ qualitate affectus, in toto, elephantiasis; in parte, cancer

μέλας.

cancer oritur. Biliosus humor in cutem effusus ἐξανθήματα maculasque rubeas, purpureas efficit, &c. Humor acris, serosus, tenuis, paucus pruritum, cum crassis permixtus λειχῆνα seu impetiginem propriè dictam, verùm sub impetigine communiter dicta comprehendunt nonnulli pruritum, scabiem, & lepram, quæ inter se magnitudine, forma, & causis distinguntur. Nam ut alphi viæ sunt ad leucen; ita pruritus, ad impetiginem; impetigo, ad scabiem; scabies, ad lepram; lepra interdum, ad elephantiasin. CAP. XII.

Est autem pruritus propriè tristis sensatio desiderium scalpendi excitans, sine cutis asperitate & exulceratione, ex tenui, salso, acri, pauco, immoto excremento sub cute collecto. Deinde lichen seu impetigo est asperitas cum levi pruritu, ex tenuibus salsis acribus succis cum crassis permixtis, impetigo ubi faciem & mentum occupat fœdatque, mentagra dicitur. *Pruritus* *Impetigo.*

Tertiò scabies est, major cutis asperitas cum pruritu, in qua corpus colliquatur & consumitur originem trahens ab acri humore melancholico; aliquando à sanguine bilioso salso crasso, corrupto, cutem variè depascente, ut furfuracea remittat. IV. Lepra est magna cutis asperitas, cum gravi pruritu ex multo crasso acri melancholico humore cutem orbiculatim altiùs depascente, sæpè exulcerante & in squammas resolvente. *Scabies.* *Lepra.*

Hujus duas species recenset Celsus, quarum une sicca est, cum majori pruritu, altera humida est cum pustulis multaque sanie: quidam quatuor ponunt sola magnitudine differentes, quarum pessima est crassa, dura, subalbida recenti cicatrici similis altè depascens, &c.

Ab his omnibus specie & magnitudine differt Elephantiasis, quæ morbus est magnus contagiosus *Elephantiasis.*

giosus ab atra bile maligna qualitate inquinata, totius corporis substantiam immutante; seu est tumor totius corporis cancrosus, valdè contagiosus, genitus ex atra bile venenata qualitate prædita à jecore & liene in totum corporis habitum effusa.

Causa. Venenatam & contagiosam illam qualitatem contrahunt partes & humores, interdum ab utero malo hæreditario ex semine parentum eodem morbo laborantium, aut ut arbitratur Avicenna ex materno sanguine vitiato, si concipiantur fluentibus aut instantibus mensibus Deinde contagione ex concubitu, contactu aut conversatione cum elephantiacis, &c. Tertiò proprio vitio ex suppressione consuetæ evacuationes per hæmorrhoides, uterum, &c. varicibus cohibitis, interdum ex lue gallica, usu alimentorum crassi succi ac etiam exiccantium, dum obstructo liene humores in atram bilem aduruntur, & per adustionem venenatam qualitatem asciscunt, ac primùm viscera inquinant, deinde corporis habitum.

Nam cum totum affici nequeat, nisi viscus aliquod, initium mali hujus à viscere aliquo erit, præcipuè à labe contracta in jecore aut liene, ubi succus melancholicus naturaliter generatur, aut elaboratur, & expurgatur Deinde quia sensim humidum radicale invadit, & occupat à corde quoque orit, cæterisque partibus. Quare viscera hac labe inquinata similis qualitatis succos gignunt.

Atra bilis, ex qua Elephantiasis, duplex propriè est, quare Elephantiasis quoque duplex a Paulo statuitur, una minus maligna subrubicunda ex humore melancholico adusto, altera magis maligna ex bile flava adusta, in qua corpus pravis ulceribus fœdatur, extremæ parte decidunt, ut cutis digitorum, nasi. &c. membra ad ossa usque eroduntur. Additur tertia species subalbida ex adustione me-

Differentiæ Elephant.

lan-

melancholici humoris cum pituita salsa crassa commixti.

An Elephantiasis sit lepra illa Arabum, quæ tantum describitur tumor pedum cum varicibus, dubitatur. Nam hæc in totum corpus spargitur, & quia cutis hispida, crassa, dura & decolor redditur, facies informis cum tuberculis, vt elephas, elephantiasis vocatur; ob rugarum frontis similitudinem cum leonibus, Leontiasis: ob libidinem & faciem satyris similem, quos Poetæ fingunt naso simo, labris crassis, auriculis extenuatis, ossibus juxta aures prominentibus, satyriasis. Initio cutis decoloratior est; hinc durior, asperior in facie, manibus, pedibusque potissimum; torpet sensus. extrema frigent, maxime pedes, capilli defluunt, tenuesque regenerantur, fœtet corpus musculi pollicis consumuntur adest cutis spissitudo instar implumis anseris, extuberationes rotundæ duræ sub lingua, circa aures & palpebras, sanguis trombosus, niger, livens, alvi adstrictio respiratio difficilis, vox rauca, ructus continui, vehemens ad coitum alacritas, &c. *Signa Elephant.* *Nomina ex effectibus indita.*

Elephantiasi cognatus est morbus contagiosus veteribus aut ignotus, aut non satis accurate descriptus, qui lues Venerea appellatur, quod in coitu cōtagium plerumque communicetur, & quia in Gallorum exercitu Neapoli, Anno 1495. primum sevire cœpit, ab Italis morbus Gallicus vocatur; à Gallis, Neapolitanus; interdum Hispanicus, quod ex Hispanis ex America, ubi Endemius est, credatur in Europam primum delatus: sunt tamen nonnulli, qui arbitrantur Gallos hac lue omnium primos correptos fuisse ex potione vini ab Hispanis infecti, admixtione sanguinis Elephantiacorum. *Lues Venerea.*

Est autem lues venerea morbus contagiosus defluvio capillorum, maculis, tuberculis, ulceribus, & dolore sæviens, genitus ex putrido lento excre- *Definitio Luis.*

 mento

mento qualitate virulenta maligna & venenata prę-dito, aliunde susceptο, plerumque ex impuro concubitu.

Causa Luis. Causa prima labis hujus est putridum excrementum tota substantia nobis infensum qualitate virulenta maligna & venenata præditum, quod non modo spiritus & humores inquinat, sed etiam partes solidas invadit & corrumpit, ac primum partes, quibus insidet, contaminat, deinde sensim continuatione quadam etiam per arterias & venas in totum corpus spargitur. Materia autem hujus labis secundum speciem esse poterit quivis humor, aut excrementum lentum facile adhærens, sed putridum & in qualitatem nostræ naturæ inimicam corruptum.

Subiectum. Subjectum luis est totum corpus omnesque partes, omnes enim tandem afficiuntur: subiectum ubi fomes mali tanquam in domicilio resídet, pars unica non videtur: attamen cum hoc malum ab usu veneris frequentius oriatur, & ex sanguine vitiato ulcera, tubercula, maculæ, &c. oriantur; credibile est ex omnibus visceribus jecur primum inquinari, & ex jecore affecto crudum aut corruptum vitiosum sanguinem in corpus spargi. Sæpius alias partes venenata qualitas petit, præcipue caput & artus, quia caput membrum pituitosum est, & in cortu maxime afficitur. Contrahitur ista petuitrosa labes non ex proprio corporis affectu, sed aliunde per infectionem contagionem aut excrementi putridi & venenati communicationem, cujus merito unius affectus alteri communicatur. Contrahitur labes interdum in utero, sæpius post ortum: In utero vel in conceptione ex semine parentum infectorum & imprimis eorum, qui gonorrhæa gallica laborant, ex qua lues maligna; vel in utero post conceptum, quando nutritur fœtus sanguine materno infecto. Extra uterum contagione oritur plerumque

ex

ex impuro concubitu, aut viri cum muliere infecta aut mulieris non infectæ cum viro infecto. Nam in concubitu dum partes incalescunt, porique & meatus aperiuntur, excrementum virulentum facilius in corpus spargitur. Communicatur etiam iis, qui cum infectis dormiunt per sudores; aliquibus per lintea sudore & sanie inquinata, pueris si ex nutrice infecta sugant, & nutrici non infectæ à puero infecto: aliquando per osculum effusius, si salivam inquinatæ ab ore exceperit. Nam hujus veneni vis hebetior est, & ægri solo halitu ut elephantiaci, non inficiunt: deinde virulenta labes, vt diximus, crassiori vehiculo indiget, & partes nisi nudatas, aut valde laxas, rarasque non pervadit.

Initio virus, spiritus, & ichores invadere solet, deinde humores, hinc carnosas partes, tandem solidas: Quare quatuor gradus, & species luis sunt; una levissima est ex veneno consistente in spiritibus aut ichoribus, quando pili capitis & barbæ defluunt tantum: Altera in sanguine tenuiori virus habet, qua cutis fere tota multis maculis non extuberantibus conspergitur, nunc parvis lentiginis instar, nunc latioribus & vtrisq; flavis rubris, &c. Tertia multo deterior est ubi virtute jecoris debilitata, sanguis vitiosus praviq; humores generantur, & in corpus distribuuntur, ex quibus pustulæ rubræ flavæ & siccæ, circa frontem, tempora, in capite, pone aures, per totum corpus erumpunt, tubercula ulceraque oriuntur, tenellæ partes præcipue ad nares, & fauces exulcerantur, &c. Quarta omnium pessima in qua virulenta corruptio non solum carnes, sed etiam spermaticas partes invadit, membranas, nervos, tendines corrodit, ingentesque dolores excitat, ossa divellit, exedit, carie consumit gummositates tophosque parit, &c.

Quatuor gradus aut species luis.

Ex his signis dignoscitur etiam lues gallica. Præter hæc symptomata comitantur morbum hunc

Symptomata luis.

Ff 2 dolo-

dolores intensi, fixi noctu & interluniis, ingravescentes in capite, & in mediis articulorum partibus, ex materia collecta intra periostium, ardor urinæ, & si malum sit ex coitu, statim initio gonorrhæa, bubo in inguine, vlcus penis. In progressu ulcera & pustulæ per totum corpus extuberantes, coloris naturalis mutatio in lividum, &c. Hic morbus omnes non æque affligit, & initio cum oriretur gravior multo fuit, quare nonnulli eum indies inclinari & consenescere arbitrantur.

CAPUT XIII.

DE CAVSIS SYMPTOMATVM, quæ circa urinæ segregationem contingunt, seu de morbis & symptomatibus Renum & vesicæ.

Munus renũ & vesicæ.

A Natura duo renes constituti sunt, ad latera venæ cavæ, & arteriæ magnæ, quorum munus est, vt sanguis ad alendum corpus aptior reddatur, per venas & arterias emulgentes se osum excrementum allicere, percolare, & à sanguinis massa segregare, & per ureteres in vesicam transfundere: vesicæ vero est, serosas humiditates paulatim collectas ad commodum tempus excretionis continere, aut ubi copia & acrimonia irritant, locus tempusque oportunum sit, in maribus per colem, in fœminis per uteri cervicem foras detrudere. Quare urinæ retentio & excretio, sive mictus, proprium vesicæ munus est, & in seri segregatione ac excretione, concurrunt actiones, & naturales & voluntariæ: Nam seri attractio à renibus, & defluxus per ureteres in vesicam, ac

ipsius

ipsius vesicæ à sero influente dilatatio; Deinde dum copia aut acrimonia ad expellendum irritatur constrictio, functiones naturales sunt. Quia vero ad libitum urinam sistere & excernere possumus, actio voluntaria erit, musculo ex arbitrio os vesicæ aperiente & claudente concurrentibus musculis abdominis.

Symptomata Renum & Vesicæ. Singulæ harum functionum, ut aliæ omnes tripliciter læduntur, & sub mictus læsione continentur. Mictus autem ut naturalis functio, symptomata sunt 1. abolita urinæ excretio, quæ accidit vesica vel vacua existente, & tum abolita est attractio seri, & defluxio per ureteres, oriturque Ischuria notha: vel plena, & tunc deperdita est functio excretrix vesicæ quæ Ischuria vera dicitur. 2. diminuta urinæ excretio sive mictus ratione assumptorum paucus rarusque accidit debilitatis functionibus renum aut vesicæ. 3. depravata excretio urinæ multiplex est: una ratione quantitatis, immodica urinæ excretio, quæ diabetes dicitur, Symptoma renum, consequens immodicam seri attractionem, & abolitam retentionem in renibus: altera ratione qualitatis non naturalis eorum, quæ excernuntur, ut mictus cruentus, purulentus, pilaris, &c. Tertio ratione modi non naturalis, qui vel est, quando guttatim exit, vnde stranguria: aut cum dolore, ardore, multo conatu, ut in dysuria: Additur his unum symptoma, quatenus mictus est opus animale ratione musculi claudentis orificium vesicæ, nimirum involuntarius exitus urinæ.

Causæ symp. Causæ præcipuæ horum symptomatum, sunt morbi renum, ureterum, & vesicæ. *Morbi renum.* Morbi autem renum, sunt primum intemperies omnis generis genitæ à causis ejusdem generis internis aut externis *Intemperies.* temperiem naturalem alterantibus, præcipue calida intemperies, ex qua sensus ardoris in lumbis,

 sitis,

sitis, urinæ copiosæ, diabetes,&c. Deinde frigida, quæ vim attractricem seri debilitat, &c. Intemperies, si cum humore substantiæ renum impacto fuerit, tumorem præter naturam excitat. Tumores quibus renes potissimum infestantur, sunt inflammationes & scirrhi.

Tumores.

Inflammatio renum.

Inflammatio autem est tumor præter naturam calidus ex sanguine substantiæ renis impacto; sanguis ille vel biliosus, pituitosus, aut melancholicus esse poterit, sed plerumque tenuis, quod substantia renum densa & compacta sit, qua e inflammatio e it phlegmone exquisita, vel notha, sæpius erysipelatis magis, quam œdematis aut scirrhi particeps. Causa est fluxus sanguinis in vacua renum spatia, eos distendens: influit à Venis emulgentibus præcipue ob calorem & dolorem renum attrahentem, pharmacorum calidorum potionem, contusionem à calculo, ab ictu, plaga, continua & vehementi equitatione, &c. ubi renes debiles sunt. Consequitur inflammationem febris continua, quæ in biliosa inflammatione major est, cum vehementi siti, ardore, &c. in pituitosa minor dolor circa primam lumborum vertebram, si substantia renis tantum inflammetur, gravans, si simul tunica renis, acutus & tensivus: Dolor vero supra ad jecur vel lienem, infra ad vesicam, lumbos & coxendicem extenditur, & coxa quoque dolore, crus vero stupore afficitur, extrema frigent, maxime pedes, laboriose & assidue mingunt initio aquosa alba, in quibus nil subsidet: aucta inflammatione symptomata vehementiora redduntur, ventriculus, jecur, intestina, cerebrum in consensum contrahuntur, unde ructus, vomitus, primum pituitæ, deinde bilis, cardialgia, deliquia animi, alvi suppressio, ventris inflatio, deliria, &c. post primos dies si urina in colore substantia & hypostasi in melius mutetur, aut signum est

Symptomata inflammat.

est inflammationem ad resolutionem vergere, si nõ mutetur & vires validæ sint in scirrhum aut abscessum tendere, si infirmæ ad mortem.

Abscessus autem dum fit, febres doloresq; augentur, quæ facta suppuratione se remittunt, manet tamen gravitas ponderisq; sentitur ubi supra sanum latus inclinant, ubi pus jam erupturum est, rigores & accessiones inæquales fiunt, hinc pus copiosum erumpit, plerumq; cum urina; interdum per alvum, si eruptio fit versus emulgentia vasa, & renes obstructi sint: aliquando rupta tunica renum in ilia & lumborum spatia defluit. Post abscessus ruptionem relinquitur ulcus insanabile: sin inflammatio in scirrhum convertatur, ardor febrilis & dolor mitigatur, sed manet gravitas. *Abscessus renum.*

Scirrhus sive tumor renum durus, indolens, oritur ut scirrhus jecoris, vel sponte & per se ex crassis, lentis succis, impactis, & condensatis in substantia renum, genitis ex alimentis crassi, viscidi succi, vel ex inflammatione oritur, tenuioribus partibus à calore exiccatis, aut expressis. Signa ejus sunt gravitas lumborum citra dolorem, ardorem & febrem, nisi inflãmationis reliquiæ aliquæ supersint, stupor coxæ partis affectæ cum imbecillitate cruris, urina pauca redditur, aliquando supprimitur, corpus inflatur, ut in cachexia, unde hydrops. &c. *Scirrhus renum.* *Signa.*

Ulcus sive exulceratio renum oritur, vel propter abscessum disruptum, ut jam dictum est, vel ob ruptionem vasis à plenitudine, & contusione ex ictu, plaga, vehemẽti equitatione &c. me vel propter erosionem, ab acri mordac humore, vt bilioso, salso, corrupto per renes delato: ut p'u imum ab aspero ca'culo ibidem genito exedente & conterente. Symptoma vlceris est puris mictus. Pus autem cum urina augetur, non solum ex ulcere renum, sed etiam vesicæ ureterum ac etiam ex- *Ulcus renis.* *Symptomata ulceris.*

ex abſceſſu in jecore, pulmonibus, &c. Verum in ulcere renum urina purulenta cruenta, aliquando fœtida redditur, cum fibris & caruncullis rubris ex ſubſtantia renum ſeparatis, dolor in regione renum percipitur; præceſſit vel abſceſſus renum, vel ruptio quæ ex cauſis præcedentibus dignoſcitur & mictu copioſi ſanguinis; vel eroſio, & tum evidens eroſionis dolor in renibus præceſſit à calculo vel humore erodente, &c. Ulcu, ſi initio non curetur, ſordidum & incurabile efficitur, unde pus modo album, modo mucoſum per urinas defluit, & urina turbida ſero lactis ſimilis redditur quæ poſtea quiete ſedimentum purulentum & mucoſum deponit.

Morbi conformationis renum.

Præterea accidunt renibus morbi in conformatione, nimirum vaſorum, aut meatuum dilatatio & anguſtia. Ob nimiam etenim vaſorum dilatationem ſine ulla percolatione urina cum ſanguine in veſicam deſcendit: contra, anguſtia, ſeri percolationem & deſcenſum impedit. Dilatatio autem & apertio vaſorum oritur à facultate expultrice irritata copia aut acrimonia & tenuitate materiæ, vel tunicis rarefactis, & relaxatis vel ruptione a copia humorum, aut flatuum diſtendentium a plaga, contuſione ab acri humore plerumque à calculo conterente, ut infra dicetur.

Vaſorum dilatio.

Anguſtia renum.

Anguſtia meatuum & vaſorum renis, eſt interdum aſtrictio & compreſſio à cauſis aut externis, velut ſunt medicamenta aſtringentia, balnea aluminis, ferri. &c. cingulum arctius renes conſtringens: aut internæ, ut renum tumor præter naturam meatum comprimens, præcipue ſcirrhus & inflammatio: plerumque anguſtia eſt obſtructio à materia cavitatibus renum impacta, quæ vel humor craſſus, lentus, copioſus vitio concoctricis ex alimentis craſſi, lenti ſucci difficilis concoctionis genitus; interdum pus craſſum ex abſceſſu diſrupto in renibus, aut aliis parti-

partibus, vel grumus sanguinis ex apertione, ruptione aut erosione vasis, vel lumbrici in renibus producti ex putredine humorum, sæpissime arena, aut calculus in renibus concretus, aut in meatus & cavitates renum expulsus.

Calculi renum. Generantur calculi in aliis quoque partibus, ut in intestinis, pulmonibus, &c. in abscessibus, sed nullibi frequentius, quam in renibus & vesica, quorum omnium eadem fere generationis ratio est. Calculus autem renum νεφρίτις propriè dicitur, quod renes gravissime exerceat. *νεφρίτις.* Sumitur, ut alibi dictum est, aliquando pro morbi causa, quatenus renes obstruit, continuum solvit, unde dolores ingentes, &c. è Galeno pro morbo in numero aucto toto genere præter naturam: est enim corpus tophaceum, aut lapideum præter naturam in renibus, ex materia crassa, lenta, per exsiccationem à calore præcipue genitum actiones eorum impediens.

Causa materialis. Causa materialis ex qua gignuntur calculi, est humor crassus, glutinosus terrenæ substantiæ, qualis primario est pituita crassa, lenta in renibus, plerumque cum sanguine commixta aliquādo cum alio humore, vel pure crasso lentoque. In hac materia, aut par ratio crassi & glutinosi est, aut major copia crassi, quam glutinosi, aut contra: materia autem quo glutinosior fuerit, & calor exiccans vehementior, eo duriores calculi producuntur, coloris magis cinerei subrussi; alioquin renum colorem succique exuperantis imitantur. Generatur humor ille crassus lentus ex cruditatib. & alimentis crassi succi, difficilisque concoctionis, ut caseus, lac caseosum, oriza, panis, azymus non bene coctus, carnes veterum animalium, pisces cartilaginei, & testacei, anguillæ, pisces, carnesque salsæ fumo induratæ, aquæ crudæ stagnantes, &c. vina crassa, rubra & cerevisia recens non defæcata cruda, &c.

confluunt humores crassi ex venis in renes concitati interdum à calidis diureticis intempestive exhibitis, & omnibus quæ dorsum renesque calefaciunt. Opitulatur angustia meatuum & vasorum. Nam in illis, qui latiores habent meatus, licet calidi sint, & in victu peccent, rarius nascuntur calculi, quod facilius effluat crassus humor, & non retinetur, donec siccescens concrescat. Causa efficiens immediata concretionis & generationis lapidum est, humidi redundantis exiccatio, siue consumptio, quæ duobus modis accidere putatur, uno à calore tenues humidasque partes resoluente, absumente & discutiente, alio, à frigore, vel per se quatenus calorem nativum mixti foras deprimit nam calor nativus expressus humidum suum una educit: vel ex accidente, quando in liquidis id, quod à calore assatum est totique permixtum, post caloris & spiritus evaporationem refrigescens, concrescit, hoc modo urina in matulis relicta crustam lapideam gignit, ac in vasis vinariis tartarus, quare Paracelsistæ generationem lapidum fieri arbitrantur, ex materia tartarea à spiritu salis coagulata: verum cum præter rationem sit in humano corpore, frigoris tantam vim esse, ut per solam expressionem caloris nativi cum suo humido, humor in calculos cõcrescere queat, consentaneum magis videtur, generationem lapidum fieri, vel à calore renum humorem crassum, lentum exsiccantem & per exsiccationem incrassante & condensante, vel ex materia à calore in jecore, & venis perassata, quæ refrigescens concrescit, & ob debilitatem expultricis & angustiam meatuum renibus adhærescit, non aliter fere, quam tartarus in vasis vinariis, aut crusta in matulis urinaris, ac ibi detenta progressu temporis a calore induratur. Igitur præcipua causa generationis lapidum, est calor vel intensus, & breui

Causa efficiẽs calculi.

vi tempore calculos producit, vel debilis, qui longiori tempore ad generationem indiget, aut materiam magis dispositam, siue valde crassam lentam requirit.

Materia autem ubi in cavitate renum concrescit, si expultrix renum ita valida sit, ut priusquam à lento humore glutinetur, expellat, arena cum urina excernitur. Sin debilis sit citoque expellere nequeat, & materia viscida, crassa in eundem locum assidue confluat priori adhærescens, & quasi crusta obducens calculus unus, interdum plures nascuntur, ex materia crassa minus glutinoso calculi friabiles sive tophi, ex crassa valde glutinosa à valido calore, calculi duri magisque saxei oriuntur, qui à nonnullis proprie lapides appellantur. Omnes figuram à situ, siveloco ubi generantur accipiunt, colorem à parte & materia potissimum mutuantur quantitatem à copia materiæ & loci capacitate, unde calculi duri, vel friabiles sunt, magni vel parvi, rotundi oblongi, vel asperi, in renibus ut plurimum colore rutti, raro albi, flavi aut nigri: in vesica subalbi cineritij. In renibus minores magisque asperi & friabiles gignuntur, quam in vesica. Oritur quidem & excernitur, ut diximus, arena antequam in calculum coalescere queat, non raro tamen ex ipsis calculis contritis fractis, aut comminutis in renibus, & vesica, arena & materia sabulosa expellitur, quæ tenuis & quasi pulvis apparet, si calculus durus sit, crassior, aut frusta lapidum, si friabilis.

Causa arenæ. *Calculi.* *Differentia calculorum eorumque causa.*

In generatione calculi opitulantur siccitas angustia, & debilitas expultricis renum, quæ vel ascititia est, vel nativa & hæreditaria contracta à parentibus, nam nephritici nephriticos ut plurimum gignunt, maxime si in victu peccent.

Calculus morbus hæreditarius.

Seni.

Cur senes calculo renum, pueri vesica magis infestentur.

Senibus calculus renum familiarior, est pueris calculus vesicæ. Nam pueri licet ex voracitate multos crassos succos congerant eaq; de causa eorum urinæ crassiore & turbulentiore sunt, tamen quia eorum calor validus est, & meatus renum laxi & patentes, ac expultrix valida, ideo materia crassa in renibus non retinetur, sed liquata in vesicam effunditur, ubi ob crassitiem & visciditatem diutius detenta resolutis partibus tenuiorib. in lapidem sensim concrescit, & accessione novæ materiæ obducta nova crusta augetur. In senibus ob contrarias causas accidit, vt materia crassa cum urina ad renes delata non expellatur sed retenta in calculum induretur. Calculi in renibus magnitudine numero, colore forma, duritie & asperitate inter se differunt, ut ex supra dictis constat. Deinde aut in renis substantia, aut cavitatibus nascuntur.

Signa calculi

Calculi quiescentis signa, sunt sensus grauitatis seu ponderis in lumbis affecti renis sine tumore, dolor gravans, cum cibo replentur, stupor coxæ lateris affecti ob compressionem nervorum à lumbis, aut renum cum vena cava & arteria magna conjunctionem, spina difficulter flectitur, & cum autem spinam vehementius flectunt intempestivis exercitiis, vehementi equitatione, prava victus ratione utuntur, calculi pondere & molestia sua, na uram ad expellendum stimulantes paroxismum nephriticum excitant.

Paroxismus nephritici.

Nam in expellendo dum calculus, vel per membranas in cavitatem renum penetrans, vel in ureterem se inferens, deorsumque procidens, partes sensiles conterit vulnerat aut divellit, gravissimi & acutissimi dolores, qui nephritici dicuntur, oriuntur, meatus obturantur; calculi parvi, rotundi leves facilius excernuntur; magni, duri & asperi difficulter; circa initium paroxismi & obturationis, urinæ paucæ, aquosæ minguntur, postca

ca, si vterque ren afficiatur, plerumque supprimitur lotium, aliquando ob violentiam calculorum præcipue asperiorum urina cruenta excernitur, testis affecti lateris contrahitur, & ex consensu ventriculi & intestinorum, ructus vomitusque oriuntur primum pituitosi, post biliosi humoris, alvus supprimitur venter inflatur, singultus, dispnæa, coma interdum oritur, &c. Tandem ubi calculus à renibus in vesicam defertur, sensus calculi transeuntis percipitur, quo tempore urina multa exit, arenosam substantiam habens, & alvus simul ut plurimum largege egeit. Si calculus in renum cavitate resideat facilius excutitur, & cum arenis nulla sanies per urinas erumpit: sin in ipsa substantia renis concretus sit, antequam in cavum protrudatur, nullæ arenæ in urinis conspiciuntur, & præcessit suppuratio, febrisque; dum è substantia in cavitatem propellitur, partem disrumpens pus elicit quod pariter cum urinis excernitur. Dolores colici nephriticis valde similes sunt, verum colici magis vagi sunt, & supra renum regionem, faciliusque mitigantur, & in colica urina non supprimitur, nec cruenta, aut arenosa redditur, vomitus tamen vehementior, alvusque magis astricta, &c.

Morbi ureterum. Morbi ureterum præcipui sunt angustia transitum seri à renibus impediens, & continui solutio: *Angustia.* Angustia interdum est compressio à tumore partium incumbentium, vt plurimum obturatio ex calculo grandiori à renibus emoto, & cauitati ureterum impacto, qui ex sensu calculi transeuntis & inhærentis dignoscitur, obstruuntur etiam, sed raro ex humore valde crasso, lento aut grumo sanguinis. *Exulceratio.* Continui solutio est vulnus aut exulceratio plerumque à calculo asperiore conterente, divellente, vulnerante, aut acri seroso humore abradente. Notæ ulceris ureterum, sunt dolor inter renes & pubem

pubem initio subcruenta, deinde in urinis pus natat capillorum specie, &c.

Morbi Vesicæ. Tertio afficitur vesica urinaria aut per se, aut per consensum; per se omni fere genere morborum, præcipue intemperie, inflammatione, scirrho, abscessu angustia, calculo & exulceratione. Per consensum vero, quando à renibus serum, quantum & quale non oporteat, suscipit, item calculos, pus, sanguinem: Deinde cerebri, & spinæ, quando vis animalis in corpus vesicæ, aut musculum cervicem claudentem non distribuitur ob paralysin, &c. interdum ex intemperie, dolore aut tumore partium vicinarum, nimirum uteri, recti intestini, &c. *Intemperies.* Intemperies vesicæ sunt simplices vel compositæ sine vel cum materia, quæ causas habent externas vel internas simili vi præditas, de quibus latius capite de causis morborum dictum est. Præcipuam autem vim in labefactandis actionibus vesicæ habet frigida intemperies (quod pars ipsa frigida & exanguis sit) interdum simplex contracta ex alimentis & medicamentis frigidis, & narcoticis assumptis aut admotis, ex aere frigido, longa mora in aqua gelida, &c. vel cum materia frigida in vesica coacervata. Cæteræ intemperies magis sunt cum materia, quæ partem alterat, & intemperiem fovet. Materia autem illa vel alluit tantum & in cavitate vesicæ præcipue continetur, vel in vacua substantiæ spatia effusa & impacta est, eam distendens, tumoremque præter naturam excitans, nimirum inflammationem, &c.

Inflammatio autem vesicæ est, tumor calidus, dolorificus ex sanguine: corpus vesicæ, cum exangue & frigidum sit, rarius ea tentatur, sæpius cervix vesicæ & musculus cervicem claudens, plerumque in cervice incipit, deinde toti corpori vesicæ communicatur. Sanguis ex quo gignitur vel sincerus est,

est, vel biliosus, pituitosus, aut melancholicus, quare inflammatio, vel est phlegmone exquisita, vel notha erysipelatis, œdematis, aut scirrhi particeps. Effluit sanguis ille è vicinis venis in substantiæ spatia ob dolorem, aut calorem attrahentem, contusionem à plaga, ictu, calculo, vehementi equitatione, &c.

Symptomata inflammationis sunt dolor vehemens cum gravitate & pondere, ardore & rubore circa pubem & inguina; febris continua eo magis acuta quo inflammatio erysipelatis magis particeps est, cum ingenti siti, nigredine linguæ, &c. Si cervix magis afficiatur, urina supprimitur cum summo mejēdi desiderio, & ubi redditur, guttatim, & paulatim exit cum dolore. Deinde quia vesica pars nervosa sensibilisq; est, aliæ partes nervosæ, ac ipsum etiam cerebrum in consensum trahitur. unde vomitus biliosorum, singultus, deliria, vigiliæ, &c. & ob compressionem recti intestini egerendi desiderio laborant, ut in tenesmo fieri solet, aliquando alvus astricta est, & inflationes sequuntur, &c. *Signa & sympt. inflămat.*

Morbus iste gravissimus & periculosissimus est, ob magnitudinem symptomatum. Si inflammatio magna sit, non raro in gangrænam abit ex qua vix ullus restituitur; rarius discutitur, nisi parva sit, aliquando remisso dolore & febre, manente gravitate, in scirrhum transit, licet etiam scirrhus vesicæ sponte oriri queat, ut renum: sæpius non sine periculo in abscessum abit: Nam dum suppuratio fit, febris, dolor, cæteraque symptomata augentur, ut in renum inflammatione, deinde rupto abscessu pus copiosum, cum multa urina excernitur, tandemque ulcus incurabile relinquitur. *Scirrhus Vesica.* *Abscessus Vesica.*

Angustia orificij vesicæ varias causas habet, diversasque species, ut infra de causis Ischuriæ dicetur. *Angustia vesica.*

Cal-

XIII.

Calculi vesicæ.

Calculi vesicæ puerili ætati imprimis accidunt, senibus non nisi prius affuerint. De causis & differentiis calculi supra in renum affectibus dictum est. Fernelius in vesica calculum nullum generari arbitratur, sed à renibus radicem rudimentum aut nucleum trahere, aut vesicam calculos accipere, qui deinde in ea temporis progressu ex allatarum sordium adhæsu coagmentantur, & in perfectum lapidem confirmantur. Verum à renibus licet rudimentum quoddam calculi, vesica accipere interdum queat, ut in adultis potissimum; tamen cum calculi renum & vesicæ, nec eadem figura, & substantia sint, nec eadem in ætate eveniant; Probabile non videtur eundem generationis locum, causamque semper esse Nam calculi vesicæ non solum majores ut plurimum sunt, calculis renum, sed etiam duriores minusque asperi & friabiles, coloris subalbi, aut cineritij: Deinde in pueris vesicæ calculum raro præcedunt dolores nephritici, & eorum calculus si frangatur, nucleum diuersi coloris à toto habere non videtur. Quare consentaneum potius est calculos vesicæ generationis suæ initium & incrementum in ipsa vesica fere semper obtinere, ubi ob loci capacitatem & materiæ affluentis copiam majores, quam in renibus gignuntur, interdum unus solum magnus, aliquando plures minores, qui vel fundo vesicæ adhærescunt, & pondere suo premunt, ac cum ægri vehementius agitantur, saltant, equitant, ac dum sedentes alteram pedem vehementius concutiunt, circa anum imamque pudendi partem dolorem grauantem sentiunt, vel uni loco affixi non sunt, sed hinc inde mouentur, motuque suo non solum sensum grauitatis, sed etiam vagam titillationem circa pubem & peritoneum efficiunt, variaque symptomata. Nam calculi notæ, sunt urina cruda, aquosa, in pueris sero lactis similis cum sedi-

Opinio Fernelii de calculus vesicæ.

Modus generationis calculi vesicæ.

Signa calculi vesicæ.

ſedimento arenoſo, ſi calculus magnus ſit, cum ſedimento mucori ſimili, pruriunt laborantes ſæpeque pudenda ſcalpunt, virga intenditur, dyſuria & ſtranguria nonnunquam oritur, crebroque ad vrinam reddendam irritantur, & ſubcruenta nonnunquam cum magno dolore excernunt, præcipue in fine mictionis, non raro lotium plane ſupprimitur. Facilis vero excretio vrinæ redditur, remotione calculi à meatu vrinario, immiſſo cathetere, vel corpore ſupino figurato, vt crura ſublimiora ſint, deinde ſæpius concuſſo. In pueris imprimis tactu dignoſcitur immiſſo per anum digito medio, &c. Mulieres minus calculis infeſtantur, quam viri, ob menſtrua, & viarum laxitatem, rariſſime veſicæ calculis, quia earum veſica ad pubem collocata eſt, & breuiorem latioremque virili ceruicem obtinet.

Exulceratio veſicæ. Tandem exulceratio veſicæ, vel ex abſceſſu rupto oritur, vel conſequitur contuſionem, rupturam: aut vulnus, caſu, vel minus periti chirurgi opera inflictum in calculi ſectione, catheteris immiſſione, &c. vel ex eroſione prouenit ex materia acuta, vel acri abradente, quæ vel interna, vt calculi aſperiores potiſſimum, deinde vrinæ acres ex permiſſione bilioſorum ſalſorum, aut corruptorum humorum, vel externa, vt vſus alimentorum calidorum, vini potentis, medicamentorum erodentium præcipue cantharidum, quæ ſpecifica proprietate veſicam lædunt & exulcerant, adeo vt in tenellis corporibus pro veſicatoriis admotæ dyſuriam interdum pariant. Conſiſtit exulceratio interdum in fundo veſicæ aliquando in ceruice, parteque maxime carnoſa intra capacitatem veſicæ vel extra vbi in maribus incipit meatus vrinarius, in fœminis verſus ceruicem vteri. Notæ vlcerum veſicæ ſunt vrina craſſa initio modico cum ſanguine, aut pure. *Signa.* Hinc excernuntur ſquamulæ non carnoſæ, qua-

les ulcus renum consequuntur, sed membranosæ furfuris crassioris speciem referentes; si ulcus sordidum mucosa graveolentia, interdum subcruenta & saniosa potissimum quando late depascit; dolor acutus ægros mictionis tempore maxime excruciat & si exulceratio intra capacitatem vesicæ fit, citra mictionem omni tempore dolor sentitur, ob lotium ulcus mordicans, quare expultrix sæpe irritatur, & ægri urinam diu retinere nequeunt, assiduaque meiendi cupiditate stranguria & dysuria infestantur, erecti diu consistere non possunt, penis multum erigitur, &c. sin ulcus sit in ceruicis parte exteriore, dolor tantum mictionis tempore sentitur circa radicem penis, & maxime vbi mingere inceperint & desierint; plus initio mictionis exit pus quando sine urina. Quia autem vesica pars neruosa est, & urina sua natura acris non sinit ulcera consolidari, ideo vesicæ ulcera aut insanabilia sunt, aut curatu difficilima. Pereunt autem ægri assiduo dolore, vigiliis, &c. alij citius, alij tardius.

Morbi fistulæ urinariæ. Ceruicem vesicæ excipit in maribus fistula urinaria, seu meatus penis, lotio & semini communis, qui iisdem morbis infestatur, quibus ceruix vesicæ, præcipue inflammatione aliove tumore, deinde meatus augustia urinæ excretionem impediens, ex humore crasso lento, aut calculo impacto, vel caruncula, aut tuberculo innato, &c. tertio exulceratione ex abscessu disrupto, calculo asperiore, vel acri corrupto humore abradente, sæpe ex impuro concubitu cum muliere lue venerea infecta. Morbi penis exterius patent facileque dignoscuntur. In exulceratione dolor tempore mictionis sentitur, præcipue cum fluere incipit & desinit, non circa radicem penis, sed in ipsa pene pus initio mictionis exit, sæpeque citra ullam mictionem.

His præmissis, superest ut de causis præcipuorum

rum symptomatum, quæ contingunt in mictione in specie agamus Correspondent symptomata quæ contingunt circa excretionem urinæ, symptomatibus dejectionum alvi. Nam suppressioni alvi ischuria; lienteriæ, diabetes; diarrhææ, incontinentia urinæ; dysentiæ, dysuria, mictus cruentus & purulentus; tenesmo, stranguria respondent Ischuria autem dividitur in veram, proprie dictam vitio vesicæ, & notham, vitio renum, ureterum. Mictio autem functio composita est ex expultrice naturali irritata copia, aut qualitate urinæ, corpus vesicæ contrahente, lotiumq; exprimente & ex animali per musculum ad libitum orificium vesicæ aperiente, quare urinæ suppressio oritur, quando in vesica non coacervatur, vel coacervata non sentitur, nec stimulat, vel si sentiatur & irritet non tamen vesica ad expellendum insurgere, & sese contrahere queat, vel licet ad expellendum insurgat, ob angustiam tamen vesicæ quia impeditur, nihil exprimat. Verum quando urina in vesica non coacervatur, Ischuria vera nõ appellatur. sed quando suppressio accedit vesica plena existente *Symptomata mictionis.*

Quare Ischuria proprie erit abolita mictio vesicæ plena existente, procedens ab expultrice labefactata ob sensus torporem, aut intemperiem corporis vesicæ, aut impedita ab angustia cervicis eiusdem. Pars affecta est vesica, interdum secundum corpus, aliquando secundum cervicem. Causa triplex est, prima quia vesica se gravari non sentit à copia urinæ ob torporem corporis vesicæ, seu paralysin neruorum, qui per substantiam vesicæ disseminantur; non autem ob paralysin musculi claudentis ceruicem vesicæ. Nam ex paralysi illius musculi urinæ suppressio non excitatur, sed involuntarius exitus. Accidit quoque à gravi sopore, & quocunque affectu soporifero, vt vesica se gravari *Ischuria vera.* *Causa Ischuria.*

non sentiat, & lotium supprimatur, ac etiam in iis affectibus, in quibus mens laborat, vt in phrenitide. Secunda causa est intemperies frigida substantiæ vesicæ expultricem debilitans, vt sese contrahere & lotium contentum, & facultatem stimulans exprimere nequeat; contracta ex intemperie vesicæ frigida ab externis vel internis caußis, de quibus supra dictum est.

Angustia vesicæ.

Tertia est angustia orificii aut ceruicis vesicæ excretionem vrinæ impediens, cuius variæ sunt species & caußæ; vna obstructio ex materia crassa meatui infarcta, nimirum ex crasso lento humore, vel pure vel grumo sanguinis, vel calculo. II. Constipatio & obstructio a caruncula carnisue excrescentia innata, ab vlcere ceruicis vesicæ, vel callo siue cicatrice dura ex vlcere relicta, aliquando à tuberculo. III. Nimia distentio vesicæ præcipue ceruicis eiusdem, vt inde meatus occludatur, à tumore, inflammatione, scirrho, abscessu, &c. IV. Compressio ceruicis à tumore partium vicinarum incumbentium, nimirum vteri ex fœtu grandiore, recti intestini, aliquando ani ob hæmorrhoides valde intumescentes. V. Subsidentia & conniuentia meatus ob conulsionem musculi claudentis ceruicem ex immodica siccitate & inanitione imprimis, qualis accidit interdum in febribus ardentibus & colliquantibus. His addi poterit vitium ratione subiecti ab errore externo, nimirum immodica tensio totius corporis vesicæ, à nimia vrinæ copia diutius, quam par est, retentæ, quod sanis accidit in conuiuiis, foro, &c. quando vrgente necessitate ob loci temporisque importunitatem vrinam reddere nolunt. Nam ob nimiam tensionem corpus vesicæ in expellendo sese contrahere nequit, ac etiam meatus contrahitur & obturatur. Hæc species angustiæ ad secundam referri aliquo modo poterit.

terit. Ab his omnibus causis vrinæ excretio impeditur, aut supprimitur ipsa vesica plena existente.

Ischuria notha. Ischuria notha est vrinæ suppressio, in qua nihil seri in vesicam defluit & descendit: non descendit, quia renes non alliciunt, deorsumque mittunt, aut vreteres non suscipiunt. Non attrahunt renes deorsumque mittunt, quia labefactantur à valida intemperie potissimum frigida, aut impediuntur à tumore, angustia renum, &c. A renibus per vreteres nihil defluit in vesicam propter vreterum obstructionem à calculo impacto, à crasso lento humore, grumo sanguinis, &c. vel ob compressionem à tumore partium vicinarum, verum ab vno rene vel vretere affecto lotium in totum non supprimitur, per alterum enim defluit, sed vtroque.

Signa Ischuria. In vera Ischuria vesica plena est, & manifeste secundum circumscriptionem intenta cum grauitate in imo ventre & immisso cathetere, aut compresso pube vrina effluit. In notha vesica inanis est, & immisso cathetere nihil exit. In vera Ischuria causæ augustiæ vesicæ non solum ex præsentibus accidentibus, sed etiam ex iis omnibus, quæ præterierunt, iudicare oportet, & considerare an adsint, aut præcesserint certa indicia inflammationis vlceris, calculi, &c. vt docet *Gal. lib. 5. de loc. Affect. capit. 1. & lib 6. capit. 3.* Peculiariter torporem sensus arguunt nullum mingendi desiderium: intemperiem frigidam, causæ refrigerantes, præcedens, &c. obstructionem à grumo sanguinis, crasso humore, vel calculo si vrina repente supprimatur, & præcesserint excretio sanguinis, crassi humoris, vel calculi, &c. sæpe immissa fistula, & educta secum aliquid peccantis materiæ extrahit: Carunculæ signa sunt, quæ vlcus designant, & cathetere immisso nisi fracta carne, cum dolore vrina non exit, & mox sanguis consequitur. Galculus, inflammatio, scir-

rhus propriis signis, ut supra, dignoscuntur; sicut & compressio vesicæ à tumore uteri, intestini recti, cætera ex relatione ægri.

Diabetis.

Deinde diabetis communiter pro omni copioso urinæ profluvio sumitur, & dividitur à nonnullis in diabete proprie dictam, & notham. Diabetis proprie dicta est symptoma renum, lienteriæ simile, quoad transitus velocitatem sed caninæ appetentiæ, quoad symptomatis modum, quia ob violentam renum attractionem, potus cupiditate perpetuo torquentur, quem non transmutatum renes statim motu attractricis depravato vehementer alliciunt, & ob copiam retentricem grauantem in vesicam defluere sinunt, unde excernitur. Quare erit diabetis celerrima, & copiosa mictio potus non transmutati, cum valida siti: orta ab attractrice renum depravata, ab intemperie calida sicca, una cum retentricis debilitate. Pars affecta sunt renes. De causa discrepant medici, quidam volunt ab intemperie frigida fieri facultatem retentricem debilitante: verum cum diabeti adjuncta sint sitis, æstus hypochondriorum, &c. magis probabile videtur causam esse depravatam seu immoderatam functionem attractricis aquosi serosi humoris ex venis, quem retentrix renum debilis ob copiam non retinet. Deprauatur autem attractrix renum ab intemperie calida, vel sicca, utraque, quæ raro sine materia est, plerumque cum materia calida impacta, aut imbibita substantiæ renum, scilicet bilioso humore, aut pituita salsa, unde ob immodicum calorem renes aquosos & serosos humores ex venis violenter ad se alliciunt, quos ob copiam retentrix debilis gravata non sustinet, sed per ureteres in vesicam defluere permittit. Adjuvant hanc intemperiem renum immodica jecoris caliditas, & materia acris, maligna in venis; quod accidit in febribus pestilen-

Causa diabetis.

stilentialibus: item retentricis ventriculi debilitas: & qualitas eorum quę assumuntur, ut vini calidioris & aromatum Fit etiam teste *Gal. 6 de Loc. aff.* diabetes à morsu dipsadis serpentis Rara affectio & in ardoribus nascens, ubi urina aquosa redditur, &c.

Diabetis notha est profluvium urinæ syntecticum, id est, colliquativum, dum succi in venis, aut ipsa substantia corporis à vehementi calore, in serosam saniem transmutantur: hæc diarrhϾ syntecticæ correspondet; sed differt modo colliquationis, & excretionis, vnde alia plura symptomata: nam succi aliquando ex colliquatione in serosam saniem transmutantur, quæ à renibus, si sani sunt, attrahitur, & ad vesicam descendit, unde mictio συντηκτική: sin vero à renibus non attrahatur, manet in corporis habitu, & oritur hydropis quarta species, de qua supra. *Diabetis notha.*

Tertio mictus involuntarius est excretio urinæ præter voluntatem, ex resolutione musculi claudentis cervicem vesicæ Resoluitur autem musculus iste per se valida intemperie frigida, humida & solutione continui ut vulnere, ulcere contusione &c. aut resolutis neruis, qui sensum & motum ei communicant, in paralysi vel vniuersali, vel particulari, affecta parte spinæ, unde exoriuntur nervi, qui musculo vesicæ implantantur: verum ubi resolvitur musculus, unica illa actio perit tantum, ubi nerui aut exortus neruorum, plures. Causæ iis signis dignoscuntur, quæ cuique affectui supra adscripta sunt. *Mictus involuntarius.*

Sub mictu involuntario continetur illa incontinentia urinæ, qua nonnulli noctu in somno sese permingunt, cujus causa est non paralysis, sed stupor aliquis, aut debilitas musculi claudẽtis orificium vesicę ob nimiam laxitatem & mollitiem, ex intemperie frigida humida, sępe cum humore pituitoso Hoc vitium pueris valde familiare est, ob corporis mollitiem, *Causa incontinentia urinæ in somno.*

tiem & laxitatem, & in somnis accidit, quo tempore, quia vires animales sopitæ sunt, & musculus claudens ceruicem vesicæ obscuram actionem obtinet, ideo vrinam copiosam minus, quam interdiu retinet.

Stranguria & dysuria.

Quarto veteres stranguriam à dysuria sæpe non distinguunt, & pro eodem communiter sumunt. Proprie tamen stranguria ob assiduum conatum tenesmo magis correspondet, & quia ante tempus euacuat, lienteriæ: dysuria vero magis, dysenteriæ: Est autem stranguria assiduus mingendi conatus, sine aut cum vehementi dolore, in quo vrina guttatim effluit, siue pauca & frequenter, proueniens ab expultrice vesicæ assidue stimulata ex affectu dolorifico & acrimonia vrinæ, vel ob debilitatem retentricis, quæ minimo onere, seu copia vrinæ grauatur. Pars affecta est ipsa tota vesica, præcipue orificium. Caussa assiduum conatum mingendi excitans, est facultas expultrix stimulata: stimulatur autem duobus modis: quare stranguria duplex est, vna simpliciter dicta excretio vrinæ guttatim cum conatu sine dolore; Altera à nonnullis strangoriosa dysuria vocatur excretio vrinæ guttatim cum conatu, vehementi dolore & ardore vesicam ad expulsionem assidue irritante. Illius causa præcipua est expultrix irritata ob debilitatem retentricis vesicæ, quæ minimo onere grauatur, vt vel exiguam vrinæ copiam non sustineat. Debilitatur autem retentrix vesicæ & musculi claudentis ceruicem eiusdem, à quacunque intemperie præcipue frigida, vt plurimum cum materia pituitosa: aliquando ob angustiam cauitatis vesicæ, veluti quando à tumore viciniarum partium comprimitur, quod grauidis interdum accidit, quæ hac stranguriæ specie potissimum infestantur. Ex paralysi musculi claudentis ceruicem vesicæ vrina guttatim sæpe effluit, sed sine conatu,

Caussa strangurie.

Differentia.

Stranguria simplicis caussa.

conatu, qualis affectio decrepitis interdum accidit, sed ea non ad stranguriam, sed mictum inuoluntarium proprie refertur.

Stranguriæ vero dolorificæ causa est expultrix vesicæ, præter naturam stimulata ab acrimonia vrinæ stimulatur autem, vel quia ipsa vrina mordacior acriorque reddita est, quam vt vesica secundum naturam affecta eam ferre queat, vel quia vesica affecta vrinam quamcunque non sustinet. Acrimoniam autem acquirit vrina, aliquando ex permistione biliosorum, salsorum, corruptorum, aut materiæ purulentæ, ab vlceribus non solum vesicæ, sed renum aliarumque partium, interdum ex vsu alimentorum aut medicamentorum acrium & diureticorum, &c. Afficitur vero vesica per se, interdum ab intemperie inæquali, plerumque à continui solutione, vt exulceratione, vesicæ distentione à flatulento spiritu, item abscessu, inflammatione non solum vesicæ, sed etiam vicinarum partium, vt recti intestini, vteri, vasorum spermaticorum in gonorrhæa gallica inueterata, &c. *Strangurie dolorificæ causa.*

Dysuria vero est proprie mictio dolorifica, aut difficilis ex interuallis accidens sine assiduo conatu, in qua vrina interdum affatim, interdum guttatim exit. Huius quoque duæ species sunt, vna mictio dolorifica, in qua tempore mictionis dolor vehemens sentitur, & præcipue quando vrina effluere incipit & desinit, ob tristem sensum ab vrina excitatum non intra vesicam, sed extra in ceruice, aut fistula vrinaria dum effluit. Quare hæc species dysuriæ non modo affectus & causa, sed parte affecta à stranguriosa dysuria distinguitur. Nam ab iisdem causis oritur rarius tamen ab vrinæ magna acrimonia, plerumque proprio affectu, & vlcere in ceruice vesicæ, & fistula vrinaria, aut vasis spermaticis & glandulis ad radicem penis, vt in gonorrhæa *Dysuria.* *Species dysuriæ.* *1.*

gallica, interdum ex inflammatione, abſceſſu, &cæt

I. Altera ſpecies dyſuriæ, eſt mictio difficilis & laborioſa, interdum cum dolore, ita vt ægri niſi diu magnoque conatu enitantur, urina libere perfluere nequeat, orta ob debilitatem expultricis veſicæ. Hæc affectio ab Iſcuria ſola magnitudine differre videtur, & a cauſis levioribus oritur nimirum intemperie, præcipue frigida veſicæ & plerumque cum materia craſſa viſcida adhærente, aut infarcta, vel urinæ permixta, deinde anguſtia orificij veſicæ, ut in Iſchuria ſed imperfecta, &c. Cauſæ dyſuriæ & ſtranguriæ eodem modo, vt Iſchuriæ dignoſcuntur, ac ex iis ſignis, quæ ſingulis affectibus renum & veſicæ aſſcripta ſunt.

Mictio cruenta. Præterea deprava a mictio ratione ex retorum eſt cruenta, purulenta, & pilaris. Mictio cruenta eſt, quando urina ſanguine perfuſa excernitur. Cauſa eſt venæ in vaſis urinariis apertio, à copia & tenuitate ſanguinis, &c vel ruptio & eroſio à calculo, acribus humoribus, ictu, plaga &c. Pars primario affecta poterunt eſſe, renes, ureteres, veſica, cervix veſicæ, meatus penis: A renibus affectis maxime copioſus ſanguis emanat, qui initio toti urinæ permiſcetur, Deinde liquidus non concretus ſubſidet; minus copioſus ex cervice veſicæ, quæ urinæ acurate non miſcetur, & in grumos facile in veſica concreſcit, vnde Iſchuria, deliquia animi, &c. Paucus ex veſica; pauciſſimus ex ureteribus. Ex intimo penis meatu ſæpe ſine urina exit, & qui cum urina effluit, concretus ſtatim ſubſidet. Accidit nonnullis, teſte Aetio, ut per circuitu ſanguinem ex apertione venæ in renibus excernant ſimili modo, vt ex hæmorrhoidibus, unde in principio quidem nihil periculi metuendum eſt, niſi diuturnior fuerit affectio, aut præter conſuetudinem cohibeatur,

tur, ex quo illa mala, quę ex ſuppreſſis hæmorrhoidibus contingunt.

Mictio purulenta fit, vbi urina pure permixta mingitur; pus autem prodit vel ex renibus cæterisque vaſis diureticis, aut etiam ſpermaticis exulceratis in gonorrhæa gallica, &c. vel ex aliis partibus, ut pectore, jecore, &c. ſi pus per venas ad renes & veſicam transmittant. A renibus ſuperioribusque partibus pus ſæpe copioſum urinæ accurate permixtum mingitur. Ab ureteribus paucum capillorum ſpecie innatans. A veſica minus permixtum cum ſquammulis furfuraceis. A meatu urinario vaſisque ſpermaticis & paraſtatis exulceratis initio mictionis pus exit, aliquando citra mictionem. Cætera ſigna partis exulceratæ ſuo loco deſcripta ſunt. *Mictio purulenta.*

Præterea *Hipp. Galen.* & Aetius mictionis pilaris mentionem faciunt, ubi cum urina materia mucoſa nunc tenuibus foliis, nunc pilis aut capillis ſimilis excernitur longitudine quandoque unius aut duorum palmorum, quorum cauſa eſt craſſus viſcidus humor in venis à calore exiccatus & coactus qui in tranſitu per anguſtas renum venas in tantam longitudinem extenditur, &c. *Mictio pilaris.*

CAPVT XIV.

DE PARTIVM GENITALIVM affectibus.

D procreationem maris & fœminæ conjunctione neceſſario opus eſt. quod mas vim generandi in alio habeat & ſemen, unde principiũ motus, præbeat: fœmina

vero

Partes genitales in vtroq; sexu earumque officia. vero in seipsa gignat & agrum ac materiam potissimum conferat. Instrumenta generationis alia in vtroque sexu eadem sunt, vt testes vasaque spermatica; alia diuersa, & proportione sibi inuicem respondentia, in maribus penis & scrotum; in fœminis ceruix vteri, & vterus: in maribus autem prominent, aut ita conformata sunt, vt in muliebres partes penetrantia, quasi sementem faciant; in fœminis vero, vt semen aliundè recipiant, & quasi in argo fœcundo foueant, fructumque producant. Munus autem testium vtriusque sexus est sanguinem & spiritus à vasis præparantibus suscipere, & in semen prolificum transmutare, deindè elaboratum & redundans in vasa eiaculatoria distribuere, quæ tempore complexus venerei semen fœmineum in vterum effundunt; virile in penem impellunt, ac penis vicissim intenta rigidaq; partim ex spiritu flatulento per arterias concitato, desiderio rei venereæ, partim vi copiosi seminis ad expellendum stimulatus, ope quatuor musculorum, in ceruicem vteri detrudit. Vteri vero munus est naturali desiderio semen virile attrahere, cum proprio semine *Modus procreationis.* miscere, latentemque vim plasticam in semine suscitare, siue concipere. Deinde conceptum fouere, & vt nutriatur, augeatur, singulaque conformentur, per vasa vmbilicalia sanguinem & spiritum communicare, tertio ad debitum tempus pariendi fœtum continere, tandem commodè in lucem edere, atque ita procreationem absolvere, sub qua continetur conceptio, fœtus formatio, & partus legitimus. Ex quibus apparet, quæ actiones requisitæ sunt, primum ad actum venereum, deinde ad procreationem, quarum vna læsa, impeditur actus venereus, aut sobolis procreatio.

Menstrua. Præterea vterus non solum generationi destinatus est, sed etiam in fœminis toti corpori inseruit,

uit, quatenus menstruum sanguinem statutis temporibus expurgat. Nam in fœmin s iustæ ætatis ob defectum caloris natiui non digerentis alimentum, vt in maribus, redundant menstrua, excrementa, vtilia, quæ in prægnantis retinentur, vt materia pro nutritione & fœtus; in cæteris nisi impediat pecul aris corporibus dispositio, defectus alimenti, ex magna euacuatione inedia, longo morbo, &c naturaliter singulis fere mensibus per vterum expurgantur. Tot sunt functiones partium genitalium, quarum singulæ tribus modis læduntur.

Initium autem sumemus à vitiis testium, vasorũque spermaticorum, ac penis, deinde de vteri dicemus, quatenus, menstruorum expurgationi & procreationi inseruit.

Tres actiones viriles earũque læsiones.

Ad procreationem & complexum venereum tres functiones viriles requiruntur, vt diximus, quarum priores duæ etiam fœminis certo modo tribuuntur, nimirum seminis prolifici in testibus productio siue elaboratio, deinde eiaculatio, tertio gratia eiaculationis penis erectio, quæ se mutuo ita consequuntur, vt præcedat seminis elaboratio, sequatur in complexu venereo penis erectio, tandemque seminis in vterum eiaculatio: ac primum seminis productio in testibus læditur, si nil omnino generetur, aut generetur, sed paucum, vel imperfectum crudumque, aut acre, corruptum, minusque prolificum, additur à nonnullis nimis copiosa seminis productio, quæ sæpe in iuuenibus pletoricis accidit, qui pollutiones nocturnas patiuntur, vel grauiter offenduntur, si à venere prorsus abstineant. Causa læsionis, vt in aliis concoctionibus est frustratio facultatis alteratricis, seu concoctricis in testibus, ex affectu proprio, aut per consensum ac vitio obiecti, siue materiæ, ex qua semen elaboratur.

Symptoma facultatis generatricis seminis & causa.

Affectus

Morbi testium.

Affectus proprij testium sunt primum excessus primarum qualitatum, seu intemperies cujuscunque generis productæ à causis externis, vel internis eandem vim habentibus, aliquando per consensum ob intemperiem præcipuorum viscerum. Signa intemperiei frigidæ, sunt antecedens victus frigidus, causæ refrigerantes, coitus intempestivus & immodicus, ætate immatura, nulla fere libido, & si concumbant, semen tenue aquosum & infœcundum emittunt, cum exigua aut nulla voluptate, juvantur calidis, &c. Calidę intemperiei signa contraria sunt, magna ad venerem propensio, semen acre, calidum, &c Humida intemperies conjicitur ex laxitate & mollitie partium, & quod celerrime semen emittant, quamprimum penem intentum habent, in coitu non ita facile offendantur, &c. Siccæ intemperiei contraria est ratio, &c. Morbi compositionis testium, sunt primum meatuum & vasorum nimia dilatatio retentionem vitians, de qua in gonorrhæa dicetur, ac angustia attractionem & distributionem impediens, quæ plerumque est obstructio à crasso lento humore infarcto vasis aut testibus, aut à semine crasso retento & incrassato ob intermissum veneris usum; aliquando constipatio aut compressio à tumore præter naturam, validisque astringentibus.

Intemperies testium.

Angustia.

Tumores testium & screti.

Deinde accidunt testibus morbi in magnitudine vel diminuta ex defectu utilis alimenti siccaque intemperie, &c vel aucta veluti tumores præter naturam testium scroti, quorum alij pluribus partibus communes sunt, vt inflammationes ex calido sanguine influente, quæ sensibus patent, &c. scirrhi, &c. alij his partibus magis proprij sunt,

aut

aut paucis aliis qui herniæ & ramices appellantur.

Hernia autem Græcis κήλη est tumor scroti, inguinis, vel vmbilici ex materia quadam illapsa, quare ratione loci affecti hernia triplex est, vna scroti ὀσχεοκήλη; altera inguinis βουβωνοκήλη; tertia vmbilici ὀμφαλοκήλη, additur his ob similitudinem tantum βρογχοκήλη tumor colli foras prominens ex crassa lenta pituita ad colli extimas partes confluente; hæc nonnullis populis Alpinis ex vsu vitiosarum aquarum valde familiaris est: per similitudinem quoque tumor varicosus & aquosus circa pudendi muliebris alas consistens, ab Aetio *lib. 16. capit* 100. & 102 hernia mulierum varicosa & aquosa appellatur. De hernia inguinis & vmbilici supra de affectibus intestinorum dictum est. Oscheocele pro diuersitate materiæ, quæ in scrotum dilabitur, varia est, dilabitur autem intestinum aliquod præcipue ileum aut cœcum, quæ valde laxa sunt, nec ita ligata ut cætera, oriturque ἐντεροκήλη; vel omentum, vnde ἐπιπλοκήλη; vel aqua, plerumque ex superioribus partibus defluens scrotum utrimodo implens, nasciturque ὑδροκήλη, qualis affectio asciten plerumque consequitur, vel flatus ex debili concoctione, vnde πνευματοκήλη. Præterea à carne dura testibus, vel scroto adnata, aut ut statuit Galen. à tumore scirrhoso ex crassis lentis humoribus concreto, qui carnosus videtur fit σαρκοκήλη. Tandem cum venæ testiculum seu potius tunicas eius nutrientes crasso melancholico sanguine refertæ intumescunt, generatur σκιρροκήλη, id est, varicosus ramex.

Hernia.

Differentia herniæ scroti.

ἐντεροκήλη

ἐπιπλοκήλη.

ὑδροκήλη.

πνευματοκήλη.

σαρκοκήλη.

Causa

XIV.

Causa illapsus intestini, &c. in scrotum.

Causa illapsus intestini, aut omenti, ac aquæ in scrotum est relaxatio aut disruptio vnius aut vtriusque foraminis, seu potius productionis illius peritonei, per quam vasa spermatica, musculiq; cremasteres ad testes & à testibus feruntur. Fernelius in omni enterocele ac epiplocele existimat interiorem peritonei tunicam disrumpi, externam vero duntaxat relaxari, sed si interior rumpatur, sine exterioris relaxatione, bubonocelen tantum nasci. Hæc ratio in fœminis locum habere non videtur, quæ non minus, quam viri, bubonocele infestantur. Relaxant autem meatus & tunicas peritonei humectantia & emollientia, vt intempestiua balnea, potationes, destillationes, &c. Disrumpunt ictus, casus ex alto, saltus, vehemens anhelitus compressio, in vociferatione, tibiarum inflatione: tussi vehementi: item grauioris oneris gestatio, aut dimotio, immodicus coitus pleno ventre, flatuum copia, &c. Quando vterque meatus seu productio peritonei afficitur, in vtramq; scroti partem materia illabitur, altera tantum affecta alterius partis hernia oritur.

Signa.

In enterocele tumor mollis est repente natus cum fluctuatione & murmure, qui ex satietate, crapula, flatulentis cibis facile augetur, iterumque minuitur, aluus sæpe cum magno dolore supprimitur, vt in Ileo dictum est. In epiplocele tumor minor, magisque inæqualis & lubricus est, quam in enterocele, digitisque difficilius cedens sine rugitu siue fluctuatione, sæpe in pube potius, quam in scroto. Aquosa ac flatulenta hernia opposito lumine perspicuæ apparent, sed aquosa obscurior grauiorque est, quam flatulenta. Sarcoceles tumor durus grauis, sibique similis, & pedetentim longiori tempore creuit. In scirrhocele sentitur magna tumoris diuersitas, vasaque quasi intorta ac agglomerata. Omnium periculosiss. est enterocele, potissimum si intestinum

ſtinum reduci nequeat aut ſi violenter reponatur: à ſiniſtra parte gravior ſemper eſt, quam à dextra.

Præterea ex defectu unius, aut utriuſque teſtis, ut in Eunuchis, oritur morbus in numero, veneris uſum prohibens, virilitatem tollens, qui accidit, ſi exciſi fuerint, aut ex effluxu vitioſi humoris corrupti, aut contuſi & contriti computruerint, vel contabuerint. Evenit quoque interdum, ut teſtes ſitum mutent, & unus aut ambo ſurſum contractus ſit, ob brevitatem ſeu contractionem ligamentorum aut partium, quibus ſuſpenduntur, vel ab ortu, vitio conformationis, vel poſt ob inflammationem, exiccationem, repletionem ſeu diſtentionem &c. Adduntur his ſolutiones continui, ut vulnus, contritio teſtis, exulceratio ex acri & erodente humore, ſæpe prava qualitate inquinato, ex lue venerea, unde gonorrhæa gallica, &cæt.

Morbus in numero.

Morbus teſtium in ſitu.

Solutio continui.

Læduntur teſtium functiones per conſenſum errore objecti, quando per vaſa ſpermatica deferentia à venis & arteriis ſanguinem quantitate, aut qualitate minus idoneum ad nutritionem, & ſeminis prolifici generationem non ſuſcipiunt: ſed aut ita copioſum, ut teſtes conficere nequeant, vireſque eorum obruat: aut ita paucum, ut ad ſemen generandum non ſufficiat, & vix ad teſtes nutriendos: aut qualitate pravum & vitioſum: aut in ipſis vaſis ſpermaticis non rite præparatum, quorum omnium cauſa, eſt vitium vel vaſorum ſpermaticorum, vel ipſius ſanguinis. Vaſorum autem læſa ipſorum attractrice, retentrice, alteratrice aut expultrice, præcipue ab inſigni intemperie, cavitatum nimia dilatatione, vel anguſtia, ac unitatis ſolutione, exulceratione, &c. Nam non ſolum in teſtibus, ſed etiam in vaſis ſpermaticis attractrice vaſorum debilitata ab intemperie frigida præcipue, aut impedita ab anguſtia vaſorum, teſtes defectu ſanguinis & ſpiri-

Morbi per conſenſum.

Affectus vaſorum præparantium.

tuum semen non generant. Deinde concoctrice vasorum debilitata aut retentrice exoluta ab intemperie, nimia dilatatione aut exulceratione sanguis crudus non præparatus ad testes confluit, quem conficere nequeunt, unde profluvium seminis crudi oritur, præcipue expultrice vasorum & testium irritata copia, aut acrimonia materiæ.

Vitia materiæ ex qua semen generatur.

Materia ex qua semen generatur, est residuum utilis alimenti sive sanguinis in corpore ultra nutritionem redundans, ut alibi dictum est. Vitia eius sunt aliena quantitas vel qualitas, quantitas autem aliena, est excessus aut defectus, verum ubi magna sanguinis copia in venis redundat, ut in plethoricis aut juvenibus qui liberaliori victu & otio, fructibus & alimentis copiosum semen gignentibus, utuntur, si testes vasaq; spermatica naturaliter disposita sint, viresq; robustæ plus non attrahunt, quam conficiunt, & copiosum semen generant, unde nocturnæ pollutiones, ut infra dicetur. Nam reliquum utilis excrementi in venis manens corpus alit. Sin præter naturam ad testes plus confluat, ut attrahatur, quam conficere, & ob retentricis debilitatem retinere queant, semen crudum aut pravum gignitur, &c. Ob defectum sanguinis & spirituum in testibus seminis defectus oritur. Deficit autem vel secundum naturam, ut in decrepitis ob siccitatem frigiditatemque, & pueris, ob corporis incrementum: vel præter naturam, primum ob inopiam utilis alimenti in venis, aut ob corporis exsiccationem & consumptionem ex inedia, vigiliis, laboribus, curis, atrophia, magnis evacuationibus, diuturno morbo medicamentis semen extinguentibus, corporis raritate, sicca intemperie cordis cerebri jecorisque, defectuque spirituum, sectione venarum post aures &c. Deinde quia in alias partes validius attrahitur & in corporis augmentum absumitur, ut in pinguibus, obesis magni-

Redundantia.

Defectus materiæ seminis.

magnisq; corporibus: tam viri, quam mulieres corpore obeso vastoque minus fœcundi sunt. Qualitas aliena sanguinis est intemperãtia vel in primis qualitatibus, ut frigiditas, caliditas, &c. vel secundis ut crassities, viscíditas, acrimonia, tenuitas, corruptio, &c. orta ex prava viscerum constitutione, vitiosis alimentis, & in corporibus cacochymicis, quæ vitiosis humoribus referta sunt, quæ omnia ex dispositione corporis & præcipuorum viscerum facile dignoscuntur. His modis læduntur functiones testium seminisque generatio.

Aliena qualitas materiæ seminis.

Præterea læditur expultrix testium seminisq; ejaculatio per vasa & penem, affectis aut testibus, aut vasis ejaculatoriis, aut pene. Ejaculatio sive expulsio seminis, est actio propria testium vasorumque, dum à copia aut acrimonia seminis turgescunt, & desiderio expellendi fervent, ad quem penis actio tantum concurrit, quatenus via est per quam semen in uterum detruditur ob cujus attritionem in coitu factam expultrix testium vasorumque incalescens, majori vi ad expellendum incitatur, simulque adjuvatur a duobus musculis penis.

De seminis emissione seu eiaculatione.

Morbi vasorum semen deferentium, ejaculationem lædentes, sunt intemperies omnis generis, quæ dignoscuntur ut testium: deinde inflammatio & affectus inflammatorij: Tertio nimia dilatio, aut angustia, ut obstructio à crassis lentis humoribus, aut semine crasso diu retento: aliquando constipatio aut compressio à tumore: coalescentia ab ulcere. Præterea continui solutio, præcipue exulceratio ab acribus mordacibus humoribus, & corrupto semine, ex impuro concubitu, lueque venerea: plerumq; afficiuntur glandulosæ prostatæ ad cervicem vesicæ & initium penis positæ, quę semen asservant, unde tensio dolorque circa radicem penis, &c. De Affectibus penis præcedenti capite dictum est.

Morbi vasorum semen deferentium.

Symptomata accidentia circa emissionem seminis.

Læditur autem seminis ejaculatio tribus modis, quorum primus est abolita seminis emissio, ubi ex vasis nihil expelli queat: alter diminuta emissio, ubi paucum nec effatu dignum expellitur: tertius depravata expulsio, quæ multiplex, una quando in & circa actum venereum ex emissione seminis corpus præter naturam afficitur, scilicet convellitur, vel cum semine feces, aliaque expelluntur, ut in nonnullis prostratæ mentis ac epilepticis, &c. altera quando citra actum venereum effunditur, vel in somno tantum, quæ pollutio nocturna dicitur: vel quocunque tempore & præter voluntatem citraque imaginationem, quæ Gonorrhæa appellatur, Gonorrhæa vero alia simplex est sine penis erectione, alia cum priapismo conjuncta penisq; tensione.

Symptoma circa penis erectionem.

Similiter penis tensio seu erectio tripliciter læditur. Nam aut prorsus tollitur, tendique nulla ratione poterit, aut debilitatur, minusque prompte, rarius quam oportet, & cum difficultate erigi ur: aut depravatur, seu immodice ac præter voluntatem cit a Veneris desiderium & imaginationem cum dolore tenditur, quod posterius symptoma, à Priapo Satyro, quem ob lasciviam cum tali membro genitali veteres finxerunt, Priapismus & Satyriasis quoque à Galeno dicitur: Qui vero ob impotentiam & ignaviam membrorum genitalium re vetentiam & ignaviam membrorum genitalium re venerea uti nequeunt, quamvis maxime cupiant, impotentes vocantur: sicut qui vitiosum semen, aut non prolificum aut non debito modo emittunt, infœcundi.

Impotentia quid?

Communiter impotentia est depravata functio virilis facultatis, quæ consistit in seminis generatione & emissione: primario tamen & proprie illi impotentes dicuntur, quorum membrum genitale ad coitum insurgere nequit: deinde qui semen

men emittere non valent. Quare pars primario affecta est penis cujus proprium munus est desiderio libidinis, ad coitum insurgere, & semen ex testibus vasisque spermaticis attritione sua al'icere, & in uterum detrudere: secundario testes vasaque spermatica. Nam in coitu requiritur penis erectio & seminis ejaculatio ob utramque actionem absolute, aut ad tempus deperditam viros impotentes appellare solemus. Ad penis erectionem concurrunt tria, quorum primum non semper necessarium est feminis copia in vasis expultricem stimulans: alterum ex libidinis desiderio spiritus fistulorum penis nervum implens, tertium actio musculorum penem attollentium, quare penis non erigitur triplici de causa, nimirum defectu seminis in vasis, vel spiritus in fistuloso penis nervo, vel à paralysi musculorum penis. De causis paralysis & defectus seminis supra dictum est. Deficit autem spiritus in fistuloso penis nervo, quia paucus in corpore procreatur, aut a pene avocatur, aut non recipitur. Non procreatur defectu caloris nativi utilisque alimenti in corpore, ut in senibus & valetudinariis, & ab omnibus, quæ spirituum robur dissolvunt. A pene spiritum avocant, venerisque stimulos coercent, vehementiores cogitationes, & curæ, labores, contemplationes, &c. (*Otia enim si tollas periere cupidinis arcus*) ac in ipso actu venereo, aut ante, nimia lætitia, timor, indignatio, &c. vt penem erigere, & voluntatem explere nequeant. Præterea quia de re venerea cogitationem nullam admittunt, & venereis illecebris assueti non sunt. Verum quibus spiritus avocantur impotentes absolute censeri non debent Tertio spiritus à veneris desiderio concitatus a pene non suscipitur, quia frigidus siccus, exanguis, breuis, exilis, ut in decrepitis & in iis, qui partibus genitalibus nunquam usi sunt. Nam ignavia vires exolvit: pro-

Causa.

Causa cur penis erigi nequit.

proprij muneris exercitatio robur membrorum auget, vel quod alio gravi morbo affectus est, ut à tumore, ulcere, partis amputatione &c. Accidit interdum ob nimiam penis longitudinem aggravantem, ut ab exiguo spiritu impleri, extendi & attolli nequeat: & si erigatur pondere suo statim concidat. Ad vitium in spiritibus potissimum eorumque evocationem subtractionemq; referri poterit extincta virilitas ex maleficorum incantamentis. Nam qui proprie maleficiati vocantur, membra genitalia pro naturæ modo habere videntur illisq; citra ullum affectum repente virilitas extinguitur. Interdum cum alia coire possunt, sed non cum propria conjuge.

Quæ requirantur ad seminis eiaculationem.

Ad emissionem seu ejaculationem seminis in coitu tria concurrere debent, I semen naturaliter dispositum expultricem stimulans, non crassum, viscidum, tenue, &c II. vis expultrix testium, vasorumque deferentium satis robusta: III. viæ patentes & naturaliter ad hoc opus dispositæ exquisito sensu præditæ, penis rigidus, bene conformatus non nimis breuis aut longus indirectus aut tortuosus, &c. stimulatur autem facultas expultrix seminis copia & acrimonia ac etiam in coitu ex nimia attritione, dum incalescens effervescit: expulsionem adjuvat motus duorum musculorum penis, qui tempore ejaculationis prostatas comprimunt, semenque exprimunt, & alliciunt.

Causæ deperditæ eiaculationis seminis.

Igitur deperdita seminis ejaculatio oritur vitio vel seminis ex defectu potissimum, interdum si facultas expultrix valde debilis sit ex crassitie aut viscidítate ejusdem, vel vitio expultricis testium, vasorumque deferentium, vel penis. De causis defectus seminis jam dictum est. Expultrix vero testium vasorumque labefactatur ab intemperie præcipue frigida sicca, qualis decrepitis accidit: impeditur ob angustiam quandam cavitatum scilicet obstru-

ſtructionem conſtipationem, &c. Vitio penis ſeminis ejaculatio læditur, quia erigi nequit, ut jam diximus, aut meatus ſemini & urinæ communis interceptus eſt, obſtructione, conſtipatione aut coaleſcentia: vel à glande deorſum vehementer retracto tortuoſus & obliquus redditur, ut ſemen in coli flexibus hæreat, & directe in cervicem uteri emitti nequeat, quos ita affectos Gal. ὑποσπαδιαίους vocat: diſtorquetur vero glans à ligamento duro tortuoſo ſæpe vitio conformationis, interdum poſt ortum ob tumorem ligamenti, qui pertractanti intra penem, glandulæ ſpeciem refert, & penis nodus vocatur. His additur nimia penis brevitas, & longitudo, reſolutio muſculorum penis. Verum excepta meatus anguſtia cæteri affectus omnem ſeminis emiſſionem non impediunt, ſed ejaculationem in uterum ac coitum. Nam ob brevitatem coitus imminuitur, & ſemen procul non propellitur: ob nimiam longitudinem cum tenuitate, ſpiritus, & vis ſeminis prolifici evaneſcit. Verum qui hoc modo afficiuntur, ac quicunque coire quidem poſſunt, ſed paucum minusque prolificum ſemen emittunt, frigidum, aquoſum, tenue, vel calidum, acre, corruptum, non proprie impotentes, ſed infœcundi tantum appellantur, ut infra de ſterilitate mulierum dicetur.

Priapiſmus & Satyriaſis ab Aetio & Gal. pro eodem ſumuntur: quidam ſola palpitatione ſatyriaſin à priapiſmo diſtinguunt. Paulus ſatyriaſin mulieribus quoque accidere dicit, ſed rarius, quam viris: & definit, palpitationem pudendi conſequentem affectionem inflammatoriam vaſorum ſpermaticorum, cum tenſione: quare parte primario affecta, cauſa, modoque affectus à priapiſmo diſtinguitur. Nam pars primario affecta, ponuntur à Paulo vaſa ſpermatica: cauſa, affectus inflammatorius, qualis *De priapiſmo & Satyriaſi.* *Quid ſatyriaſis.*

etiam cervici uteri in mulieribus accidit teste Aetio, ex salsis acribus humoribus ingentem pruritum cum dolore excitantibus, unde satyriasis, ardensque coeundi desiderium. Palpitationem vero istam Trincavella arbitratur in viris, nil aliud esse, quam penis motum palpitationi similem, compositum ex erectione & residentia: Morbus hic acutus est, palpitatio vero nisi brevi finiatur, in paralysin aut convulsionem terminari solet: deinde convulsio celeriter cum ventris inflatione & sudore frigido ad mortem.

Priapismus proprie dictus.

Priapismus proprie dictus est, tensio seu erectio pudendi præter naturam citra veneris desiderium, orta à flatulento spiritu, replente fistulosum penis nervum. Pars affecta est penis, primario nervus fistulosus, deinde musculi penem attollentes plerumque duo, qui seminis expulsioni serviunt.

Causa.

Causa est distentio fistulosi illius nervi, & musculorum convulsio à repletione ex spiritu: repletur interdum ob vaporosum spiritum in ipso nervo genitum, ab intemperie frigida, &c. plerumque ob ora arteriarum immodice dilatata, & patentia, copiosum spiritum effundentia, vel quia calefactis lumbis renibusque multa equitatione, decubitu super dorsum, &c arteriæ penis calidiores redduntur, vel quia multo spiritu implentur, quod accidit iis, qui copioso semine abundant, liberaliori victu utuntur, & præter consuetudinem à coitu abstinent, & nulla exercitatione sanguinis copiam dissipant, ac etiam iis, qui sermonibus & spectaculis Venerem stimulantibus delectantur, cibisque acribus flatulentis semen generantibus utuntur. Impletur quoque fistulosus nervus à flatuoso spiritu in pene vel vasis genito, ex crasso crudo humore à calore non proportionato, ut voluit *Gal 4.* Methodi. Qui priapismo corripiuntur non aliter, quam qui tetano ten-

tentantur, dolent, pudendum distentum habent, ac convulsionis modo interdum pereunt cum ventris inflatione sudoreque frigido.

Gonorrhæa. Gonorrhæa, ut supra diximus, alia simplex est, alia cum penis tensione conjuncta. Illa mictioni involuntariæ corrrespondet, & mulieribus quoque accidit, sed rarius, quam viris: hæc tantum viris. Gonorrhæa autem vera est involuntaria seminis emissio sine tensione pudendi venerisque desiderio, orta à debilitate retentricis vasorum spermaticorum. Dico sine veneris desiderio. Nam ubi ex attenta rei venereæ cogitatione semen copiose excernitur, gonorrhæa non est, sed opus quoddam naturæ. *Causa.* Causa proxima est imbecillitas functionis retentricis testium, vasorumque seminalium, ut semen debito tempore non retineant aut tamdiu, donec concoquatur. Contrahitur ista debilitas ex affectu proprio testium vasorumque spermaticorum, præcipue ex intemperie frigida humida, vasa relaxante & patentiora reddente, producta ex intempestivo coitu ætate adhuc immatura, crebro usu alimentorum frigidorum humidorum, balneorum, affluxu humorum pituitosorum, &c. Læditur etiam retentrix exulceratione vasorum, ac etiam vitio objecti, ob redundantiam seminis præcipue frigidi, tenuis, aquosi, crudi, aliquando corrupti, quod Cacochymicis sæpe accidit, unde semen diversorum colorum exit, nunc viride puri fere simile, nunc loturam carnis referens, aliquando cum dolore, urina ardore, si viæ exulceratæ sint. Verum ubi semen nimia copia, aut acrimonia expultricem stimulans tensionem pudendi efficit, tum non oritur vera gonorrhæa, sed si tensio perpetua sit, priapismus, affectio rara & acuta, sin tempore tantum emissionis seminis, Notha quædam Gonorrhæa, quæ à pollutione nocturna non distinguitur, nisi quod interdiu quo-

que accidat, & pollutionem nocturnam inveteratam consequatur, ob expultricem testium, vasorumque spermaticorum stimulatam acrimonia seminis, ut infra in causis pollutionis dicetur.

Gonorrhæa gallica. Adduntur his species aliæ nonnullæ, & primum gonorrhæa gallica contracta a lue venerea, ex acri corrupto virulento semine vasa spermatica plerumque exulcerante: Deinde juxta Avicennam duæ species, quarum prima est seminis emissio, ex convulsione musculorum genitalium, qualis Epilepticis accidit, & in aliis corporis convulsionibus. &c. altera est frequens excretio non seminis, sed pinguedinis cujusdam post mictionem & urinas ex phthisi sive colliquatione renum, ob nimis frequentem & immodicum coitum in juvenibus potissimum. Huc refertur profluvium seminis in tabe dorsali, quæ ut ut ab *Hipp. lib. 2.* de morbis describitur, novos maritos & libidinosos corripit ex nimia venere, & cum stercus aut urinam reddunt semen genitale copiosum & liquidum emittunt, noctuque veneris ludibria patiuntur, colliquantur anhelosi & imbecilli evadunt, &c.

Gonorrhæa ex convulsione.

Gonorrhæa ex colliquatione renum.

Gonorrhæa in tabe dorsali.

Pollutio nocturna. Tandem pollutio nocturna est, seminis in somno emissio, plerumque cum tensione pudendi, & veneris insomniis. Dico plerumque, nam aliquibus, teste Aetio, nulla fere præcedente imaginatione, ac etiam citra sensum, profluit semen, ob retentricis debilitatem, non aliter fere, quam in vera gonorrhæa, hæc nonnullis ob mæstitiam aut inediam etiam accidit. Plerumque seminis emissio est cum veneris insomniis & tensione pudendi ob expultricem irritatam copia aut acrimonia seminis. Nam duæ hujus species sunt, una orta ob robur partium genitalium, & seminis copiam expultricem irritantem, quæ nisi modum excedat, opus

naturæ

naturæ est potius, quam ſymptoma: altera fit ob acrimoniam ſeminis expultricem vaſorum ſtimulantem vitio vaſorum aut ſeminis. Nam interdum ipſa vaſa præter naturam affecta (nimirum calida intemperie, inflammatione, exulceratione, &c.) copiam ac etiam qualitatem naturalem ſeminis non ſuſtinent: non raro ipſum ſemen vitioſum eſt magis calidum acre & mordax, quam ut vaſa naturaliter diſpoſita ferre queant. Cuius ratione ſemen cum dolore ſæpe effluit, ſi adſit lues gallica, in tranſitu vias ſtatim exulcerat. Hoc profluvium iis plerumque accidit, qui vitioſo ſanguine abundant, illosque graviſſime affligit, qui ſemen multum acre calidum gignunt, ad excretionem vehementer urgens. Nam hi per coitum exolutionem oris ventriculi totiusque corporis patiuntur, ſquallidi pallidique redduntur, oculosque cavos habent, nec tamen ex continentia, aut abſentia coitus magnopere juvantur, ſed gravedine capitis, æſtu & faſtidio ventriculi anguntur, & in ſomno etiam ſemen copioſum profundunt.

Viris & mulieribus affectus nonnulli communes ſunt: in quibus vero à mulieribus viri diſſident, & mulieres à viris, ſua propria & peculiaria patiuntur vitia. Mulieres utero donatæ ſunt, ad proceationem & menſtrui ſanguinis ſtatutis temporibus expurgationem, ſub utero hic intelligimus cervicem uteri, & vulvam: ad quorum inculpatas actiones perficiendas requiritur apta conſtitutio tam per conſenſum, cum aliis partibus, quam per eſſentiam: quæ conſiſtit in temperie primarum qualitatum, debita compoſitione, & utriuſque unitate: quorum uno vitiato læduntur functiones uteri. Læduntur autem ſingulæ functiones, tam privatæ, quæ nutrioni ſerviunt, *De morbis mulierum.*

unt, quam publice, nimirum procreatio (ſub qua continetur conceptio, fœtus geſtatio & partus) deinde menſtrui ſanguinis ſtatutis temporibus expurgatio tribus modis, ut infra latius dicetur.

Affectus uteri. Cauſæ læſionis, affectus ſunt uteri proprij, aut per conſenſum. Morbi autem, qui mulieribus ratione uteri accidunt, acuti, magni, periculoſi & intellectu difficiles ſunt, quod ſe ægrotare neſciant, priusquam morbus invaleſcat, aut narrare præ pudore vereantur, niſi vi morbi cogantur, quo tempore ſæpe incurabiles ſunt. Laborare autem uterus ſolet omni fere genere morborum, quorum primum eſt intemperies, quæ nativam temperiem evertit, & functiones omnes uteri in ſua ſubſtantia labefactat, ex qua uteri debilitas. Intemperies eſt, vel ſimplex, vel compoſita, ſine, vel cum materia, orta à cauſis eandem vim habentibus, ut ſupra capite *de morborum cauſis*: & plerumque cum ſimili intemperie præcipuorum viſcerum.

Intemperies. Peculiariter intemperies frigida vel à cauſis refrigerantibus, vel ob ſpiritus & caloris nativi reſolutionem, à laborioſo partu, frequenti abortu, gravi morbo, &c. Propter frigidam intemperiem, quia uterus alimentum non conficit, nec ſupervacanea expellit, ideo crudis frigidisque humoribus abundat, vnde obſtetrix contactu oris uteri, pudenda multo mucore repleta percipit, os uteri quaſi ſolidum eſt ſine ſenſu, torpent inguina, difficulter moventur, flatibus abundant, & quia ſpiſſior frigidiorque uterus eſt, non concipiunt, & menſtrua ſupprimuntur, aut aquoſa fluunt, venerem faſtidiunt, omnesque actiones debiles, aut deperditas obtinent.

Calidæ intemperiei contraria ratio eſt. Nam partes pudendi calidæ ſunt, menſtrua pauca exeunt, aut acria, rubicunda, nigra, cum dolore, ut viæ interdum

dum exulcerentur, & ob acrimoniam nullum ordinem quoq; servent, magna ad coitum appetentia est, &c. Quæ humida uteri intemperie laborant, laxas madidasq; uteri partes habent, menses copiosos, aquosos aut decolores, coitum non appetunt, nec eo delectantur, neq; semen retinent: ob id non concipiunt, & si concipiant, cito abortiunt, ad motum impotentes sunt, & desides. In sicca intemperie contraria omnia sunt, pudendum contractu squalidum, siccum sentitur, ligamenta contrahuntur, menses paucissimi crassiq; sunt initio coitu non delectantur, nisi calida intemperies conjuncta sit, deinde non facile satiantur, juvantur humidis, læduntur siccis, &c. Compositæ intemperies ex his notis inter se complicatis dignoscuntur. si materia accesserit, intemperiem fovens, cognoscitur partim ex causis præcedentibus, partim ex effectis, ut excrementis, colore corporis, & imprimis papillarum, quæ utero maxime consentiunt. Debilitantur functiones uteri nimis, ab intemperie calida humida: maxime à frigida sicca. Deinde ex ea, quæ à frigido humido succo ortum habet, ubi acetabula uteri muco replentur, cujus ratione semen viri injectum non detinetur, sed vel à concubitu, vel aliquandiu post effluit, menses exuberant, & inordinate interdum bis aut ter in mense defluũt, aquosi, decolores, tempore menstruorum sæpe pectinis, lumborum, crurumq; gravitas adest, stomachus afficitur, & à vaporibus sursum elevatis dolores, suffocationes uteri, &c consequuntur.

Secundo morbi conformationis uteri in superficie interna sunt, nimia asperitas, attractionem seminis impediens, ab exulceratione, exsiccatione, aut defluxu acrium humorum, vel immodica levitas retentionem semine & conceptus prohibens, cujus causæ sunt humor pituitosus: crassus, visci- *Morbi conformationis.*

viſcidus tunicis tenaciter adhærens, eaſque oblinens, &c.

Immodica dilatatio cavitatum uteri.

Deinde morbi in meatibus & cavitatibus membri genitalis, ſunt immodica dilatatio & anguſtia. Nam hæc vim attractricem ſeminis in uterum, ac expultricem menſtruorum & partum prohibet, illa retentionem ſeminis, conceptus & menſtruorum impedit. Immodica autem dilatatio cavitatum & meatuum fit, plerumque à relaxantibus, ut defluxu pituitoſorum humorum ex venis, aut ſeminis crudi, aquoſi ex vaſis ſpermaticis, aut à balneis humectantibus, &c. aliquando à copia tenuium acrium humorum ex apertione venarum uteri, &c. ut in profluvio menſtruorum latius dicetur.

Anguſtia uteri. φίμωσις.

Anguſtia vero ſeu contractio, & obturatio partium genitalis mulieris communiter φίμος & φίμωσις appellatur. Anguſtia vel eſt in pudendo aliiſque vulvæ, vel in ipſo orificio uteri, vel in intermedio loco ſcilicet ceruice uteri proprie dicta. Oritur vel in utero vitio facultatis formatricis ex membrana aut carne innata, foramen intercludente, ac etiam ut ſcribit Avicenna & *Ariſtot*. 4 *de gener. Anim. capit*. 1. ex coaleſcentia & coniunctione labiorum oris uteri, vel poſt ortum, primo ex craſſo viſcido humore coacervato intra uterum, qui interdum acetabula, ſive orificia vaſorum uteri oblinit, clauditque, aliquando os uteri & cervicem occupat obſtruitque, ut ſemen recipere nequeat. Deinde uſu medicamentorum valide aſtringentium intra os pubis, quod interdum ab imperitis obſtetricibus fit à partu, ut fluxum immoderatum ſupprimant, aliquando à meretricibus, ut ſtrictiores reddantur, virgineſque habeantur. Tertio à corpore cauitati

&

& foramini membri genitalis inuato viam intercludente seu constipante, quale est tumor aliquis præter naturam, ut inflammatio, scirrhus, &c. carnis excrescentia ex ulcere pudendi, cicatrix callosa, aut membrana innata, quæ interdum meatum plane obturat, aliquando propendet, qualis affectus est, qui nympha & cauda vocantur. Præterea coalescentia oris uteri ex ulcere tunicas conglutinante, item compressio à multa omenti pinguedine, ut in obesis, quæ raro concipiunt, aut à tumore partium vicinarum & intestini recti, vesicæ, &c. Tandem conniventia oris uteri à multitudine materiæ substantiam uteri ita distendente, ut os ejus concludatur, quod in uteri hydrope & inflatione accidit. Proprie autem φίμωσις à Paulo & Celso vocatur obturatio seu interclusio foraminis membri genitalis à membrana aut carne innata, additur à nonnullis inflammatio indurata seu tumor, scirrhus, coalescentia ab ulcere glutinante tunicas meatuum, & callosa durities.

Signa loci affecti. Quæ vero vitio formatricis ex nativitate obturantur, ab Aetio non perforatæ proprie appellantur. Dignoscitur affectus ex relatione ægræ & contactu aut visu, adhibito speculo matricis. Quibus pudendi labia obturantur, nec coire nec menstrua emittere possunt. Si in cervice sit obturatio coire quidem solent, sed semen a viro ejaculatum cito decidit, menstruaque non habent. Sin in uteri orificio vitium sit, menstruis non carent, viroq; uti possunt, sed non concipiunt, accidit tamen ut semen intra uteri angustum orificium admissum, conceptus causa sit, verum ob angustiam loci fœtus prægnanti mortem accersit.

Accidunt

CAP. XIV.

Morbi uteri in magnitudine.

Accidunt utero morbi in magnitudine diminuta, vel aucta. Diminuta autem magnitudo, seu parvitas uteri, ut plurimum ab ortu iis evenit, quæ concipere quidem solent, sed fœtum a ere, & ad perfectionem deducere nequeunt. Sub aucta magnitudine continentur tumores omnes uteri præter naturam. Intumescit autem uterus duobus modis, uno à materia substantiæ uteri impacta, vnde tumor proprie dictus: alio ex materia præter na uram in cavitate collecta, quæ replet, & non raro ad similitudinem prægnantium uterum extendit: sub hac specie continentur, mola, hydrops uteri, falsa ingravidatio &c. Tumor autem uteri proprie dictus, est magnitudo aucta cum intemperie orta ex materia impacta substantiæ uteri. Materia illa est humor aliquis, aut vapor flatulentus. Humor autem cujuscunque generis esse poterit simplex, aut ex pluribus permixtus, aut non naturalis. Ex sanguine enim substantiæ uteri impacto oritur phlegmone exquisita, ex bile naturali, erysipelas: ex crassa acri, herpes: ex pituita naturali œdema: ex crassa lenta, scirrhus non exquisitus: huc referri poterit scirrhus ex inflammatione indurata, ex melancholia naturali impacta & indurata, scirrhus exquisitus: ex adusta minus fervida, cancer: ex fervida carbunculus: ex flatulento humore impacto inflatio oritur. Adduntur his in cervice uteri & pudendo condylomata, thymi, hæmorrhoides cœcæ &c. ut in ano. Quare omni fere genere tumorum uterus affici solet, frequentissime inflammatione à sanguine ex venis in substantiam uteri effuso, ibique putrescente: effunditur autem ob plagam & contritionem uteri, nimium coitum, abortum, exulcerationem, menstruorum suppressionem, longam & molestam ambulationem, flatus, immodicum frigus, &c. Tumor autem vel totum occupat, vel partem

Tumores uteri.

Species tumorum uteri.

Causa inflammationis uteri.

tem

rem nimirum anteriorem aut posteriorem, dextram vel sinistram, superiorem seu fundum, aut partem inferiorem sive os: non raro cervix uteri tantum afficitur, quod facile contactu, ac per dioptram dignoscitur.

Ubi intumescit uterus ex conclusa materia intra cavitatem, dum ægra ab uno latere in aliud se movet, fluctuationem & fragorem percipit, tumor utplurimum maior est, magisq; æqualis, sed minus dolorificus, quam in tumoribus substantiæ uteri. Tumor vero uteri contactu deprehenditur, & ex tensione aliqua in media abdominis parte cum læsis functionibus uteri: si magnus sit, & in anteriori parte, urina supprimitur, aut cum difficultate exit, dolor major in pube percipitur: si in posteriore parte, feces alvi cum difficultate egeruntur, dolor lumbos infestat: si fundus afficiatur, dolor & tumor ad umbilicum pertingunt: sin latera, inguina tenduntur, ac crura gravantur. *Signa tumorum.*

Tumor autem mollis cum dolore pungente & distendente sine gravitate & febre, est à flatibus: tumor cum gravitate ab humore: humor si pituita tenuis sit, tumor mollis erit, tactui cedens, seseque rursum paulatim attollens sine evidente dolore aut febre. In scirrho vero, tumor durus gravis percipitur sine dolore, nisi spurius sit, difficulter moventur, & in progressu color corporis mutatur: quod in cancro uteri non exulcerato quoque evenit, sed cancer vehementi dolore pungente non sine calore affligit, præsertim circa summum ventrem, inguina & lumbos, & medicamentis facile exacerbatur, ipseque tumor durus inæqualis colore fæculentus, aut sublividus reperitur, &c si cancer exulceratus sit, excernitur sanies tenuis aquosa, nigra graveolens, aliquando sanguis, prædicta symptomata sæviora redduntur, &c. si materia calida sit, & *Signa tumoris flatulenti.* *Oedematis.* *Scirrhi.* *Signa cancri.*

XIV.

tumor sub genere, inflammationis ex dolore febreq; deprehenditur. Nam omni inflammationi uteri conjuncta est febris continua, dolor acris pulsatilis, tensio gravitasque imi ventris, oris uteri conniventia, &c. Dolor autem eo vehementior est, & febris ardentior, quo materia calidior fuerit, & inflammatio major. Nam ubi inflammatio erysipelatis particeps est, tumor minor quidem percipitur, sed dolor & febris ardentior, sitis & vigiliæ pertinaciores, symptomata omnia vehementiora: inflammatio enim magna uterum stomachum cerebrum & cor in consensum trahit, unde vomitus, anxietas, dolor capitis præcipue sincipitis, deorsum retractio tendinum colli, basis oculorum: pulsus parvi crebri, deliquia animi, & cæt. quæ ia uteri carbunculum potissimum comitantur, qui maxime lethalis est, ac ingenti ardore vehementissimisque symptomatibus sævit. Omnis autem uteri inflammatio periculosa est. Terminatur interdum in abscessum, ut inflammationes aliarum partium, ut dum pus fit, dolores & febres nullo ordine augentur, quæ confecto pure mitescunt, rursumque dum rumpitur abscessus redeunt. Post abscessum diruptum, ulcus relinquitur.

Signa inflãmationis.

Abscessus uteri.

Hydrops uteri.

Hydrops uteri sæpe sumitur pro intumescentia præter naturam inferioris ventris, à tumore uteri ex aquoso humore, aut flatibus conclusis: proprie vero tumor, qui ex humore aquoso, seroso, tenui oritur, hydrops uteri proprie appellatur, qui à flatibus inclusis inflatio ac tympanites uteri. In hydrope colligitur tenuis serosus, aut aqueus humor, præcipue in spatio seu cavitate uteri, non raro in ipsius substantia ὑδατίδες erumpunt, seu vesiculæ aqua plenæ. Humor inclusus sæpe frigidus aquosusque est, interdum acris, qui cum expurga-

purgatur ſubcruentus ſanioſus effluit, quaſi muria pudenda mordens & erodens. Cauſa eſt debilitas caloris nativi uteri, contracta ex frequenti abortu, difficili partu, ſuppreſſione menſtruorum, uſu refrigerantium, una cum anguſtia aliqua orificij ipſius uteri. Colligitur autem humor intra uterum, rarius per ſolam congeſtionem ob debilitatem facultatis alteratricis & expultricis, ſæpiſſime per transmiſſionem aliunde, veluti ex vero hydrope abdominis, materia per cœcas vias in uterum prolabente: aliquando à vena cava ſeroſum ſanguinem in uterum inſtillante principium ſumit: aut ex jecore & liene, ut verus hydrops, poſt longam menſtruorum ſuppreſſionem & conceptum impeditum. Concluditur & detinetur humor intra capacitatem uteri ob anguſtiam aliquam cervicis ejuſdem, ut obſtructionem à craſſo lento humore, grumo ſanguinis, &c. conſtipationem à tumore, plerumque ob conniventiam oris à copia humoris replentis & diſtendentis corpus uteri.

Mulieres quæ hydrope uteri laborant, ſæpiſſime prægnantes exiſtimantur. Conſequitur hydropem uteri tumor, circa imum ventrem amplus laxus, & dum de latere in latus ſe convertunt, ſtrepitus aut murmur aliquis auditur, in ambulando gravitas, & reſpirandi difficultas, conceptus menſeſque impediuntur, aut pauci pravi cruenti fœtidi nullo ordine exeunt, os uteri ad contactum gracile & humidum ſentitur, excrementa alvi grave olent, mammæ turgidæ laxæque fiunt, & ſi lac in mammis ſit, vitiatur & aqueum evadit, &c. *Signa hydropis.*

Inflatio ſeu tympanites uteri, eſt tumor ex flatulento vapore in utero collecto & incluſo. Concluditur flatus præcipue intra cavitatem uteri, aliquando poros uteri & vaſa ſubit & diſtendit, *Inflatio ſeu tympanites uteri.*

CAP. XIV.

Causa est debilitas caloris nativi uteri cum angustia aliqua orificij ejusdem, ut in hydrope uteri: flatus autem interdum in ipso utero gignuntur ob debilitatem caloris, vitiumque sanguinis affluentis, sæpius ab aliis partibus ad uterum transmittuntur, nimirum à capacitate abdominis in vera tympanitide, ab intestinis, &c. Concluduntur & detinentur in utero propter angustiam aliquam orificij, ut supra in hydrope uteri.

Signa.

Comitantur inflationem uteri imi ventris tumor, qualis in vera tympanitide, qui ad digitorum pulsationem sonum tympani æmulatur, dolor pungens, plerumque ad ventriculum & septum transversum ascendens, respirationis difficultas, dolor capitis, ciborum fastidium, & quando bibunt, affliguntur, menses supprimuntur, conceptus impeditur, pedes & cavæ partes faciei intumescunt. Dolores autem vehementiores sunt, & curatu difficiliores, ubi flatus in substantia uteri & vasis continetur: leviores si in sola cavitate conclusus sit; & tum sonus præcipue auditur, qualis in intestinis, quæ torminibus vexantur, &c. De falsa gravidatione & mola suo loco dicetur.

Tubercula uteri.

Præterea in orificio, aut cervice uteri, vel pudendo innascuntur varia tubercula coitum & conceptum impedientia: quæ contactu, aut per dioptram deprehenduntur, ut condylomata, verrucæ, thymi, cœcæ hemorrhoides, &c. quemadmodum in ano: deinde eminentiæ quædam miliares: præterea scabræ pruriginosæ quædam pustulæ, furfuraceas squāmas reiicientes, productæ ab acribus salsis corruptis succis, in iis plerumque, quæ lue venerea inquinantur ex virorum infectorum consortio, ejusmodi pustulæ pruriginosæ maligna sordida & depascentia ulcera præcedere solent.

CAP. XIV.

Sub morbis in magnitudine aucta comprehenditur affectus, qui à Paulo & Aetio nympha appellatur, cui similis est morbus ille, qui κέρκωσις, Latinis cauda vocatur. Verum cauda morbus est non in magnitudine, sed numero aucto, ac etiam in via. Nympha autem est substantia quædam carnosa supra alarum pudendi commissuram sita, quæ interdum ad tantam magnitudinem excrescit, ut deformitatem & pudorem pariat, notaque sit insignis impudicitiæ. Nam vestimentorum attritu arrigitur, & similiter ut in viris ad venerem & coitum incitat. *Nympha.*

Cauda vero est carnosa quædam substantia, quæ ab orificio uteri exoritur, & pudendum muliebre implet, coitumque impedit, aliquando extra progreditur instar caudæ, unde nomen habet. Hi affectus oriuntur ex redundantia sanguinis à natura nimiam carnem generante, quare æstate maxime augentur, quo tempore à calore partes dilatantur, hyeme minuuntur. *Cauda.*

Afficitur uterus quandoque morbis in numero præter naturam aucto, cum in eo substantia aliqua contineatur, quæ ex usu non sit, & functiones impediat: sub hoc genere continentur mola, falsa gravidatio, monstrum, quæ proprie symptomata sunt facultatis generatricis: deinde Nympha, ut diximus, lapides & vermes uteri fœtus mortui, secundina post partum diu retenta: adduntur à nonnullis semen in utero concretum sanguinis grumus, pus exiccatum, &c. De mola, falsa ingrauidatione, monstro, secundina retenta, &c. infra de vitiis procreationis dicetur. *Morbi in numero.*

In utero calculos generari, præter Aetium testis est *Hipp. 5. Epid. Sect. 7.* qui soluti non sunt, sed tunicis uteri aut collo ipsius affixi. Deinde topha- *Calculi uteri.*

cei, concreti ex crasso lento humore, & ab excrementis augmentum suscipiunt, ac mole sua partes premunt, conceptum prohibent, plerumque fluxum menstruorum.

Vermes uteri Vermes ex utero excretos se vidisse grauissimi authores scribunt, verum an ibi generentur, aut aliunde in uterum permeent, dubitatur? credibile est, ut in aliis compluribus partibus, ita in utero generari, maxime in cervice ob copiam excrementitiæ pituitæ rugis adhærentem, sed parvos ut in recto intestino: majores fortasse ex intestinis in uterum migrare, ut voluit Priscianus & Cleopatra. Dignoscuntur ex pruritu partis, cum dolore, ac redundantia pituitæ in pudendo, tumultuoso somno, &cæt. aliquando cum menstruo exeunt.

Morbi in situ. Præterea uterus à sua sede variis modis dimovetur, morbosq; in situ patitur. Situs uteri est in hypogastrio intra vesicam & rectum intestinum, & vndiquaq; vinculis quibusdam laxiorib. alligatur. Nam per fibras complures recto intestino, & vesicæ connectitur, per ligamenta propria ossi sacro & pubis: per tunicam peritonæi cæteris: hepati, per vasa spermatica & venas hypogastricas: cordi, per vasa spermatica & arterias: crebro & spinali medullæ, per nervos: quare maximus est consensus uteri cum universo corpore, ut mox dicetur

Movetur autem uterus præter naturam à sua sede in omnem dimensionem, deorsum quidem in uteri procidentia, quando extra prominet: sursum ut in ascensu uteri, antrorsum retrorsum aut ad latera in contortione, seu reclinatione, aversione & recursu ad alias partes. Plato uterum arbitratur esse quasi animal vorax, gignendi cupidum, si eo privetur, ægre moram ferre, passimque per corpus oberra-

errare, & ad ſemen excipiendum deorſum ferri, ſurſum deorſumque deſiderio fugaque bene maleque olentium. Medici plerique uterum in coitu ad ſemen amplexandum hiare, & quodammodo diſtendi, deinde conſtringi volunt, ſed à ſua ſede non prolabi niſi vincula relaxentur aut rumpuntur, nec ſurſum moveri aut contorqueri niſi à vinculis & vaſis contractis attrahatur, aut inflectur.

Procidentia uteri.

Procidentia autem uteri eſt dimotio ipſius ex ſuo naturali loco à proprio pondere decumbente ob relaxationem aut diſruptionem vinculorum, quibus ſuſtinetur & continetur: Vincula illa ſunt, quibus oſſi ſacro & pubis alligatur, item vaſa & tunica peritonæi. Cauſa præcipua cur pondere ſuo deorſum delabatur, eſt ſolutio aliqua illorum ligamentorum, nimirum relaxatio proprie dicta, quando longiora redduntur, aut diſruptio: relaxant autem & reſolvunt humectantia, refrigerantia, emollientia, ut intemperies frigida humida, defluxus pituitoſorum humorum, victus balneaque humida, frigiditas pedum lumborum, animi conſternatio, ſeſſio in loco frigido, &cæt. Diſrumpunt caſus ab alto, plaga, oneris gravioris elevatio: partus difficilis ubi uterus vehementi conatu fœtum, aut ſecundinas expellens conſequitur, aut una cum fœtu mortuo vel ſecundinis, ab imperita obſtetrice extrahitur & invertitur: item vehemens ſternutatio & vociferatio, curſus ad acclivem aut declivem locum, ſaltatio, &c. Fernelius uteri deſcenſum à prolapſu diſtinguit, & deſcenſum appellat, ubi ad inferiores partes uterus provolvitur: prolapſum vero affectum longe graviorem, quod everſus uterus procedat, fundusq; ejus ovi anſerini magnitudine promineat.

Differentia procidentia uteri.

Mercatus aliique nonnulli tres procidentiæ species ponunt, quarum una est, quando uteri cervix in vulvam procidit, altera ubi fundus totumque corpus in cervicem excidit, & videtur quasi glans viri: rubens in ore pudendi cum conspicuo foramine: tertia cum membrana ejus interna procidit, & rugosa extra prominet. In omnibus prominet tumor mollis, quasi virile scrotum, maior aut minor pro magnitudine affectus, cum sensu ponderi pudendo incumbentis, quando erectæ consistunt: aut recto intestino quando sedent alvumque exonerant: si extra multum promineat, magnus dolor ardorque in imo ventre & pudendo percipitur, urina paulatim exit, & pudendum mordet, &c. Signa causarum ex causis præcedentibus & effectis suis dignoscuntur.

Ascensus uteri & reclinatio.

Dimotio uteri à suo loco directe sursum, ut in Ascensu uteri, vel ad latera, ut in contorsione reclinatione sive aversione, oritur præcipue à contractione, sive brevitate vasorum & vinculorum uteri, perinde fere ut in convulsione. Nam contractis vasis & ligamentis uterus è suo loco necessario dimovetur & detrahitur, & ad patrem vehementius trahentem inclinat. Quare ubi undiquaque uterus à vinculis æqualiter trahitur recta sursum ascendere videtur, sine inclinatione: sin contractio inæqualis sit ad unam partem magis, quam aliam, ad eam, quæ vehementius trahit, declinabit. Causa istius contractionis præcipua, est repletio vasorum & ligamentorum, plerumque ex menstruis retentis & suppressis, quando sanguis per venas ad interna vteri non descendit, vel quia orificia vasorum obstructa sunt, vel sanguis ita crassus, ut permeare nequeat, ac proinde in vasis retentus ea distendit, ac etiam vicinas uteri appendices replet & extendit. Deinde replentur & tenduntur vincula & appendices uteri

ob tumorem aliquem, ut inflãmationem, ſcirrhum abſceſſum, &c. item ob ſpiritum flatulentum utero concluſum, quod in ſuffocatione uteri præcipue accidit, quæ à pleriſque ſub aſcenſu uteri comprehenditur, licet ſimplex aſcenſus non ſit, ſed ſymptoma potius, ut ſuo loco dicetur. Præterea accidit brevitas & contractio quædam vinculorum uteri ex vehementi ſiccitate ipſorum, humidum nativum depaſcente, ac ex frigiditate ſubſtantiam denſante & cogente, ſed rarius.

Opinio Fernelii de commotione uteri.

Fernelius his cauſis commotionis uteri, addit ingenitam quandam uteri proprietatem, quia ut id quod noxium eſt & injucundum fugiat, jucundum & amicum amplexetur & fruatur, ſurſum deorſum ac quoquo verſum exſtimulatur & movetur. Nam uterus odoribus non minus, quam cerebrum & cor afficitur, gratos enim & jucundos odores ſectatur, & ut tetros refugiat in contrarium movetur ſive naribus, ſive orificio pudendi admoveantur. Verum conſentaneum non eſt hoc qualicunque motu uterum ulterius tendere, quam à ligamentis aut propria cervice permittatur, nec à ſuo loco proprio recedere, ut commotione uteri à relaxatione & contraxione ligamentorum.

Signa commotionis uteri.

In quam partem uterus inclinat ab obſtetrice digitorum admotione deprehenditur, ac etiam partis illius tumore, tenſione & dolore: Nam parti in quam inclinat, dolores incumbunt, & uterus durus veluti pila inſidet. Quare ubi ad ſuperiora recta trahitur ſive aſcendit, ventriculus, & organa reſpirationis læduntur, dolor in præcordiis affligit, difficultas reſpirationis, animi deliquia, aliaque complura ſymptomata, præcipue ſi adſit vera ſuffocatio: ſi ad latus inclinet, propinqui fœmoris diſtentio, dolor, ſtupor, & refrigeratio, motuſque ejus difficilis inditio erit: ſi retro, utriusque coxæ & cruris do-

lor ſtupor, difficultas motus, alvi ſuppreſſio: ſin ad pubem pervertatur, ibidem dolores percipiuntur & lotium ſupprimitur. Retractio vero uteri ſurſum, ſi ad latus dextrum denotat venas hepaticas, ad ſiniſtrum ſpleneticas copia ſanguinis diſtentas à ſua parte uterum retrahere.

Solutio continui. Tandem accidunt utero morbi in ſolutione continui, ut vulnus, deinde dilaceratio & diſruptio vaſorum & membranarum ex difficili partu, fœtus aut ſecundinæ violenta extractione, effreni concubitu, caſu ab alto, &c. Tertio exulceratio ſive

Vlcera uteri. ulcus uteri. Oriuntur autem ulcera multiplici de cauſa. 1. ex vulnere. 2. ex diſruptione ac dilaceratione uteri. 3. ex inflammatione in abſceſſum ſuppurata ruptaque ex cancro eroſo, alioque tumore. 4. ex putrefactione fœtus mortui aut ſecundinæ retentæ, vel menſtrui ſanguinis ſuppreſſi & retenti in utero. 5. ab acri bilioſo aut ſalſo humore erodente & defluxu vias abradente, quod accidit vitio proprio uteri, vel ab expultrice partium irritata, per hanc partem purgante vitioſo excrementa, ut in muliebri profluvio latius dicetur. Præterea ulcera pudendi cervicis ac ipſius etiam uteri frequentiſſime ortum habent à lue gallica, ex excrementis inquinatis & putrefactis circa locellos & rugas. His additur eroſio uteri ab acribus medicamentis

Differentiæ & ſigna ulceris. Ulceris variæ differentiæ ſunt, nam vel ſimplex purumque eſt vel inflammatum, vel ſordidum, vel depaſcens, vel fiſtuloſum & calloſum, item cancroſum, vel carbunculoſum. Deinde obſidet ulcus interdum uterum, aut ejus orificium; nonnunquam cervicem, non raro pudendum. Exulceratio ipſius uteri, ut abſceſſus eſt in ſinu ſeu cavitate, eſt quandoque in ſuperficie parteque convexa.

Nam

Nam nonnunquam abſceſſus uteri erumpit inter peritonæum & inteſtina, ita ut in imo ventris tumor appareat, qui judex eſt abſceſſum in eam partem dum ſuppuratur inclinare: interdum inteſtinum rectum aut veſica ulceris quoque particeps eſt, unde alvus urina cum difficultate evacuatur. Facti ulceris inditia ſunt pus per genitalia deſtillans, vellicatio & punctio uteri, dolor punctorius in parte affecta, præcipue dum contrectatur, qui ad coxas imumque ventrem, quandoque ad jugulum surſum pertingit, unde febris lenta, dolor ſincipitis & radicum oculorum ad manuum digitos ſe extendens, ut in inflammatione uteri. Ulcus in pudendo, aut cervice, contactu, aut per uſum dioptræ deprehenditur: altum & reconditum intra ſinum uteri, per ſubſtantiam & colorem eorum, quæ excernuntur. Ulcus purum conjectabis, cum humor paucus albus æqualis craſſus minimeque fœtidus exierit: inflammatum ubi ſanioſa pauca cruenta cum magno dolore: ſordidum ſi copioſa minus cruenta cum minore dolore: ſin depaſcens fuerit, evacuabuntur ſanioſa magis fœtida nigra corrupta, acri interdum cruenta, & grumoſa, cum ingenti dolore ad coxas & jugulum ſæpe pertingente. Fiſtuloſum ulcus dignoſces ex callo forma fiſtulari obducto, ex tenui virulenta ſanie cum exiguo dolore.

Ulceris cancroſi ſigna ſupra enumerata ſunt. Inveterata ulcera uteri maligna depaſcentia & periculoſa redduntur: ſi ſanentur, cicatricem relinquunt ægrasque ſteriles reddere ſolent. Sub genere ulcerum continentur Rhagades uteri, quæ eodem modo oriuntur, ut in ano.

Hactenus de morbis, qui utero proprie & per eſſentiam accidunt, læduntur functiones,

quæ

Læsiones vitio obiecti.

quæ ope uteri perficiuntur, ab errore externo vitio objecti sive seminis & sanguinis menstrui ac per consensum aliarum partium. Nam primum ubi semen & sanguis menstruus à naturæ modo recedunt, & in quantitate & qualitate peccant, functiones uteri læduntur, ac aliæ partes in consensum sæpe trahuntur. De vitiis seminis, quæ viris & mulieribus communia sunt, supra dictum est. Vitia sanguinis penes quantitatem sunt sanguis ex venis affluens, nimis copiosus, aut paucus, nullusque. Deinde ratione qualitatis, calidus vel frigidus, acris tenuis, vel crassus lentus, corruptus, aut ita vitiatus, ut non modo ad fœtus procreationem & nutritionem ineptus sit, sed etiam ipsi utero infestus, unde varii morbi & symptomata. Menstruum sanguinem uterus non attrahit & expellit, sed natura totius corporis id quod redundat in venis, & superest ultra nutritionem, per uterum expurgat, & parsimonia affecta id totum sui gratia asservat: ac proinde uterus usum tantum commodum susceptioni menstruorum præstat, sicut & generationi. Nimis copiosum sanguinem natura irritata immodica copia & acrimonia ad uterum transmittit, ut in profluvio menstruorum dicetur. Paucum aut nullum suscipit ob defectum sanguinis superflui in corpore, aut quia per alias partes expellitur, ut per nares, os, hæmorrhoides, &c. pravus seu vitiosus sanguis in venis coacervatur læsa concoctrice jecoris ventriculi ac affectis præcipuis visceribus: ad uterum vero partem debilem, maximeq; opportunam robore facultatis cæterarum partium relegatur, ut in profluvio muliebri mox dicetur.

Affectus uteri per consensum.

Trahitur uterus in consensum à vicinis partibus affectis, ut à recto intestino, vesica, &c. Deinde à ventriculo pravis succis referto, ac ab aliis nervosis patribus affectis, item à capite ex catarrho, ac ab omni

omnibus partibus, quæ à natura mutuum consensum cum utero adeptæ sunt, ita ut suos proprios affectus utero facile communicent, & uterus illis vicissim suos: ex quo consensu in hystericis tanta symptomatum diversitas.

Restat ut de symptomatibus in specie dicamus, quæ fœminis accidunt circa menstrui sanguinis expurgationem & procreationem.

Symptomata quæ contingunt circa evacuationẽ menstruorum.

Purgatio autem menstruorum tripliciter læditur: I. quando plane tollitur, & menstruorum suppressio vocatur, II. quando imminuitur seu non justa quantitate, aut rarius, quam oportet menstrua expurgantur. III. ubi depravati exeunt. Depravata vero expulsio intelligitur, vel ratione quantitatis immodicæ sanguinis, quæ profluvium menstruorum vocatur: vel qualitatis, quando menses decolorati, vel humor alius à sanguine excernitur, ut in profluvio muliebri seu uterino: vel ratione modi, si cum dolore guttatim exeant, quæ affectio stillicidium uteri proprie appellatur. Nam ubi sine dolore menstrua guttatim, sive parce & difficulter egrediuntur, certisque temporibus, sub diminuto profluvio menstruorum potius, quam depravato continetur.

Carere menstrua purgatione aliquibus mulieribus naturale est, aliquibus præter naturam: naturale tantum iis est, quæ nulla molestia totius corporis & uteri afficiuntur. Ætas idonea purgationi menstruorum, debita quantitas, & tempus unum certum determinatumque non est, sed evariant hæc omnia pro dispositione & temperamento corporum, victusque ratione, utplurimum ante 14. ætatis annum incipiunt, & post 50. desinunt. In temperatis, beneq; constitutis corporibus non prægnantibus, nec lactantibus singulis fere mensibus duobus aut tribus diebus, à natura sanguis rubens, animalis recenter mactati similis per venas in sinum

aut cervicem uteri terminantes expurgatur, mensura duarum heminarum Atticarum aut paulo plus, ut voluit Hipp. Aliquæ tamen parum purgantur, & nonnullæ citra omnem menstruorum purgationem innoxiæ vivunt.

De suppressione menstruorum.

Uterus, ut supra diximus, menstruum sanguinem non attrahit & evacuat, sed natura corporis seu expultrix præcipuorum viscerum & venosi generis, id quod redundat utra nutritionem, & molestum est per venas ulteri statis temporibus expurgat. Quare suppressio menstruorum est abolita menstrui purgatio in fœminis justæ ætatis, orta ex frustratione facultatis expultricis. Frustratur vel ob debilitatem ipsius facultatis, vel vitium sanguinis, qui expelli debet, vel angustiam vasorum uteri & cervicis per quæ expurgatur. Sub debilitate expultricis facultatis comprehendimus sensus habitudinem seu torporem, ut causam sine qua non. Nam expultrix ut irritetur & expellat, pondus aut acrimoniam sanguinis præsentiscere debet: igitur quanto minus senserit ea, quæ noxia sunt, eo minus aut tardius ad expellendum insurgit. Debilitatur expultrix viscerum venosique generis & totius corporis, ac sensus quoque obtunditur ob intemperiem frigidam deinde ob pravum quemcunque affectum calorem nativum debilitantem, ut validas obstructiones scirrhum que jecoris, lienis, ventriculi, in cahexia, hydrope. &c. cerebri in lethargo, epilepsia, &c. pulmonum in asthmate. Vitia autem sanguinis sunt defectus, crassities & viscidítas ac pravus motus, quando ab utero avocatur, & ad alias partes decumbit & evacuatur.

Suppressio ex defectu superflui sanguinis.

Deficit autem sanguis superfluus in fœminis nonnullis justæ ætatis a natura, quæ suum alimentum perfecte digerunt, nihilque superflui relinquunt, cuiusmodi sunt viragines, quæ coloris fusci sunt

& corpora nervosa, compacta, robusta, hirsuta obtinent, pectus & humeros latos, lumbos amplos, mammas solidas, vocem gravem, &cæt. Deinde quæ validis exercitiis, quicquid in ipsis superfluum est, consumunt, ut saltatrices, aliæque fortibus exerciriis utentes. Tertio in gravidis & in lactantibus. Nam sanguis superfluus in gravidis, in fœtus nutritionem convertitur: in lactantibus vero ad mammas transfertur pro lactis generatione. Hæ omnes citra ullum affectum totius corporis, aut uteri menstrua purgatione carere solent. His adduntur ab Aetio fœminæ obesæ, quæ præ cæteris exangues sunt, angustasque venas obtinent, & sanguis qui in illis est fere in pinguedinem transit, cujus inditium est, quod rarissime concipiant. Deinde graciles ob diuturnum morbum attenuatæ, quæ nihil penitus superflui sanguinis habent. Verum ista gracilitas nisi connaturalis sit, & foveatur à debilitate viscerum, ac atrophia, non semper, sed ad tempus defectum menstruorum efficit. Deficit quoque sanguis ex medio tenui victu defectu utilis alimenti, vigiliis, curis. Deinde deficit fluxus menstruorum, ab immodica sanguinis copia, ac nimia crassitie & viscositate, quæ plerumque vias quoque intercipiunt, suppressionem gignunt. Tertio avertunt sanguinem superfluum ab utero, & ad alias partes transmittunt immodicæ evacuationes per alias vias, ut fluxus sanguinis per nares, os, hæmorrhoides, vulnera, phlebotomia per superiores venas, dysenteria, cæterique alvi fluxus, vomitus, immodici sudores, &cæt. præterea ingens timor & mœror non solum sanguinem ab utero avocant, sed etiam refrigerant: connatum calorem extinguunt, &c. His modis citra affectum uteri deficiunt menstrua.

Defectus

Suppressio menstruorũ ob angustiã uteri.

Defectus autem menstruorum, qui citra affectum uteri oritur, à nonnullis suppressio notha improprieque dicta vocatur: quæ ex affectu uteri, vera suppressio menstruorum. Affectus omnes uteri menstruorum purgationem impedientes ad angustiam vasorum & cavitatum reduci poterunt. Causa angustiæ vel ab ortu accidit vitio conformationis, vel post nativitatem, & adventitia est. Nam supra dictum est, angustia varias species causasque habet, quarum una est subsidentia ex substantiæ uteri condensatione, diuritie & siccitate, ac ipsorum vasorum contractione & astrictione ab intemperie frigida vel sicca, vel utraque aliquando sicca calida, item ex usu medicamentorum immodice astringentium, & exsiccantium: fit etiam subsidentia oris & cervicis uteri ex perversione seu distortione ejusdem. Secundo obstructio vasorum & viarum à copioso sanguine crassoque infarcto, & à quocunque crasso lento humore. Tertio constipatio & obturatio meatus ab innata membrana seu pellicula, ut in non perforatis, vel carne aut callo ex ulcere, vel cicatrice oscula vasorum exsiccante, vel tumore aliquo, ut inflammatione, scirrho, &c. Compressio vasorum & cavitatum à tumore partium incumbentium, ut in obesis & hydropicis, ut supra dictum est. His additur coalescentia & conglutinatio ex ulcere, &c.

Diminutæ evacuationis causa.

Hæ omnes causæ si leviores fuerint, pro suppressione diminutam menstruorum evacuationem & tardam, interdum ad formam stillicidij paucam sine dolore efficiunt. Nam tardæ evacuationis, quæ debitum tempus remoratur, & diminutæ, causæ præcipue sunt expultricis debilitas, sensusque hebetudo & materiæ defectus vel crassities, visciditas, &c. ac semiangustia vasorum, uteri.

Utrum menses plane suppressi aut diminuti sunt, cognoscemus ex relatione patientis. Si mulier quæ non concepit aut peperit, lac in mammis habeat, menstrua ei defecerunt. Prægnantes vero propriis signis distinguuntur ab illis, quæ menstrua suppressione laborant, nimirum contactu orificij uteri, si citra duritiem clausum inveniatur, &c. Nam quæ suppressione laborant, occlusio semper est cum duritie. Suppressionis, quæ ex defectu sanguinis non oritur, symptomata sunt cibi fastidium, nausea, horrores inæquales, totius corporis gravitas, præcipue lumborum & scapularum, dolor lumborum, colli & syncipitis ad radices oculorum pertingens, lassitudo tensiva: in progressu febris lenta, urinæ crassæ turbidæ rubicundæ sæpe nigræ cum quodam sanioso humore, dysuria, stranguria, tandemque alia grauissima symptomata & morbi. Causarum diversitas partim ex victus ratione, habitu corporis & excrementis partim ex relatione patientis deprehenditur: si vitium naturale sit, mensium beneficio à primis annis destituuntur, sin aduentitium ex iis, quæ supra cuique affectui asscripta sunt dignoscitur. *Signa suppressionis.*

Purgatio menstruorum statis temporibus moderata mulieres à variis morbis defendit. Moderata æstimatur non ex multitudine, sed ex tolerantia & conferentia. Nam copiosa evacuatio citra omnem virium jacturam immodica non est, nec profluvium menstruorum. *Nota moderatæ purgationis.* Sed profluvio menstruorum continetur omnis purgatio sanguinis per uterum, supra naturæ vires & modum, quando menses aut copiosius profluunt, aut diutius, quam pro sanguinis multitudine, aut frequentius, & non statis temporibus. Menstruorum profluvium est immodica sanguinis per uterum evacuatio, orta ab expultrice totius corporis, vel præcipuorum viserum *Profluvium menstruorũ.*

CAP. XIV. stimulata à copia, vel qualitate sanguinis, aut retentrice uteri & cervicis ejusdem debilitata ob apertionem, ruptionem, aut erosionem vasorum. Causa hujus mali vel extra uterum est facultas expultrix totius corporis, viscerum aut venosi generis stimulata, vel in utero retentricis vasorum debilitas. Expultricem autem stimulat primum sanguinis nimia copia supra vasa aut vires, ut in plethoris, quæ tanta interdum est, ut non solum expultricem irritet, & orificia vasorum aperiat, sed etiam ipsas venas uteri disrumpat. Deinde sanguinis vitiosa qualitas, quando calidus, acris, tenuis, seu biliosus, serosus aquosus salsus melancholicus, corruptus, ratione cacochymiæ, contractæ ex prava victus ratione, & vitiosa viscerum constitutione, &c. unde menses decolorati Nam cum sanguis vitiosus in toto aut jecore venosoque genere ob retentricis debilitatem contineri nequeat, à natura vi expultricis ad vasa uteri protruditur, tanquam ad partem debilem, maximeque oportunam: & eo magis, quo partes ipseque uterus magis exquisito sensu præditus est. In crisibus accidit quoque ut natura sanguinem vitiosum ad uterum transmittat, hæc evacuatio est plerumque cum tolerantia & conferentia.

Retentrix uteri debilitatur proprie ob apertionem, ruptionem aut erosionem vasorum, per accidens robore expultricis stimulatæ. Αναστόμωσις seu apertio orificiorum vasorum uteri aut cervicis ejusdem fit à copioso sanguine facultatem expultricem exstimulante, item ab intemperie frigida humida, & balneis, fomentis orificia relaxantibus, emollientibus, &c Ruptio quoque oritur ex sanguinis copia irruente, ut iam dictum est, à causis quibuscunque disrumpentibus & vulnerantibus, quales sunt laboriosus partus, cum fœtus vel grandior est,

vel

vel vitiose situs, vel violento conatu excluditur, item fœtus, & secundinæ violenta extractio, effrenis coitus, casus ab alto, plaga, &c. Erosio fit ex acribus salsis corruptis humoribus, ab ulcere vicinarum partium, ac à medicamentis acribus extrinsecus admotis quæ menses provocant.

Ab his causis menses immodica quantitate profluunt: debitum vero tempus antevertunt ob easdem causas, & proprie ob expultricem ante tempus irritatam, & retentricem debilitatam, quibus additur sensus acrimonia: nam quanto partes exquisitiori sensu præditæ sunt, eo citius afficiuntur & irritantur, ut noxia expellant. *Anticipatio menstruorum.*

Immodica menstrui sanguinis evacuatio æstimatur, ex virium debilitate, malaque tolerantia, eamque comitantur symptomata, quæ ex virium calorisque nativi debilitate consequi solent, ut inappetentia cruditates, fœdus corporis color, sæpe tumor pedum & totius corporis œdematosus. Deinde ex viscerum totiusque affectu fluor copiosior est: ex solius uteri, parcior: si causa sit sanguinis copia, adsunt signa plethoræ ad vasa vel vires: sin à qualitate sanguinis: ejusdem generis egreditur acris biliosus, serosus corruptus, &c. mensesque magis decolores sunt. Menses decolores hic voco, ubi excernitur sanguis cum aliis humoribus permixtus, ita tamen, ut sanguis prædominetur Nam ubi alius humor prædominatur, & serosa, alba, pallida viridia nigra, saniosa, nullo ordine & circuitu prodeunt, Fluor uterinus peculiariter vocatur. *Signa.* *Menses decolores.*

Præterea considerandа est sanguinis erumpentis multitudo, & delationis modus. Nam ex amplioribus venis apertis aut ruptis, magna sanguinis copia confertim profluit, à minoribus vero vice versa. Verum ob vasorum apertionem sanguis non statim sed in progressu copiosus sine dolore profunditur:

ob disruptionem statim initio copiosus cum dolore, & præcesserunt causæ rumpentes: ob erosionem initio paulatim, aut in forma stillicidii sensim cum dolore erumpit, interdum sanguis purus, interdum serosus, saniei specie, assidue aut ex brevibus intervallis.

Stillicidium uteri. Ubi sanguis paucus ex brevibus intervallis, aut guttatim forma stillicidij exit, stillicidium uteri nominatur, & stillicidio vesicæ seu urinæ correspondet, ut Ischuria menstruorum suppressioni. Verum ubi sanguis guttatim ex rarioribus intervallis non multus sine dolore prodit, ad diminutum fluxum menstruorum refertur, ut jam diximus: sin brevioribus intervallis & cum dolore, ab Aetio stillicidium uteri proprie appellatur. Hujus causæ sunt meatus angustia non perfecta. diversimode contingens, & retentricis debilitas, ac distentio à sanguine copioso, aut humore crasso ad uterum detruso, qui non facile nec cito foras evacuatur, interdum erosio, &c.

Profluvium muliebre & uterinum. Fluxus muliebris & uterinus sumuntur indifferenter pro omni humiditatum evacuatione ab utero, quæ nec seminis est, nec sanguinis menstrui: aliqui tamen uterinum fluxum à muliebri distinguunt eumque esse volunt, evationem humoris non a toto, sed solum ab utero, seu illius solum, qui in utero generatur, & per congestionem colligitur ex affectu proprio. Profluvium muliebre proprie est vitiosorum humorum, ex toto corpore per uterum expurgatio, ab expultrice viscerum irritata plerumque cum debilitate vasorum uteri. In fluxu considerantur pars mandans & recipiens & materia. Pars mandans, quæ per uterum expellit, sunt præcipua viscera, aut totum corpus, venosumque genus præter naturam affecta à vitiosis humoribus. Pars recipiens est uterus, ob debilitatem retentricis

vena-

venarum, aut quia ad fluxiones recipiendas maxime oportunus eſt. Materia quæ ab expultrice evacuatur, tenuis & ichoroſa magis quam craſſa, eſt interdum corrupta, putrida, fœtidaq; aliquando non: ſæpiſſime alba, ex tenuis pituitæ defluxu, non raro ſeroſa à ſeri ſuperfluitate, nonnunquam pallida aut citrina ex affluxu bilis, quandoque rubra quaſi ſanies, aut ichor ſanguinis, rariſſime nigra ex melancholia, ſæpe varia ex variis humoribus. Purus ſanguis non eſt, niſi in utero eroſio, aut diſruptio excitata ſit.

Cauſa vitioſum humorum gignens in profluvio muliebri proprie dicto in viſceribus conſiſtit, aut à prava victus ratione oritur, ſicut in uterino fluxu in ipſo utero. Viſcera autem affecta aut inquinata vitioſos humores aſſidue gignunt: ut materiam pituitoſam ventriculi, jecorisque refrigeratio, in iis, quæ laxiore humidiore corpore ſunt, & in otio vivunt, & frigido humido victu utuntur: ſeroſa & aquoſa humiditas fit à læſa ſanguificatione, ſeriq; ſegregatione: bilioſa ob intemperiem viſcerum calidam, &c. Corruptio humorum ex putredine in vaſis pravisque alimentis, &c. Profluvium uteri ex ſolo utero affecto rariſſime oritur imprimis ob debilitatem caloris nativi ab intemperie frigida, ſcirrho, frequenti abortu, difficili partu, contuſione, interdum ob eroſionem, &c.

Cauſa profluvii muliebris.

Signa fluxus muliebris ſunt, pudenda aſſidue madent humoribus varij coloris, facies, totumque corpus decolor eſt, oculi prætumidi, difficulter ſpirant, pedes tument, inferiora torpent, ſi ex utero ſit fluxus parcior eſt, colorque corporis non ita ſubito mutatur, &cæt. Cauſarum diverſitas ex colore & conſiſtentia excretorum dignoſcitur, color vero in pannis, quibus deterguntur hæ ſordes exſiccatis.

CAP. XIV.

Gonorrhæa.

Albo fluxui uterino similis est in mulieribus gonorrhæa, involuntaria seminis evacuatio ex vasis spermaticis per cervicem uteri & pudendum ob debilitatem facultatis retentricis non aliter, quam in viris supra dictum est. Discernitur hæc ab albo profluvio, quod materia alba, pauca, crassa ex longioribus intervallis, ac etiam tempore menstruorum exeat, quod in fluore uterino non fit.

Præfocatio uteri.

Præterea uterus affectus ex semine & menstruo retento & corrupto, principes partes in consensum trahere solet: unde varia symptomata hysterica, quæ sub nomine minus præcipue & gravissimi symptomatis, nimirum suffocationis seu præfocationis ab utero continentur, quæ à Græcis πνὶξ ὑστερικὴ, & si gravissima sit cum respiratione & pulsu insensili ἄπνοια ὑστερικὴ nuncupatur. Nam hujus mali unum maxime commune symptoma est respirationis debilitas, quæ omnium primo & gravissime afficitur, adeo ut prorsus cohibita & sublata videatur. Quare strangulatio symptoma proprium uteri non est, sed organorum respirationis, deinde cordis, cerebri, ventriculi, aliarumque principalium supernarumque partium, quæ ab utero læduntur, quarum læsionum causa in utero consistit. Hæc passio quia cito fit, cito desinit, & per intervalla subito recurrit, atque interdum intra paucas horas interimit, à sola intemperie frigida ortum habere non videtur, sed à vapore tetro, maligno & venenato ex semine, aut sanguine in utero retento & corrupto. Nam constat mulieres salaces viduasque, quæ à complexu venereo abstinent, aut quibus menstrua suppressa sunt, hoc malo maxime infestari. Deinde in paroxismo uterum utplurimum se commovere sursumque recurrere,

Itaque

Itaque præfocatio ab utero est magna respirationis debilitas repente ex intervallis fere repetens, una cum læsione functionum cordis, cerebri, aliarumque principalium supernarumque partium: orta ex tetro maligno vapore, ex semine, aut sanguine menstruo retento & corrupto in utero, qui ipsum uterum inflat, irritat & commovet, & ex utero sursum sublatus supernas principesque partes afficit. Corruptio autem seminis & menstrui sanguinis præcipue est intra sinum seu cavitatem uteri, licet semen intra vasa spermatica, & sanguis in venis uteri retentus computescere queat, non aliter quam in febribus putridis, verum ea putredo non ita maligna est, ac febres diuturnas & hystericas virginum passiones magis excitat. Vapor malignus ex corruptione in utero genitus, uterum inflat, & ad expellendum stimulat, ut sursum recurrere & contorqueri plerumque percipiatur: unde primum intestina, hinc diaphragma & ventriculus comprimitur: ac ipse vapor ex utero sublatus in diaphragma thoracisque partes, respirationem tam exiguam efficit, ut insensilis sæpe appareat: ac per arterias in cor irruens spiritus caloremque nativum debilitat, leves animi defectiones, totius corporis refrigerationem, pulsus interdum validiores, interdum adeo parvos facit, ut non percipiantur: ad ventriculum delatus, eructationes, ciborum fastidium, nauseam, &c. In cerebrum alias stuporem gravem omnium sensum excepto auditu, altum soporem, alias desipientiam, furorem, interdum convulsionem, &c. Quare hæc affectio omnes eadem forma non invadit: Deinde ut epilepsia, diuturna est, & per circuitus crebriores aut rariores repetit, singulisque accessionibus præceps periculum affert.

Definitio suffocationis uteri.

Causa varietatis & diversitatis symptomatum consistit in putredinis qualitate, deinde copia, ac etiam

Causa varietatis.

Symptomatum. etiam in debilitate membrorum, quæ utero consentiunt & compatiuntur. Nam quo substantia præstantior est, eo deteriori putredine corrumpitur magisque perniciosam qualitatem contrahit, quare ex corruptione seminis putredo omnium pernitiosissima oritur, ex sanguine magis pernitiosa, quam ex aliis humoribus Unde Stephanus Atheniensis teste Gal. apnæam hystericam fieri tantum putavit, ex tetris vaporibus in cor sublatis ex semine corrupto. Quævis putredo pro majoris minorisque ratione, majora aut minora producit symptomata. Nec mirum videri debet, vel ex minima seminis mole in venenatam naturam corrupta, tanta accidentia consequi: nam exiguum virus scorpij per angustissimum foramen injectum, longe sæviora producit, & salvia canis rabidi si corpus tetigerit cōfestim, interdum ex longiori temporis intervallo rabiem excitat.

Differentiæ præfocationis uteri. Hujus affectus tres gradus, aut species à nonnullis statuuntur, quarum una vehementissima est, apnæa hysterica, ubi pulsus & respiratio non percipitur, totumque corpus refrigeratur: altera in qua ægre spirant pulsumque debilem habent, sensu non omnino privantur: tertia quando brachia & crura convelluntur, &c.

Signa. Ubi paroxismus in propinquo est, præcedunt hæc signa torpor mentis, pigritia corporis, crurum debilitas, aspectus mœstus, &c. cum jam incipit repente oritur respirationis debilitas, obmutescentia, altus sopor, stupor mentis & sensuum, crurum retractio, aliaque supra proposita: & ubi accessio remittit, humiditas quædam ex locis muliebribus tactu excurrere percipitur, uterus paulatim laxatur, intestina murmurant, malæ rubescere incipiunt, sensus motusque redeunt, &cæt. Supervenit hoc mali genus, præcipue autumno & hyeme, & juniores

ad Venerem proclives, steriles: & viduas maxime corripit. Distinguitur à cognatis affectibus uteri commotione, & quod præcesserit suppressio menstruorum aut seminis, & affectus uteri: à syncope, quod pulsus aliquis ut plurimum sentiatur, sudor frigidus non erumpat, nec facies pallida sit, neque odoratis juventur, nisi inferioribus admoveantur. Ab apoplexia, quod sentiant si pungentur: ab epilepsia, quod vocatæ audiant, & post paroxismum plerumque recordentur, ac facies tumida magisq; rubicunda sit, &c. In apnæa hysterica, an vivæ sint sternutatoriis cognoscendum: experiri floccis naribus admotis, aut vase aqua pleno imposito regioni stomachi judicium fallax est.

De vitiis procreationis.

Superest, ut de symptomatibus ad procreationem pertinentibus, dicamus. Procreatio autem quantum ad uterum absolvitur conceptu fœtus formatione & gestatione, vsque dum fœtus absolvatur, tandem partu legitimo. Ad has actiones perficiendas necessaria sunt, primo ager fertilis sive uterus bene temperatus & conformatus, qui vires omnes quatuor naturales robustas obtinet, licet omnibus pariter non agat, sed peculiariter attractrice, ut semen genitale suscipiat, retentrice & alteratrice, ut ex suscepto semine concipiat, fœtumque absolvat: expultrice in partu, ut legitimo tempore fœtum perfectum in lucem edat: una cum secundinis: Deinde requiritur semen fœcundum utriusque sexus permixtum & in uterum attractum, ex quo fit primum conceptio, deinde fœtus adumbratio: ac etiam sanguis menstruus per uteri acetabula, quo fœtus nutriatur & augeatur, & partes nonnullæ generentur. Quare uniuscujuscunque horum defectu operationes facultatis generatricis vitiantur & impediuntur.

Symptomata procreationis.

Læsio autem cujusque actionis tribus modis accidit. Nam primum mulier ex viro aut omnino non concipit & generat, quæ læsio sterilitas proprie dicitur: aut concipit quidem, sed raro ut semel tantum, &c. & hæc quoque sterilitas vocatur: vel depravate & perperam, sub qua contineri poterit inanis conceptus, ac etiam numerosus, quando uno tempore plures concipiunt, quam alere & ad perfectionem perducere queant. Secundo vitia formatricis facultatis in utero sunt mola, falsa grauidatio, deinde debiles & morbosi fœtus, tertio monstrum, ac etiam fœtus immodica magnitudo, quæ gestationem, partumque difficilem reddit. Gestatio læsa consideratur, vel ratione temporis, si fœtus immaturus & ante tempus in lucem edatur, & abortus proprie nuncupatur: vel ratione modi, ubi gestatio molesta & gravis est cum variis symptomatibus, ut nausea, fastidio ciborum, pica, ventris gravitate, strangulatione uteri, &c. Tandem partus læditur cum citius fit, seu ante tempus legitimum fœtus exit, & dum abortus est, ut diximus: vel tardius fit, quam oporteat, ut cum fœtus in utero debiles aut mortui non egrediuntur: vel cum magno dolore aut labore exeunt, aut modo non naturali, ut primo pedibus aut brachiis: aut secundina relicta, &c & tum partus difficilis appellatur.

Conceptus quid?

Initium procreationis est à conceptu. Conceptus autem est fœcundi seminis utriusque sexus in uterum attracti in perfectum actum traductio, ab insita facultate residente in semine maris, ut in physiologicis demonstratum est. Nam ad conceptionem requisita sunt, primo ut per coitum semen viri prolificum in interiorem uteri cervicem ejaculetur: Deinde ut mulier cum voluptate rite suscipiat, & pariter suum semen in uteri orificium emittat. Præterea ut uterus bene temperatus semen in interiorem

rem

rem sinum attrahat, postea clauso orificio arcte contineat, foveat, & in actum deducat: cuiusque horum defectu conceptio impeditur, sterilitasque oritur.

In seminis generatione & emissione eadem fere symptomata mulieribus, quæ viris accidunt. Deinde appetentia Veneris vel extincta vel ignaua est, vel immodica: sub immodica continetur Satyriasis, furor uterinus, ac etiam nympha, de qua supra. *Symptomata.*

Satyriasis & tentigo mulieribus evenit, qualem in viris fere supra retulimus, quæ nihil aliud est, quam ardens coeundi desiderium, cum ingenti pruritu & dolore pudendi, ab inflammatoria affectione ex salsis acribus humoribus impactis: In hoc malo fœminæ intollerabili Veneris desiderio contabescunt, ipsumque desiderium sæviorem affectionem reddit, quod partes inflammatæ seminis excretionem impediant. Deinde ob salsos humores impactos vehementem pruritum pudendi cum dolore, tensione, & palpitatione sentiunt, ita ut manus assidue admoveant. *Satyriasis.*

Furor uterinus est vesana coeundi cupiditas cum pruritu pudendi, orta ab ingenti fervore uteri cerebrum in consensum trahente, seu tetros halitus in cerebrum mittente. Accidit hæc affectio præcipue naturis calidis, & libidinosis, ætate vigente, quæ in deliciis vivunt, & præter consuetudinem à Venere abstinent. Desipientia tota in Venere versatur, nihilque aliud cogitant & loquuntur quam de coitu, deinde pruriens pudendum habent, eiusque contactu mire delectantur. Satyriasis & furor uterinus tales affectus sunt pudendorum, qualis immodica sitis est orificij ventriculi: verum in furore uteri adjungitur error principis facultatis, à vaporibus in cerebrum ascendentibus ex semine aut sanguine adusto. *Furor uterinus.*

Steri-

XIV.

Sterilitas. Sterilitas mulieribus primario tribuitur, quatenus viris utuntur, licet causa sterilitatis non semper accidat vitio mulieris, sed interdum viri, & sæpe utriusque. Est autem sterilitas impotentia mulieris justæ ætatis viro utentis, ad concipiendum, provenien s primario vitio uteri aut seminis. Dico viro utentis, nam quæ coire seu pudendum virile moderatum intra cervicem uteri admittere non valent, nec semen virile in uterum recipere, minus proprie steriles, sed ad coeundum impotentes tantum dicendæ sunt. Nam terra priusquam semen in eam projiciatur, nec sterilis, nec ferax proprie vocatur, attamen quæ nec coire, nec semen virile admittere possint, sterilibus annumerantur, quia non concipiunt.

Causa impotentiæ in mulieribus. Mulieres ad coeundum impotentes redduntur ob angustiam aliquam vulvæ & cervicis uteri, ut obturationem à membrana innata in non perforatis, aut caruncula aut tumore innato, compressione, obstructione: astrictione: labiorum vulvæ & laterum cervicis conglutinatione &c. Item ulcere aut affecto dolorifico.

Quatuor species sterilitatis. Sterilitatis quatuor sunt differentiæ, una nativa & absoluta ex ingenito vitio: altera aduentitia ex morbo post ortum, qui industria medici aut decursu ætatis sæpe curatur: tertia earum quæ pepererunt, sed à primo aut secundo partu non concipiunt, quarta est per collationem fœminæ ad virum proprium seu unicum. Hæc mulieribus accidit vel ratione viri aut utriusque ex defectu & prava qualitate seminis; cæteræ species propria ratione, vitio uteri vel seminis.

Sterilitas ratione uteri. Ratione uteri causa sterilitatis, est omnis affectus attractionem, retentionem & vivificationem seminis in utero labefactans, & debilitans ac genituram extinguens vel corrumpens, ut quævis insignis intemperies; vel impediens, ut mala conformatio,

matio, constructioque uteri, unitatisque solutio. Hæc vitia vel ingenita sunt ex nativo defectu à prima constitutione, vel adventitia. Nam nonnullæ natura steriles sunt, ex nativa intemperie pravaque uteri vasorumque spermaticorum conformatione, præcipue frigidæ, quæ uteros frigidos densos habent, ventrem strictum coxarum ossa multum contracta, & non pubescunt. Nam natura fœcundæ existimantur, quæ proceritatem corporis mediocrem obtinēt, bonamque temperiem præcipuarum partium, superiorem ventrem, & lumbos latos, nates eminentes, pectus angustum, mammas amplas, quæ his maxime oppositæ sunt, steriles præcipue judicantur. Deinde steriles plerumque sunt viragines, & quæ nihil superflui sanguinis gignunt, aut in corpore relinquunt, item obesæ, nimisque graciles, quæ menstruis carent. Præterea sterilibus annumerantur impuberes, & senio confectæ, ac quæ acuto aut diuturno morbo consumuntur, verum non absolute, sed ad tempus. Quemadmodum in terra cui semina cerealia committuntur, ita in utero quævis intemperies simplex aut composita sterilitatem inducere poterit. Maximas vires obtinet frigida. Nam ut *Hipp. ait* 5. *aph.* 62. quæ frigidos densos uteros habent, non concipiunt, extinguitur enim in illis genitura. Deinde in nimis humidis uterus suffocatur & obruitur, non aliter quam semina cerealia in terra palustri. Præterea ignei vel aridi & squallentes uteri genituram ob defectum alimenti corrumpunt, taleque quid accidit, quale ubi arenis & petris mandantur semina.

Natura steriles & fœcundæ.

Intemperies uteri.

Morbi compositionis uteri sunt nimia amplitudo seu dilatatio orificij, aut cervicis uteri, vt semen genitale non retineat, vel vasorum, ut sanguis præter naturam effluat, deinde angustia orificij uteri, ut semen intra sinum non recipiat, aut vasorum

Morbi compositionis sterilitatem inducentes.

san-

ſanguinis & ſeminis defluxum in uterum prohibens. Anguſtia autem vaſorum eaſdem cauſas habet, quas vera menſtruorum ſuppreſſio: nimirum obturationem à cicatrice orificia vaſorum excæcante, obſtructionem ab humore craſſo infarcto, compreſſionem, &c. Anguſtia vero orificii uteri eſt obſtructio, aſtrictio, conſtipatio, aut obturatio à membrana, carne, aut tumore innato, compreſſio à tumore abdominis vel omenti ut in obeſis: coaleſcentia ab ulcere: ſubſidentia ex contorſione & perverſione colli uteri, ſitusque mutatione. His adduntur vermes & calculi uteri, ſcirrhus, inflammatio, inflatio, alii tumores. Tandem ſolutio continui, ut vulnus exulceratio, vaſorum diſruptio & eroſio, unde ſanguinis profluvium Nam durante profluvio menſtruorum aut muliebri vel ſuppreſſione mulieres non concipiunt.

Sterilitas vitio ſeminis.

Ratione ſeminis tam virilis, quam muliebris ſterilitas oritur. In ſemine quatenus proximum generationis inſtrumentum, conſideratur generatio, in teſtibus, vaſisque ſpermaticis: deinde ejaculatio ſeu emiſſio ex vaſis in uterum: Nam ſterilitas fit primum, quia ſemen in teſtibus vaſisque ſpermaticis nõ generatur, ob defectum aut debilitatem teſtium vaſorumque, aut vitio materiæ. Deinde quia ſemen genitum prolificum non eſt, ſcilicet nimis frigidum, aquoſum, tenue aut craſſum, aut corruptum, ut in iis, qui gonorrhæa gallica laborant: aut minus fœcundum & torrefactum, ac ad generationem inefficax & languidum. Tertio quia non ejaculatur & emittitur, aut non debito modo & tempore. Non ejaculatur, nec in uterum recipitur ob expultricem teſtium vaſorumque debilitatem ex intemperie: aut impeditam ex anguſtia vaſorum, ut ſupra dictum eſt. Non juſto modo ejaculatur in viris & mulieribus ob gonorrhæam: in viris ob nimiam gra-

vitatem,

itatem, aut immodicam longitudinem penis, aut quia non erigitur. De causis vitiorum seminis utriusque sexus & impotentiæ ac infœcunditatis in viris atius supra dictum est.

Quare mulieres non concipiunt, defectu aut prava qualitate seminis, vel proprii tantum, & tum steriles per se sunt: aut unius solius viri: aut utriusque, & tum steriles in comparatione ad virum proprium dicuntur. Utriusque enim ratione sterilitas accidit, quando unius semen alterius corrumpit, aut fœminæ calidius, vel minime proportionatum, ut cum maris semine commisceatur & consocietur: nec sese mutuo contemperent, aut quia utriusque seminis emissio uno tempore non perficitur, sed virile multo ante, aut post, ut cum muliebri coire simulque in interiorem uteri sinum attrahi & recipi nequeat. Adduntur his causis errores externi, primo concubitus inviti: amor enim genituram conciliat, & fœminæ amantes creberrime pariunt, ideo inviti concubitus steriles magna ex parte sunt: deinde motus importunus, saltatio sternutationes frequentes statim à coitu, &c. *Sterilitas in comparatione ad virum.*

Sterilitas ex morbo uteri dignoscitur iis sæpius, quæ cuique affectui uteri asscripta sunt: sterilitas vitio seminis, ut supra in viris dictum est: cætera ex iis effectis & causis, quæ sensibus obviæ sunt. Mulierum fœcunditatis probatio, ut docet *Arist.* 2. *de gener. ani. cap.* 5 fit suffitu, ut odores subeuntes uterum afferantur ad vias respirationis & afficiant anhelitum. Deinde illitu, si colores ut crocus, &c. oculis, eorumque angulis illiti salivam oris inficiant: unde *Hipp.* 5. *Aph.* 59. si mulier non concipit veste obvolutam subtus suffito thure, styrace, &cæt. & si odor corpus ad os & nares pervadere videatur, non sua culpa sterilem esse scito; sua vero culpa si non pervadat. Deinde *libr. de steril.* caput *Signa sterilitatis.*

alii

allii derasum & purgatum subiiciatur, si per os postridie odorem ejus senserit, concipere poterit, &c. Nonnulli hordeum in urina maceratum sepeliunt, & si decimo die germinet, fœcunditatem, sin minus sterilitatem arguere putant; alii aliis probationibus utuntur.

Signa conceptus.

Mulieres concepisse, seu gravidas aut prægnantes esse conjiciendum, si mulier eodem tempore ferè, quo vir in coitu semen emiserit, & pudendum ac glans à coitu non humectetur, item si os uteri exquisite clausum, sursumque progressum citra duritiem sit, in actu venereo, aut paulo post horrorem senserit. His adduntur signa, quæ primis mensibus contingunt, ut modicus dolor circa pudendum & umbilicum, venus languida, menses nulla morbosa præcedente causa supprimuntur, aut magna ex parte: venæ pectoris ipsæque mammæ sensim intumescunt, & in progressu lac habent, papillarum color mutatur: aqua mulsa dormituræ data tormina facit: oculorum ambitus livescit, ipsique oculi cavi fiunt, aliquibus in facie maculæ erumpunt, quibusdam os nimio humore madescit, aspectus languidus, color faciei mutatur, torpor & segnities insueta oritur.

Causa difficilis gestationis ejusque symptomata.

Circa secundum mensem valetudinariæ cacochymicæ potissimum, ob redundantiam superflui sanguinis ex suppressis mensibus, quam fœtus non conficit præter consuetudinem acida salsa & aliena appetunt, quæ depravata appetentia pica vocatur, ut in affectibus ventriculi dictum est, item nauseam, vomitus, fastidium ciborum, dolores capitis, anxietatem, vertigines, animi deliquia, sopores graves tumores pedum, aliaque similia symptomata patiuntur, quæ ubi fœtus grandior plus sanguinis consumit, paulatim utplurimum desinunt, attamen circa consueta menstruorum purgationum tempora gra-

grauantur, mammæque magis tument, dolentque, lumbi difficulter moventur, vesica rubens calidum lotium cum dolore excernit. Urinæ non satis certum præbent indicium. Nam progressu temporis mutantur, & pro varia dispositione corporum, utplurimum in urina subsidet quid carminatæ lanæ simile, & cõcussa varios atomos, parvasque bullas à summo dimittit, & corona roris, nebulosi aut lapidis stellati colorem præ se fert. Mense tertio aut quarto, ubi fœtus movere incœperit, à mola distinguitur imposita manu, ex levi, blando, moderato impulsu, aut quasi muscæ volatu, &c.

Nota masculi & fœmella.

An mas an fœmella gestetur *Hipp.* 5. *Aph.* 42. ex colore prægnantis colligit: Mulier enim si marem concipit, bene colorata est, si fœmellam, male colorata. Deinde ut idem *Hipp.* 5. *aph.* 48. quia mares in dextra, fœminæ in sinistra parte magis gestantur: ideo si marem gestet, tumor dextræ partis major est, mamma dextra magis tumet, oculus dexter amplior, & dextro crure & brachio frequentius, quam sinistro nituntur, pulsusque dexter major, pleniorque sinistro, papillæ & venæ rubicundioris coloris sunt, lac crassius magisque lucens & supra vitrum mulctum coit, ut margarita, &c. In fœmellæ conceptu contraria apparent.

Modus procreationis & errores.

Absoluitur conceptus seminisque ebullitio intra septimum diem, deinde incipit partium singularum adumbratio, seu formatio. In formatione totaque procreatione scopus naturæ est, quod in ea specie absolutissimum & perfectissimum producere: si aberret, ut in monstro, mola, &c. naturæ culpa non est, sed potius monstrorum scilicet caloris & spiritus plastici, in quo residet facultas: aut materiæ, seminis & sanguinis: aut uteri loci, in quo fit generatio. Nam facultas formatrix spiritum caloremque vivificum satis robustum si nacta

fuerit, materiam competentem utrumque bene dispositum sine externo errore perfectum fœtum in suo genere efformat. Ex adverso si in his defectus accedat, necesse est procreationem eatenus mancam aut vitiosam esse, quatenus defectus vitiosus est: Hinc evenit, ut nunc aliquid vita præditum gignatur, veluti fœtus morbosus aut monstrum: nunc vitæ expers, vel propius ad fœtus naturam accedens; ut caro informis, quæ mola proprie dicitur, vel longius recedens, ut in falsa ingravidatione. Nam naturæ, quæ in continua individui successione continuatur, melius est, aliquid novi producere quam nihil.

Monstrum. Monstri nomen late sumitur, & monstrosus fœtus omnis nuncupatur, qui a naturali plurimum recedit, vel in magnitudine numero, vel figura & specie. Nam primum monstrosi dicuntur, qui à naturali mediocritate in humana specie multum deficiunt, ut pigmei, aut eam longe excedunt, ut gigantes. Deinde quibus pars aliqua deficit, ut mancis &c. vel redundat, veluti digitus, manus, membra genitalia utriusq; sexus, ut in hermaphroditis. Tertio in quibus aliquid continetur, quod diversæ speciei est, ut pars alterius animalis. Quarto cum partus alterius speciei est, ut serpentis, ranarum: aut ex diversorum animalium partibus, cujusmodi fœtus monstrum propriissime appellatur. Superfluæ autem partes in fœtu, ac fœtus justo major generatur ex immodica utilis materiæ redundantia vi caloris plastici: quæ tanta interdum est, ut distincta ad plures fœtus sufficiat, non distincta, nec rite in utero disposita, monstrosos fœtus aut connexos proferat. Ex adverso ob defectum utilis materiæ pars aliqua deficit: aut partes præter naturam minores procreantur. Accidunt etiam hæc vitio parentis. Nam manci mancos interdum procreant, &c. Aliena

Differentiæ monstrorum.

na

 CAP. XIV.

na forma ab humana specie oriri poterit ob abominabiles coitus, & seminis diversorum animalium conmixtionem, vel errore formatricis ob inordinatum motum, côcitatum ex fortissima imaginatione mulieris in coitu, conceptu, aut toto formationis tempore, quæ spiritum & sanguinem signat, similemque effigiem fœtui imprimit, aut ob iram divinam, &c. His causis adduntur concubitus tempore menstruorum, vitiosa materiæ qualitas & virtutis formatricis debilitas. Monstrosi conceptus paucæ notæ sunt, præcipuæ matrem novo aliquo symptomate affici, quæ vel admirationem inferat, aut causam occultam habeat. *Nota monstrosi fœtus.*

Ad molam nonnulli falsam gravidationem seu conceptum referunt: licet mola potius sub falsa gravidatione comprehendi queat. Est autem inanis conceptus, falsaq; grauidatio late sumpta omnis affectus imprægnationi similis, seu ventris tumor in mulieribus, quæ viris utuntur cum menstruorum defectu ad similitudinem prægnantium, ex materia sensim collecta intra cavitatem uteri. Materia illa vel flatus est, vel humor, vel carnosa substantia. Proprie per molam intelligimus hic tumorem uteri ab humore, aut flatibus, non carnosum tumorem seu carnis excrescentiã ab ulcere uteri, ut Aetius statuere videtur, sed cum Galeno carnem quandã informem in cavitate uteri genitam, quæ nomen inde sortitur, quod mole & pondere uterum premat. Hoc symptoma est facultatis procreatricis, licet ratione uteri morbus sit in numero aucto, non toto genere præter naturam: Est enim mola caro inutilis & informis pluribus venis plerumque referta, in cavitate uteri genita instar veri conceptus ob frustrationem facultatis formatricis. *Mola.*

Avicenna aliique nonnulli molam fieri putant ex solo mulieris semine, cum menstruo sanguine: *Causa molæ.*

vel ex immodico menſtrui colore decenti in utero: ac proinde virginibus quoque accidere, perinde fere ut gallinis ſine maribus ova ſubventanea. Verum ut Galenus *lib.* 14. *de uſu part. cap.* 17. *ſcribit*, non ut gallinæ ſine maribus ova pariunt, ita mulieres ſine viris molam, aut quod aliud concipiunt. Deinde nuſpiam viſa eſt fœmina molam ſine mare concepiſſe. Cauſa molæ eſt fruſtratio facultatis formatricis, quando (*ut ait Hipp.*) menſtrua multa exiguum vitioſum ſemen accipiunt, aut poſt primam concoctionem ſanguis nimis copioſus, aut non competens affluit, ita tamen ut facultas procreatrix. licet debilitata ſuo munere aliquo modo fungatur, ſed cum nequeat perfectum animal efformare, carnem tantum informem producat: Vitioſum ſive languidum ſemen dicitur propter debilitatem caloris & defectum ſpirituum, in quibus reſidet vis generatrix. Uterus vero ſemen vitioſum vel à teſtibus vaſiſque ſuſcipit, vel ſua intemperie alterat & vitiat. Quare in generatione molę opificis vires gerit ſpiritus ille generatrix: materia eſt ſemen languidum cum copioſo craſſo ſanguine menſtruo: nutritur per uteri venas, & more plantarum augmentum ſuſcipit, quibus adhæreſcit, nunc levius, ut facile excidat, nunc firmiſſime, ut tarde aut nunquam avellatur, & ad immodicam quantitatem perducatur. Deinde modo una ſola eſt, modo plures, ſine aut cum fœtu vitali. Præterea interdum rudimentum formæ cujusdam fœtus obtinet, ſæpe mola prorſus informis eſt, vel proprie carnoſa multis venis referta, variique coloris: vel membranea multis bullis aquoſis & fœtida ſanie plena.

Differentia molarum.

Falſa gravidatio proprie dicta eſt cum fœminis, quæ viris utuntur ex concepto ſemine venter intumeſcit, & accidentia gravidationis ſimilia accidunt, ita ut ſe concepiſſe putent; cum tamen nihil

hil in utero contineatur, nisi flatus humor aquosus, pituitosus, &c. Causa hujus mali non est ulla actio spiritus generatricis, seu facultatis procreatricis, ut in mola, sed ante absolutam conceptionem spirituum seminis morbosi intra uterum conclusio extinctio, seminisque in utero corruptio, ob intemperiem uteri accedente affluxu vitiosi humoris, præcipue aquosi aut pituitosi, qui una cum semine vel in flatus dissolvitur, vel concrescit, vel in pus corrumpitur, &c. Hæc passio sæpe iis accidit, quæ decolores menses habent.

In mola falsaque gravidatione uterus sensim intumescit, menstrua deficiunt, aliaque accidentia veræ gravidationis accidunt. Verum in mola motus non percipitur blandus tertio aut quarto mense, quo tempore fœtus moveri solet, sed instar lapidis dum à latere in latus se convertunt, ventris tumor, tensio & gravitas plerumque major est, color corporis fœdior, appetentia magis dejecta, &cæt. Certius his signum est, si mammæ tumeant sine lacte, & si tempus legitimi partus excesserit. In falsa gravidatione venter celerius intumescit, quam in vera mola, & ita durus non est, si tumor sit à flatibus, venter percussus tympani sonum imitatur, si ab aquoso humore gravitas & fluctuatio in ventre sentitur, pedes sæpe intumescunt, & cætera, ut in hydrope uteri. *Signa molæ & gravidationis.*

Ob debilitatem retentricis uteri procreatio duobus modis vitiatur, primo effusione seu effluxu seminis ante absolutam conceptionem, quod intra septimum diem evenit. Deinde emissione embryonis seu fœtus post conceptionem, quæ abortus proprie dicitur. Est autem abortus symptoma facultatis retentricis uteri, quæ fœtum ad tempus legitimum continere debet: & proprie fœtus imperfecti emissio ob retentricem uteri debilitatam. Læditur au- *Abortus.*

tem retentrix ab omnibus causis, quæ eam ab officio proprio desistere, & expultricem ad expellendum insurgere cogunt. Uterus autem ut clauso orificio ad legitimum tempus fœtum contineat, requiruntur primum bona ipsius uteri constitutio, deinde ut fœtus se recte habeant in magnitudine & numero sanique sint, & membranis debite contineantur, tertio ut per acetabula seu venas & arterias uteri sanguinem justæ quantitatis & bonæ qualitatis suscipiant cujusque horum defectu seu vitio retentrix uteri debilitatur, aut expultrix ante tempus ad fœtus expellendum insurgere cogitur. Proinde oritur abortus vitio vel uteri, vel fœtus, vel sanguinis materni. Nam omnes fere morbi uteri proprii aut per consensum separatim vel conjunctim vim retentricem uteri offendere, aut expultricem exstimulare possunt, de quibus supra dictum est. Deinde vitia fœtus sunt immodica magnitudo uterum distendens, numerus major, quam ad perfectionem perduci queant: fœtus mortuus aut languidus: item membranarum quibus involvitur & continetur fœtus disruptio, ab inordinato motu ipsius fœtus, & affluxu humorum, casu ab alto, ictu, vehementi motu animi vel corporis, saltu, gravioris ponderis elevatione, usu medicamentorum, quæ abortum provocant & fœtus expellendi aut corrumpendi vim habent. Vitia sanguinis menstrui sunt, primo immodica quantitas fœtum suffocans & extinguens, proveniens ex plethora & redundantia sanguinis in vasis, vel concitatione ad vasa uteri ob usum medicamentorum, quæ menses vehementer movent, simulque fœtum expellunt, &c. Deinde sanguinis necessarii ad fœtus nutritionem & perfectionem defectus ex inedia immodicis evacuationibus præcipue sanguinis per nares, hæmorrhoides,

Causæ abortus.

cer-

cervicem uteri, vulnus, venam sectam, &c item ex alvi profluvio, extenuatione corporis ab acuto vel diuturno morbo, &c. Præterea deficit sanguis obstructis uteri acetabulis, per quæ fœtus alimentum attrahit, ex multo crasso mucoso humore, aut disruptis à casu, saltu, motu importuno, &c. Tandem sanguis qualitate interdum vitiosus est fœtui inutilis, ortus ex cacochymia, cruditatibus, corruptione humorum, ex prava viscerum constitutione, victusque ratione, &c.

Causæ irritantes expultricem uteri.

Ab his causis retentrix uteri debilitatur & expultrix ante tempus ad fœtus expulsionem insurgere cogitur. Insurgit expultrix ob tristem sensum seu dolorem, qui tripliciter concitatur à mole uterum destendente, pondere gravante, & morsu. Mole & magnitudine uterum distendunt fœtus justo majores aut numerosiores: Deinde cum fœtu mola, flatus aut humor præter naturam retentus in utero: præterea tumores substantiæ uteri ut inflammationes scirrhi, &c. Pondere retentricem uteri gravant, ac proinde expultricem stimulant fœtus grandiores debiles, præcipue membranis, aut acetabulis uteri laxatis à multo mucore, aut ruptis importuno fœtus motu, casu, &c. item copia humorum in cavitate uteri, mola. Morsu expultricem uteri irritant fœtus mortui & corrupti, humor vitiosus effusus in cavitatem uteri ex membranis disruptis, quibus involvitur fœtus: aut ex vasis uteri apertis, ruptis, erosis: interdum usu medicamentorum, quæ menses movent, fœtusque excutiunt. Præterea omnes affectus dolorifici uteri, partiumque vicinarum scilicet vesicæ recti intestini, ut intemperies inæquales, inflammationes, ulcera, &cæt. Nam in tenesmo ob conatum egerendi, sæpe

fœtus excutitur, &cæt. facile abortiunt valetudinariæ, & quæ cito extenuantur, aut obesæ sunt; & quibus uterus non bene clauditur, & acetabula mulco mucore referta sunt, aut quæ immodico coitu utuntur. Maximum vero abortus periculum est à mense primo ad quartum & à septimo ad nonum.

Signa abortus.

Signa autem futuri abortus sunt, lac sponte ex mammillis fluens, fœdus papillarum color, repentina mammarum extenuatio: nam quæ gemellos parit si altera mamma extenuetur, alterum eorum abortu edit, marem si dextra: fœmellam si sinistra: addũtur immodicus menstruorum fluxus, post priores menses, fœmorum & lumborum gravitas, &c. Instante abortu præcedit euacuatio aquosa, deinde saniosa aut cruenta quasi lotura carnium, hinc sanguis purus exit, post grumus, tandem ipse fœtus formatus, aut informis. Compluribus accidunt lumborum & coxarum gravitas, ventriculi, capitis & oculorum dolor aliquando deliquium animi aut cõvulsiones præcipue, quæ per medicamenta abortum procurarunt.

Signa fœtus mortui.

Fœtus mortui indicia sunt, fœmorum lumborum & ventris gravitas & frigiditas, cervix uteri contactu frigida sentitur, dum à latere in latus se convertit, motus quasi lapidis decumbentis percipitur, venter concidit exspiratio fœtida est, ac infestatur sæpe cardialgia horrore febrili & animi deliquiis, capitis & oculorum dolore, interdum convulsione: Instante partu oculos cavos habet, pedes & faciem tumidam, nares & auriculæ albicant, labia livent, &c.

Conditiones partus naturalis.

Tandem partus naturalis conditiones sunt, ut debito tempore convenienti modo, citoque fiat, cum non magno dolore, levibusque accidentibus citra offensionem matricis aut fœtus. Deinde ut statim

tim aut paulo post membranæ, quæ secundæ aut secundus partus vocantur, expellantur, tertio ut sanguis vitiosus toto gestationis tempore in utero vicinisq; venis collectus, cum in partu, tum etiam multis sequentibus diebus sufficienter evacuetur. Cujusque horum defectu partus non naturalis dici poterit: proprie tamen partus difficultas est ipsius fœtus vitiosa exclusio, nimirum quando cum maximis doloribus fit, longo tempore, non debito modo, aut cum gravitate offensionis matricis, vel fœtus. Ubi fœtus involucra non expelluntur, secundæ relictæ, & ubi sanguis menstruus non evacuatur, suppressa puerperia vocantur. Partus autem difficultas est, fœtus maturi vitiosa exclusio, ob læsionem facultatis uteri. Nam partus difficultas primario est symptoma expultricis uteri, aut functio expultricis debilis aut diminuta, seu aliquo modo impedita, cũ tactu depravato, aliisque symptomatibus. Ad fœtum naturalem edendum concurrunt, primum vires animi, corporisque ipsius matris satis robustæ, & primario expultrix uteri valida adjuta motu septi transversi & musculorum abdominis, impulsu spirituum calorisque nativi. Deinde locus seu viæ, per quas fœtus permeare debet, patentes lubricæ beneque affectæ: tertio ut fœtus se recte habeat, robustus sit, & membran[illegible] disrumpat, ac parturienti aliquid opis afferat.

Partus difficultas.

Secunda relicta.

Suppressa puerperia.

Definitio difficultatis

Quare causæ difficultatis partus primario erunt vel vitium in facultate expultrice, vel in fœtu qui excluditur, vel in viis (ut orificio & cervice uteri, ac pudendo) per quas fit exclusio. Expellit fœtum naturaliter uterus adjutus motu septi & musculorum abdominis concurrente facultate & naturali & animali vi, & adminiculo spirituum sanguinis & caloris nativi. Læditur ergo expultrix uteri, & musculorum inopia spirituum & caloris nativi,

Causa difficultatis partus tres.

1. Facultas expultrix per se læsa.

quia vel in toto corpore deficiunt, vel ad partes fœtum expellentes sufficienti quantitate non transmittuntur, sed alio revocantur aut impelluntur. Deficiunt autem spiritus calorque nativus in toto corpore, à diuturno aut acuto morbo, raritate aut laxitate corporis, magnis evacuationibus, inedia, vigiliis, immodico aeris calore, & ab omnibus, quæ vires dissolvunt. Spiritus vero & ab utero & musculis avocant vehementes animi perturbationes, præcipue metus & pusillanimitas, qualis puellis, & ætate provectioribus accidit. Deinde mæstitia, ira, verecundia, item dolores ingentes, &c. His adduntur uteri intemperies frigidæ, quæ vim expultricem debilitant, &c.

2. Vitia in viis.

Deinde in viis per quas fœtus excludi debet, vitia, fœtus emissionem impedientia, sunt potissimum angustia & viarum siccitas & asperitas, quæ lubricæ esse debent, ut facilem transitum fœtui exhibeant. Angustia autem interdum naturalis est ex membrana innata, aut ob ossa pubis, vel coxigis male conformata, aut arctis vinculis ita compacta, ut in partu dilatari aut retrahi nequeant. Plerumque adventitia est, ut obturatio aut constipatio à carne, callo, aut tuberculo innato, à rhagidibus, item inflammatione, abscessu, &c. Deinde compressio ob tumorem vicinarum partium, ut vesicæ inflammationem, aut calculum: recte intestini tumores, cœcas hæmorrhoides, feces duriores, nimiam pinguedinem omenti, ut in obesis: item magnam lumborum cavitatem, aut laxationem uterum comprimentem, &c. Præterea præsidentia, ob cervicis uteri obliquitatem & distortionem: item contractio & nimia densitas ori & cervicis uteri, ut dilatari nequeat, ab exiccantibus, usu immodice astringentium, à frigore immodico: unde hyeme & flante borea partus difficiliores utplurimum sunt. Viæ in parte

tu lubricæ non ſunt, quod rupta ante tempus membrana citius, quam par eſt humor aquoſus deſcendit, & in partu loci ſicci manent quo tempore maxime opus eſt humore ut humectentur, & facilem tranſitum fœtui præbeant.

Tandem accidit etiam difficultas partus, vitio fœtus, primum ſi vel mortuus eſt, aut ita debilis, ut nihil opus parturienti praſtet, nec membranas diſrumpere valeat: mas autem cum robuſtior ſit fœmella, ideo fœmellæ partus difficiliores utplurimum ſunt, difficultatem quoque afferunt fœtus nimis parvi, quia facultatem parum ſtimulant: ac inuſitatæ magnitudinis vel magni capitis ventris, &cæt. vel monſtroſi & ut bicipites. Deinde ſi gemelli aut plures ſint, & repente omnes ſimul in cervicem uteri decumbant, vel uno mortuo, alter in uter ſuperſit, qui vivus in lucem editus vopiſcus inde vocatur, vel in utero mola contineatur excluſionem impediens. Præterea difficultas partus oritur, ſi fœtus forma aut figura naturali ex utero non procedat. Maxime naturalis figura eſt, cum in caput recta ad os uteri fertur manibus ſecundum latera adductis: proxima, in pedes directo manibus ſuper fœmoribus porrectis. Cæteræ figuræ præternaturales ſemper ſunt, ut cum caput in dextrum aut ſiniſtrum inclinat, aut manibus extenſis, in pedes fertur, qui partus à veteribus Agrippæ dicebantur, quod ægre pariantur: aut altero pede prodit, altero intus retento, aut intus reductis à ſe invicem cruribus manum alteram aut utranmque exerit, aut obliquus prodit in alterum latus, vel ventrem: aut duplicatus exit, ut quando capite & cruribus orificio uteri incumbit: vel vētr, vel coxarum vertebris. Ob ſecundas ſeu membranas, quibus continetur

3. *Vitia fœtus.*

fœtus,

fœtus, partus difficilis interdum redditur, si non a-vellantur ob crassitiem, aut citius. quam opus sit, ab-rumpantur, ut humor vias lubricans ante tempus partus excernatur.

Signa instantis partus facilis & difficilis.

Signa instantis partus sunt frequens respiratio, dolor lumborum, qui si ad anteriores partes vergat partum facilem arguit, si ad dorsum difficilem, difficilem quoque prænunciant, consuetudo difficulter pariendi. ætas immatura aut senilis fere, virium debilitas: dolores languidiores ex longioribus intervallis recurrentes: humor aquosus diu ante tempus effluens, aut sanguis copiosus, fortiter incalescere sine manifesta causa, &c. Si mulier quatuor diebus in partu laboret, ut ait Avicenna necessario fœtus moritur. Causæ difficultatis partus externæ ex patientis & assidentium sermonibus cognoscuntur: Morbi uteri propriis signis, ut supra: Virium parientis debilitas ex habitu corporis & morbis, causisque præcedentibus: fœtus magnitudo ex ventris mole: debilitas ex debili tardaque motione, &c.

FINIS LIBRI TERTII.

DE SI-

DE SIGNORUM DOCTRINA, QUÆ σημειωτικὴ dicitur;

LIBER QVARTVS.

DE SIGNIS ET DIFFERENTIIS SIGNORUM.

CAPVT PRIMVM.

CUM nil arte tractari, nec recta ratione curari queat, nisi prius cognoscatur, aut si occultum sit, & intra corpus reconditum certis inditiis, & evidentibus signis manifestetur, & in lucem proferatur: instituti nostri ratio exigere videtur, ut σημειωτικὴν proponamus, ac fundamenta doctrinæ signorum seorsim explicemus. Scopus autem doctrinæ signorum est ex infallibilibus notis & evidentib. signis, omnem corporis constitutionem, omnesque affectus, affectuum sedes & causas patefacere & manifestare. Hæc pars Medicinæ omnium propemodum dignissima & Medico maxime necessaria est: Dum enim latentes morbos præsentes per signa dignoscimus, & quæ præterita sunt, tanquam præsentia commemoramus, quæque ventura sunt prædicimus: & non solum quid in curatione faciendum, quidve omittendum sit cognoscimus: sed etiam auctoritatem nostram apud ægros conservamus, ac præterea divinam quandam artem profiteri putamur. *Signorum dignitas.*

Nam artis medicæ proprium est omnem partem affectam, omnemque affectum & affectus causam *Medici officium.*

ſam in humano corpore dignoſcere: deinde, quæ ventura ſunt prævidere & prædicere: tandem, ſi affectus ſit ſanabilis, curare. Quare dignotio & prænotio à medicis curationis cauſa inſtituitur.

Simpliciter ſignũ quid? Eſt autem σημειωτικὴ, ut vox ipſa ſonat, nihil aliud quam doctrina ſignorum: Signum, alias nota, ſiue indicium, eſt alicujus rei ſignificativum & ad rem ſignificatam, ſive ad ſignatum proprie refertur. Nam rem aliquam ignotam ſemper ſignat, id eſt, declarat & demonſtrat. Proinde ſignum omnium Philoſophorum conſenſu, eſt quod ex ſenſuum notis ducit ad ignoti cognitionem: & ſignare aut ſignificare nihil aliud eſt, quam unum ex alio manifeſtare. Verum hoc modo ſignũ generaliter ſuminus, ſub quo comprehendimus ſigna neceſſaria, quæ τεκμήρια, & non neceſſaria, quæ ſimpliciter ſigna ab Ariſtotele 2. priorum dicuntur.

Signum medicum. Medicus vero ſignum eſt propoſitio in mente producta à certis ſenſuum objectis, vel ex rebus manifeſtis demonſtrans ignotum aliquod in arte medica. Cognoſcitur enim ſignatum ex ſigno demonſtratione ὅτι ab effectu, vel à cauſa remota. Quare omne ſignum nobis notum erit, & ſemper petendum vel ab effectu, qui conſequitur ſignatum: Vel à cauſa evidenti, quæ præcedit. Nam cum notum ſit, *Fontes ſignorum.* effectus à ſuis cauſis oriri, non mirum videbitur, ſi ex uno noto alterum protinus mens concipiat & concludat, licet expreſſa aliqua ratiocinatio non ſit. Sub cauſis comprehendimus plerumque cauſas externas, ſcilicet aerem, victus rationem, conſuetudinem &c. Interdum cauſas internas, ſcilicet, humores, ſexum ætatem, temperamentum, &c. præterea quæ eſſentiam cujuſque cauſæ & effectus conſequuntur, ac quoque juvantia & lædentia. Sub effectis vero continentur accidentia ſanorum & ſymptomata

ptomata ægrorum : Item, memoria præteritorum affectuum, & consideratio morborum publice grassantium : unde ex similitudine de aliis morbis judicamus.

Signatum, quod signo cognoscitur & manifestatur, est corporis constitutio, & quæ in ea constitutione eveniunt. Constitutio autem triplex est: Sana, ægra, & neutra. Proinde omnia signa, aut salubria, aut insalubria, aut neutra erunt. Salubria autem quæ sanam : insalubria quæ morbidam : neutra quæ mediam constitutionem corporisque conditionem ostendunt & manifestant.. *Divisio signorum.* 1.

Deinde omnis conditio corporis, vel præsens est, vel futura, vel præterita Quare signa omnia triplicia erunt: 1. διαγνωστικὰ quibus præsentẽ constitutionem intelligimus: 2. προγνωστικὰ quib. futurum corporis statum, & ea quę post evẽtura sunt pręcognoscimus: 3 ἀναμνηστικὰ quib præterita præcipimus & commemoramus Signorum diagnosticorum & prognosticorum maximus planeq; necessarius in medicina usus est Commemorativorum non item His præmissis, de signis insalubribus nunc tantum agemus *Divisio signorum.* 2.

Omnia signa insalubria, vel communia sunt vel propria : Deinde vel separabilia vel inseparabilia. Propria & inseparabilia signa, παθογνωμονικὰ dicuntur: Communia & separabilia signa in morbis, communi nomine συνεδρεύοντα dici poterunt. Sunt autem παθογνωμονικὰ signa, quæ cum morbo incipiunt & desinunt, & pro magnitudine morbi augentur & minuuntur, propriamque morbi essentiam declarant. Talis in pleuritide est dolor in latere pungens extensivus cum tussi, difficultate anhelitus, febri acuta & pulsu duro serratili. *Signa insalubria duplicia.* *Signa παθογνωμονικὰ.*

Συνεδρεύοντα sive assidentia signa sunt, quæ necessario morbis non cohærent, nec ex morbi essentia imme- *συνεδρεύοντα.*

immediate procedunt, ſed vel magnitudinem, vel durationem & motum, vel morem, aut evētum morbi declarant. Proinde ſub aſſidentibus comprehendimus ſigna critica: deinde ſigna lethalia & non lethalia, quæ eventum morbi demōnſtrant: tertio ſigna cruditatis & concoctionis, quæ diuturnitatem morbi: in ſumma, omnia ſigna ἐπιγινόμενα & ἐπιφαινόμενα. Sunt autem ἐπιφαινόμενα, ſigna quæ morem, motum & eventum morbi declarant, proinde triplicia erunt: 1. quæ concoctionem & cruditatem: 2. quæ ſalutem & mortem: 3. quæ modum ſalutis vel mortis declarant. Hæc eadem ſigna communiter ἐπιγινόμενα dicuntur: Verum proprie ἐπιγινόμενα vocantur ſigna maligna in morbis, ut delirium in pleuritide, aut quando morbus in deteriorem degenerat. Pathognomonica ſigna proprie diagnoſtica dicuntur: aſſidentia vero magna ex parte, præcipue vero ἐπιφαινόμενα, prognoſtica. Quare de ſignis diagnoſticis primum dicemus, deinde de prognoſticis.

Signa ἐπιφαινόμενα.

ἐπιγινόμενα.

Demonſtrant ſigna διαγνωστικὰ præſentem ſtatum ægri. Conſiderantur in ægro quatuor: 1. ipſe affectus aut morbi ſpecies 2. pars affecta: 3 ipſe affectus: 4 actio læſa, cæteraque ſymptomata. Verum ſymptomata quia ſenſibus manifeſta ſunt, ſignis non indigent, ſed ex ſymptomatibus cætera tria quando ignota ſunt manifeſtantur. Quare ſigna omnia aut affectum, aut partem affectam in corpore aut cauſam affectus oſtendunt: licet plerumque communia quædam ſigna ſunt, quibus ſemel affectum aut partem affectam & cauſam deprehendimus: imo pauca ſunt ſigna affectuum, quæ non ſimul locum & cauſam demonſtrant, ut *Galenus* 1. *de Locis admonet.*

Signa. διαγνωστικὰ triplicia.

CAP. II.

De signis quibus investigatur pars affecta.

PArs affecta si in superficie sita sit, una cum affectus specie sensibus facilè deprehenditur. Sin in imo corpore lateat, exercitatione opus erit, tam in partium singularum actionibus & usibus, quàm in corporum dissectionibus: Unde partis cujusque substantia, situs & formatio æstimatur. Requiritur, auctore *Gal. de Loc. affect.* ut læsæ actionis instrumentum primò cognoscamus: deinde ut à parte læsa incipientes, quis noxæ modus sit quæramus, & an dispositio sit in facto aut in habitu, aut habitudine, deinde an per se laboret, an ex consensu tantum afficiatur: præterea si laboret, an primario vel secundariò. Affici autem dico ex consensu partem, quando motum ab alio præter naturam tantum suscipit: Laborare verò sive ægrotare, quando propriam dispositionem præter naturam sustinet. Nulla autem actio in corpore humano læditur, nisi pars actionis afficiatur aut laboret. Symptomata sua natura affectus, & affectuum sedes demonstrant. *Affectæ partis dignotio.*

Sunt autem tria genera symptomatum, ut alibi dictum est: & in quolibet genere plura reperiuntur, quæ signi rationem habent: nihilominus *Galenus* 1. & 6. *de Loc. affect.* præcipua signa, quibus sedes affecta dignoscitur ad quinque capita reducit. Nam dignoscimus partem affectam, 1. ab actione læsa: 2. ab Excretis: 3. à situ: 4. à doloris proprietate: 5. à propriis accidentibus. quibus addi poterit colligantia sive consensus partium. *Quinque signa sedis affectæ.*

1. *Ex actione læsa.* Ac primum cum nulla actio lædatur, nisi pars actionis causa afficiatur aut laboret, ex actione læsa pars affecta præcipuè deprehenditur. Nam læsa parte, actio illius propria necessario læditur. Deinde, teste *Gal 3. de loc.* cum nulla alia signa apparent, actio læsa sufficit ad affectarum partium inventionem. Sub actione læsa hic usum comprehendimus: (licet actio propriè sit motus partium factivus; usus verò partibus vel nihil agentibus tribuatur) Nam usus ad affectorum locorum indagationem plurimum conducit. Actio autem læsa est partis vel similaris vel instrumentalis. Similaris actio læditur læso temperamento: organica, vitiata instrumenti structura, vel parte similari principali à qua fit actio, vel similaribus ei commodantibus: Item, partibus annexis. Nam non semper una actione læsa, una aliqua pars peculiaris tantum afficitur, sed sæpè plures & diversæ, ut in voce & respiratione læsa apparet, quæ plurium partium adminiculo indigent; neque pluribus actionibus læsis statim plures partes læduntur, ut in tactu & motu abolito: Quare in his omnibus artificiosa conjectura autẽdũ est. Peculiariter vitales functiones ex pulsu dignoscũtur: naturales ex concoctione & cruditate; animales ex sensu & motu. Ubi actionem læsam perspexeris partemque affectam, ad modum actionis accedendum est, an abolita, an debilis, ad depravata sit. Item an pars proprio affectu laboret, an per consensum afficiatur, quæ suis signis dignoscuntur. Nam modus læsæ actionis ipsum morbum, aliquando morbi causam nobis aperit

2. *Ab excrementis.* Secundo partem affectam demonstrant excreta. Considerantur autem in excretis, primò substantia sive species excernenti: secundò magnitudo: tertiò modus excernendi. Substantia excrementi triplex esse potest: vel de essentia partis alicujus, sive par-

particulæ solutæ à membris: vel ex rebus naturaliter contentis in partibus, ut sunt feces in intestinis, urina in vesica, &c. Vel ex rebus præter naturam contentis, sive quæ morbificas dispositiones consequuntur, ut sunt calculi in renibus & vesicâ, lumbrici in alvo, &c. Sub substantiâ continetur qualitas excreti; nam sanguis arteriarum flavior, tenuior, calidiorque est; quàm venarum, & qui ex pulmoni tussi eijcitur spumosus est, &c. Hæc omnia adiuncto semper positu & regione, unde excernuntur, locum affectum demonstrant. Nam ubi tussiendo caro spongiosa exspuitur, in pulmone ulcus dignoscitur: si cum torminibus deiiciatur tunica vel ramenta tunicæ, ulcus in intestinis, &c. Deindè ex rebus naturaliter contentis: si per vulnus urina exeat; vesicam aut ureteres; si stercus, intestinum aliquod; si cibus ventriculum vulneratum ostendunt. Tertiò ex rebus præter naturam contentis, veluti si cum urina lapis excernatur, renas aut vesicam; si tussi pus, thoracem; si grando, pulmones; si alvi deiectione lumbrici, alvum demonstrant, præterea ex magnitudine illius quod eiicitur: si cum torminibus deiiciatur crassa tunica, ulcus in crassis intestinis significatur; si tenuis, in tenuibus intestinis. Si sine torminibus deiiciantur ad formam loturæ carnis, recens mactatæ, iecur affectum esse: Similiter ubi cum urinâ excernuntur frusta caruncculis similia, renes affectos esse demonstrant: ubi lamularum speciem referunt, vesicam. Insuper à modo excernendi: si sanguis saliendo exierit, indicat arteriam læsam esse; sin aliter exeat, venam. Tandem ab iis, quæ parti alicui peculiariter adnascuntur, veluti si capiti fracto fungus adnascatur, indicat membranā affectā esse, si crustulæ exeant, quæ pars ulceris sunt ulcus in ea parte, unde excernuntur, ostendunt, his adduntur locus & via per quam. Nam si cum urinâ crustulæ

exeant, ulcus in instrumentis vesicæ, si tussi, in instrumentis spiritualibus, si vomitu, in gulâ aut ventriculo. Deinde ordo tempusque excretionis: Nam ubi ramenta cum sanguine statim per anum emittuntur, in infimis intestinis ulcus esse videtur, sin postea, in superioribus intestinis, & si pus mingatur ante urinam, in ipso pene ulcus esse, si post, in vesica, aut superioribus partibus.

3. *A situ.*

Tertiò positus & situs affectam partem sufficienter demonstrare potest, vel adiunctis aliis signis scilicet, dolore, excretis propriis accidentibus, vel sine his ex duritie, tumore & tensione partis. Nam durus in dextro hypochondrio tumor non sublimis & lunari figura jecoris affecti nota est: in sinistro hypochondrio, lienis: at si sublimior fuerit, musculorum abdominis. Ubi vero similia sunt excreta, positus & regio unde excernuntur, affectam partem commonstrant, ut ex supra dictis constat. Eadem ratio in dolore est veluti ubi per vomitum ulceris notæ apparent, si dolor sit in anteriore parte magis, & circa hypochondria, ventriculum affectum esse demonstrat: Si in posteriori parte circa dorsum, gulam. Ita dolor in imo ventre & perinæo cum urinæ difficultate, vesicam demonstrat.

4. *Ex doloris proprietate. Distinctio doloris.*

Quartò non solum ex doloris situ, sed etiam ex dolorum specie sive proprietate dignotio partis affectæ sumitur. Cùm autem dolor sit tristis sensatio partium sensibilium, à subita mutatione, distinctio necessaria doloris sumi debet vel à subjecto, vel à causa efficiente, vel ab utroque. Subjectum est pars sensu exquisito, vel minus exquisito prædita, in superficie vel profundo corporis. Quo autem magis exquisito sensu prædita est, facilius & vehementius dolet. Causa doloris est intemperies subitò alterans, & humor, vapor & similia, quatenus continuum solvunt: quorum singula in subjecto

pro

pro sua qualitate, quantitate, motu & quiete varias dolorum species excitant. Nam ab intemperie calida fit dolor mordens, cum sensu caloris: ab intemperie frigida, ubi pars resistit, dolor quoq; mordicans, sed cum sensu frigoris; ubi pars non resistit, potius stupor, qui impropriè stupidus dolor vocatur: ab intemperie sicca dolor exasperans & tendens: ab humiditate per se sola dolor propriè non fit. Deinde materia pro sua qualitate, quantitate & motu agit. Nam ab acri & mordaci materia, fit dolor mordax & stimulans: à mordaci tenui immotâ materiâ, dolor ulcerosus: à salsa tenui immota pruriginosus: à re acutâ, infixâ & penetraute, dolor punctorius. Eadem in cæteris ratio est; si materia quiescat, dolor fixus oritur: si moveatur, errans & turgidus, qui celeriter in vicinas partes defertur: à materiæ copia partem distendente, dolor distendens. Ea materia si pondere suo partem premat, aut aliquid sit, quod partem deprimat vel incumbat, dolor gravans excitatur.

Deinde ratione subjecti, partibus nervosis & exquisiti sensus dolor magis acutus accidit: minus sensibilibus dolor stupidus: membranis dolor punctorius, ut in phrenitide & pleuritide: arteriis, quatenus afficiuntur, vel ab inflammatione comprimũtur, dolor pulsatorius: venis ex repletione dolor extensivus, stupidus: nervis & tendinibus, dolor convulsivus: carni laxativus & divulsivus: visceribus minus exquisiti sensus dolor gravans obtusus: Periostio dolor contundens, profundus: partibus superficie sitis, dolor sublimis; in alio positis, dolor profundus.

5. *Dignotio ex propriis accidentibus.*

Postremò sedes affecta ex propriis accidentibus deprehenditur, veluti dejectio similis loturæ carnium animalis recens mactati, hepatis debilitatem denotat: citrinus color totius corporis obstru-

ctionem jecoris aut vesicæ fellis, niger color, obstructionem lienis: maxillæ rubræ, inflammationem pulmonis: fastidium cibi, os ventriculi. Eadem in cæteris ratio est. Verùm non unius symptomatis, sed plurium aut omniù n si fieri poterit, habenda ratio est, ut in pleuritide *1*. de Loc. Galenus fecit.

Signa sumpta ex consensu partium.

His addi poterit colligantia sive consensus partium quarundam, qui ad affectorum locorum notitiam non parum conducit. Nam læsis menıngibus, biliosi vomitus subsequuntur: & læso ventriculo ex consensu cerebri deliria, vertigines, & similia. His adduntur signa nonnulla, quæ minus principalia dici merentur, quia conjecturam tantum confirmant, sumpta à sexu, ætate, parentum constitutione; consuetudine, juvantibus & lædentibus, & similibus. Nam in fœmina, ubi sedes affecta latet, sæpe fomes mali in utero residet, proinde uterus considerandus est: deinde in omnibus ratio ætatis habenda: Nam alii morbi, aliis ætatibus magis, minusque familiares sunt, & pueri calculo vesicæ senes magis calculo renum afficiuntur, &c. Præterea conjecturam non parum confirmat parentum constitutio, potissimum in morbis hæreditariis, nam ex Nephriticis aut Phthisicis sæpe Nephritici & Phthisici nascuntur: Deinde consuetudo ægrotandi ex aliqua parte: juvantia ac lædentia; nam si parti alicui adhibeantur, quæ morbum augent, vel minuunt, id est offendunt, vel juvant illum, non levis suspicio erit, partem illam proprie affectam esse. adduntur à nonnullis signa sumpta à similitudine, & proportione, veluti si homine mortuo dissecto, noveris quænam fuerit sedes affecta, colligere licet, ubi consistat affectus in aliis, qui simili modo laborant.

Signa minimus principalia.

DE

CAP III.

De signis morborum & causarum internarum.

COgnita parte affecta plerumque unà morbus & causa interna morbi manifesta erit. Nam pauca sunt signa, quæ non simul affectum unà cum parte affecta ostendunt: nihilominus accidit, ut cognita parte affecta, ignoretur, quomodo lædatur, an proprio affectu an ex consensu: Deinde qua specie morbi laboret, & an morbus in fieri sit, an factus: præterea si plures morbi, an unus alterius sit causa, sive an unus sit primarius, alius secundarius: Quæ omnia in curatione planè necessaria sunt.

Quæ ex consensu laborant, aut propria parte affecta.

Ac primum proprio affectu pars semper laborare judicatur, quando in parte aliquis permanens affectus conspicitur: Ex consensu tantum afficitur, quando alia parte irritata, ipsa vehementius molestatur, remissa omni irritatione, quiescit. Quare sublato omni proprio affectu, tollitur per consensum. Afficiuntur autem per consensum peculiariter instrumenta motus & sensus, quæ vim à cerebro per nervos suscipiunt: unde accidit, ut ipsis haud quaquam affectis, actio eorum lædatur ob defectum tantum alicujus quod secundum naturam ad actionem iis adesse debet, primogenio affectu pars aliqua laborare putatur, cum ipsa primo affecta sit sine alterius consensu: secundario verò, quando ante eam alia pars laboret, cum qua & à qua afficiatur, per materiæ aut qualitatis communicationem.

Morborum nota. 4.

Affectus sive morbi species, auctore Galeno 3. *de Crisib. cap.* 4. ex propriis symptomatibus sive

Pathognomonicis signis, quæ unà cum morbo invadunt, accuratissimè dignoscitur: Nihilominus 1. *de Loc.affect.cap* 5. præcipua affectuum signa ad quatuor genera reducit Gal. quorum. 1. sumitur ab excretis: 2. à loci natura: 3. à doloribus proprietate: 4 ex propriis accidentibus.

1. *Ab Excretis*

Primò quidem ab excretis affectus species dignoscitur, ut insignis locorum affectuũ diximus. nã ramentum excretum, signum est ulceris: fabulosa urina, lapidis: dejectio alvi similis seminibus cucurbitæ, latorum vermium: cibi non mutati dejectio, lienteriæ; potus non mutati mictus, diabetis nota est. Præterea ex consideratione urinæ non solum concoctio & cruditas, sed etiam multi affectus dignoscuntur.

2. *A loci natura.*

Secundò à loci naturâ dignoscuntur affectus quia aliqui morbi quibusdam partibus proprii sunt, aut certè non alieni; alii, alienissimi Nam suffusio solis oculis tribuitur; lumbrici in alvo præcipuè gignuntur, &c. Contra cor abscessum non patitur: pulmo & partes expertes sensus non propriè dolent. Sub partis natura comprehendimus actionem propriam, situm & consensum. Nam actio læsa partem affectam proprie demonstrat: modus verò læsionis, ut suprà dictum est, morbum, aliquando morbi causam. Veluti læsa concoquendi actio ventriculum affectum significat, at modus læsionis, scilicet corruptela ad nidorem, calidam intemperiem ventriculi arguit, ad acorem frigidam, deinde ex situ, tumor in pube circumscriptus per ischuriam, obstructionem meatus urinarii.

3. *Ex doloris proprietate.*

Tertiò ex doloris proprietate sumuntur signa affectuum & causarum, ut ex supra dictis abundè cõstat. Nam inflammatio partis carnosæ, ex dolore pulsatorio: inflammatio membranarum, ex pungente dolore dignoscitur; plenitudo extensivo dolore, &c. ut supra demonstratum est.

Quar

Quartò ex propriis morbi accidentibus morbus dignoscitur, veluti ex colore corporis flavo, ictus: ex ligna nigricante cum ingenti calore, febris ardens: ex unguibus aduncis cum sputu purulento graveolenti, tabes: ex horrore intempestivo cum febre, phlegmonis suppuratio, &c. Sub propriis accidentibus comprehendimus etiam tempora morborum uniuersalia & particularia, periodos, & typos: Nam morbus omnis, vel continenter affligit, vel certas intermissiones, vel remissiones habet, quotidiè, alternis diebus, &c. quorum omnium consideratio utilis est in dignotione morborum, ut in febribus apparet. 4. *Ex morbi accidentibus.*

His addi poterunt alia signa, quæ minus principalia dici merentur, quia conjecturam confirmant, sumpta à promptitudine ægrotandi, seu ab habilitate ac inclinatione ad morbum aliquem. Nam aliqui in morbum, aut aliquam morbi speciem facilè incidũt, aliqui non facile: promptitudo & inclinatio illa æstimatur ex causis, primùm internis ut intemperie totius corporis, aut præcipuorum viscerum, ætate, sexu, parentum constitutione, ac etiam recordatione præteritorum morborum, quibus conflictari æger solitus fuit. Secundò ex causis procatarcticis, ut aere ambiente (sub quo cõtinetur tempus anni, cœli constitutio, regio &c.) item consuetudine in cibo, potu, motu, & quiete, somno, vigiliis, &c. Tertio ex effectis & accidentibus inclinationem consequentibus: Ut sunt functiones animi & corporis, veluti mores, animique pathemata, pulsus, concoctiones insomnia, &c. Deinde excreta ut urinæ, dejectiones, sudores, sputa, suppressio consuetæ evacuationis, item figura colorque corporis & faciei, habitus corporis, cæteraque accidentia. His adduntur signa sumpta à juvantibus & lædentibus, & morbis publicè grassantibus. *Signa minus principalia.*

Nam primùm inclinationem & habilitatem ad morbum aliquem demonstrat similis temperatura totius corporis aut præcipuorum viscerum, ætas & sexus ei congruens, maximè si eodem affectu conflictari soliti sint, aut ipsorum parentes, quo tempore eos genuerunt; Inhabilitatem contraria signa. Quare juvenis, aut vir temperamento calidus, assuetus labotare calidis morbis, facile iis corripitur; difficulter frigidis; contra senex aut temperamento frigidus assvetus frigidis morbis, &c. In causis externis eadem ratio est.

Nam naturarum quædam ad æstatem, quædam ad hyemem benè aut malè habent, & diversa temporis constitutio diversos morbos portendit; unde alii morbi vernales, æstivales, autumnales & hyemales sunt, & alios hyems sicca & Ver pluviosum, quam hyems australis, pluviosa, ver siccum aquilonium affert. Præterea quibusdam regionibus nonnulli morbi sunt familiares (ut scorbutus ad mare balticum) qui in aliis regionibus rarò, aut nunquam reperiuntur; proinde cujusque regionis proprietas observanda erit, morbique inquilini. Non parum conjecturam confirmat consideratio victus, vitæque anteactæ, cæterarumque rerum non naturalium, quarum effectus in corpore ex iis intelliguntur, quæ in præcedente libro cap. 3. dicta sunt, deinde morborum publice grassantium, ut pestis, variolę, morbilli, interdum dysenteriæ, &c. In accidentibus & effectis inclinationem consequentibus, similis ferè ratio est, ut in causis. Nam iracundi, macilenti cum latis venis, vigiles, coloris citrini, qui multos humores calidos gignunt, pulsus veloces urinas aureas habent: calidis morbis maximè opportuni sunt, contra pusillanimes, somnolenti, pigri, obesi, qui angustas venas habent, pulsus tardos, urinas albas, &c. mor-

bis

bis frigidis: Adduntur his signa sumpta à iuvantibus & lædentibus. Nam quicquid iuvat & nocet signum est, quia includit commodum & incommodum, & hoc illud est, quod dixit *Hipp. 1.7 Aph. 2.* manifestat sanatio, homo enim sanus gaudet similibus, læditur contrariis, æger gaudet iis, quæ morbo contraria sunt, læditur similibus.

Quare signa morborum, quædam tantùm signa sunt, ut symptomata consequentia morbos: quædam signa simul & causæ, quæ morbos præcedũt seu producunt, de quibus in cap. 3. libri præcedentis dictum est. Horum omnium signorum eadem ratio non est, nam aliquando unum signum pathognomonicum sufficit, ut in apoplexia, repentina privatio motus & sensus; plerumque plurium signorum concursus requiritur: ubi enim morbus, aut pars affecta nequit uno proprio signo dignosci, utendum multorum concursu, quæ, si singula fidem non faciunt, unita tamen testimonia firma sunt: ad hunc modum dignoscimus pleuritidem, ut dictum est, & alios plerosque affectus.

Differentia signorum morborum.

Delectus signorum.

Syndrome signorum.

Deinde observandum est, signa aliquando sibi mutuo contraria esse, aut minus manifesta: aliquando morbos eorumque symptomata ita similia, ut, nisi à medico exercitatissimo, facilè discerni nequeant ut in colica & Nephritide apparet Præterea morbos non raro complicari, ac singulos seorsim propter alterius admistionem non facilè deprehendi. Insuper quemadmodum plantæ erumpentes, ita morbos statim ut incipiunt, difficilime dignosci ob signorum paucitatem, aut quia causæ satis firmatæ non sunt. Quare in dignoscendis affectibus accurato iudicio utendum erit, & in initio, ubi omnia minus manifesta sunt, de specie morbi non temere pronunciandum.

Ex

Ex his omnibus in parte affecta dignoſcere licet morbi ſpeciem, nimirum an intemperies aliqua ſit, aut morbus compoſitionis; aut ſolutio unitatis. Verùm ut diximus pauca ſunt ſigna, quæ non ſimul affectum cum parte affecta demonſtrant.

Signa ſingulorum morborum.

Intemperies nudæ ſubitò non gignuntur, nec repentè & confertim actiones tollunt; ut morbi ex affluxu humorũ deinde ſine tenſione, tumore & gravitate partis affectæ accidunt; celerius tamen corpus calefit, quàm refrigeratur; & refrigeratur quàm humectatur, aut exiccatur.

Signa propria morbi calidi.

Calidum morbum demonſtrant cauſæ prægreſſæ corpus calefacientes; ut aeris ambientis intenſa caliditas, alimentorum & medicamentorum calefacientium uſus, motus importuni, vigiliæ, iræ, affluxus bilioſorum humorum, &c.

Deinde effecta ut ſenſus caliditatis, rubor in parte affecta, ſenſus mordicans; ſi viſcera affecta ſint, pulſus magis veloces, urina ruffa, ſitis, inappetentia ciborum, vigiliæ, irritationes ſenſuum, &c. Iuvantur frigidis, læduntur calidis.

Signa frigidæ intemperiei.

Frigidæ intemperiei oppoſita ſunt inditia, nimirum pars contactu frigida ſentitur, & pallida eſt, pulſus parvi, tardi, urinæ albæ, concoctiones debilitantur, ſtupet mens & ſenſus; ſitis nulla, juvantur & calidis, &c.

Signa humidæ & ſiccæ intemperiei.

Humidam intemperiem demonſtrant cauſæ præcedentes humectantes, corporis nimia mollities & laxitas, ſomnolentia, functiones languent, ſenſus habitantur, dolor non ſentitur, nec ſitis, pulſus molles ſunt, excrementa multa gignuntur & coacervantur, juvantur ſiccis, læduntur humidis. In ſicca intemperie contraria omnia ſunt, nimirùm cauſæ prægreſſæ exiccantes, pars affecta ſquallida dura contracta, pulſus duri, dolor aſper, mentis ſenſuúmque acrimonia & irritatio, ſitis, vigiliæ, excrementa pauca. Iuvantur humidis, &c. Si intemperies compoſita ſit complicata habebit inditia: ſi cum materia, in parte affecta

 CAP. III.
affecta sentitur sensus gravitatis, tensio aũt tumor. Materia quibus signis dignosci debeat infra dicetua.

Ut temperies ita morbos compositionis demonstrant causæ prægressæ, deinde effecta & symptomata quæ simpliciter signa sunt non causæ, & variant pro varietate partis affectæ. Causæ cujusque morbi in specie in capite tertio præcedentis libri propositæ sunt. In genere effecta signaque nimiæ apertionis meatuum & vasorum, sunt retentrix debilitata, & expultrix proritata, ac contentorum præter naturam evacuatio iuvantur obstruentibus, astringentibus, læduntur aperientibus. Angustiæ vasorum contraria signa aSt symptomata sunt. Nam angustia functiones facultates attractricis & expultricis partium impedit, consuetas evacuationes excrementorum supprimit, ut angustia renum & vesicæ, urinæ excretionem, intestinorum, dejectiones, menstrua, item distributiones alimenti & spirituum in corpus prohibet, ut angustia venarum & jecoris, sanguinis, arteriarum, spiritus vitalis, nervorum, spiritus animalis, &c. tandem levamen sentiunt ab aperientibus, læduntur obstruentibus, &c Superficiei asperitatem demonstrant, sensus inæqualitatis in parte affecta, & quæ per eam expelli solent, si diutius retinentur, aut cum difficultate expelluntur, juvantur lenientibus, læduntur ab exasperantibus. Levitatis superficiei contraria signa sunt. Figura vitiata partis externæ sensibus patet, internæ ut uteri, &c. recordatione causarum præteritarum, & ex actione læsa partis male figuratæ, & mutatione naturalis figuræ cutis in eo loco ubi sita est.

Signa propria morborum organicorum.

Signa apertionis & angustiæ meatuum.

Signa asperitatis & levitatis.

Signa figuræ vitiatæ.

Secundò morbus in magnitudine aucta partis externæ visu tactuque dignoscitur, internæ ex dolore gravante, aut distendente, situ tumoris sub cute mollis aut duri cum calore, frigore, coloris mutatione

tatione juxta naturam materiæ magnitudinem augentis. Iuvantur medicamentis, quæ magnitudinem minuunt, &c. Diminutæ magis opposita signa sunt.

Signa morborum in numero.

Tertiò morbus in numero aucto aut diminuto partium externarum, sensibus evidens est; internarum multa exercitatione indiget, præcipue redundantis partis aut defectus vitio conformationis in utero: quæ non alia ratione dignoscuntur, quam ex actione læsa partis, & figura non naturali cutis in eo loco ubi residet; si vitium adventitium sit, colligitur fere ut magnitudo aucta & diminuta.

Signa morborum in situ.

Quartò situs partis internæ mutatio à naturali sede, ut uteri sursum aut deorsum, intestini, &c. deprehenditur non solùm ex causis prægressis, quæ partem à sua sede dimovent, sed etiam ex gravitate dolore distendente, tumore, in eo loco ad quem pars decumbit, ac etiam ex tumoris forma, duritie, mollitie, æqualitate aut inæqualitate, &c.

Signa solutionis continui.

Tandem continui solutio partis externæ, aut ab externa causa, ut vulnus, contusio, collisio, fractura ita manifesta est, ut nullis inditiis opus habeat.

Ulcus internum demonstrant sæpè causæ prægressæ & dolor, sed maximè excreta nimirùm sanguis sanies, pus, crusta, portio partis, &c. Nam substantia eorum, quæ excernuntur, locus & modus excretionis partem affectam una cum affectu indicant. Compositi morbi complicata habent inditia. In his omnibus dignoscendis requiritur diligens exercitatio in corporum dissectionibus, & in singularum partium usu & actionibus.

Signa causarum.

Hactenus de dignotione præsentium in morbis, qua affectus & affecta pars invenitur, dictum est: superest ut de dignotione præteritorum agamus, scilicet de inventione causarum latentium, quæ affectiones faciunt aut præcedunt. Cogno-

fcun-

CAP. III.

...untur quidem uno interdum indicio morbus & morbi causa proxima: aliquando locus affectus una cum causa: Verum accidit non raro, ut cognito affectu & parte affectâ causa affectus ignoretur cujus cognitio medico planè necessaria est. Nam in curatione requiritur, ut sciamus, an causa adhuc agat, an desiit agere: si agit, an per partem duntaxat transeat, an in parte contineatur, quæ omnia ex suprà dictis facilè intelliguntur. Nam si per partem tantum transeat, permanens dispositio non oritur, sed velut affectionis umbra, quæ sublata actione tollitur: at si in parte contineatur & firmetur, permanentem dispositionem gignit & confirmat: quæ post actionem relinquitur, & ex effectis, scilicet, ex symptomatum magnitudine æstimatur. Continetur autem causa, si morbus similaris sit in propria partis substantia temperamentum immutans; si morbus compositionis, in parte affecta tanquam in organo, ejus structuram lædens. Omnis causa vel externa & evidens est, vel interna & occulta, ut alibi dictum est. Externa cum evidens sit, signis non indiget, sed signi rationem potius habet. Internæ & occultæ causæ, scilicet contenta præter naturam in corpore & contentorum dispositiones, Plethora & Cacochymia, ac quæ repletioni opponitur inanitio, certis signis dignoscuntur & manifestantur. Signa illa vel tantum signa sunt & consequuntur causas, vel pariter signa & causæ, quæ suâ naturâ præcedunt affectus.

Signa quæ causæ simul rationem habent, sunt temperamentum totius corporis, ac potissimum partium principalium: deinde ætas, sexus, consuetudo, parentum vitia: Item, morbi præteriti: præterea ex sex rebus non naturalibus exercitatio, vitæ studium, evacuatio naturalis supressa, aer & *Signa simul & causa.*

quæ

quæ sub aere continentur, regio, status cœli, tempus anni, balnea & similia, de quibus omnibus in genere & specie dictum est in capite secundo libri præcedentis: ab his causis humores redundantes gignuntur & geniti ac redundantes in corpore dignoscuntur.

Simpliciter signa. Simpliciter signa sunt, corporis habitus scilicet obesus, crassus, carnosus, hirsutus: deinde color & quæcunque in corpore erumpunt, tactiles qualitates scilicet durities, mollities, &c.

Item, functiones, omnes præcipue pulsus, somnus, vigiliæ, insomnia, mores, &c. præterea contenta, scilicet urina, fæces, sudores, &c. quibus omnibus addi poterunt juvantia, lædentia & similia. Hi fontes signorum sunt unde omnis redundantia humorum dignoscitur.

Redundantium humorum in corpore duplex est dispositio, Plethora & Cacochymia. *πλήθωρα.* Plethora, redundantia sanguinis vel omnium humorum æqualiter se habentium, duplex vicissim est, quoad vasa, vel quoad vires, ut alibi dictum est.

Plethoræ signa. Ac primum Plethoræ quoad vasa, signa, quæ causæ rationem habent, sunt corporis temperatura calida humida, præcipuè verò jecoris & cordis: adolescentia; tempus vernum: victus plenior & liberalior: vita jucunda: exercitatio solita omissa: balneatio à cibo: suppressa aliqua evacuatio sanguinis, &c. Simpliciter signa quibus sanguinis redundantia dignoscitur, sunt color totius corporis & faciei potissimum, roseus & floribus ex albo & rubro mixtus: habitus carnosus cum halituoso calore: urina copiosa substantia & contentis mediocris: mores animi jucundi & sedati: somnus placidus, cum insomniis jucundis: pulsus validi magni: sudor copiosus dulcis, maximè si habitum corporis occupavit: inflammationes & morbi consueti à sanguine:

guine: facilè evacuationes ſanguinis ſuſtinere & lædi a calidis humidis, &c. Ubi verò Plethora aut redundantia aliqua humorum vires premit: aderunt gravitas corporis, pulſus imbecillis inæqualis, putredines, cruditates & ſimilia.

Cacochymia propriè eſt, cujuscunque alterius humoris, à ſanguine redundantia: ac proinde triplex potiſſimum, bilioſa, melancholica, vel pituitoſa, alibi dictum eſt. *κακοχυμία.*

Bilem redundare oſtendunt, primum cauſæ antecedentes bilem gignentes, ſcilicet conſtitutio corporis calida & ſicca, præcipuè verò jecoris & cordis: ætas juvenilis: tempus æſtivum, victus tenuis: alimenta calida, ſicca, acria, inedia, nimia exercitatio: ſuppreſſa bilis evacuatio, &c. His aliiſque cauſis ubi redundaverit bilis flava, hæc ſigna apparebunt: nimirum color corporis, præcipuè faciei & oculorum citrinus & flavus, qualis in Ictericis. habitus corporis ſiccus, macer: venæ amplæ, diſtentæ: pulſus velox, frequens, durus: urina flammea, ſedimenta pauca, excrementa bilioſa: puſtulæ in corpore bilioſæ: calor corporis acris, mordax: iracundia, vigiliæ, aut ſomnus inquietus cum inſomniis iracundis: frigidorum appetentia & ſimilia. Vbi verò bilis peculiariter in cerebro redundarit, aderunt deliria, iracundia cum vigiliis, ſi ad os ventriculi confluat, ſitis, nauſea, &c. ſi ad inteſtina, diarrhæa bilioſa, &c. *Bilis redund. ſigna.*

Redundat Melancholia in corporibus ſiccis, conſtitutionis melancholicæ & in triſtibus curis & moleſtiis implicitis, autumno potiſſimum, aut ſtatu temporis inæquali, in locis ſiccis frigidis, ex alimentis craſſis ſiccis: aliquando ſuppreſſa evacuatione melancholiæ ab obſtructione Lienis &c. Adeſſe redundantiam illam demonſtrant color corporis obſcurus, fuſcus, præcipuè faciei: fœda ſcabies: ma- *Melancholia ſigna.*

culæ nigræ: habitus macilentus: aſpectus mœſtus fixus: pulſus parvus, tardus, rarus: metus & triſticia ſine manifeſte cauſa: ſomnus turbulentus cum inſomniis horridis & terribilibus: urina tenuis alba interdum craſſa, livida: excrementa melancholica erumpentia: levamen ab iis, quæ melancholiam purgant & bonum ſuccum gignunt: Verum ſi bilis nigra aduſta fuerit, quæ mediam quandam naturam inter melancholiam & bilem flavam ſortitur, mixta magna ex parte ſigna aderunt.

Signa pituita. Redundantia pituitæ aut aquoſi humoris evenit corporibus frigidis humidis, ſenibus, otioſis, bibulis, voracibus, ſomnolentis & ſimilibus, hyeme aut in aere & locis humidis frigidis; ex alimentis pituitoſis, aut victus ratione humectante, qualis eſt à cibo frequens balneatio, ingluvies, &c. His addi poterit ſuppreſſio conſuetæ excretionis urinæ. Redundantiam pituitæ demonſtrant, color corporis albus, lividus, habitus obeſus, tumidus, œdemata, morbique pituitoſi: dejectiones pituitoſæ, ſaliva copioſa & mucus per nares: urina alba aut pallida, nunc tenuis, nunc craſſa turbida: ſegnities, ſomni profundi cum inſomniis aquoſis: levamen à calidis ſiccis, &c. Aliquando actione caloris pituita ſalſa efficitur, quæ mixtis ex bile & pituita ſignis dijudicatur.

Flatus Flatus immodici, ſoboles cruditatis, iis naturis accidūt, qui cruditatibus, obſtructionibus lienis, &c. obnoxii ſunt, aut frigido humido ventriculo præditi, ac cibis flatulentis utuntur, crapula ingluvie & ſimilibus. Adeſſe flatuum copiam demonſtrant fluctuationes, rugitus, flatuum eructiones & ſuppreſſiones; ut colica: dolor vagus, tenſivus: palpitationes, aurium tinnitus: inſomnia rerum celeriter moventium, violenterque impellentium, &c.

Inanitio. Inanitio, quæ nihil aliud eſt, quam abſentia

eorum

eorum, quæ ad sanitatem requiruntur, ut sunt humorum, spirituum aut substantiæ solidæ, eodem modo, quo repletio dignoscitur. Nam signa quæ causæ rationem habent, sunt constitutio corporis calida sicca, rara, acribus & tenuibus succis prædita: vis retentrix debilis: copiosæ evacuationes: aer siccus calidus, vigiliæ, inedia & cæteræ causæ manifestæ, quæ corpus & humores exhauriunt ac spiritus dissolvunt. Simpliciter signa sunt habitus corporis squallidus extenuatus: color non naturalis pallidus: pulsus languidus: actionum omnium debilitas & similia. His accedunt levamen à reficientibus, offensio ab evacuantibus. Hæ sunt notæ communissimæ præcipuarum causarum latentium in corpore, an verò in parte aliqua peculiari redundet materia morbifica; propriis illius partis notis dijudicatur & æstimatur.

CAP. III.

CAP IV.

De pulsibus.

Signa, quæ ex consideratione pulsuum & urinarum sumuntur, in numero eorum sint, quæ non solum futurum morbi eventum denunciant, sed etiam præsentem statum ægri, seu morbum, morbi causam, & partem affectam demonstant. Nam pulsus, primario vitalis facultatis & totius corporis robur, deinde cordis corporisque statum indicat; at urina propriè hepatis visceruum venosiq; generis constitutionem, humorumq; conditionem; obscurius paulò virium robur arguit. Quare urinæ contemplatio magis ad dignotionem, pulsus ad præsagitionem ac morbi futurum eventum prædicendum inservit. De utrisq; breviter tantum, prout compendii ratio exigit, dicemus.

Usus considerationis pulsus & urinæ.

CAP. IV.

Pulsus definitio.

Pulsus ut alibi definivimus, est functio cordis & arteriarum ex diastole & systole composita, cum utriusque intermedia quiete, orta à facultate pulsifica cordis, ut calor nativus in sua temperie conservetur, spiritusque generentur & distribuantur. Nam per diastolem seu cordis arteriæque elevationem, ambientis aëris aliquid intrò attrahitur, quo calor nativus refrigeretur, spiritusque vitales generentur; per systolem seu submissionem & contractionem, quicquid inest fuliginosi vaporis, expurgatur. Arteriæ autem à corde originem trahunt, & omnes eodem pulsandi modo, & inter se, & cum corde conveniunt: quare ex una omnium motum ex æquo percipere poteris, promptius tamen ex iis, quæ per carnes proreptant, omniumque commodissimè quæ per brachiale excurrunt, admotis supernè arteriæ carpi tribus aut quatuor digitis medio modo inter arctam compressionem & lenem palpitationem: diastole enim pulpam digitorum ascensu comprimit, systole in descensu eam recurrere facit. Verùm systolis notitia difficilior multò est, & nisi in magno, vehementi duro pulsu vix percipitur, sicut etiam quies interna.

Pulsuum differentiæ. *Prima differentia celer tardus mediocris.* *2. Longus, latus, altus: Brevis, arctus, humilis.* *Magnus, parvus.*

Differentias pulsuum Paulus ex Galen aliique decem numerant, aliqui novem, nonnulli octo tantum. Prima sumitur ex tempore motus tam in elevatione, quàm submissione, cuius species sunt tres, nimirum celer sive velox, qui brevi tempore multum spacii absolvit, tardus contra, mediocris, qui medio modo se habet. Secunda à quantitate ipsius motus in omnes dimensiones, cuius species sunt pulsus longus, qui naturalem in longitudinem excedit, latus in latitudine: in altitudine: quibus contrarii sunt pulsus brevis, arctus, humilis: concursu pulsus longi, lati, alti, fit magnus; contrà concursu brevis arcti humilis, oritur parvus. In horum

medio

medio est mediocris seu moderatus. Tertia differentia à facultatis robore desumitur, cujus species sunt pulsus vehemens seu validus, qui tangentis manum validè ferit; debilis sive languidus, qui invalidè, adeò ut arcta digitorum compressione evanescere videatur; mediocris in horum medio. Quarta differentia oritur ex arteriæ substantia & qualitate, ut pulsus durus, quando arteria dura intenta in occursu percipitur, mollis contra, ubi laxa mollis; mediocris in horum medio.

3. Differentia. Vehemens languidus mediocris.

4. Durus mollis.

Quinta ex contentis seu arteriæ perfusione consideratur, scilicet pulsus plenus, ubi arteria digitorum impressioni humore plena turgidaque occurrit; vacuus contra quando bullæ modo sublationem efficit; mediocris ubi medio modo se habet. Sexta à temperamento arteriæ & contentorum dependet, ut pulsus calidus, frigidus, temperatus. Hæc differentia à pluribus omitti solet, ac à nonnullis prior quoque, quæ sumitur ab arteriæ perfusione. Septima differentia est ab ictuum intervallo & quiete, quæ duplex est, una interna, altera externa, hujus species sunt pulsus frequens seu creber & densus, cui breve quietis tempus est; deinde rarus, cui longum: in quorum medio est mediocris. Octava dependet ex rythmo, id est, proportione temporis motus ad tempus quietis, & temporis systolis ad tempus diastolis, &c. hujus species sunt, pulsus εὔρυθμος consonus, qui cuique ætati naturalis est, ejusque proportionem servat. Nam suus cuique ætati certus rythmus est. Deinde ἄρρυθμος non est, qui nullum rythmum servat, sed qui malo præditus est, aut naturalem corrumpit; hujus tres species seu gradus sunt. I. παράρυθμος, qui mediocrem boni rythmi perversionem obtinet: II. ἑτερόρυθμος qui longius à bono recedit, & alterius ætatis mutuatur: III. ἔκρυθμος, qui bonitatem rythmi planè corrumpit.

5. Plenus vacuus.

6. Calidus frigidus.

8. Frequens rarus.

8. Differentia.

εὔρυθμος.

ἄρρυθμος.

Nona

CAP. IV.

9\. Nona differentia sumitur ab æqualitate & inæqualitate in omnibus prædictis differentiis. Spectatur autem æqualitas vel in uno pulsu, vel in pluribus, quæ in pluribus συστηματικὴ, id est, collectiva vocatur Æqualis autem pulsus est, qui in omnibus prædictis pulsuum differentiis (ut magnitudine frequentia, vehementia, &c.) sibi semper & ubique similis est: Æqualis in uno pulsu, cujus initium, medium, finis æqualiter procedunt. Inæqualis verò pulsus dicitur, qui in una ex pluribus prædictis differentiis dissimilis & impar est, qui verò in omnibus, absolutè inæqualis vocatur.

Pulsus æqualis & inæqualis.

Inæquales in pluribus pulsibus.

Deinde pulsus omnis inæqualis, vel æqualiter inæqualis, vel inæqualiter: æqualiter inæqualis pulsus est μύουρος sensim diminutus, quando secundus ictus paulo minor est primo, & tertius secundo, atq; ita deinceps, qui si ad absolutam privationem deficiat, pulsus myurus deficiens nominatur: sin rursus augeatur in parem majorem aut minorem priori magnitudinem, myurus recurrens dicitur: accidit tamen ut pulsus magnitudinem, in qua desierat, aliquandiu cõservet. Pulsus inæqualiter inæqualis est, qui similem inæqualitatem non servat, veluti cum duo aut tres priores ictus pares sunt, quartus & quintus, impar, &c. hic si desinat inæqualis deficiens; si post duos, aut tres ictus prætermissos redierit, deficiens reciprocus: sin non exspectata quiete in medio quasi ictus supervacuus incidat, pulsus intercurrens vocatur. Inæqualis in uno pulsu, cum initium, medium finis, aut omnes arteriæ partes non eodem modo procedunt. Hæc inæqualitas consideratur, vel in una parte arteriæ, vel in diversis; In una parte, quando pulsus incipiens, vel desinens tardior, vel celerior est, aut intercidit, aut recurrit, seu quasi bis ferit, si pulsus continuus manens à tarditate ad

Æqualiter inæquales.

Myurus deficiens.

Myurus recurrens.

Inæqualiter inæquales.

Inæqualis deficiens.

Reciprocus.

Intercurrens.

Pulsus inæqualis in uno pulsu.

inæquales in una parte arteriæ.

ad celeritatem, aut contra transierit, impar citatus nuncupatur: si à quiete intercisus celerior & vehementior multo appareat, caprizans à capra, quæ inter saliendum sublimis hæret, & secundum motum inopinatum priore celeriorem molitur; sin ab elevatione recurrerit tanquam malleus ab incude resiliens, pulsus dicrotus, id est, recurrens & bis feriens nominatur. *Caprizans.* *Dicrotus.*

Inæqualitas verò unius pulsûs in diversis arteriæ partibus duplici modo accidit: uno cum motus manet continuus & arteria juxta quosdam digitos celerius, juxta alios tardius movetur, ac vehementiæ celeritas, magnitudo similis ab omnibus non percipitur: alio si motus intercidat, & alii digiti pulsum apprehendnnt alii non. *Inæquales in diversis arteriæ partibus.*

Ubi motus à digito interiori magis percipitur, qui juxta proportionem in cæteris sensim minuitur, Myurum in uno ictu; si iuxta medios digitos magnus occurrat, & utrobique minuatur, Archigenes περινευδυκόζα, id est pulsum circumnutantem appellat; quod si ad inæqualitatem in magnitudine accesserit celeritas aut tarditas, tum pulsus undosi vermiculantes, formicantes oriuntur. *Myurus in uno ictu.* *Circumnutans.*

Undosi autem, cum arteria simul tota non attollitur, sed magna inæqualitate primo pars una, deinde altera, mox tertia, hinc quarta, motusque continuus manet, ad modum undarum sese attollentium. *Undosus.*

Undosus pulsus in paruitatem desinens, primum vermiculans, tandem formicans efficitur.

Nam vermiculans ab undoso; & formicans à vermiculante, non nisi magnitudine differt, ac formicans pulsus languidissimus est admodum parvus, creberrimus, & inæqualis, cui affinis est pulsus hecticus, sed hic perpetuò fere consimilis manet *Vermiculans.* *Formicans.* *Hecticus.*

magnamque mutationem non habet. Sin ad inæqualitatem in magnitudine aliisque differentiis accesserit situs partium, arteriæ mutatio, ut sursum deorsum, dextrorsum & sinistrorsum inflectatur, pulsus vibrantes, convulsivi, serrati constituentur. Vibrantes & turbulenti, quando particulæ arteriæ sursum feruntur, uno eodemque tempore quasi spicula validius emissa celeriterque vibrata. Convulsivi si arteria tensa sursumque retracta chordę cuiusdam tensæ speciem præbeat. Serratus vero cum ob duritiem una pars arteriæ magis, quam alia elevatur. Vltima differentia pulsus consideratur potissimum in inæqualiratione ordinis, Nam æqualis pulsus semper ordinatus est; inæqualis vero vel ordinatus est, vel inordinatus. Ordinatus dicitur, qui circuituum paritatem servat; inordinatus qui non servat. Quare pulsus inæqualis ordinatus erit, qui inæqualitatis similem circuitum obtinet, veluti cum duo pulsus parvi sunt, & unus magnus; deinde iterum duo parvi, unusque magnus, &c. Contra inæqualis inordinatus est, qui similem inæqualitatis ordinem non servat, &c. Hæ sunt maxime generales differentiæ pulsus, ex quibus conjunctis oriuntur compositæ pulsuum species.

Vibrans. *Convulsivus.* *Serratus.* *Vltima differentia pulsus.* *Ordinatus inordinatus.*

Causa efficiens pulsus est facultas à corde promanans, instrumenta sunt arteriæ, quæ cordi continuantur, & impetum cordis sequuntur: Causa facultatem impellens, est necessitas & usus. Nam pro modo & conditione necessitatis pulsus perficitur, modo facultas robusta sit, & arteriæ obsequentes. Quare varietas in pulsu oritur, præcipuè aut à necessitate seu usu, aut à facultatis robore vel imbecillitate, aut ab arteriæ quantitate, qualitate & situ. Nam hæc tria si secundum naturæ modum sese habuerint, pulsus in omni genere moderati efficiuntur. Moderatos dico non exactè (qui non dantur,

Causa pulsuum. *Causa differentiarũ pulsuum tres.*

ni-

nisi in naturis exquisitè temperatis mediisque & fortasse ad momentum) sed minus exactè, & proportionatos ad naturalem temperiem. Ab hac mediocritate si longè recesserint ad alterum extremorum pulsus vitiosus oritur. Necessitas seu usus pulsus est ut calor nativus contemperetur, & spiritus regeneretur. Nam finis diastolis est, ut aliquid aeris ambientis attrahatur, quo calor nativus refrigeretur, spiritusque regenerentur; deinde systoles, ut fuliginosi vapores, & quicquid spiritibus inutile est, expurgetur. Igitur necessitate aucta vel diminuta pulsus à mediocritate recedunt, augentur vel minuuntur; & diastole, aucto vel diminuto calore: systole auctis vel diminutis fuliginosis excrementis, unde collato elevationis & submissionis tempore colligere licet, vincat ne calor aut fuliginosa excrementa.

I. Necessitas.

Causa necessitatem mutantes.

Nam usus à mediocritate recedit tripliciter, primò defectu spirituum, quem facultas pulsu resarcire conatur; deinde intemperie præter naturam calida vel frigida, simplici vel composita sine vel cum materia: tertio ex materia aliena & vitiosa, ut fuliginosis vaporibus, humoribus, &c. Procedit hæc immoderatio à causis seu rebus vel naturalibus, vel non naturalibus; vel præternaturalibus, naturales causæ magnitudinem maximè stabilem faciunt, cæteræ facilè mutabilem, ut mox dicetur. Secundo robur facultatis vitalis comitatur bonam corporis dispositionem, ætatem, anni tempora, causasque cæteras temperatas. Debilitas vero, virium oppressionem aut exolutionem: oppressio fit ab humorum copia aut cruditate vires premente; à qua vindicantur concoctione, evacuatione, &c. Exolutio vero virium ex inedia, vigiliis, doloribus, curis, magnis evacuationibus morbis acutis & diuturnis, animi deliquiis. Tertia causa varietatis pulsus est in instrumento, nimirum arteriæ angustia, & amplitu-

II. Virtutis vitalis robur & debilitas.

Tertia causa mutationis pulsuum est in arteria.

CAP. IV.

do, deinde nimia mollities & laxitas aut siccitas & durities: tertio situs partium ipsius mutatio, cum à causa tendente & trahente sursum deorsum aut sinistrorsum, dextrorsum deducta esse videatur. Hæ sunt tres proximæ pulsuum causæ, ad quas cæteræ referuntur.

Causa singularum specierum pulsus.

Consequens ut ordine singularum specierum causas explicemus. Pulsus, qui longus appellatur, fit ob arteriæ siccitatem, partiumque circumstantium colliquationem ariditatemque: latus solum ob superfluam humiditatem: sublimis, propter instrumenti mollitiem, virtute ad hoc opitulante: Ex contrariis causis oritur pulsus brevis, arctus, humilis. Celer frequensque pulsus fit ob usum auctum, nimirum caloris exuperantiam, aut spiritus vitalis penuriam; magnus propter necessitatem auctam cum facultate non imbecilla. Nam aucto calore si facultas debilis non sit & instrumentum obediens, pulsus magnus oritur, si magnitudo usui non suffecerit, statim celeritas ipsi accedit: ac si ne sic quidem satisfecerit frequentiam assumit. A contrariis causis fiunt pulsus rari, tardi, parvi, scilicet defectu caloris nativi, magnaque refrigeratione aut facultatis debilitate. Vehemens pulsus à facultatis vitalis robore perficitur, modo usus non absoluatur, nec instrumēti durities remittatur. Languidus à debilitate virium proprie fit. Durus pulsus vehementi similis interdum videtur, sed magnus esse nequit, ob arteriæ contumaciam, verum usu aucto pro magnitudine frequentiam & velocitatem assumit. Causa ejus est, arteriæ durities, orta ex immodica refrigeratione, vel exiccatione, vel inflammatione vehementer tendente, ac ex convulsione.

Celeris.

Magni.

Frequentis.

Pulsus rari tardi, parvi.

Causa pulsus vehementis.

Languidi.

Duri.

Ex opposito pulsus mollis fit, ab arteriæ humiditate, nativa vel ascititia, contracta ex victu copioso humectante, frequentibus balneis, vita delicata,

ſiccata, multo ſomno ac redundantia pituitoſorum humorum, morbiſque pituitoſis, ut anaſarca, lethargo, comate, &c. Plenus pulſus redundantiam humorum aut alimenti in corpore arguit; vacuus contra defectum; Bonus rythmus probam totius corporis temperiem, Arrythmus pravam, veluti in pueris aut ſenibus: longius quietis tempus, quàm motus, calorem præpollere notat, quemadmodum in juvenibus, &c. Inæqualiter citati & caprizantes pulſus febriles calores maximè comitantur: Sed in illa inæqualitate, ſi pulſus ad elevationis principium properet, ſeu diaſtole celerior ſit, vehementem calorem arguit, qui refrigeratione tantum indiget: ſin elevationis principium diſſolvat, & ſubmiſſionis initium ac elevationis extremum acceleret, ſeu ſyſtole velocior ſit, quàm diaſtole, putredinem arguit, & copiam fuliginoſorum vaporum, quibus excernendis natura incumbit, ut in putridis febribus. Turbulenti ſeu vibrantes pulſus fiunt, cum uſus magnam elevationem exigat, & vis vitalis eam perficere valeat, & conetur, ſed arteriæ ob duritiem ex inflammatione, tenſione, obſtructione valida &c. refragentur. Convulſivi, quando principium nervorum affectione inflammatoria laborat, ut in Phrenitide, aut acuta epilepſia & convulſione, ubi adhuc calentes moriuntur, contraria ratione, quam in ſyncope. Serratus pulſus ex inflammatione nervoſarum partium oritur, & pleuritidi peculiaris eſt, maximè inconcoctæ.

Cap. IV.

Pleni vacui.

Boni & mali rythmi.

Cauſa pulſus caprizantis & inæqualiter citati.

Vibrantis.

Convulſivi

Serratilis.

Undoſi, affectus humidos partiumque humidarum conſequuntur, ut anaſarcam, lethargum, peripneumoniam: ſi virtus diſſolvi cœperit, in vermiculantem primùm degenerat, tandemque viribus extremè collapſis in formicantem omnium pulſuum languidiſſimum.

Undoſi.

Vermiculantis.

Formicantis.

Sem-

Causæ pulsuum deficientium recurrentiũ & intercurrentiũ.

Semper autem pulsus deficientes extremam virtutis debilitatem denotant, concidentes & repetentes imbecillem quidem, sed repugnantem adhuc. In omnibus morbis pulsus valde languidus imbecillitatem facultatis vitalis arguit, sed non uno modo. Nam magnæ imbecillitatis in pulsu tres causæ præcipuè sunt, quæ vim vitalem prosternunt: una quæ vires sensim dissolvit; altera quæ repente; tertia quæ materiæ copia, aut cruditate & malignitate obruit, premitque. In quovis imbecillitatis genere, pulsus languidus quidem semper est; verò in prima specie simul parvus est, sine inæqualitate. Deinde μυῦρ@ deficiens tandem abolitus: in secunda specie languidus simul & parvus, frequens, celer sine inæqualitate: post vermiculans, formicans & deficiens. In tertia debilis, parvus, inæqualis, & inordinatus; deinde intercurrens, dicrotus; tandem intermittens: si verò adsit simul febris, erit vna frequens, velox, inæqualis: si sine febre & calore, rarus, tardus. Intermissio autem quo diuturnior; eò periculosior, semperque juvenibus periculosissima est, minus pueris, minimè senibus. Pulsus inæquales ordinati rarò inveniuntur, eosque comitantur minores offensæ, quàm inordinatos.

Causæ pulsus naturalis.

Varietas & &utatio pulsus accidit à rebus naturalibus non naturalibus & præternaturalibus. In ægris à præternaturalibus potissimum, ut jam dictum est. In sanis verò primariò à causis naturalibus, deinde à non naturalibus. Naturales ~~sunt~~ temperamentum, habitus corporis, sexus, ætas & peculiaris corporis dispositio, ex his cognoscere oportet pulsum cujusque naturalem; Nam citra cognitionem pulsus naturalis in ægris, nil certi ex pulsu conjicere possumus.

Pulsus temperamenti.

Naturæ temperatæ pulsus moderatos obtinent, intemperatæ non item: sed calidæ, quæ multa refrigeratione indigent, pulsus celeres fre-

frequentes & magnos; contrà frigidæ, raros, tardos, parvos: humidæ molliores: ſiccæ duriores, anguſtiores, interdum ſi neceſſitas aucta ſit, & virens robuſta, bis ferientes, vibrantes. Deinde corpora, quæ latas habent arterias, magnos; quæ anguſtas, ut obeſi parvos; quia anguſtia magnum pulſum perficere nequit: Quare mulieribus, quàm viris minores & debiliores pulſus ſunt, plerumque celeriores & frequentiores. Pueri in vehementia & magnitudine mediocres pulſus obtinent, ſed velociſſimos & creberrimos, ob caloris & fulginoſorum vaporum redundantiam: Juvenes, maximos & vehementiſſimos, contra ſenes, parvos, debiles, ac etiam tardos raros, ſed proportione diuturnius eſt motionis tempus, quàm in juvenibus. Tandem ob peculiarem cordis arteriarum diſpoſitionem aliquibus à natura inæqualitas pulſus accidit, quæ medicum latere non debet. Mutant naturalem pulſum in ſanis ac etiam non naturalem in ægris res non naturales, primum aer ſub quo continentur anni tempora, regio, &c. Vere medio, & in locis, regionibus temperatis, pulſus vehementiores ſunt, in magnitudine, celeritate, frequentia, moderati: æſtate locisque calidis ob virium reſolutionem, debiles ac etiam parvi, ſed ob neceſſitatem urgentem celeres, frequentes. Autumno debiliores quam vere ſunt, magisque inæquales & duri. Hyeme & in locis frigidis, tardi, rari ſunt, minores quam æſtate, ſed vehementiores. Deinde alimenti plenior uſus pulſus vehementes facit, ac etiam magnos, crebros, veloces ſi fuerit alimenti calidioris, ut vini: Parcior uſus contra debiles, parvos, raros, tardos: Immoderatus ſupra vires, debiles inæquales, inordinatos. Tertio in ſomno pulſus minores, debiliores, tardiores, rariores ſunt, ſomno aliquandiu vehementiores, majores frequentiores. Præterea exercitatio immoderata,

CAP. VI.

Pulſus ſexuum.

Pulſus cuiuſque ætatis.

Pulſus mutatio ratione temporum anni, &c. cæterarumque rerum non naturalium.

CAP. IV. rata, ut superfluæ vigiliæ, ob virium resolutionem debiles, parvos pulsus edit, sed ob necessitatem auctam celeres, frequentes: Moderata exercitatio vehementes, magnos, celeres, crebros; otium & ignavia contra debiles, parvos, tardos, raros : Tandem ira, vehementes, altos, magnos, crebros, veloces pulsus facit; tristitia, debiles parvos, tardos, raros: subitus timor, veloces, inæquales, inordinatos: celare aliquid studentes, si interrogati fuerint, repentè pulsus magnos & inæquales edunt. Mutationes pulsuum à causis non naturalibus considerandæ sunt, tam in sanis, quàm in ægris. Nam nec naturalem cujusque pulsum dignoscere; nec ex pulsu non naturali in ægris certi aliquid prædicere possumus, nisi sedata sit illa corporis animique perturbatio, quæ à causis externis oritur. De cæteris signis ex pulsu, tam prognosticis, quàm diagnosticis lege Galeni libros de pulsibus.

CAP. V.

De urinis.

Differentiæ pulsuum obscuræ sunt, difficillimè cognoscuntur, multaque exercitatione indigent. Signa, quæ ex consideratione urinarum sumuntur, manifesta sunt, facileque dignoscuntur. Est autem urina serosum sanguinis excrementum, & vehiculum, ex superflua assumptorum liquidorum portione genitum, quod unà cum portione excrementitiæ bilis & reliquiis nonnullis tertiæ concoctionis, ex venis renes proliciunt, & per ureteres in vesicam dimittunt. Excrementum hoc serosum unicum simplexq; non est, sed omnib. partib. massę sanguinis cōmune. Nā tot sunt species serosi humoris, quot spe-

Quid urina.

cies

ies succorum in venis, & quilibet succus suum habet serum, quibus permiscetur portio biliosi tenuis excrementi, scilicet bilis flavæ, rubræ, pallidæ, unde in temperatis naturis, urina subflava, subrufa aut citrina redditur. Serosum hoc excrementum vehiculum sanguinis est, per jecur in cavam minoresque venas: ubi reliquias nonnullas tertiæ concoctionis assumit, unde hypostasis oritur: in ægris qualitatem humoris peccantis contrahit, & partis affectæ notam, aut inquinamenta plerumque suscipit: tandemque ex venis vi renum prolicitur, & in vesicam protrabitur.

Ex consideratione urinæ qui morbi cognoscuntur.

Quare urinæ cum de toto omnium excremento maxime decidant, significationem maximè generalem habebunt, evidentissimè dispositionem jecoris, venosi generis, sanguinis, & humorum in vasis demonstrant, ac concoctiones & cruditatem in venis. Deinde affectus partium per quas delabuntur, & attingunt ut renum, ureterum, vesicę, ac etiam partium quarum inquinamenta aut excretiones assumunt: minus manifeste illarum constitutionem, quas non attingunt, aut quarum excretiones nullas suscipiunt.

Modus considerationis.

Colligenda autem est urina manè à somno peracta concoctione universa in matula vitrea pellucida alba, tenui inferne, nec nimis lata nec arcta, non post coitum, evacuationem, vigilias, crapulam inediam, usum medicamentorum, quæ urinas tingunt, &c. servanda clausa in loco temperato non ultra quinque aut sex horas; contemplanda ubi resederit & reciderit in aere lucido extra radios solis.

Sex consideranda in urinis.

Considerantur autem in urina sex, nimirum substantia seu consistentia, perspicuitas, quantitas, odor calor & contenta, quibus additur à nonnullis mingendi modus. Ab his sumuntur differentiæ urinarum seu signa.

Differentia urinarum.

V. Nam ratione substantiæ, urina, vel tenuis est, quasi
1. aqua, quæ concussa spumam exiguam ampullasque
parvas habet, que citò dissolvuntur: vel crassa quasi
si oleum, vinum potens, &c. vel mediocris substan-
2. tiæ. Deinde respectu perspicuitatis, vel clara perspi-
cua & limpida est, ut visus facile permeet, vel turbi-
da, opaca, obscura, &c. Tertiò ratione quantitatis
3. assumpti potus, vel multa & copiosa, vel pauca vel
4. potui proportionata. Quartò odor urinæ, aut nul-
5. lus est, aut planè fœtidus est, aut naturalis. Quintò
colorum omnes ferè species in urina consid rantur, quorum extremi sunt albus & niger, medii complures. Sub albo continentur primum color cristallinus, deinde aqueus ac lacteus, quasi lac serosum, post subalbus color ut glaucus quasi cornu pellucidum, ac charopus pilis camelorum similis; hinc sequuntur intermedii colores ut subspiceus & spiceus sive palearis, pallidusque color, qualis in antiquis paleis conspicitur. De sequentibus discrepant Gal. & Avicenna. Nam *Gal. lib. 1. de crisibus. cap. 12.* post colorem subpallidum ponit pallidum, subrufsum, subflavum, Deinde ruffum, post flavum, quartò rubrum, &c. Avicenna post spiceum statuit citrinum deinde flavum, post ruffum, hinc citrangularem, igneum, croceum, rubrum, &c. Verum ruffus magis ad album vergit, flavus ad splendidum rubrumvè; sub rubro continetur primum roseus, qualis in rosis valdè rubris, deinde puniceus, ut in scarlato, tertio vineus vino nigro, aut hepatis colori similis, tandem prasseus, qualis in uvis nigris; post hos sequuntur species coloris ad nigrum inclinantes, ut viridis, æruginosus, prasseus, ceruleus & venetus, item lividus plumbeusvè, ultimo color niger. Tandem contenta in urinis sunt primùm hypostasis, deinde enæorema, nubes, bullæ, tertio ramenta squammæ, pili, arenæ, pinguedo, pus, humores, semen, &c.

Colores urinæ.

6. *Contenta urinæ.*

Cum

CAP. V.

Cum bona constitutio, bonæque constitutionis urina, norma malæ sit, ab urina sana optima incipiendum erit. In sanis optimo corporis habitu præditis, urina subruffa aut subflava est, talis manens qualis mingitur quantitate potius proportionata, mediocris substantiæ, non omni odore carens vel graveolens, cum hypostasi alba lævi, æquali, acuta seu pyramidali fundum matulæ occupante, sine ullis crassamentis, ramentis, bullis, &c. levem subsidentiam intelligo cohærentem indivulsam: æqualem quæ semper similis mingitur, & non hodie cocta est, cras cruda. Hæc omnia bonam concoctionem arguunt. Nam consistentia, color, quantitas urinæ, notæ sunt concoctionis in jecore, & venis majoribus, hypostasis verò tertiæ concoctionis in venis minoribus. Igitur urina quò ab his notis longius recedit, eò deterior existimatur. Recedit autem nonnihil in sanis non optimo ferè corporis habitu præditis, ob res naturales ac etiam non naturales, longius verò in ægris, mutationis naturalis status à rebus præternaturalibus, Naturales sunt sexus ætas, temperamentum corporis. Nam mulieribus secundum naturam urina ad albiorem virili colorem tendit, hypostasinque ampliorem crassiorem, pluraque contenta obtinent: Iuvenibus urina subflava, aut subruffa est, mediocris substantiæ; pueris albior crassior, quam juvenum cum multa crassa subsidentia; senibus urina alba tenuis est cum paucis crudisque contentis. Præterea natura calidis urinæ ruffæ ac aureæ sunt, cum mediocribus contentis tinctis, & albedinem naturalem diffugientibus, frigidis contra magis albæ crassæ cum minoribus contentis, & quæ facilè turbantur.

Optima urina.

Causa diversitatis urinæ.

Vrinæ sexus

Vrinæ ætatum.

Vrinæ temperaturarũ.

Naturâ sicci urinas modicè tinctas obtinẽt, mediocris substantiæ, pauciores, cum paucis contentis benè coctis, humidi contra urinas magis albas, copiosas,

Vrinæ mutationes à causis non naturalibus.

subtenues cum multis crudis contentis. Correspondent urinæ ætatum & temperaturarum urinis temporum, anni, & regionum, & quæ ratio est in temporibus anni, eadem in cæteris rebus non naturalibus. Nam æstas, calida aeris constitutio, ira, vigiliæ, inedia, vita, laboriosa, usus alimentorum calidorum, &c. urinas coloratiores reddunt cum paucis contentis, contra hyems, otium, somnolentia, crapula, victus frigidus, &c. urinas albiores crassiores cum multis crudis contentis. His definitis restat ut causas differentiarum, & quid quælibet urina designet, ordine explicemus.

De causis singularum differentiarum. Quid designet urina tenuis aut crassa.

De substantiæ modo, cum quibus coloribus conjungantur, discrepant medici: plerique crassam urinam cum quovis conjungi posse arbitrantur, tenuem ad rubrum tantum ascendere, mediocrem substantiam cum mediis coloribus reperiri.

Denotat autem urina mediocris substantiæ robur nativi caloris bonamque concoctionem viscerum venosique generis, quæ hac tenuior aut crassior imperfectam concoctionem. Tenuis causa est vel potus nimia copia, vel obstructio aliqua jecoris, renum, ureterum nihil crassi transcolare permittens, aut debilitas concoctricis ac retentricis vasorum, ab intemperie frigida, aut attractrice renum depravata ab intemperie calida, ut in diabete. Redditur autem tenuis urina in acutis morbis ob concoctricis debilitatem & cruditatem humorum designat; & si diutius perseverarit viresque debiles sint, mortem, si validæ, abscessus in inferioribus partibus: In crisibus semper recidivam. Crassa verò urina fit aut à laxitate viarum aut oppressione caloris nativi à copia crudorum humorum, ac peculiariter in febrium initiis & incremento virium debilitatem multitudinem humorum pugnamque naturæ cum humo-

humore arguit: verum si præcesserit tenuis, concoctionis principium. Urina crassa vel clara seu perspicua est, vel turbulenta, sub crassa perspicua continetur oleosa non pinguis, quæ olei tantum colorem & substantiam repræsentat: Nam urinæ pingues dicuntur non ratione substantiæ, sed contentorum. Oleosa non pinguis denotat permixtionem pituitiæ viscidæ, si candida sit, magnam cruditatem, si cum bonis signis salutem, alioquin longum periculosum morbum. In valdè acutis quarto die apparens mortem septimo portendit. Urina crassa, clara non oleosa, humoris crassi permixtionem, ut subalba pituitæ vitreæ resolutionem, qualis epilepticis quandoque accidit, citrina redundantiam bilis vetellinæ. *Vrina oleosa quid denotet.*

Urina crassa turbulenta, quæ non oritur vitio renum & vesicæ, ut in calculosis, aut ab externo frigore, causam habet permixtionem spiritus flatulentia ac copiam crudorum humorum, quos natura expellere nititur, sive vehementem humorum perturbationem & laborem. *2. Causa urina turbulenta.*

Urina turbulenta triplex est, una quæ pura mingitur & paulò pòst subsidet, altera quæ turbida mingitur, & turbida manet, similisque est urinæ jumentorum: sub hac continetur urina confusa, quæ tota sibi similis est sine ullis contentis, & ignis calore nō dissolvitur, nec clara redditur, quæ pura mingitur, & post conturbatur omnium turbidarum optima est, licet cruda sit ob flatus crassi redundantiam, indicat enim naturam incipere concoquere, quæ turbida mingitur, & post desidet, denotat humorum fermentationem cessare, & quodam modo attenuari ac separationem & secretionem incipere. At quibus turbida mingitur, & turbida manet, qualis est jumentorum, vigere crasso- *Triplex urina turbulenta est: Singularū causa.*

rum flatuum & humorum quasi fermentationem ac in his dolor capitis aut adest aut aderit, ob humorum conturbationem & evaporationem; qui diutius perseverans lethargum, aut alium gravem capitis affectum minatur. Turbida confusa omnium perniciosissima præcipuè rubra aut citrina in febribus acutis. Nam non modo magnam humorum cruditatem & perturbationem, sed etiam malignitatem arguit viriumque summam debilitatem. Urina clara nisi substantiæ mediocris, fida non semper est, præcipuè tenuis alba, significat enim materiam quæ urinis permiscetur in alium locum ferri, aut obstructione impediri.

3. Vrinæ copia aut paucitas quid denotat.

Præterea urina bona est, quæ potus proportioni correspondet, quantitateque paulo minor; nimis copiosa mala nisi diebus criticis, ubi robore naturæ causæ morbificæ expelluntur cum tollerantia & conferentia, quod interdum in hydrope & cachexia accidit. Nam designat aut magnam substantiæ corporis aut succorum in venis colliquationem, ut in febribus ardentibus & malignis, aut concoctricis & retentricis ventriculi & jecoris debilitatem, aut in renibus immodicam seri attractionem ex intemperie calida, unde diabetes; aut ventris siccitatem humoribus ad vias urinæ transfluentibus. Pauca verò urina redditur penuria potus usuque alimẽtorum siccorum, calidorum, &c. præcipue debilitata attractrice & expultrice serosi humoris, ob intemperiem aut angustiam renum, vasorumque urinalium, ac etiam jecoris aut ob immodicam evacuationem per alias vias, ut, per alvum, sudores, &c. aut consumptionem humiditatis à vehemente calore depascente humidum, ut in febribus ardentibus.

4. Odor urinæ quid designat.

Odorem urinæ observare sordidum quidem videtur, non tamen inutile est; Nam urina quas a-

qua

qua odore omni carens magnam refrigerationem & cruditatem arguit, ac in acutis morbis nativi caloris extinctionem. Graveolens prorsusque fœtida, nisi fœtorem contraxerit ex qualitate assumptorum, aut ab ulcere & impuritatibus renum, vesicæ, pudendi, putredinem aliquam semper designat, & in febribus acutis pernitiosa est, nisi die critico.

5. Causæ diversitatis colorum in urinis.

Variæ colorum differentiæ in urinis procedunt à varietate concoctionum, calorisque in visceribus totoque corpore, & ab alieni humoris permixtione, interdum sequuntur causas externas, ut usum alimentorum aut medicamentorum, quæ urinas tingunt, ac inediam, crapulam, vigilias, immodicos labores, omnesque causas calefacientes & refrigerantes; Nam quæ calefaciunt, coloratiores urinas reddunt; quæ refrigerant caloremque nativum debilitant, minus coloratas, &c. Tingitur urina in sanis justa portione ichoris biliosi & sanguinei humoris, seu tenuis bilis flavæ vel rubræ, vel pallidæ, & subflava, aut subruffa seu pallida & citrina efficitur, subflava generatur, non aliter quàm si in aquam puram parum croci aut bilis flavæ injeceris; subruffa, si parum bilis rubræ, aut multum bilis pallidæ; quæ verò bile flava tingitur, magis splendida evadit. Cæteri colores à mediocritate vel deficiunt, ut subspiceus, subalbus, albus; vel excedunt, ut flavus rubeus, viridis, lividus, niger, & sequuntur intemperiem malamque concoctionem viscerum, aut magnam redundantiam serosi humoris alicujus, nimirum sanguinei, biliosi, pituitosi, vel melancholici, aut humoris ipsius permixtionem.

Color in sanorum urinis.

Urina alba quid indicat.

Urina quò ad album colorem magis vergit, eò minus bilis tingentis gigni, vel urinis permisceri designat, ac plus seri pituitosi crudique humoris. Nam omnis urina alba aquosa à nimia potus copia oritur, aut magnam facultatis concoctricis imbecillitatem & cruditatem

tem validasq; obstructiones arguit; aut tingentis humoris aversionem, quod in febribus ardentibus evenire solet, ubi bilis in cerebrũ rapitur seu ascendit, vnde phrenitis. Quare in febribus ardentibus urina tenuis, alba clara utplurimũ in mortem prænunciat: nẽ enim tolerare possunt vires cerebri debilitatæ à febre bilis acrimoniam. In pueris urinæ aquosæ pessimæ sunt, & in ictero urina alba diu durans hydropem nominatur. Urina alba crassa, quo albior eo humoris pituitosi magis crassi permixtionem denotat, ut lactea non pinguis crassa, redundantiam crassæ viscidæ pituitæ; glauca aut charopa, pituitæ mucosæ, qualis interdum pueris calculo laborantibus accidit; alba pinguis, pinguedinis colliquationem & phthisin.

Vrina subspicea quid.

Cæteri colores quò ab albo lõgius recedunt, eò plus humoris tingentis, permixtum habent coloremque intensiorem, ac proinde urina subspicea meliorem concoctionem indicat, quam subalba, licet debilem ac calorem temperato vicinum: temperatum verò citrinum, subflaua, subrubra, ut diximus. Intemperatum seu calorem immodicè auctum, multumque excrementi biliosi, aut alterius humoris tingentis permixtionem, ruffa, flava & aurea, & crocea, subrubra, rubra, &c. Attamen subruffa aut subflava, si tenuis sit, media est inter urinas exactè coctas & crudas. Subrubea, habens hypostasin subrubram levem salutaris quidem est, sed media inter urinas illas semicoctas & crudas.

Ruffa & flava quid significat? Subrubra & rubra.

Ruffa flavaque urina accidit sæpe ob vehementes labores, inediam solis æstũ ac ebullitionem sanguinis & humorum, &c. subrubra & rubra ob redundantiam serosi sanguinis & biliosorum humorum, subrubra verò si tenuis morbum crudum & periculosum, sin crassa cum simili sedimento longum morbum, sed minimè periculosum ostendit, subrubra in frigidis morbis quandoq; reperitur, aut ex ingenti dolore, ut in colica, aut ob-

stru-

ſtructione veſiculæ fellis, aut debilitate ſubſtantiæ jecoris, ut in hydrope, ac etiam in hepaticis, in quibus interdum urinæ ſimiles ſunt loturæ carnis recenter mactatæ; aliquando conſequuntur putrefactionem frigidorum humorum in venis. In acuto morbo melior ſemper eſt urina rubra, quàm aquoſa, valde rubra claraque magnum calorem jecoris, febrem ardentem denotat, rubra obſcura craſſa ſanguinis ſanioſi multitudinem aut bilis rubrę aut vitellinæ redundantiam, & in morbis acutis, ſi diu perſeveraverit, mortem minatur; & non rarò renum inflammationem; ſi turbida fuerit, taliſq; permanſerit hepatis inflammationem, vel ſcirrhum, caloris nativi debilitatem. Tutior ſemper eſt urina ſanguinea, quàm bilioſa ex commotione bilis. Urina valdè rubra ad nigredinem tendens, ſi linteum incinctũ colorem citrinum referat & ſpumam citrinam habuerit; ictերũ ex obſtructione veſiculæ fellis indicat, quæ ſecurior eſt quò urina rubicundior, hydropem verò minatur, ſi ictero manente parum rubra aut alba ſit. Urinæ cruentæ nephreticis frequenter accidunt laxatis ruptis aut eroſis venis in renibus, ac etiam debilitata retentrice & ſecretice renum, aut expultrice ſtimulata copia ſanguinis. In febribus bonæ ſunt, quæ die critico copioſe minguntur cum tolerantia ægri, fiunt enim vi expultricis, ſeu à robore naturæ ad urinas id quod moleſtum eſt mittente; malæ ſunt ſubtiles, vel fœtidæ, vel paucæ, denotant enim magnam retentricis & ſecreticis renum debilitatem ac ſanguinis non elaborati crudi, tenuis aut corrupti copiam, ob imbecillitatem venoſi generis; quod in febribus ſynochis putridis, malignis quandoque accidit. Veneta ac praſſea urina ſanguinis aſſationem indicat, in febribus ardentibus ſanguinis putreſcentis redundantiam, ac in bilem rubram aduſtam tranſmutationem; poſt praſſeã cæteri colores ſunt in

Vrina cruenta quid?

Veneta & praſſea quid denotat?

Viridis. transitu ad nigrum, & primùm viridis color initium nigri est. Nam si morbus malignus fuerit cum vomitibus, dejectionibus & urinis viridibus, postmodum nigræ superveniunt. Omnis autem urina viridis aut flavæ bilis adustionem, & in viridem conversionem, aut viridis bilis ut prassinæ, eruginosæ glasteæ in venis redundantiam notat; ejusmodi urinæ si diu perseveraverint cum ingenti ardore, vigiliis, & convulsionem ex siccitate, extremumque periculum minantur.

Veneta & livida quid. Veneta urina humoris melancholici fusionem significat, quæ valdè crassa est, vehementem frigiditatem, ad nigrum colorem vergens nativi caloris extinctionem; idem quoque livida urina indicat, quæ magnæ frigiditatis soboles est, aliquando tamen consequitur plagas & vulnera inflicta.

Urina nigra duplex. Urina nigra dicitur ratione substantiæ, aut humoris contenti; secundum substantiam propriam, quò urina ad colorem nigrum magis vergit, eò magis perniciosa est: Nam urina secundum substantiam nigra, aut extinctionem caloris nativi, aut vehementem adustionem designat, eamque præcedit urina, aut livida, aut viridis, rubra, &c, livida autem nigram ex frigiditate & extinctione caloris nativi; viridis verò ex vehementi adustione, ac propter adustionem urina nigra semper fœtida est; ob frigiditatem odoris fere expers. Pessimæ sunt ejusmodi urinæ, tàm in viris, quàm fœminis, Unde *Gal. lib.* 1: *de Crisibus cap.* 12. neminem se servatum vidisse dicit; qui nigram urinam reddiderit. In febribus acutis pernitiosissimæ sunt, præcipuè si graveolentes fuerint & crassam nigram subsidentiam habuerint. Urina verò nigra non secundum substantiam propriam, sed humoris melancholici permixti, quam nec livida nec viridis præcessit, mala non semper est; interdum salutaris præcipuè, quæ die critico accidit; aut in declinatione febrium quartanarum,

ex ſolutione delirii melancholici cum tollerantia & conferentia ægri: talem urinam illi utplurimum mingunt, qui ſplenem debilem habent, accidit etiam calculoſis. Deinde teſte Avicenna gravidæ ob detentum ſanguinem menſtruum urinas impuras nigras reddunt, ad ſimilitudinem vini nigri corrupti. A multa bilis permixtione in ictericis ſæpè urina nigra primo intuitu apparet, ſed ea ad colorem croceum inclinat & lintea intincta colore citrino tingit. Urina nigra in initio febrium ſemper mala eſt, ac in calidis renum & veſicæ affectibus, ac quæ evenit ex corruptione humorum, ac cum pravis ſymptomatibus.

Tandem urina vel contenta habet vel omnibus privata eſt. Contenta conſiderantur aut in corpore urinæ aut ſuperficiei. In matula corporis urinæ altitudo dividitur in infimam, mediam, & ſupremam regionem. In infima regione ſeu fundo matulæ conſiſtit ὑπόστασις, Latinis ſubſidentia & ſedimentum; in media quod à Græcis ἐναιώρημα, Latinis ſublatio aut ſuſpenſum; in ſuprema νεφέλη, Latinis nubes & nubecula. *6. De urinæ contentis. Differentiæ locorum. Regiones urinæ tres.*

De hypoſtaſis natura & cauſis diſſentiunt medici, aliqui reliquias alimenti eſſe: ſeu chyli in jecore, quas nequit in ſanguinē permutare: Actuarius aliique non pauci reliquias excrementi tertiæ concoctionis, quæ in extremis venis perficitur: Fernelius craſſiorem urinæ portionem vi caloris ſecretam. Valeſius generari ut pus; medio motu inter concoctionem & putrefactionem; quæ quidem ratio in ſanis locum habere non videtur. Probabilius enim eſt ſanorum hypoſtaſin, reliquias eſſe tertiæ concoctionis in venis; ægrotantium verò ac interdum neutrorum contenta non naturalia portionem materiæ morbificæ eſſe, cæterà plerumque conſtare ex reliquiis illis ter- *Cauſæ hypoſtaſis.*

tiæ concoctionis unitis cum parte materiæ morbificæ, ex quibus oritur subsidentia humoralis, &c. Cōsiderantur in contentis substantia, quantitas, color, lenitas & æqualitas & situs. In sanorum urina hypostasis continetur. Optima autem sanorum hypostasis, est mediæ substantiæ & quantitatis, alba levis æqualis diu durans, &c. ut supra diximus.

Consideranda in contentis.

Sanorum hypostasis.

In urinis ægrorum optima contenta quæ?

In ægrorum urinis contenta optima sunt, quæ sanorum simillima; pessima quæ dissimillima Quarè in ægris bonam concoctionem denotat substantia, alba levis, æqualis; debiliorem paulo enæorema seu suspensum album, leve, æquale; adhuc debiliorem maioremque cruditatem urina, quæ nubeculam tā-tùm obtinet: quò vero nebula altiùs pendet, eò longius abest ab exquisita concoctione, nisi interdum in exercitatis & biliosis febribus, ac naturis calidis. Elevant enim subsidentiam, ipsamque dividentes vniri non permittunt in profundo, crassi crudi flatus; igitur quò flatus crudi ex profundo subsidentiam bonā magis elevant, eò urinas magis crudas putabis. Verūm in bonis urinis primùm supernè nubes apparet, deinde ἐναιώρημα; tandem ubi humores perfectè cocti sunt laudabilis hypostasis; contra ubi humores valdè crudi sunt, statim in initio multa materiæ mali coloris copia in fundo subsidet: Deinde paulatim incipiente concoctione & attenuatione humorum enæorema conspicitur, cum amplius concocti & attenuati sunt, nebula oritur, quæ sensim in bonam hypostasin plerumque terminatur. Urina quæ nec subsidentiam, suspensum, aut nebulam habet, designat utplurimùm naturam non aggressam concoctionem; si aliquando habuerit, aliquandò non, pugnam naturæ & morbi. Privatur urina contentis, primùm ob magnum humorum cru-

Causa nebulæ aut suspensi in urinis.

Urina contentis privata quid designat.

cruditatem, aut corruptionem, ac viscerum debilitatem, inflammationem, validasque obstructiones, deinde ob materiæ defectum ex immodicis evacuationibus, &c. adduntur ingentes dolores, vigiliæ, exercitia, &c In morborum acutorum initiis & augmento virium debilitatem indicant. Insanis urina contentis priuata diu perseverans obstructiones & cruditatem significat & futurum morbum prænunciat; si conjuncta sint cum urina alba, tenui, extremam cruditatem validasque obstructiones; minores cum urina spicea aut citrina ; cum rubra aut passea magnam humorum putredinem in vasis arguunt. Pauca contenta ob causas minores oriuntur, nimirum tardam concoctionem, obstructiones nimis validas, inediam defectumque alimenti & exercitationes immodicas. Multa contenta à contrariis causis fiunt, nimirum à copioso alimento, & robore virtutis alteratricis, &c Proinde in febrium initiis & augmentis humorum copiam designant, quæ ad concoctionem robore virium & tempore indigent ; in vigore & declinatione cum cœteris bonis signis salutem portendunt: Contenta levia, continua sibi undiquaque similia bonam concoctionem, contra aspera divulsa, debilem incidant: tenuia concoctionis tertiæ debilitatem & humoris crudi attenuationem, ac in morbis concoctionis initium: crassa verò crassorum humorum soboles sunt, in initiis & incrementis febrium mala, magnam enim humoris crudioris copiam arguunt ; post statum aut declinationem diuturniorum morborum: cum bono urinæ colore & consistentia salutem promittunt. Accidit interdum humorem crudum album cum urina excretum subsidere, bonæque hypostasis speciem referre ; similiter pus excretum ex renibus aut supernis partibus.

Pauca contenta.

Multa.

Contenta levia.

Aspera.

Tenuia.

Crassa.

Distinguere bonum sedimentũ ab albo crudo humore & pure.

Verùm

Verùm crudus humor sibiipsi non cohæret nec omninò levis, & æqualis est, sed viscidus mucosus: pus verò ab albo crudo humore & bona hypostasi distinguitur, quòd urina graveolens sit, & præcessit abscessus in renibus aut in aliqua superna parte, &c.

Contenta colorata quid denotant?

Post album cæteri subsidentiæ colores à bonitate nonnihil recedunt, ut spiceus, &c. subsidentia subflava & flava redundantiam bilis flavæ designant: subrubra rubraque sanguinis non exquisitè cocti abundantiam, rubræque bilis excessum; attamen subsidentia subrubra levis in urina subrubrâ mala non est, sed securitatem promittit. Sedimentum cruentum sanguinis non elaborati multitudinem & virtutis secretricis seri debilitatem arguit: Venetum, lividum, aut nigrum, caloris nativi extinctionem aut vehementem adustionem aut atri humoris permixtionem.

Contenta bona, quo magis subsident, meliora sunt, ut diximus; mala contra; quare hypostasis livida aut nigra omnium pernitiosissima, minùs pernitiosum enæorema nigrum; adhuc minus nubecula nigra.

De contẽtis specificis.

De pingui urina, Oleosa & non oleosa.

Sequuntur specifica nonnulla contenta, ac primùm pinguis urina, alia oleosa est, quæ præter substantiam & colorem oleo similem pinguedinem habet, alia cui citra olei colorem innatat pinguedo. Proficiscitur ista pinguedo à magno calore adipem colliquante, vel in renibus, vel supernis partibus totoque corpore. Si continuatione confertim in urina pinguedo appareat, & calor plurimus circa renes percipiatur, signum est ex renum colliquatione oriri, sin paulatim excernatur, & febris calorq; plurimus per totum corpus diffusus sit, ex pinguedinis totius corporis colliquatione fieri, cujus portio ad renes sensim deducitur, & cum urinis misceatur. Calor autem si intendatur, non solum adipem colliquat, sed etiam carnem viscerum invadit, ac

tan-

tandem partes spermaticas; dum incipit, adeps eliquatur, & oleosa pinguedo excernitur, interdum innatat quid arenarum telis simile; procedente adipis colliquatione sæpè tota urina quasi oleosa redditur: consumpta pinguedine, caro deinceps liquescit & eruinæ subsidentiæ fiunt, farinæ hordeaceæ similes; si a renibus magis rubræ, tandem consumpta bona carnis parte calor substantiam partium solidarum invadit, & primum superficiés deraditur, & subsidentiæ lamineæ seu squammeæ fiunt, hinc furfuraceæ, tandemque, postquam substantiæ profunditatem majorem & longiorem invaserit, his crassiores pultaceæ, accidunt quoque squammeæ & furfuraceæ ex vesicæ affectu. Pultaceæ & furfuraceæ albæ procedunt ex spermaticarum partium consumptione; rubræ plerumque ex crassi sanguinis adustione; interdum ex vehementi ardore jecoris aut renum in febribus ardentibus. Carunculæ cum urinis excernuntur in magno ulcere renum, ut furfuracea & squammea ob exulceratione vesicæ. Contenta mucosa laminis & foliis plerumque similia crassorum viscosorum humorum copiam ex crassis viscidis cibis designat non raro arthritidem; pilis similia, crassos quoque succos renumque caliditatem: saniosa, ulcus in viis urinariis. Arenæ subsidentes calculum; non subsidentes & interdum matulæ lateribus adhærentes hepatis calorem, sanguinisque crassi adustionem.

Subsidentia eruinæ

Laminea furfuracea.

Pultacea.

Caruncula.

Contenta mucosa.

Pili.

Contenta saniosa.

Arenosa.

Tandem in urinis consideranda est superficiés, ejusque corona, seu linea umbra depicta, quæ ambitum superficiei urinæ claudit, hæc in urinis tantum apparet, si vires ægri humores vicerint, aut ab iis victæ fuerint. Nam ubi humores vitiosi viribus pares sunt, corona in urina non conspicitur, si vincat natura, corona ad laudabilem seu album colorem vergit, sin vincat morbus ad parvum inclinat.

Corona.

CAP. V. nat. Quare urina rubra cum corona alba, bona existimatur, cum viridi aut livida, mala. Bullæ quæ in superficie urinæ manēt post refrigerationem & quietem, fiunt à spirituosis vaporibus sursum ascendentibus, minores autem densiores, & quæ non facilè dissolvuntur, & coloris urinæ sunt, à materia crassiore glutinosiore, crudiore; majores verò quæ facilè discutiuntur, à materia magis tenui, quare bullæ ambitum urinæ seu coronam occupantes, si parvæ densæ fuerint, & colore substantiæ urinæ imbutæ, magnum capitis dolorem denunciant, quò minus albæ eò dolores intensiores: quò albis similiores & à corona versus mediam superficiem concedunt, remissiores unde bullæ si; cum febre in urinæ corona apparuerint, vehementes capitis dolores denotant, verum graviores cum urina tenui, remissiores cum crassa, si pridem visæ non sint, naturam concoctione indigere. Bullæ per superficiem urinæ palantes, caloris nativi debilitatem flatulentiorumbue spirituum copiam, aliquando catarrhum ad pectus denotant, accidunt quandoque in urinis bullæ densiores ob seminis fluxum, ac frigiditatem & angustiam renum. De cæteris judiciis urinarum vide Actuarii libros de urinis *Avic. Fen.lib.*1. *Gal. cap.* 12 *lib.*1. de crisibus, &c. Ex his signis non perspecta ægri dispositione, aliisque accidentibus de morbo, morbique eventu temerè pronunciandum non est.

Bulla.

Nam in morbis minimè lethalibus urinæ interdum sanorum valdè dissimiles sunt, pessimæque notæ præcipuè instante crisi, aut subitò vi naturæ reseratis obstructionibus, & expulsa parte vitiosæ materiæ cum urinis, contra in morbis lethalibus & extremæ perniciosis ut febribus pestilentialibus & hecticis, non rarò urinæ sanorum similes videntur, quia malum substantiam cordis occupavit, & ideo tota materia morbifica eo loci conversa est, nihilque urinis permiscetur.

DE

CAP. VI.

De præsagiis in ægris, deque signis prognosticis.

Prognosticorum dignitas & usus.

INvento affectu, parteque affecta & causis, mox ad *Præsagia* sive *Prognostica* accedere debemus: qua Medicinæ parte nulla præstantior nullaque difficilior & admirabilior. Nam futura prædicendo in ægris, triplicē usum comparamus: primò, ut ægri majorem fidem nobis adhibeant, facilius se concredant & jussis constantissimè pareant, quod eorum affectiones perspectas nobis esse videant. Deinde perfectius curamus; sive enim diætam instituamus, sive medicamenta præscribamus, quam minimum delinquemus, si nec præsentia nec futura nos lateant: Tertiò, cū fieri nequeat ut omnes ægri ad sanitatem perducantur, prædictio morituri Medicum à calumniâ & mortis culpâ immunem præstat. Hoc præsagiendi munus omnium veterum judicio difficilimum est, sed non impossibile. Nam peritus & industrius Medicus non fallitur in prædictionibus, nisi malignitas aliqua subit, aut humores vitiosi in corpore turgeant, quod in morbis acutis interdum accidit, in quibus, authore *Hipp. 2. Aphor*, 19 incertæ sunt prædictiones: deinde cum aliquid peccatum est vel à Medico in curatione; vel ab ægro, qui non obsequitur; vel ministris & astantibus, qui jussa non exequuntur, vel ab externo casu: Nam error interdum motum naturæ impedit, & bona prævisa avertit. Nec enim satis est, authore *Hipp. 1. Aph.* 1. Medicum suum officium fecisse, nisi suum quoque ægrotus, suum astantes faciant, & externa sint ritè comparata.

Quare

Quare Medicus certi nihil prædicere poteſt, niſi addita cautione, ut nihil delinquatur.

Præſagitio quid. Præſagitio, aliâs præcognitio & prænotio Hippocrati 1. Prognoſt. providentia, nihil aliud Medicis eſt, quàm ſcientia rerum futurarum in humano corpore, ea quæ manifeſta ſunt. Ex præſagitione prædictio oritur: Nam præſagitio ſive prænotio in mente proprie eſt: Prædictio verò eorum quæ præcognita ſunt per vocem efficitur: Manifeſta autem illa ſigna prognoſtica vocantur, ex quibus prænotio. Res futuræ quæ præcognoſcuntur, ſunt ſtatus futurus corporis; In ægris peculiariter exitus & eventus morbi. Modus præcognoſcendi eſt per demonſtrationem, ut ex ſuperioribus diſputatione conſtat, ſi prædictio certis nitatur & non planè conjecturalibus.

Tria præcognoſcenda in ægris. Nos hoc loco, de præſagiis tantum in ægris, dicemus. In ægris tria potiſſimum ſunt præcognoſcenda: 1. quo erumpet morbus, an ad ſalutem vel ad mortem, &c. 2 quo tempore potiſſimum: 3. quiſnam erit modus ſalutis vel mortis. Signa ex quibus hæc præcognoſcimus, triplicia potiſſimum ſunt: primò, ſalutis & mortis: ſecundò, concoctionis & cruditatis: tertiò ſigna decretoria & modi eventus.

Signa prognoſtica unde ſumenda. Sumuntur autem ſigna prognoſtica non ab effectis, cum effecta futurorum nondum ſint: ſed à cauſis proximis, ſcilicet à morbo & à natura ſeu viribus laborantis, quæ duo inter ſe pugnant; ex quorum vehementia & viribus, utrius ſit futura victoria, deinde quando ſit futura, & quomodo, prævidet Medicus. Quare duo erunt fontes ſignorum prognoſt. dupliciaque ſigna, quorum alia ſumuntur ab ipſo morbo, alia à natura laborantis & ab iis, quæ circa laborantis corpus apparent.

Ac

CAP. VI.

Ac primùm in morbo quinque considerari poterunt. 1 Idea sive species morbi: 2. Magnitudo: 3. Mos: 4. Motus: 5. Eventus sive exitus. Hæc omnia certis signis manifestantur. Nam morbi species dignoscitur, ut supra dictum est, ex propriis symptomatibus. Magnitudo morbi duplex est: una simpliciter considerata in sua specie, altera virium comparatione: magnitudo simpliciter considerata ex vehementia & parvitate propriorum symptomatum dignoscitur; magnitudo ad vires comparata ex comparatione virium ægri & morbi dijudicatur, ut ex omnibus sequentibus patebit. Nam ex hac comparatione certa prædicendi ratio desumitur. *Quinque consideran tur in morbo, quæ certis signis manifestantur. Signa magnitudinis morbi.*

Mos morbi, est benignitas vel malignitas, benignitas securitatem, malignitas periculi instantis magnitudinem denunciat: generaliter autem omnis morbus magnus in parte principali, malignus dici solet: propriè tamen malignus est, qui furtim vitæ insidiatur & graviora, quam pro magnitudine morbi, symptomata habet. An talis sit ex supervenientibus accidentibus æstimatur. Accidentia supervenientia triplicia sunt, quorum primum genus simplex est, & semper idem significat scilicet bonum vel malum, ac propriè morbi morem ostendit: Cætera duo genera idem non semper significant, & critica dicuntur. Nam decretiora signa alia tantum signa sunt futuræ crisis, alia signa simul & causæ ut suo loco dicemus. *Signa moris morbi. Gal. 3 de Crisib. cap. 4.*

Motiones causæ morbificæ tempora morbi à Gal. dicuntur, quæ quatuor sunt: principium, augmentum, status, declinatio, ut alibi dictum est: in quæ tota duratio morbi dividitur. Extremus terminus & meta, ad quam sua natura tendit morbus, est summus vigor, ubi vehementissima est lucta naturæ & morbi, cujus præcognitio Medico planè necessaria est, tam ad curationem & accommodatam *Signa motus morbi.*

victus rationem instituendam, quam ad salutis & mortis, temporis & modi eventus præsagitionem. Tendit autem morbus ad hunc terminum celeriter vel tardè; motu æquali vel inæquali, constanti & ordinato, vel inconstanti & inordinato, uno continenti motu, vel certis periodis distincto. Celeriter aut tardè ad summum vigorem morbus properare judicatur quatuor modis, ut vult Hippocrates 12. *Aphor. sect. 1.* primo ex ipsa constitutione: deinde, in morbis qui periodos habent, observatione proportionis accessionum inter se, tertiò ex anni tempore 4 ex signis post apparentibus in excrementis: his addi poterunt laborantis natura, ætas, sexus, victus ratio, cõsuetudo, juvantia & lędentia ac similia.

Sub constitutionibus contineri debent, morbi species, deinde magnitudo & mos, quæ ex propriis & supervenientibus accidentibus designantur item morbificæ causæ. Ac primum celeritas tarditasque morbi colligitur ex morbi specie, Nam apoplexia & pestis sua natura citò ad statum deveniunt: secundò ex symptomatum tam propriorum quam supervenientium incremento; Nam symptomata cuncta, prout celeriter vel tarde augentur, brevem vel longum morbum declarant, maximè signa concoctionis & cruditatis, quæ morem quoque morbi demonstrant, & post apparentibus annumerantur, sed sub constitutione non proprriè continentur: de quib us infrà dicemus. Tertiò ex accessionum naturâ & partibus, sive cum febre periodos habeant sive sine febre. Nam ubi posterior accessio priori multo longior & vehementior est, citiusque recurrit, velocissimè ad statum tendit, similiter si accessio quævis sua particalaria tempora velocissimè & vehementissimè percurrat. Si vero accessio posterior priori brevior & mitior esse inceperit, & insultus tardetur, morborum jam summum

mum

CAP. VI.

mum vigorem superasse, & ad declinationem tendere declarat. Verum si morbus periodos non habeat; ex incremento symptomatum motum illius perspicies: Nam si celeriter augeantur, velox illius motus erit, sin diu sibi plane similia videantur, tardissimus. Præterea ex causis: Nam morbi à succis calidis tenuibus celeriter moventur, contra à frigidis, crassis, lentis. Similiter ex anni tempore: morbi enim qui æstate incidunt, magna ex parte breves sunt, & à biliosis humoribus: contra, qui hyeme. Correspondent anni temporibus regio & locus. Insuper ex natura ægri; nam in corpore calido robusto habitus rarioris, morbi citò ad statum deveniunt: contrarium in contrariis naturis evenit. Cum naturâ coniunge ætatem, sexum, victus rationem, &c nam in juvenibus victu tenui utentibus morbi citò ad ἀκμὴν deveniunt, contra in senibus &c. Præterea juvantibus & lædentibus: nam si celeriter suum officium fecerint, morbum celeriter moveri ostendunt; quia acuti morbi commodum aut incommodum celeriter accipiunt. Tandem ex signis post apparentibus in excrementis: quò enim citius excrementa erumpunt, ut sputa in pleuritide, aut signa coctionis apparent, eo breviorem morbum significant: verum de his signis infra dicemus.

An verò per omnia quatuor tempora morbus æqualiter moveatur, vel inæqualiter: scilicet velociter principium transeat, deindè tarde augeatur, &c. item an constanti ordine & lege moveatur, aut inconstanti, veluti sine ordine intermissiones & intensiones subeat; ex incremento & decremento propriorum ac supervenientium accidentium intelligitur, ac ex excrementorum mutationibus. Nam anomali morbi plerunque ex mixta materia fiunt.

VI.

Signa temporũ morbi duplicia. 1. ex incremento symptomatum.

Tempora morborum dierum numero non definiuntur: Aliquando enim ut in peracutis affectibus, principium sensum fugit, statimque ad ἀκμὴν morbus properat. Cognoscuntur autem morbi tempora duobis modis 1. ex symptomatum incremento 2. ex motione causarum morbificarum. Principium autem morbi judicatur non tempus primi insultus sed totum illud quo leviora sunt symptomata & morbus nondum sevit deinde, augmentum est, ubi augentur symptomata propria & nova superveniunt, ac ubi accessionum celeritas, anticipatio & vehementia: summus status cum vehementissimâ luctâ est morbi & naturæ, vehementissimisque symptomatis, ut supra dictum est: Licet enim morbus salutaris sit, tamen in statu, cum maximus sit naturæ conatus & impetus, quo materiam peccantem vincere & expellere festinat, necesse est ægrum vehementissimè conflictari & gravissima fieri symptomata: Tandem declinatio est quando omnia symptomata se remittunt.

2. ex motionibus causarum.

Secundo motiones causarum unde discernuntur morbi tempora, oriuntur vel à natura, vel ab ipsis causis: natura autem actione sua materiam morbificam alterando si fieri queat, in benigniorem naturam convertit, quæ concoctio dicitur: Quò verò magis alterat materiam, nisi alteratione illâ continuò absumatur, vehementissima symptomata succedunt, donec ad terminum alterationis pervenerit, sive materia morbifica planè concocta fuerit, ubi declinatio incipit. In talibus autem morbis, principium est, quando causæ adhuc crudæ & parum, aut nihl mutatæ sunt: augmentum, ubi aliquæ concoctionis, notæ apparent: summus status, quando concoctio ad ipsum terminum tendit: post concoctionem succedit declinatio. Verum accidit interdum in morbis nonnullis, qui conco-

quun-

 CAP VI.

quuntur, ut ad portionem concoctionis præcedentis materia morbifica absumatur: veluti in pleuritide, synocho παρακμαστικῷ, &c. In talibus ad portionem concoctionis, morbus non augetur, sed unà cum materia morbifica imminuitur; ac proinde ex symptomatibus illorum tempora tantum iudicantur. Tandem sine naturæ adminiculo in morbis non raò motiones ab ipsis causis eveniunt, ob materiæ fluentis copiam, vel malignitatem: ut in scirrho, cancro, gangræna, &c. Hi ac quoque omnes morbi lethales, declinationem propriè non habent: tempora verò sua sortiuntur ex magnitudine & parvitate causarum, ac intelliguntur ex magnitudine symptomatum tantum, ut suprà dictum est Eadem penè ratio est in morbis immaterialibus. Quintum & ultimum in morbis est eventus sive exitus, in cujus consideratione tota præsagiorum doctrina propriè consistit: sub eventu comprehendimus tria supra proposita, scilicet qualitatem eventus, an ad vitam vel mortem: deinde tempus; tertiò modum, an paulatim vel subito, &c. ut suo loco apparebit,

Tempora morborum lethalium.

His demonstratis consequens nunc est, ut de signis agamus, quæ laborantis statum aperiunt, & circa ægri corpus considerantur; quorum plurima ad morbi morem, magnitudinem & motus qualitatem dignoscendam non parum faciunt. Talia signa triplicia videntur: nam alia ad functiones referuntur, alia ad excrementa, nonnulla ad ipsum ægri corpus pertinent.

Signa sumpta à statu laborantis triplicia.

Facultate quibus totum animal gubernantur tres primæ sunt, ut alibi demonstratum est: uniuscujusque robur & debilitas propriis functionibus semper manifestatur: Nam vis vitalis ex pulsu, naturalis ex concoctione & cruditate animalis ex functionibus sensus & motus, propriè æstimantur. De

Signa roboris & imbecillitatis trium facultatum.

ſingulis paucis dicemus, & quantum inſtituti ratio exigit. De pulſibus peculiari capite ſuprà dictum eſt. Indicant pulſus primùm vitalis facultatis, deinde omnium virium totius corporis robur & debilitatem. Imbecillitatem quoq, facultatis vitalis denunciant animi deliquia, quæ ſi graviora ſint, ut quæ ſyncopas vocamus, ſummam malignitatem arguunt & grave periculum minantur.

Signa imbecillitatis facultatis animalis.

Secundo facultatis animalis robur & imbecillitas ex ſingulis ſenſus motusque functionibus deprehenditur. Nam ſenſus hebetes ſubito facti, præcipuè viſus & auditus, item torpor extremarum partium, imbecillitatem & perniciosum affectum declarant: idem quoque delirare ſtatim initio, obliviſci, feſtucas legere, floccos evellere, dolorem non ſentire, cibos adverſari, in calidis affectibus non ſitire, non dormire, aut quaſi ſoporatum iacere, turbari pravis inſomniis, &c.

Deinde obſervare oportet virtutem motricem in partibus, an facile & prompte partes moveantur, an non. Nam magnam debilitatem denotat ægrum in pedes delabi; artus tremere & quaſi convelli, ut pollex quaſi ad mediam palmam concidat; urinam aut fæces ſupprimi, vel præter voluntatem erumpere; ſtridorem dentibus edere præter conſuetudinem; os contortum fieri & labia perverti; reſpirationem eo difficultatis deveniſſe, ut omnium muſculorum genera ad eam perficiendam concurrant; ſpiritum denſum vel magnum; frigidam expirationem per os & nares exire, &c.

Signa virium, à corpore laborantis.

De ſignis concoctionis infra dicemus, quæ cum ſignis ſumptis ab excrementis concurrunt. Signa quæ à corpore laborantis ſumuntur, varia ſunt: nam alia ſumuntur ex vultu; nonnulla ex oculis; quædam ex decubitu ægri; alia ex hypochondriis aut aliis partibus: qualia ſunt quæ ab Hipp. 1. Prognoſt-

...noſt & de Coacis prænotionibus enumerantur. Optimum autem eſt in ægris, vultum, oculos, decubitum, &c. ſanorum ſimilia eſſe, peſſima diſſimilima: quare præter conſuetudinem & ſine evidenti cauſa in vultu peſſima ſigna ſunt: oculi concavi, naſus acutus, collapſa tempora, aures frigidæ contractæ, earumque extremitates averſæ; cutis frontis dura, circumtenta, arida; color totius faciei pallidus, niger, lividus, aut plumbeus, præter naturam. *à facie.*

Deinde in oculorum conſideratione prava ſigna habentur, ſi lucem fugiant, involuntariè lachryment, diſtorqueantur, alter altero minor ſit, albæ partes rubentes, venulæ nigræ & lividæ evadant, ſordes circa oculos appareant, inſtabiles, eminentes, vehementerque cavi, ſquallidi, aut obſcuri fiant: lethale admodum, album oculorum præter conſuetudinem apparere commiſſis palpebris; ipſas palpebras contractas, pallidas, aut lividas eſſe; naſum aut labia reſoluta, pendentia, albentia, frigida. *Ab oculis.*

Tertiò ex decubitu ægri: ſigna mala ſunt ſupinum jacere; manus, collum, aut crura extenta habere, aut inæqualiter disjecta; item in ventrem præter conſuetudinem decumbere: lethalia; hianti ore dormire; crura ſupini jacentes incurvata & complicata eſſe: velle ſedere in morbi vigore, maximè in peripneumonicis. Præterea in hypochondriis malum eſt ſi durities dolor aut inflammatio ſit: pejus ſi inflammatio per tota præcordia extenſa ſit, aut dextra parte magis affligat: inſuper ubi ulcera aliqua adſunt, peſſimum eſt, ſi malè colorata, ſi livida aut nigra ſint, aut ulcera ante humida exiccentur: item in quibus puſtulæ, tubercula, & ſimilia apparuerant, ſi repentè deliteſcant. His omnibus pernicioſis ſignis adde molem corporis nimium contabuiſſe, initio morbi, citra evacuationem vehe- *à decubitus forma.* *Ab hypochondriis, &c.*

mentem, vigilias, aut similem manifestam causam; interiora corporis exuri, & simul extrema frigida esse; gingivas cruore nigro manantes & nigras; sordes siccas circa dentes esse; linguam planè adustam, fœtorem anhelitus cum magno incendio habere, & similia.

Signa concoctionis & cruditatis.

Ex his signis virium imbecilitas dignoscitur: verùm, ut intelligatur, an natura an morbus dominetur, signa concoctionis & cruditatis observanda erunt: ex quibus quoque robur virtutis naturalis æstimatur. Cognoscitur autem concoctio ex excrementis, quæ quanto sanorum excrementis magis similia sunt, eò meliora judicantur, & meliorem concoctionem arguunt.

Consideranda in excrementis quinque.

Considerantur autem in excrementis quinque 1. Notæ cruditatis, concoctionis & pravitatis sive corruptionis: Signa concoctionis semper bonam & stabilem significationem habent: pravitatis semper malam: cruditatis neutram, propriè in initio morbi. 2. An excretio intempestivè contingat: nam tempestiva incretio post concoctionem semper bona; intempestiva, quæ ante concoctionem & vi morbi, sive symptomaticè, mala. 3. An citò appareant excrementa an tardè: nam quando citò apparent velociter moveri morbum denotant; quando serò; tardius. 4. An constanter unoque modo appareant, an inconstanter: nam quæ crebro mutantur, instabilem significationem habent, quæ constanter permanent, stabilem. 5. Tandem an excretio utilis sit & morbo congrua: Nam non una excretione omnes morbi solvuntur, nec unâ excernendi viâ, ut infra apparebit. Omnium excrementorum eadem significatio non est: nam dispositionem universi habitus corporis, sudores arguunt; ventris constitutionem dejectiones: quæ in venis continentur, in hepate, circa renes & vesicam, ex urinis dignoscuntur:

ur: quæ in pectore, ex sputis: quæ in cerebro, ex iis uæ per os & palatum: quæ in ventriculo, ex iis quæ omitu rejiciuntur. Eadem in cæteris ratio. Ab his mnibus singulisque certa signa sumuntur: potissimùm ex colore, odore, quantitate, modo substantiæ excretionis: semperque ea excretio in ægris otima est, quæ sanorum simillima; pessima maximè ontraria.

De sudore. Ac primùm sudor in ægris omnium optimus st universalis, calidus, continuus, opportunè erumens, scilicet apparentibus signis concoctionis in ie critico, morbo inclinante, cum virium toleranta & robore.: pessimus sudor est diaphoreticus & yncopticus, ubi cum syncope sudor frigidus erumit ex substantiæ solidarum partium dissolutione, ob aloris nativi exolutionem. Deinde sudor omnis rigidus aut fœtidus potissimùm circa caput & cericem erumpens: nam sudor frigidus in acutis morem denotat, in lentis morbis prolixitatem: fœtidus ero sudor magnam putredinem: Præterea sudor ntempestivè erumpens, scil. morbo adhuc crudo & in initio, malus. Nam vitiosorum humorum copiam aut virium imbecillitatem significat. Secundò de urinis & judiciis urinarum superiori capite dictum est.

Deiectiones alvi. Tertio, feces alvi maximè naturales sunt, molles, conjunctæ, sine ulla extranei admistione, colore subruffo, quantitate cibis proportionata, odore nec nimis fœtido nec omnis fœtoris experte, qualitate non nimis acri, & quæ facile sine dolore, labore & strepitu vehementi exeunt, idque hora solita. Quæ ab his notis longius recedunt deteriores semper sunt. Nam malæ judicantur & inconcoctæ, tenues, & aquosæ; nisi à cibis aut medicamentis, aut tempore crisis: similiter albæ, quæ ciborum servant qualitatem: malæ quoque ruffæ, quia ex bilis

confluxione in ventrem: item, pallidæ, spumosæ: pejores purulentæ, ramentosæ, cruentæ, nisi ex hæmorrhoidibus, aut ubi lividum quid in fecibus apparet. Perniciosæ sunt virides, & lividæ, nigræ, nisi à cibis, aut in crisi: item viscosæ & pingues; Nam colliquationem significant: Præterea cum tetrum odorem spirant, cum pernicioso colore; significant enim vehementem putrefactionem. Pessima quoque perniciosorum colorum in fecibus magna varietas: quia indicant corpus variis perniciosis affectibus detineri: Vermes die critico si fecibus permisceantur bonum: malum si initio morbi appareant: perniciosum in acutis affectibus si mortui exeunt, aut per se sine fecibus.

De vomitu. Quartò, quæ vomitu ejiciuntur constitutionem ventriculi & vicinarum partium indicant: utilissimus autem vomitus est, non nimis copiosus, ex bile & pituitâ permistus: malus, humoris alicujus sinceri: pejor, si id quod vomitu rejicitur, sit coloris pravi, scil. porracei, lividi, aut nigri; nisi vitio ciborum: magis perniciosum si omnes hos colores habuerit: lethale, si colores lividi aut nigri, & simul tetri odoris fuerint. In principiis verò morborum si bilis nigra supra vel infra exierit, lethale.

De Sputis. Quintò, in pectoris & pulmonis vitiis sputa considerare oportet. Optima autem judicantur lævia, æquali consistentia, non nimis tenuia aut crassa, quibus flava albo benè permixta sunt, & talia quæ facile & cito expuuntur. Mala & cruda sunt tenuia, ubi nihil expuitur, & crassa, lenta, quæ tenaciter adhærent: mala quoquo sincere flava: item alba, viscosa, rotunda, pallida, spumosa: pejora multo, viridia, cerulea, nigra, permista vel impermista: item si nihil puti rejiciatur, sed plenius in gutture ferveat.

Sextò, emuncta è naribus & excreta è palato cerebri dispositionem aperiunt: Bona sunt, colore

lbo, benè permixtò, & substantia mediocri: ac quæ acile citòve excernuntur, sine ulla mordacitate. Ma- a itaque tenuia, acria, viscosa: pessima, vitioso colore nfecta maleque olentia nisi ex ulcere narium: letha- e guttam sanguinis nigri è naribus stillare, in acutis ie quarto. Pari ratione cæteræ partes affectæ sua ex- rementa emittunt, quæ concoctionem, cruditatem, ut perniciem significant. In omnibus id commune st, partis affectum non sanari, priusquam in super- luitatibus, quas emittit, signa concoctionis appare- nt: Deinde superfluitates sive bonæ sive malæ, quo itius apparent, eò velociùs morbum moveri: quò erius, eò tardius: Quare ubi signa concoctionis citò pparent, salutarem & celerem affectus solutionem, uo serius eo tardiorem: At excrementa plane cruda e corrupta, crisis defectum, laborem, recidivas, vel nortem significant.

Cap. VII. De iis quæ per nares & palatum excernuntur.

CAP. VII.

Ex signis prognosticis qua ratione in ægris prædicere queamus salutem aut mortem.

HÆc est vis signorum omnium, unde vires ægri & morbi æstimantur: ex quarum cognitione omnis morbi eventus præcognoscitur: Nam quæ futurum eventum propriè denunciant, ea pro- prie ab his duabus causis sumuntur: deinde differen- tia, tempus & modus eventus ab iisdem signis de- monstrantur à quibus eventus.

Quæ observanda sunt in comparatione viriũ ægri & morbi.

Verùm cum morbo morbi causas & sympto- mata conjungere debemus, & cum natura omnia auxilia naturalia & artificialia; postea perpendere,

utræ

utræ vires sint majores. Sub causis morbificis omnia lædentia comprehendimus: sub auxiliis verò omnia juvantia, scil. medicamenta & similia. Quare sex res non naturales; aer, cibus, potus, &c. item sexus, ætas, consuetudo, &c. quatenus pro viribus contra morbum pugnant, auxiliis annumerantur; quatenus morbum fovent, causis morbificis.

Officium medici.

Medici autem officium erit, vires partium primùm conferre, & æstimare, ac observare an ipsa natura per se valeat morbum superare: si non an auxiliariis copiis & Medicinâ ei subvenire queat, ut impetus & vehementia morbi reprimatur; an non queat: si queat, Medici erit ut in cunctas occasiones intentus sit: scil. diligenter observet, ubi & quando natura certis propositis signis Medicum in auxilium vocet: Deindè quomodo subveniendum sit: nam Medicus minister naturæ, vires motumque naturæ attentè observare, & sine signis, aut ductu naturæ contra morbum pugnare non debet. Proindè militaris prudentia & disciplina hic elucet; Quemadmodum enim in bello, duce prostrato cæsisq; omnibus aliis copiis, frustra nudis auxiliis pro salute ducis certatur, ita in morbis, prostratis viribus ægri violentiâ morbi, frustra medicina paratur. Deindè, ut militum non est pro lubitu quocunque loco & tempore hostem aggredi, sed Imperatoris ductu & arbitrio, arrepta oportuna occasione datoque signo: ita nec Medici sine ullo naturæ ductu quicquam contra morbum moliri, sed occasiones semper expectare: scilicet, quando natura propositis signis Medicum in auxilium vocet Quomodo autem & quando subvenire debeat, in Therapeuticis dicemus.

Delectus signorum.

Verùm in consideratione signorum, ubi temerè & præter rationem bona apparent, non fidendum, neque ubi mala desperandum. Deindè in diversi-

ersitate signorum videndum diligenter, quantum lia aliis antecedant aut præstent: Antecedere autem icuntur alia aliis tripliciter. 1. numer. 2. magnitudine 3. dignitate: Numerus autem signorum, quæ robur aut imbecillitatem naturæ declarant, licet certus on sit, tamen aliquo modo colligitur ex supra dictis. Verum in prognosticis numeri non magna est ratio: Nam plura debilia paucis fortioribus non semper sunt potiora: quare uniuscujusque igni facultates exquisitè considerare oportet ex sui magnitudine & præstantia. Magnitudo signicujusque percipitur, ubi comparatur cum aliis ejus lem generis; semperque robur naturę arguunt, quę imillima sunt iis, quę naturaliter apparere solent: mbecillitatem verò, quæ dissimilia. Dignitas omnium signorum, tam malorum, quam bonorum ad vitam refertur: semperque dignissima & præcipua dicuntur, quæ robur aut debilitatem virtutis vitalis declarant: deinde, in signis bonis, quæ naturalem virtutem satis validam, signis malis, quæ animalem facultatem vehementer debilitatam significant: Nam ubi vires animales suo munere fungi, & musculos thoracis mouere nequeunt, respiratio impeditur & vita tollitur: quod adeò cito non euenit, ubi naturalis facultas vehementer debilitata, est: nihilominus in omnibus morbis, qui vitio humorum fiunt; concoctio, siue robur naturalis virtutis, præcipuum maximeque salutare signum est.

Comparatio signorũ ratione.

His præmissis consequens est, vt ex comparatione virium, morbi, & naturæ, tria illa supra proposita ordine prænoscamus, initio facto ab exitu siue euentu morbi, an ad salutem vel ad mortem. Præcognoscimus autem exitum morbi potissimum ex morbi specie, magnitudine, motu, & more, facta comparatione cum viribus ægri, de quorum signis supra dictum est. Nam primò si speciem morbi

Quomodo salutẽ aut mortem prædicere liceti

morbi ſpectes, invenies nonnullos ſua natura lethales & deſperatos eſſe: ut conſummata tabes, vulnera cordis, præcipuorum viſcerum: aliquos magna ex parte lethales & periculoſiſſimos, ut apoplexia, peſtis: quoſdam periculoſos tantū ut febris ardens: aliquos ſalu ares eſſe, qui omni periculo carent, ut tertiana pura intermittens. Sin morem & magnitudinem morbi conſideres, reperies morbos quoſdam, qui ſua natura periculum non afferunt, aut lethales magna ex parte non ſunt; ob malignitatem & magnitudinem, magnum periculum & aliquando mortem inducere: deinde quoſdam morbos ſua natura periculoſos, quia parvi ſunt & malignitate carent, ſine periculo eſſe Præterea periculum auget vel minuit morbi longitudo præcipuè in acutis, quare cum viribus morbi coniungenda eſt longitudo morbi ſive tempus ſtatus. Nihil autem Medicos magis turbat, quam morbi malignitas. Nam maligni morbi placide & benigni videntur, adeo interdum, ut, apparentibus ſignis quibuſdam concoctionis, aut ſalutis, præter expectationem ægrum ſubito interficiant: Verum hos detegit aliqua principum partium læſio, quæ ex parvo pulſu, vitioſa reſpiratione, animi deliquiis, turbulentis inſomniis, & ſimilibus dignoſcitur Ante omnia autem cavendum eſt, ne ſympromata critica nos imprudentes terreant, aut cum ſignis malignis confundantur. Deinde ne complexum morbum pro ſimplici habeamus: nam ſimplex morbus propriis ſignis ſtatim in initio cognoſcitur, complexus non item, propter ſignorum varietatem. Proindè propria cuiuſque affectus ſigna diſcernenda erunt & inter ſe conferenda, nunquam autem confundenda. Nam interdum unius morbi ratione ſigna quædam concoctiones aut ſalutis apparere ſolent, cum tamē alterius morbi violentia æger ex inſperato moriatur.

Cum

Cum his signis conferenda suntilla, quæ ab ægro & viribus ægri sumuntur: de quibus supra. Iam pugnat morbus cum viribus ægri, & periculi magnitudo semper augetur vel imminuitur pro virium debilitate & robore: Nam morbi qui magna ex parte lethales dicuntur, ex virium robore periculosi tantum evadunt: secontra qui tantum periculosi, ex virium debilitate lethales. Vires hic intelligo omnes tres, quibus animal gubernatur, quarum dignissimæ sunt vitales, ut supra dictum est. Comparantur quoque signa cruditatis cum viribus, tantoque morbus periculosior æstimatur quanto cruditas major est in comparatione ad vires: planeque lethalis, si ipse morbus una acutus fuerit. nam causæ morbificæ ob cruditatem cito vinci nequeunt, & vires, licet robustæ, vehementiam morbi illius acuti non diu sustinent: morbus enim qui ab humore oritur, ante concoctionem legitimè nunquam solvitur.

Adjungenda est viribus morbi status præcognitio, & hæc duo potissimum cum ægri viribus conferenda: unde non difficile erit prævidere exitum morbi. Quemadmodum enim cognosci nequit, an oneri portando aliquis sufficiat: nisi vires portantis, oneris magnitudo, & itineris longitudo fuerit prius perspecta, ita in ægris eventus morbi prædici nequit, nisi vires ægri, vis morbi, & tempus status sive longitudo morbi præcognoscatur: Correspondent enim vires ægri, viribus portantis, morbus, oneri, tempus status, itineris longitudini. Quare liberabitur æger si vires tam validæ fuerint, ut ad extremum usq; statum, morbum sustinere & superare queant: morietur si vires debiles, morbus magnus & malignus sit, sine ullis aut minus manifestis signis concoctionis.

Ex his non difficile erit prævidere exitum mor-

bi,

VII. *In quibus incerta prædictio.*

bi, ſcilicet an ad ſalutem vel mortem tendat. Aliquando tamen dubia & incerta ſpes eſt: Nam ubi bona malis æqualia ſunt, incertum eſt utrius ſit futura victoria: donec alterius vis prævaleat, & victoriæ ſuæ evidentiora ſigna oſtendat. Incerta quoque ſpes eſt in morbis malignis, licèt vires ſint robuſtæ: ac in iis, qui fiunt ab humoribus turgentibus, id eſt temerè vagantibus, nullamque certam ſedem obtinentibus: item à cauſis ignotis. Præterea in morbis, qui motus incertos & inconſtantes habent. Nam in his natura ex ſe conſtanti modo non movetur: ſed morbi proritatione: Unde lethales plerumque evadunt. Quare in talibus non ſtatim de eventu morbi pronunciandum: ſed aliquandiu cunctandum, donec ſatis manifeſta victoriæ ſigna appareant. Nam quæ initio morbi obſcura fuerunt, tempore patefiunt: veluti in febribus acutis, quando primo die ignoramus eventum morbi, diem quartum aut ſeptimum expectamus, qui tandem quid eventurum ſit, denunciat.

CAP. VIII.

De criſibus & diebus decretoriis.

Modus eventus morbi ad ſalutem vel mortẽ quotuplex.

DE Signis prognoſticis deque eventu morbi ad ſalutem vel mortem ſupra dictum eſt: conſequens eſt, ut de modo & tempore illius eventus nunc agamus. Ac primum modus eventus in morbis eſt ſubito vel paulatim: Paulatim morbi ſalutares alteratione aut concoctione ſolvuntur: lethales conſumptione, calorisque nativi extinctione ſenſum ad mortem tendunt.

Subitus verò eventus, vel cum pugna natu-

ræ & morbi eſt, & materiæ morbificæ ſecretione, vel ſine pugna: Subita mutatio quæ cum pugna, ſive ſalutaris ſive pernicioſa, criſis communiter vocatur: ſubita verò mutatio ſine pugna oritur, quia natura repugnare nequit, ſed planè ſuccumbit, unde non criſis, ſed ſubitus interitus dicitur. CAP. VIII.

Talis accidit non raro in principiis acceſſionem ex magnis inflammationibus, quæ partes principales occuparunt, vel ob humorum craſſitudinem, tenacitatem, & copiam intrò confluentium, à quibus meatus ſpirituum obſtruuntur, & calor naturalis non aliter ſuffocatur, quàm flamma injecto acervo viridium lignorum. Deinde evenit aliquando mors ſubitò in morbi vigore, natura oppreſſa à morbo. Tertiò in declinatione, idque particularium acceſſionum tantum, ex ſoluto vitali robore, non autem in declinatione univerſali, ut poſt apparebit.

Criſis vocabulum aliqui ἀπὸ τοῦ κρίνειν vel ἐκκρίνειν ſcilicet ſecretione vel excretione deducunt: nam in omni criſi humorum ſecretio requiritur, perfecta criſi excretio. *Galenus 3. de Criſibus c. 2.* non à medicis ſed à plebejis primum inventum eſſe dicit, & 3. Prognoſt. à foro translatum, (ubi reus ab actore in judicium raptus ſe defendit, omniumque ſententiis abſolvitur, vel in defenſione ſuccumbit & damnatur) ad medicam conſiderationem in lucta morbi & naturæ, unde plerique criſin non inepte judicium vertunt; licèt nonnulli certamen malint. Nam ut in foro pronunciata ſententia ceſſat altercatio, ita in criſi poſt ſeparationem & excretionem ceſſat pugna & certamen, ſolviturque morbus. *De Criſibus.*

Sumitur nomen criſis ab Hippocrate & Galen. pluribus modis: nam interdum pro quavis morbi mutatione; aliquando pro quavis morbi ſolutione accipitur, ſæpè pro perturbatione & agitatione, *Criſis quot modis ſumitur.*

quæ subitam morbi mutationem præcedit: propriè pro subita mutatione in morbis ad salutem vel mortem, cum pugna & perturbatione. Mutatio autem illa quadruplex est, vel immediatè ad salutem, vel immediatè ad mortem, vel ad statum meliorem, vel ad statum deteriorem, quare crisis quadruplex erit, verùm illa per excellentiam absolutè & sine adjectione, aliquando optima crisis, & crisis propriissimè dicitur, quæ ad salutem ducit: quæ verò ad mortem, crisis simpliciter mala, reliquæ duæ crises imperfectæ: sed quæ ad statum meliorem crisis bona imperfecta, quæ ad deteriorem, crisis mala imperfecta. Quare in morbis septem mutationis eveniunt, tres ad salutem, quatuor ad mortem. *Galen, 3. de Crisib. cap. 7.*

Definitio crisis perfectæ.

Absoluta crisis, norma cæterarum, propriè definitur, subita mutatio ad salutem cum pugna & perturbatione, facta die critico bono in statu, à naturali virtute, universam materiam morbificam vincente, & expellente.

Quinque requisita in crisi perfecta.

Requiruntur in optima crisi quinque 1. ut sit perfecta & salutaris, deinde ut fida, 3. ut tuta, 4. ut subita excretione potiùs, quàm translatione fiat 5. ut prius judicata sit, & die decretorio bono eveniat. Salutaris autem crisis dicitur, quæ ægrum à morbo planè liberat: Fida, quando certa salus succedit, & nihil causæ morbificæ relinquitur, unde recidiva, sed quæ totam materiam vincat & expellat: Tuta vocatur, ubi omni periculo caret: nam accidit quandoque ut crisis ad salutem terminetur, cum tamen ob gravia symptomata periculosa, minusque tuta judicetur. Verùm symptomata illa signi rationem tantum habent, & perturbationem faciunt.

Signa critica duplicia.

Nam duplicia sunt signa, quæ à Galen. critica dicunt, alia tantum signa, à quibus perturbatio incipit, alia simul causæ & signa, scilicet, materiæ ex-

pulsio

pulsio aut translatio; præcedit semper perturbatio ex lucta naturæ & morbi, subsequitur expulsio & translatio. Signa tantum sunt, deliria, graves somni, difficultates anhelitus, vertigo, dolor capitis, colli, stomachi, & similium, vehemens rigor, vani splendores ante oculos, tinnitus aurium, æstus, sitis, urinæ retentio, &c. Signa simul & causæ sunt, repentinæ in morbis expulsiones, aut translationes, quæ perturbationi succedunt, scilicet subita copiosaque ventris solutio, urinæ excretio, copiosus sudor, sanguinis profluvium, parotides, defluxus, & similia. Adduntur his signa consequentia crisin, de quibus infra.

Causæ crisis. Causa efficiens crisis est natura, quæ cum morbo pugnat. Vocabulo quidem naturæ intelliguntur omnes vires, quibus animal regitur: verùm cum expulsio translatioque materiæ peccantis naturali facultati propriè tribuatur, erit naturalis facultas proxima & immediata causa crisis. Utitur autem naturalis vis in morbo omnibus quatuor facultatibus, sed in crisi primariò expultrice, deinde concoctrice. Proinde principalis causa crisis erit natura, quatenus munus expellendi exercet. Verùm hoc suum munus natura oportunè exercere nequit, nisi materia cocta aut superata sit: quare optima crisis evenit sine vigoris, quando concoctio viget, quæ verò vigoris tempus magis antevertit, eò semper deterior erit, nam à morbo non perfectè liberat. Crisis ad mortem summum vigorem nunquam superat, ac plerumque in augmento contingit.

Crisis differentia. Ex pugna naturæ & morbi sequitur materiæ morbificæ excretio vel translatio, unde crisis duplex: alia per excretionem sive evacuationem extra corpus, alia per translationem sive transmissionem à parte affectus ad partem debiliorem & ignobiliorem. Excretio semper manifesta est, nisi in pueris, in

quibus aliquando per longos somnos materia concoquitur & dissolvitur, ac per insensibilem evacuationem dissipatur: semper autem excretio materiæ morbificæ si perfecta, optima est, & melior, quàm translatio.

Observanda in crisi

In excretione & translatione observare oportet quæ, qualia, quanta, qua via & modo humores exeant, & an morbo & naturæ conveniant: nam si materia morbifica excernatur, solvitur morbus, si aliud, non item. Deinde, ubi parum excernitur, recidiva metuenda est; ubi nimium, viribus metuendum: præterea, quo qualitas perniciosior, eò periculosiorem minusque bonam crisin arguit.

Tandem modus excretionis & natura, morbo partique affectæ congruere debet: semperque locus unde bona excretio, è directo partis affectæ esse oportet, tempus excretionis post concoctiones die bono critico, ut infra apparebit. Translatione materiæ morbificæ ad partes debiliores & exteriores potissimum, morbi judicantur, verùm ægri non absolutè sed quasi novo interveniente morbo, liberantur; quare translatione crisis propriissimè dicta non fit. Solvit translatio perfectè morbum, si oportuno tempore & loco, ac debita quantitate à natura fiat, & materia omni malignitate careat, ut latius infra dicemus. In pugna naturæ & morbi virtus bellica conspicitur. Ut enim prudens imperator pugnam spontè non descendit, nisi oblata occasione, ita natura, nisi violenter cogatur quocunque morbi tempore non aggreditur morbum, nec ad expulsionem causæ morbificæ statim properat, sed exspectata tantum concoctione, quæ pro conditione humoris peccantis constitutione corporum, &c. citiùs & tardiùs fit, unde morbi alii citiùs alii tardiùs judicantur.

Verùm non quovis die crises bonæ incidunt, sed

CAP. VIII.
De diebus criticis.

sed certis tantum, ut longa experientia docuit, in quib. septenarii & quaternarii ordo potissimum observatur, quo determinato motu natura munia sua exsequitur: nam natura septenario numero gaudet, et septimo mense fœtus vitales edit, septimo ætatis anno dentes generantur; decimo quarto menses potissimum erumpunt, &c. Dierum criticorum non eadem dignitas aut vis, verùm illi optimi æstimantur, quibus plurimæ crises optimæ incidunt, nimirum, perfectæ, fidæ, tutæ, antea indicatæ, cum subita excretione potiùs, quàm abscessu: Deinde, qui non adeò magnum apparatum in corpore requirunt, id est, non magnum robur virium, & omnia adeò expedita: talis intra 20. diem primum est dies 7. deinde 14. hinc 9.11. mox 17.3.5. &4. tandem. 18. & conversò, intra vicesimum diem, periculosissimus & naturæ maximè contrarius est 6. qui à Galeno tyranno comparatur, quod vel interficiat vel difficilimas crises faciat, licèt nonnulli criticum esse censeant in morbis sanguineis, hinc sequitur 8. & 10. deinde 12.16.19. At 13. & 15. indifferens est nec planè bonus, nec omninò malus. Post 20. diem, ad 40. quia crises de vehementia sua plurimum remittunt, rariusque incidunt, aut imperfectæ sunt, pauciores dies critici numerantur, in quo ordine primus est 27. 34 &40. hinc 21. 24. 31. 37. Post quadragesimum verò, quia morbi absoluta crisi non terminantur sed abscessibus vel simplici solutione, dies omnes medicos 60. usque Hippocrates neglexit: huic 80. subjungit, deinde 100. 120. post hos, alios morbos septem mensibus, alios septem annis judicari, eandemque in mensibus, quam in annis rationem Galenus statuit. Verum ut bonus imperator, pugnaturus cum hoste, primò diem pugnæ præfinit, quo omnes auxiliariæ copiæ coëant, deinde, arrepta occasione, datoque signo milites ad

CAP. VIII.

pugnam vocat, hostemque subito opprimit: ita natura aute pugnam diem crisis præfigit, certamque futuræ crisis notam ostendit, quò Medicus omnibus auxiliariis copiis de critico accurrat, & naturæ laboranti, quantum fieri queat, subveniat.

Dies indices.

Dies illi indices & contemplatorii vocantur, quia in iis contemplari & prævidere possimus, quæ futura sunt sequenti die critico. Nam dies indices proprie sunt, qui vim habent peculiarem denunciandi crisin aut motum aliquem criticum, sequenti die critico: Habent enim dies critici suos indices antecedentes, sed critici integris septimanis magis definiuntur: indices, mediis septimanis; nam cuilibet septimanæ duo quaternarii tribuuntur, ita tamen, ut 8. dies initium sit tertii quaternarii, sive secundæ septimanæ, 14. dies, finis secundæ septimanæ, initium tertiæ septimanæ; 20 finis tertiæ; 21. initium quartæ, &c. ac quaternarius primus cujusque septimanæ sit semper index septimanæ. Quare quartus dies index est septimi; 11. decimi quarti; 17. index vigesimi; vigesimus quartus, index vigesimi septimi, &c. Attamen indices non rarò critici sunt, veluti, in exquisitè peracutis affectibus, quartus interdum criticus est; sæpius 3. vel 5. item 11. die ut dictum est, non pauci judicantur; quare tam indices, quam critici communi nomine critici dicuntur; nam indices critici esse possunt, & critici indices. Præterea, dies intermedii, qui interciden tes vocantur, scilicet sextus. 8. 10. 12. &c. aliquando indicant, sed rarissime, quia ob violentiam aut errorem aliquem natura cogitur inordinate movere, vnde dies Provocatorii vocantur, malique critici.

Ratio numerandi criticos.

Ratio numerandi dies criticos juxta Galenum est, ut processus per septimanas fiat; sed non vulgari modo, nam prima & secunda septimana, à novo prin-

principio incipit, tertia ab ultimo die secundæ septimanæ, ita ultimus dies tertiæ septimanæ scil. 20. propriè criticus est, & magis quàm 21. ut Galenus experientia & ratione ostendere conatur.

Nam in confesso est, eum diem magis criticum esse, quo natura aptior est ad pugnam, talem esse vicesimum magis, quàm vigesimum primum experientiam constat: Deinde ratio numerandi, ducta est à mense medico, sive critico, qui authore Galeno, componitur ex mense periodico 27. dierum. 8. horarum: & Apparitionis 26. dierum. 12 horarum: utriusque dimidium, scilicet 26. dies, 22. horæ, à Galeno mensis medicus, & Criticus vocatur, ejusque pars quarta, 6. dies, 17. horæ cum semisse, prima septimana critica: ejusdem semissis, scilicet, tredecim dies, 11. horæ, septimana secunda: tres quartæ, id est, dies 20. horæ 4. cum semisse, septimana tertia; qui numerus horarum magis 20. quam 21 congruit: igitur 20. magis criticus erit. *Mensis medicus Galeno.*

Verum mensis ille medicus Galeni, commentitius plane videtur: deinde, mensis apparitionis, nunc major, nunc minor est: præterea, qua ratione 20. dies magis criticus est, quam 21. eadem 13. magis quodammodo erit, quàm 14. Nihilominus dierum criticorum constans & ordinata ratio, à cœlestibus revolutionibus dependere videtur, licet ipsa crisis à natura immediatè fiat, quæ motum cœlestium, quantum fieri queat imitatur, & à cœlestibus dirigitur. Nam constans vicissitudo & mutationis ordo, in omnibus corporibus sublunaribus, aliunde non dependet, quàm à constanti vicissitudine cœlestium motuum: talis authore Galeno, in morbis primariò est motus Lunæ & Solis, Deinde, cæterarum stellarum: breves enim morbi teste Galen. 3. de Diebus Decret. motu Lunæ reguntur, longi motu Solis. Deinde alienum à ratione non est, in morbis *Causæ dierum criticorum.*

acutis dies criticos à mense Lunæ periodico dependere. Nam experientia constat & Astrologi testantur, Lunam motu proprio insignes quasdam mutationes excitare in iis locis Zodiaci, quæ locum, in quo Luna fuit initio morbi, quadrato & opposito radio intuentur. Est autem mensis medius periodicus, 27. dierum, horarum, 27. minutorum; quarta sive prima septimana, 6. dierum, 19. horarum, 55. minutorum: secunda septimana, 13 dierum, 15. horarum, 51. minutorum: tertia septimana, 20. dierum, 11. horarum, 45. minutorum. Hoc modo 14. dies magis criticus erit, quàm 13. Sed 21 penè tam criticus, quàm 20, Verum apparens motus Lunæ, nunc tardior, nunc velocior est, unde credibile non est crises stato temporis intervallo, aut præciso horarum numero, accidere, sed lata determinatione, die 7. 14. 20. ut ipse *Hipp. lib. 6.* Epidem: innuere videtur, ubi dierum numero præpositionem circa addit, scilicet circa 20, circa 40. &c.

Dierũ criticorũ causa.

Fit quidem crisis ut supra dictum est, immediatè à naturali facultate, sed tempus crisis dupliciter variatur: primò à causis superioribus, deinde inferioribus; Causæ inferiores præcipuè sunt facultatis robur & imbecillitas: deinde materiæ aptitudo vel ineptitudo ad motum. Nam pituita singulis diebus, bilis tertio die, melancholia quarto die movetur. Semper autem quo virtus validior & materia morbifica melius disposita est ad motum, eò promptius movetur. Superiores causæ ut jam dictum est, sunt motus & positus cœlestium corporum, præcipuè Lunæ in morbis acutis: quare constans vicissitudo & ordinata ratio dierum criticorum à Lunæ motu proprio dependet. Verùm crisis una aut altera hora nunquam incipit & desinit, rarò uno eodemque die, interdum ad plures dies extenditur: quare satius videtur, diem 20. aut 40. criticum vo-

care,

[..]care, quia circa 20. aut 40. incidit, aut quia pertur[b]atio 20. incidit, crisis verò 21. desinit: nam tota [d]uratio perturbationis, pugnæ, & excretionis tem[p]us, crisis plerumq; dicitur.

Opiniones medicorum de causa, dierum criticorum.

Aliqui tamen his causis rejectis ad numeri [d]ignitatem confugiunt, cujus per se nulla est efficacia: Quidam ad sympathiam naturæ nostræ, cum quaternario & septenaria numero, quæ occulta est: nonnulli ad institutionem DEI in creatione mundi, septimique diei benedictionem, quem tamen propter lapsum primorum parentum non totum benedictum, sed ultima sui parte maledictum esse arbitrantur. Sed ita septimana illa Galeni non constabit, nec 20, dies criticus erit, nam in sacris vespera & mane est dies unus, & initium diei semper ab occasu: at incipiendo ab occasu completur septimana illa Galeni, ex 6. diebus, 17. horis cum dimidia paulò ante meridiem, maledictio verò incidit die inclinante, quare hæc ratio non congruit.

Francastorii.

Francastorius humori melancholico tribuit vim criticam, quia omnium ultimo mouetur, ac propriè quarto quovis die: cum tamen multis morbis crises debeantur, quorum materia extra venas est, & cum melancholia cognationem nullam habent. Deinde necesse non est, uno humore putrescente, cæteros labem contrahere; nec si melancholia ex aliis labem contrahit, vim habere significandi stabilitatem, aut instabilitatem. Nam vis critica diebus aut numero dierum non tribuitur, sed tantum significatio stabilitatis, aut instabilitatis, an secundum naturam, an præter naturam eveniant. Averrhoes arbitratur, totam hanc dierum criticorum rationem dependere à proportione naturæ agentis & morbi resistentis: verùm, cum proportio illa varia sit, inde certa enumerandi ratio, sumi nequit; nec sciri poterit, cur crisis septimo die melior & tutior sit, quàm 6. aut 8.

Averrhois opinio.

I. *Ratio numerandi tēpora critica.*

In morbis continuis dies tantum numerantur, in intermittentibus, pro diebus numerus accessionum: ut enim tertiana continua septimum diem criticum habet, ita tertiana intermittens septimum circuitum. Initium numerationis fieri debet ab eo die, in quo actio ægri manifestè læsa conspicitur illius morbi ratione: Verùm in puerperiis, si non longè à partu febris oriatur, dies computamus à doloribus partus, quod hinc morbos oriri existimemus; sed si longè post partum febris oboriatur, alia causa evenisse credendum est, & tum à manifesta actionis læsione illius morbi ratione, numeratio auspicanda erit. In complexis morbis uniuscujusque ratio seorsim habenda.

CAPUT IX.

Qualis & quomodo sit futura crisis, & quibus notis cognoscatur.

Vnde præcognoscitur modus solutionis morbi, ad salutem vel mortem.

His præmissis superest, ut in omnibus morbis modum tempusque eventus præcognoscamus. Primum autem morbi eventus, an subitò an paulatim, ex morbi magnitudine potissimum æstimatur, facta comparatione cum viribus: sicut tempus illius eventus, an citò an tardè, &c. ex motu præcipuè colligitur: Verum sub magnitudine compræhendenda sunt species & mos morbi, & ut certior fiat conjectura, conjungendus est motus morbi, sive tempus status. Vicissim, ut tempus eventus melius æstimetur, motui adjungenda erit magnitudo morbi, & quæcunq; morbum accelerant, vel tardant, ut sunt, natura, ætas, tempus an-

ni,

ni, regio, &c. Nam adjuvant morbi brevitatem vehementia morbi, virium robur, ætas juvenilis regio, tempus, & causæ calidæ: tarditatem verò contraria. Semper autem morbi acuti, id est magni & celeres, qui ex calido humore gignuntur, aut subitò cum pugna ad salutem vel mortem terminantur; aut subitò sine pugna ad mortem: nemo enim subitò sine crisi mortem unquam evasit. Cum pugna quidem, quando natura non tantum resistit, sed subitò ad morbum & morbificam causam expellendam insurgit: sine pugna verò ad mortem, quando natura subito prosternitur, ut supra dictum est. Ex magnitudine morbi crisis potissimum æstimatur; an verò ad salutem vel mortem, ex viribus ægri, facta comparatione cum violentia morbi, ut in superiori disputatione dictum est. Verùm mors cum crisi postulat quidem vires debiliores morbo, sed non omninò debiles, alioqui non tentarent pugnam, sed mors sine pugna eveniret: Tempus verò crisis ex motu morbi, sive tempore status potissimum dijudicatur. Cæteri morbi, qui magni simul & celeris motus non sunt, nec materiam morbificam habent, sensim ad salutem vel mortem tendunt: salutares quidem qui ex materia, concoctione; cæteri alteratione potissimum: lethales verò consumptione, & caloris nativi lenta extinctione. Nam morbus lethalis cum validus est & celer, hominem repentè necare solet, cum nec vehemens nec celer, paulatim tantum. Contra in minimè lethalibus. Natura valida hominem subitò sanare solet, imbecilla non nisi paulatim, alioqui si cogatur ad pugnam, in ipsa pugna deficit.

Tria observanda in qualibet crisi.

Semper autem, si ea quæ primum ferocia erant, deinde mitescant, non terminabitur morbus crisi, sed simplici solutione. Considerantur in crisi, ut in cæteris solutionibus tria 1. Qualis sit futura, an ad salutem vel mortem, & si ad salutem, an fida,

tuta,

tuta, & omnes conditiones bonæ crisis habeat: De inde, quomodo sit futura, an per excretionem, vel translationem, & qua via: 3. quo tempore sit futura: cum tempore crisis & solutionis morbi coincidit tempus salutis & mortis.

1. Qualis sit futura crisis an ad salutem vel mortem.

Ac primum qualis sit futura crisis an ad salutem & mortem, ex superioribus disputatione constat, scilicet, facta compratione virium morbi & naturæ quibus adjungenda sunt signa concoctionis & cruditatis in urinis potissimum, item consideratio temporis status, partis affectæ, naturæ, ætatis, & similium. Semper autem instantis bonæ criseos signum est concoctio. Potissimum in urinis; malæ & infidæ, cruditas. Deinde optima crisis in statu contingit, ut alibi dictum est. Nam statu elapso, nemo vi morbi periit, sed vel errore, vel vi alterius morbi: præterea, in statu facta concoctione, etiamsi natura à nullo alio irritetur, ad pugnam se accingit. Mala igitur crisis est, quæ ante statum evenit sine signis concoctionis, quia fit viribus irritatis morbi magnitudine, aut celeritate. In omnibus morbis, quando vires ægri robustæ sunt, & materiæ dominantur, propriis statisque legibus pugnant, & determinatos motus faciunt; at ubi succumbunt, non per se, sed morbi proritatione agunt, & incerta ratione ac ordine moventur, ut vix præsciri queat, quæ sit mortis ratio; nihilominus ubi vires in morbis lethalibus ad pugnam insurgunt, irritatæ morbi violentia & celeritate, sive exstimulatæ ad expulsionem rei graviter infestantis, statim in ipsa pugna deficiunt, & mors in crisi erit: Ubi verò subitò vires opprimuntur, mors subitò sine crisi tribus modis accidere potest, ut supra dictum est. In his casibus ut plurimum occurrit virium imbecillitas, cum signis cruditatis, morbi magnitudine, malignitate & celeritate. At ubi vires nec ad pugnam insurgunt,

nec

nec subitò opprimuntur, sed sensim deficiunt, æger sensim & paulatim interibit.

CAP. IX.

Modus quidem solutionis omnium morborum salutarium est subitò vel paulatim. Verùm causa solutionis, est vel natura tantum, vel ars tantum, vel natura & ars. Nam leviores intemperies sine vel cum materia, leves continui divisiones, natura sola sanat: luxatas verò partes, sola ars reponit, item malè figuratas partes restituit; quæ numero redundant, secat, quæ augentur, minuit. At graviores intemperies & continui solutiones ac morbos qui gravi humorum vitio eveniunt, ars simul & natura curat, ars, quatenus naturæ subservit. Curat autem & ars & natura per contraria, ut in therapeuticis dicemus: quod si verò ad illum finem pertingere nequeant, incurabiles relinquunt. In lethalibus morbis pro ratione morbi, partisque affectæ, & virium ægri, modus mortis evenit, ut ex dictis constat. Communis causa mortis, est caloris nativi interitus: Interit tribus præcipuè modis; 1. extinctione à frigore 2. consumptione à nimia caliditate & siccitate, ab humorum acrimonia & malignitate, à qualitate venenata, à vehementissimis doloribus & similibus. 3. subita suffocatione ab humorum copia. Præterea in morbis ex humoribus non raro accidit, ut vires ægri irritatæ morbi violentia ad expulsionem morbi insurgant, & in ipso conatu deficiant, dissoluto vitali robore. Fit crisis quando natura morbificam causam excutit & removet, quod tribus modis accidere potest, ut vult *Hipp. lib.* de Humoribus: aut foras per cutem, sudores; aut introrsum, alvi dejectionibus, urinis, hæmorrhagia, &c. aut alia via, qua maximè expedit, scilicet transmissione à parte affecta ad partem ignobilem, vel ad cutem, ictero, maculis, pustulis; vel ad glandulas & articulos, abscessu, ut infra latius dicemus. Hi tres

Quomodo sit futura crisis.

ad

ad duo reducuntur, scilicet ad excretionem & translationem.

Qua via sive ad quas partes fit futura crisis

Cum modo crisis conjunge viam. Modus crisis colligitur ex natura ægri & morbi, cum quibus conjunge considerationem partis affectæ causæ, naturæ ægri, ætatis, sexus, temporis anni, & similium. Via vero sive locus per quem fit excretio, & ad quem translatio, æstimatur ex inclinatione naturæ. A primum in crisibus natura expulsionem morbificæ materiæ semper molitur, quæ naturæ scopus est; sed cum id non succedat, vel ob virium debilitatem & viarum angustiam, vel ob morbificæ materiæ contumaciam à parte affecta in partes ignobiles traducit. Excretio autem alia obscura est per somnum, ut in infantibus tantum, ob magnam calidi innati copiam corporisque raritatem, quod facile humorem noxium concoquit, & insensibiliter discutit: alia manifesta per sudores, sanguinis profluvium, urinas, vomitus, dejectiones, hæmorrhoides, & in fœminis per menstrua. Dependet quidem via excretionis & tansmissionis, ex inclinatione naturæ: verùm sub inclinatione naturæ compræhenditur non tantum impetus partis mittentis, unde principium motus, sed etiam conditio partis recipientis, & materiæ: semper autem natura cum ordinatè movetur, à partibus robustioribus & præstantioribus ad debiliores & ignobiliores, per vias faciliores, vitiosam materiam traducit; quæ vero partes debiliores & viæ faciliores, ex natura ægri æstimatur. Nam in his qui podagra infestantur, humores ad articulos plerumque decumbunt. Deinde sunt, qui per alvum, sudorem, hæmorrhagiam, aut aliam peculiarem viam à morbis se liberare solent, conferente ad id certa naturæ proprietate, & viarum facilitate; quæ in aliis eodem modo affectis non reperitur. Præterea confert aliquid natura humoris;

nam

am bilis, aut sanguis calidior, sua natura sursum ergit: pituita & melancholia pondere suo deorsum nagis decumbunt: Insuper non omnes excretiones nicuique morbo conferunt, sed alia magis vel minus, pro ratione partis affectæ, ubi continetur materia morbifica. In omni autem morbo ubi natura rdinatè agit, per vias faciliores, id est, proximas, t è directo, id quod noxium est expellere tentat. Verùm cum in aliis atque aliis partibus materia morbosa sit collecta, fit ut una via expulsionis omnibus tilis non sit: ita in ardente febri optima crisis per udores fit, si materia in extimas partes fundatur, si n venis sit, crisis optima erit, si inclinet natura in artes directas. In contrarias inclinare, malum; Veuti, in jecoris inflammatione, sanguinis profluvium x nare dextra, bonam, ex sinistra malam crisin arguit.

Quare ut in pauca conferamus, excretio critia æstimari debet, ex morbo, scilicet, ut formæ norbi congruat, Nam febris ardens solvitur, vel anguinis fluxus è naribus, vel post rigorem sudore, lvi fluxu aut vomitu. 2. à loco affecto, veluti morbi in gibba hepatis, renibus & vasis urinariis, urinis ommodè sanantur: at in hepatis sima, in mesenteio, circa ventrem, vomitu vel dejectionibus. 3. ab nclinatione humoris ut supra dictum est: 4. ab ægri natura, cum qua conjunge ætatem, tempus ani, regionem, & similia: veluti, ante annum 30. naturis calidis, vere, sanguinis profluvium per nares evenit; hyeme, euacuatio per inferiora magis, æstate per superiora. Præterea à sexu, quos morbos in maribus profluvium sanguinis è naribus judicare solet, eos in fœminis aliquando mensium profluvium. Tandem à consuetudine, quibus fluunt hęmorrhoides, evacuatio per hæmorrhoides exspectanda erit. His conjunge quæ à similitudine aliorũ sumuntur. *Vnde æstimetur critica excretio.*

Nam

Nam ubi alii ferè omnes, eodem tempore, ab eodẽ morbo, una evacutionis specie liberantur, eadẽ species speranda erit.

Signa instantis crisis per hæmorrhagiam.

Instantis crisis modum aperiunt symptomata illa potissimum quæ perturbationem constituunt & evacutiones præcedunt, ac tantum signa vocantur: habent enim singulæ evacuationes certa symptomata. Nam in ardentibus febribus ubi instat hæmorrhagia, caput circa tempora & frontem gravatur, cum dolore extensivo & pulsante: facies & oculi rubent ac nares quoque cum pruritu splendore circa oculos versantur, lacrymæ involuntariæ fluunt, pulsus magni ad exteriora potiùs, quàm interiora sentiuntur, præcordia sine dolore tenduntur cum anhelitus difficultate, cervix dolet, sternutationes in initio statim eveniunt: certius fore sanguinis profluvium sperabimus, si ætas intra 30. annum sit, deinde morbi conditio, tempus, consuetudo, & cætera consentiant, ac absint signa alterius excretionis. Nam fluxu sanguinis febres, ardentes inflammationes hepatis, lienis, phrenitides, aliquando pleuritides solvuntur.

2. *Signa crisis per vomitum.*

Deinde crisin per vomitum appropinquare designant, totius capitis dolor cum gravitate, visu hebes, tenebricosus, vertigines, rigor unà cum frigiditate partium, quæ infra præcordia sunt, morsus orificii ventriculi, fastidium, pulsus durus altus inæqualis, labri inferioris agitatio cum saliva copiosa tenui; aliquando delirium & difficilis respiratio. His signis præsentibus, si aliquid æger biberit aut comederit, evomet. Conjecturam confirmant, si nulla adsint signa, quæ aliam excretionem designant, & consentiant morbi natura & circumstantiæ: nam vomitu bilioso febres tertianæ, & morbi in cava hepatis parte judicantur; vomitu pituitoso, febres quotidianæ.

Tertiò

Tertiò excretionem per sudorem imminere, 3. testantur urina & alvus præter rationem suppressa, vehemens rigor suppressionem consequens, præcipuè si vomitus signa non adsint, delirium, præsertim accessione increscente, pulsus undosus, mollis, partes exteriores solito calidiores, & rubicundiores, vapor calidus copiosus per totum corpus, qui antea non aderat, &c. Hoc modo judicantur non rarò febres ardentes, continuæ, ac intermittentes, inflammationes viscerum, &c.

Signa crisis per sudores

Quartò excretio per dejectionem & urinas instare potissimum indicantur, quando aliarum excretionum per sudores vel superiora notæ non apparent: nam ubi æger riguit sine aliarum excretionum notis & urina præter rationem suppressa sit, alvusque paulò liberalius fluat cum morsu & rugitu intestinorum, pulsus magni, præsertim in contractione sint, crisin per dejectiones alvi instare judicabis: contra, si alvus sit suppressa, & urina solito copiosior appareat, evacuationem per urinas. Verùm lumborum dolor cum tensione & gravitate sine aliarum evacuationem notis, evacuationum per uterum vel hæmorrhoides designat: in mulieribus autem per uterum, si tensio dolor magis ad pubem vergat; in aliis verò quibus fluere solent, per hæmorrhoides.

4. *Signa crisis per alvi dejectiones.*

5. *Pars urinas.*

6. *Per uterum aut hæmorrhoides.*

Quod si nulla adsint evacuationis, signa, nec natura, nec humores, nec meatus excretioni comparata sint, transmissione ad partes debiliores & ignobiliores morbus judicabitur. Verùm in morbis translatio humoris noxii duplex esse solet, una à parte exteriori & ignobiliori, ad interiorem vel præstantiorem: alia contra, à parte præstantiori, & interiori, ad partem ignobiliorem vel exteriorem, per vias directas & patentes; illa semper perniciosa est & metastasis speciali nomine vocatur: hæc morbi-

7. *Signa crisis per translationem materiæ.*

Differentia translationis.

interdum judicantur & diadosis dicitur. Transferun-tur autem humores interdum minus manifestè per partes interiores, plerumque manifestè ad partes ex-ternas. Occulta autem translatione morbus unus in alium terminatur, ob partis suscipientis debilita-tem, ita apoplexia, translatione humoris ad nervos in paralysin desinit. Manifesta vero translatio dupli-citer fit, vel ad unam partem, scilicet ad glandulas & articulos, unde abscessus, vel ad plures cutis partes, unde exanthemata, maculæ, icterus. Hæ translatio-nes dependent non solum ab inclinatione naturæ, & imbecillitate partis suscipientis, sed etiam à dispo-sitione materiæ. Nam morbi longi à crassioribus succis, abscessus potius faciunt: morbi breviores à tenuibus succis, pustulas vel maculas. Verùm mate-ria pustularum magis crassa & acris est, quàm macu-larum.

Quæ translatio critica vel non critica est.

Omnis hujusmodi materiæ translatio, critica propriè dici non debet, sed quæ vi naturæ fit, & non sola morbi proritatione. Nam critica translatio propriè fit vi naturæ, propellentis materiam morbi-ficam ad partes ignobiliores, quod non una via & modo fit, ut supra dictum est. Præcognoscitur via & modus ex constitutione ægri, morbi natura, motu humorum, debilitate partium suscipientium; nam naturis frigidis, senibus, & similibus, morbisque longioribus, &c. abscessus magis contingit: deinde qui longo tempore urinas tenues, & crudas mingũt, si alia, velut superstitibus signa sint, his abscessus ex-spectare oportet infra septum, &c. Ad quas partes

Quomodo præcognoscitur ad quas partes fit translatio.

potissimum abscedat humor, & expectandus sit ab-scessus ostendit debilitas, dolor, rubor, distensio, a-liaque accidentia circa partem suscipientem: Ve-rùm ad partes inferiores, humores crassiores, frigi-dioresque magis abscedunt, ad superiores, humores calidiores, & tenuiores, quare in morbis magis diu-turnis,

[di]uturnis, ad inferiora, in non adeò diuturnis, ad superiora abscessus magis expectandi erunt.

Peculiariter abscessus circa aures, quos parotides appellamus, instare demonstrant in morbis non adeo diuturnis, si post subitã anhelitus difficultatem mox succedat gravitas, dolorque capitis, præcipuè circa tempora, gravis somnus, surditas subitò adveniens, tinnitus aurium, faciei rubor, &c. Cæteræ translationes morbis acutis magis accidunt. *Signa per parotides.*

Morbus regius oritur interdum in crisi, jecore nequaquam malè affecto, ex bile crassa, transmissa per cutem, qualis bilis concoctionem ante septimum diem non admittit, proindè morbus regius criticè ante septimum diem non fit, sed symptomaticè: nam febres biliosæ, quæ ante septimum diem terminantur, potius fluxu alvi, sanguinis profluvio, aut simili evacuatione judicantur, quàm transmissione ad cutem. Verùm 7. die, 9 II. aut decimoquarto morbus regius criticus æstimatur, & non symptomaticus, nisi dextrum hypochondrium durum sit ab inflammatione, schyrrho, aut obstructione jecoris & vasorum. *Signa crisis per Icterum.*

Maculæ verò quales in pestilentialibus febribus apparent, ex unica quidem causa proveniunt, scilicet, ab humoribus putrescentibus, & perniciosa qualitate inquinatis, sed diversimodè erumpunt: aliquando criticè, aliquando symptomaticè. Criticè autem cum in parte, vel in toto, superata putredine & qualitate prava corrupta, ipsa natura corruptum humorem ab internis ad externa transmittit, die aliquo critico, & tum sequitur alleviatio morbi: symptomatice verò cum natura exstimulata copia aut malignitate, partem aliquam materiæ, ante concoctionem aut pravæ qualitates correctionem ad exteriora transfert, id accidere potest, quocunque morbi tempore, rarissimè statim in initio: *Maculæ in febribus quando criticæ vel symptomaticæ sunt.*

sæpius post initium. Verùm cum nulla coctio præcedat, nec maligna qualitas superata sit, nullum ex maculis erumpentibus subsequitur levamen, sed ob hanc ctam illam major debilitas, cum qua vigent adhuc causæ morbificæ, quæ, si ante pugnam à natura domari non potuerunt, nunc ob majorem debilitatem multò minus superari posse videntur. Quæ est ratio in ictero & maculis, eadem in pustulis, quæ à materia magis crassa & acri sunt.

Signa crisis perfectæ fidaque.

His modis absolvitur crisis: an verò evacuatio & translatio laudabilis, & legitima sit, & crisis perfecta fidaque, ex signis comitantibus & consequentibus apparet. Signa comitantia sumuntur à excretionis vel translationis qualitate, quantitate, tempore, modo, via, & facilitate. Signa consequentia sumuntur à functionibus ægri, ab excretis, à qualitate corporis post crisin. Ac primum perfecta fidaque crisis æstimatur, si materia morbifica concocta excernatur, & talia purgentur, qualia oportet. Nã autore *Hipp.1.aph.* ejusmodi purgatio confert, & ægri facilè ferunt. Secũdo, si oportuno tempore fiat scilicet apparentibus signis concoctionis, die bono critico, qui ab indice prius denunciatus fuit. Nam manente cruditate, nulla est spes bonæ crisis, deinde crises quę diebus nõ criticis cõtingunt, nec ab indice prius denunciatæ, suspectæ semper sunt, & plerumque vel recidivas, vel mortem inferunt. Tertiò si debita quantitate, id est, non parum nec nimis copiosum evacuetur, sed morbo proportionatum: nam nihil paucum criticum est ut sudatiunculæ, vomitiones exiguæ, &c. nec evacuationes immodicæ tutæ sunt. Paucitas autem semper materiæ malignitatem & contumaciam & naturæ irritatæ, & fatescentis debilitatem aut exolutionem, vel meatuum angustiam arguit. Deinde quæ relinquuntur in morbis recidivas facere cõsue-

verunt,

erunt; Immodicæ verò evacuationes vires dissolunt.

Quartò si debito modo & via evacuatio & translatio contingat: modus autem congruens est confertim & citò, non paulatim & tarde: via debita est per partes ignobiliores & directas & meatus patentes, ut supra dictum est.

Eadem ex signis crisin consequentibus djiudicantur: nam post crisin perfectam, fidamque, redit ægro vividus color, naturalis forma, pulsus, excrementa, & omnes naturales actiones inculpatè obit, & corpus pro refectionis modo roboratur; contraria infidam crisin denunciant, quæ recidivam minantur.

CAP. X.

De Tempore futuræ crisis & quomodo præcognosci queat dies & hora salutis, aut mortis in ægris.

TEmpus futuræ crisis ea omnia aperiunt, quæ longitudinem morbi, tempusq; status: nam quò morbus brevior, eò crisis propinquior, & bona crisis in statu semper evenit; tempusq; status colligitur, ut dictũ est, ex morbi natura, & incremento symptomatum: Deinde ex tempore anni, natura, ætate laborantis, & similibus: Tertiò in iis, qui circuitus accessionum habent, ex circuituum anticipatione, incremento, & magnitudine: Quartò ex signis concoctionis, quæ post apparentibus annumerantur; his addi poterunt observatio dierum tàm criticorum, quàm indicantium, & consideratio virium ægri, Nam vires validæ in perniciosis affectibus nisi irri- *Vnde dignoscitur tempus crisis, solutionis vè morbi.*

X. tentur crisin tardant, salutaribus, concitant: contrarium evenit ubi vires debiles sunt. Verùm vires validæ, irritatæ morbi violentia, ex acri calidaque materia, summum morbi vigorem non expectant, sed ante statum crises accelerant. Nam facultas expultrix, quæ crisis causa est, diu vehementiam illam sustinere nequit, sed ad pugnam intempestivè cogitur. Primum & maximum bonæ crisis instantis indicium, sunt concoctiones præcipuè in urinis: secundum, quod ab aliquo die indicatorio prius indicetur, cui annexa est diei indicantis potentia, ut supra dictum est. Indicatur quidem dies criticus à suo quaternario antecedente unà cum signis, quæ motum, magnitudinem morbi demonstrant. Semper autem morbus, qui subito crisin habet, peracutus est, nam exquisitissimè peracutus, primo quaternario judicatur, peracutus tantum, primo septenario: simpliciter acutus, die decimoquarto, non simpliciter acutus, 20. Acutus ἐκ μεταπτώσεως, ad 40. usque diem interdum extenditur: post 40. diem morbi longi terminantur.

Modus præcognoscendi tempus crisis. Crisis ex magnitudine morbi potissimum æstimatur, tempus crisis ex motu ut supra dictum est. Igitur, ubi primo statim die signa omnia secura apparent, morbus primo quaternario finietur; parvus, simplici solutione, magnus ut synochus, crisi. Verum in tertianis continuis, si morbus magnus sit celerrimeque moveatur, tertio die: sin non adeò magnus nec velox, quinto die crisis accidere solet; nam continuæ tertianæ, quæ in accessionibus crisin habent, die tertio, vel quinto finiuntur, & licèt interdum quarto judicentur, tamen id evenit ratione illius accessionis, quæ tertio die fit. Morbi tamen ex sanguinis vitio, (ut synochus) magis quarto finiuntur. Hi omnes exquisitè peracuti dicuntur, & primo quaternario continentur. At si primo die,

nec

Cap. X.

nec secundo concoctionis signa appareant, morbus exquisitè peracutus non erit, nec primo quaternario æger liberabitur: sed si quarto die primum in urinis nubecula rubra, vel hypostasis alba æqualis appareat, & morbus velox magnusque sit, septimo crisis eveniet, nisi interim error accidat: at si adeò velox non sit & error incidat, in nonum diem aliquando crisis transfertur: ubi verò septimo die concoctionis signa apparent, & morbus simul magnus & velox sit, undecimo potiùs quàm 14. crisis expectanda erit: at si minor tardiorque, decimoquarto magis. Eadem est ratio in cæteris quaternariis & septenariis. In lethalibus morbis, singulis quaternariis & septenariis signa in urinis, pulsibus, &c. observanda erunt; quemadmodum enim morbi, qui omnia bona signa præ se ferunt, primo quaternario solvuntur, ita qui omnia mala, ad mortem ducunt: eademque in cæteris ratio. Pessima autem signa sunt, urinæ albæ tenues in acutis: item urinæ rubræ tenues in statu: urinæ nigræ sine admixtione humoris nigri: urinæ pingues cum contentis pinguibus oleaceis: urina cum nigra hypostasi, aspera, inæquali, &c. ut priùs & suprà dictum est. Verùm in morbis lethalibus non raro mutationes illæ, quæ septenariis expectandæ essent, intercidentibus diebus contingunt, vel ob errorem aliquem, vel ob morbi violentiam, quam natura tàm diu sustinere nequit; vel ob vim accessionis alicuius irritantis naturam ad expulsionem: unde fit, ut crisis ad mortem quarto die indicata, non sequatur septimo, sed sexto. Nam perniciosi morbi accessiones sæpe habent dieb. paribus, aut malis criticis. Semper autem crisis die illaudabili cum signis bonis, recidivam minatur, cum signis malis mortem. In complicatis affectib. signa cujusque simplicis morbi distinguenda & inter se conferenda erunt: deinde si duo sint, conside-

X.

randum, uter prius finietur, ex utriusque specie, magnitudine, motu, ex viribus ægri, & similibus, ut jam dictum est. Nam plerumque unus affectus desinit manente alio, aliquando natura unum superat, ab alio superatur. Semper autem in iis affectibus, quorum unus alterius causa est, aut alterum fovet, is prius solvitur, qui causæ rationem habet, veluti, obstructio, si febris causa sit, prius tollitur quàm febris; item in partibus exulceratis, intemperiis, dolor, tumor, prius tollenda, quam ulcus curari queat. In initio difficilè est præsentire tempus crisis, item tempus salutis vel mortis, verùm à primò die prout singuli quaternarii adduntur, observare oportet signa virium morbi, & naturæ, motumque morbi, & non latebit tempus crisis, nec tempus solutionis morbi ad salutem vel mortem. Nam diebus decretoriis judicationes fiunt, & ad salutem & mortem: tempus verò salutis & mortis, ex comparatione virium ægri & morbi æstimatur, & tempore status; si enim morbus & natura quasi pares in conflictu pugnant, plus temporis erit ad alterutrius victoriam. Sin magnus sit excessus, citò ei victoria erit, quæ viribus superior est: quare exiguos morbos, qui cum signis non malis eveniunt, natura citissimè vincit, à maximis verò cum signis difficilimis, celerrimè evincitur; eaque victoria evidentibus notis, de quibus supra, per singulos quaternarios æstimatur. Quicunque sanantur, omnia universalia morbi tempora pertransire debent; moriturus, ad universalis declinationis tempus propriè pervenire non potest, non tamen ad statum necessariò pervenient; nam evenit mors, cum, vel sine crisi; non rarò in augmento, aliquando in principio morbi: sine crisi mors in principiis maximè evenit, ubi natura plurimum à morbo superatur. Deinde in augmento, si nulla adsint signa concoctionis, ac morbus magnus malignus

Unde præcognoscitur tempus salutis & mortis.

In lethalib. morbis quo tempore morbi moriatur æger?

sit

sit, celeriterque moveatur. Igitur, ut tempus salutis præcognoscamus, scire oportet tempus status, & an vires ægri valeant statum superare; nam superato statu, ut alibi dictum est, nemo morbi illius ratione interiit, nisi alius succedat, aut error committatur.

Quo die & hora morietur.

Tempus verò mortis prædici poterit, observando, quantum morbus naturam superat, & quo tempore æger gravius afficitur: Item in morbis qui circuitus accessionum habent, quo tempore insultus recurrit, an quotidiè, an alternis diebus, aut alio modo, item qua hora. Nam in lethalibus morbis, ubi magnus excessus est, mors citò supervenit, sin excessus adeò magnus non sit & vires sufficiant, eo die morietur, quo accessio erit, ac illa nocte vel die, qua se ipso magis intollerans est: sin vires aliquo modo resistant, differri adhuc poterit ad unum vel alterum diem, pro virium robore. Quare in hac conjectura, solertia Medici imprimis conspicitur. Horam diei vel noctis non difficulter prævidere poteris, si observaveris, in quibus morbis principia particularium accessionum mortem afferre solent, in quibus vigor & declinatio, ut supra dictum est. Item si memineris, quo tempore diei vel noctis, particularis cujusque exacerbationis gravissima, maximeque lethalia signa supervenire solent; nam illa hora maximè morietur, quâ æger languidior factus fuerit & gravissima symptomata supervenerint. Instantis verò mortis signa sunt, pulsus formicans, deficiens, gravissima animi deliquia, maxima respirationis difficultas, frigida exspiratio per os & nares, & cætera lethalia signa. Nonnulli ad prædictiones astrologicas confugiunt, & indicia temporis mortis, ex remotioribus causis, astris nimirum sumunt, quæ medicæ considerationis non sunt. Pro-

X. babile quidem videtur ægrum eo tempore potissimum mori, quo astra maxime adversantur. Verbi gratia: Si in primo ortu æger planetas infestos & lethales in geminis habuerit, morietur aut periclitabitur, ubi luna aut aliquis malificus planeta signum geminorum, aut quadratum, vel oppositum in sexta vel octava domo occupaverit. Verum certior & evidentior illa conjectura semper est, quæ ex proximis causis & manifestis signis colligitur.

***

FINIS LIBRI QVARTI.

DE

DE THERAPEVTICA, SEU UNIVERSALI MEDENDI ratione & materiis auxiliorum.

LIBER QVINTVS.

Caput Primum.

De Methodo medendi, & indicationibus.

Medicina authore Galeno lib. de Cõst. Artis, in numero artium factivarum est, quæ aliquid faciunt, & ex parte vitiatum corrigunt. Subjectum medicinæ est corpus humanum quatenus sanabile: scopus, sanitas, à qua functionum omnium integritas. Fruitur autem corpus sanitate, vel illæ sam conservando, vel ne corpus in morbum planè labatur & à causis morbificis vincatur, præservando: vel sanitatem amissam restituendo curandóve. Quare tria præcipuè munera medicinæ erunt, conservare, præservare, curare: & tres partes medicinæ operatricis, conservatrix, præservatrix & curatrix. *Tres partes medicinæ Therapeutica.*

Conservatrix propriè in eodem statu sanitatem tuetur ac conservat, aut parva minusque sensibilia vitia, contracta à causis necessariis externis vel internis corrigit. Externæ illæ causæ sunt, quæ res non naturales dicuntur: Internæ verò præcipuè sunt, ex quibus constamus elementa, & quæ gignimus excrementa. Nam propter siccum elementum quod in generationis primordio prævalet ad extre- *I Conservatricis munus.*

extremum uſque ſenium corpus noſtrum exſiccatur. Deinde ob vim caloris nativi humidum continuo abſumitur, & ſubſtantia noſtri corporis diſſolvitur, ad quam reſarciendam alimentis neceſſario indigemus; quæ cum ſimilia planè ſubſtantiæ noſtri corporis non ſint, mutatione opus habent, in quâ excrementa neceſſario coacervantur, quæ ſanitatem immutant.

Partes doctrinæ de tuenda ſanitate.

Has mutationes, quantum fieri poteſt, corrigit, qui curam ſuſcipit tuendæ ſanitatis. Nam tres ejus ſcopi præcipui ſunt: Primus, quod continuo à corporis ſubſtantia diſſolvitur, ſalubri diæta reſtituere; Secundus excrementa expellere; Tertius hos duos conſequitur, ne animal preproperè ſeneſcat prohibere.

2. Præſervatricis munus.

Quod ſi vero in horum uſu error manifeſtus committatur, gravioraque vitia morbis proxima naſcantur, aut cauſæ exiſtant, quæ morbos fovent & augent, præſervatrice opus erit: Nam præſervatio ſive præcautio ſanis propriè non debetur, ſed ægris aut neutris, idque diverſo modo; conſervamus enim ſana non parata ægrotare; præſervamus neutra corpora, ſive ſana parata ægrotare, & ægra dum morbi in fieri ſunt, & à cauſa foventur. Nam in morbis fientibus, qui cauſam antecedentem tollit, non propriè curare, ſed quod futurum eſt præcavere & avertere dicitur, ex qua præſervatione ſequitur cuſtodia naturalis habitus. At curatio morbum tantum reſpicit, quantum morbi genitum eſt propriè tollit: quare præſervatio in ægris eſt cum curatione propriè dicta & conſervatione: in neutris cum conſervatione tantum: ſola verò conſervatio propriè ſanis debetur.

3. Curatricis munus.

Officia medici.

Officia medici peculiaria ſunt ſanos conſervare, convaleſcentes reficere, ſenes fovere, cauſas morborum præcavere, ægros à morbis liberare ſive curare, ſymptomata omnia mitigare. Verum cum Medicus

dicus minister naturæ sit, ut hæc sua munera exequatur, necesse erit prius cognoscere naturam, causas, differentias & signa omnium eorum, quæ secundum & præter naturam humano corpori insunt, nimirum universa Physiologiæ, Pathologiæ, & Simeioticæ fundamenta.

Causa efficiens illarum operationum est natura & ars: Nam multa natura sola efficit, multosquè morbos curat & causas morbificas tollit sine externo auxilio. Multos autem natura citius & facilius expugnat, excitata directa & adjuta idoneis remediis & opera peritorum medicorum. Paucos vero morbos solus medicus curat, parum aut nihil adjutus à natura, ut alibi dictum est. Verum si quid curat & auertit natura incitata, directa & adiuta opera medici, id medico tanquam causæ primo moventi, naturæ ut causæ proximæ erit adscribendum. Nam ut *Galenus lib.4. Meth.cap.* Morbum omnium iudicio ab illo dicitur curatus, qui vel sustulit impedimenta, propter quæ natura morbum vincere non potuit, vel ipse aliquid medicamentis molitus est. Deinde quicunque recta ratione sanitatem præsentem conservat, & à morbo morbificisque causis hominem liberat, sive per mediam naturę actionem, sive ab ea parum aut nil adiutus, is medicus rectissime dicitur. *Causa operationum.*

Instrumenta per quæ operationes illæ perficiuntur, sunt similia & contraria: nam duo Medicinæ principia sunt, quæcumque humano corpori secundum naturam insunt conservanda esse; quæ præter naturam, tollenda. Conservantur omnia in suo statu similibus, tolluntur & immutantur contrariis. Modus agendi est, cito, tuto, jucundè. Materia illorum instrumentorum triplex est, diæta, pharmacia & cheirurgia. Via & modus inveniendi materias auxiliorum, aut eligendi salubria, evitandi insalu- *Instrumenta operationum.* *Modus agendi* *Materia instrumentorum.*

bria

I. bria, duplex est; ratio sive methodus per indicationes: & experientia à sensuum evidentibus: nam cuncta salubria alterutro horum inveniuntur.

Via materias inveniendi. *Opinio Empiricorum, Methodicorum & dogmaticorum.* *De via inveniendi materias remedium.*

Verum Empirici rejecta judicatione omniumque causarum consideratione, quæ illis incomprehensibiles videntur, solam experientiam & analogismum ad salubria eligenda & insalubria vitanda sufficere putarunt. Contra Methodici contempta experientia, & neglecta causarum, partium, & facultatum consideratione, solam indicationem, quæ ab ipso morbo & evidentibus communitatibus, sufficere ad curationem judicarunt. At Medici rationales sive dogmatici cum ratione experientiam conjungunt, & causarum tam latentium, quàm evidentium, item signorum partium affectarum & cæterarum rerum naturalium & non naturalium cognitionem, ut alibi dictum est. Juvant enim se mutuo ratio & experientia; & certiores erimus, si quod experientia invenit, comprobet ratio; & quod ratio dictat, confirmat experientia, semperque duobus quasi oculis certius & acutius videbimus quàm uno.

Nam experientia sine ratione temeraria est & fallax, judicium sine experientia difficile. Utitur itaque rationalis methodo in universalibus, & experientia in singularibus; nam auth. Galeno non licet perfectè medicinam cognoscere, nisi per universalia Theoremata methodum habueris, & particulatim in ægris curandis te exercueris. Is arte agit, qui non casu & temere ut Empirici, sed certa methodo omnia adhibet, quæ ad sanitatem conservandam vel recuperandam conducere posse perspexit: methodus verò per indicationes fit. Hactenus in genere de propriis medici officiis, nunc de Methodo medendi.

De Methodo medendi.

Methodus medendi hic non sumitur pro nudo organico habitu, communi omnibus disciplinis, sive

sive pro via & ratione cognoscendi, sed pro ipsa rerum salubrium cognitione legitima ratione & ordine procedente, per intentiones & indicationes ad sanitatem conservandam & amissam recuperandam. Ille ordo in arte medica est à nobis notis ad ignota, ita tamen, ut aliud sit primum, aliud secundum & tertium, atque ita deinceps, donec ad id perventum sit, quod quæsitum est. Semper autem quod ultimum est inventu in methodo curativa, id in ipsa curatione est primo peragendum. Sub methodo medendi continetur methodus curativa propriè dicta, & methodus sanitatis tuendæ.

Quid methodus curativa.

Definitur autem methodus curativa perfecta ratio & ordo inveniendi per intentiones & indicationes certa cuique morbo remedia, gratia sanitatis amissæ restituendæ. Ratio illa & ordo est à primis cõmunissimisque indicantibus & indicationibus ad secundas & subalternas & hinc ad proximas, donec ad maximè speciales appropriatas deventum fuerit.

Quid remedia.

Remedia, ut supra dictum est, morbo contraria sunt, causisque morbificis: nam contrariorum ea natura est, ut simul & semel in eodem subjecto subsistere nequeant, seseque mutuo pellant. Verùm vocabulo contrarii hic, non solum intelliguntur, quæ manifestis facultatibus inter se pugnant, sed etiam quæ occulta facultate & specifica forma, præterea privantia, & tam ea, quæ ex accidenti & potentia talia sunt, quam per se & actu. Finis Medicinæ in quo acquiescit actio, autore Galen. est sanitatis fruitio. Scopus propositum sive intentio, ad quàm omnes operationes dirigũtur, est ipsa sanitas. Peculiariter tamen in methodo curativa est morbi depulsio & sanitatis introductio. An vero depelli queat, in præsagiis dictum est. Nam medici est, teste Hipp. morbos radicitus exstirpare aut saltem

CAP. I.

tem vehementiam eorundem retundere: In iis autem, qui à morbis victi sunt nihil experiri. An vero victi sint & morbus curabilis & incurabilis sit, ex præsagiis colligitur: si morbus curabilis sit, consequens erit, ut de mediis consultemus, sive scopos & indicationes curativas compertas habeamus. Consultatio vero Medici non est de fine, an sanare debeat sed de mediis tendentibus ad finem, scilicet si plura sint, per quod omnium optimè? Sin unum, quomodo per id rectissimè, donec ad primam causam deventum fuerit, ubi incipit curatio. Nam semper quod in deliberatione est primum, id ultimum est in curatione. Atque hæc vera methodus curativa.

Quid intentiones & scopi medici & quotuplices.

Scopi proposita, sive intentiones agendi, communiter à Galen. vocantur omnia illa, quæ in medium proponuntur, dum consultamus, vel ad agendum nos accingimus: ita dum consultamus de venæ sectione, scopi, à Galen. dicuntur magnitudo morbi & virium robur. Verùm propriè scopi curativi sunt intentiones, quas medici in agendo proponunt, sive cum ad agendum se accingunt, ut sanitatem assequantur.

Hæ intentiones sunt, considerare 1. quid sit agendum, an alterandum, evacuandum, reficiendum, &c. 2. quibus remediis an refrigerantibus, bilem evacuantibus & similibus, item an solidis, an liquidis, 3. quantum agendum, an multum, an parum ac qua mensura vel gradu. 4. quomodo agendum an sensim vel confertim, an continenter, vel per vices. 5. quo tempore potissimum, an statim in initio, an in augmento vel in statu, nam non omnia quovis tempore fieri debent. 6. quo ordine, scilicet quid primo sit faciendum, quid secundò, quid tertiò, & quæ cum aliis, quæ sine aliis. Tandem his addi poterunt locus & via agendi.

Qui

Qui facultatem habet consequendi hos scopos perfectus Medicus judicatur: Empiricus quidem se experientia assequi putat; Rationalis methodo ex indicationibus sumta, à natura rei in singulis scopis. Est autem Indicatio agendi insinuatio, sive ratio dirigendi actionem, sejuncta ab experientia, sumta à natura rei sive contemplatione scopi. Nam ex scopis sive intentionibus deliberantis sequitur indicatio, scilicet mediorum electio; proinde quot scopi tot indicationes, & ut scopi alii generales vel speciales, alii simplices vel compositi, ita indicationes: nam tota ratio dirigendi actiones ad scopum consequendum est per indicationem. Definitur autem indicatio comprehensio juvantis cum comprehensione illius cui conferre debet, adveniens citra observationem aut expressam ratiocinationem, gratia sanitatis amissæ restaurandæ. Considerantur in indicatione primum duo, indicans & indicatum, quæ ad se mutuo referuntur, & ex indicante indicatum cognoscitur. Est autem indicans, unde sumitur indicatio, nihil aliud quàm quiddam in corpore secundum aut præter naturam observatum & designatum, cujus gratia aliquid fieri dicitur, quod ei conferre debet: sive omne quod secundum aut præter naturam intellectui manifestum est, ducens ad rei juvantis comprehensionem. Indicatum verò est illud ipsum juvans, sive id quod indicanti congruit, aut consequens agendum gratia sanitatis restaurandæ. Hoc consequens sive juvans ex natura indicantis colligitur: nam debet indicatum ad suum indicans justam proportionem habere; unde percepta natura indicantis, an secundum an præter naturam sit, facile erit absque ulla observatione, sive experientia, aut expressa ratiocinatione unà percipere & comprehendere utile indicatum sive remedium, idquè ductu duorum principiorum, quod præ-

CAP. I.

Indicatio quid.

Quid indicans & indicatum.

ter naturam sui ablationem, quod secundum naturam, conservationem expetit: Conservatur res secundum naturam in suo statu, ut dictum est, similibus: quod à naturali statu recessit, ad naturalem reducitur contrariis, proinde omne indicatum vel simile vel contrarium erit.

Modus procedendi ab indicantibus ad indicata.

Hic modus procedendi ab indicantibus ad indicata, sine expressa ratiocinatione fit, & tamen ad expressam reduci poterit. Ea ratiocinatio syllogismus factivus est, cujus tota vis, ex duobus principiis dependet: Contraria contrariis curantur, similia similibus conservantur, Assumptio fit ex indicationibus, conclusio ex indicatis. Proinde ipsa indicatio sive processus ab indicante ad indicatum est Enthymema compositum ex antecedente indicante & consequente indicato: Veluti, Plato febricitat, ergo est refrigerandus.

Hujus consequentiæ ratione, à Galen. indicatio definitur insinuatio consequentis agendi ex præcedente designato. Indicans omne quatenus ad suum indicatum refertur, rationem effectus habere videtur: nam vel conservari, vel removeri debet, quatenus verò conservatione, vel remotione indiget in corpore, rationem causæ semper adquirit, nam morbus indicationem non præstat, quatenus constitutio præter naturam, sed qua causa actionis læsæ, nec ullum symptoma, quâ symptoma, sed quâ rationem habet nocentis. Ex quibus patet, quod indicare, nihil aliud sit, quàm ex rei natura manifestare, quid propriè unicuique conferat.

Quale debeat esse indicans.

Omne utile indicans primum nobis notum esse debet, deinde permanentiam quandam habere, & pro sua natura unum aliquod certum indicare, nam eorum, quæ actu non sunt, nulla est indicatio. Deinde quidvis de se magis indicare potest, quàm de alio, cum absurdum sit, aliud esse quod

cure-

curetur, aliud quod curationem præscribat: proinde si ipsum indicans simplex aut compositum generale aut speciale sit, erit quoque indicatum sive remedium simplex aut compositum generale aut speciale.

Tres præcipui scopi in medicina sunt, ut supra dictum est. Curare, præservare, & conservare. Curatio morbo, præservatio causæ, conservatio facultati debetur. Sublato morbo tolluntur symptomata, quare tres indicationes primæ erunt. Curativa, præservativa & conservativa, & tria prima præcipuaque indicantia, morbus, causa morbi, & facultas. Morbus primario causa propter morbum sublationem indicat per contraria, facultas conservationem per similia. Ab his generibus incipere debemus, in methodo curandi & ordine per subalterna ad specifica descendere. Verum indicationes primæ non sufficiunt, nam indicatio, quæ sumitur à morbo, plebeis & brutis nota est, quæ ubi ingentem calorem sentiunt, frigus appetunt, & ubi frigus, ad calorem confugiunt. Atque hic appetitus conservationis naturæ innatus est, ex quo consentanea expetimus, ut aliena removeamus. Verùm hæc indicationis pars minima est, & tantum principium, unde procedit medendi ratio, non autem pars artis, non enim satis est scire affectum calidum esse refrigerandum, sed quibus, quantum, quomodo, quando & ubi refrigeratio molienda, ut prosis, nunquam obsis, quæ omnia absque ratiocinatione & consideratione rerum naturalium in humano corpore cognosci nequeunt, inter quas præcipuè sunt, temperamentum, & constitutio totius corporis, partisquè affectæ, consuetudo, ætas & sexus, aer ambiens, symptomata urgentia. Ab his aliisque pluribus indicationes sumuntur, quatenus illas primas indicationes promovent vel impediunt. Indicationes quidem primæ & præcipuæ tres sunt, &

Tres primæ indicationes.

Indicantia secundaria.

tria quoque indicantia ut morbi, morbus causa, & facultas, quæ per se primo quid faciendum sit insinuant. Cætera magis, quantum, quomodo, quando, quo ordine & loco singula fieri debeant, ostendunt. Verùm quæ id promovent, quod à primo indicante suggeritur non tam indicantia, quàm coindicantia à nonnullis vocantur. Nam coindicantia sunt, quæ non per se, sed per aliud indicant; quæ verò impediunt, quod à primo indicante suggeritur, ea vel contra indicantia vel correpugnantia dici solent, contraindicans autem est, quod per se primò impedit: Correpugnans verò quod secundario, veluti Cacochymia evacuationem indicat, coindicant vires robustæ, consuetudo, &c. Contraindicant vires debiles, correpugnant ætas, sexus, tempus anni, &c. quæ vires fractas demonstrant. Similiter facultas victum indicat, coindicat ætas, temperamentum, quæ quantæ vires sunt declarant. Contraindicat morbi vehementia, correpugnant symptomata consequentia. Ex quibus apparet, unumquodque pro diversa ratione coindicans, repugnans aut contraindicans dici posse, & quod secundum suam essentiam indicans est, in respectu ad aliud nunc prohibens, si vehementius; nunc permittens, si debilius: quare Gal. 2. *Method. cap.* 7. sublata nominum controversia, sine discrimine omnia indicantia vocat, quæ conducunt ad auxiliorum inventionem, sive propter quæ curationem mutare cogimur, talia sunt non solum morbus, sed omnia supra posita. Verum in dissensu vel consensu indicationum illarũ 10. *Meth.* sufficere existimat. pugnantes indicationes inter se conferre, semperque eam præferre, quæ violentior est & magis urget. Distinguendi ante omnia sunt morbi iam facti à morbis in fieri, qui causam adhuc in motu habent; nam morbis iam genitis curatio tantum debetur, morbis vero in fieri, qui à causa ante-

Coindicantia.

Correpugnantia seu contraindicantia.

antecedente foventur, curatio junctâ præservatione. Primum igitur ut methodi ratio exigit de curatione & indicationibus curativis, deinde de præservatione, ultimò de conservatione & indicatione vitali agemus.

CAP. II:

De Indicatione curativa.

PRima maximeque generalis indicatio curativa autore *Gal. 9. Meth cap. 14.* est, ipsa contrarietas, quæ à morbo sumitur, nam sanitati morbus contrarius est; mutatio igitur à morbo ad sanitatem, quæ sanatio dicitur, est per contraria, & morbus semper genus remedii indicat. Cæteræ indicationes sumtæ à parte affecta, ab ætate, &c. magis particulares sunt & mutationis illius mensuram, modum & tempus determinant.

De indicatione curativa.

Primum indicans est morbus qui ostendit quid & quibus agendũ in curatione.

Nam quantitatem remedii sive mensuram mutationis illius nemo intelligere potest, nisi prius cognoverit naturam corporis, partisque affectæ temperamentum; quantò enim morbus à naturali constitutione longius recedit, eò vehementioribus contrariis sive remediis indiget. Quare quantitatem agendi, veluti in febre quantum sit refrigerandum, an intense an remisse, indicat naturale temperamentum corporis, partisque affectæ, facta comparatione cum magnitudine morbi, item situs partis affectæ. Nam inter indicans & indicatum iusta proportio, quoad fieri queat, servari debet. Perspecta quantitate agendi, ex doctrina de fac. simpl. & comp. med. materia remediorum deligenda erit: deinde accommodata materia dosis sive quantitas, differt enim dosis

2. Indicantia quantitatem agẽdi in curatione.

sive materiæ remediorum quantitas, à quantitate agendi; verum cum illa recessus morbi à naturali temperamento, aut proportio indicantis; & indicati in singulis individuis diversa sit & proinde, & ineffabilis (nam non curatur homo in specie, sed individuum ut Socrates, Plato) definita agendi mensura, & accurata in singulis naturis remediorum quantitas sive dosis, certa scientia comprehendi, aut exactè præscribi nequit, sed sufficit ea actionis quantitas; & remediorum dosis, quæ ab illa proportione insensibiliter recedit, unde Medici triplices doses assignant, medias, infimas. Verum in illa proportione determinanda artificiosa conjectura locum habet, quæ experientia & ratione invenitur, Nam ille Medicus optime curat, qui recta ratione propriam uniuscujusq; naturam cognoscit, & in artis operibus exercitatus est.

Mensura & dosis remediorum unde colligatur.

Modum agendi sive remediis utendi, indicant dignitas sensus & situs partis affectæ, item vires ægri. Tempora oportuna administrandi remedia, ipsa morborum tempora & præsentia eorum, quæ postulant remedia absentia eorum, quæ impedire possint. Locum cui debentur remedia & vias, per quas indicat figura & situs partis affectæ. Ipsam remedii formam, situs & forma affectus & partis affectæ: tandem ordinem, quid primum agendum, id quod primæ efficientis causæ rationem habet, aut quod violentissimè urget.

3. Indicātia modum agendi. 4. Tempus. 5. Locum & vias per quas. 6. Formam remedii. 7. Ordine agendi.

Peculiariter à parte affecta 5. indicationes sumuntur, nimirum à partis temperamento. 2. ab actione læsa 3. à figura 4. à situ. 5 à sensu. Ac primum à temperamento partis affectæ facta comparatione cum magnitudine morbi indicatur quantitas agendi, & mensura remediorum, ut jam dictum est. Magnitudo autem morbi dignoscitur ex magnitudine propriorum symptomatum; temperatura vero

Indicationes à parte affecta, quinque. 1. A temperamento.

vero iis, quæ dicta alibi sunt de temperamentis. Item ex ætate, sexu, consuetudine, vitæ exercitio & diæta, ex anni tempore & similibus: à quibus omnibus indicationes sumuntur; nam gravius ille semper laborat, cujus naturæ, ætati, consuetudini minus consentaneus est morbus, & vehementioribus etiam remediis indiget; igitur ubi senex & juvenis febre laborat, aut unus natura calidus, alter frigidus; seni & frigido frigidora remedia: juveni verò & naturæ calidæ minus frigida debentur, ut par remedium morbo existat, nec multo infirmius aut vehementius; contrarium fieri debet, ubi frigido morbo juvenis & senex laborat. Similis ratio in partibus, quæ in naturis: veluti ossa ubi solutione continui laborant, ficciora remedia requirunt, quàm tendines; & tendines ficciora, quàm caro; eademq; ratio est in ætatibus, sexu, tempore anni, &c.

4. Ab actione partis.

Ab actione partis, sive officio, indicatur modus agendi, nam ubi actio partis sibi soli inservit audacter & confertim alterandum sive evacuandum erit, tantaque fit remedii vis, quanta morbi potentia. At si functio partis ad vitam necessaria sit, totique communis, quæ multo spiritu & calore nativo indiget: qualis est primario cor, deinde jecur, ventriculus, cerebrum, confertim relaxantibus, discutientibus, aut vacuantibus nunquam utendum, sed paullatim benigno remedio pars firmanda & relaxantibus, aut discutientibus roborantia commiscenda, ac corde jecoreque affecto nunquam valide purgantibus, aut vehementer refrigerantibus utendum.

3. A figura partis.

Tertiò sub figura partis continetur forma, superficies, deinde cavitates & meatus. Figura autem & superficies indicat remedii figuram & magnitudinem, nam majora emplastra ventriculus requirit, quàm jecur, & jecur quàm lien, atque singula pecu-

liari forma, item quæ in vesicam & intestina injiciuntur, liquida esse debent. Meatus vero & cavitates indicant viam modumque agendi, nam ventriculus ob duplices meatus dejectione & vomitu evacuatur: intestina, cava jecoris, dejectionibus; gibba jecoris, renes & vesica (quando non nimis copioso humore redundant) urinis: pectus per asperam arteriam, tussi.

4. A situ. Quarto situs partis affectæ sub se comprehendit non solum positum in corpore, scilicet an in superficie an in profundo, sed etiam rectitudinem & societatem seu connexionem cum aliis partibus. Positus autem partis indicat, & cui debentur remedia & vim sive mensuram remedii; nam quæ in superficie corporis sunt, levioribus indigent; quæ in interioribus sunt aut longè remota à loco cui medicamenta adhibentur, semper multò valentioribus, quia in itinere de virtutis robore multum perit. Societas vero & rectitudo indicat per quas vias pars evacuanda sit: debet enim humor ex affecta parte duci, per vias directas & patentes, ita cava jecoris ob connexionem & societatem cum intestinis per alvum expurgantur; gibba, urinis: similiter dextris partibus laborantibus, secamus venas dextri lateris, &c.

5. A sensu partis. Tandem sensus acris & hebes partis affectæ vim remedii modumque utendi insinuat, nam pars acuti sensus confertim acribus remediis aut validis tentanda non est; sed tutò potius in tempore sive paulatim & cum mora curanda, ne vires dolore resolvantur: at si partis sensus hebes sit, remedia congruentia licèt acria & valida facile sustinet, ita ut confertim unoque tempore detergere & erodere tuto liceat. Hæ considerationes sumtæ à natura ægri partisque affectæ, ad certa appropriata remedia invenienda conferunt, & vel prohibent vel promovent id, quod à primò indicante suggeritur. idem

quo

quoque faciunt consuetudo, sexus & ætas, quæ indicia sunt præsentis & acquisititii temperamenti, unde metimur recessum morbi: nam in curatione ad illud temperamentum tantum respicere debemus & ad illud reducere, quod corpus eo tempore habuit, quo ægrotare cœpit; ita ætas & consuetudo, quæ autore Galen. maximam vim habent, tam ad victum instituendum, quam ad curationem, per intercedentem corporis naturam & temperiem indicant. Indicant enim similia & consueta, quia natura gaudet consuetis: unde febricitantibus diæta humida convenit, Item pueris & qui tali victu uti consueverunt, contra senibus & qui siccis alimentis uti consueverunt, magis sicca. Aer ambiens ex eorum numero est, quæ fugere non possimus: ac interdum habet rationem materiæ sanantis, interdum causæ procatarcticæ morbum foventis; proinde vbi rationem causæ lædentis, contraria indicat & arte quantum fieri potest alterari debet, aliquando tamen prohibet id, quod à morbo & causa iudicatur, nam ante canem & sub cane difficiles sunt purgationes. Cum aere coniunge cœli statum & regionem. Eadem est ratio in cæteris rebus non naturalibus.

Indicationes sumtæ à rebus naturalibus & non naturalibus.

In curatione igitur primum principaleque indicans, ad quod determinandum cætera considerantur, est morbus, indicat autem simplex morbus simplicia contraria, compositus composita. Tres sunt simplices morbi, intemperies, mala compositio, unitatis solutio. Intemperies autem quælibet sibi contraria in eodem gradu & proportione requirit; sed si cum materia, ea prius tollenda, omnesque causæ antecedentes, semperque cavendum, ne accidentalis impressio nos decipiat. Tempus refrigerationis tempori calefactionis æquale est, sed calefacere tutius est, quia caliditas naturæ magis amica est; in humectatione & exsiccatione æquale peri-

Indicationes curativæ in singulis morbis.

1. In similaribus.

culum, non æquale tempus, nam siccus affectus tardius & difficilius tollitur, quàm humidus at calida intemperies & frigida minori tempore, quam humida & sicca curatur, sed cum majori periculo.

2. Indicantia in morbis organicis. In morbis organicis indicatio est, per contraria reducere corpus ad eundem statum, unde recessio facta est, ita dilatatio meatuum, indicat adstringentia; angustia meatuū, dilatantia, veluti obstructio, aperientia, detergentia, &c. lævitas, exasperantia; asperitas lævigantia, aucta magnitudo auctusq; numerus, diminuens, veluti caro excrescens, septicum: Luxatio, repositionem, &c.

3. In solutione cōtinui. Solutio continui indicat proprie uniens, verum cum unio naturæ opus sit, quæ non præstatur, nisi bene habeat subjectum, corpus & natura à nullis impedita sit, oriuntur aliæ indicationes impedimenta caussasque nocentes tollentes. In compositis morbis, composita ratio est, ac quoque in implicitis, qui vicinis partibus insident, communesque functiones lædunt. Singulis enim sua remedia adhibenda sunt, idque debito tempore & modo, semperque videndum, quid cum quo, quid sine alio sanari queat, ac ab eo incipiendum, cujus curatio alteri sanando conducit, aliquando plures morbi uno remedio eodem tempore sanari possunt, uti jecoris frigida intemperies & obstructio. Interdum nec eodem tempore nec iisdem remediis, veluti ulcus cavum cum inflammatione, nam prius inflammatio sedatur, deinde cavitas repletur, tandem ulcus consolidatur & cicatrice obducitur: Præterea unius sanatio, alteri sanando non rarò conducit, aliquando alteri incommodat, veluti ubi jecur calido, ventriculus frigido affectu laborat, &c in hujusmodi casibus utriq; affectui & parti consulendum, sed primum & potissimum ei, quod maximè urget, sive plus periculi minatur.

Ordo servādus in curatione ubi complicati sunt affectus.

Urget

CAP. II.

Urget affectus tripliciter, aut magnitudine propriæ essentiæ suæ quæ ex propriis symptomatibus agnoscitur, aut ob præstantiam & dignitatem partis affectæ sive functionis læsæ; aut ratione facultatis totum corpus gubernantis: nam ratione essentiæ intemperies calida in 4. gradu magis urget sive periculosior est, quam in 2. item morbus malignus, quam benignus: ratione partis ipsiusque functionis læsæ eadem affectio, si præstans membrum lædat, periculosior, quàm si minus præstans. Omnium autem affectuum periculosissimus ille est, qui principalem sive communem facultatem & vires totum corpus gubernantes sævissimis symptomatis, vehementissimis doloribus, deliquiis animi, immodicis evacuationibus & similibus prosternit. Nam virium dissolutio ægrum maxime in discrimen vitæ adducit; cum maxima virium dignitas sit, quare prima omnium indicatio est, ut viribus laborantib. succurramus, mitigando symptomata eaq; prohibendo & corrigendo, quæ substantiam virium alterant & dissolvunt, mitigantur autem dolores anodynis, vigiliæ soporiferis, animi deliquia reficientibus, &c. Verum hæc indicatio non tam curativa est quàm conservativa; & hoc modo fit extra ordinaria curatio, nam ordinaria curandi ratio est, ut causæ prius tollantur, & priora posterioribus conferant, quod hic non semper evenit.

Vrgens affectus.

CAPUT III.

De indicatione præseruatiua, & conservativa

CUm autem methodus curativa analytica sit, & ab effectis ad causas proximas ordine procedat donec

Indicatio præservativa.

donec ad primas devenerit ubi incipit curatio ; po
indicationem curativam sequitur præservativa ,
causa morbi. Verum hic causam morbi non intelli
gimus formalem aut continentem , nam his curati
debetur; neque etiam causas procatarcticas & regi
men sex rerum naturalium , quæ ad conservatio
nem magis referuntur: sed causam internam sive an
tecedentem potissimum , quæ morbum gignit & fo
vet, licet cum morbo neque incipiat , neque desinat
nam causa antecedens dicitur, quia morbum ante
cedit & mutatione sua morbum gignit & fovet , a
quo minus curari queat, prohibet, quare præserva
tio ipsi convenit. Existit autem causa antecedens in
corpore vel sine morbo , quæ ex lassitudine sponta
nea aliisque signis colligitur, vel cum morbo , mor-
bum augens & fovens , ex priori oritur indicatio
nuda præservativa , cujus usus est in methodo Sani-
tatis tuendæ. Ex posteriori mista indicatio ; par-
tim præservativa, partim curativa, nam curatio mor-
bo debetur , præservatio causæ. Verum cum causa
antecedens multiplex sit, pluribusque modis peccare
soleat, scilicet secundum substantiam , quantitatem,
qualitatem , motum & quietem: Indicatio præserva-
tiva appropriata multiplex quoque erit , sed propriè
sumi debet, vel à substantia causæ , vel à qualitate, vel
à quantitate , vel ab ubi , scilicet à motu & quiete. Si
secundum substantiam consideres , causa ea erit hu-
mor, vapor, vel solidum corpus , idque per se toto ge-
nere præter naturam , ut calculus , vermes, vapores,
flatus , &c. aut ex accidenti talis , ut humor aliquis
naturalis corruptus , caro putrescens , &c. unicuique
indicatio competit : nam pars corrupta separatio-
nem , solida contenta in partibus detractionem; fla-
tus & vapores dissipationem per insensibiles mea-
tus; humor corruptus evacuationem per sensibiles
meatus.

Indicatio à causa antecedente.

Indicatio sumpta à substantia materia peccantis..

Verum

CAP. III.

Verum quia quatuor humores non tam ſub-
ſtantia, quam quantitate, qualitate motu & quiete
peccant, vitia humorum ſecundum qualitatem à
Galen. dicuntur ea Omnia, quæ naturali conſtitutio-
ni adverſantur, vel qualitate manifeſta ſcilicet, Pri-
ma aut ſecunda: vel occulta ſubſtantiæ proprietate,
quæ omnia ſua determinata contraria indicant, ve-
luti humor frigidus indicat remedium appropria-
tum calefaciens, craſſus attenuans, tenuis incraſſans,
viſcidus incidens, &c. Malignus, refrenans: venena-
tus, alexipharmacum. Præterea humor crudus con-
coctionem requirit, corruptus qui ad benigniorem
naturam reduci nequit, evacuationem pro conditi-
one humoris & modo corruptionis, nam purgatio
propriè eſt humorum evacuatio qualitate peccanti-
um. Verùm in putredine ſi humores in latitudine
ſuæ ſpeciei contineantur, & adhuc putreſcant, Phle-
botomiam requirunt, qua ad alterius evacuationem
putredinis cauſa evacuetur; ſin humores actu putridi
ſint, & à naturali ſpecie receſſerunt. accuratam pur-
gationem.

Indicatio ſumpta à qualitate humoris peccantis

Prætera vitioſa quantitas humoribus accidit
ratione defectus vel exceſſus, defectus indicat re-
ſtaurans ſcilicet alimenta reficientia: redundantia
evacuans. Evacuans ſpecificum & determinatum
ſumitur à natura humoris redundantis, à modo re-
dundantiæ & à parte affecta. Nam primum redun-
dantia eſt, vel in prima regione corporis, vel ſecun-
da, vel in tertia, vel in aliqua regionis parte. Deinde
redundantia vel eſt ſanguinis vel omnium ſucco-
rum æqualiter ſe habentium, quæ Plethora dicitur,
vel bilis, pituitæ aut melancholiæ, quæ Cacochy-
mia vocatur. Præterea redundantia illa eſt vel quoad
vaſa, vel quoad vires & quoad vires vel naturales
dum imminet putrefactio, vel animales, quando ad-
eſt ſenſus gravitatis, vel vitales quando imminere vi-
detur

Indicatio ſumpta à quantitate humoris redundantis.

detur caloris vitalis extinctio. Omnis plethora i
dicat remedium sanguinem evacuans, nimiru
Phlebotomiam, scarificationem, &c. Nam Phleb
tomia propriè est evacuatio humorum quantita
peccantium, at cacochymia indicat purgans appr
priatum humoribus redundantibus: nam purga
est evacuatio humorum qualitate peccantium; r
dundantia in prima regione per superiora, vomit
& per inferiora, dejectione: in secunda, purga
vel sanguinem evacuans aut urinas: in tertia regio
& in habitu corporis sudorem provocans. Peculia
ter verò redundantia in capite, Errhina & Apophl
gmatismos, in pectore, bechica in utero, menses d
centia, &c. Tandem peccat materia in ubi, ratio
motus vel quietis. Motus vitiosus materiæ aut est d
minutus sive imperfectus, aut immodicus sive supe
fluus; diminutus motus materiæ, quando non ta
tum movetur aut evacuatur quantum debet; indic
auxilium adjuvans & perficiens motum, veluti; ub
materia in ventriculo ad os imperfecte movetur, vo
mitorium; ubi ad alvum, dejectorium, si ad vias uri
næ, diureticum.

Indicatio sumpta à motu humoris peccantis.

Motus vero immodicus materiæ generalite
indicat remedium minuens & compescens motu
illum: verum cum motus omnis à termino sive part
mittente ad terminum, sive partem suscipientem, pe
spacium sive partes intermedias fiat, speciatim qua
druplex remedium indicatur, nam ratione parti
mittentis à qua influit in partem affectam, oritu
medicamentum revellens: ratione spacii medica
mentum intercipiens, motum supprimens: ration
partis affectæ, ad quam, oritur medicamẽtum trans-
ferens: quod duplex est, unum derivans, à parte affe-
cta, ad vicinas, alterum reprimens.

Revellentia.

Est autem revulsio tractio humoris cum im-
petu jam ruentis ad locum directa oppositum, remo-
tum

um à parte affectum: trahit enim revulsio humores d fluxionis originem, sive fontem, ac quod ab a- o fluit, eadem qua intercedit via, retrocedere cogit, uare pro ratione partis mandantis & recipientis, re- ulso multis modis fieri solet Instrumenta sunt Phle- otomia, cucurbitulæ, frications validæ oppositæ artis, vincula dolorifica, lotiones calidæ, clysteres alidi, vesicatoria & similia veluti in fluxu vehementi nguinis per nares, basilicam secamus, artusque va- dè ligamus, & regioni jecoris cucurbitulas admo- emus: in profluvio menstruorum venas brachii se- amus: suppressis menstruis, venas malleoli: humo- es in caput ruentes validis clysteribus revellimus.

Medicamenta intercipientia sunt, quæ vias laudunt, & impediunt, ne humor in partem affe- tam feratur, unde defensiva vocantur, & interme- io spacio adhibentur. Derivatio est tractio humo- s à parte affecta ad vicinas; humor ille consistit, el in ipsa parte affecta, sed nondum planè impactus t, vel in spacio vicino: derivatur multis modis pro tione partis affectæ, veluti quæ in cerebro conti- etur, per palatum Apophlegmatismis, per nares rrhinis item sectione venæ frontis derivantur: quæ n intestinis, jecoris cava & liene dejectione expur- antur, &c Tandem reprimentia sunt, quæ à parte ffecta humorem tantum repellunt, talia adstrin- entia sunt, quæ admota partibus affectis duplicem sum præstant, nam robur partibus illis afferunt, ne imis promtè affluxum humorum in se recipiant, einde contenta in partibus nondum planè impacta xprimunt.

Intercipientia.

Derivantia.

Reprimentia.

Tempus oportunum revulsionis est, quando materia jam influit, scilicet in initiis inflammati- num at derivationis quãdo in parte affecta materia continetur, nimirum in progressu morbi: vacuato corpore, &c.

Tempus revellentium derivantium,

corpore, supra partes affectas intercipientia applicantur; ipsis vero affectus partibus in initio reprimentia, in augmento adstringentia mixta digerentibus, nisi fluxus Criticus sit aut materiæ venenatæ. Verum in omni aversione humorum cavendum est, ne noxius humor per partes principales trahatur. Postremo peccat humor quiete, idque dupliciter: nam primum aut quiescit nondum impactus, qui secundum naturam fluere debet, veluti quando consueta evacuatio cessat, per nares, hæmorrhoides, &c. ex materiæ crassitie, frigiditate, & viarum angustia. Ejusmodi quies indicat remedia motum consuetum promoventia, scilicet materiam extenuantia, calefacientia, vias dilatantia. Secundo humor quiescens substantiæ partis impactus est, ut in tumoribus, & indicat remedia, quæ evacuant per ipsam partem affectam. Ea remedia duplicia sunt, nam vel sensibiliter evacuant, qualia sunt abscessus maturantia, aperientia & expurgantia: vel insensibiliter evacuant per poros cutis, nimirum discutientia.

Indicatio à quiete & situ humoris peccantis.

Tempus evacuationis, quantitas & modus.

Tempus oportunum in omni evacuatione est, ubi materia cocta est, aut turget: nam cocta purgare oportet & non cruda, nec in initio morborum nisi turgeant, sive huc sive illuc moveantur; ubi vero in parte materia firma est & fixa, primum concoquenda, deinde expurganda: si in motu adhuc sit, evacuanda, ac à parte affecta revellenda aut transferenda. Quantitas evacuationis pendet ex magnitudine materiæ morbificæ & viribus ægri; verum ipsæ vires non primo evacuationem indicant, sed vel permittunt, vel prohibent id quod à morbo & causa indicatur. Nam si vires validæ sunt & morbus magnus, tantam talemque evacuationem ferant, quantum exigit morbi causa; contra, si validæ non sint, minorem, aut paulatim & per vices. At si nec hanc quidem ferant, ἐπίκρασις sive contemperatio

tantum

[t]antum molienda est, qua vitiosus humor sensim educitur, & pro eo, quod salubre est, reponitur, nam [v]irium ante omnia ratio habenda est, Cætera de mo[d]o, forma, via, cæterisque scopis observandis in eva[c]uatione, ex supra dictis facile intelliguntur, scilicet [e]x indicationibus sumtis à parte affecta, toto corpo[r]e, ab ætate, consuetudine &c.

Quando sympto mata indicant.

Hæ sunt præcipuæ indicationes, quæ à causis [s]umuntur. Verùm nonnunquam ipsa symptomata [r]ationem causæ habent, nimirum vehemens dolor, [v]igiliæ, animi deliquia, &c. quatenus vires prosternunt vehementerque urgent: sed hæc ratio curandi [e]xtraordinaria est, ut jam demonstratum est. Nam [o]rdinata ratio postulat, ut primum causas commu[n]issimas tollamus: deinde proximas ordine: tan[d]em ipsum morbum; sublato morbo desinunt sym[p]tomata & redit sanitas. Veluti in febri tertiana, à [f]ebri incipiendo, sunt putredo, prohibita transspi[r]atio, obstructio, postremo redundantia humorum [i]n corpore: quare ordinata curatio requirit, ut re[d]undantiam humorum primo tollamus, deinde ob[s]tructionem, & ex obstructione prohibitam trans[s]pirationem & putredinem, hinc febrim, nã redun[d]antia & obstructio febrim fovent & curationem [i]mpediunt: quare prius toti deinde parti consulendũ. [P]ræterea nulla pars validis remediis subjicienda est [n]on purgato toto corpore. Complicantur interdum [m]orbi inter se cum suis causis, nonnunquam mor[b]us cum symptomate vehementissimè urgente. Pri[m]um omnium, si quid vehementissimè urget tol[l]endum, ut jam dictum est, deinde ad causam aut [m]orbum qui causæ rationem habet redeundum, [n]am in ordinata curatione, à causis incipiendum est, [q]uæ curationem morbi impediunt, sublatis causis [a]ffectus si in fieri tantum sit, una tollitur; sin factus [s]it, per se facilius curatur. Plerumque autem morbus

Curatio ordinaria & extra ordinaria.

& causa morbifica eadem indicant sive consentiunt remedia, quæ utrumque oppugnant; interdum contraria requirunt, veluti febris putrida, ab obstructione ex crassis lentisque humoribus, &c. in hujusmodi casibus à causa incipiendum est, & quoad fieri queat, ea medicamenta exhibenda, quæ causam abscindunt, & morbum non augent: sublata causa ad morbum deveniendum est, atque hæc operatio mixta dicitur ex curatione & præservatione.

Remediorum delectus.

In ipsis remediis delectus esse debet, pro ratione morbi, causæ morbificæ & natura ægri, nam extremis morbis, extrema remedia debentur: veluti in diætetice victus extreme tenuissimus, scil. inedia: in Pharmaceutice validæ purgationes: in chirurgis Phlebotomia ad animi deliquium, sectio, ustio. Quare in extrema pleuritide, imperanda est inedia, & Phlebotomia ad animi deliquium, ac ubi ad desperationem inclinat, causticis utendum, latusque aperiendum: melius enim est anceps experiri remedium, quam nullum, & melius cum periculo ægros juvare quam sine ullo remedio emori! Verum ubi tempus permittit, sive in mora periculum non est, & malum vehementer non urget, lente festinandum, tutoque remediis minus violentis utendum habita semper virium ratione, quarum maxima dignitas est. Nam ipsa vita constat ex virium custodia.

3. Indicatio conservativa.

Quare superest, ut de indicatione vitali sive conservativa, quæ viribus debetur, nunc demum agamus: indicant autem vires per se conservationem, quæ similibus perficitur, secundario id permittunt vel prohibent, quod morbus aut morbifica causa insinuat, indicant autem vires similia, ut jam dictum est, similia illa sunt, quæ virium substantiam reficiunt sive nutriunt, igitur alimentum victusque rationem propriissime dictam virtus primo indicat, secundario morb⁹, quatenus id permittit vel prohibet

quod

quod virtus dictat. Considerantur in victus ratione quinque, forma, quantitas, qualitas, modus, tempus. Forma victus hic sumitur pro ipsius alimenti ad nutriendum seu vires reficiendas efficaciâ, quæ æqualis, major, aut minor est, quàm vires postulant, & quàm id, quod de substantia corporis deperditum est; unde vict⁹ ratio triplex statuitur, una exactè plena, quando substantiæ corporis & virium plus apponitur, quàm deperditū est; alia simpliciter plena ubi tantum apponitur, quantum deperditum est; tertia tenuis, ubi minus apponitur, & substantia virium diminuitur; tenuis verò dividitur simpliciter tenuem, & tenuissimū, ut infra latius dicetur. Subsistunt autem vires in partibus viventibus, & authore *Gal 11. Methodi* triplici substantia complentur, spirituosa, carnosa & spermatica solidave. Nam fundentur seu radicantur in temperamento partium solidarum & carnosarum, sed non exercentur, nec actiones suas perficiūt, sine debita quantitate & qualitate spiritum calorisq; nativi. Quælibet harū sui custodiam indicat pro suâ substantia quantitate & qualitate nam si virtus deficere incipiat ratione spirituum, quod confertim accidere solet, indicat reficiens spirituosum scil. tenue aereum humidum, quale est vinū & liquida fragrantia. Sin ratione substantię solidæ, ut in phthisicis alimentum crassum & solidū, ut caro caponis, cancrorum, vituli, &c. sin ratione carnosæ, alimētum mediæ constitutionis. Deinde quantitas victus propriè sumatur pro copia majori aut minore alimēti sub quacunq; vict⁹ forma; æstimanda autē erit ea quantitas, prout virtus magis minusq; indiget & morbus permittit vel prohibet Nam autore *Hipp. 1. aph* 10. norma vict⁹ in ægris est extrem⁹ vigor morbi, quo tempore tenuissimo victu utendū erit in comparatione ad alia tempora. Morbi autem alii acuti, alii longi. Deinde acutorum variæ sunt differentiæ, in omnib⁹

Forma victus.

Materia victus.

Quantitas victus.

tantum exhibendum, quantum odus erit, ut æger a statum morbi deveniat; si per inediam, ut in exquisitè peracutis, ea utendum; alioqui potius in excessu quàm defectu peccandum, quia excessum ægri facilius ferunt: in minus acutis affectibus pleniori victu utendum, & semper tantum exhibendum, quantum postulant vires, & permittit morbus.

Qualitas victus.

Qualitas victus morbo & causæ morbificæ contraria esse debet, sed temperamento, ætati, consuetudini similis, unde *Hipp.* 1. *Aph.* febricitanti victus humidus convenit; item pueris & qui tali victu uti consueverunt. Ubi verò morbus cum temperamento, ætate, & consuetudine pugnat, morbo occurrendum, & aliquid naturæ, ætati, & consuetudini tribuendum.

Modus.

Quomodo autem sit cibandum, an sæpè vel raro, an multum vel parum, indicatur ex ipsa indigentiæ & virium magnitudine, habita ratione morbi; nam ubi magna utilis alimenti indigentia est & vires debiles sunt, parum sæpeque nutriendum, sin corpus utili succo abundat, parum raroque. Contrarium faciendum, ubi vires robustæ sunt cum humorum defectu: ubi verò redundat vitiosorum humorum copia, iis alimentis utendum, quæ & vires reficiunt & humores contemperant. Verùm in his omnibus aliquid dandum est ætati, regioni, consuetudini & tempori anni.

Tempus cibandi.

Tandem tempus oportunum cibandi ægrum, est ea hora, qua cibum facillimè sustinere potest, aut hora consueta sanitatis, facillimè sustinet cibum, quando à morbo minus gravatur. Proinde in intermittentibus tempus aptissimum cibis est, declinatio, aut quod longissimè recedit à paroxismorum incursu. In continuis verò hora minoris afflictionis, nisi vires vehementissimè urgeant, nam in accessionibus cibum præbere noxium est.

DE

CAP. IV.

De differentia Medicamentorum & alimentorum, deque facultatibus medicamentorum, earumque causis in genere.

CUM omnia instrumenta, quibus ars medica utitur sive ad curandum, sive ad sanitatem humani corporis conservandam, sub triplici genere comprehendantur, Medicamento, Diæta, & Chirurgia: Deinde medicamentorum considera- tio latè pateat & perplexa sit: De natura & facultatibus medicamentorum primum agemus. *Instrumenta medica tria.*

Medicamentum & nutrimentum in relatione quadam ad corpus animatum dicuntur, sed modo & ratione diversâ. Nam nutrimentum dicitur, quatenus in substantiam corporis animati convertitur, id est, nutrit & auget. Pharmacum verò, quatenus à statu non naturali immutat: sive quatenus corpus curatur. Communiter tamen vocabulo φαρμάκου apud Græcos, & medicamenti apud Latinos, non solùm morborum remedia, sed etiam venena, & pigmenta continentur. *Quid medicamentum & alimentum?*

Propriè verò medicamenta vocantur, quæ insitâ vi corpus humanum alterant, sed non corrumpunt. Venena verò, quæ suâ naturâ & alterant & corrumpunt. Alimenta, quæ à corpore nostro alterantur, & in substantiam corporis convertuntur, sive perfectè ei assimilantur. Alterant autem medicamenta propriè dicta corpus humanum à non naturali statu ad naturalem, sumto mutationis initio à nostro calore. Venena verò non solùm corpus alte- *Discrimen Medicamentorum, Venenorum Alimentorum.*

rant à statu naturali, sed etiam substantiam ejus co- rumpunt, & calorem nativum evertunt. Quar natura nutrimentorum plurimùm discrepant ven na, & inter alimenta & venena media quodamm do sunt medicamenta. Nam alimentum est qu substantiam nostri corporis reficit, & potent à pa sivâ præditum est, per accidens verò alterat. Nutri tur & reficitur omne, sibi convenienti aliment Quare inter nutrimentum, & quod nutritur, simi litudo quædam substantiæ esse debet: sicut inte venenum, & id cujus est venenum substantiæ dissi militudo: Verum in venenis omnibus eadem pror sus dissimilitudo, nec in alimentis similitudo est, se in aliis alimentis major, in aliis minor: unde, u nutriant, alia majori, alia minori mutatione indi gent.

Alimenta duplicia.

Proinde tam alimenta, quàm venena duplicia erunt: Alia enim sunt nutrimenta, quæ corpori nostro assimilantur, & dum concoquuntur nullâ ma nifestâ qualitate corpus alterant, quæ absolutè ali- menta vocantur. Alia quæ & manifestè agunt & pati- untur aliquid, sed temporis spacio vincuntur, & per- fectè assimilantur: quæ absolutè nec medicamenta, nec alimenta vocantur, sed alimenta medicamento- sa, aut medicamenta alimentosa. Nam dum à calore nostro concoquuntur, qualitate suâ corpus nostrum non aliter alterant, quam medicamenta: at peractâ concoctione assimilantur, & in substantiam corporis convertuntur, ut alimenta: igitur & potentiâ activa & passivâ prædita sunt. Horum magna est varietas, pro ut alia magis, alia minus agunt, aut patiuntur à cor- pore nostro.

Venena duplicia.

Similiter δηλητήρια sive venena alia sunt, quæ nullâ substantiæ suæ parte mutata, corpus hu- manum caloremque nativum vincunt, atq; ad eum ferè modum mutant, quo ipsum cibos, veluti vene-

num

[...]um viperæ & ſcorpionis, aconitum, &c. Hæc niſi [ſ]ubitò expellantur, & cum excrementis prius excer[n]antur, aut cibis aliiſque conferentibus miſceantur, [i]n parva etiam quantitate lædunt, longo tempo[r]e poſtquam aſſumta ſunt, interimunt. Itaque de[l]eteria totâ ſuâ naturâ dicuntur, & alimentis pro[p]riiſſimè dictis maximè opponuntur. Alia verò ſunt, [q]uæ à calore noſtro initium mutationis accipiunt, [d]einde in multifarias mutationes vertuntur, quibus [c]orrumpi noſtram naturã contingit: Quę deleteria nõ [t]otâ ſubſtantiâ, ſed quantitate dicuntur, quia aſſum[p]ta parvâ quantitate, aut conferentibus mixta ſæpè [p]roſunt: unde nunc medicamenta, nunc venena di[c]untur. In horum numero eſt opium, aliaque ſtupefacientia; quæ longo tempore poſtquam aſſumpta ſunt, nunquam interimunt: item nonnulla elective purgantia, ut helleborus alb elaterium, &c. quæ non interficiunt, niſi modum exceſſerint. Cætera de venenis ſuo loco proponemus.

Hinc manifeſtum eſt, Medicamentum propriiſſimè dictum, ut à venenis & alimentis diſtinguitur, eſſe, quod initium à calore noſtro accipiens, corpus humanum immutat, ſed nec corrumpit nec nutrit. At in communi ſignificatione, ut comprehendit venena, & alimenta medicamentoſa, eſſe, quicquid corpus humanum inſitâ facultate alterare poteſt. Cum autem omnia corpora animata unius naturæ, aut temperamenti non ſint: & inter agens & patiens, ſcilicet medicamentum, & id cujus eſt medicamentum, nutritum & nutriens, certa proportio eſſe debeat: fit ut quæ homini, eadem cæteris animalibus alimenta & medicamenta non ſint: imò ut quædam homini ſint venena, (ut cicuta) quæ aliis nonnullis alimenta, (ut ſturno.)

Definitio medicamẽti.

His definitis & determinatis in genere conſequens eſt, ut facultates medicamentorum ſecundum

De facultatib. medicament.

quas agunt, cognoscamus. Agit quidem medicamentum omne vt formæ suæ substantialis, (nam omnis actio fit à forma) sed mediante facultate, siue qualitate suâ, sine quâ nulla forma corporea efficax esse potest. Quare in medicamentis efficacia agendi facultati, ut causæ proximæ semper debetur: & in quolibet medicamento tot facultates sunt, quot diversæ actionum causæ: cum facultas medicamenti propriè sit causa proxima actionum. Verùm facultas per se considerata qualitas est, consequens essentiam rei: quatenus verò ad actionem refertur, causa quædam effectrix vocatur, quá mediante agit in determinatum corpus. Proinde & medicamentum, & facultas medicamenti, ad aliquid dicitur: ac à propria sua facultate medicamentum denominatur.

Quid facultas?

Insunt autem qualitates, quibus agit medicamentum & à quibus denominatur, vel actu vel potentiâ. Actu, quando idipsum quod esse dicitur nunc, aut actu absoluto est, ut ignis actu calidus, glacies frigida est: nam quod actu dicitur esse, id præsens & perfectum est. Potentiâ verò, quando idipsum quod esse dicitur, nondum est, sed potest euadere, si exhibeatur vel corpori nostro admoveatur, leviter immutatum à nostro calore: ita piper dicitur calidum, & lactuca frigida, licet actu talia non sunt. Nihilominus à Galeno 3. de temperam. ea potissimum medicamenta vocantur, quæ potestate talia sunt: potestate autem talia hic dicimus, non quia suo naturali impetu ad absolutionem perveniunt, sicut avem à primo ortu volatilem vocamus: nec quemadmodum quorum propinqua est materia, & facilè transmutantur, ut sanguinem potentiâ carnem, aut siccos calamos ignem: sed quia pro sua natura & varia commixtione insitas vires habent, quas actu non exerunt; nec exercere possunt, nisi

Qualitates aliæ actu, aliæ potentia.

Quomodo medicamenta dicuntur potestate & potentia in actum deducantur:

si à calore nostro aliquo modo immutentur, subi-ntur, impedimentaq; tollantur. Verum ea altera-ione calor noster medicamentis nullas peculiares vi-s impertit, sed proprias insitasque detegit: ac medi-amentum vicissim, primùm calori nostro aliquo odo resistit, deinde leviter mutatum, vires la-ntes exprimit, & in actum perfectum transit, orpusque humanum pro sua natura alterat. Non im medicamenta potentiâ passivâ, sed activâ defi-iuntur, nec calidum ullum dicitur, quia à calore ostro initium mutationis habet, facileq; calorem uscipit, sed quia suâ naturâ calefacit: nec frigidum, quia difficulter à calore superatur, facileque refrige-atur, sed quia insitâ vi refrigerat. Proinde ut me-licamentum vi insitâ in corpus nostrum agat, & à otentia in actum deducatur, id primùm à calore no-tro accipit, verum non subito sed aliqua temporis nora. Deinde ut ligna citius vertuntur in ignem, quò icciora gracilioraq; fuerint, ita medicamenta in ten-iores partes fracta, à calore nostro citius in actum deducuntur. Considerantur autem à medico faculta-tes cujusq; medicamenti non absolutè, ut in sua natu-ra medicamentum est, sed ad hominem comparatum & prout in hominem, non in aliud agere potest. Igitur quæcunque hominem temperatum, per se calefaci-unt, refrigerant; adstringunt, relaxant. &c. ea per se (à Medicis,) calida, frigida; adstringentia, relaxantia, &c. dicuntur.

Facultas alia per se alia per accidens.

☞ Dico per se, ut removeantur semper ea, quæ per accidens; nam quæ per se alterant, vi propriâ, immediatè sine alterius alicujus interventu id a-gunt: quæ per accidens, non suâ vi, immediatè, sed alterius tantum effectus interventu: ita aqua frigi-da per se refrigerat; at liberaliter affusa juveni robu-sto, æstate mediâ, laboranti tetano, ex accidente ca-lorem adauget: nimirum quia condensando poros

cutis, calorem intro coercet. Igitur omne quod facultate aliquid esse dicitur, id per se est: cui opponitur id, quod ex accidente.

Differentiæ facultatũ.

Cum igitur facultates medicamentorum sint proximæ omnium actionum causæ, ex effectibus meritò & intelliguntur & distinguuntur. Ex effectibus autem quatuor facultates medicamentorum deprehenduntur: quarum aliæ temperamentum, aliæ formam substantialem medicamenti consequũtur. Quæ autem à temperamento promanant, quia operationum causæ evidentes sunt, qualitates aut facultates manifestæ vocantur: quæ verò à forma substantiali, qualitates occultæ, aut à tota substantia. Illæ ex effectuum ordine & differentia, ut à temperamento promanant, triplices esse deprehenduntur: nimirum primæ, secundæ & tertiæ, ut latiùs infra apparebit.

Opiniones Medicorum de differentiis facultatum.

Verùm de his facultatibus, non una est omnium medicorum opinio. Alii enim occultas facultates prorsus negant, omnesque actiones à manifestis & sub sensum venientibus qualitatibus fieri putant & profluere à primis qualitatibus, quæ determinatæ sunt elementorum causæ, & eorum quæ ex elementis componuntur: cum omnis actio per motum fiat & à contrario in contrarium, quod in qualitatibus evidentibus tantum locum habet.

1 Opinio omnes vires à primis qualitatibus oriri.

Altera opinio huic planè contraria est, scilicet veterum Empiricorum. Nam Empirici, cunctas medicamentorum facultates nobis occultas esse voluerunt, & quales sint solâ experientiâ & usu, constare, & definiri non debere effectibus primarum qualitatum. Unde Pelops Empiricus, præceptor Galeni, medicos rationales ridere solitus fuit, quod semper in ore vocabula calidi, frigidi; humidi, sicci; haberent, quibus balneatores quoque utuntur.

2. Opinio est Empiricorum.

Ab

 CAP. II.

Ab hac opinione in multis discrepat Paracel-
ıs, qui rejectis qualitatibus evidentibus vires con- *3. Paracelsistarum.*
ıbstantiales excogitavit. Opinantur enim paracel-
stæ medicamentorum vires adscribendas non qua-
tatibus evidentibus, sed ipsi substantiæ, viribusque
rcanis, quæ sensibus obviæ non sunt. Nam qualita-
s manifestas per se steriles signaturas, sive rellola-
eas qualitates appellant, & accidentia innata soli-
s corporis medicamenti & non alterius gratia, ut
igiditas in glacie, caliditas in igne, in quibus nulla
onfluentia est cum astris morborum, nec ulla vis
nandi: Facultatem verò consubstantialem medi-
amenti esse arcanum aut Cherionium naturæ, sive
im tincturâ seminali præditam, in qua scientia &
rædestinatio sanationis viget: hanc confluentiam
um morbo habere. Ac proinde medicamenta hu-
ısmodi arcanis & occultis viribus efficacia esse, sic-
t astra efficacia sunt movendis his inferioribus.
einde cum morbi sint naturæ Cherioniæ in cor-
ore sine destructione trium principiorum, medi-
amenta Cherionia ordinanda esse, quorum vires
orpora sua deserunt & in naturam ægri spiritumq;
itæ vergunt, & morbis liberant, ut frigiditas non
mplex innata, sed externa qualis in camphora,
uæ in substantia suarum primarum calida perma-
et, ut sulphur licet ægrum refrigeret præsentane-
mque remedium sit inflaturis juxta Paracelsum
b. 2. de gradibus. cap. 3. Deinde quemadmodum vires
onsubstantiales, ita morbos quoq; consubstantiales
sse statuunt: sulphureos, tartareos, scammoneatos,
c. quorum semina consistunt in his impuritatibus
dhærentib. balsamo microcosmi. Quibus opposita
unt medicamenta substantiæ ratione arcanisq; viri-
us, trium principiorũ, in vegetabilibus, animalibus
mineralibus: quorum maximè propriũ est, impu-
itates illas balsamo humano adhærentes separare &
dissi-

dissipare, ac balsamum ipsum conservare. Ad has v... res non sensu sed mente penetrare licet, & artificio... resolutione & præparatione, quibus cruda conco... quuntur, vitiosa corriguntur, aliena & impura nul... seminali tincturâ prædita, separantur.

4. Opinio: vires alias à qualitatibus primis profluere, alias à tota substantia.

Postrema opinio eorum est, qui vires medica... mentorum alias occultas, alias manifestas sensib... que evidentes esse putant. Et quanquam omnis a... ctio à forma substantiali producatur, tamen illaru... virium duas proximas causas assignant, ut supra d... ximus: vnam ipsam medicamenti formam essenti... lem, alteram κρᾶσιν. Proficiscuntur enim vires i... læ occultæ & specificæ immediatè à forma essentia... li, sive à tota substantia, quam Galenus interdum to... tum temperamentum vocat: & non sensibus au... ratione, sed solâ experientiâ deprehenduntur. A... vires manifestæ, id est, potentiæ materiales, à tem... peramento immediatè promanant, ac certâ elemen... torum mixtura definiuntur, sed determinante a... efficiente formâ substantiali. Forma autem sub... stantialis primum præcipuumq; operationis princi... pium simplex est, sibiq; semper similis. Temperamen... tum verò, instrumentum formæ magis aut minus su... cipit, nec omnes actiones immediatè producit; cum... actiones quædam specificæ sint, quæ qualitatibu... evidentibus nullo modo attribuantur: Licet negar... nequeat, vires illas occultas juvari à qualitatibus ma... nifestis, ut in calefactione succini apparet quod cale... factum paleas attrahat.

Examinatur opiniones.

Hæc media opinio, rationi & experientia... maximè consentanea videtur: Nam juxta prioren... illam opinionem, non solùm cum Empedocle, cau... sæ instrumentales pro principalibus assumuntur... sed etiam qualitatibus evidentibus ea vis tribuitur... quæ ultra naturam earum est, & nulli nisi formæ es... sentiali debetur: cum nihil ultra suam speciem a...

gat

t, & agens effectum sibi proportionalem in mate-
introducat. Nam operationes admirabiles & oc-
ltæ, demonstrant causas earum non esse eviden-
sed ipsas formas essentiales: non quòd formæ
i invicem sint contrariæ, sed quòd principia sint
contrarias actiones perpetrandas, aut fundamen-
actionem, in quibus ratio contrarietatis funda-
r. Verùm medicamenta actionis suæ initium ab
ri corpore accipiunt, viresque suas medicinales
suscitatas à calore nativo primum exerunt, & in
turam spiritumque vitæ distribuunt, tandemque
ctu naturæ morbos depellunt, quod per Cherio-
um suum Paracelsus denotare videtur. Attamen à
herionio propriè dicto, quod ex complexione ca-
lum aut frigidum est, distinguit *ap. 2. lib. 3* de gra-
bus, quintam essentiam sive accidens elemen-
re, id est, specificam formam secundum veteres.
uinta autem essentia ab ipso dicitur, quia in tri-
s primis quatuor essentiæ delitescunt, cujus na-
ra nec calida, nec frigida est, & citra complexio-
em firmam sanitatem introducit, sub qua conti-
eri videntur Arcana Specifica, viresque astrales sive
anetares. Deinde ipsæ contrariæ qualitates in
is alterationibus modum servare nequeunt, nec
llum determinatum effectum producunt, nisi qua-
nus à forma diriguntur. Unde Paracelsistis tot *Examinatur opinio Paracelsi.*
res medicamentorum specificæ, seminali tinctura
rædıtæ, quot substantiæ aut species vegetabilium,
nimalium, & mineralium: rejectis earum qualita-
bus, quas tamen reipsa non rejiciunt, nec rejicere
ossunt, ut ex variis scriptis Paracelsi apparet, potis-
mum libris de Gradibus & Composit: Recepto-
um, ubi de frigidis & calidis cherioniis eorumque
radibus agit. Nam omnem vim evidentibus quali-
atibus adimere, & ad specifica & arcana tantum
onfugere, est non solùm cùm sensibus pugnare,
sed

ſed etiam citra neceſſitatem plerumque ignotum p[er] ignotius declarare: non enim in rebus evidentib[us] vel balneatorum judicium medicum contemne[re] decet. Manifeſtum eſt, omnibus aut plerisque m[e]dicamentis ſimplicibus, ſub una forma diverſas ſu[b]ſtantias ineſſe, pluribus aliquando contrariis qual[i]tatibus præditas, in quas velut in partes diſſolvitu[r], ut in rhabarbaro apparet. In qua diſſolutione exce[l]lit ars Chymica, medico minimè negligenda: q[ua] partes viribus diverſis, aut contrariis præditæ ſep[a]rantur, pura ab impuris, ſalutaria à non ſalutarib[us] ſegregantur, omniaque debite in uſum medicæ pr[æ]parantur. Verùm in ea præparatione potentia eſſe[n]tialis à ſua ſubſtantia non ſeparatur, ſed tenuiores [&] interdum efficaciores ſubſtantiæ partes: cum nih[il] ſeparabile ſit niſi ſubſtantia. Nec etiam ipſa ſepara[]tio vires medicamentorum detegit, ſed experienti[a] & ratio, ut ſuo loco apparebit.

CAPUT V.

De Primis Facultatibus Medicamentorum in ſpecie, & quomodo ex primis Secundæ & Tertiæ oriantur.

De primis facultatibus.

HIS declaratis, reſtat ut ſingulas medicamento[]rum facultates in ſpecie proponamus. Ac pri[]mùm, cum medicamenta ſint compoſita ex ca[]lido, frigido, humido & ſicco; æqualiter contem[]peratis, ita ut una qualitas alteram non excedat: ve[l] inæqualiter temperatis, ubi una aut duæ cæteras vincunt. Igitur medicamentum aut tempera[]tum erit aut intemperatum. Temperatum aut in[]temperatum dicimus non abſolutè; ſed compa[]ratione

Medicamentum, temperatum, intemperatum.

tione facta ad corpus humanum: non quod ul-
i medicamenti temperatura eadem sit cum hu-
na, nam temperatura hominis non nisi humano
rpori debetur: Verùm temperatum hic vocamus,
a vel assumtum, vel admotum corpori humano
perato, calorem, aut naturalem ejus humidita-
n, nec auget nec minuit, ac proinde quo ad sen-
n qualitatibus similibus præditum est. Nihilomi-
s quæ qualitate totiusque substantiæ similitudine
mano corpori conveniunt, non medicamenta,
l alimenta dicuntur: quare melius temperatum
mentis, intemperatum medicamentis tribuitur.

Verùm cum de nulla materia certa ars consti- *Norma temperati & intemperati.*
quæat, sine norma aut regula, ad quam omnis
equalitatis ratio dirigitur & mensuratur: necesse
toque erit in medicamentis medium aliquod, id
, temperatum statuere, ad quod medici respicien-
s, omnia intemperata, omniumque medicamen-
rum vires examinare, & in certo gradu collocare
eant.

Deinde cum in qualibet specie, peculiariter
humana, detur temperatum & intemperatum,
ecesse erit in medicamentis, idem contingere com-
aratione scilicet permutationis, quàm à nostro
rpore suscipiunt. Verùm alia temperata dicuntur,
omnibus qualitatibus, ut oleum, cera, adianthum.
lia in caliditate & frigiditate temperata sunt, quæ
anifestè vel humectant, ut glycyrrhiza, vel exic-
ant, ut mastiche.

Alia contrà siccitate & humiditate temperata
nt, quæ calefaciunt, ut sem. lini vel refrigerant, ut
mper vivum, quod valide refrigerat, sed nihil aut
odicè exsiccat.

Intemperatum medicamentum vocamus, *Intemperatũ quid.*
uod assumtum aut admotum corpori humano
tem-

& quotuplex.

temperato, calorem aut humiditatem ejus au
vel minuit. Quod autem auget caliditatem corpo
temperati, calidum, quod minuit frigidum; quod
get humiditatem humidum, quod minuit medi
mentum siccum vocatur. Proinde medicament
intemperatum erit quadruplex, & quatuor facul
tes primæ, quæ assimilantur virtutibus elemen
rum, & mixtionem consequuntur: scilicet caldit
frigiditas; humiditas, siccitas. His prima debetu
ctio, licet pro varia sua intentione, deinde pro mo
substantiæ suæ, effectus dissimiles producant. I
cuntur autem corpora calida, frigida; humida & s
ca; vel absolutè, ut elementa, vel per excessum, vel
symmetrum sui generis aut speciei, vel ad quod
obvium collatum, ut de temperamentis dictum e
Verùm hoc loco talia dicuntur ad symmetrum
humana specie, id est, ad hominum optimè temp
ratum collata, quem mensuram statuimus omniu
eorum, quæ ad hunc modum dicuntur. Eadem est r
tio in duro, molli; cæteris secundis qualitatibus.

In singulis facultatibus quatuor gradus.

Nam omnium calidorum, frigidorum, &
una vis aut æquè valida facultas non est, sed alia m
gis alia minus nos alterant. Proinde ex affectib
& recessu à temperato, quatuor ordines sive grad
singulos medicamentorum facultatibus medici as
gnant; nam primus gradus vocatur primus recess
à temperato, ubi obscurè aut non nimis manifest
medicamentum corpus temperatum alterat. Secu
dus gradus est, secundus recessus, quando mani
quidem, sed citra noxam agit.

Tertius gradus est tertius recessus, quando ve
hementer, non citra noxam aliquam corpus tempe
ratum immutat. Quartus gradus est summus rece
sus, quando vehementissimè & gravissima cum nox
corpus alterat vel corrumpit.

Verùm

Verùm cum in singulis gradibus intensio & emissio sit, & satis magna latitudo: cum omnia secundo gradu calida aut frigida; non æquè nos calefaciunt aut refrigerant: igitur medici eam latitudinem in tres mansiones, aut partes dividunt: scilicet principium, medium, & finem. Nam quæ in cuiusque gradus principio sunt, remissius, quæ in medio vehementius, quę in fine vehementissimè agunt. Considerantur quidem quatuor gradus eorumque mansiones, cæteris quoque medicamentorum facultatibus, præcipuè in secundis & tertiis: verùm evidentissimè in primis deprehenduntur, quæ causa secundarum & tertiarum: licet in calidis & frigidis magis accuratè, quam in siccis, & in his omnibus magis, quam in humidis. Nam cum humiditas omnium qualitatū minimè activa sit, fieri nequit, ut cum gravissima noxa corpus humanum afficiat, id est, quartum gradum perfectè attingat. Deinde cum caliditas omnium qualitatum efficacissima sit: fieri nequit, ut vehementissimè calida sint humida. Verùm nullum quarto gradu desiccat, quod non urit: atteriò ordine complura desiccant quæ vehementer, adstringunt, frigidaque sunt, vt galla omphacitis.

In quolibet gradu tres mansiones & partes.

Deinde modus substantiæ medicamenti triplex est: Nam medicamenta alia dicuntur tenuis essentiæ aut substantiæ, alia crassæ, alia mediocris. Tenuis substantiæ sunt, quæ celeriter in partes tenues solvuntur, sive promptè facileque sese in corpus nostrum & humores inserunt & insinuant. Crassę verò contra, quæ substantiam corporis aut humorum non penetrant, sed hærent & subsistunt. Mediocris, quæ medio modo se habent.

Differentia medicamentorum ex modo substantiæ

Secundæ qualitates communiter dicuntur, quę à primis promanant, & actiones primarum consequuntur. Consequuntur autem primas tactiles

De secundis qualitatibus.

in mixtis, triplices qualitates: quarum aliæ passiv
dici merentur, quia certa potentia aut impotent
tantum definiuntur, quibus intelliguntur subjec
iis prædita apta vel inepta esse, ut aliquid patiantu
non agant: qualia sunt, quæ ab *Aristot.* 4. *Mete*
cap. 8. *&* 9, enumerantur: Scilicet τηκτὸν, ἄτη
τον; μαλακτὸν, ἀμάλακτον; πηκτὸν, ἄπηκτο
χιστὸν, ἄσχιστον; τμητὸν, ἄτμητον; καυστὸν, ἀκα
στον &c. Deinde consequuntur primas tactiles qual
tates, præter colores, odores, sapores, cæteræ tact
les qualitates, ut durities; mollities; tenuitas, cra
situdo; tensio, laxitas; asperitas, levitas; viscidita
friabilitas, item raritas, densitas; plenitudo, vacuita
&c. Quorum omnium respectu propria sensori
tantùm afficiuntur, & non cæteræ partes corpori
nam per se vi alterandi præditæ non sunt, sed mo
lities, durities; tenuitas, crassities; & similes qual
tates, tantùm termini sunt alterationum, quibu
intelligitur subjectum iis præditum non agere, se
aliquid jam perpessum esse: aut habitus sive affectu
sunt actu existentes, quibus distinguuntur omnia si
milaria corpora. Hæ à prioribus illis, quas passiva
vocavimus, distinguuntur, ut id quod actu & poste
rius, ab eo quod potentia & prius: nam quod in
durabile est, id actu durum non est, sed molle, pote
tamen quatenus indurabile, durum facilè evadere
Tertiò consequuntur primas, quæ viribus prima
tum agunt, & activæ dicuntur, ac potentia activ
definiuntur: quia subjectum iis præditum aptum
est, ut certo & determinato modo in aliud agat: ni
mirum ut subjectum habile à suo statu in contra
rium alteret. Status autem illi sunt qualitates, qua
habitus subjecti, & terminos alterationem supra
vocavimus: durities, mollities: raritas, &c. Habile
verò est subjectum, præditum potentia passiva: sci
licet

Triplices qualitates consequuntur primas.

cet indurabile, extenuabile, sive quod ex molli, durum; ex crasso, tenue fieri queat, &c. Igitur emolliens, quod corpus durum molle reddit, extenuans, quod crassum tenue, &c. secundæ facultates medicamentorum tantum dicuntur; Cæteræ qualitates minus propriè. Verùm ut omnis motus à contrario in contrarium fit; & omne agens in relatione ad suum patiens dicitur, ac ab effectu denominatur: ita in his activis qualitatibus earumque alterationibus evenit, ac proinde ex prioribus intelliguntur & distinguuntur. Alterationes verò harum qualitatum, scilicet induratio, extenuatio & similia, in patiente affectiones & passiones subjectorum appellantur. Ex affectione verò & passione affectus, durities aut mollities, terminus alterationum gignitur. Considerantur quidem hæ omnes qualitates in medicamentis: nam potentiâ quoque passiva præditæ sunt. Verùm cum medicamenti, quatenus medicamentum, proprium sit corpus humanum alterare, & à statu non naturali ad naturalem reducere: Igitur in corpore humano sanabili, ejusque contentis, dispositiones aut status illi considerandi erunt, scilicet durities, mollities; tenuitas, &c. quatenus sunt affectus præter naturam, & remedium indicant: in ipsis verò medicamentis, quatenus medicamenta, activæ istæ qualitates, nimirum indurans, emolliens, &c. quæ semper à morbo vel morbi causa indicantur.

Quæ propriè dicantur secundæ facultates medic.

Nam quod in corpore præter naturam tenue est, indicat remedium non crassum, sed incrassans; durum indicat remedium non molle, sed emolliens. Dico autem medicamentum non tenue, & molle, sed extenuans, vel emolliens: quod ipsa vis extenuandi & emolliendi in medicamentis, non proficiscatur à tenuitate aut mollitie ejusdem, sed ab ipsis qualitatibus primis pro modo materiæ: aut quod actiones istæ secundæ, primarum qualitatum

actiones consequantur, iisdem vestigiis insistentes. Nam calidum medicamentum primùm calefacit, pòst si tenuis essentiæ, attenuat, rarefacit, &c. Eadem est ratio in cæteris. Itaque promanant actiones secundarum facultatum in medicamentis, à primis sive ab ipso temperamento propriè: & reipsâ secundæ facultates nil aliud sunt, quam peculiares dispositiones primarum qualitatum in materia; aut certi operationum modi, quibus corpora nostra alterantur: in primis enim qualitatibus pugna & contrarietas consistit. Verùm primæ facultates earumque actiones, quæ temperamentum medicamenti immediatè consequuntur, magis formales dicuntur, quæ per se primò nudam intemperiem alterant, & morbis similaribus sine materia tantum conveniunt. At secundæ qualitates earumque actiones, ut rarefacere, condensare, quæ primas consequuntur, magis materiales dicuntur, quia circa materiam propriè versantur, morbosque à materia & secundam corporis compositionem respiciunt. Odores verò, colores, sapores medicamentorum: item durities, mollities, & similia, facultatibus medicamentorum non annumerantur, ut dictum est: quia respectu horum propria sensoria tantum afficiuntur, & non cæteræ partes corporis à suo statu alterantur: sed notæ potius sunt primarum & secundarum: præcipuè verò sapores gustus qualitates, quia viribus primarum gustum alterant, & naturam secundarum præ cæteris æmulantur, ut infrà apparebit. Facultates autem medicamentorum, quæ à primis qualitatibus promanant, ex effectibus duorum generum esse deprehenduntur: aliæ enim sunt quæ indeterminatè, in quamvis partem humani corporis vel humorem eodem modo agunt, quæ secundæ facultates medicamentorum speciali nomine dicuntur: aliæ quæ determinatè, in certum aliquod membrum

Actiones secundarũ promanant à primis pro modo materiæ.

CAP. V.

...rum aut humorem agunt, quæ ab Averrhoc & ple-...sque recentiorum tertiæ facultates nominan-...r.

Facultates secundæ. Facultates autem quæ propriè secundæ dicun-...r, ex effectibus, ut supra diximus, variæ numeran-...r, præcipuè verò sunt hæ, quæ oppositis viribus ...stinguuntur: emolliens, indurans, intendens, re-...xans; rarefaciens, condensans; incrassans, & at-...nuans; incidens, & viscidum reddens; item attra-...ens, repellens; vasa aperiens, & occludens sive ad-...ringens: obstructiones tollens, & infarciens; de-...rgens, & oblinens sive emplastica; agglutinans, ...ulcerans; exasperans, levigans; his adduntur: e-...acuans, replens; dolorem leniens, & irritans; flatus ...iscutiens, & generans; maturans sive concoquens, ... putrefaciens, &c.

Facultates tertiæ. Tertiæ facultates, quæ determinatum mem-...rum, aut materiam respiciunt; particulares facul-...ates aut qualitates interdum vocantur, & mediæ ...uodammodo naturæ videntur, inter facultates se-...undas & quartas à tota substantia. Nam ut Aver-...hoes testatur, magna ex parte dependent à forma ...ubstantiali: unde Fernel. aliique plures tres tan-...um medicamentorum facultates constituunt, & ...as vel ad secundas, vel ad occultas referunt. Nihil-...ominus quia modo non occulto, ut quartæ, sed e-...identi ut secundæ, detergendo, aperiendo, attenu-...ndo, &c. agunt in determinatam materiam, ab u-...risque non incommodè distinguunt, aut utrisque ...articipant, utrasque vires obtinent: nam si modum ...gendi respicias, evidentibus qualitatibus magis ...nnumerantur, sin materiam in quam agunt, ma-...gis occultis. Ejusmodi facultates duplices sunt: ...liæ enim respiciunt contenta, aliæ ipsas partes con-...tinentes. Quæ respiciunt contenta, sunt lac, vel se-...men excitantia, & comprimentia; menses, aut uri-

nas moventia, & sistentia; calculos minuentia, &c. Deinde quæ determinatas partes respiciunt, à partibus illis denominantur: unde alia medicamenta cephalica dicuntur, quia manifestâ qualitate cerebro prosunt, alia cardiaca, quia cordi, alia hepatica, splenetica, bechica, &c. quatenus igitur vires istæ manifesta qualitate & modo evidenti agunt, à secundis differre non videntur. quatenus verò non in omnem, sed in determinatam materiam agunt, & medicamenta cephalica, cardiaca, hepatica, splenetica, &c. dicuntur, ad occultas facultates reducuntur. Itaque diverso respectu ab aliis tres, ab aliis quatuor medicamentorum facultates enumerantur.

Causa secundarum & tertiarum facultatũ.

Promanant autem qualitates evidentes, à materia medicamenti perfusa qualitatibus primis, sive à primis qualitatibus: pro modo materiæ iisdem vestigiis insistentes: non quòd materia per se sola aliquid agat, sed quòd primis qualitatibus in agendo, majorem aut minorem aptitudinem tribuat. Materia autem, ut diximus, vel est tenuis, quæ altè sese in corpus & humores infert, sive in tenuia facilè solvitur; vel crassæ substantiæ, quæ sese non infert; aut medioeris. Pro modo materiæ qualitas actiones suas variat: nam summa caliditas in materia tenui & aërea flammæ correspondet, in crassa terreaque prunis aut ferro candenti, in media aquæ ferventi: quæ tria eodem modo non urunt, licet medicamentum nullum adeo urat ut flamma, pruna, aut aqua fervens. Quæ est ratio in summa caliditate, ea est in remissa, atque etiam in frigiditate. Verùm caliditas pro sua intensione, omni materiæ celeritatem agendi tribuit: contrà frigiditas: deinde caliditas eorum, quæ tenuis sunt essentiæ vires auget, & quæ crassæ sunt minuit, sive longius quàm pro sua natura deducit; contrà frigiditas, quæ

humo-

 CAP. V.

mogenea & heterogenea in unum cogit. Pro-
de medicamentum tenuis substantiæ, tempera-
n fuerit, ut adiantum, nonnihil rarefacit & at-
nuat, sed minus evidenter, quàm calidum: sin e-
denter calidum ut fœniculum, validè attenuat,
netrat, discutit, aperit, adeo ut urinas & sudores
oveat: si validissimè calidum, ut euphorbium, le-
lium, inflammat, urit, dissolvit, colliquat. Ve-
m si frigidum fuerit, qualia sunt plæraque acida,
ras repellit, intus humorum ferociam reprimit:
validius, partes penetrat, mordet & vellicat. De-
de medicamentum crassæ essentiæ, si nonnihil
mperatum, obstruit, lævigat, infarcit, minus
men, quàm frigidum: si calidum sit, sed ita tempe-
tum, ut sese inferre nequeat in humores & mea-
s corporis, corroborat, leviterque adstringit: si
hementer calidum, ut meatus subeat abradit, ex-
rgat, exasperat: sin summè calidum, ut calx vi-
, vehementissimè mordet, vellicat, abradit, exulce-
t, ut crustam inducat. Nam calida crassarum parti-
n magis vellicant & mordent, quàm tenuium,
ntra frigida tenuium magis, quàm crassatum par-
um: Interdum enim calida tenuium partium o-
ninò non mordent, sed duntaxant calefaciunt, &
cet aliquando mordeant, non tamen exulcerant:
t vehementissimè calida crassarum partium, sem-
er vellicant & exulcerant: Frigida verò crassarum
artium omninò non penetrant, nec humorem ul-
m introducunt, semperque adstringunt; assum-
 vasa obstruunt, humores incrassant, fluxiones
stunt, foras repellunt, condensant, cicatricem in-
ucunt. At quæ tenuium sunt partium, si inæqua-
em nacta fuerint temperiem, valenter mordicant.
ostremo, medicamentum mediocris essentiæ, medio
nodo se habet: nam si temperatum ut oleum, leviter
mollit, maturat: si calidum, modicè dolores lenit,

 rela-

relaxat: si intensè calidum, rarefacit & discutit, si minus quàm id quod tenuis substantiæ est; abstergit, incidit & expurgat, sed non valenter abradendo, ut id quod crassæ essentiæ est: si calidissimum violenter expurgat & exulcerat. Hinc manifestæ sunt causæ secundarum qualitatum, & quomodo primis oriantur, ac actiones primarum consequantur: de singulis secundæ facultatis speciebus, deinde tertiæ, tandem de quartæ, ordine dicemus.

CAP. VI.

De secundis medicamentorum facultatibus in specie.

Medicamentum indurans & emolliens.

IN speciebus secundæ facultatis medicamentorum explicandis, initium sumemus ab indurante & emolliente. Indurans autem & intendens tantam affinitatem habent, ut alterum pro altero plerumque sumatur: nam quod tensum est, ut plurimum durum dicitur; nihilominus omne quod induratum est, intensum propriè dici non debet, nimirum quod sine substantiæ suæ incremento vel decremento tactui non cedit. Proinde indurans propriè non erit, quod tenuis substantiæ partes dissolvendo aut exprimendo ipsum corpus cogit, aut quod materiæ alicujus influxu distendit; sed quod manente naturali humido, corpus minus aptum reddit, ut tactui nostro cedat. Tale Galeno frigidum humidumque est, sine manifesta adstrictione, ut lenticula palustris, portulaca, sempervivum & similia: in quibus tamen frigiditas maximè dominatur, humiditas verò moderata est: & plerumque ex duplici substantia constant, terrea scilicet & aquea, qualis in sempervi-

CAP. VI.

...vivo conſpicitur. Proinde μαλάκτικα emollien-, quæ indurantibus opponuntur, calefacientia e-nt, ſed non ultra ſecundum grad. (nam intenſa liditas magis diſcutit aut attrahit, quàm emollit) inde modicè ſiccantia aut temperata in ſiccitate humiditate, non craſſarum partium: licet non-lla emollientia interdum dicantur, quæ valide ſiccant, ut opopanax, ammoniacum, galbanum, s, &c. alia quæ manifeſtè humectant, ut oleum nygdalarum dulc. violarum, &c. Sed nec hæc rfectè, nec illa propriè emollientia ſunt, niſi ntrario temperentur. Ex genere emollientium po-ſſimum ſunt: ſem: lini, fœnugræci, Althæa, malva efacta. Verùm pauca ſunt emollientia, quæ non lefaciunt & diſcutiunt, ut pleræque axungiæ, me-llæ, Oſypus, &c. Unde plerique emollentia à re-xantibus non diſcernunt.

Intendens & relaxans

Deinde tenſio partis fit, vel exſiccatione, à ca-re humidum dapeſcente; vel concretione, à fri-ore congelante, aut tenues partes exprimente; vel pletione, ex humore influente: aliquando ex ha-m conjugatione Igitur intendens triplex pri-um erit: unum exſiccans, aliud congelans, terti-n replens. Et relaxans quod intendenti opponi-r, triplex quoque: nimirum humectans, calefaci-s, evacuans: Igitur ſub relaxantibus evacuantia; b intendentibus replentia contineri poterunt. erum quæ intenduntur nimiâ exſiccatione, rela-ntur humectantibus, ut ſunt viola, malva recens, leum amygdalarum dulc. &c. quæ intenduntur igore, relaxantur calefacientibus, & emollienti-us, ut anetho, meliloto, camomilla, althæa, ſem: ni, adipe anſeris, &c. quæ intenduntur repletione x humore influente, relaxantur evacuatione vel in-enſibili, vel ſenſibili & manifeſtâ. Inſenſibili enim vaporatione, materia in habitu corporis emollien-

tibus, rarefacientibus, attenuantibus, discutientibus, nonnunquam attrahentibus & absorbentibus dissolvitur: verum aliquando, ut in initiis inflammationum, repellentibus & exprimentibus, materia revocatur: quod si verò repelli aut dissolvi nequeat, primùm maturantibus & pus moventibus præparatur, deinde vomicam aperientibus & abstergentibus educitur. Ubi verò materia vasa distendit aut obstruit, primùm attenuantibus, incidentibus præparatur, deinde aperientibus, expurgantibus, & abluentibus educitur. Si ex duarum aut trium causarum conjugatione oriatur tensio, pro modo & diversitate affectus, relaxans medicamentum erit: aliud enim relaxans in phlegmone convenit, quàm in scirrho, ubi nec nimium exsiccans, nec nimium calefaciens, aut discutiens prodest, sed quod congelatum humorem fundit, & quod fusum est, discutit.

Diaphoretica. Propriissimè verò relaxantia dicuntur, quæ rarefaciunt & attenuant, ut quæ diaphoretica communiter vocantur, licet sub diaphoreticis à pluribus sudorifera comprehendantur. Diaphoretica autem hic appellamus, quæcunque humores in halitus dissolvunt, vel contenta corporis per cutem dissipant. Talia omnia, tenuium partium, calda siccaque sunt non ultra tertium gradum: nam quæ vehementer calida sunt, adurunt aut attrahunt magis, quàm rarefaciunt & discutiunt: Omne autem diaphoreticum rarefacit & discutit. *Rarefacientia.* Rarefacere autem nihil aliud est, quàm id quod crassum solidumque est, tenue & porosum reddere, quod fieri nequit nisi penetrando, aut ea quæ intra partes sunt dissolvendo. Horum omnium similis efficacia non est: nam alia leviora sunt, emollientibus vicina aut similia, quæ poros cutis rarefaciunt, tenues humores digerunt, crassos tantùm concoquunt, unde simplici-

rarefacientia dicuntur, ut camomilla, melilo-, anethum recens, parietaria, &c. Modice ra-facientia & quæ his vicina sunt emollientia, quia ntemperando cutemque relaxando causam dolo- mitigant, Anodyna propriissimè dicuntur: Ve-n communiter Anodyna sunt, quæcunque dolo-n tollant. Tollitur dolor tribus modis: Uno odynis propriè dictis sive Paregoricis, quæ no-o calori similia sunt, causam doloris demulcent ncoquunt & æquabilem reddunt, tenuitate par-m rarefaciunt porosque aperiunt, ut Melilotus, momilla, Malva, Oesypus. Deinde tollitur dolor omnibus, quæ causam doloris tollunt: Veluti si usa sit ab intemperie calida frigidis: Si a frigida, ca-is: Si à materia, evacuantibus, &c. Tertiò omnibus , quæ sensum partibus adimunt, nim: Narcoticis opriè dictis, quæ sua natura vehementissimè refri-rant & torporem inducunt, ut Opium, Mandrago-Hyosciamus, &c.

Ænodyna.

Narcotica

Præterea alia relaxantia fortiora sunt attra-ntibus vicina, sed debiliora, quæ rarefacta cute assos humores attenuant, & in halitus dissolvunt, per se facilè dissipentur & discutiantur: unde at-nuantia & discutientia, aliquando simpliciter dia-oretica dicuntur, ut origanum, pulegium, ruta, urus sem: calida, &c. Quare condensantia, quæ refacientibus, deinde incrassantia, quæ attenuan-bus opponuntur, & spiracula cutis humoresque gunt & incrassant, frigida crassarumque partium unt, & modicè adstringentia, qualia sunt planta-o, myrtus, rosa, & similia. Huc referri poterunt vehe-enter frigida, ut papaver, mandragora, &c. Nam si is modicè iis utatur, condensant, incrassant; si beralius, stupefaciunt; si liberalissimè, mortem in-ucunt.

Attenuantia & discutientia.

Condensantia, incrassantia.

VI.

Attrahentia.

Attenuantibus vicina ἐπισπαστικὰ sive ἑλκ latinis attrahentia, quæ foris imposita humores a vapores ex alio in summa corporis transferunt & di cutiunt. Attrahentium autem varia materia: alia nim occulta materiæ proprietate aut similitudi attrahunt, ut cancer fluvialis tritus & impositus t la attrahit, scorpius suum venenum: alia metu vacu ut cucurbitulæ, de quibus hic non dicemus.

Alia manifesta qualitate, scilicet calore, veli sito ut sinapi, vel adscititio aut contracto ex putredi ut fermentum, fimus columbinus, anserinus, &c. O mnia autem quæ manifestâ qualitate attrahunt, evi denter calida, tenuium partium, & eò magis qu magis intensus: siccitas & tenuitas substantiæ adju vant.

Quare quæ calida sunt non supra secundu gradum, ut propolis, ammoniacum, bdellium &c. leviter tantum attrahunt: quæ 3. gradu calid ut aristolochia, calamintha, castoreum, tapsia va lidè attrahunt & discutiunt: quæ 4. gradu ut sinapi nastutt. lepidium, euphorb. validissimè attrahunt, hu mores colliquant, rubificant, aut pustulas excitant Ac proinde sub attrahentibus interdum continen tur Dropaces Sinapismi, Phœnigmi, quæ id quo extenuantibus & attrahentibus attenuari & discut nequit, violenter attrahunt, dissolvunt, colliquant & consumunt: quorum usus est purgato tantum corpore.

Repellētia.

Ex quibus apparet ἀποκρουστικὰ, id est repel lentia, quæ non ad se foras, sed à se ad interiora, sive à loco cui admoventur, humores movent & repri munt, frigida esse crassarumque partium. Verùm de repellentibus non consentiunt medici: alii enim sub reprimentibus comprehendunt omnia adstrin gentia; alii non solùm adstringentia, sed etiam ob-

linen-

CAP. VI.

ntia, incrassantia, oppilantia; contrà plurimi adstringentibus reprimentia ponunt, & alia adgentia repellere, alia non repellere volunt. Ve- cum adstringere sit cogere, partes firmare, & um humorum sistere; repellere verò sit humo- d interiora revocare: propriè idem adstringens est quod repellens, nec omnia repellentia, ad- gentia: nam multa evidenter frigida per se hu- es repellunt, quæ non manifestè adstringunt, ut scyamus, papaver, lactuca, psyllium: Deinde nulla calida adstringunt, quæ non ita propriè llunt, ut spica, cassia, aloe, absinthium. Nihilo- us quæ validè adstringunt, evidenter repellunt, a natura frigida sunt, crassæ substantiæ, ut pluri- m saporis acerbi aut austeri, ut galla, acatia, ba- stia, &c. quod enim crassæ substantiæ est, quò idius, magis adstringit. Quæ minus validè ad- ngunt, ut rosæ, semen coriandri, cotonia, san- ,&c. viscera partesque firmant & corroborant. ù n nonnulla repellentia tenuis sunt substantiæ, e minus adstringunt quàm repellunt, quia altè etrant, ut camphora, santalum, & similia. Ni- ominus adstringere, quemadmodum & dilatare è sumitur: Nam adstringere communiter dice- quod cogit, partes roborat, intendit, condensat, init: humores incrassat, repellit, refrenat, Con- dilatare. At propriè στυπτικὸν sive adstringens dicamentum, secundum Averrh. idem est quod lectò στεγνωτικὸν, scilicet quod orificia venarum tringit: Qua significatione facultas στυπτικὴ & στομωτικὴ opponuntur, ac vis συνακτικὴ a sty- ca distinguitur: Nam adstringens hoc modo mptum, non est quod tenues meatus aliquo mo cogit aut infarcit, sed quod orificia vasorum pro-

Quomodo distinguitur repellens & adstringens.

Corroborantia & firmantia partes.

στεγνωτικὰ & συνακτικα. quomodo distinguuntur. &c.

propriè contrahit, totumque instrumentum un quo constringit, & sensibiles evacuationes cohib que nomine adstringentia sive στεγνωτικὰ à condēs cibus & incrassantibus distinguuntur. Medicam tum verò obstruens, sive meatus infarciens est, qu orificia vasorum tantùm opplet: opplet autem, q sistendo fluxus humorum, & cohibendo evapo tionem, facit ut vasa impleantur, & impleta obst antur. Utrumque naturæ frigidæ sine omni acrim nia & mordacitate est. Verum quæ orificia vasoru & meatus adstringunt, magis sicca & crassarum p tium, sive substantiæ prorsus terrenæ sunt, ut gal balaustia, cæteraque acerba & austera. Quæ verò v sa infarciunt & obstruunt, emplasticis similia sun substantiæ lentæ, viscosæ, ut infrà dicemus: Nam orificia vasorum constringantur, requiritur ut me camentum incumbens, ob substantiæ suæ crassitud nem, ne exiguos quidem meatus penetret, & pr pter frigiditatem partes premens, & undiquaq contrahens, vicina corpora cogat, unde toto instr mento undique se contrahente, evenit ut orificia v sorum claudantur, & quasi manibus foris compr mentibus, constringantur. Nihilominus nonnul adstringentia vehementer calida sunt, ut calchan tum, & similia, sed ea ex contrariis naturis, calida frigida, composita sunt, & mordacia, qua re stegnoticis propriè non annumerantur. Vi στεγνωτικὴ & ἀναστομωτικὴ opponuntur, quemadmo dum συνακτικὴ & ἐκφρακτική Est autem ἀναστο μωτικὸν quod orificia vasorum recludit, ἐκφρακτικὸ quod materiam meatibus impactam sive infar ctam extergit & evacuat. Cum autem orificia à fri gidis nulla mordacitate præditis claudantur, necess erit à calidis mordacibus recludi & deobstrui.

Ἀναστομωτικά, & ἐκφρακτικά.

Calida autem quæ orificia vasorum ape riunt

t, absolutè tenuium partium nõ sunt, quæ prom-
mè substantiam vasorum penetrant, sed nonni-
crassarum, cum mordacitate quadam, ut expul-
t facultas in parte excitetur: qualis vis in alliis, cœ-
, cyclamine, felle tauri, & similibus reperitur, quæ
nota hœmorrhoides aperiunt. Averrhoes tres
dus operationum in anastomoticis statuit: unum
mores abstergendi, alterum aperiendi, tertium
ficia dilatandi.

Verùm hi gradus non sunt unius facultatis,
l diversarum, licet una alteri subserviat: deinde vis
tergendi in deobstruentibus, aperiendi & dilatan-
orificia venarum in anastomoticis potius con-
eratur & requiritur.

Detergentia & deobstruentia.

Nam ῥυπτικὸν extergens, & ἐκφρακτικὸν de-
structuens, interdum pro eodem sumuntur, diffe
nt potissimum duobus modis: Primò quod
πτικὸν superficiem corporis & externos meatus
t in ulceribus) expurgat: ἐκφρακτικὸν internas
vitates. Deinde quod extergens calidius sit & ma-
tenuium partium, quàm obstruens. Cum enim
teriores meatus angustiores sint internis, requiri-
r ut vis extergens altius penetret, quàm deobstru-
s: unde absinthium intus meatus validè expur-
, foris non, nam cum amaritudine acerbitatem
bet, quæ tenues meatus non subit. Utrumque
edicamentum calidum propriè est, & substantiæ
nnihil crassæ, cum aliqua mordacitate, qualis vis
plærisque amaris & nitrosis deprehenditur; licet
nnulla detergentia sint, quæ ob partium diversi-
tem frigida dicantur, aliqua dulcia. Crassitudo
tem illa substantiæ, mediocri tantum sua adstri-
one, caloris transitum non impedit, sed promo-
t & conservat, facitque ut medicamentum tamdiu
oretur. vellicando & abradendo crassos lentosq; hu-
mores,

mores, donec cedant: ſiccitas verò cum calore c
ſa lentaque diſſolvit, ut facilius abradantur &
purgentur: nam calor penetrando, craſſam ma
riam ſecum deducit, & ſimul ob craſſitiem, qu
quid obvium eſt incidit, ſecumque rapit & expurg
Ad ἐκφρακτικὸν reducitur λεπτικὸν extenuās & τμητι
incidens: Ut enim vaſa infarctu liberes, requiri
ut craſſa extenuentur, lenta & viſcida incidantu
diſſecentur. Ac ἐκφρακτικὸν id communiter voc
ſolet, quod materiam extenuat incidit & ſimul m
tus expurgat. Extenuantium autem & incidenti
ſimilis materia eſt, magna ex parte calida, ſicca: i
terdum frigida tenuium partium, ut acetum.

Verùm extenuans magis tenuium parti
eſt, & non ſemper evidenter calidum, ut a antu
aſparagus, &c. Incidens verò magis craſſarum, ſ
à calore ita attenuatum, ut longè penetrare, & le
tos viſcidosque humores adhærentes diſſecare, d
videre & ſeparare queat, ut hyſſopus, &c. Sed ha
omnia pro diverſitate humoris peccantis varia
plurimum: ſemper enim calidis humoribus frig
diora conveniunt, ut cichoracea, & frigidis cal
diora, ut chamædris, &c. Poſt materiæ extenuat
onem & inciſionem ſi non cedat, meatus acriori
bus expurgari & abſtergi debent: Verùm pro natu
ra partium alia atque alia expurgantia & deobſtru
entia conveniunt; validiora pro liene, quàm pro je
core, & pro jecore, quàm pro ventriculo, ob vias pa
tentes & vicinas. Quare huc referuntur, quæ pe
os aut alvum manifeſtâ qualitate evacuant; de
obſtruentibus cognata ſunt, quæ per os & alvum
manifeſtâ qualitate evacuant. Evacunt autem per
alvum alia ſpecifica formâ, nimirum catharctica
propriè dicta, de quibus infrâ, alia manifeſta qua-
litate: quæ autem manifeſta qualitate per alvum
evacu

[*Hypactica quadruplicia.*]

acuant, ὑπακτικὰ ſive lenientia communiter di-ntur. Hæc unius naturæ non ſunt: Nam quatuor odis evacuare putantur, undè ὑπακτικὰ quadru-icia dicuntur, nimirum lubricantia, abluentia, de-rgentia & comprimentia. Lubricantia autem nt, quæ vias ductusque inæquales lævigant, ut hu-ores adhærere nequeant; inæqualitas enim ſive aſ-ritas viarum motum impedit, lævitas vias æqua-s & patentes reddit, ut humores ſine impedimen-defluant. Igitur lubricantia lentâ pinguique ſub-ntiâ prædita ſunt, modicè calida, cum aliqua te-citate, qualis vis eſt in oleoſis & pinguibus: cujus neris ſunt malva, althæa, caſſia, manna, jura pin-ia, pruna & ſimilia.

[*Abluentia.*]

Lubricantibus abluentia & detergentia con-aria videntur; nam hæc non oblinendo, ſed ſor-s diluendo vias complanant & lævigant: utroque im modo lævigatio fit, & à contrariis exaſperatio. rùm ſub detergentibus abluentia plerumque ntinentur. Propriè tamen abluens dicitur, quod perficiem partium expurgat: Detergens verò od altius penetrans, & tenuiores meatus ſubiens, rdes educit.

[*Detergentia.*]

Deinde abluentia magis aqueæ ſunt naturæ; inusque mordent & calefaciunt, ut ſerum lactis, ua hordei, jus galli, hydromel, jus braſſicæ, mer-rialis: Detergentia magis calefaciunt, exſiccant, ius penetrant, vellicant & abradunt: qualia nt, ut diximus, potiſſimum nitroſa & amara, ut oe, centaureum minus, ariſtolochia: item non-lla dulcia, prædita aliquâ acrimonia, ut mel, &c.

[*Comprimentia.*]

andem comprimentia non per ſe immediatè al-m expurgant, ſed dum vaſa contrahunt, ut hu-or contentus exprimatur; igitur impropriè aut accidente leniunt: talia omnia adſtringentia nt, ut myrobalani, maſtix, tamarindi, &c. Huc

etiam referuntur, quæ in ultima mensa exhibita
cibos, alvum lubricant, ut cydonea, pyra, & sim
Similis ratio in cæteris partibus ut in alvo, velut
faucibus, alia exasperata leniunt, alia sordes, ablu
alia meatus expurgant, alia comprimunt & influx
humorum repellunt. Item vomitum manifestâ q
litate provocant, alia lubricando, alia abluendo,
detergendo, nonnulla flatus & extensionem faci
do, quatenus superius os ventriculi irritant, ut ec
presso fundo contenta sursum extrudat. Sed de
alio loco plenius agemus.

Emplastica.

Abstergentibus opposita sunt, Emplastica, q
tenacitate sua meatus infarciunt, tenuesque hu
res incrassant, sed manifestè non adstringunt: al
enim est meatus oblinere & obstruere, aliud adstr
gere & coarctare. Emplasticorum autem duplex
materia: una planè terrea & sicca, sine evidenti
gore & calore, ut amylum, lithargyrum, cerussa,
thia, terra Samia, &c. alia lenta & viscosa penit
mista ex terreis aqueis, aliquando ex aereis, ut
leum dulce, cera potissimum lota, quod in lacte
seorsum est, pinguedines quæ carent acrimonia, &
His omnibus addunt nonnulli, quæ non solùm
nues humores exsiccant, sed etiam evidenter adstri
gunt, meatusque coarctant, quæ propriè emplasti
non sunt, ut sanguis draconis, alumen &c. M
dendi ratio postulat, ut post repellentia parti, c
materia impacta est, discutientia adhibeantur, qu
si materia discutientibus non cedat, vel ad cutem a
trahenda & validioribus discutienda, vel absorbe
da, vel ad suppurationem perducenda. De attrahe
tibus supra dictum est. Absorbentia autem sun

Absorbentia.

quæ valida exsiccandi & extenuandi vi humor
frigidos impactos, & tumores œdematosos & aqu
sos, aliquando scirrhosos, sed præmissis emollient
bu

& attenuantibus absumunt. Hæc validè discutibus vicina sunt, sed magis exsiccantia, adeò ut eriam magis depascant & absorbeant quam disant, cujus generis sunt sal, alumen, nitrum, sulr, calx, cineres herbarum nitrosarum: unde cum a aliquando admixta vino, aut aquæ vitæ varia t lixivia, interdum cum cera & oleis convenienti unguenta & emplastra.

Suppuratoria.

Si materia calidior fuerit & discutientibus non at, suppuratio tentanda erit. Ἐκπυητικὸν, id est, suppatorium, emplastico simile est, eique cognatum ασικὸν: nam utraque & ἐκπύησις & πεπασμὸς est edam πέπανσις, id est, maturatio, concoctio, sive ati humoris in convenientiorem naturæ statum uctio. Verùm suppuratio est, humoris corrupti ra venas, in pus conversio: πεπασμὸς verò est, hurum qualitate nocentiū, intra venas potissimum, n in pus, sed in benigniorem naturam conversio: rumque naturæ opus instrumento caloris. Verùm od substantiam caloris nativi adauget, nec qualiem ejus intendit, sed æqualem accendit ei, qui est homine secundum naturam, id propriè suppuraium est. Proinde medicamentum suppurans naræ humanæ simillimum erit, magisque temperan, quam ullum emolliens: nam emolliens paulun humoris, qui præfuit in partibus induratis, abnit: suppuratorium totum conservat. Ut autem bstantiam caloris nativi conservet, non qualitan ejus intendat, necesse est ut temperatum sit cum tore quodam ut emplastica, quo poros corporis struat, & humorum effluxum prohibeat: Unde eollientia & relaxantia, quę humores in halitus dislvunt, pus propriè non gignunt.

Verùm cum temperamentorum magna sit rietas, accidit ut idem respectu unius sit suppurarium, quod alterius sit discutiens, expurgans,

aut sarcoticum: ut ficus, radix altheæ, liliorum t
rebinthina, & similia. Suppuratoriis opponun
σηπτικὰ de quibus infrà. In tumoribus ger
pure, & aperta vomica ferro, igne aut medicam
tis causticis, pus & sanies primùm expurganda
detergentibus, deinde cavitas ulceris implenda
coticis, tandem ulcus plenum consolidandum;
ducta cicatrice epuloticis. De natura deterger
um jam dictum est. Medicamentum autem perfe
Sarcotica σαρκωτικὸν nullum dici potest; nam carnis gign
dæ materia est sanguis bonus, efficiens aut opi
non medicamentum, sed natura illius partis cui
ro superinducitur, quæ consistit in apta tempera
ra. Proinde ut ulcus carne impleatur, requiritur
pars naturali temperamento prædita sit, deinde
sanguis bonus confluat. Ubi igitur hæc duo conc
runt, prima sanguinis generatio contingit sine o
ullius medicamenti. Verùm cum in ipsa carn
generatione perpetuò duplex gignatur excreme
tum, unum tenue, ichor sive sanies, unde ulcus h
midum redditur: alterum crassum, sordes, unde so
didum efficitur. Proinde ulcus semper duplici ind
get medicamento, uno humidum exsiccante, alter
sordes expurgante: & quod utrisque facultatib
preditum est, scilicet exsiccat simul & deterget, s
blande sine morsu, id σαρκωτικὸν propriè dicitu
Ejusmodi varia sunt pro natura corporis & partiu
affectarum: siccioribus enim & durioribus corpo
ribus sicciora conveniunt; humidioribus minu
sicca. Nam sarcotica imbecilliora ulcus sordidum
reddunt, vehementiora exasperant, fluxionesque i
ritant: Leviora sunt farina hordei, fabarum, sarco
colla, thus &c. vehementiora, farina ervi, iris, aristo
lochia, & multa quoque validè detergentia, exsic
cantia: nam in corpore duro sicco, aristolochia, au
iris

carnem gignit, ubi thus sordes commovet: & ...is sufficit thus & sarcocolla, ubi auribus vix pa... Andronis, aut scoria ferri præparata. Sarco... opposita καθαιρετικὰ, quæ excrescentem car..., verrucas, callos, & similia, sensim quasi lique...endo absumunt. Hæc pyroticis annumerantur, ... vehementissimè calefaciunt: nam sub pyroti...omprehenduntur φοινιγμοὶ, καθαιρετικὰ, ἐσχαρω... & σηπτικὰ: addunt nonnulli rubrificantia, ut dro...s acres, & sinapismos. Omnia πυρωτικὰ summè ...da sunt igneæq; substantiæ, licet modo materiæ ...rant, unde discrepantes effectus. πυρωτικὰ.

Nam ut in cæteris idem caloris gradus pro modo ...tantiæ actiones variat, ita in pyroticis: sum...s enim calor in crassa materia non facilè difflatur, ...tenaciter adhærens violenter vellicat & urit, & ...ui inhæret stipitis ritu infixus, excruciat: contrà ...nui materia calefacit quidem vehementer, sed ad ...mmæ similitudinem facilè dissipatur, nec vehe...ntem doloris sensum movet.

Quare rubrificantia, quæ ardore suo humo... attrahunt, & cutim rubore inficiunt, sed neces...ò non vellicant, nec exedunt, tenuium partium ...nt, attrahentibus similima, sicut suprà dictum est, ...inapismi, &c. Deinde phœnigmi sive vesicatoria ...priè dicta: quæ ardore suo humores proliciunt, ...upremam cutis partem exulcerant, sive pustulas ...esicas movent, minus tenuium partium erunt, sed ...rificantibus vicina, ut mel anacardinum, can...rides cum fermento, & similia. At καθαιρε...ὰ, quæ sensim colliquando carnem consumunt, ...citate cum partium tenuitate prædita sunt, ut te...itate illâ virtus exedendi cito dissipetur, prius...am longè penetrare queant, & superficiem exsic...ndo comprimendoque sensim carnem colliquent Rubrificãtia. φοινιγμοὶ. καθαιρετικὰ

&, absumant, cuius generis est vitriolum & alumen
stum, ærugo & similia.

σηπτικά.

Quartò σηπτικὰ quæ altius penetrant, qu
phœnigmi, & carnem teneriorem colliquant, in
tumque calorem dissolvunt, superioribus acriora
runt crassiorisq; substantiæ, sed non absolutè cras
ut auripigmentum, arsenicum, & alia quæ qualit
quoq; occulta naturæ nostræ contraria sunt. Qui

ἐσχαρωτικά.

τὸ ἐσχαρωτικὰ, quæ altissimè penetrant ad ferri ca
dentis similitudinē, cutim ita exurunt, ut crustas i
ducant, ac etiam dura callosaque corpora absumu
& ea quibus inhærent, stipitis ritu infixa, excrucia
absolute crassæ substantiæ erunt, omniumq; pyro
corum mordacissima, ut calx viva, cum lixivio sap
nis, præciditatum, & similia: quibus potissimum u
mur in cauteriis potentialibus. Atq; hæ sunt disti
ctiones pyroticorum. Verum cum singula medic
menta πυρωτικὰ, pro natura corporum quibus adm
ventur, & temporis mora aut brevitate, dissimil
effectus producant; fit ut idem nunc vesicans, nu
σηπτικὸν, nunc ἐσχαρωτικὸν dicatur: nam καθαιρετι
aut vesicantia mollioribus corporibus admota, a
longo tempore, idem faciunt, quod σηπτικὰ aut ἐσχ
ρωτικὰ durioríb. corporibus, aut brevi tempore: Im
sæpè quę in durioribus corporibus sunt vesicantia, i
mollioribus sunt escharotica: Similiter quæ in mo
lioribus sunt καθαιρετικὰ, in durioribus sunt ἐπουλω
τικά.

ἐπουλωτικά.

Sunt autem ἐπουλωτικὰ, quæ repleti ulcer
summam carnem desiccant & indurant, in callu
sive cicatricem cuti similimam: nam cutis est qua
in callum indurata caro, eique similis cicatrix. E
jusmodi medicamenta necessariò sicca sunt, sub
stantiæ crassæ, ut plurimum vi adstringente prædita
fiu

ne evidente calore & frigore, ac etiam ſine morſu, humores tenues in ſuperficie abſumant, ipſamque ntrahant & condenſent, ut lapis hæmatites, tutia æp. ceruſſa, &c. Verùm inter ἐπȣλωτικὰ numeran- r multa, quæ ſine evidenti adſtrictione deſiccant, cornu cervi uſtum, corallia, ceruſſa: alia, quæ cum orſu deſiccant, & duriorib. corporib. tantum con- niunt, ut alumen, æs uſtum, & alia quę cathereticis oq; annumerantur.

Inter ἐπȣλωτικὰ, σαρκωτικὰ & ἐμπλαστικὰ, medię uodammodo naturæ eſſe videntur κολλητικὰ, id eſt, utinantia quæ labia cruenti vulneris adducta uni- nt, deſiccant enim cum adſtrictione, ſive omni mor- & evidenti calore, ac ſubſtantiæ nonnihil craſſæ rrenæque ſunt, cum quadam tenacitate, qualis in lantagine, conſolida, ſanicula, verbena & ſimili- bus apparet. *Glutinantia.*

CAP. VII.

De tertiis & quartis facultatibus medicamentorum.

COnſequens nunc eſt ut in ſpecie primum de tertiis, deinde de quartis medicamentorum facultatibus agamus, initio facto à diureticis. Διȣρητικὰ id eſt, urinas moventia propriè non ſunt, quæ obſtructiones in viis urinæ ab humore craſſo, aut calculo aperiunt, à quibus violenter detinetur, nec quæ vias illas tantum leniunt, ſed quæ ſerum ita præparant, ut copioſè facileque à renibus attrahatur & educatur. Talia extenuandi vi prædita ſunt, calida, ſicca, cum partium *διȣρητικὰ.*

tenuitate. Verùm quæ perfectè diuretica sunt, n
solum sanguinem extenuant, sed etiam fundunt,
tenue serosumque secernunt, crasso in se coeunt
non aliter quàm coagulum in lacte: Quod verò s
rosum in sanguine segregatum est, renes ad se nat
raliter trahunt. Ac proinde urinas ejusmodi n
solum movent, sed etiam faciunt, & tota ad ren
penetrant; cujus generis sunt daucus, seseli & sim
lia. Nihilominus diureticis annumerantur, quæ e
tenuant, non ita vehementer ut sanguinem fundan
sed ut serum tantum ad vias urinæ moveant. Mo
vent autem alia vehementer, alia moderatè: vehe
menter, quæ cum evidenti calore extenuant & de
tergunt, ut sem. calida: moderatè, quæ cum calor
temperato, ut quatuor sem. frigida, quæ ita dicun
tur collata cum seminibus calidis, & non quia ma
nifestè refrigerant. Annumerantur etiam diuretici
nonnulla, quæ vias urinæ leniunt, ut glycyrrhiza,
althæa & similia: Præterea quæ fervorem in san-
guine contemperant, sed ea minus propriè diureti-
ca sunt.

Calculos dissolventia & comminuentia.

Quæ validè urinas movent, & simul renes ac vasa diuretica expurgant, calculos & arenas dissolvunt & expurgant; verùm non propriè: nam dissolvitur lapis vel occultâ naturæ proprietate, qualis est in sanguine hircino, vel manifesta qualitate. Oritur autem lapis ex materia terrea, viscido humore coagulata, à calore exsiccante & indurante Quæ hoc modo concrescunt, nec vehementer calidis, nec frigidis propriè resolvuntur, sed à moderatè calidis, vi extenuandi incidendique præditis, non sine naturali aut adscititia humiditate: cujus generis sunt asparagus, rad. eryngii, graminis, oxymel compos. & similia. Verum præter hæc, nonnulla magis ex accidente calculos dissolvunt; vel quia asperitate suâ conterendo & abradendo superficiem, non parum minu-

minuunt, ut vitrum combustum; vel quia nimiâ llidit ate parvam in lapide glutinositatem absu- unt, & quasi in pulverem reducunt, ut canthari- es, & alia quæ urinas vehementer movent.

Menses moventia. Diureticis cognata sunt menses moventia istuntur autem menses ob tres causas potissimum: Ob imbecillitatem facultatis expultricis. 2. Ob itium sanguinis, quia paucus, crassus, viscosus. 3. ropter obstructionem venarum in matrice, aut uia sanguis avertitur à matrice. Propriè autem, quę bstructiones matricis aperiunt, & abstergunt, & nguinem ad uterum deducunt, menses moventia icuntur: minus propriè, quæ facultatem expultri- em roborant, aut vitia sanguinis emendant. Aperi- ntia illa & abstergentia, quæ menses movent, vali- a esse debent, non prorsus tenuis substantiæ, quo- um vires brevi tempore facileque resolvuntur, sed onnihil crassæ, ne citò virtus dissolvatur, & longè enetrent. Proinde vehementer calida erunt, cum vidente siccitate, sed minore quam in diureticis: ujus generis efficacissima sunt, quæ amaritudinem liquam acrimoniâ permixtam habent, ut sabina, ristoloch. pulegium, myrrha.

Lac & semen promoventia &c. Quæ menses movent, similitudinem cum iis habere videntur, quæ lac & semen promovent; cale- aciunt enim omnia: & ut menses moventia sangui- nem ad uterum, ita lac promoventia ad mammas, & emen excitantia ad vasa spermatica movent. Diffe- runt tamen plurimùm: nam lac & semen moven- tia minus sicca sunt, nec vehementer calida, ut menses moventia: deinde non carent aliqua humi- ditate; qualis vis est in anetho & fœniculo viridi ad lac gignendum; in eruca ad semen excitandum. Ve- rum aliud est lac & semen gignere, aliud provoca- re, & materiam ad mammas vel testes derivare: Generatio enim fit ex optimis alimentis aut medi-

camentis temperatis, similibus naturæ humanæ: verùm excitant semen aut ad testes deducunt, ac ad expulsionem seminis impellunt, quæ semen spiritu copioso replent, & materiâ crassâ ac humore viscido prædita sunt, cum caliditate, ut scincus, eruca, &c. Igitur quæ vehementer refrigerant, semenq; cogunt & incrassant, ut nymphæa, lactuca: Item quæ validè dissecant, ut ruta, agnus castus, &c. vim supprimendi seminis habent.

Bechica. Βηχικὰ autem, quæ contenta in pectore & pulmonibus apta reddunt, ut tussi facilè expurgari queant, duplicia sunt, quemadmodum humores: nam humores contenti in pectore, qui ægrè tussi expurgantur, vel crassi & viscidi sunt, vel tenues & subtiles.

Proinde bechica alia extenuant & incidunt, sed sine vehementi calore, ut hyssopus; alia contemperant, modicè incrassant & leniunt, ut amygdala, nuces pineæ, sem. malvæ, tragacantha, &c. Præterea *Errina.* ἔῤῥινα, quæ superfluam pituitam circa meninges & cerebrum per nares expurgant: & ἀποφλεγματισμοὶ qui per palatum; aliquando occultâ qualitate agunt, plerumq; manifesta, scilicet acri, nitrosâ incidendo, abstergendo.

Corroborãtia partes. Postremò visceribus omnibus manifestâ qualitate conveniunt, quæ robur membri conservant, sive adstringendo corroborant, inprimis ventriculo, deinde jecori & cordi. Verùm hepatica cum adstrictione aut aperiunt, sanguinemque purificant, ut agrimonia, intybi genera, &c. aut fervorem sanguinis & bilis flavæ restringuunt ut hepatica, santala. Splenetica hepaticis similia sunt, sed magis aperiunt & incidunt, ut capparis, scolopendrium, &c. aut bilem retorridam refrenant, ut buglossa, succus pomorum dulcis. Cardiaca verò substantiam cordis modica tantum adstrictione corroborant, & vel virtutem

tutem ſpirituſque gratâ adſtrictione congregant, ut corallia, ebur, roſæ, margaritæ: vel grato odore prædita ſunt, ut moſchus, ambra: vel ſpiritus fragrantiâ ſuâ reficiunt, ut aqua cinnammomi, vinum aromaticum: vel tetros malignoſque vapores refrenant, ut viola, ſuccus citri & pomorum dulc. vel peculiari ſubſtantiæ proprietate conſortant, & venenum à corde expellunt, ut lap. bezoar, theriaca & ſimilia. Cephalica alia peculiari ſubſtantiæ proprietate cerebro nerviſque conferunt, non pauca manifeſtâ qualitate: vel quia phlegma expurgant vel modicâ adſtrictione cum exſiccatione corroborant, & vapores arcent aut diſcutiunt; vel quia odoris quadam ſuavitate ſpiritus animales reficiunt: eadem in cæteris ratio.

Quarta facultates.

Quartæ medicamentorum facultates à temperamento non promanant, nec à materia perfuſa qualitatibus primis, ſed immediatè à tota ſubſtantia, & forma ſubſtantiali, quæ Galeno qualitates à toto temperamento interdum vocantur. Agunt hæ non evidenti modo ut ſuperiores, ſed occultâ ratione, extrinſecus vel intrinſecus, in bonum aut in malum, dupliciter; vel per motum aliquem localem, vel per tranſmutationem ſive alterationem aliquam. Per motum aliquem localem tripliciter: vel retinendo reprimendovè ea, quæ præter naturam moventur, in parte aliqua ſiſtunt, vel expellendo, vel attrahendo è corpore noxia educunt. Nam retinendo Sardonius lapis ventri deligatus, ætites brachio, peculiari proprietate conceptum retinent, fimus porcinus fluxum ſanguinis narium ſiſtit, &c. Deinde expellendo movent, quæ ſubſtantiæ quadam diſſimilitudine & contrarietate à ſe aliquid propellunt. Attrahunt verò, quæ ſubſtantiæ ſimilitudine alliciunt ſive ad ſe movent, veluti alexiteria quædam, ut lapis bezoar & ſimilia, diſſimilitudine ſubſtan-

ſtantiæ venenum è corpore expellunt, corallina vermes. At nonnulla, quæ totius ſubſtantiæ ſimilitudine iis conveniunt, non aliter ferè alliciunt, quàm magnes ferrum, ut dictamus & radix arundinis tela & ſpicula. Deinde venenata non pauca, ut ſcorpius, vipera, mus araneus, ſuis propriis venenis ſuccurrunt; nam diſſecta & ſuis morſibus admota proprium venenum attahunt, & ſic demorſos curant.

Similiter nonnulla certos determinatos humores educunt, aut ſaltem naturam ad eorum expulſionem irritant; quæ καθαρτικὰ, electivè purgantia dicuntur & ab iis diſtinguuntur, quæ manifeſtâ qualitate lubricando, abluendo, extergendo, comprimendo, quicquid obvium eſt evacuant. Nam quæ electivè purgant, id eſt, certum determinatumque humorem educunt, aut ex determinata corporis parte, ea omnia peculiari ſubſtantiæ proprietate agunt, & non mediantibus evidentibus qualitatibus: licet negari nequeat, qualitates primas, præcipuè verò calorem, actionem illam plurimum juvare. Evacuant autem peculiari proprietate unum humorem determinatum potiſſimum, ut rhabarbarum, ſcammonium, aloë, bilem: agaricus, turbith, colocynthis, pituitam: epithymus fol. ſenæ, helleborus, melancholiam: ſoldanella, iris, elaterium, aquas. Deinde alia evacuant ex quacunque parte corporis, alia ex peculiari potiſſimum: veluti rhabarbarum ab hepate magis, aloë ab inteſtinis & ventriculo, agaricus & colocynt à capite, hermdactili ab articulis potentius trahunt. Huc referuntur errhina, apophlegmatiſmi, &c. quatenus occulta qualitate agunt. Præterea purgant alia magis per ſuperiora ut aſarum, helleborus albus: alia per inferiora, ut ſcammon. Cætera de differentiis medicamentorum purgantium alio loco latius proponemus. Poſtremò per

καθαρτικά.

per transmutationem aut alterationem aliquam; occulta substantiæ proprietate agunt medicamenta triplicia. 1. Deleteria sive venena. 2. Antidota quæ venenis medentur, nimirum alexipharmaca & alexiteria. 3. Quæ peculiari substantiæ proprietate certas partes humani corporis respiciunt, easque afficiunt.

Venena autem medicamentis & alimentis, ut superius dictum est, opponuntur, & potissimum cor fontem caloris nativi oppugnant, ipsamque substantiam caloris corrumpunt. Verùm non omnia venena unius generis sunt, nec uno modo agunt, ut suprà dictum est: alia enim manifesta qualitate interimunt, alia solius substantiæ proprietate: Manifesta autem illa qualitas est calida, frigida aut sicca, nunquam propriè humida. Nam calida corrodendo, ut lepus, marinus, vel inflammando, ut euphorbium vel putrefaciendo corrumpendoque ut sublimatũ, interimunt. Deinde frigida vel congelando cor cum spiritu & sanguine, ut opium. vel obstruendo vias spirituum ut gypsum, plumbum ustum: Sicca vel depascendo humidum, ut calx viua, vel erodendo ut arsenicum mortem afferunt. Adduntur his, quædam validissime purgantia, quatenus violenter & cum gravissimis symptomatibus evacuant, ut helleborus albus, colocynthis, &c. Verum ex his omnibus plurima cum manifesta qualitate occultam quandam naturæ contrarietatem habent. At non tam manifesta qualitate, quàm totius substantiæ contrarietate calorem nativum corrumpunt & cor fontem caloris lædunt, ictus scorpii, viperæ, phalangii, napellus & similia quæ venena à tota substantia potissimum dicuntur. *Venena.*

Præterea venenis contraria sunt alexipharmaca sive alexiteria proprie dicta, quæ vel venenum proliciunt, de quibus supra, vel contrarietate sub- *ἀλεξιφάρμακα.*

stan-

ſtantiæ ſuæ vires ejus frangunt: obtundunt, planeque immutant, & cor confortant: ſub quo genere continentur theriaca, mithridatium, ſemen citri, lapis bezoar & alia plura, quæ & alterant, & venenum à corde expellunt. Verùm venena quæ evidenti calore potiſſimum interimunt, contrariis alexipharmacis alterantur & curantur, ut calida frigidis, ſicca humidis, &c.

Appropriata.

Tertio, quæ peculiari proprietate certas humani corporis partes reſpiciunt easque transmutant, alia totius ſubſtantiæ familiaritate juvant, alia totius contrarietate lædunt. Totius autem familiaritate ſive quadam συμπαθείᾳ, ſalvia capiti, pulmo vulpis pulmonibus, ſmaragdus & os de corde cervi, cordi, &c conferunt. Proinde ſub hoc genere comprehenduntur omnia cephalica, cardiaca, ſtomachica, hepaticæ, &c. quatenus familiaritate ſubſtantiæ agunt: Item quæ certis morbis conveniunt, ut pæonia, viſcus quercinus, carnium hominis, epilepſiæ: ſtercus canis, anginæ: cinis leporis, ſanguis hirci, calculo: cerebrum leporis, tremori: Verùm totius ſubſtantiæ contrarietate ſive ἀντιπαθείᾳ, cantharides veſicam, lepus marinus pulmones exulcerat, argentum vivum dentibus & nervis infenſum eſt, &c. Hactenus de medicamentorum facultatibus.

DE

CAPUT VIII.

[D]e Modo indagandi & explorandi Vires medicamentorum, deque differentia medicamentorum respectu materiæ.

HIS determinatis, superest nunc, ut rationem & modum investigandi singulorum medicamentorum vires proponamus. Medicamentorum [a]utem omnium noticiam, facultatumque cognitionem, duobus artis medicæ fundamentis consequi[m]ur: ratione nimirum & experientiâ; licet alia solâ [e]xperientia, ut facultates à tota substantia, alia ex[p]erientia cum ratione deprehendantur, ut primæ & [s]ecundæ facultates. Verùm sine experimento nullius [m]edicamenti vires rite cognoscuntur: Sæpè enim [f]ictat ratio cui non adstipulatur experimentum, [q]uemadmodum sæpè experimentum demonstrat, [c]ujus nulla ratio reddi potest, igitur quantum fieri [q]ueat, ratio cum experientia conjungenda est. Ve[r]ùm quæ ratione inventa sunt, si experimentum [c]onsentiat probanda, si dissentiat semper rejicien[d]a: at eorum, quæ experientiâ inventa sunt, si ratio [r]eddi queat, semper præferenda, si nequeat non o[m]nino rejicienda.

Fundamenta medicinæ duo, & duplex modus indagandi vires medicamentorum.

Nam cum medicina circa singularia occupa[t]a sit, magis errant, qui rationi sine experientia, quàm experientiæ sine ratione nituntur.

Nos primùm de modo indagandi & probandi medicamenta per ratiocinationem, deinde per experientiam dicemus. Oritur autem cognitio de medicamentorum viribus, per ratiocinationem, ex primarum qualitatum manifestis effectibus.

Modus indagandi per ratiocinationē.

Pro-

Promanant autem à primis qualitatibus in generatione mixti duplices effectus: alii priores, alii posteriores. Priores sunt vel meræ passiones mixtorum, nimirum congelatio, condensatio, resolutio, emollitio, &c. vel passivæ qualitates, de quibus suprà, ut combustibile, incombustibile, durabile, indurabile, &c. Posteriores verò sunt objecta sensuum, scilicet colores, odores, sapores, durites, mollities, quæ termini sunt passionum, & mixtionem consequuntur. His addit Averrh. considerationem loci, regionis, temporis, & naturalium operationum. Ex his omnibus sumitur conjectura aliqua de temperamento medicamenti: Nam primùm ex modo congelationis, inspissationis, resolutionis, &c. Quæ dissolvuntur frigore, coagulantur sive concrescunt calore, & contra: verùm quædam coagulantur à frigore, quæ prius inspissata fuerunt calore; quædam non; quædam ab utroque inspissantur. Quæ autem calore tantum concrescunt, ut sal, calida siccaque putantur, nisi terrestris planè sint substantiæ, ut ferrum aliaque nonnulla metalla, quæ frigida siccaque judicantur. Quod à frigore tantum concrescit, sine actione caloris, frigidum humidumque est, ut de argento vivo sentit Averrhoes. Quæ à frigore coagulantur, si prius à calore inspissata fuerint, temperata videntur, nisi planè terrestris sint substantiæ, vel aqueæ, aut aereæ: si terrestris substantiæ, frigida, sicca sunt; si aqueæ vel aereæ, calida. De cæteris lege Averrh. Colliget. 5. & Avicē. Verùm hęc aliaque similia indicia non solùm obscura minusque manifesta sunt, sed etiam incerta, quemadmodum & illa quę sumuntur à passivis qualitatibus, sive à potentia & impotentia: nam quæ facilè ignem concipiunt, promptèque incalescunt, calidiora semper putantur; cùm interea, quæ similes habent qualitates facilis sit transitus.

…t hæc regula plærumque fallit, ut cæteræ, nisi idem …t agens, & subjecta corpora eodem modo se habe…nt, iisdemque potentiis prædita sint. Deinde mul…a extra corpus nostrum facilè ignem concipiunt, …t arida ligna, sicci calami, &c quæ suâ natura corpus nostrum non calefaciunt. Præterea ad objecta sen…uum quod attinet, cum in omni colorum genere …alida, frigida, humida, sicca reperiantur, solo visu ex …oloribus, de medicamenti temperamēto nihil cer…: colligere licet, multò minus ex auditu, cum pa…um referat in viribus indagandis, an medicamenta …onora an insonora sint: Nec ex asperitate, levitate, …uritie, &c. nam plurima tam dura, quàm mollia; as…era quàm levia, &c. oppositarum qualitatum sunt, …t diversimodè corpora nostra afficiunt. Præterea nec …x odoribus, nisi propter sapores, cum in homine ol…ctus obtusissimus sit, ut nihil penè olfaciat, sed cum …nsu doloris aut voluptatis: deinde quod plurima …edicamenta odore omni careant, ac, ex tā fœtidis, …uàm benè odoratis multa diversas plane vires ha…eant. Nec etiam ex regione, loco & tempore, aut …x naturalibus quibusdam operationibus, ut ortu, …cremento, fructificatione, &c. ut *Averrh 5. Coll.g.* …*p. 30.* proponit. Nihilominus ex his omnibus de …mperamentis medicamentorum aliquam inter…um conjecturam facimus, sed ea incerta & dubia …t.

Igitur gustui potissimum confidere oportet …x saporibus, cum gustus tactus quidam sit, & sapo…es viribus primarum tactilium qualitatum gustum …oveant, & naturam secundarum qualitatum æmu…ntur, licet magis particulares sint. Est autem sa…or, ut alibi diximus, qualitas orta ex sicco terreo …luto aqueo humore, actione caloris in mixto, de…rminante formâ substantiali. Nam materia sapo…s in mixtis est, pars terrestris sicca sapidaque, delu- *De saporibus.*

ta & transcolata humore aqueo. Proinde distinguuntur sapores pro varia mixtione humidi cum sicco, per diversam actionem caloris. Unde alii calidi ut acris, amarus, sallus: alii frigidi ut acidus, acerbus, austerus: alii temperati ut pinguis, insipidus, dulcis. Verùm insipidus propriè sapor non est, sed privatione saporis in mixtis intelligitur. Nam octo tantum sunt sapores, licet sub dulci quidam pinguem comprehendant, nonnulli acerbum ab austero genere non differre, sed tantum gradu putent. Deinde ex tribus, tam calidis quàm frigidis, & temperatis, prior semper tenuioris substantiæ est, secundus ejus respectu crassioris, tertius utriusque comparatione tantum mediocris, & non semper respectu corporis temperati: ita acris sapor tenuis substantiæ est; amarus terrenæ & crassæ non simpliciter, nec ut acerbus, sed ad cineris similitudinem; sallus utriusque comparatione mediocris, &c. In dignoscendis medicamentorum facultatibus ex his saporibus, decet medicum prædexterè tatum esse in sensu gustus, & uniuscujusque gustus proprietatem exactè tenere, deinde causas saporum & vires medicamentorum ex saporibus indagare: verùm oportet ante omnia naturalem saporem cujusque medicamenti ab adscititio distinguere, item simplices à compositis.

Acerbus & Austerus. Ac primùm, ut à frigidis incipiamus: adstringens sapor, qui linguam constringit & coarctat: communiter duos sub se comprehendit: Primò acerbum qualis in galla immatura percipitur, quæ linguam vehementer contrahit, & contrahendo exasperat. Secundò austerum qualis in cydoniis, qui linguam moderatè contrahit. Causa utriusque est, dominium sicci terrei, à calore parum attenuati, & humido non satis permixti. Verùm austerus sapor fit ex sicco magis attenuato, meliusque permixto a-

queo

queo humore, quàm acerbus. Resolvitur enim acerbitas teste Aetio tripliciter: vel calefactione, vel humectatione potissimum, vel utraque simul. Si calefactione resolvatur acerbum, humidius molliusque non evadit, & tamen dulcedinem quandam contrahit, ut in castaneis. Si humectatione sine evidenti calore, sensim mollius redditur: sed si illa humiditas magis tenuis & aerea fuerit, acidum, si magis crassa & aquea, austerum efficitur: aquosa enim humiditas omnis saporis vim hebetat. Unde plerique austerum ab acerbo non genere, sed gradu tantum differre putant. Sin acerbum humectetur, & simul evidenter calefiat, cum magis aerea humiditate, pinguedinem, cum magis aquea, dulcedinem acquirit.

Quare quæ parum aut nihil calidi vel humidi admittunt, acerba permanent. Ex quibus colligitur acerba crassa prorsusque terrenæ substantiæ esse & naturæ magis frigidæ, siccæ, & adstringentis, quàm austera: proinde vehementius contrahere, constipare, vias claudere, fluxiones sistere, reprimere, &c. at austera magis in usum ciborum venire, roburque partibus conciliare. Deinde utraque ab acidis differre, quod hæc in superficiem magis agant, acida longius penetrent, minusque refrigerent. *Acidus.*

Acidus autem sapor, qualis in oxalide percipitur, qui linguam sine sensu caloris altè faciléque penetrat, ac in terram effusus ipsam fermentat; oritur ex sicco terreo permixto copioso tenui humido, à calore attenuante, sed non perfectè elaborante, quia citius calor deficit aut exhalat, quàm terminum assequatur.

Quare simpliciter acida, tenuitate substantiæ, refrigerant, desiccant, sed non vehementer ut acerba, nec eousque ut interficiant: non enim substantiæ subtiles forent, si extreme frigida essent. Unde nullum venenum frigidum acidi saporis est,

Igitur acida incidunt, attenuant, aperiunt non violenter ut amara, humorum ferociam contemperant, crassos ventriculi humores extenuando subducunt, purum ventriculum sistunt sine evidenti adstrictione, foras repellunt & reprimunt. At quæ simpliciter acida non sunt, sed cum aciditate permixtam habent vel acrimoniam, ut acetum; vel dulcedinem, ut cerasa nonnulla, uvæ maturescentes; &c. non necessariò frigida sunt, ut infra apparebit.

Dulcis & pinguis. Medii sapores sunt dulces, qualis in saccharo percipitur, qui cum manifesta jucunditate gustum oblinit & replet, ad nullum excessum trahendo: & pinguis, qualis in oleo maturo, qui linguam cum lentore oblinit, & idem in gustu efficit quod dulcis, sed sine manifesta jucunditate. Oritur uterque in mixtis à calore proportionato, ut cæteri sapores ab inproportionato. Nam quæ dulcia aut pinguia redduntur, ut fructus, prius ob defectum caloris acerba plærumque sunt, deinde austera vel acida, hinc à calore proportionato perficiente & concoquente, dulcia vel pinguia evadunt: at si calor modum illum excedat, amara vel acria redduntur, ut in melle & vino apparet.

Quare sapor dulcis & pinguis omnium temperatissimi sunt, ab optima concoctione & determinatione humidi cum sicco: ac ob id naturæ humanæ familiarissimi, & alimentis maximè idonei. Verùm sapor dulcis fit ex sicco terreo, permixto humido magis aqueo: pinguis permixto humido magis aereo. Quare pinguia tenuioris, dulcia crassioris nonnihil substantiæ erunt Utraque moderatè calida, sine evidenti siccitate & humiditate: unde maturant & leniunt, item emolliunt, relaxant, attenuant, &c. Sed pinguia magis quā dulcia. At dulcia pro dulcedinis modo, calorē magis evidentem habent: unde ex vehementer dulcibus nullum propriè frigidum.

Præte-

Præterea acris ſapor, qualis in pipere & cæpis *Acris.*
prehenditur, eſt, qui guſtui oblatus, linguam cum
hementi calore penetrat, inflammat & mordet.
ritur in generatione mixti ex ſicco terreo permix-
ſufficienti humido, à calore igneo attenuante, &
a elaborante, ut effervescat pars tam humida quàm
ca. Quare naturæ calidæ ſiccæque eſt, cum ſub-
antiæ tenuitate. Unde acria medicamenta ſi non
hementer calida, rarefaciunt, attenuant, diſcuti-
nt, &c. ſi vehementiſſimè calida inflammant, col-
quantur, &c. ſi aliquid craſſæ ſubſtantiæ admixtum
t, abradunt, veſicas movent, putrefaciunt, &c. Dif-
rt autem acris ſapor ab amaro, primò forti calore
ſubſtantiæ tenuitate, deinde quod acribus per-
ixta ſit humiditas, & quod in uſum ciborum non
arò veniant, aut condimenti rationem habeant:
uod perfectè amaris non contingit, quæ ſqualli-
a & ſicca ſunt, veluti fuligo ex aduſtione, ac nullam
nimal nutriunt.

Nam amarus ſapor (qualis in felle & colocyn- *Amarus.*
hide) eſt, qui linguam detergit, & cum graviſſima
noleſtia abradendo exaſperat, & contrarium planè
n guſtu efficit ei, quod dulcis. Generatur à vehe-
nenti calore humidum totum ferè exhauriente, &
iccum terreum adurente. Igitur calidus, ſiccus e-
it, & ſubſtantiæ terreſtris, ad cineris aut fuliginis ſi-
nilitudinem: verum non planè craſſæ ſubſtantiæ,
ed multò tenuioris quam acerbus, & craſſioris
quàm acris: unde minus penetrat, rarefacit, diſcu-
it quàm acris; at dum penetrat materiam craſſam,
quicquid obvium eſt, violentius ſecum rapit. Qua-
re amara incidunt, abradunt, detergunt, meatus ape-
riunt, ac immodico uſu exaſperant & exulcerant,
inprimis quæ vehementer calida: nam amara quo
minus calida ſiccaque ſunt, minus incidunt, deter-
gunt, expurgant, &c. Omne autem perfectè ama-

rum, aut quatenus amarum, calidum est: licet multa evidenter frigida nobis amara videantur, quia ex contrariis partibus conflata sunt: in quibus minima amari portio efficacior est magnâ alterius saporis: cum amarus sapor omnium sit ingratissimus, & cum gravissima molestia facilè gustum afficiat.

Salsus. Salsus sapor amaro propinquus est, uterque enim linguam abstergit, sed salsus magis eluendo quàm abradendo. Deinde uterque calidus, siccus & substantiæ crassioris, sed amarus à calore magis præassante, & diu multumque humidum exsiccante: quare si salsum diu multumque calefeceris, amarum efficies. Generatur enim salsus sapor ex sicco terreo, permixto copioso humido aqueo, à calore assante, verum non prorsus humidum depascente, sed cum sicco cogente. Proinde substantiæ non omnino terrestris erit; nec prorsus aqueæ, sed mixtæ, atque ita mediæ: licet revera magis crassæ, quam tenuis substantiæ sit, cum valida siccitate, & non vehementi calore. Unde salsa vehementer exsiccant, absorbent, liquant, sitim excitant; deinde incidunt, abstergunt, abradunt &c; minus tamen quam amara.

Insipidus sive aquous. Tandem sapor ille, qui insipidus aut aqueus à nonnullis dicitur, qualis in aqua simplici & cucurbita aliquo modo percipitur, propriè sapor non est, sed privatione saporis intelligitur: licet plæraque insipida dicantur, quæ obscurum tantùm saporem habent, leviterque dulcia aut pinguia sunt: nam quæ cibis apta sunt, dulcedinem aliquam, etsi obscuram, admixtam habent: quare pauca planè insipida sunt. Oritur autem insipidum, non ut sapor, ex sicco terreo transcolato per humorem aqueum, verum ex materia crassa, non plane transcolata, sed potius perfusa humore aqueo, sine evidenti calore. Quare insipida aliquo modo temperata videntur, & dulcibus cognata, sed frigidiora crassiorisque substan-

stan-

stantiæ, & plærumque cum lentore: qualia suâ naturá exasperata leniunt, & si magis siccam nacta fuerint compagem, emplastica sunt, & meatus obducunt, infarciunt, obstruunt, &c. Hæc est natura simplicium saporum, & ratio dignoscendi ex sinceris saporibus vires medicamentorum. Verùm cum omnia ferè medicamenta diversas partes habeant, puri synceriique sapores rarò admodum in medicamentis erunt, sed diversi mixtiq; : qui omnes gustum secundum suam naturam afficiunt, licet à sapore prædominante, qui maximè obvius est & vehementissimè gustum movet, medicamentũ denominationem suscipiat ut absinthio. Mixti sapores mixtæ sunt naturæ, & mixtas vires designant: velut dulcis sapor, si acri commisceantur, ut in melle, magis calefacit, longiusque penetrat quàm dulce, meliusque abluit & abstergit: similiter acidus, si acri commisceatur, ut in aceto, minus refrigerat, sed longius penetrat, &c.

Eadem est ratio in cæteris. Nihilominus cum in pugnantium facultatum mixtione, sapor qui gustui vehementior apparet, vehementiorem operationem non habeat (nonnulla enim evidenter amara sunt, quæ vehementer refrigerant, ut opium: aliqua gustui austera videntur, quę assumpta calefaciunt, expurgant, ut squama æris) in dijudicandis medicamentorum viribus gustui confidere nimium non oportet, sed ea, quæ ratione ex saporibus cæterisque sensuum evidentibus inventa sunt, experimento semper confirmare: non enim in hoc falli potes, & ut suprà diximus, optimum est singulorum vires ab exacto experimento invenire. Attamen priusquam experimenti vim cognoscas, de primis secundisque qualitatibus multum gustus judicat, cui attestatur paululum odor, &c. de occultis verò facultatibus nihil plane, sed sola experientia.

Modus indagandi per experientiam.

Experimentum autem hîc intelligo non fortuitum sed voluntarium aut imitatorium. Verum experimenti certitudo non statim ex uno successu probanda, sed multa simul observanda: oritur enim experimentum ex manifestis medicamenti effectibus. In effectu autem producendo tria considerantur: 1 Efficiens, id est, medicamentum quod explorare debemus. 2 Subjectum corpus, sive patiens in quo exploramus. 3. Modus tempusque agendi. Medicamentum autem quod explorare debemus, primum omni qualitate aliena sive adscititia aut accidentaria liberum esse debet, & suâ tantùm facultate agere. Deinde ad agendum idoneas sufficientesque vires habere, nimirum morbo semper oppositas, sed lapsui morboso gradib, si fieri queat, æquales.

Tria observanda sunt in indagandis viribus medicamentorum per experientiã. 1 Medicamentum. 2. Subiectũ corpus in quo exploramus vim medicamẽti

Subjectum corpus sit, humanum potissimum, ad quod propriè medicamentum refertur, & à quo præcipuum judicandæ facultatis experimentum sumitur: nam quam vim in homine, eandem in alio animali non necessariò sortitur, licet in aliis interdum experimentum fiat. Corpus autem humanum in quo experimur, aliud sanum, aliud ægrum: Et sanum, aliud temperatum, aliud intemperatum: Ægrum aliud simplici, aliud composita intemperie laborat. Experimur autem medicamentum in humano corpore duplicis rei gratia: Primò ut sciamus ipsam facultatem tantum, vel facultatem & facultatis gradum, an calefaciat, vel refrigeret, & quo gradu: non autem an illi corpori prosit, vel obsit. Deinde experimur gratia sanitatis in illo individuo, an lædat, vel juvet. Si experimur tantum ut facultatem medicamenti in genere cognoscamus, an calefaciat aut refrigeret, &c. experimentum faciendum erit, non solùm in temperatis aut intemperatis, sed etiam in ægris, simplici non compositâ intemperie laborantibus. Sin ut facultatem, & facultatis gradum

um, an primo, secundo aut tertio gradu; in corporibus tantùm temperatis experimentum faciendum: nam ex alteratione, facultatem: ex quantitate alterationis sive recessus à temperato, gradum facultatis perfectè deprehendimus. Verum cum Medici sit, sanitatem propositam habere, & sine omni vel cum minimo periculo agere, experimentum potissimum fieri debet in corpore ægro, affectu simplici non composito morbo. Nam experimentum eorum, quæ gustui acida sunt, an refrigerent, in sanis magis periculosum est, quàm in ægris, simplici intemperie calida laborantibus non composito aliquo morbo. Si enim quis laboraverit febri, cum obstructione jecoris, an acetosa, aut cichoreum refrigeret, experiri non possumus: quia si febris curetur, dubium adhuc erit, an quia caliditate suâ incidendo abstergendoque obstructiones aperiat, id est causam febris tollat; an quia frigiditate suâ calorem non naturalem, aut fervorem bilis restinguat.

Tandem in explorandis viribus medicamentorum, observandus est modus tempusque agendi. *3. Tempus & modus.* Non enim omnia uno eodemque modo semper agunt, sed nonnulla aliter initiò quando applicantur, deinde aliter. Si medicamentum à principio ad finem uno eodemque semper modo agat, id est, calefaciat vel refrigeret, &c. certum experimentum erit, per se & vi insitâ agere, ac propriè calidum aut frigidum esse. Sin initio uno modo, deinde alio modo agat, experimentum dubium erit; & incertum utra actio sit per se, id est, vi insitâ & immediatè; utra ex accidente, scilicet aliena vi aut mediante alio effectu. Nam duobus his modis agit aliquid ex accidente: veluti aqua calida admota corpori, primùm aliena adscititia qualitate calefacit, deinde insitâ vi refrigerat: at aqua frigida liberaliter affusa

æstate, juveni laboranti tetano, primum vi insita refrigerat, deinde ex accidente, quia calorem intro coercet, calefacit. Debet autem medicamentum, ut suprà diximus, omni alienâ & adscititiâ qualitate carere: Nihilominus si medicamentum aliena qualitate affectum sit, actuque præditum, ut quæ calida, prima actio est accidentaria, secunda propria: sin ab omni aliena qualitate liberum sit, prima actio semper per se, secunda per accidens erit & prioris interventu, & tum remoto medicamento aliqua actio remanet.

Paracelsi ratio inveniendi vires per Signaturas rerum.

Præterea ad explorandas & indagandas vires medicamentorum, Paracelsus novam quandam Physiognomiam & Chiromantiã excogitavit, & ex Signaturis rerum, occultas vires inveniendas esse putavit: Nam (authore Paracelso *lib. de Signaturis rerum nat. & libro de Persicaria,*) natura omnia signavit & latentes vires certis signis expressit, nobisque manifestavit: Signaturæ autem aliæ externæ sunt ut forma, figura, lineamenta & similia: Aliæ internæ spagirica & artificiosa præparatione introductæ; veluti quæ partis similitudinem habent, ei potissimum conferunt, ut hepatica hepati, eufrasia oculis: halicacabum vesicæ; pulmones vulpis pulmonibus, &c. Item lapidosa & quæ lapidosum quid proferunt, ut saxifragia calculo: herbæ perforatæ, ut Hypericon vulneribus, &c.

Hæc ratio contemnenda non videtur, licet universalis non sit, nec in omnibus locum habeat, præcipuè in signaturis externis. Quid per internas sibi velit inter ipsos chymicos adhuc controvertitur. Hactenus de facultatibus, restat ut de materia medicamentorum agamus.

Differentia medicamentorum

Medicamentum omne respectu materiæ, aut simplex aut compositum est. Simplex comparatione ad compositum dicitur, & utrumque variis modis: nam

respectu materiæ. [..]am pleraque medicamenta, licet sensibus simplicia [a]ppareant, substantiâ tamen suâ dissimilaria & com[p]osita sunt: deinde multa arte composita sunt, quæ [t]amen simplicia à medicis dicuntur, ut syrupus ace[t]osus simplex, oxymel simplex. Verùm hoc loco

Simplex Compositum. [si]mplex medicamentū id vocamus tantùm, quod se[c]undum naturam suam syncerum est, aut suâ natu[r]â tale, ab arte nihil alieni permixtum habens. Con[t]ra compositum, quod suâ naturâ syncerum non

Materia simplicium triplex. [e]st, sed arte ex diversis commixtum. Simplicium ma[t]eria, *teste Galeno 6. de Simpl. med. fac. cap. 1 & 1. de Comp. med. per gen. c. 1.* sumitur ex vegetabilibus, minerali[b]us, & animalibus.

Sub vegetalibus continentur omnes stirpes

1. Vegetabilia eorumque species. [s]ive plantæ, nimirum arbores, frutices, & herbæ; ea[r]umque partes, ut sunt radices, rami, ligna, cortices, [s]tipites, surculi, folia, flores, semina, fructus succi, [l]iquores, gummi, resinæ, olea, &c. Sub minerali

2. Mineralia. Aquæ thermales. [..]bus continentur hoc loco non solùm fossilia, sed etiam aquæ thermales, & omnia mixta inanimata, [..]contenta terra & aquis.

Fossilia. Fossilia autem secundum Agricolam alia sim-

Terræ. [..]plicia, alia composita sunt. Simplicia iterū quadru[..]plicia: 1. Terræ insigniores, ut bolus armenus, terra

Lapides. [..]sigillata, Lemnia, Samia, &c. 2. Lapides, ut omnia [..]saxorum, marmorum & gemmarum genera: item [..]quæ speciali nomine lapides dicuntur, ut magnes,

Succi concreti. [..]ætites, hæmatites, &c. 3. Succi concreti, ut omnia sa[..]lium, aluminum, atramentorum & bituminum

Spiritus [..]genera, &c. Huc referuntur, quæ à Chymicis spi[..]ritus dicuntur, quia in igne volatilia sunt, ut sul-

Metalla. [..]phur, argentum vivum, arsenicum, &c. 4. Metalla, pro[..]priè dicta, numero sex, quæ majora mineralia vocan[..]tur: item metallorum recrementa, ut lithargyrum,

Composita fossilia. [..]scoria, pompholyx, &c. Composita autem fossilia, [..]varia sunt, prout duo aut plura horum in unū corpus

con-

concrescunt: unde lapides compositi, alii terris permisti sunt, alii succosi, ut gagates, lapides alumnosi, salsi, &c. non pauci metallici, in quorum numero sunt marchasitæ, ut antimonium, bismutum, lap. pyrites, &c. His omnibus adduntur, quæ ex metallicis arte composita sunt, ut sublimatum, præcipitatum, cerussa, minium, cinnabaris factitia, &c.

3. Animalia eorumque partes.

Tertiò simplicium medicamentorum materia sumitur ex animalibus vel totis, ut sunt lumbrici, cantharides, cancri, hirundines, &c. vel ex partibus, aut excrementis animalium, veluti pinguedines, adipes, medullæ: item ossa humana, coagulum, cor & cerebrum leporis, caro & lapides cancrorum, cornu & sanguis cervi, tunicæ ventriculorum gallinæ, &c. item lac, ova, mel, cera, fel, urina, stercus caprinum, &c.

Observanda in singulis simplicibus.

Horum omnium singulorumque vires, viriumque gradus, quantùm fieri queat, medico cognoscendæ & indagandæ erunt: observatis iis, quæ simplicium vires augent minuuntque: qualia sunt regio, tellus, cultura & situs loci ubi proveniunt, item tempus collectionis & ætas, tandem præparatio. Nam locus & regio calida, sicca, calidiora acrioraque semper producit. Deinde plantæ plantarumque partes meliores tum putantur, quod succo maturo probeque concocto turgentes sunt. Verum alio tempore ipsæ plantæ, alio flores, alio semina perfecta sunt. Deinde alia ratio in plantis adhuc virentibus, alia in siccis aridisque est. Præterea plurimum potest præparatio medicamenti, ut suo loco apparebit.

Dosis medicamentorũ.

Dosis autem sive quantitas cujusque medicamenti, in humano corpore mediæ ætatis & constitutionis, ex facultatis ipsius ordine sive vehementia deprehenditur. Quæ enim pari ordine sunt, eademque vehementiâ agunt, pari mensura sive dosi statu-

tituuntur: quæ diſpari modo agunt, diſpari doſi. rum in alterantibus potiſſimum, pro magnitudi- ſituque partis affectæ, doſis augenda minuenda- e erit, ut ſupra dictum eſt, & latius infra dicemus plicia medicamenta ubi per ſe ſatis faciunt ope- us efficiendis, nullum peculiare artificium requi- nt. Verùm quia per ſe plerumque minus idonea nt, ut id præſtent, quod intentio medica requirit, aliqua φαρμακοποιητικὴ neceſſaria videtur: quæ vel debita præparatione, vel in legitima ſimplicium mpoſitione, vel in utraque.

CAP. IX.

De Compoſitione Medicamentorum, eiusque Cauſis.

Quemadmodum artificis eſt, ut ſcopum ſuum conſequatur, de inſtrumentis & materiis operationum ſuarum deliberare: ita medici, ut ſa- atem reſtituat prima cura eſſe debet, idoneas au- iorum materias, nimirum medicamenta, non ſo- m ſimplicia, ſed etiam compoſita, in promptu ha- re, eorumque omnium vires intelligere. De medi- mentis, medicamentorum facultatibus, deque nplicium medicamentorum differentiis, dictum t. Quia autem medicamenta ſimplicia per ſe, ſine la artis ope, minus idonea plerumque ſunt, ut id æſtent, quod methodus curativa præſcribit: ars a- qua neceſſaria videtur, quæ, ut alibi dictum eſt, vel ta ſimplicium præparatione, vel compoſitione, vel raque continetur. Ipſa autem ars per ſe, licet nul- s peculiares vires conferat (nam vis omnis à na- ra inſita eſt) tamen, dum ſimplicia rite præparat, aut

aut convenienter permiſcet, formasque idoneas a
tribuit: multa aliena & inutilia removentur; nox
corriguntur, acria contemperantur, debilia acuun
tur, & plurium permixtione nova, aut recondi
vis emergit. Quibus omnibus medicamentum mo
bo, parti affectæ, & ægro prorſus redditur idon
um. Nam ſcopus artis φαρμακοποιητικῆς eſt, me
dicamentum idoneum efficere, ut id præſtet, quo
indicatio curativa poſtulat, idque citò tuto & j
cunde. Cùm autem artificioſa ſimplicium compo
ſitio ſine omni præparatione non fiat, & præparat
compoſitioni ſerviat: primùm de compoſitione, ſi
permixtione ſimplicium medicamentorum, dein
de de præparatione in genere dicemus. Ac pri
mùm, compoſitum medicamentum in relatione a
ſimplex dicitur, & ut ſuperius dictum eſt, id compo
ſitum vocatur, quod non natura ſua tale, ſed arte
pluribus ſimplicibus ortum. Quare medicamentu
componere, erit plura ſimplicia in unam aliquam
formam reducere, gratiâ ſanitatis reſtituendæ, au
conſervandæ, nimirum ut inſtrumenta idonea ha
beamus, ad id præſtandum, quod indicatio requiri
Ubi igitur nullum ſimplex aptum reperitur ad id pe
ficiendum, quod neceſſe eſt: compoſitio aliqua ne
ceſſaria videtur.

Tres cauſæ compoſitionum medicamentorum.

Non reperitur triplici ratione potiſſimum
Cùm enim medicamentum in relatione ad corpu
humanum dicatur, & id propriè medicamentu
ſit, quod morbum è corpore depellit: ſcopus & ne
ceſſitas omnis compoſitionis dependebit, aut ab
pſo affectu, ejusque cauſa & ſymptomatibus: au
ab ipſa parte affecta, cui curatio debetur: aut ab ip
medicamento, quo curatio perficitur.

Prima cauſa com

Omnium autem maximè neceſſaria compo
nendi cauſa, eſt morborum diverſitas, item cauſa
ru

um, & symptomatum urgentium. Nam quilibet affectus, teste Galeno 1. Methodi, pro sua natura remedium indicat: simplex affectus, remedium simplex, simplici facultate prædi um: compositus affectus, remedium compositum, aut natura, aut arte, ile. Complicantur primùm morbi, qui diversa, ut contraria exigunt remedia, vel in una parte, ut ulcus cum inflammatione; obstructio jecoris cum intemperie calida: vel in diversis, ut hydrops cum febre: calida jecoris affectio cum calculo. Deinde, aliud interdum morbus, aliud morbi causa indicat, ut febris à pituita putrescente & obstructione viscerus.

Cap. IX. positionis res, præter naturam in corpore.

Similiter, aliud morbus, aliud symptoma urgens, ut inflammatio in principio cum vehemente dolore: Præterea quæ à diversis, aut contrariis, oriuntur causis, diversa, aut contraria, exigunt remedia. Cum igitur natura simplicia non progignat, quæ omnibus his indicationibus satisfaciant, & sigillatim unum quemque affectum, affectusque causam, depellant: necesse erit medico, ex pluribus diversa, aut contraria, facultate præditis, idoneum medicamentum componere.

Secundò ipsa pars affecta, ægrique natura, & constitutio, componendorum medicamentorum occasionem præbent. Considerantur verò in parte affecta, ut alibi dictum est quinque, dignitas, actionisque necessitas: situs connexioque: temperamentum, conformatio, & sensus. Nam primum ventriculo, jecore, aut alia principe parte laborante; nunquam vtimur solis relaxantibus, ne robur visceris dissoluatur, sed astringentia permiscemus, aut quæ facultate substantiæ corroborant, ut monet Galenus 13. *Methodi medendi.* Robur enim partis principis semper tuendum est similibus appropriatis, licet affectus contraria exigat.

Secunda causa compositionis natura ægri partisque affecta. In parte quinque cõsiderantur. 1. Actionis dignitas.

Deinde

2. Situs partis.

Deinde vis medicamenti ad partem in profu[n]do, aut remoto loco sitam, non facilè deducitur, [n]isi admixto aliquo, quod tenuitate, aut peculiari pr[o]prietate cò penetret, aut quasi vehiculum sit: alioq[ui] in longo itinere, magnoq́ue intervallo, de virtu[te &] robore multum perit. Quare Galenus in inflamm[a]tionibus & doloribus capitis, acetum oleo rosace[o] & similibus admiscet, quòd alias sua natura dolo[ri]bus noxium est: Et in affectibus pulmonum, bolo a[r]menio, & similibus astringentibus mannam, trag[a]cantham, succum glycyrrhizæ, permiscet, ut vis eo[rum] ad pulmones transeat. Similiter frangentibu[s] calculum, cantharides: medicamentis cardiacis, bu[]glossum, crocum: cephalicis, betonicam: epatici[s] agrimoniam, cichorium: spleneticis, scolopendriam &c. quæ ad partem affectam cætera dirigunt, & simu[l] peculiari facultate confortant. Sub situ continetu[r] connexio partis cum aliis. Ob consensum autem ventriculi cum corde, aut cerebro: à valide refrige[]rantibus temperamus, & medicamentis stomachi[]cis admiscemus, quæ peculiari proprietate partes il[]las respiciunt.

3. Temperamentum.

Præterea, cum actione partis concurrit temperamentum à quo primum actio. Temperamentum autem conservatione semper indiget: igitur ubi cum temperamento morbus plurimum pugnat, ut si cerebrum Erysipelate laboret, non solùm vehementioribus indiget, sed etiam quæ partis temperamentum, & robur tuentur, & conservant, præcipuè si pars princeps sit. Eadem ratio est, ubi curatio temperamento contraria est, veluti si jecur obstructione laboret, quia substantiæ porosæ est, & dissolutioni idoneum; valide extenuantia, & dissolventia non sustinet, sed extenuantibus dissolventibusque, necessario corroborantia, & astringentia, miscenda erunt.

Quarto

Quartò, conformatio partis, quæ medica-tenti formam, modumque utendi præscribit: com-ponendorum medicamentorum occasionem ali-quam exhibet. Propter formam enim idoneam, multa miscemus, ut infra apparebit. Deinde propter cavitates & meatus partis affectæ, addimus, quæ per patentes vias ducunt, ut malum sit in cava epatis parte, purgantia; si in gibba, diuretica, epaticis mi-scemus. Tandem, cum pars acuti sensus validis reme-diis tentanda non sit, ne vires dolore dissolvantur, aut partes in consensum trahantur: remedia congru-entia erunt contemperanda, & si acria validaque sint; miscenda, quæ acrimoniam obtundunt, & par-tis robur confirmant. — *4. Conformatio.* — *5. Sensus partis.*

Quæ est ratio partis affectæ: Eadem ipsis ægri. In ægro autem considerantur potissimum, ætas, se-xus, consuetudo, vitæ genus, temperamentum, na-turæ proprietas, quæ omnia medicamentorum compositionem interdum variant. Vires enim inte-græ, ætas consistens, validiora semper sustinent, & consuetudo deteriora sæpè minùs infesta reddit, & propter peculiarem ἰδιοσυγκρασίαν alia aliis magis accommodata sunt, & alii fortiora facilè, alii levio-ra ægrè sustinent. Quæ omnia intentionem medici variant, & compositionis causam præbent. — *Natura ægri.*

Tertia causa compositionis, est in ipsis medi-camentis, quòd nullum tale simplex reperiatur qua-le cupimus, & necessitas exigit. Non reperitur potis-simùm, vel ob minus idoneam substantiam, vel non debitam qualitatem, vel non justam quantitatem, vel minus convenientem agendi modum. His addi-mus duas alias necessitates, scilicet formam, ut & medicamenta πολύχρηστα habemus. — *Tertia causa compositionis est in medicamentis.*

Substantia autem medicamenti varia est, va-riumque apparatū, & permixtionem, requirit. Nam — *1. Ratione substantiæ.*

 liqui-

medicamenti.

liquidis ſicca miſcemus, ne diffluant; & ſiccis liquida ut faciliùs penetrent: craſſis, viſcidiſque, attenuantia, incidentia, ut acetum: aſpera lævigamus, & viſcidis miſcemus, ut metallica in affectibus oculorum. Medicamentis tenuioris ſubſtantiæ, & facilè reſolubilis, ut oleo cinamomi, cardui ; &c. aliquid craſſioris, viſcidioriſque, addimus, ne vis facilè evaneſcat.

Medicamenta, quæ facilè putreſcunt, & corrumpuntur, ſaccharo, melle, aceto, ſale, aut ſimilibus conſervantibus, condiuntur.

2. Ratione qualitatis medicamenti.

Deinde, minus apta medicamenti ſimplicis qualitas, inter præcipuas componendorum medicamentorum cauſas numeratur. Qualitas autem, ſive vis, medicamenti ſimplicis aliquando intentioni neceſſaria eſt, ſed affectui non proportionata, &, vel nimis remiſſa, vel intenſa vel cum malignitate aliqua conjuncta, vel parti affectæ non appropriata. Aliquando facultas aliqua medicamenti intentioni neceſſaria non eſt, ſed ſupervacanea, & aliena. Nam debiliora, aut ignaviora vehementioris, aut acrioris permixtione, intenduntur, & excitantur, ut medicamenta primo gradu calida, permixtis calidis ſecundo, aut tertio gradu. Vis purgans pilularum intenditur additis granis aliquot diagridii: vis purgandi in turbith, aut Agarico, excitatur, & agendi celeritatem acquirit, addito gingibere, aut ſale gemmæ: vis Rhabarbari, addita ſpica, &c. Deindi validiora, intenſioraq; medicamenta, permixtione medicamenti, vel cõtrariæ facultatis, vel ejuſdẽ, ſed debilioris, contẽperantur, ita in cõfectione Aromatici Garyophyllati calor intenſis garyophyllorum, piperis, galangæ contemperatur, non ſolùm permixtione roſarum, ſandali, trochiſcorum diarhodon, quæ frigida ſunt: ſed etiam glycyrrhiza &c. Nam remiſſum remittit intenſum, & intenſum intendit remiſſum.

...issum. Ad eundum modum, ubi purgantium violentiam metuimus; validioribus ignava interdum ...scemus, ut scammonia mannam, Helleboro folia ...næ, Epithymum, &c. Aliquando violentiam pur...ntium tantum contemperamus contrariis, ut ...amonii, tragacantha & malo cydonio &c. Ut ...im quorum vis in crassa materia hæret, qualia ...nt turbith, agaricus, rhabarbarum, acrioris exte...uantis permixtione extimulantur: ita acriora, & ve...ementiora, ut Scammonium, colocynthis, crassio...v scidiorisque permixtione contemperantur. Ter...o, quod maligna qualitate præditum est, beni...nioris permixtione obtunditur, aut contrariis ...ntemperatur, aut mitigatur, ut opii malignitas ...ddito croco, castoreo &c. colocynthidis, addito ...eo amygdalarum, tragacantha: Ellebori maligni...s, qua ventriculum afficit, addito aniso, dauco, ...c. Quartò, si parti affectæ medicamentum ap...opriatum non sit, adduntur dirigentia, de qui...s supra. Quintò, si medicamentum superva...nea, non necessaria qualitate, sit præditum, ut si ...la humectatio intentione nostræ necessaria sit, & ...tur medicamentum frigidum humidum: tum de...ta permixtione calidi humidi frigiditatem illam ...pervacaneam temperabimus, & intentioni nostræ ...tisfaciemus Præterea sapor, odor, interdum calor ...jucundus, assumptionem medicamenti impedit, ...mitum, anxietatesque aliquando inducit: Proinde ...edicamentorum insuavitas vino, aqua cinamomi, ...omatibus, &c. corrigenda: Pro odoris jucunditate ...aveolentibus cinamomum: gariophyll. amom. ...isaddimus. Item moschum, aquam rosar. quæ ...doris fragrantia spiritus reficiunt, & animum ex...larant: coloris verò causa unguentis cerussa mis...tur, ut albescant, & pilulæ, boli, aut electuaria fo...s auri integuntur.

3. Ratione quantitatis.

Tertiò, propter quantitatem non debitam interdum compositio necessaria videtur, sed rarius & potissimum, ubi justi medicamenti necessarii quantitas deficit, qui defectus alio simplici, ejusdem facultatis, suppleri debet, veluti, si opus sit binis drachmis Agarici, ℈ ii deficiant, suppletur, addita quantitate proportionata alterius phlegmagogi, ut turbith.

4. Propter modum agendi.

Quartò modus agendi medicamentorum, ubi intentioni nostræ non satisfacit, compositioni occasionem præbet. Intentio enim est, ut nunc citò, nunc tardè agat: nunc facilè penetret, nunc subsistat, aut non descendat, &c. Quorum omnium ratione aliquid plærumque miscemus. Ita agarico ut citò ad fundum ventriculi, descendat, sal gemmæ, & ne ad fundum ventriculi moveatur, semen raphani: Rhabarbaro in dysentericis, ut tardè agat, pulverem myrobalanorum: Emplastris & unguentis lienis, aliisque, acetum addimus, ut vis facilè penetret.

5. Ratione formæ.

Quinta causa compositionis in medicamentis est, ut formam eam consequantur, quæ maxime ex usu nobis futura sit. Formæ autem multiplex utilitas. Nam non solùm alii hac, alii illa forma magis delectantur: sed etiam aliæ atque aliæ formæ aliis atque aliis affectibus, partibusque affectis, & operationibus, magis accommodatæ sunt, pilulæ enim magis à capite, potiones à ventriculo, vicinisque partibus, trahunt.

Propter formam autem varia miscemus, ut propter formã Emplastri, pulveribus ceram, oleum resinam; propter Electuarii, speciebus syrupos, aliaque liquida; propter syrupi, succis, & decoctis, mel saccharum, &c. Cum forma conjungi poterunt medicamenta conservantia.

Postremus compositionis scopus est, ut medi-

camen-

...menta πολύχρηστα semper in promptu habeamus, ...alia sunt Theriaca, Diacatholicon, &c. quæ variis ...bus serviunt, & intentioni nostræ promptè satis...iunt. Hæ sunt præcipuæ causæ componendorum ...dicamentorum. Consequens est, ut viam, modum...e componendi, & proportionem componentium ...ponamus. *6. Propter varias compositorum vires.*

Cap. X.

De modo compositionis, & differentiis compositorum medicamentorum.

MOdus componendi medicamenta requirit, ut præcognoscamus: 1. morbi speciem & magnitudinem, conditionem ægri, partisque af...ctæ. Deinde, ut naturam ipsorum simplicium, ex ...uib. fit compositio gratia curationis, nimirum sin...ulorum simplicium facultates facultatumq; gradus, ...doses. Morbi autem speciem, & magnitudinem, ex ...is signis, & causis indagare oportet; ut iis remedium ...ntrarium inveniatur, de quibus Galenus *in libris ...thologiæ, & Methodi medendi*. Natura ægri, partisq; ...fectæ, ex physiologia cognoscitur. Simplicium fa...ultates, facultatumque gradus; ex Dioscoride, & ...bris Galeni de *Simplic. facult.* aliisque probatis au...oribus. His præcognitis, non difficile erit, modum ...tionemque componendi, & quomodo singula ad ...mpositionem concurrant, definire, & determi...are. *Modus componendi medicamenta qua requirat.*

Concurrunt autem simplicia in compositione ...on uno, eodemque modo, nec iisdem viribus, sed *Partes in compositis.*

 quem-

one medicamentorum. quemadmodum in organis humani corporis, nimirum in oculo, una pars præcipua est humor crystallinus, radix, & domicilium, facultatis videndi: cæteræ partes tantum inserviunt, & in unius actionis famulatum conspirant, vel quia sine illis non fit actio, vel quia tutiùs, faciliusque vel quia melius: in cõpositione medicamentorũ una pars principalis est radix, & domicilium curationis, quæ per similitudinem basis dicitur. Ut enim in ædificio, basis est columen, sive fundamentum, cui totum ædificium superstruitur: ita in compositis medicamentis, basis est pars illa præcipua, quàm cæteræ omnes spectant, profligando morbo accommodatissima. Accommodatissima autem putatur, si morbo planè æqualis, id est, qualitatem, & quantitatem, sive gradum idoneum habeat. Qualitas autem medicamenti idonea ex morbi specie: quantitas agendi, sive gradus, ex morbi magnitudine, & natura partis affectæ æstimatur.

De basi basisq; differentiis & qualitate. Quemadmodum autem affectus, alius simplex, alius compositus: ita basis, quæ affectui correspondere debet, alia simplex, alia composita est, Verùm simplex, & composita basis, diversis modis dicitur. Nam uno modo simplex basis est, quæ unum usum præstat, licet ex pluribus simplicibus ejusdem facultatis, composita sit, ut in Elect: Diatrionpipereon. Deinde alio modo, quæ uno simplici medicamento constat, ut Aloë in Hiera picra. Ita basis composita erit, vel quæ plures usus præstat, vel quæ ex pluribus simplicibus composita est. Verùm quæ ex pluribus simplicibus, eadem facultate præditis, composita est, pro simplici habetur, quia uni intentioni tantum satisfacit. Quæ verò ex pluribus, diversa, aut contraria facultate præditis, compositæ sunt, bases compositæ potissimum vocantur, quod varios, discrepantesq; usus præstent, ex quibus fiunt

 CAP. X.

unt medicamenta πολύχρηστα, quæ diversas opetiones habent. A basi plerumq; tota compositio enominatur, & ex basi facultas facultatisq; gradus. Dosis totius compositi æstimatur, cum in curaonibus ipsa basis morbo, aut causæ morbificæ, emper opposita sit. Nam facultas ipsius basis, ex ffectus specie; magnitudo verò, ex magnitudine psius affectus indicatur, ut dictum est. Proinde agnus morbus, magna validaque remedia, parvus ebilia requirit. Tamen variant basin alia quàm pluima, ut morborum tempora, & symptomata urentia, deinde natura partis affectæ, ut supra dictum st, & constitutio ægri, sub qua continentur vires, tas, sexus, consuetudo &c. præterea aër ambiens, liæque circumstantiæ. Nam alia basis in principio, on apparentibus signis concoctionis, alia in incremento, & statu, convenit, alia tempore exacerbaionis, alia remissionis. Deinde pars affecta ignobiis, densa, in profundo sita, aut sensus hebetioris, alidiorem basin & remedia indicat. Eodem modo ires ægri robustæ, ætas consistens, consuetudo, itæ genus laboriosum &c. item aër ambiens, ubi um morbo conspirat. His contraria debilem bain exigunt. Præterea ob ἰδιοσυγκρασίαν, sive peculirem naturæ proprietatem, alii validissima medicamenta & alimenta facilè sustinent, alii levissimis etim facile afficiuntùr; alii his, alii illis, magis delectanur.

De cæteris partibus cõpositionem ingredientibus.

Variatur etiam basis pro qualitate, & quanitate, cæterorum componentium, quæ basi inerviunt, vel ratione morbi, & causarum morbificarum, vel partis affectæ. Nam si morbum, causasque morbificas respicias: basis aliquando morbo accommodata planè est, aliquando non, & inæqualis. Inæqualis autem, quia vel nimis remissa, vel ni-

mis intenſa, vel maligna, vel aliena ſive non neceſſaria qualitate prædita. Remiſſa dicitur, quæ debilis, ignava, tarda, in craſſiori minuſque efficaci materia fixa. Nimis intenſa contra, quæ vim validam & vehementem habet, celeriter & cum vehementia agit, acri & efficaci materia prædita eſt. Maligna dicitur, quæ cum noxa partis alicujus agit, pravaque ſymptomata inducit, ut folia ſenæ ventris tormina: helleborus ſuffocationem, anxietates: Aloë hæmorrhoides aperit Aliena ſive non neceſſaria qualitate prædita eſt, quæ intentioni noſtræ non ſatisfacit, ut in Rhabarbaro qualitas adſtringens, ubi intentio tantum eſt bilem purgare. Huc referuntur calor, ſapor, odor ingratus.

Baſin corrigentia.

Medici autem eſt in compoſitione medicamentorum omnem inæqualitatem tollere, & medicamentum morbo, partiq; affectæ, prorſus accommodatum reddere. Nam ſi vis ipſius baſis ignava, debilis, tarda ſit, aut in materia minus efficaci: extimulantibus & acuentibus corrigitur. Sub acuentibus continentur corroborantia, quæ virtutem medicamenti tenuis ſubſtantiæ in unum cogunt, augent, & quaſi concentrant, ita camomeli vis augetur, &, diutius conſervatur, addito modico aluminis, aut alterius aſtringentis: Vis in materia craſſæ eſſentiæ excitatur, additis extenuantib. Si baſis ſit nimis vehemens, violenta, acuta, corrigitur refrenantibus. Si maligna aut aliena qualitate prædita; admixtis contrariis contemperantibus benignioris naturæ. Sub his continentur, quæ calorem, odorem, & ſaporem jucundum conciliant. Appropriata verò parti affectæ redditur baſis directivis, ſeu dirigentibus. Sub dirigentibus autem comprehendi poterunt, non ſolùm quæ familiaritatib. ſubſtantiæ parti conveniunt, ſed etiam quæ vias ductuſq; aperiunt, humores præparant, & concoquunt.

2. Dirigentia.

Hæc

Hæc omnia, ut meliùs componantur & agant: alia nonnulla requirunt, quæ corrigentia & dirigentia basi affigunt, vel quæ formam idoneam toti composito attribuunt, ut pro internis medicamentis, liquores, syrupi, decocta mucilagines, pro externis, oleum, cera, &c. Conservantur autem medicamenta, vel idonea præparatione, ut alibi dicemus, vel aliorum permixtione, nimirum saccharo, melle, sale, & aceto, &c. ut supra dictum est. In compositis autem plærumque quæ basi affigunt, formasque attribuunt; totam compositionem conservant. Igitur in compositis præter basin tria potissimùm considerantur corrigentia, dirigentia, & conservantia. Quorum proportio in compositione Medico observanda erit. *3. Conservãtia.*

Modus componendi partim ratione, partim ἐγχειρίᾳ usuque constat. Ratio autem experientiam dirigit. Nam nemo verum componendi modum intelligit, nisi qui methodo curare potest. Methodo curare, est per indicationes remedium invenire unicuique morbo accommodatum, & contrarium, ut dictum est.

De proportione basis simplicis aut composita. Vis medicamenti judicatur ex basi, cui in compositione cætera serviunt: igitur de basi, basisque proportione in compositis, sive ea simplex, sive composita fuerit, primùm dicemus: deinde de cæteris compositionem ingredientibus, eorumque ad basin proportione. Nam ex debita simplicium proportione tota compositionis ratio dependet. Dosis autem, sive determinata quantitas basis, dependet ex ipsius facultatis vehementia. Nam si basis sit robusta, ut scammonium, aut opium, de ea minorem quantitatem in compositione sumimus: si debilis, ut crassia, rosa, majorem; Si mediocris, ut agaricus, lacca, mediam. Nihilominus variatur dosis sive quantitas pro natura ægri, magnitudine, sensu, situ,

& dignitate partis affectæ, item actionis celeritate aut tarditate. Nam vires robustæ integræque; pars magna, ignobilis, sensus hebetioris in profundo sita majorem dosin exigit, quemadmodum ubi actioni celeritate indigemus. Verùm purgantia tantam quantitatis, sive dosis variationem, id est, incrementum & decrementum non ferunt, quantam medicamenta alterantia.

De compositione medicamentorum secundum qualitates primas.

Composita autem basis, pro componentium ratione, multis modis variatur. Commiscentur autem medicamenta secundum qualitates primas, secundas, tertias aut quartas. Secundum primas autem quando in uno simplici non datur gradus, quem cupimus, sed vel remissior, vel intensior, ut si opus sit medicamento calido secundo gradu, & nullum detur simplex tale, sed vel calidum, aut frigidum gradu primo, & calidum in tertio gradu, dubitatur, non solùm ex quibus componi debeat calidum secundo gradu: sed etiam de dosi singulorum. Nam de proportione ordinum, sive graduum in alterantibus non consentiunt medici.

Opiniones medicorum de gradibus eorumque partibus.

Primùm autem opinatur Alchindus Arabs, temperatum medicamentum habere æquales partes caloris & frigoris, sed calidum in primo, duplum caloris temperati; calidum in secundo, duplum gradus primi; in tertio, duplum secundi; in quarto, duplum tertii, proinde calidum in quarto gradu quadruplam habebit rationem respectu secundi; octuplam, ratione primi, sedecuplam, ratione temperati; eadem ratio est in cæteris qualitatibus primis.

Verùm hic modus physicis rationibus accommodatus non est, sed errat, quòd minimum augmentum præsupponat duplum semper esse Deinde ex hac ratione sequeretur, gradus inæquales partes habere, majores secundum gradum, quam pri-

primum, adhuc majores tertium, maximas quartum. Item medicamentum tertii gradus lethale esse. Melius igitur constituuntur gradus alterantium ex affectibus sensui evidentibus, ut partes sive gradus æquales constituantur, & æqua omnium partium distantia, ita medicamentum temperatum æquales partes caloris & frigoris, humiditatis & siccitatis habebit. Nimirum si summus gradus sit quatuor partium in temperatis, erunt duæ partes caloris, totidem frigoris. Si duodecim, sex caloris totidem frigoris. In intemperatis verò, tantum unius contrarii semper corrumpi debet, quantum alterius generatur. Proinde calidum in primo gradu dicitur, quia uno gradu vincit temperatum: in secundo, quia duobus: in tertio, tribus: in quarto, quatuor. Ut igitur intelligatur in quolibet gradu, quot partes utriusque contrarii sint, nimirum calidi, aut frigidi: primò à tota graduum latitudine, scilicet quatuor, auferatur numerus appellationis propositi gradus. Deinde dimidium relicti numeri addatur numero dati gradus & prodeunt partes qualitatis prædominantes, alterum relicti dimidium, erit quantitas partis alterius contrarii in mixto, ita calidum in primo gradu partes $2\frac{1}{2}$ caloris, $2\frac{1}{2}$ frigoris habet. Calidum in 2 gradu tres partes calorir, unam frigoris. Calidum in tertio gradu partes caloris $3\frac{1}{2}$, frigoris $\frac{1}{2}$: in quarto gradu omnes quatuor partes caloris, nullam frigoris. Quæ est ratio in gradibus: eadem etiam in singulorum graduum mansionibus, ita calidum in prima mansione primi gradus habet partes $2\frac{1}{6}$. caloris, frigoris $1\frac{6}{1}$. in secunda mansione secundi gradus partes caloris $2\frac{5}{6}$ frigoris $1\frac{1}{8}$ &c. Nam ut in compositorum, ita in simplicium partibus intensum intendit remissum, & remissum remittit intensum ad medium

Ratio numerandi partes cuiusque gradus aut mansionis in quolibet simplici.

utri-

utriusque proinde gradus in semisses, mansiones in sextantes graduum, dividuntur. Ex hac ratione non difficile erit determinare proportionem simplicium in compositis, & qualitatem, qualitatisque gradum. Componuntur autem simplicia plura vel ejusdem facultatis, vel contrariæ, item vel ejusdem gradus vel diversi. Quando plura unius & ejusdem facultatis, & gradus, componuntur, necesse est & compositum ejusdem tam facultatis, quàm gradus esse. Verum ubi componuntur plura ejusdem facultatis, sed gradus diversi, ut piper calidum in tertio gradu, & spica calida in primo gradu, remissum remittit intensum, & intensum intendit remissum ad medium utriusque, oriturque compositum in secundo gradu calidum. Quando verò plura miscentur contrariæ facultatis, si gradus ejusdem, ut rosa, & spica, oritur compositum temperatum. Sin gradus diversi, ut rosa & piper, compositum reducitur ad medium utriusque, scilicet ad calidum in primo gradu. Eadem est ratio in mansionibus. Nam calidum in prima mansione primi gradus, reducit frigidum in tertia mansione tertii gradus, ad frigidum in prima mansione secundi, ad calidum in tertia mansione primi, idem reducit ad primum gradum perfectum. Verùm in his quantitas omnium componentium æqualis esse debet, si inæqualis, pro suo augmento, aut decremento cujusque, qualitas ejusdem in composito augetur, & minuitur. Nam magna vis quantitatis in compositis est, verum non tanta, ut duplicata aut quadruplicata quantitate medicamenti, duplicetur aut quadruplicetur facultas, deq; suo gradu aucta dosi, medicamentum recedat, ut Montanus voluit. Nam quantitas medicamenti aucta, actionem quidem intendit, sed ad certum usque gradum à natura præfixum. quia quantitas aucta diuturniorem actionem habet, minoremque resi-

Ratio cognoscendi gradus & mãsiones compositorum.

stenti;

tentiam. Propter resistentiam enim fit, ut idem nunc intensiùs, nunc remissiùs, agat, veluti piperis, aut cardamomi magna quantitas diutiùs aut violentiùs alterat, & licet aliquando interficiat, non tamen ultra tertium gradum agit, sed interficit, quatenus habitum partium corporis diu multumque alterat. Verùm si minuatur dosis medicamenti simplicis; minuitur quoque à contrario actio ad minimum propè, veluti drachma una rosarum, drachmam unam piperis reducit ad primum gradum caloris, sed drachmæ duæ rosarum, drachmam unam piperis ad medium ferè primi gradus caloris. Contra drachmæ duæ piperis, drachmam unam rosarum ad medium tertii gradus caloris reducent, tres drachmæ piperis, ad tertiam mansionem secundi gradus. Verùm maxima piperis quantitas totam compositionem ultra tertium gradum deducere nequit. De his lege *9. cap. libri 9. controvers. medicar. Valesii.*

Quomodo agant simplicia in mixtis.

Observandum autem inprimis est, hanc rationem tantum locum habere in compositis ante illam fermentationem, quàm diu vires simplicium integræ adhuc sunt. Nam medicamentorum compositio, vera mixtio non est, nec ipsa simplicia, quæ in potentia tantùm sunt, & actum à corpore nostro recipiunt, in compositis agunt, aut patiuntur, nec à se invicem contemperantur, nisi accedat fermentatio, quæ nihil aliud propriè est, quam per mutuam alterationem unio, qua pristinæ singulorum vires integræ non permanent. Nam theriaca recens aliis viribus, quam vetus, prædita est,

Fermentatio quid.

Igitur ante fermentationem singula simplicia in compositis, ubi à calore nostro tantum excitata fuerint, & in particulas comminuta, secundum proprias vires agunt, non solùm in corpus nostrum, sed etiam, dum à calore nostro dividuntur, in se

mutuo

mutuò. Atque ita actione sua se invicem refrangunt, oriturque ex proportione majoris & minoris æqualitatis, actio. Quare nulla facultate discretrice indigent partes humani corporis, ut voluit Avicenna, quæ singula illa in compositis secernat, & ad proprios usus referat. Agunt enim singula secundum suas vires, in actum deducta. Post fermentationem autem nova & occulta vis emergit. Oritur autem fermentatio ex mutua simplicium alteratione, ab igne, vapore, aere, putrefactione & similibus. Medici officium est, non solùm medicamentorum vires viriumque gradus dignoscere, sed etiam mixturarum rationes, quid, quale, aut quantum oriatur, ac omnium fermentationum vires modosque inter quos excellunt chymicorum digestiones circulationes &c. quibus non solùm aliena & inutilia separantur, sed etiam vires discrepantes consociantur & uniuntur.

Vis fermentationis.

Quæ est ratio in primis qualitatibus: eadem quoque in secundis, tertiisque. Verùm cùm secundæ, tertiæque viribus primarum tantum agant: necesse est contemperatis simplicium primis qualitatibus, in compositis secundas, & tertias una similique ratione alterari, nimirum assumpta; in corpore secundum vires proprias, singula simplicia agere propter actionem primarum qualitatum; ex quibus resultant secundæ tertiæque: quod si ejusdē sint facultatis, ut rosa, & galla astringentis, apium & semen melonis diureticæ; intensum intendere remissum, & remissum remittere intensum: sin diversæ facultatis, veluti unum emplasticum, alterum epouloticum, pro modo mixtionis, & ratione primarum qualitatum novam plerumque secundam, aut tertiam, qualitatum oriri. Nam ex debita mixtione emplastici cum epoulotico, aut detergente, oritur sarcoticum: ex sarcotici cùm astringente, glutinans: ex astringentis cum validè siccante, epouloti-

Ratio miscendi simplicium secundum qualitates secundas aut tertias.

pouloticum &c. Proinde tota compositionis ratio medicamentorum secundum qualitates secundas, tertiasque, dependet à compositione, & affectibus, primarum. Purgantia medicamenta, alia manifesta qualitate quemcunque humorem evacuant, lubricando, abluendo, & detergendo aut comprimendo: alia occulta substantiæ qualitate peculiarem humorem evacuant: Deinde alia remisse leniter purgant: alia vehementer aut citò, alia mediocriter. Antequam autem hæc omnia componantur, singulorum vires & doses cognoscendæ erunt. Dosis longa experientia deprehenditur; facultates, ut alibi dictum est.

Miscentur autem purgantia variis modis primùm ὁμοιότροπα, similia similibus, nimirum lenientia lenientibus: aut mediocria mediocribus: aut vehementia vehementibus, secundò dissimilia dissimilibus, ut lenientia mediocribus, aut vehementibus: mediocria vehementibus; Quando similia similibus miscentur, & alterum alterius actionem promovet: totius compositi quantitas nunquam excedat justam eorum dosin, tantum enim de cujusque dosi detrahendum est quantum reliquorum quantitate suppletur: Verùm rationem habere oportet facultatis, quæ nobis maximè n ecessaria est, veluti si maximè necessaria sit facultas bilem purgans, & misceatur rhaba barum cum agarico, compositi quantitas non excedat drachmas duas, quæ utriusque dosis est, verum major pars in composito sit rhabarbari, minor sit agarici. Quando componuntur purgantia, quorum unum alterius actionem impedit, ut cassia cum hiera, aut pulvere myrobalanorum, semper augenda erit compositi dosis. Quando lenientia mediocribus, aut validis miscentur, utriusque ea dosis sit quæ separatim. Ubi valida mediocribus ut vires mediocrium acuant,

Compositio purgantium.

acuant, mediocrium dosis sit usitata, vehementiu[m] multò minor, in granis aut semiscrupulis tantum; sin pari ratione purgare debeant, augeatur mediocrium quantitas supra partis debitæ proportionem.

Observanda in mixtione medicamentorū secundum qualitates occultas.

Verùm in his omnibus cautio adhibenda e[st], ut perpendamus, quæ manifesta, quæ occulta vi [va]gant. Nam tutiùs multò est plura miscere, quæ manifesta, quam quæ occulta qualitate agunt. Vis [e]nim compositi, ex simplicibus manifesta qualita[te] præditis, sensibus est evidens, & ratione dijudicatu[r]; at ex simplicibus occulta facultate præditis, occu[l]ta, sensibusque obscura est, & non ratione, sed so[la] experientia comprobatur. Nam in qualitatibus manifestis evidens est, contraria se mutuò contempera[re], remissum remittere intensum, intensum inten[dere] remissum, ad medium utriusque. In occult[is] qualitatibus talis ratio non datur Nam compertu[m] est, nonnulla simplicia similes effectus edere, quæ ta[men] in compositis repugnant, & tacitis quibusdam viribus dissident. Quare ea simplicia occultis viri[bus] prædita potissimùm permiscenda, quæ longo u[su] deprehenduntur consentire; nec temerè nov[a] composita excogitanda, sed vetera comperta novi[s] incompertis semper præferenda.

Proportio basis.

Cum autem in omni compositione, basis si non quantitas, vis saltem summa esse debeat: cum basi nunquam miscenda erunt, vehementiora majori dosi. Proportio autem basis, & cæterorum ingredientium, ex basis vehementia, & debilitate æstimatur, habita ratione morbi, partisque affectæ. Nam si basis vehemens, ut scammonium, opium, &c. de ea minorem quantitatem sumimus, si debilis, multò majorem quam cæterarum. Deinde ubi basis una simplexque est, plus in compositione requiritur; ubi ex diversis composita, singulorum minus. Præterea quæ partem affectam simul alterant

& cor-

corroborant, aut longè penetrare, & in profundum agere debent, aut quorum vis citò facileque dissolvitur: majori quantitate semper sumuntur: contra minore; ubi partem affectam tantum alterant, aut in superficiem tantum agunt, aut quorum vis tardè difficulterque dissolvitur. Eodem modo & illius, quod facultate aliena, & non necessaria præditum sit, aut quod nullum in contrario oppositum habeat.

Proportio corrigentium.

Corrigentia autem quæ augent, vel minuunt, facultatem basis, in minori quantitate semper esse debent. Communiter autem basis proportio ad minuentia, & acuentia tripla nonnullis putatur: Verùm variatur hæc proportio pro natura basis, & ipsorum corrigentium. Nam alia magis, alia minus, vires basis augent, minuuntque. Deinde variatur proportio pro varia intentione medici, ut in compositione Hieræ picræ, proportio aloes ad cætera corrigentia, quemadmodum testatur *Galenus 7. Methodi. et 4. de Sanitate tuenda.*

Proportio dirigentium.

Quæ malignitatem basis occulta naturæ proprietate corrigunt, ut plurimum æquali quantitate assumuntur: quæ verò qualitatibus manifestis non necessaria, aut supervacanea corrigunt, qualia potissimùm oppositis viribus constant, æquali, aut majori. Dirigentia sequuntur rationem basis. Quò enim basis debilior est, ejusque quantitas major, eò quantitas dirigentium minor sit, adeò, ut sæpe octupla, aut decupla, sit basis ad dirigentia. Contra quo basis vehementior, ejusque dosis minor, ut Scammonium, Colocynthis: dirigentium quantitas major esse debet, nimirum quantitati basis æqualis, aut paulò major; quemadmodum est stœchas in pilulis cochiis: quæ ob id cephalicæ vocantur. Nam vis medicamenti dirigentis valida non est, & in exigua dosi ad partem affectam aliorum vires medicamentorum deducere nequit,

Proportio conservantium.

Tandem quæ conservationis, formæ, & suavitatis gratia compositis permiscentur, basin nec nimia quantitate planè obtundere, nec aliena qualitate pervertere debent, sed qualitate sua aut vires basis juvarent mel in syrupis, electualis, aliisq; compositis calidis, extenuantibus, & abstergentibus: aut viribus basis nihil, aut quàm minimum resistere, ut Saccharum in syrupis, Julepis, aliisque compositis frigidis: Cera & oleum in unguentis, & Emplastris. Quantitas autem nunc cæteris æqualis nunc major, nunc minor, prout basis fortior, aut debilior. Quæ consistentiam compositi variant in dispari proportione sumuntur. Verum hæc aliaque omnia necessaria, & perpetua lege definita non sunt, sed pro intentione prudentis medici discernant, ut in singulis penè compositionibus apparet, ubi plurimum artificiosa compositionis ratio & ἐνχειρία potest, pharmacopœis notissima. Proinde proportionem conservantium medici plærumque pharmacopœorum judicio permittunt. Totius compositi ex omnibus partibus facultas, ante fermentationem; ex supra dictis regulis, post fermentationem, experientia, & usu, deprehenditur. Dosis verò ex basi potissimum, iis, quæ basis vim augent. Cum autem finis compositionis sit, remedium invenire morbo, parti affectæ, & ægro accommodatum; accommodatum autem non est, nisi quod idoneam formam habet, proinde in compositis forma primum consideranda erit, deinde usus.

Divisio medicamentorum compositorum 1. Ratione forma.

Utriusque ratione dividuntur composita. Nam primo forma medicamenti, aut solida, id est, sicca, dura, crassa est: aut liquida: aut mediocris consistentiæ.

Igitur composita alia solida erunt, alia liquida, alia mediocria. Solida autem vocantur quæ sicca, ut pulveres: vel dura, aut crassa, ut pastilli, catapotia,

Ele-

Electuaria solida, Emplastra, glandes, &c. Liquida, quæ humidam fluxilemque substantiam habent, ut aquæ destil: decocta, infusa, syrupi, olea, &c. Mediæ consistentiæ sunt, quæ medio modo se habent, ut eclegmata, Elect. mollia, quæ communiter opiata dicuntur, linimenta, &c. Verum quæ consistentiam mediam habent interdum solidis annumerantur.

2. Ratione usus.

Deinde, quia composita formam usui accommodatam habere debent, pro modo utendi distinguuntur communiter in interna, & externa. Interna autem medicamenta vocantur, quæ intra corpus assummuntur aut ingerantur. Externa verò, quæ extrinsecus corpori admoventur.

Internorū medicamentorum formæ.

Internorum medicamentorum plura sunt genera, quorum alia assumuntur, sive devorantur: alia injiciuntur, sive ingeruntur. Assumuntur, sive devorantur tragemata, trochisci sive pastilli, catapotia, boli, condita simplicia, & composita. Eclegmata, Electuaria liquida, & solida, nimirū confectiones aromaticæ, catarticæ, opiatæ aut antipharmacæ, antidoti, sub quibus omnib9 continētur tabulæ, pantaleæ, dastæ, morselli, orbiculi, addūtur apozemata diluta, potiones, syrupi, julepi, Emulsiones, succi, sapę, &c. Itē olea destillata, tincturæ, magisteria, extractiones, sales, aliæque chymicorum medicamentorum formæ. Ingeruntur verò, sive injiciuntur, clysteres, gargarismi, errhina, apophlegmatismi, glandes sive suppositoria, pessi, & similia, quorum nonnulla magis sunt facultatum, quàm formarum nomina.

Externorū formæ.

Externæ medicamentorum formæ sunt olea, unguenta, linimenta, cerata; empl. cataplas. sive malagmata, fomenta sicca & humida, insessus, balnea, Epithemata, Embroche, sacculi, pulveres inspergendi, sapones, suffitus &c.

addunt aliqui cauteria aliaque quæ magis sunt facultatum nomina. Verùm ex his omnibus nonnulla sunt, quæ & apponuntur & injiciuntur, aut olea, decocta, emulsiones & similia.

Composita medi. unde nomen sortiantur.

Distinguunt composita non solùm à forma, sed etiam ab effectibus, & à parte affecta. Nam ab effectibus alia purgantia, alia diuretica &c. A parte verò cui destinantur, aut ab usu variè distinguuntur, & denominantur, unde quæ auribus injiciuntur, ὠτεγχύται; quæ oculis, collyria; quæ utero, μητρεγχύται; quæ naribus, Errhina; quæ pituitam per os purgant, apophlegmatismi nominantur. Eodem modo alia cephalica, cardiaca, &c. dicuntur, quia cum facultate forma talem habent, qualem figura partis requirit.

Verum cùm non eadem forma omnia purgantia, vel cephalica præscribantur: satius erit à forma compositiones & dividere & denominare. In genere quidem omne compositum nomen habet à forma: sed in specie singula à basi potissimùm, ut theriaca à theriis, sive viperis, dialacca, à lacca, &c. Aliquando tamen ab aliis compluribus composita denominantur, & vel ab aliis ingredientibus, ut Elect. Diaphœniconis à dactylis: vel ab usu, Elect. Diacatholicon, Lætificans: vel à parte cui conveniunt, ut pilulæ artheticæ, stomachicum laxativum, vel à præstantia, ut Hiera, Benedicta laxat. loch sanum, &c. vel ab inventore, ut Mithridatium. Philonium. confectio Hamech: vel à loco, ut Syrupus Bizantinus: vel à colore, ut emplastrum citrinum, unguentum album, De singulis compositorum formis peculiari tractatu, Deo favente, dicemus. Debita componendi ratio, ut supra dictum est, requirit aptam omnium & singulorum præparationem. Consistit autem præparatio medicamenti partim in inutilibus, aut non neces-

neceſſaris, removendis, partim in qualitatibus corrigendis, partim ut uſui melius ſerviant, & cum aliis componantur.

Cap. XI.

De præparatione medicamentorum.

PRæparatio alia in ſimplicium tantum ſine mixtione, alia in mixtione, aut propter mixtionem. Utraque præſupponit omnium ſimplicium, quæ præparanda ſunt, exactam cognitionem, item effectuum, omniumque operationum naturalium. Verùm præter hæc præparatio compoſitorum exigit, ut non ſolùm proportionem omnium facultatum & effectuum cognoſcamus, ſed etiam, ſi fieri queat, omnes mixturarum rationes; quid, quantum, & quale oriatur, ſi hoc cum illo conjungatur, item fermentationum vires: ut ſupra dictum eſt. *De præparatione medicamentorũ.*

Modi præparationum alii communes, & uſitati ſunt, alii chymici. Illi numero definiti non ſunt, verùm præcipui exiſtimantur infuſio ſive maceratio, elixatio, aſſatio, uſtio, calinatio, liquatio, diſſolutio, tritura ſive pulveriſatio, & lævigatio. Adduntur his expreſſio, percolatio, deſpumatio, putrefactio, extractio, humectatio, exiccatio, ſectio, &c. *Communes præparationes.*

Chymicæ præparationes magis efficaces ſunt, magiſque laborioſæ & ingenioſæ. Perficiuntur enim inſtrumento caloris, artificioſa manuum operatione ſive ἐγχειρία, in eum finem, ut per artificioſam quandam tranſmutationem portio ſubſtantiæ medicamentoſa vi prædita à terrena fæce, omnibuſque impuris & alienis ſeparetur, vireſque melius conſocientur. Abſolvuntur enim omnes operationes *Chymicæ operationes.*

 gyri-

gyricæ quadam transmutatione vi caloris potissimum, aliquando frigoris.

Caloris in operationib. chymicis quatuor gradus.

Caloris autem in operationibus quatuor statuuntur gradus: quorum primus est in vapore balnei, cui correspondet calor in fimo equino: Secundus in cineribus: tertius in arena aut scobe ferri: quartus in aperto igne, cui correspondent aquæ corrosivæ: Deinde quilibet gradus pro intensione & remissione suas partes habet.

Operationũ chymicarũ 7. gradus.

Transmutationum sive operationum modi complures sunt, à Paracels. *lib. de Transmutat. rerum natural.* septem enumerantur.

1. Gradus calcinatio.

Primus gradus transmutationis Calcinatio communi nomine à Paracelso dicitur, transmutatio scilicet substantiæ in calcis aut cineris formam per summum caloris gradum. Differt autem Calx & Cinis, quia in cinere plus siccitatis est, quàm in calce; & calx metallorum in metallum reduci potest, Cinis verò non. Ex cineribus cum aqua fiunt lixivia, unde eliciuntur sales. Sub calcinatione continetur calcinatio simpliciter dicta: deinde Reverberatio, quæ est calcinatio in furno reverberii: Tertiò Cementatio calcinatio metalli per cementum, quãdo metalla illita aqua corrosiva vel strata pulvere corrosivo reverberatione in calcem transmutantur. Quartò Præcipitatio, nimirum calcinatio per resolutionem in aqua corrosiva: his additur Amalgamatio calcinatio per mixionem Mercurii vivi in unam massam cum metallo.

Reverberatio. Cementatio. Præcipitatio. Amalgamatio,

2. Gradus sublimatio.

Secundus gradus transmutationis est Sublimatio, quæ à nonnullis latè sumitur pro omni vaporum in sublime elevatione. Vapores autem alii sicci sunt, qui in aquam non resolvuntur, sed in materiam siccam solidam adhærentem operculo aut lateribus vasis; alii humidi, qui frigiditate postea in aquam convertuntur. Elevatio autem vaporum sicco-

[c]orum adhærentium operculo aut lateribus vasorum sublimato propriè dicitur: at elevatio vaporum humidorum, qui postea in liquorem resolvuntur, Destillatio vocatur.

Nam sublimatio propriè dicta est segregatio partis spiritualis & volatilis, à corpore concrescentis in lateribus aut operculo vasis: Per sublimationem in mineralibus aliena multa separantur, variæque virtutes eliciuntur.

Verùm quia multa calcinantur & sublimantur, quæ postea solutione quadam indigent, tertius gradus à Paracelso statuitur Solutio, nimirum substantiæ solidæ in fluidam aut liquidam mutatio. Perficitur ista mutatio aliquando per separationem partis crassioris; propriè verò sine ulla separatione vi caloris & frigoris. Nē quæ coagulantur calore, ut sales, calcinata & sublimata omnia, ea solvuntur frigore in aquam aut oleum. Contra quæ coagulantur frigore, ut pinguia, solvuntur calore. *3. Gradus solutio.*

Huc referri poterit fusio, liquefactio, item in mineralibus & metallis Ceratio, quæ à Gebro definitur mollificatio ad liquefactionem rei duræ, aut succi non fusilis, quæ per iteratas sublimationes imprimis perficitur. Destillatio partes liquidas separat, quæ separatio, ut perfectè fieri queat, requiritur prius quædam materiæ præparatio maturatio sive putrefactio, quæ à Paracelso quartus gradus statuitur. *Ceratio.*

Est autem putrefactio in genere resolutio aliqua corporis mixti vi caloris humidi in vase idoneo, ut partes discrepantes, aut purum ab impuro melius separari omniaque contemperari & corrigi queant. *4. Gradus Putrefactio.*

Sub hac continetur primum putrefactio propriè dicta, quæ fit in fimo equino: deinde simplex Digestio, à calore tepido materiæ humidæ aut infusæ *Digestio.*

sive maceratæ cum idoneo menstruo ut aqua vitæ &c. in vase diligenter clauso ex infusione fiunt Tincturæ & magisteria, atq; hinc post menstrui evaporationem Extracta. Tertio Circulatio digestio in pellicano aut vase ad in constructo, ut continuo vapores sursum ascendentes in aquam concrescunt, iterumq; defluant: quare circulatio mixta videtur actio ex digestione & destillatione.

Circulatio.

Per digestiones oriuntur fermentationes nimirum virium consociationes in medicamentis, unde multæ novæ virtutes emergunt Verùm differt ista fermentatio ab illa, quæ fit interdum per commixtionem fermenti propriè dicti materiam penetrantis ut melius digeri & resolvi queat; aut per admixtionem proprii salis in extractis, cujus vi tota massa effervescit, partesque omnes melius consociantur.

Fermentatio.

Post materiæ præparationem sequitur Quintus gradus Destillatio, materiæ liquidæ à corpore segregatio; Segregatur autem pars liquida duobus modis, uno sine igne per clepsydram aut filtrum, quæ Filtratio dicitur: alio per certum caloris gradum in vase idoneo pro materiæ quæ destillatur tenuitate & crassitie. Quo enim materia tenuior fuerit, eò remissiorem caloris gradum exigit, quo crassior densiorque vehementiorem, semper autem subtilior est destillatio: quæ fit per remissiorem caloris gradum. Per destillationem elicitur è medicamentis aquæ, spiritus, olea, &c: verùm alio atque alio modo & forma, pro materiæ ratione & illius, quod destillatione elicitur; in quem usum multæ instrumentorum & vasorum formæ excogitatæ sunt.

5. Gradus destillatio.

Filtratio.

Formæ autem & modi destillationum tres primario sunt, triplexque destillatio. Una per alembicum sive per ascensum vaporum directè ascendentium

Triplex destillatio. Per ascensum.

rium in cucurbita erecta cum alembico: altera ad latus per retortam: tertia per descensum accenso igne supra caput vasis in imo pertusi alteriq; impositi. Sub destillatione continetur: 1. Rectificatio nimirum liquoris destillati nondum satis perfecti in puriorem substantiam aut præstantiorem naturam reductio per repetitam liquorum destillationem: Deinde Imbibitio affusio liquoris destillati fæcibus aut capiti mortuo. Tertio Cohobatio, id est, post imbibitionem & digestionem nova quædam destillatio sive destillationis repetitio: per cohobationem destillando multa figuntur & exaltantur, multæq; arcanæ virtutes ex mineralibus potissimum eliciuntur. *Per descensum. Adlatus. Rectificatio Imbibitio Cohobatio.*

Fixio autem juxta Geberum est rei fugientis ignem ad ipsum conveniens aptatio. Figuntur autem metalla imperfecta per calcinationem spiritus: ut Arsenicum, sulphur & argentum vivum per sublimationis repetitionem. Vitriolum & sales per cohobationem. Ad destillationem referri quoq; poterit Exhalatio, nimirum evaporatio liquoris in aperto vase.

Sextus gradus operationum solutioni opponitur Coagulatio, quæ est rei fluidæ in solidam formam transmutatio, Reducitur autem fluidum in solidam formam interdum separatione sive exhalatione partis liquidioris: propriè verò sine ulla partis separatione vi caloris & frigoris. Nam quæ solvuntur frigore: coagulantur calore & contra. Huc referri poterit fixio, coadunatio, &c. *6. Gradus Coagulatio.*

Ultimus gradus Paracelso est Tinctura non illa vulgaris per menstrui affusionem & digestionem, sed supremus omnium operationum gradus, cui cæteræ subserviunt, unde elicitur tinctura illa, qua tinguntur & perficiuntur metalla & humana corpora, cujus usus primarius putatur in transmutationibus metallorum: Atque hi sunt in ge- *7. Gradus Tinctura.*

nere operationum & transmutationum chymicarum modi. Verùm Paracelsus *in Archidoxis*, in præparationibus medicamentorum tres primarias operationes ponit, nimirum Calcinationem, Sublimationem & Destillationem, ad quas cæteræ referuntur, aut quibus subserviunt. Per has medicamenta præparantur variæque medicamentorum formæ eliciuntur; ut Liquores, Spiritus, Olea Destillata, & Balsami, Tincturæ, Magisteria, Extracta, Essentiæ, Sales, Flores, &c. Verùm quæ Specifica Elixeria, & Arcana, communiter vocantur, magis sunt facultatùm quàm formarum nomina. De his omnibus præparationibus, deque singulis compositionibus alibi DEO volente latius agamus.

CAP. XII.

Quid purgatio, qua ratione & quibus perficitur.

CUm Medicina (Hippocrat. *lib. de Flatibus*) adjectio, subtractioque sit: Adjectio quidem deficientium, subtractio verò redundantium; & Medici officium, ut sanitatem amissam restituat, præsentem conservet, quod deest in corpore humano supplere, quod redundat, subtrahere (Nam causæ, quarum consideratione locum potissimum habet, ad inanitionem, vel repletionem reduci poterunt.) Igitur in curationibus requiritur, ut Medicus Instrumenta illa cognoscat, quibus omnis defectus suppleatur, & redundantia detrahatur. Impletur autem id, quod exhaustum est in corpore, reficientibus & nutrientibus, de quibus hoc loco non dicemus: Detrahitur redundantia evacuantibus.

Verum

CAP. XII.

Redundantiæ species.

Verum cum redundantiæ non una sit ratio: (nam alia in toto corpore, omnibus tribus corporis regionibus continetur, alia in una regione potissimum, aut unius regionis parte, ut in Liene, Jecore, Cerebro, &c. item alia humorum qualitate nocentiũ, quæ Cacochymia: alia quantitate lædentium, quæ plethora proprie dicitur:) non erit omnium una evacuationis forma, nec ratio. Prima autem regio corporis, quæ à gula ad medias Iecoris partes extenditur, & sentina corporis dicitur: præter fœces, omnis generis excrementitios humores suscipit & gignit; unde ex crudis corruptis, aliisque vitiosis humoribus cacochymia. Deinde secunda regio, quæ à medio Iecoris ad tenues singularum partium venas pertingit, peculiariter plethora infestatur, simulque in ea varia cacochymia gignitur, pituitosa biliosa, melancholica, serosa, cum, aut sine putredine, &c.

Evacuationis species universales & particulares.

Tertia regio, quæ propagines venarum, totumq; corporis habitum comprehendit, ea vitia potissimum suscipit, quæ à majoribus venis derivantur.

Redundantia autem in vasis humorum quantitate nocentium phlebotomiâ: qualitate nocentium Catharticis evacuatur. Redundantia verò humorum extra vasa in habitu corporis, sudoribus & insensibili perspiratu. Atque hæ universales evacuationes vocantur, quia, non unâ aliquâ peculiari parte materiam vitiosam subtrahunt: at quæ ab una aliqua parte evacuant, ut à capite Errhina, à pectore Bechica, à viis urinæ Diuretica, &c. Particularia purgantia propriè nominantur. Nos hoc loco non de omni evacuatioue, sed de ea potissimum, quæ est humorum quantitate nocentium, & κάθαρσις si purgatio propriè dicitur, agemus. Nam vocabulum purgationis interdum late sumitur pro omni evacuatione humorum, sive

ea

ea sponte fiat, sive ope medicamentorum, vomitum aut alvi dejectiones moventium. Verùm cum *Gal. comm.* 2. *Aph.* & 17. *Aph.* 2. κάθαρσιν propriè definimus evacuationem humoris qualitate peccantis, factam à natura ope & efficaciâ pharmaci cathartici, administrati à medico in eum finem, ut sanitas præsens conservetur, aut amissa restituatur. Nam propriè purgare est, per superiora & inferiora medicamento evacuare: licet in angustissimâ significatione κατ' ἐξοχὴν purgare dicatur, per inferiora tantùm educere.

Quid purgatio.

Quæ considerantur in purgatione.

In purgatione propriè dictâ duo potissimum considerantur: primùm id quod expurgatur, aut expurgari debet, & ipsam purgationem potissimum indicat: nimirum humor qualitate peccans, sive Cacochymia, quæ multiplex & varia est, ut jam diximus. Indicat enim Cacochymia purgationem, si vires ferant, constitutio corporis, aër ambiens: cæteraque consentiant: Deinde in purgatione consideratur id, quod expurgat. Expurgat quidem natura sive facultas expultrix corporis non per se sola, sed vi & efficacia medicamenti humorem moventis & facultatem concitantis, ut aut per superiora vomitu, aut per inferiora dejectione superflua expellat. Talia medicamenta duplicia sunt: quædam enim manifesta qualitate quemvis obviũ humorem evacuant, nimirum ὑπακτικὰ, quæ quadruplicia sunt lubricantia, abluentia, detergentia & comprimentia, de quibus supra *in cap.* 6. *huius libri* dictum est, alia quæ unum certum determinatum humorem educunt, & propriè καθαρτικὰ appellantur, & interdum per excellentiam, communi nomine pharmaca, unde φαρμακεύειν 22. *Aph.* 1. idem significat, quod electivè purgare seu unum peculiarem humorem educere. Nam medicamenta, quæ

cathar-

cathartica vocantur, primùm substantiæ peculiari quadam proprietate in certos determinatos humores agunt, eosque separant & eliciunt, deinde facultate & manifesta & occulta naturam ad eos expellēdos irritant. Expultrix autem vis vasorum irritata, partim à pharmaco, partim ab humoribus vi pharmici secretis aut concitatis eos in ventrem detrudit, per inferiora aut superiora expellit. Quare cathartica per se tantum humores non trahũt, & evacuant, sed vi facultatis expultricis calorisque nativi, aut quia certos humores determinant & eliciunt, & ad eos expellendos naturam stimulant. Proxima igitur causa purgationis per inferiora & superiora non tam penes pharmacum est, quàm facultatem expultricē, quatenus à pharmaco dirigitur, ac peculiares humores vi pharmaci cōcitatos & secretos extra corpus exigit & propellit. Quod si purgatio tantum fieret, quia pharmaca humores determinatos ad se trahũt: Unguenta & Cataplasmata umbilico imposita ventrem non moverent, sed ad se versus superficiem movendo potius sisterent. Præterea experientiâ constat multis alvum turbari, dum validè purgantia manibus versant: nonnullis, dum tantum olfaciunt; quod pharmaca naturam ad expulsionem excitent. Igitur natura purgat, impulsa & directa à medicamento purgante. Verum antequam impellatur, boni Medici erit, inclinationem naturæ spectare, & pharmacis ad expulsionem nunquam violenter cogere, sed si propensa sit, & ad expulsionem insurgat, juvare: Si pigra, excitare, rectaque ratione subvenire, semperque ubi natura se ducem præstat; sub signis naturæ contra morbum pugnare, nihil temerè, nihilque negligenter facere.

Quæ omnia ut ritè fiant, totam de purgandi ratione

Partes doctrinæ de purgandi ratione

ratione doctrinam tribus comprehendemus. 1. erit de ipsis medicamentis, quibus perficitur purgatio: 2. De modo utendi, sive de methodo purgandi: 3. De accidentibus purgationem consequentibus, sive de iis, quæ facienda sunt assumpto pharmaco. In legitima methodo purgandi quinque observanda veniunt: Primum an & quibus purgatio conveniat: Secundo quæ & qualia purgare oporteat. Tertiò, quantum quousque & quoties: Quartò, quo tempore potissimum: Quintò, per quas vias sive loca. In his quoque consistit legitimus medicamentorum purgantium usus: nam his intentionibus purgantia accomodare decet.

Purgantium facultates.

Ac ut ab ipsis purgantibus initium faciamus, evacuant pharmaca, alia manifestâ qualitate quemcunque humorem, lubricando, abluendo, extergendo, aut comprimendo: alia peculiarem humorem, aut ex peculiari parte. Et licet pharmaca teste *Gal* 5. *Simpl. c.* 16. caliditatis ratione humorem plærumque attrahant tamen huuc aut illum humorem familiarem eligere, non à qualitate manifesta provenit, sed ab occulta aliqua proprietate, ut Aphrodisiensis voluit: sive à specifica forma, aut totius substãtię proprietate, ut Paulus *lib.* 7. *cap.* 4. Gal 3. *Meth. cap.* 6. quæ illi innascitur à virtute cœlesti, ut sentit Mesue: vel à prioprietate, quæ est inter pharmacum & humorem ob qualitatum convenientiam, aut substantiæ similitudinem, *ut Hipp. de natura humana*, *Gal* 3. *de Simpl. cap.* 24. ac proinde sola experientia cognoscuntur, *ut de Facult. medic.* dictum est. Nihilominus quæ cum illa substantiæ similitudine & proprietate evidentiorum calorem habent, plerumque determinatum humorem vehementius expurgant. Quod si pharmaca manifesta qualitate tantum agerent, ut cucurbita ritu humorem promiscuè attraherent: primùm tenuiores & ad

fluxio-

fluxionem aptiores, deinde crassiores educerent. At experienta constat, nonnulla tenues tantum, relictis crassioribus. Igitur actio illa erit non ab evidentibus qualitatibus, sed à substantiæ certa p roprietala, cujus vi pharmacum humorem appropriatum præ cæteris educit, nisi proprio frustretur. Nam tum demum pro proprio quemvis obvium, & ad fluendum paratissimum aggreditur, & naturam ad eum expellendum stimulant.

Differentia purgantium medicamẽ torum.

Deinde evacuant singula penè pharmaca unum humorum potissimum: aliquando duos, rarò plures, nunquam omnes: nisi natura à violentia & effrenata vi purgantis ita proprietur, aut tam lāguida sit, ut nec violentiam pharmaci coercere, nec impitum humorum fluentium cohibere queat; tū non solum determinatum humores, sed etiam reliquos educit: verum primum tenuiores & ad fluxionem aptiores, deinde crassiores, omnium ultimò sanguinem naturæ thesaurum. Ac proinde hæ immodicæ purgationes, quia utilia cum inutilibus educunt, viresque dejiciunt, ὑπερκάθαρσις Græc. dicuntur, de quibus latius suo loco.

Quatuor considerande in pharmaco

In pharmcis, quæ occultâ substantiæ proprietate evacuant: 4. potissimum considerantur. 1. quem humorem proprium evacuare debeant. 2. per quas vias. 3. à puarte potissimum. 4. quo modo; Ab his omnibus distinguuntur purgantia. Nam humores quatuor purgandi sunt, nimirum, bilis utraq;, pituita & serum. Proinde medicamenta elective purgantia quadruplicia erunt: Cholagoga, Melanagoga, Phlegmagoga, Hydragoga. Secundò alia per superiora vomitu, alia per inferiora dejectione evacuant. Tertiò alia à ventre magis, alia Iecore, Splene, Cerebro, &c. Quartò alia blādè, leniterq; alvū subducunt, alia validè alio medio modo se habēt: 1. 2. 3. 4.

Beni-

XII. Benignè, leniterque bilem evacuant per inferio-

Purgantia singulos humores blandè, modicè, & validè

ra, manna, tamarindi, cassia, infusio & succus rosarum, myrobolani citrini &c. Modicè aloe, Rhabarbarum: validè, Scammonium. Melancholiam blandè evacuant, Epithymus, thymus, polypodium myrobalani Indi &c. Validius, folia senæ: validissimè helleborus niger, lapis armenius, lazuli, &c. Pituitam crassiorem leviter evacuat: Carthamus, polypodium, myrobalani Chebuli &c. Validius, agaricus, turbith, hermodactylus: Validissimè, colocynthis, Euphorbium, &c. Aquosos, serososque humores leniter purgant, Ebulus, Sambucus &c. Validius, Iridis succus, Soldonella &c. Validissimè elaterium, mezereon, lathyris, &c.

Vomitoria.

Deinde vomitum leniter provocant, aqua hordei, syrupus acetosus, hydromel, oxymel, ficus recentes &c. validius, succus raphani, decoctum radicis betonicæ, raphani, seminis atriplicis, anethi. Item pulvis asari, radix peponis: validissimè, gratiola, helleborus albus, antimonium.

Purgantia à determinatis partibus.

Quanquam autem validè purgantia justa dosi exhibita, magna vi è distantioribus locis superflua expurgare soleant, benigna è propinquis locis leniter alvum subducant, mediocria medio modo se habeant: Tamen substantiæ proprietate, agaricus & colocynthis potentius à capite trahunt; Aloe à ventre; Rhabarbarum à Jecore; Cassia à pectore; folia senæ à Liene; hermodactyli ab articulis &c. Validissimè purgantia ob malignitatem, quia naturam plurimùm conturbant, gravissimaque symptomata inducere soleant, simpliciter data, aut non ritè correcta, aut non debitè præparata: vel prorsus vitanda, vel diligenti ratione utenda; ne, ut scribit *Plin. lib. 29. hist. natural cap. 1.* animas negociari, & experimenta per mortes agere dicamur.

Lenien-

CAP. XII.

Lenientia verò, benigneque purgantia (quia alvum resistentem leviter subducunt,) communia excrementa evacuant, cætera quæ in venis sunt, magis præparant, à veteribus præparantibus magis annumerantur, quàm illis purgantibus, quæ materiam morbificam perfectè evacuant. Maligna, valideque purgantia permistione benigniorum obtunduntur & corriguntur: Purgantia ignava & imbecilla acrioris permixtione excitantur. Verùm de his omnibus, deque medicamentorum præparationibus superiùs egimus.

Quomodo utendum purgantib. valide, blande & mediocriter.

Ex his aliisque simplicibus purgantibus composita fiunt, variæque compositorum formæ; quarum omnium non est una ratio. Alia enim purgantia composita interna dicuntur, quæ per os assumuntur aut per anum immittuntur: alia externa, quæ corpori extrinsecus admoventur. Communiter autem purgationes fiunt medicamentis in debita forma assumptis, aut per anum immissis. Quæ autem per os assumuntur, triplicia potissimum sunt; Alia liquida, ut potiones ex purgantium decoctis, Infusis, syrupis, electuariis, pulveribus & similib⁹: Alia solida, duraque sunt, ut pilulæ, item electuaria solida; Alia mollia, ut boli purgantes. Per anum verò immittuntur, ut facultatem expultricem stimulent, humores purgant, Clysteres & glandes. Verùm si æger nequeat his uti, aut renuat, cogimur aliqua ratione supplere per linimenta, aut malagmata ventri imposita: ut sunt Epithemata, & unguenta Aetii *lib. 1. Serm. 3. cap. 135.* Item per poma Rhasis, ex Scammonio, aloe, myrrha, diu manibus agitata, donec incalescant; per odoramenta ex validè purgantibus & similia. Cum autem nihil temerè medico agendum sit, primùm longa experientia vires omnes medic. simpl. & compositorum cognoscere oportet. Tutius enim utimur usitatis, &

Formæ purgantium medicamentorum.

XII. expertis à peritissimis Medicis, quàm inexpertis: liceet novitas & varietas multos delectet. Laudant nonnulli medicamentis simplicioribus uti: aliqui vernaculis & propriis cuiusque regionis potius, quàm exteris: nisi extra plurimum fuerint experientia comprobata. Tantum in genere de medicamentis, quibus perficitur purgatio. De quantitate medicamenti infra dicemus.

Purgationis differentia.

Ex jam dictis manifestum est, quod purgatio alia lenientibus perficiatur, alia electivè purgantibus, quæ determinatum humorem evacuat. Purgatio autem determinati humoris est, alia perfecta plenave, qua tota materia morbifica simul evacuatur: alia imperfecta & paulatina, qua tota non simul educitur. Sub hac continetur primò purgatio minorativa, qua materia morbi minor tantum redditur, quod plerumque in initiis morborum fieri solet: Deinde purgatio, quę per ἐπίκρασιν dicitur, qua id, quod vitiosum est, paulatim evacuatur, & pro eo quod salubre est, reponitur.

Verum hæc composita operatio est, ex evacuatione quæ paulatim fit, & refectione sive nutritione, ut latius in progressu dicemus.

Cap. XIII.

Quæ Naturæ purgationes ferant, & quos humores purgare oporteat.

An & quibus purgatio conveniat.

Consequens nunc est, ut ipsam purgandi methodum eo, quo diximus, ordine proponamus. Ac primùm purgari debent corpora cacochymica, nimirum, quæ pravis succis sive humoribus qualitate peccantibus redundant: potis-

potissimum, si humores tam copiosi aut vitiosi sint, ut à natura facilè superari, aut in utiliorem substantiam converti nequeant. Proinde purgatio propriè sanis non convenit, sed neutris, ægris, in quibus pravorum succorum redundantia. Nam purgantia, præcipuè validiora assumpta, cum pravos humores in corpore non reperiant, sanos conturbant, sanamque carnem colliquant, variaque symptomata inducunt, ut testatur Hipp. & Gal. 36. *Aph.* 2. Lenientia, benigneque purgantia, quę alvum leniter subducunt, & humores nullo modo conturbant, hic excipimus, & ubi cum veteribus de purgatione materiæ morbificæ loquimur, præparantibus magis annumeramus: Hæc enim ritè administrata omnibus convenire poterunt, ut alvum resistentem subducāt, communiaque excrementa evacuent, & simul materiam morbificam præparent. Purganda quidem sunt corpora cacochymica, si actu morbo laborent, ut corpora ægra: aut futurum metuant, ut neutra. Verùm non semper, sed primùm si vires ferant, corporis constitutio, aer ambiens, cæteraque permittāt. Deinde purgare non decet, ubi aliis & levioribus curare licet. Tertiò, ubi natura per se sufficit, ad morbificam causam depellendam, aut ubi natura se ducem non præstat. Quartò, si humor ad purgationem planè ineptus & inidoneus sit.

Quando purgandum vel non purgandū.

Nam in purgatione, prima indicatio semper sumitur à causa morbifica, id est, humore peccante, qui sua natura evacuationem desiderat: Secunda à viribus ægri, quatenus evacuationem illam permittunt aut impediunt. Per se enim vires conservationem semper indicant. Accedit tertiò partis affectæ conditio: item aer ambiens, sub quo tempus anni, regio & constitutio cœli continentur. Cum causa morbifica conjunguntur ipse morbus & symptomata urgentia. Vires demonstrat,

Indicationes purgativa.

ætas, sexus, temperamentum, naturæ proprietas, habitus corporis, consuetudo, & similia. Partis affectæ consideratio dependet ex ipsius temperamento, usu, figura, situ & sensu.

Observanda in purgationibus.
1. Morbus.

Hæc omnia Medico consideranda veniunt, simulque in ægris observanda erunt, qualis morbus, an acutus, vel diurnus, an cum alio morbo, ut febri, conjunctus. Deinde ex qua materia, an quieta vel furenti: an cruda aut concocta. Si cruda, an concoctio sit expectanda, an sola præparatio, an sine his evacuatio alique molienda. Item quamdiu æger laborarit: tandem quæ naturæ proprietas, an validis medicamentis apti & assueti sint. Hæc aliaque Medicum diligenter expendere oportet, ne nobis usu veniat, quod in nonnullis reprehendit Hippocr. *lib. de Articul.*: qui exhibito pharmaco, velut manu sua ægros jugularunt.

Unde idem Hipp. bonum, inquit, medicamentum aliquando est, nullum medicamentum adhibere. Quare nil temerè, nil negligenter medico agendum est, sed singulis consideratis, ubi expedit evacuare oportet: ubi non expedit, naturæ potius relinquere, aut alia ratione naturæ subvenire.

2. Ætas.

Ac primùm, ut ab iis incipiamus, quæ vires demonstrant: ætas media omnium optima purgationes sustinet: pessimè ætas senilis & Infantia, ob virium debilitatem. Proinde pueris & senibus purgantia exhibere non convenit: nisi vires constent, & magna necessitas exigat, sive magnus morbus ex cacochymia urgeat; à validis omninò abstinendum. Nam validè purgantia, rara puerorum corpora dissolvunt & colliquant: debilia senum corpora, ob boni sanguinis & spirituum defectum prosternunt. Nihilominus senibus multò validiora conveniunt, quàm pueris. Deinde pueri, quod insitam sibi à natura quasi per poros cutis evacuationem

tionem

tionem habeant, non levem pravorum succorum copiam sine ullâ aliâ evacuatione discutiunt. Verùm in magnâ pravorum succorum redundantiâ si puer adhuc lactans sit, purgari Hipp. *teste. 6. Epid.* poterit, Cathartico nutrici exhibito, quod lac purgantium vires contrahat: verùm nutrici sanæ validum pharmacum exhibere non decet, sed dilutum Rhabarbari, foliorum Senæ &c. At ipsi puero, si alvus non respondeat, manna, mel rosarum &c. tutò propinari poterunt: grandioribus dilutum Rhabarbari, syrupus diasereos, & similia.

Deinde viri plerumque purgationibus magis idonei sunt, validioraque purgantia ferunt, quam mulieres: licet contrarium interdum accidat. Mulieribus menstruorum fluxu laborantibus purgatio non convenit. Virginibus, & viduis castis, ob seminis retentionem & uteri suffocationem, valida purgantia exhibere non oportet: quia uterus acribus facilè irritatur. Præterea mulieres uterum gerentes purgationes difficulter ferunt: Nihilominus in acutis morbis, si materia turgeat, ut præcipit Hippoc. 1. *Aph.* 4. prægnantes quadrimestres usque ad septimum mensem purgabis; sed has parcius, ne violentiâ fœtus ligamenta rumpantur. Fœtus verò minores & grandiores vitare oportet. Nam primis mensibus ligamenta tenera sunt, facileque ab externis causis disrumpuntur: postremis verò mensibus pondus ipsius fœtus majus est. Purgationes exhibemus prægnantibus, in morbis acutis, periculo urgente, & humoribus turgentibus, ut majus malum evitemus. Nam si mater ex acuto morbo evaserit, spes aliqua salutis erit ipsius fœtus: si mater pereat, ambo perire necesse est. Tentare igitur debet Medicus, ut ambo liberentur: sed si fieri nequeat, ut mater saltem. *3. Sexus.*

XIII.

4. Temperamentum & habitus corporis. Temperamentum & constitutio corporis purgationes prohibent, vel permittunt. Nam temperamentum & constitutio media purgationibus maximè opportuna est: Corpora verò sicca, frigida, macilenta, laxa, rara, mollia, aut nimis obæsa purgationes ægrius ferunt; contrà robusta, carnosa laboribus assueta &c. Proinde in his præceptum Aetii *lib.* 1. *Serm.* 3. *cap.* 23. observandum erit: scilicet utendum purgantibus in his, in quibus vires validæ sunt, & voluntas prompta est, & qui stomachum robustum habent, & multam inutilem materiam in corpore colligunt.

At pingues & graciles ad purgationem inepti sunt. Insuper, qui multo sanguine abundant, qui assiduò animo linquuntur, & ægrè revocantur, & qui ex levissimâ occasione citò vomunt: pueri item, ac senes, & mulieres, quibus menstrua validè fluunt: & qui valdè purum habent corpus, & qui certam habent victus rationem, & quibus alvus est naturâ adstricta, & qui dysenteriâ, cœliacâ passione facilè corripiuntur, omnes hi ad purgationem inepti sunt.

5. Idiosyncrasia & consuetudo. Additur Temperamento ἰδιοσυγκρασία, & consuetudo. Nam ob peculiarem substantiæ proprietatem nonnulli valida purgantia facilè sustinent, alii levibus multum offenduntur: alii his, alii illis magis delectantur.

Consuetudo verò purgandi, validè purgantia minus infesta reddit; Ideò eos validioribus purgare non oportet, qui purgationibus assueti non sunt: nisi naturâ robusti fuerint.

6. Aeris & temporum constitutio. Insuper constitutio aeris, temporis, & regionis temperata, (primò tempus vernum, deinde autumnale, item Zona temperata &c.) purgationibus maximè accomodata est: Deinde aer calidus, humidus. Nam aëris aut regionis constitutio frigida,

hyema-

hyemalis, borea, humores nimium cogit, corpus condensat: Calida verò humores commovet, & ad cutem evocat, viresq; corporis exhaurit. Proinde sub cane & ante canem difficiles sunt purgationes. Eadem est ratio in febribus ardentibus, si materia non turgeat, & similibus, ut infra dicemus.

7. *Morbi & symptomata urgentia*

Validè purgantia, teste Hipp. *lib. de Hellebori usu*, non conveniunt decoloratis, siticulosis, flatuosis, siccum tussientibus, raucedine laborantibus, & hæmorrhagiâ: qui præcordia distenta habent &c. Item iis, qui prava victus ratione utuntur. Sed de his aliisq; in progressu dicemus. Tandem in morbis symptomata urgentia vires debilitantia, ut vehemens dolor, vigiliæ, morsus circa orificium ventriculi &c. purgationes prohibent.

Quis humor sit purgandus. & qualis.

Secundò, Cacochymia; sive humor qualitate peccans, qui evacuationem indicat, est bilis utraque, pituita, & serum. Hi humores pluribus modis redundant, variasq; affectiones inducunt. Redundat autem vel unus humor, vel duo, vel plures, semperq; speciei humoris aptanda est species purgationis; & humor redundans sive simplex, sive compositus, appropriato medicamento expurgandus erit: biliosus cholagogis pituitosus phlegmagogis &c.

Deinde humor vitiosus, ratione qualitatis consideretur, vel est crudus, vel concoctus: item consistentiæ tenuis, crassæ, mediæ Præterea quietus, impactus, aut furens, turgidus & mobilis.

Semper autem tam in purgationibus, quam in spontaneis evacuationibus, si qualia oportet, purgentur, conferunt, & facilè ferunt: sin minus, difficulter. Nam (ut Hipp, 2. *Aph.*4.) in purgationibus talia è corpore educere, qualia sponte prodeunt, utile est: quæ verò contrario modo prodeunt, cohibere oportet. Facilè autem purgantur humores cocti, deinde turgidi, consistentiæ tenuis,

aut mediocris: difficulter humores crudi, quieti, aut impacti crassi & viscidi.

Norma in omnib. turgationibus.

Igitur præcipit Hipp. 22. *Aph.* 1. quæ concocta sunt, medicamento purgare, non autem cruda, nec per initia: nisi materia turgeat, quod perrarò accidere solet. Si verò in morbis acutis materia turgeat, ut monet Hipp. 10. *Aph.* 4 eodem die purgare convenit. Tardare in talibus, malum est: ne vires dissolvantur, & humor, qui suopte impetu huc illuc movetur, in partem principem tandem irruat, & mortem repentinam inducat. Deinde crassi & viscosi humores, licet concocti, pharmaco non cedunt, sed sibi, aliisque vias præcludunt; similiter humores impacti. Igitur crudus humor primùm omnium concoquendus erit: deinde, si ad expulsionem minimè idoneus, (nimirum crassus aut viscidus,) præparandus, ut facilius & commodius expellatur.

Præparatio humorum duplex.

Quare in mobis duplex præparatio humorum ante purgationem locum habet: una propter concoctionem, quando humores medicamentis disponuntur, ut promptius & facilius à naturâ concoquantur, quæ maturatio humorum dicitur: Altera est propter purgationem, quando humores evacuationi apti redduntur, quę præparatio simpliciter vocatur. Verum ut hæc omnia intelligantur, primùm determinare oportet, qualis sit illa cruditas in morbis, cujus concoctio expectanda erit: deinde quomodo perficiatur.

Cruditas quot modis sumatur.

Crudus autem humor variis modis dicitur. Nam, qui à calore nativo ad mediocritatem perductus non est, ut pituita, præcipè verò vitrea, crudus humor dicitur: Item alimentum inconfectum in ventriculo, Jecore, & venis, crudum vocatur. Deinde, quæ concoctionis mediocritatem prætergressa sunt, ut bilis flava, & atra: Item excrementa alvi

alvi & vesicæ, cruda interdum dicitur; sed minus propriè. Præter redundantia humorum frigidorum, calidorum, crassorum, tenuium, &c. cruda quoque dicitur. Verùm talis cruditas hoc loco propriè non consideratur, nec talium crudorum humorum concoctio semper expectanda erit in morbis: sed præmissa, si opus fuerit, præparatione, citra concoctionem purgari poterunt; cum eorum vitia concoctione non emendentur, ut vitreæ pituitæ in colicâ, serosi humoris in hydrope, pravorum succorum redundantia in ventriculo, & primis venis. Præterea concoctio, quæ in morbis expectari solet, non est humorum propter nutritionem; sed ut natura humoribus dominetur, & inutilia ab utilibus secernat.

Propriè verò cruditas, quæ hoc loco juxta Hipp. & Gal. consideranda venit, est humorum putrefactio, aut corruptio in venis potissimum: dum sc. humores sibi dissimiles in substantiâ & qualitatibus, redduntur ad eam similitudinem ferè, ut in tumoribus præter naturam. Nam concoctio, assimilatio quædam est, & siccum cum humido unit: Contrà cruditas, dissimilitudo. Deinde in concoctione natura dominatur materiæ, & causa concoctionis est robor naturæ, & caloris nativi: ac teste Galeno ipsa concoctio est, quæ putredinem cessare facit, manente substantiâ. Per concoctionem enim ipsa natura ea quæ putrescunt, aut in utiliorem substantiam convertit, aut utilia ab inutilibus separat, & tandem è corpore expellit. At in cruditate & corruptione non dominatur natura, aut nativus calor; sed externus, cum debilitate innati caloris, qui inutilia utilibus confundit, & humidum à suo nativo sicco separat. Igitur in ejusmodi morbis, in quibus humores putrescunt, aut corrumpuntur in vasis, & natura eis non dominatur, pur-

Cruditas in morbis.

Quæ concoctionem postulat.

gare non convenit in initio, ſed concoctionem expectare, quæ inutilia ab utilibus ſeparat. Poſt concoctionem verò, quicquid putrefacti, aut noxii humoris in vaſis eſt, qui criſi non evacuatur, pharmaco utiliter expurgari ſolet. Nam materia jam corrupta & putrefacta, quæ ad utiliorem naturam reduci nequit, ſtatim, ſi fieri poſſit, evacuari debet: cum humores perfectè putridi nulla concoctione emendari queant ſed tantùm putreſcentes, Putreſcentes autem multis utilibus permixti ſunt, & concoctio utilia ab inutilibus ſeparat, totumq; illud, quod ab utilibus ſeparari poteſt, excrementum facit & aut per ſe, aut adjuta medicamento facilè & commode expellit.

Quare non ſine causâ præcipit Gal. humores illos, in quibus accenſa eſt putredo, primum concoquere, deinde evacuare. Fit quidem concoctio à naturâ adminiculo caloris nativi.

Verùm ſi natura debilis ſit, & calor non proportionatus, Medici erit, certis inſtrumentis illi opem ferre.

Opem autem fert, dum vel impedimenta tollit, ipſoſque humores ad concoctionem præparat: vel dum vires naturæ reficit, & calorem nativum auget.

Præparatio propter concoctionem. Ac primùm perficitur concoctio, dum natura vincit & aſſimilat materiam, quæ renitebatur & diſſimilis erat.

Cum autem diſſimilitudinis & repugnantiæ non una ſit ratio, unicum remedii genus non erit, quod ipſos humores ad concoctionem idoneos reddit, ſive præparat. Nam repugnat humor qualitate, aut modo ſubſtantiæ non naturali: ſcil. intemperie, craſſitie, viſciditate, &c. aliquando nimiâ ſuâ quantitate, nonnunquam ſi impactus fuerit. Unde Hipp. 6. *Epid.* 2. concoctionem fieri dicit per contraria; & concoctionem juvare nunc calida, nunc frigida; nunc ſicca, nunc humida, nunc extenuantia,

nunc

nunc incrassantia; nunc quietem, nunc inediam, aliaque complura. Intemperies autem omnis, humorum concoctionem impediens, ad naturalem temperiem contrariis revocatur: scil. calida frigidis &c. tenuia incrassantibus, crassities attenuantibus &c. impacta, obstructiones aperientibus. Crassa autem extenuamus, & viscida incidimus, sumptâ indicatione ab operibus naturæ: licet juxta Aristot. quæ concoquuntur, seipsis crassiora reddantur. Nam natura, dum difficilia concoquit, prius crassa comminuit, attenuat, & fundit, quàm in convenientem substantiam convertat; ut in nutritione apparet.

Attenuata enim facilius calori nostro cedunt. Unde Gal. 4 *de Sanit. tuend.* Oportet, inquit, primò humores incidere & attenuare deinde concoquere.

Pituitosus autem, crassus, frigidusque humor concoctioni aptus redditur: calefacientibus. extenuantibus, incidentibus: ut Syr. de betonicâ, capilli Veneris, hyssopi &c. Melancholici humores humectantibus, modiceque calefacientibus Syrupus de pomis, borraginis &c. Biliosi acresque humores, refrigerantibus, humectantibus, (ut Syr. violatum nymphææ, granatorum dulcium &c.) ad motus effrenes compescendos; ut contemperati, facilius â naturâ vincantur. Item malignitas contemperanda Syr. acetosit. citri, limonum, &c. Obstructiones; aperientibus; humoresque impacti attenuantibus, pro naturâ humorum. Nihilominus validè irritantibus, & extenuantibus urendum non erit, quæ humorum concoctionem perturbant. Verum ubi tanta est humorum copia, ut eam natura facilè superare nequeat, sed vires premat, & eventilationem caloris nativi impediat ante omnia, propter eventilationem caloris nativi, (quæ concoctioni potissimum servit,) utile est, statim in initiis

Præparantia singulis humoribus accommodata, gratia concoctionis.

mor-

morborum illam materiæ copiam venæ sectione, aut levi purgatione imminuere; ut reliquam materiæ partem natura facilius vincat. Vires autem & nativum calorem augemus in concoctione alimentis potissimùm: aliquando medicamentis, quæ spiritus reficiunt. In tumoribus, pro maturitate utimur quidem emplastris, quæ calorem nativum perspirare non sinunt: sed hæc ratio, ubi humores in vasis continentur, locum non habet, nec etiam purgationibus servit. Concoctos humores purgare oportet, non crudos, nec initio: nisi turgeant.

Turgere quid propriè

Turgere autem dicuntur non solum humores, qui huc illuc in corpore inordinato motu feruntur, & dolores, anxietates & similes excitant: sed etiam ipsa natura propriè, quando fervet desiderio expellendi id, quod noxium est. Igitur quando natura excitata, excretiones appetit, tum evacuare convenit & non tardare, ut diximus: licet ipsa materia cruda sit. Verùm cum perspicuum sit, multis humoribus purgationem convenire, quibus nulla concoctio: Item ad purgationem non sufficere, humores concoctos, & à naturâ superatos esse; nisi facilè cedant, & ipsa corpora purgationibus idonea sint. Proinde ubi idonea non sunt, præparatione necessaria videtur propter evacuationem.

Præparatio propter concoctionem, & evacuationem quomodo differant.

Sed differt hæc præparatio à priori, quæ concoctionis gratiâ fit. Nam quæ concoquuntur, ut diximus, quietem magis requirunt, & ante concoctionem commovenda aut turbanda non sunt. At præparatio hæc non solum ipsos humores commovet, sed etiam facultatem expultricem ante debitum tempus ad expulsionem irritat, & ipsam concoctionem conturbat. Quare cum priori confundi non debet. Nam, quo tempore natura concoctioni intenta est, ei servire oportet, non irritare & commovere: peracta verò concoctione, quod redun-

redundat, expulsioni aptum reddere. Igitur, quæ ad expulsionem requiruntur, magis expultricem facultatem irritant: quæ verò ad concoctionem, sive maturationem, magis facultati assimilatrici serviunt.

Præparantia corpora & humores ad purgationem.

Præcipit Hipp. corpora si quis purgare voluerit, fluida facere. Fluida autem reddrntur, quando humores ad expulsionem idonei & prompti sunt: deinde viæ, per quas purgantur, liberæ & patentes. Humores autem ad fluxionem idonei sunt tenues, calide, turgentes & mobiles: Inepti verò sunt crassi, viscidi, impacti &c. Viæ præcipuæ sunt, ventriculus, intestina & venæ. Nam si intestina duris fœcibus, aut humoribus crassis effarcta fuerint, aut venæ obstructæ: purgatio, & humoris fluxio prohibetur.

Præparantia singulis humoribus accommodata, purgationis gratia.

Quare præparatio propter purgationem requirit primùm, ut viæ liberæ & patentes reddantur: clysteribus, jusculis emollientibus, & similibus alvum subducentibus: osculaque venarũ aperiantur. Deinde, si materia crassa sit, extenuantibus attenuetur: Si viscida, incidentibus dissecetur, pro natura & qualitate humoris peccantis.

Ut si pituita: decocto hyssopi, origani, pulegii, betonicæ, centaurii minoris, quinque radic. aperientium &c. cum oxymelite, syr. betonicæ, &c. Si melancholia: decocto radic. capparorum, tamarisci, thymi, cuscutæ, polypodii, fumariæ, buglossæ, cum syr. scolopendriæ, fumariæ, &c. Si bilis crassa: decocto cichorii, endiviæ, radic. acetosæ, graminis, 4. sem. frigidorum &c. cum syr. de cichoreo, acetosa. &c. Tenues vero humores, qui facile cedunt, fluuntque, talem apparatum non requirunt; licet ea, quæ ex pectore tussi evacuantur, non tenuem, sed mediocrem consistentiam requirant. Nam in purgationibus his nullus nenixus,

nullave

XIII. nullave craſſities requiritur: ſed quantò tenuior, tantò facilius cedit, & educitur. Cum autem purgationis non unica ſit ratio, nec unica via per quam, ſed alia per alvum, alia per ſuperiora: non erit per omnia una præparandi ratio. Nam in purgationibus per alvum requiritur, ut inteſtina, primæque venæ pateant, ut jam diximus: at in vomitu à valido medicamento, præter humorum attenuationem convenit, (teſte Hipp 43. *Aph* 4.) prius corpora relaxare fomentis, inunctione, balneis dulcibus, pleniori cibo & quiete, ut humores facilius fluant. Verum dum vomitum movemus, iis uti convenit, quæ leviter irritant, humores fundunt, levioreſque reddunt & ad ſuperiores ventriculi partes eliciunt.

CAP. XIV.

De Doſi ſive quantitate medicamenti purgantis; & quoties purgandum.

Quantitas & doſis medicamenti purgatis.

QVantitas ſive doſis medicamenti purgantis non facilè determinatur (nam alij vehementius, alii parcius eadem quantitate ejuſdem medicamenti purgantur:) Deinde quantum humoris, quouſque & quoties purgandum ſit, exactè ſciri nequit. Nihilominus artificioſa quandam conjectura aliquo modo deprehenditur, & ſimul quantitas medicamenti ad quantitatem humoris peccantis: habita ratione virium ipſius ægri; deinde naturæ & ſitus humoris peccantis, interdum aeris ambientis.

Genus quidem medicamenti ex humoris ſpecie æſtimatur, ut diximus: at quàm validum eſſe debeat, non tam ex natura, quàm ex ſitu humoris peccan-

peccantis. Nam, ut dictum est, benigna medicamenta à prima regione corporis mediocria à media regione; validissima à tertia evacuant. Verum qua dosi sive quantitate offerri debeant, ex viribus ægri potissimùm colligitur. Proinde Medici unicuique ferè purganti triplices doses assignant, comparatione facta ad vires: nimirum robustis, maximam: debilioribus, minimam; medio modo se habentibus, mediam: ac quantitatem determinatam purgantis medicamenti intra amplitudinem minimæ & maximæ comprehendunt plerumque. Infantes puerosque hic excipimus, quibus ne minima quidem dosis usitata debetur.

Unde cognoscatur genus, vis & quantitas medicamenti.

Utplurimùm lenientia blandeque evacuantia unciarum pondere exhibentur; mediocriter purgantia, drachmarum; validissimè granorum: veluti Manna. ℥j ferè ad ℥iij (ut Syr. rosatus solutivus) in jusculo pulli, vel prunorum exhibita bilem blande subducit, alvumque lenit, ac infantibus etiam duarum drachmarum pondere, grandioribus ℥ß. datur. Pulpa cassiæ fistulæ correcta cum semine anisi, aut alliis, quæ flatus discutiunt, ab ℥ j. ad ℥ ij. alvum emollit, bilem retorridam subducit, ardores renum & vesicæ, pectorisque affectus lenit. Eadem vere dosis est pulpæ tamarindorum, quæ bilis fervorem contemperat, vomitumq; sistit. Cortices myrobalani citrini, ac cæterorum ferè omnium præparati oleo amygdalarum dulc: in substantia ad ʒß. lente tantum purgant, & post se astrictionem relinquunt; in diluto aut decocto cum sero lactis, aqua fumariæ &c. ad ʒ x. dantur. Rhabarbari correcti spica, cinamomo, aut schænantho dosis in substantia est, à ʒj. ad ʒij. in infuso à ʒj. ʒiß. ad ʒiij. concoctionem non sustinet; infunditur aut aquæ endiviæ cum modico vini; aut decocto endiviæ cicho-

Dosis singulorum purgantium.

Dosis cholagogon.

cichorei, tamarindorum, &c. dilutum bilem mag tenuem, substantiã magis crassam subducit, & astr ctionem post se relinquit, & peculiariter jecur ex purgat & confortat, ejusque obstructiones aperit Aloe Zocoterina, deinde hepatica ʒß pondere fece quidẽ evacuat, sed bilẽ ab ʒj ʒij ʃ. ad illota acrimo niam obtinet, venas vellicat, hæmorrhoides aperit ac proindè calidis siccis naturis, pueris prægnanti bus, sanguinem reijcientibus non convenit, lavatu succo rosarum &c Ignavia ejus corrigitur attenuan tibus, ut in hiera picra Gal. cujus dosis est à ʒ j ad ʒ iij qualis fere est pil. alephang. Assairet. de tribus. Scam monium biliosos humores confertim citoque e remotis partibus evacuat, cum vehementi corpo ris & humorum perturbatione; quare se per no datur, sed præparatum veluti in diagridio à g. 6. ad g 12. in Elect. diapruno sol. de psyllio. de succo rosarum, quarum dosis usitata est ℥ ß similiter ut pillul. aurea- rum, sine quibus drach. 1. Additur etiam purganti- bus ignavioribus diagridium ut vim eorum acuat & acceleret.

Melanagoga eorumque doses

Secundò epithymus in substantia ad drach. ß in diluto drach. 1. datur, longam concoctionem non fert, corrigitur floribus violarum buggloss. ac adu- stos humores blandè subducit. Folia senæ humo- res primùm melancholicos, deinde pituitosos cru- dosque è liene, hypochondriis, ac etiam remotiori- bus partibus evacuant, sanguinem mundificant, sed ventriculo gravia sunt torminaque nonnullis exci- tant, corriguntur Zinzibere, sem. anisi &c veluti in pulvere senæ Montagnanæ, &c. ac in substantia exhi- bentur à drach. 1. ad drach. 2. Helleborus uterque va- lidè atram bilem pituitamque crassam à remotis partibus detrahit, ac proinde melancholiæ, febribus quartanis, elephantiasi, epilepsiæ cõvenit. Verũ albu maligna

maligna qualitate præditus est, & per superna violentissimè cum periculo suffocationis evacuat; ac proinde in substantia non datur, sed interdum valdè robustis in diluto ex radicula aut vino aromatico ad drach.j. fere. Hellebori nigri radix multò minori periculo exhibetur præparata aceto sem. dauci &c. in substantia fere ad drach j. in diluto aut decocto appropriato ad drach.ij. Lapis Armenius illotus drachmæ unius ferè pondere, lotus aqua bugloss.& vino ad drach.ij. melancholicos humores subducit, sanguinem mundificat, tetros vapores à corde avertit; Item efficacius multò sed minori quantitate præstat lapis lazuli; Melangogon ex his compositorum, ut pilularum indarum , de lapide lazuli & Armenio, Dosis est ad ℈ iiij. in elect. diasena ad unc j. confect. Hamech ad drach. ʒ.

Phlegmagoga, eorumque doses.

Tertiò ex phlegmagogis primum est, sem. catthami ejusque pulpa, quæ correcta cum galanga &c. datur eadem quantitate ferè qua cassia extracta, sæpè cum rad. polypodii in decocto veteris galli. Terebinthina à drach.iij. ad drach.vij pituitam à iecore, renibus, viisque urinariis expurgant. Agaricus correctus zinzibere aut sale gemmæ in substantia datur à drach.j. ad drach.ij. in diluto aut decocto à drach.iß. ad drach.2ß. pituitam deinde crassam bilem non solum ex ventriculo primisque venis, sed etiam à capite, pectore & articulis evacuant. Eadem ferè dosi in substantia datur mechoacana cum modico cinamomi, aut galangæ, ut puituitam tenuem, serosos, biliososque humores subducat:

In decocto tamen vis ejus ferè evanescit. Turbith album gummosum correctum Zinzibere, pipere longo &c. paulo minore dosi quam agaricus evacuat, præcipuè pituitam crassam, lentam ex remotioribus partibus. Idem quoque præstat hermodactylus albus correctus gariophillis; sem. cimini. Nam

peculiariter ab articulis ducit pari ferè pondere, ut turbith, sed lente nisi validiorum commixtione extimuletur, ut in diacaryocostino & pilulis de hermodactilis. Validior aliquantò vis est, gummi, Sagapeni, opopanacis &c. licet acriori stimulo indigeant, in pilulis Mesuæ.

Colocynthidis pulpa à remotis partibus crassam pituitam aquamque citrinam validissimè ducit, & robustis, morbo diuturno laborantibus tantum convenit, præparata ut in Trochiscis Alhandel, quorum dosis est à ℈ j. ad drach. ß. ignavioribus quoque phlegmagogis permiscetur ut eorũ vim acuat. Composita, in quibus præpollet vis horum phlegmagogorum, sunt primùm pil. mahichinæ, de aloe lota, hieræ cum agarico, &c. quæ à drach j ultra ij. exhibentur, deinde pilulæ cochicæ, de agarico, de hermodactilis ad drach: j tertiò fœtidæ, de opopanaco, de sagapeno parum ultra drach j.

Præterea El. benedictæ laxat: datur ℥ß. paulo minore quantitate, hiera diacolocint. Verum Elect. indum diapphænicom, diaturbith ad drach. vi. aliquando ad drach. vij.

Ad quas evacuandas, radicis vel corticis mediani sambuci aut ebuli succus, unciæ unius pondere in decocto passularum ac cinamomi datur aut pulveris granorum drach j. vel Corticis mediani drach. ij. aut diluti unc ßac mechoacana, horum ut aliorum quoque vis decoctione perit. Validius aquas citrinas primùm, deinde pituitam purgat pul. rad: Iridis purpureæ à drach. i. ad drach. aut succus ab unc ß. ad unci. in decocto passularum spicæ & cinamomi. Ex iis quæ vehementissimè aquas sursum deorsumq; evacuant, est cucumeris asinini radix & succus, qui elaterium dicitur. Dosis radicis est à gr. ßv. ad drach ß succi post sextum mensem primum à ℈ ß. ad ℈ j.

Eodem

Eodem ferè pondere Cortic. Esulæ, laureola, ac thymelea aceto & stomachicis præparata, primũ aquosos humores, deinde pituitam crassam evacuant, ut in pilulis de mezereo. Euphorbium omnium violentissimum, calidissimumque, post primũ annum præparatum oleo amygdalarum dulc. succo endiviæ, citri &c. à gr. v. ad scrup. ß. vehementissimè primum aquas, deinde crassos lentos humores ab extremis partibus educit; in quem usum quoque serviunt pil. Mesuæ de euphorbio pondere scrup. j. aut drach ß. non dissimili vi ferè pollent gr. lathyridis & ricini: Hæc sursum deorsumque summo cum periculo evacuant.

Vomitum provocant nonnulla evidenti qualitate, ut pinguia, quæ os ventriculi relaxant, deinde acria, quæ stimulãt, ut raphanus, sem. urticæ, erucæ, staphisagriæ, cæparum, atriplicis, radix betonicæ &c, tertiò, quæ levitate sursum feruntur ut agaricus tritus in oxymelite, aut, mulsa ad scrup. iiij. cum decocto sem. anethi, atriplicis, rad betonicæ & similibus: ac quæ flatus movent, ut mel crudum &c. peculiariter per superiora purgant succus radicis raphani ad unc. ij. vel seminis ejusdem drach. iij. triti in hydromelite, aut oxymelite cum aqua hordei. Idem vehementius præstat pul. radicum peponis, aut juglandium, aut sem. urticæ; aut radicum asari à drach. ß. ad drach. j. in intuso ad drach. iij ferè; pari quoque pondere exhibetur, medulla balani mirepsicæ exiccata aut pul. gratiolæ cum cinamomo &c. decoctione horum omnium vis ferè evanescit. Violentissimè per superiora purgant Helleborus albus, ut diximus, nec minori ferè periculo vitrum & regulus Antimonii, ac Mercurius præcipitatus, nisi dextrè præparentur, corrigantur que; dantur hæc plærumque à g. ij. ad g. iiij aut v. Composita purgantia polychrosta ex simplicibus intelligũtur & æstimãtur, veluti elect diacatholicon & elect lenitivũ datur unc. j Elescof.

Vomitoria.

drach.vi. hiera logadii ferè ad unc.ß.pil. aggregati ad drach.iß. eademque in cæteris ratio est.

De usu extractorum. Per extractiones spagyrices qualitas venenata nostræ naturæ inimica malignorum vehementiumque pharmacorum corrigitur, sed ipsa vis cathartica una minuitur, & benignorum nonnullorum ferè exolvitur. Quare requiritur non solum in singulorum pharmacorum extractis præparandis diligens exercitatio, sed etiam in viribus, dosique eorum inveniendâ, & exploranda, certa experientia. Constat enim nec extractum Hellebori nigri Quercitani nec Rhabarbari scrupuli unius pondere humores appropriatos expurgare, nisi diagridii, Extracti scammonii, aut alterius validioris permixtione adulterentur, vel exstimulentur. Deinde extract scammonii pari pondere, quo diagridium, clementius multo, & ex minus remotis locis bilem evacuare. Præterea ex Rhabarbari semiuncia plus extarcti fere elici posse, quàm ex uncia integra mechoacanæ, aut hermodactylorum, vel sesquiuncia agarici, cum tamen extractum Rhabarbari minori dosi, quam ullum cæterorum alvum subducat, sed de his latius alibi, Deo volente, dicetur.

In usu horum omnium medicamentorum quantitatem & dosin determinare oportet in comparatione ad vires, & quantitatem augere vel minuere pro ratione virium. Cognoscuntur autem vires, ut diximus, ex ætate, sexu, temperamento, corporis constitutione consuetudine & cæteris. Augetur quoque & minuitur dosis pro ratione aeris ambiẽtis, de quibus omnibus supra dictum est: Item pro conditione humoris peccantis. Nam tenues fluxilesque humoris levi medicamento facilè cedunt: Contra, crassi, viscosi aut impacti vix majori & validiori. Tandem pro modo purgationis. Purgatio enim plena, copiosa aut ex remotis locis, majori validiorique

phar-

harmaco indiget: contrà purgatio, quæ per vices
. Semper autem nimis parva, aut magna purgan-
um quantitas vitanda erit. Nam nimis parva quan-
tas non solum parum, aut nihil evacuat: sed e-
am humores plerumq; perturbat, ventris tormina,
nxietates, aliaque symptomata inducit. At multò
raviora mala excitat vehemens medicamentum
imis magna quantitate.

Nam non solum appropriatum humorem co-
iosè educit, sed etiam cum vehementi perturbatio-
e alios quoque humores; primùm tenuiores, deinde
rassiores, tandem sanguinem; unde anxietates,
nimi deliquia, convulsiones incurabiles, aliaq; per-
iciosissima symptomata. Proinde in hoc casu obser-
andum erit, quod monet Hipp. *l b.1. de locis in Homi-
ne*: pharmaca fortia naturâ, in morbis debilioribus,
anda non esse: sed fortibus natura, fortia: debili-
bus, non fortia. Deinde, ut jam diximus, artificiosâ
onjecturâ quantitas cujusque pharmaci definienda
rit: tandem æstimandum, quantum, quoties & quo-
isque evacuandum.

Ipsa autem purgatio ex copiâ & multitudine *Quantum purgandum & quoties.*
orum, quæ evacuantur, judicari non debet, ut mo-
net Hipp. 23. *Aph.* 1. sed si ea quæ oportet, evacu-
entur, & æger facilè ferat; quæ duo signa sunt bo-
næ purgationis. Nihilominus magna pravorum
humorum redundantia majores evacuationes indi-
cat, si vires ferant, cæteraque consentiant. Purgatio-
nes autem aliæ unâ vice totam materiam educunt,
quæ plenæ, perfectævè dicuntur: aliæ pluribus vici-
bus per partes, ut suprà dictum est. Medicamen-
tum plenam purgationem faciens, sine summâ
consideratione exhiberi non debet, & tantum ubi
vires ferunt, & natura seipsam ducem præstat: ni-
mirum in morbis, humoribus jam concoctis potis-
simum, aut turgentibus. Tum enim naturam

adminiculantem habemus, & minori negotio noxi
evacuamus.

Quando paulatim aut copiosè vacuandũ.

Evacuatur quidem materia cocta unâ vice, vires facile ferant: sed præcipuâ, si tota simul sit, a parata ad expulsionem; alioqui paulatim pluribus vicibus, initio facto à levioribus, præmissis præparantibus, si necessitas exigit.

Sumitur enim indicatio in purgationibus, qu paulatim fieri debent, à naturâ ipsius humoris peccantis; à situ ejusdem: à conditione partis affectæ; à viribus ægri. Nam sæpè tota materia morbifica simul non est, nec eodem modo in toto corpore, omnibusq; vasis, sed in varias partes distributa; una ventriculo contenta, quæ vomitu evacuatur: alia in Intestinis, quæ clysteribus: quædam in venis, quæ potione aliqua in capite, quæ pilulis facilius educitur. Deinde non rarò una pars materiæ cocta, alia cruda: una tenuis alia crassa vel viscida: una quieta, altera turgida & in motu. Quæ omnia nec uno tempore, nec unâ vice evacuari debent: sed materia concocta, tenuis aut turgida, fluxioni idonea, prius semper exigenda, idque unâ vice, si vires ferant: alioqui melius est in partes dividere & purgationem iterare. Verùm si materia cruda sit, concoquenda erit; crassa, extenuanda &c. deinde per intervalla evacuanda. Unde ob qualitatem humoris, præcipit Gal. in quartanis & quotidianis febribus purgationes sæpiùs iterare. Et Hipp. 1. *de morbis*, in splenecticis & melancholicis sæpè modicum exhibere, quod multùm educit: At in acutis, 24 *Aph.* 1. rarò purgare & id facere, diligenti adhibito judicio. Deinde modum purgandi variat conditio partis affectæ Nam pars communis, & acuti sensus, copiosas & subitas evacuationes non sustinet. Smiliter quæ à ventre longè dissita est, aut cum ventre per angustas tenuesque vias communionem habet: confertim evacuari nequit,

sed

ſed paulatim, & per vices: ut in morbis pectoris & articulorum. Item pars, quæ ob debilitatem continuò nova excrementa generat, crebras evacuationes desiderat. Virium autem conſideratio prima, & præcipua in omni curatione eſſe debet: nam vires & modum purgandi, & vim purgantis medicamenti non rarò præſcribunt. Et licet humoris natura, copia, & ſitus validum purgans, requirat: tamen, ſi vires debiles ſint, cogimur benigniora, & per vices exhibere. Eadem ratio locum habet in ſenibus, in pueris & prægnantibus, in iis, qui ſtomachum debilem habent, & lævi occaſione animo deficiunt, & ſimilibus ut ſupra. Igitur ſi vires ſatis robuſtæ non ſint, ſive cachochymia ſit multa, ſive pauca, nunquam confertim, ſed ſenſim & per partes evacuanda erit; maximè, ſi in ventriculo, aut primis venis non ſit, ſed diffuſa per totum corpus, quod in cachexiâ evenit. Deinde, qui pravâ utuntur victus ratione, & pauca fruuntur bono ſucco, multiſque ſcatent vitioſis humoribus, ſi aſſatim validis purgentur, ſtatim exſolvuntur, ut teſtatur Hipp. 36. *Aph.* 2.

Quando ἐπίκρασις locum habet.

Tales ergò ἐπίκρασιν paulatim evacuare convenit, & pro eo, quod ſalubre eſt, reponere. Nam in his copia humoris indicat, multum eſſe evacuandum: ſed quia vires non ferunt, ſæpius purgamus, ut vitio humorum frequentiâ ſatisfaciamus. Unde, quod ſemel validum medicamentum vix, ac non ſine detrimento aliquo evacuare poterat: id tutò, & ſine omni incommodo perficit purgatio per vices. Melius autem eſt tutò, quàm citò & cum periculo purgare: plurimùm verò, & repentè, aut evacuare, aut replere, periculoſum eſt, teſte Hipp.

Quo ordine purgandũ.

Verùm in purgationibus, quemadmodum in phlebotomiâ, refectione, cæteriſque operationibus, ordinis quædam ratio habenda eſt; quid in curatione primum, quid ſecundum aut tertium eſſe

debeat. Sæpè enim necessaria tam phlebotomia quàm purgatio: non rarò præter purgationem requiritur refectio aut confortatio; Ubi haud facilè est determinare, quid primùm, quid secundum fieri conveniat. Nihilominus legitimum administrandorum remediorum ordinem indicat ordo causarum & id semper, quod maximè urget. Incipiendum quidem est ab eâ operatione, quæ alteri conducit, tollendo id, quod causa est consequentium: sed ei, quod maximè urget, omnium primò occurrendum erit. Veluti in morbis, ubi cum cacochymiâ adest magna virium debilitas, omnium primò reficiendum, cum virium summa sit dignitas: & sine viribus ipsa remedia nihil conferant.

Quando purgationē phlebotomia præcedere debeat:

Simili ratione, si in venis sit magna humorum redundantia: primùm venam secare, deinde purgare ex venis convenit, tandem quod reliquum est, contemperare. Nam, ubi venæ copiâ distentæ sunt, post phlebotomiam purgatio ex venis facilius succedit: Verùm si impuritas aliqua sit in primâ corporis regione, ante phlebotomiam consultum erit, levi pharmaco evacuare, ne in venas rapiatur, & suâ labe sanguinem inficiat. Attamen si mittendi sanguinis necessitas plurimum urgeat, & omninò tutum non sit differre, (ut in lapsu & casu ex alto, in anginâ & phrenitide, interceptionibus jugularium & similibus:) citra moram secare venam expedit, quia subitò auxilium adfert. De ordine purgationis & præparationis suprà diximus: De ordine verò cæterorum medicamentorum ad purgantia suprà de methodo medendi.

QVO

CAP. XV.

Quo tempore, & per quas vias purgatio institui debet.

COnsequens est, ut de tempore opertuno purgationis nunc agamus. In genere de anni temporibus supra dictum est: diei verò tempora, correspondent quatuor anni temporibus.

In ægris autem peculiaris ratio temporis locum habet, quo motus morbi mensuratur & determinatur. Nam si ipsum motum causarum morbificarum respicias, tempora morborum quatuor erunt: principium scil. cùm materia morbifica adhuc cruda est: augmentum, quùm manifestè incipit concoctio: Status, quando maximè vigent concoctiones: declinatio, quando peracta est. Deinde dividitur tota illa duratio in dies criticos, indices & intercidentes. Verùm distinguendi hoc loco sunt morbi, orti ab humoribus putrescentibus, & qui concoctione emendantur: ab iis, qui ab humoribus jam corruptis gignuntur, & concoctione emendari nequeunt. *De tempore purgationis.*

His observatis, si humor vitiosus sit in ventriculo primisque venis tantùm, statim expurgari poterit: præmissis duntaxat præparantibus, si lentus, crassusque sit, viæque obstructæ. Similiter humor jam corruptus, & qui concoctione emendari nequit, quacunque parte aut regione corporis contineatur, protinus, si fieri queat, evacuandus erit: at si humor adhuc sit putrescens, in vasis conclusus, licet viæ per ventrem liberæ & patentes sint, statim purgare non convenit, sed tempus oportunum expectare. *Quando initio statim purgandum, quando non?*

Tempus autem oportunum, (autore Gal. *lib.* 4. *Acut. comm.* 76.) æstimatur non certo dierum numero, sed ex signis concoctionis in urinâ & similibus: ex humorum turgentiâ, quando periculum apparet, ne in partem principem irruant.

Plena autem evacuatio humorum putrescentium, ante concoctionem tentanda non est: deinde, (ut præcipit Hipp. *lib.* 3. *de Morb.*) quo tempore cum impetu fertur morbus, Medicum & ægrum à curatione quiescere oportet, ne quid mali inducatur. Igitur initio morborum, quo omnia cruda sunt, purgare non convenit, nisi materia turgeat: nec in augmento perfectè, neque etiam in statu; quo tempore concoctiones maximè vigent, & cum impetu fertur morbus. Quare si materia non turgeat, purgatio perfecta plenavé differenda erit ad finem vigoris, quando omnis concoctio peracta est. Tum enim materia secreta est, & beneficio naturæ facilè evacuatur. Nam Medicus naturæ motum impedire non debet, sed, ubi necessitas exigit, juvar. Quod si natura per se satis valida sit ad morbum, causamq; morbificam perfectâ crisi expellendam; Medici erit, tantùm se operum naturæ spectatorem exhibere; Et: ut Hipp. 20. *Aph.* 1. quæ judicantur, & judicata sunt integrè, non movere neque novare vel purgantibus, vel aliis irritamentis, sed sinere: atque hic iterum bonum medicamentum est, nullum medicamentum adhibere. Verùm, si natura tam potens non sit: tum demum necesse erit, motum naturæ juvare, & in fine vigoris, si quid post crisin relictum sit, purganti medicamento educere. Nam, ut testatur Hipp. 12. *Aph.* 2. quæ relinquuntur in morbis post crisin, recidivam facere consueverunt. Igitur cum universa materia non nisi concocta radicitus exturbari queat, ante finem vigoris plena perfectaque purgatio molienda non erit.

Plena purgatio quãdo locum habeat.

At-

Attamen minorativa aliqua locum habere potest, quâ materia morbifica minor tantum redditur, in initiis morborum potissimum. Nam primum, si humorum crudorum, putrescentiumvé tanta sit copia, ut metus sit, ne natura ante integram concoctionem deficiat necessitas exigit, partem aliquam materiæ levi pharmaco subducere, ut natura supra residuum potentior reddatur, faciliusq; dominetur. Similiter ubi humores malignâ, aut venenatâ qualitate inquinati sunt, qui subitò interitum adferre solent: statim purgari debent, neglecto incommodo, quod crudorum humorum purgationem cõsequitur. Præterea præcipit Hippocr. 4 *Acut.* purgandum esse aut initio morbi, priusquàm humores confirmentur in parte aliqua, aut post quàm ad maturitatem perducti sunt. *Minorativa purgatio ubi locum habeat?*

Nam in morbis ab influxu, (ut sunt pleuritis, angina &c.) initio statim purgantibus, cæterisq; instrumentis humorem influentem à parte affecta revellere & avertere decet: quemadmodum in luxatis, vulneratis & similibus, ne humor in partem affectam decumbat. Quod autem in parte jam confirmatum est, ante maturationẽ educi nequit. Idem faciendum, si materia præcipuam partem obruat, viresque opprimat: quod in apoplexiâ, catharro suffocante & similibus accidere solet. Verum in acutis morbis raro, & non nisi necessitate urgente, purgare convenit: In diuturnis sæpius, & nonnunquam, ubi nullum adest periculum; modo adsint signa quædam concoctionis. Nam in diuturnis, quia humores crassi, lenti & impacti sunt, ante concoctionem utile est, minorativo vias ductusq; aperire: Deinde ob inæqualitatẽ materiæ, quia natura inæqualiter movetur, sæpè concoctiones occultantur, Igitur in talib. utile erit id, quod concoctum est, & excrementũ factum, è corpore evacuare, & initium concoctionis

tan-

tantum exspectare: aut, ut monet Trallianus *lib.12. cap.7.* nunquam permittere, humores in vetustatem abire. Attamen, ut diximus: ante concoctionem totius materiæ morbificæ, finemq; vigoris, perfecta plenaq; purgatio tentanda non est.

Quibus diebus maximè purgandum.

Ad tempus determinatum quod attinet, quando cum impetu fertur morbus, ab omni purgatione abstinere convenit: præsertim in continuis & acutis morbis. Quare in pharmaci exhibitione monet Hipp. *lib. 4. de Morbis* cavere à diebus imparibus sive criticis, quibus humores maximè turbantur. Et subjungit; *in febribus continuis, qui paribus, sive non criticis pharmaco usi sunt, nunquam nimium purgati fuerunt: qui verò diebus imparibus forti medicamento usi sunt nimiùm purgati fuerunt, multique nimiâ purgatione perierunt.*

Eadem ratio est temporis paroxismi in febribus intermittentibus si vires debiles sint. Igitur tutior purgatio dieb. paribus sive intercidentibus, quàm imparibus aut criticis. At si vires validæ fuerint: in quartanis & similibus febribus intermittentibus, in quibus humores suâ naturâ ægrè commoventur, expedit interdum ipso die paroxismi, quo humores maximè turbantur, purgare. Quo enim die exasperetur morbus, & materia in motu est, faciliùs detrahitur: alioqui, si vires debiles sint, convenientissimum est in morbis, qui paroxismum habent, tempus intermissionis exspectare.

Quibus horis purgandum?

In morbis, qui carent paroxismis, æstate temporibusque calidis, horæ matutinæ potissimum conveniunt: frigidis verò temporibus, tempus meridianum magis. Proinde decet medicamenta sumere tanto antè tempore; quanto ipsa egent, ut in actum deducantur, & prædictis horis purgationem perficiant. Deinde tempore tranquillo & temperato purgatio tutior & commodior est; tempore calido & hu-

CAP. XV.

humido copiosior. Dantur interdum purgationes vespertinis horis: ut pilulæ lenes una hora ante cœnam, ad evacuationem è ventre: aut tribus horis à cœnâ, ad evacuationem à capite. Verùm validè purgantia assumenda non sunt, nisi jejuno ventriculo: levia vero, ut eccoprotica, dantur & ante cibum, & cum cibo interdum.

De viis, per quas institui debeat purgatio.

Restat nunc, ut ostendamus, per quas vias purgatio commodissimè institui debeat, & quibus remediorum formis. Via autem, supra diximus, est vel per superiora vomitu, vel inferiora alvi dejectione. Indicat viam partim locus, quem humor peccans nunc occupat vel occupaturus est: partim inclinatio humoris, & motus ipsius naturæ. In viis, per quas expurgatur humor, considerantur quatuor: an consuetæ: an patentes & liberæ: an vicinæ loco, quem occupat noxius humor, & cum eo communionem habeat: an naturaliter dispositæ sint, nec ne.

Purgatio triplex.

Ipsa purgatio respectu loci, cujus gratia humor educitur, aut est evacuans tantùm, aut revellens, aut derivans: ut supra diximus.

Humor purgandus vel actu continetur in parte affecta, vel influit.

Locum autem affectum occupat humor quando actu in eo continetur: Occupaturus verò est, quando aliunde influit. Deinde à loco, quem actu occupat, evacuari aut derivari debet: à loco verò affecto, quem influxu suo occupaturus est, revelli.

Per quas vias purgandum ubi actu in parte affecta humor continetur.

Occupat autem humor noxius vel totum corpus, omnesque ejus regiones: vel unam regionem, aut unius regionis partem, ut ventriculum, caput, &c. Semper autem aptanda est via per quam, illi loco potissimum, quem humor proximè occupat. Nam commodissimè evacuantur humor per vias proximas, patentes, consuetas & naturaliter dispositas. Quare quod ventriculo continetur, vomitu: quod

quod intestinis, dejectione: quod in toto corpore, utraque via evacuari solet. Sed maximè eligenda est via consueta, per quam facilè purgatur æger, si naturaliter disposita sit. Eadem ratio est in particularibus evacuationibus: ut anterioris cerebri, per palatum & nares: renum & vesicæ, per urinas &c. Forma quoque medicamenti aptari debet loco, à quo, & per quem. Nam quod in capite continetur pilulis: quod in ventre & venis, potione: quod in Intestinis clystere commodissimè detrahitur.

Per quas vias purgandum, ubi humor in partem affectam.

At ubi materia adhuc in fluxu est ad partem affectam, Medici erit omnibus remediis avertere, & longissimè à parte affecta revellere. Quare oculis & cerebro laborantibus, (nisi ex consensu ventriculi,) purgationes per superiora non conveniunt, sed per inferiora: Contra ubi fluxus ad crura, aut inferiores partes decūbit per superiora magis; si natura & consuetudo ferat, & viæ naturaliter dispositæ sint. Nam, quādo pars, per quā ducitur humor noxius, naturaliter affecta nō est: transitu illo humorū, qui ab aliis ab aliis partibus expelluntur, vehementer labefactatur. Quare intestinis laborantibus, humores in aliis partibus existentes educere per intestina non licet: nec ventriculo affecto per superiora. Attamen quod in ipsis intestinis, in dysenteria & similibus continetur, per inferiora: quod in ventriculo pravè disposito, per superiora evacuari poterit.

Quod si aliundè ad partem non naturaliter affectam inclinet humor, Medici erit, omnibus remediis avertere, & nunquam per partem affectam corpus purgare.

Viæ conferentes ad purgandū.

Deinde, ut præcipit. Hipp 21 *Aph.* 1 eò molienda purgatio, quò à natura humores potissimum vergere videntur, per vias conferentes. Viæ autem maximè conferentes sunt, per quas solet se natura utiliter evacuare. Inclinat autem humor biliosus

liosus levitate sua ad superiora magis, quemadmodum etiam humores in paroxismis: pituitosus vero & melancholicus humor ad inferiora magis decumbit. Ergò æstate, (4. *Aph* 4) quo tempore in corporibus maxime dominatur bilis, & initiis paroxismorum, per superiora magis purgare convenit: hyeme, magis per inferiora Item graciles, quia bilosi, facileque vomentes, per superiora: difficulter verò vomentes, obæsos & melancholicos, per inferiora Per superiora quidem æstate bilem hyeme per inferiora pituitam purgare convenit: si totum corpus sit evacuandum. At si humor pituitosus & melancholicus tantum in ventriculo contineatur. aut ad superiora feratur, (quod in accessionibus febris quotidianæ & quartanæ accidit) vel brumalibus mensibus; per superiora privatim & melancholiam purgare decet, ut testatur Gal cum Hipp. *lib.* 1. *de sal. bri diata.* Verum plena & perfecta evacuatio pituitæ & melancholiæ, per inferiora tantùm perficitur: paulatina per superiora plerumque, & potissimum pituitæ.

De vomitu.

Difficulter vomentes, & qui non consueverunt spõte sua vomere, ad vomitum nullo modo cogendi sunt. Igitur primum videndum est, quid consuetudo ferat: deinde, quo natura & humoris inclinatio viam affectet.

Quibus nõ conveniat vomitus.

Nam alii his; alii illis evacuationibus idonei sunt: Vt qui angusto sunt pectore, longo collo, sive phtisi obnoxii, teste Hipp. 8. *Aph.* 4. Item qui pravè dispositum ventriculum habent, debile cerebrum: mulieres; quæ suffocatione uteri afficiantur &c. purgationes per superiora non ferunt. Attamen in multis diuturnis affectib. sæpe tollit vomitus, quod purgatio per alvũ non potuit. Verum vomitus, evacuatio minus naturalis, magisq; suspecta est, quã alvi dejectio: cũ ipsa intestina susceptioni excrementorũ

sint

XV. ſint deſtinata, non ventriculus, & vomitus robuſtiorem naturam requirat. Unde præcipit Hipp. robuſtos ſupra, debiles infra purgare: cum vomitus omnium naturalium operationum ſit vehementiſſima. Nam fit vomitus, quando ventriculus re moleſta irritatus, compreſſo fundo, totus impetu ſurſum fertur; ut id, quod noxium eſt, per os rejiciat & excutiat. Hoc motu non ſolùm ventriculus à ſua ſede dimovetur: ſed etiam vicinæ partes, quibus annectitur, magna vi concutiuntur. Proinde vomitus violentia non caret, ſed aliis facilior, aliis difficilior eſt, ut diximus. In iis igitur, qui difficulter vomunt utpotius convenit medicamentis, quæ per interna purgant, quàm corpus fruſtra torquere: In iis verò qui facilè vomunt, (niſi adſit virium robur, & ſumma neceſſitas exigat,) valida vomitoria vitare, præſertim veterum, quæ periculo non carent. Præcipiunt veteres duobus aut tribus diebus continuis, ſingulis menſibus vomere: rarius tamen natura ſiccos, quàm humidos. Verùm, ut teſtatur Galen. receſſit hæc conſuetudo: corpora continuis illis evacuationibus plurimùm læduntur, & malam conſuetudinem acquirunt.

Quibus affectibus proſit vomitus?

Evacuat autem vomitus primùm ventriculum, primaſque venas: deinde, ſi validior, Iecur, lienem, majoreſque venas, ac tandem totum corpus; revellit verò fluxum humorum à ventriculo, aut ab inferioribus partibus. Proinde, (*16. Aph 6*) alvi profluvio laborantibus vomitus ſuperveniens, bonum eſt. Auxiliatur eodem modo Iſchiaticis, podagricis, nephriticis, veſicæ & ani affectibus, &c. Derivat vomitus humores à partibus vicinis ad ventriculum. Unde hypochondriacis hydropicis, aliiſque meſerei, jecoris & lienis affectibus interdum confert: potiſſimum ſi materia ſurſum ad ventriculum feratur, quod ex amaris ructibus, dolore, morſu,

morsu aut gravitate præcordiorum deprehenditur. De præparatione corporis ad vomitum, aut alvi dejectionem suprà dictum est.

Formæ medicamenti ratio habenda est, præsertim in alvi dejectionibus. Nam forma liquida altius faciliusque penetrat, promptius agit, potentius detergit, obstructionesque aperit: forma verò solida, (ut pilularum,) contra, diutius in ventriculo hæret, tardius operatur, & à superioribus partibus melius trahit. Sed naturis aut morbis siccis calidisque tempore calido minus convenit. Deinde medicamenta valida, forma liquida, debili, puroque ventriculo non conveniunt, nisi distantis alicujus partis affectus exigat: quia ventriculum vehementer debilitant. Danda tamen sunt, mixta odoratis suavibusque jejuno quidem ventre, sed eo potissimùm tempore, quo cibus concoctus descendit. At si robustus impurusque sit ventriculus, expedit simpliciter dare, idque longissimè à cibis: ut altius ad remotiores corporis partes penetrent. Hactenus de methodo purgandi. *Formæ medicamenti.*

Superest nunc, ut paucis consideremus, quid agendum potissimùm sit, assumpto pharmaco. Assumpto medicamento per alvum purgante, licet aquam hordei, mulsam aut simile quid pauca quantitate statim bibere: vt reliquiæ â faucibus & gula detergantur, & facilius descendant. Deinde corpus in quiete primùm continere: & si timeatur vomitus, paululum mali acidi aut cidonii, vel mivæ cidoniorum & simile degustare; naribus acetum rosaceum, aut cum tosta panis admovere, summos manuum digitos in aquam frigidam immergere, faciem aqua frigida subitò aspergere. Pilulis autem assumptis, ægris somnum aliquandiu permittimus, vt vires earum citius in actum deducantur: à potione, aut bolo non item. Incipiente verò purgatione per al- *Quid agendum assumto pharmaco.*

vum, ab omni cibo & somno, ac etiam ab omnibus animi perturbationibus abstinere oportet, ad consummatã usque purgationem: nam cibus & somnus vires medicamentorum obtundunt. Assumpto vomitorio convenit corpus movere, cibum aliquando exhibere, aut aquam calidam cum oleo, & similia, ut faciliꝰ secedat evacuatio. deinde fauces irritare, cæteraque facere, ut præcipit Avicen. & Gal. *lib. de Salubri diæta*, Paulus *lib. 7. cap.* 10 A vomitu faciem & os abluere aqua ex aceto temperata, cibum non subitò dare: sed necessitas exigat, paululum facilis digestionis, boníque succi & saporis. At in purgationibus per inferiora, evacuato corpore utile erit aquam hordei, jus pulli aut simile quid exhibere: ut id, quod in ventre adhuc hæret, faciliùs descendat. Deinde sensim ad cibos accedere, sed non statim copiose assumere, nec quam diu ventriculus ex purgationibus languidus est.

Utilis & perfecta purgatio, unde dignoscatur.

Dignoscimus purgationem utilem finitam esse, siti, somno, mutatione dejectionum, & si seipso æger levior appareat; appetentia redeat, symptomata evanescant. Siti quidem, nisi vim purgantis pharmaci consequatur, aut si sitis illa præcesserit.

Nam vehemens sitis, subtracta materia calida, plerumque à purgatione mitescit. In cæteris, (ut præcipit Hippocr. 19. *Aphor.* 4.) qui purgati non sitiunt: non quiescant, donec sitiverint. Verum excipiunt nonnulli eos, qui humidam ventriculi dispositionem habent. Somnus verò superveniens non ex virium debilitate, aut turbulentus, nec etiam in omnibus, sed in his potissimum, qui vigiliis infestantur ab acribus humoribus, perfectam, bonamque purgationem designat. Præterea dejectionum mutatio cum tolerantia ægri completam purgationem illus humoris potissimum arguit, quem purgare intendimus. Unde Hipp. 14. *Aph.* 2. In

profu-

profluviis alvi, mutationes dejectionum juvant: nisi ad malum fiat mutatio; significant enim corpus perfectè purgari. Verũ, ut supra diximus, bona utilisque purgatio non est æstimanda ex copia eorum, quæ evacuantur: sed si purgentur, qualia oportet, & æger facilè ferat.

Mala purgatio quotuplex.

Mala igitur, & incommoda est illa purgatio, quæ movet quidem humores, sed non expellit: aut expellit, sed non legitimè, nec determinatum humorem, verùm cum molestia, gravibus symptomatibus &c. aut quia expellit plus, quàm expellere debet, & utilia cum inutilibus: unde superpurgatio, de qua supra. Horum omnium caussa est incompetentia, sive vitium primò sumentis, ob facultatis debilitatem, aut quia humores præparati nõ sint, aut viæ obstructæ: Secundò, ipsius medicamenti, quia vehemens, malignum, debile, non correctum; Tertiò, ob errorem in victus ratione. His malis omnibus & singulis Medicum subvenire decet, ut luculentèr ostendit Melue in *Cano*: *Intent.* 3. Avic. *lib.* 1. *Fen.* 4. *doctr.* 1. Paulus *lib.* &. quæ brevitatis caussa nunc omitto.

Particularia purgantia.

Hactenus de universalibus purgationibus, quæ publicis nostri corporis regionibus destinantur. Supersunt particulares, quibus è privatis sedibus, vel peculiaribus corporis partibus humor noxius medicamento educitur. Hæ variantur pro varietate partis, à qua & per quam evacuatio perficitur.

Perficitur autem evacutio à capite, à pectore & pulmonibus: à renibus & vesica, & à matrice potissimùm. A capite verò, vel per palatum apophlegmatismis, vel per nares errhinis & pharmicis, vel per aures ὀτεγχύλαις: à pectore verò & pulmonibus per os tussi, bechicis sive arteriacis. A renibus & viis urinæ, diureticis: ab utero, hystericis

 illis;

illis, quæ μεστρεχύται dicuntur. De quorum omnium natura & viribus dictum supra. In omni particulari evacuatione, duo potissimum attendenda sunt: Primo ne corpori non vacuo adhibeantur: Præmittenda enim est semper evacuatio universalis. Deinde ne humoribus influentibus aut fluere paratis admoveantur, sed quiescentibus morbo tendente ad declinationem, post debitas revulsiones; Nam si fluente adhuc humore adhibeantur ad partem affectam attrahent.

CAP. XVI.

Quid phlebotomia, quibus affectibus conveniat & quotuplex?

Cum medicus naturę minister & imitator sit, naturæ opera ante omnia cognoscere debet, simulque definire, quæ natura integrè & perfectè propriis conatibus incitata, & quæ morbosis causis præpedita diminutè agat: Nam ejusmodi ratio teste Galeno adversus Erasistratum libro de Phlebotomia viam ad invenienda remedia suppeditat.

Vtilitas evacuationis sanguinis.

Ipsa autem natura per se multos morbos sanare solet, & à multis præservare, sola sanguinis evacuatione.

Nam fœminæ, quibus menstrua bene fluunt, & viri, quibus pro consuetudine superfluus sanguis per hæmorrhoides evacuatur, affectibus à plenitudine rarò aut nunqam infestantur. Quare evacuationis sanguinis magna utilitas est. Verûm cum natura impedita fuerit, aut defecerit in sanguinis evacuatione, medici erit naturæ opera imitari, naturæque laboranti subvenire, & si ipsa nihil per se moveat impedita causis morbificis, totum illud supplere

 CAP. XVI.

supplere, si in aliquo deficiat, superaddere. Prestat medicus hæc omnia phlebotomia sive venæ sectione, quæ evacuationibus universalibus annumeratur, ut alibi diximus.

Quid phlebotomia. Definiri autem poterit phlebotomia (ut est instrumentum medicum) evacuatio humorum quantitate nocentium arte facta per apertionem venę aut arteriæ, in eum finem, ut vasa multitudine distenta, aut vires onere gravatæ, leventur; vel ut materia noxia, à parte affecta avertatur. Convenit phlebotomia & purgatio, quod utraque evacuatio universalis sit, & magnum remedium, ac morbis magnis conveniat. Differunt non solum instrumentis, quibus perficiuntur, sed etiam formâ modoque, & quod purgatio certos selectos humores qualitate distinctos educat: phlebotomia verò qualitatis rationem non habeat, sed quantitatis tantum. Nam simul quemcunque humorem venis contentum detrahit, non eligendo certum aliquem: & quamvis è toto corpore detrahat, immediatè tamen à venis proximis & à propinquiori parte, secundariò à toto corpore. Nam venæ sibi invicem continuæ sunt. Deinde cum secatur vena, in nostra potestate est, quantum detrahimus, & evacuationem sistere, quando volumus: quod minimè evenit in purgatione. Cum autem magis remediis hoc commune sit teste Gal. *Com. 4. Aph. 6.* quod ritè aut tempestivè adhibita magnam brevi tempore utilitatem afferant; intempestivè verò adhibita magnorum malorum causa sint: ut igitur tempestiva ratio instituendi phlebotomiam intelligatur, totam de venæ sectione considerationem 5. partibus præcipuis comprehendemus, 1. erit quibus corporis affectibus phlebotomia conveniat & quotuplex, 2. ex quibus venis & arteriis potissimum, ac quomodo, 3. quæ corpora sustinere vel non sustinere phlebotomiam queant

4.quantum quousq; aut quoties sanguinis evacuatio instituí debeat.5.quo tempore potissimum.

Scopi in venæ sectione. Ac primum cum morbi magni magnum exposcant remedium: phlebotomiam quidem magnus aliquis morbus indicabit, præsens vel imminens, modò vires ferant,ætas cæteraque consentiant,unde Galen *libr.de Cur.per venæ sect.* Hipp.*lib.4.de Rat.vict. acut.* tres præcipuos scopos mittendi sanguinis constituunt:magnitudinem morbi,virium robur, & ætatem florentem. Verùm non omnis morbus magnus statim venæ sectionem indicat (sola enim phlebotomia magnum remedium non est.) sed tantum morbus magnus qui ex plenitudine ortum habet, pro modo plenitudinis,ut infrà apparebit, cum phlebotomia propriè sit evacuatio humorum quantitate nocentium.

Plenitudo quid & quotuplex. Dispositio autem humorum quantitate nocentium plethora dicitur. Plethora enim propriè dicta est redundantia boni succi, ut κακοχυμία pravi.Verùm nihil impedit manente plethorica dispositione vitium in qualitate esse, sicut in κακοχυμίᾳ vitium aliquod in quantitate. Est autem plethora primariò affectio venosi generis á redundantia sanguinis, secundariò habitus corporis. Sanguis enim primùm in venis & arteriis redundat, ab his deinde in habitu corporis. Afficit autem plenitudo duplici modo potissimùm, unde duplex plethora,una quò ad vasa sive capacitatem vasorum, quando ob nimiam sanguinis redundantiam ipsa vasa ita tument; ut maximum tensionis sensum inferant;metusque sit ne vasa disrumpantur, aut ægri subitò suffocentur. Altera plenitudo quoad vires vocatur, quando tanta adest sanguinis redundantia, ut natura eam gubernare nequeat,sed vires premat,sensumque gravitatis inferat. Nam non rarò exigua plenitudo, quæ vasa non

non distendit, debili naturæ & viribus gravis est. Vires autem intelligo non solum animales, sed etiam naturales ac vitales, licet sensus tensionis & gravitatis à facultate animali propriè percipiatur. Utraque plenitudo non solum ægris, sed etiam sanis (plerumque cum lassitudine tensiva aut phlegmonosa) accidit. Verum in sanis diu consistere nequit: nam spatio tẽporis humores vel putrescunt, vel vasa disrumpuntur, vel fluxiones concitantur, unde varia morborum genera. Deinde omnis plenitudo ratione cõtentorum vel est exquisita, & simplex, ex solius boni succi redundantia; vel notha quando cum bono succo aliquid vitiosi accumulatur, quæ ob id plethora cacochymica dici solet, sicut quando cum parvo succo redundat nonnihil boni, cacochymia plethorica: simplex autem plethora duplex vicissim est, una propriissime dicta, quando omnes 4. humores servata ad invicem proportione augentur, alia sanguinea dicta, quando solus sanguis purior redundat. Præterea plethora ratione corporis affecti, aut est universalis, quæ per totum corpus diffusa est, aut particularis, quando in determinata parte redundantia consistit. Item alia in solis vasis, alia simul in habitu corporis: Tandem alia in actu, quæ totum corpus aut partem aliquam nunc occupat, alia potestate, quæ occupatura est, ut cum ex suppressa consueta sanguinis evacuatione, plenitudinem in toto timemus, vel quando, ex fluxu humorem ad determinatam partem, partis inflammationem, putredinem, dolorem, &c. Evacuat plenitudinẽ vel in toto, vel in parte, venæ sectio morbo magno præsente vel imminente. Morbũ autẽ magnũ hic intelligo nõ solum ob ipsius affectus magnitudinẽ, ut magna inflãmatio aut vulnus, sed etiam ob partis præstantiam aut malignitatem. Parva enim inflammatio in ignobili parte licet ex redundantia sanguinis ortum habeat, phlebo-

XVI.

tomiam aut magnum remedium non exigit: sed levioribus curatur, nimirum medicamentis digerentibus; diæta & similibus: Ac parva inflammatio in nobili parte ut in jecore, quia magnus morbus est, non ex affectus magnitudine, sed ex partis præstantia, venæ sectionem requirit. Cum autem auctore Gal. *lib. ad Erasistrat. de Sectione venæ*, multi sectione venæ indigeant, qui actu plenitudine carent, velut in initiis inflammationum, in dolore, ictu, vulnere & similibus, non erit unus phlebotomiæ scopus.

Finis duplex in phlebothomia.

Utimur enim venæ sectione non unius finis gratiâ: plerumque, ut per se prosit, quando plenitudinem evacuamus, aut avertimus, nonnunquam propter aliud, aut alterius finis gratia, quando aliquid præstare cupimus, quod sine sanguinis evacuatione fieri nequit, ut quando initiis morborum, venam secamus eventationis gratia, ut concoctio melius procedat, putredo restinguatur, cæteraq; remedia commodius exhibeantur, ut supra diximus.

Per se suique operis gratiâ, phlebotomiâ duplici ratione utimur (ut ex definitione apparet) primò ut vasa multitudine distenta, aut vires onere gravatæ leventur, sive ut plenitudo jam facta in toto, aut parte evacuetur. Deinde, ut humor à parte affecta avertatur, sive ut plenitudo particularis futura prohibeatur. Avertitur autem humor duplici modo, 1. quando cum impetu confertim influit, si à parte affecta in contrariam retrahatur. Deinde, cum sine impetu fluit aut plenitudo partim in facto, partim in fieri, si ad proxima derivetur.

Phlebotomia triplex.

Proinde phlebotomia propriè triplex erit, una evacuans, altera revellens, tertia derivans. Evacuans autem alia simpliciter ex toto corpore, alia ex determinata tantum parte, si parti inhæreat humor citra affluxionem. Verum, si aliquid simul affluat auxilium postulat ex revulsione aut derivatione con-

conjuncta cum vacuatione. Vaocuatio simpliciter dicta, ut vult Galen. 13. *Method.* humorem respicit, non qui movetur aut influit, sed eum, qui jam permanet, aut in parte firmatus est.

Phlebotomia verò simpliciter à toto corpore evacuans, respicit solos humores in toto corpore adauctos, citra alicujus particulæ affectæ considerationem, & propriè morbis universalibus à plenitudine convenit, secundum plenitudinis modum; sanis verò, quibus morbis universalis à plenitudine imminet, aut singulis annis aut certis temporibus in universales morbos decidunt, non particulares. *Phlebotomia simpliciter evacuans, quid & quibus morbis conveniat.*

Nam qui in proprios partis alicujus morbos decidunt, sanguinis missione indigent, non tam propter simplicem evacuationem quam revulsionem. Secamus etiam venam in plethoricis adhuc sanis, licet nullum determinatum morbum designet ut (3. *Aph.* 1.) in athletarum habitu ubi vires aut vasa periclitantur, magnumque imminet discrimen. Secatur quoque vena, si vires satis validæ in tensiva affectione potissimum magna, magis autem in phlegmonode. Plethora simplex puravè venæ sectione tutissimè sanatur, notha non æque tuto: quò enim plethora impurior est, eò minorem sanguinis detractionem desiderat. Verùm calida biliosaque plethora tutius quàm melancholica venæ sectione evacuatur, & melancholica, quàm pituitosa; quia phlebotomia non solum plenitudinem detrahit, sed etiam refrigerat. Proinde si notha fuerit plethora potissimum ab humoribus frigidis, aut a natura sanguinis plurimum distantibus, & vires debiles fuerint, à venæ sectione temperandum erit: similiter ubi sanguis bonus in venis fuerit paucus, humores autem mali multi. Semper autem in plenitudine si vires ferant, detrahi debet aliqua sanguinis pars, quo natura premitur, ut vires onere leventur, tan- *Phlebot. à toto evacuans.*

tumq; relinquatur, qantum natura facilè gubernare queat. Unde præcipit Galen. *Com.29. Aph.2.* in principiis febrium putridarum venam secare, ad demoliendam multitudinem, ut felicior fiat concoctio.

Phlebotomia evacuans à parte.

Simplex evacuatio à parte affecta in particulari plenitudine locum habet. Particularis autē plenitudo, si in fieri, aversionem, si in facto, evacuationem simpliciter indicat: quod enim parti affectæ inhæret, citra ullam fluxionem per partem ipsam aut maximè vicinam evacuari debet. Verùm si per vicinam, plerumq; derivatio dicitur: si per ipsam partem, simpliciter evacuatio. Vnde simplex evacuatio interdum pro derivatione sumitur, sæpè sub derivatione ista evacuatio continetur. Nam evacuatio particularis propriè debetur ei, quod per partis substantiam dispersum est: derivatio potissimum, quod in venis partis affectæ aut vicinis continetur. Evacuatur autem, quod per partis substantiam dispersum est, effluxu vel insensibili medicamentis attenuantibus, discutientibus; vel sensibili, scarificationibus potissimum aliquando sectione venę præcipue post revulsionem, aut derivationem, in inflammationibus, ubi majus malum imminet, quam suppuratio, veluti si pars in gangrænam degenerare videatur; unde in carbunculis, pestilentialibus tumoribus, & similibus, sæpe id, quod parti impactum est, scarificatione evacuamus, aliquando venæ sectione sed rarius, dum iterum in venas remeare cogitur. Igitur phlebotomia simpliciter à parte affecta evacuans, affectus remedium est non fluxionis: contra revulsio & derivatio magis fluxionis quam affectus. Nam si vim vocis spectes tam revulsio quàm derivatio, ipsos humores fluentes respicit: revelli enim dicuntur. quæ eadem, qua moventur, via retrocedere coguntur, sive ad fontem remeare, unde fluxio oritur. Derivatio verò idem est, quod rivos in alias partes ducere.

Aver-

CAP XV.

Plebotomia revellens. quid & quibus morbis debeatur.

Ἀντίσπασις revulsio generaliter sumpta omnem versionem humorum sive in partem contrariam sive vicinam continet. Undde Gal *Epid. Sect. 2. Com,* 31. fluxiones oculorum ad nares vel palatum revelli posse scribit, ubi derivationem intelligit.

Propriè verò revulsio Gal. 3. & 13. *Method.* est illabentis humoris in contrarium tractus, sive aversio humorum cum impetu fluentium, aut qui fluxuri sunt in partem contrariam, ut impetus fluxionis quàm citissimè cohibeatur: per contrarium hîc intelligimus non solum ad contrariam partem ei quæ laborat, sed etiam ad contrarium motum sive versus terminum, à quo fluunt humores κατὰ ἴξιν servata rectitudine & venarum communione quantum fieri queat. Contrariæ autem partes omnes illæ dici poterunt, quæ sufficientem à parte affecta distantiam habent, contrarietas verò in motu est sursum, deorsum, dextrum, sinistrum, ante, retrò, intus, extra. Verum in revulsione æstimanda est contrarietas secundum motum humorum fluentium per venas in partes affectas. Influunt autem in partem affectam nonnunquan à toto corpore omnibusq; vasis, plerumq; à parte aliqua mandante, aliquando una parte potissimum & simul à toto. Nam accidit non rarò, ut ad partem debilem aut affectam, omnes partes sua excremẽta deponant. Hæc omnia in revulsione consideranda erunt, & semper secundum quam rectitudinem sit influxio, eadem via in contrarium instituatur vevulsio: proinde, si fluxio sit à toto, revulsio fiat ad partes maximè distantes, si à parte mandante, recursus ad originem fiat, aut ad partem ei proximam, evacuando primum transmittentem: Nam revulsio primum partem mandantem respicit: deinde recipientem aut affectum: contra deriuatio. Cætera de modo & ratione revellendi infrà proponemus. Convenit

revul-

revulsio potissimum affectibus illis, in quibus fluxiones vehementes & humorum copia magna, ut inflammationibus initiò potissimum. Proinde in angina, ophthalmia, phrenitide, hepatitide & similibus affectibus, quos sanguis aut eruptio calidorum humorum progenuit. Convenit etiam non solum humoribus cum impetu fluentibus, sed etiam praeservationis gratia, quando fluere in partem aliquam solent, praeterea vulneratis, luxatis, fractis &c. respicientes ad id quod futurum est, si metus sit inflammationis partis affectae. Item in profluvio sanguinis ex naribus, utero; haemorrhoidibus &c. in sputo sanguinis, ne copia confluat ad locum affectum.

Phleb. derivans quid, & quib. affectib. conveniat?

Derivatio ptopriè est humorum citra impetum in partem affectam defluentium, aut qui defluxerunt, sed nondum impacti sunt, adversio ad locum vicinum, ut pars affecta à noxio humore liberetur. Nam derivatio partem affectam primo respicit, & à revulsione & vacuatione differt, quia derivamus (test Gal. *6. Epid tex. 7. Com. 2.*) humores fluentes, aut non impactos, nec per partes remotas, ut in revulsione, nec per partem affectam, ut in simplici evacuatione, sed per propinquas ad latera ex venis vicinae partis: Ejusmodi venae necessariò communionem habere debent cum parte affecta, nam optima derivatio fit à venis deductis ab his, quae in ipsis partibus affectis sunt, ut infrà dicemus. Utimur phlebotomia derivante in affectibus ortis à debili aut diuturna fluxione: item post evacuationem à toto ad revulsionem, in magnis inflammationibus cessante impetu fluxionis: praeterea in affectibus, qui aliis evacuationibus non cedunt; duplici modo: uno ut id, quod in venis affectae partis continetur, per eas detrahatur, alio ut id, quod in mandante aggregatum est, per ei vicinas extrahatur. Tandem

in

sanis convenit derivatio, humoribus quiescentibus, sed fluere assuetis in partem aliquam debilem, quando cum impetu fluere non solent. Ex his omnibus apparet, quibus affectionibus phlebotomia conveniat, & quæ qualisque.

CAP. XVII.

Ex quibus venis phlebotomia institui debeat; quomodo, ac qui sectionem venæ sustinere, vel non sustinere possint.

CONsequens est, ut consideremus ex quibus venis in quolibet affectu sanguinis missio fieri debeat, & quomodo. Ubi primum observandũ est Venarũ nomine duo vasorum genera ab Hipp. 2. *Epid sect.* 5. comprehendi, nimirum quas propriè venas vocamus, & ipsas arterias. Venę autẽ quæ secantur certo numero definitæ non sunt, nec in omnibus eodem modo perspicuæ, unde alii plures alii pauciores enumerant. Maximè verò conspicuæ sunt venæ cubiti, deinde crurum, manus, pedum & capitis. Arterias verò Galenus in somnio admonitus secare non dubitavit, hodiè verò pauci arterias, quia grandes secare periculo non vacat, & minores conspicuæ non semper sunt: secantur tamen nonnullæ, ut infra dicemus, in certis affectibus, ubi materia calida & spirituosa est aut dolor diuturnus aut pulsatorius. *Ex quibus venis institui debeat phlebotomia.*

Ac primum ubi requiritur phlebotomia simpliciter à toto evacuans, quavis vena secta effunditur sanguis. Commodissimè tamen plenitudo in toto detrahitur, sectis cubiti venis, præcipuè interiore vena cubiti dextri lateris, quæ à cava plurimum, à jecore validissimè proficit: maximè si ple- *Phlebot. à toto evacuans ex quibus venis institui debeat.*

nitudo

XVII. nitudo simplex aut biliosa fuerit, quod si melancholica, interior sinistri cubiti potius secari debet. Evacuat interior cubiti vena quæ basilica dicitur, non solum à toto corpore, sed etiam à partibus infrà collum & renes cito valideque revellit: tardiùs & segnius ejus propago, quæ salvatella dicitur inter minimum digitum & auricularem. Eodem modo evacuat simulque cito & valide revellit à partibus supra claviculas vena cubiti exterior sive humeraria, unde cephalica dicitur: tardius verò & debilius vena illa brachii quæ funiculus dicitur. Item vena, quæ inter indicem pollicemque excurrit. At venæ communis ex basilica & cephalica, in, aut, circa mediam juncturæ flexuram deducta, quia ab utrisque derivata est, partim à superioribus, partim ab inferioribus, evacuat & revellit. Sub renibus si affectus constiterit, secta vena crurum citius & perfectius evacuatio efficitur, tardius sectis venis malleoli: Renes medii quodammodo ponuntur inter partes superiores & inferiores ob initium & productionem venarum. Proinde Gal. 11. *de Compos. sec. loc. cap. 2.* renibus inflammatis à cubito & cruribus venam secare jubet. Semper autem à superioribus, ad inferiora convertitur humor secta vena crurum & pedum, contra ab inferioribus ad superiora secta vena brachii. Proinde fluxus menstruorum aut hæmorrhoidum sistuntur, sursumque retrahuntur secta vena cubiti: contra sanguis deorsum convertitur mensesque suppressi moventur, secta vena in poplite aut in talo interiore, quæ saphena dicitur: potissimum instante tempore menstruæ purgationis. In Ischiade secatur vena cruris aut exterioris malleoli &c. Verùm ubi causa partis alicujus detrahitur sanguis, secanda vena illa erit, parti affectæ maxime congruit Nam optima evacuatio partis fit, per venas vel ipsius partis, vel deductas ab his, quę in partibus sunt.

Revulsio

Revulsio ex quibus venis fieri debeat.

Revulsio verò humoris fluentis à parte affecta in contrarium fieri debet, servata quantum fieri queat rectitudine, & communione venarum: Rectitudo autem venarum est secundùm longitudinem potissimum. Nam à dextris ad sinistra & contra non est ita venarum rectitudo, nec etiam communio, quã dextorrum cum dextris, aut sinistris. Communicant quidem omnes venæ prima communione, at privata communione partes communicant per proximas venarum divisiones, quæ sunt uni trunco communes, quó modo basilica dextra brachii cum omnibus venis & partibus dextri lateris, basilica sinistri cum omnibus sinistri lateris communicat. Magis adhuc propriè venæ illæ communicant, quæ ab uno eodemque trunco deductæ sunt, ut vena humeraria cum venis capitis.

Communicant quoque venæ superiores & inferiores per sua orificia, ob quam communionem cum rectitudine in pleuritide ejusdem lateris venam secamus, licet utrumque latus à vena sine pari recipiat alimentum. Verum quia defluxiones potissimum à locis communibus fiunt, sectio communis venæ revulsiones ritè complet, licet non satis perfectè à qualibet parte, ut infrà apparebit. Rectitudo autem in omni phlebotomia temere negligenda non est, licet nonnullis casibus solam communionem observemus: sicuti contrà corporis rectitudinem non habita ratione privatæ alicujus communionis: cum rectitudinis magna vis sit.

Nam partes, quæ secundum rectitudinem sitæ sunt, plurimum communicant, & teste Galen. *lib. de Curat. per phlebot.* eruptiones sanguinis, quæ per rectitudinem fiunt, magnum emolumentum adferunt; quæ contra, nullum aut exiguum. Et in pleuritide phlebotomia, quæ contrario latere fit, obscuram utilitatem aut longo tempore adfert: nã

ſiniſtræ in ſiniſtras, dextræ in dextras, ſeſe facilius exonerant ob rectitudinem vaſorum, ſive attractio iſta intelligatur fieri ſecundum rectitudinem fibrarum, ut Fernelius arbitratur, ſive potius conſecutione ad id, quod evacuatur, ut plerique volunt, cùm ipſę fibræ rectæ evacuationem non perficiant.

Revulſio ſimplex aut localis.

Nihilominus ubi humores à toto corpore cum impetu in partem affectam irruunt: utile erit, ut præcipit Gal. *lib. de Fractr cap.* 10. & *lib.* 1. *de Humoribus cap.* 11. ad contrarias & diſtantiſſimas partes, imò ad oppoſita latera concitatas fluxiones retrahere, atque hæc revulſio ſimplex dici poterit. Ubi verò fluxio à certo fonte aut determinata parte defluit, ſpectanda eſt ipſa origo, & laborandum, ut reducatur ad originem aut ad partem proximam, unde localis revulſio à nonnullis dicitur.

Ubi verò pars mittens per ſe debilis eſt, aut proprio affectu laborat, aut ſimul fluxio à toto ſit, nunquã ad originem fluxionis revellendum erit, ſed ut impetus fluxionis ſiſtatur, ad partẽ ei proximam. In omni quidem phlebotomia rectitudo quædã obſervari debet: verum in derivatione, evacuare debit per directum ex venis deductis ab iis, quæ in parte affecta ſunt; non habito reſpectu partis mandantis: at revulſio contra, partem mandantem primò reſpicit, deinde recipientem, requiritur enim in revulſione, ut illam venam ſecemus, quæ tranſmittentem proximè evacuare queat, & partem mandantem evacuantes, ſecundariò à parte affecta abducamus. Quare in revulſione locali tria requiruntur: 1. ut per venas fiat, quæ communionem & rectitudinem habent, primum cum demandante, & propter demandantem cum recipiente. Deinde ut vena ſufficientem diſtantiam habeat à parte affecta 3. ut in contrariam partem humorum retractio fiat, aut contrario motu agitentur, ut impetus fluxionis ſiſtatur.

sistatur. Nam ad contraria retractio in omni revulsione necessaria est, & unice utilis ad cohibendos impetus fluxionis, licet magis sit fluxionis quàm affectus remedium. Verùm nec retractio ad remotissimas partes, nec ad originem recursus, in omni revulsione necessarius est, sed retractio ad partes distātes his potissimum affectibus ex usus est, qui fomentum ex toto suscipiunt: at recursus ad originem iis, qui ex aliqua certa parte fontem trahunt. Plerumque autem recursus ad originem non fit ad partes remotissimas, sed interdum ad propinquas.

Revulsio tribus modis inst tui solet.

Quare quando pars fluxione periclitatur ob humores motos aut moveri solitos, revulsio triplici modo fieri poterit. Primò retractione humorum ad partes contrarias, maximeque distantes secta vena in opposito latere: ut excitato contrario motu impetus fluxionis tandem cohibeatur, 2. recursus ad originem fluxionis secta vena, quæ in partem mandantem inseritur aut vicinam, ut inde recurrant humores unde prodeunt: 3. retractione in directum secta vena communi servata rectitudine cum parte mittente & affecta, ut non solum humores influentes revellantur, sed etiam aliquid à parte affecta evacuetur. Optimè enim venæ communes, ut supra dictum est, ab eodem latere revellunt, simulque evacuant, quia defluxus à communibus locis per directum ut plurimum fiunt. Hæc non solum fluxioni, sed etiam affectui aliquid confert, at retractio ad partes maximè distantes aut opposita latera etsi fluxionis idoneum remedium sit; longius tamen distat, quàm ut affectui gratiam aliquam præstare queat.

Regulæ observandæ in revulsione.

Quapropter una horum trium modorum ratio in omnibus non est. Nam quando magna fluxionis causa adest, ut vulnus ictus, magna plenitudo &c. aut à toto confluunt humores: secatur vena non solum in recto, sed etiam in distanti situ,

& aliquando in opposito latere. Deinde ubi copiosa evacuatio sanguinis fieri nequit, ex vicino loco venæ sectio institui nunquam debet, sed ex maximè distanti: quia insufficiens loci vicini vacuatio majorem concitat fluxionem ad partem affectam. Quare fluxiones, quas citius aut tutius avertere conamur, per proximè distantes partes revellimus. Quas verò citius quàm securius per propiores partes, & ex venis communibus servata rectitudine: citius autem revellimus, quo magis urget affectus. Igitur in pleuritide, quæ vehementissimè plerumque urget, secamus venam ab eodem latere contenti rectitudine & communione venarum; ut non solum influxus humorũ revellatur, sed etiam ab affectâ parte quàmplurimũ extrahatur: licet interdum ex usu sit, potissimum si humor ex toto confluat, aut in annua plenitudine præservationis causa, ex contrario latere sanguinem mittere.

Verum ex contrario latere venæ sectio tantum revellit, ipsam inflammationem non imminuit, nec à parte inflammatâ evacuat. Præcautionis verò gratia monet Hipp *lib.2.de Natura Humana*, sectiones quàm longissimè à locis illis facere, ubi dolores fieri, & sanguis coacervari solet. Eadem est ratio in inflammationibus oculorum, aurium, &c. Verùm, quando datur pars mandans, communitas venarum cum mandante observanda erit: deinde ubi fluxio intra corpus cum magno impetu in partem affectam irruit, ut in inflammationibus, quia cito subvenire oportet, utile est majores venas secare, si partis affectæ conditio ferat: Vbi verò extrà erumpit, ut in hæmorrhagiâ, satius erit minores venas eligere, potissimum si vires debiles sint, ut minus spirituum dissolvatur: & sæpius missionem sanguinis repetere, ut natura assueta crebris motibus revulsoriis locum affectum deserat.

Derivatio

Derivatio propriè fit, secta ea vena, quæ in partem affectam inseritur, aut secta vena deducta ab his, quæ in parte affecta sunt. Utimur ut diximus aliquando derivatione per se, aliquando post revulsionem aut evacuationem à toto, cessante impetu fluxionis. Itaque in morbis capitis ex plenitudine, vena cubiti exterior revellit, at derivat fluxus sanguinis narium, in dolore anterioris capitis, stupore &c. sectio venæ frontis derivat: verum revellit in dolore posterioris capitis: derivat quoque in inflammationibus oculorum, sectio venæ in angulis oculorum: In angina orisque affectibus sectio venæ sub lingua, item in vehementi angina, peripneumonia, catharro suffocante sectio jugularium: in lienis affectibus apertio hæmorrhoidum: In inflammationibus sub renibus primo secatur cubiti vena interior, deinde pedis ejusdem lateris non tam ob derivationem, quam ut id, quod superat, exhauriatur, & deorsum convertatur.

Derivatio, ex quibus venis perficiatur.

Eadem propemodum ratio est in arteriarum sectione, ut in venarum: licet arteriarum sectio periculo non careat, potissimum si majores fuerint. Galenus tamen insomnio admonitus in diuturnis laterum doloribus arteriam dextræ manus inter indicem & pollicem secuit. Secantur arteriæ juxta aures, ut in vertigine, in diuturnis capitis doloribus, in rubore faciei &c. licet Hippocrati suspectæ sint. Secantur quoque arteriæ juxta malleolos in antiquis coxendicum doloribus &c. Verum in his omnibus magno judicio utendum erit.

Arteriarum sectio

Perficitur venæ sectio, ut plurimum phlebotomo sive scalpello: tutissimè lancetta sive gladiolo; interdum admota hirudine ipsi venæ.

Modus observandus in vena sectione.

Venæ tres cubiti supra flexuram potissimum secari debent, ne tangantur arteriæ & nervi, quę sunt propiores in ipsa junctura, quàm supra. Deinde dum

tunditur phlebotomo basilica, periculum est propter arteriam potissimum, aliquando nervum: dum mediana propter nervũ, quare pro verâ mediana, alii ramum basilicæ, alii ramum cephalicæ secant, paulò supra medianam, quæ ab utrisque derivata est. In cephalicæ sectione tãtum periculi non est, sed tamen observandum est, ne sectio fiat in initio musculi, ubi tendo sub digitis durus sentitur Quando venæ confusæ sunt, aut una non satis conspicua, ut Cephalica, aut Basilica, secetur proxima nimirum ramus proximus unde derivata est mediana, & altera remotior digito arctè comprimatur. Venæ minores aliquandiu in calida aqua mergantur ut intumescant antequam secentur, deindein calida iterum detineantur Si vires nõ satis firmæ sint, aut sanguis tenuior, sectio angusta fieri debet, ut paulatim sanguis exeat, & pauci spiritus exhalent. Idem quoque in revulsionibus fieri convenit, aut ubi reiteratio ex usu est. Unde nonnulli foramini digitum aliquandiu admovent, ut retractio à parte affecta quasi per vices melius procedat, verum amplior sectio magis accommodata est evacuationi, & crassum sanguinem facilius educit.

Qui sectionem venæ sustinere vel non sustinere possint.

Consequens est, ut demonstremus, quibus sanguinis missio conveniat. Nam in ægris non statim, quicquid affectus requirit, faciendum est, sed primum videndum, an sustinere aut non sustinere queant. Ostensum supra est morbum magnum præsentem aut imminentem phlebotomiam indicare si vires ferant, ætas, anni tẽpus, cæteraque consentiãt. Nam vires validæ sufficientem sanguinis missionem permittunt: mediocres mediam: debiles aut planè dejectæ exiguam aut nullam. Verùm non omnia virium debilitas sanguinis missionem prohibet.

Virium duplex debilitas.

Nam debilitantur vires duobus potissimum modis, dum opprimuntur, aut dissolvuntur. Vires autem

autem oppressæ sive afflictæ in sua substantia nihil patiuntur, nec evacuationem semper prohibent, sed dissolutæ sive languidæ.

Opprimuntur autem vires ab humorum multitudine, aut infarctu, ut in plethorica dispositione athletarum, interceptionibus venarum, vehentissima synocho &c. *Quomodo opprimantur vires*

Dissolvuntur verò dissolutione substantiæ spirituum, partium carnosarum & spermaticarum, aut labefactato eorum omnium temperamento; quod accidit in phtisi, atrophia, hectica, febribus malignis, magnis cruditatibus & similibus. *Causa dissolutionis virium.*

Nam consistunt vires in temperamento spirituum, substantiæ carnosæ & spermaticæ; ac æstimantur ex facultatibus, vel insitis singulis partibus, vel influentibus à corde, cerebro, & jecore. Vires autem cordis sive virtus vitalis, quæ maximè necessaria est, ex pulsu judicatur: Vires animales, ex functionibus sensus & motus: vires naturales ex signis concoctionis & cruditatis, ut in Prognosticis demonstratum est. *Virium debilitas unde cognoscatur*

Galenus solius virtutis vitalis in sanguinis missione mentionem fecit, quod reliquarum facultatum fundamentum sit, & ea dejecta cæteræ facilè collabātur. Verum in singulis morbis, qui evacuatione indigent, considerare oportet, quæ facultas morbum debellare & finire potissimum debeat, ut ejus robur cōservetur, nec immodicis evacuationibus succumbat; sed virtus vitialis imprimis spectanda erit, an sibi & cæteris sufficere queat.

Vires variant res naturales, non naturales & præternaturales. Nam primum temperamentum calidum habitu denso solido firmoque præditum cum latis venis, copiosissimas evacuationes sustinet: contraria constitutio, aut nullas aut exiguas. Deinde corpus calidum humidumq; molli raroq; habitu *Demonstrāt virīū robur 1. temperamentū habitusque corporis.*

præditum, ex quo continuo plurimum dissipatur, validas evacuationes nullo modo sustinet. Calidum verò modice siccum cum latis venis, liberalius quam corpus frigidum humidum, aut frigidum & siccum evacuari potest, quia utraque constitutio angustas venas habet. Semper autem corpora, quæ tenuium sunt venarum & pauci sanguinis, aut nihil, aut quā minimum extrahi sinunt. Plerumque autem in pingui habitu venæ angustæ sunt, quod si latæ fuerint, facilius evacuationes sustinent, quam graciles.

2. *Ætas.* Deinde cuique ætati suum robur à natura est. Nam media sive florens ætas, naturaliter vires omnes robustas, spirituum & sanguinis copiam habet; & copiosas sanguinis evacuationes sustinet. Contra, ætas decrepita ob virium debilitatem omnem sanguinis evacuationem metuit, At ætas puerilis (ante annum 14.) licet substantia virium abundet: tamen quia corpore humido, molli & tenello prædita est, ex quo continuò plurimum dissipatur propter insitam à natura evacuationem, respiciendo non tam ad vires præsentes quam futuras, sanguinis evacuationes aut nullas aut exiguas sustinet. Verùm ex ætate non absolutè virium robur conjicere oportet, sed juxta cujusque corporis naturam & conditionem. Nam eadem ætate aliis corpus robustum, aliis debile est. Quare ut præcipit Celsus *lib. 2. cap. 9.* si juvenis imbecillis est, aut mulier non gravida parum valet, malè sanguis emittitur: emoritur enim vis, & quæ supererat hoc modo erepta est. At firmus puer & robustus senex, & mulier gravida valens, tuto curatur. Puer autem firmus præcipuè non lactans, habitus densi & multi sanguinis, si gravi morbo laboret, ut interiturus videatur nisi hoc modo adjutus fuerit, non erit cunctandum sanguinem mittere: condonantes aliquid ætati, , tempori, &c. Quare Avenzoar filio trimo

primo utiliter in tali casu venam secuit. Eadem est ratio in robustis senib. gravi morbo à plenitudine laborantibus, ut longa experientia demonstrat Rasis.

Viri plerumque sanguinis missionem melius ferunt, quàm mulieres, præcipuè quæ habitu molli laxo & raro prææditæ sunt cum venis angustis. Quando autem menstrua naturaliter fluunt à phlebotomia abstinere convenit. Mulieres quidem gravidæ teste Hipp. 31 *Aph.* 5. si sanguis mittatur abortum faciunt: attamen si magnus morbus urgeat aut immineat à plenitudine, cum virium robore, medici erit potius anceps auxilium eligére quàm nullum. Verùm minus extrahere, quàm vires tolerant, potissimum primis & ultimis mensibus; ut dictum est supra. *3. Sexus.*

Præterea aër ambiens temperatus, evacuationes feliciores reddit; contra intemperatus difficiliores. Nam caliditas vires & corpora dissolvit, frigiditas coërcet. Proinde ver omnibus evacuationibus magis accommodatum est, deinde autumnus: minus accommodata est æstas, deinde hyems Quæ ratio est in anni temporibus, eadem in regionibus & locis ac cœli tempestatibus. *4. Aer ambiens, tempus anni, &c.*

Præterea qui non assueti sunt venæ sectionibus, & qui parsimonia vitæ usi sunt, & multis curis & laboribus torquentur, minus sanguinis evacuationem sustinent. Contra qui assuetæ sunt venæ sectionibus, & liberalius pleniusque vivunt. *5. Consuetudo.*

Tandem res contra naturam quatenus vires debilitant aut dissolvunt, evacuationem sanguinis prohibent, ut morbi ab humoribus pravis aut crudis sine plenitudine, ut hydrops, &c. magnæ intemperies partis principis, gravissima vulnera, &c. Item nervorum distensiones, morsus aut dolor in orificio ventriculi, syncope, diuturnæ vigiliæ, fluxus alvi immodicus, spontanea sanguinis evacua- *6. Res præter naturales.*

cuatio; quatenus vires dissolvit, aut materiam morbi sufficienter demit, &c. Oportet autem non solum in ægris vires præsentes observare, sed etiam futuras prospicere. Ex his omnibus judicamus non solum, quibus vena secanda sit, sed etiam aliquo modo, quantum sanguinis extrahendum, sive quousque sit evacuandum & quoties.

CAP. XVIII.

Quantum, quousque, ac quoties sanguis detrahendus, & quo tempore.

Quantum evacuãdũ, quousq; & quoties.

QVantitas autẽ sanguinis evacuandi correspondere debet quantitati illius, quod multitudine peccat, modo feratur à viribus. Verum cum nec multitudinis nec virium sit certa mensura, neque etiam perspectum sit, qualis sit futura aëris constitutio &c. quantitas sanguinis mittendi incerta erit. Nihilominus, quia cum secatur vena, in manu nostra est; quantum detrahamus; si comparatio fiat virium cum magnitudine morbi aut plenitudine, ex utriusq; propriis signis, non prorsus difficile erit, artificiosa conjectura ad justam quantitatem quam proximè accedere. Verum si res adhuc incerta videatur, satius erit in defectu peccare, & sectionem repetere, quàm in periculum ægrum abducere subito & inopinato virium lapsu. Vires autem validæ copiosam sanguinis detractionem facilè sustinent, & simul causas morbificas facilè excutiunt; at si vires deficiant, relicto morbo viribus subvenire oportet; nam auxilia per se morbos extirpare nequeunt, sed na-

naturæ auxilium requirunt: Verùm si vires nec satis firmæ, nec prorsus debiles sint, ita curatio instituenda erit, ut nec vires nec morbum contempsisse videamur. Proinde quantitatem exacuationis semper æstimare oportet ex quantitate requirentium & tolerantium missionem; requirit enim morbus, tolerant vires.

Ex comparatione morbi & viriũ agri indicare quantitatem.

Ex mutua autem comparatione morborum requirentium & virium tollerantium ipsa sanguinis missio triplicem differentiam admittit, alia enim phlebotomia perfecta magnavé est, quæ totam aut maximam materiæ morbificæ partem detrahit; alia utilis sed imperfecta, quæ portione aliqua detracta, reliquam leviorem facit, ut à natura facilius regatur: tertia non solum imperfecta, sed etiam tam exigua est, ut inutilis videatur, & nihil laborantem levet.

Regulæ observandæ in quantitate.

Quemadmodum phlebotomia, ita vires & morbi dividuntur. Vires autem in integras sive robustas, mediocres, & debiles sive prostratas. Vires robustæ perfectam, mediocres imperfectam sed utilem, dejectæ autem exiguam, aut prorsus nullam sanguinis detractionem sustinent. Morbi verò alii magni, alii parvi, alii mediocres sunt. Semper autem morbi magnitudo cum virium robore conferenda est, si tutam curationem exequi velimus. Parvi morbi licet à plenitudine, levioribus remediis curantur, nec sanguinis detractionem requirunt, ut supra diximus.

Morbi verò magni à plenitudine, magna remedia, scilicet, phlebotomiam indicant, sed pro modo magnitudinis & virium robore. Nam si morbus extremus fuerit cum virium robore; quia vehementissiè urget, citò subvenire oportet, plena integraque sanguinis detractione: at si morbus minor fuerit, & vires integræ, plena evacuatio necessaria non est, sed utilis sufficere videtur, ut tutò

magis quàm citò curemus. Nam semel & universum evacuare periculo non caret. Sin vires debiles fuerint, sed non planè prostratę & morbus vehemens, consultum erit per vices sanguinem extrahere, & intermedio tempore antequam fiat reiteratio, vires semper reficere. In acutis verò morbis quia periculum magis urget, sanguinem paulò liberalius mittere oportet, modò vires ferant.

Nam si prostratæ fuerint omninò abstinendum erit, si magis oppressæ, quàm languidæ, nequaquam sanguinis missionem omittere decet, sed iterato sanguinem detrahere, per & vices reficere, qualis phlebotomia per ἐπίκρασιν dicitur. In chronicis verò quanto morbus diuturnior, tanto minus sanguinis detrahere oportet, ne subtractione sanguinis natura in via deficiat. Nam in chronicis potissimum, non tantum vires præsentes, sed etiam futuras considerare oportet.

Deinde in phlebotomia gratia præcautionis imminente morbo à plenitudine necessitas nondum exigit, ut tantū sanguinis detrahamus, quantum plenitudo postulat, quemadmodum in phlebotomia gratia curationis. Num urgente morbo & plenitudine, utile est quàm plurimum evacuare.

Mensura unde sumatur.

Præcipit Hipp. in talibus usque ad animi deliquium ducere, si æger perferre queat. Verum simpliciter ad animi deliquium sanguinem detrahere, nec certa nec tuta mensura est. Nam nec omnibus, qui animo deficiunt, sat sanguinis detractum neque si plurimum detrahatur, omnes statim animo delinquunt, sed nonnulli interdum post minus copiosam sanguinis detractionem, in subitum & inopinatum virium lapsum incidunt. Deinde satis certa detractionis mensura non est, quæ sumitur á mutatione caloris sanguinis, si pars aliqua inflammata fuerit: aut in cæteris, mutatione coloris faciei

 CAP. XVIII.

faciei & oculorum: neque etiam ex fluxionis impetu, si subsederit, licet nulla harum contemnenda sit; sed potissimum ex conferentia & ægri tolerantia. Confert enim evacuatio, quæ morbum manifestè minuit, toleratur, si viribus molesta non sit. Et licet non videatur phlebotomia morbum statim imminuere: tamen si viribus molesta non sit, proderit semel aut iterum potius reiterare, quam ad extremum evacuationes ducere. Nam ut consulit Celsus, parcendum semper est remediis, quæ & vitæ custodes vires demunt, & medico pro gloria dedecus conciliant.

Verùm in desperatis, ubi nulla superest spes, nisi in sanguinis missione, jubet Aetius usque ad experimentum procedere. Tolerantiam æstimat Gal. ex pulsu, qui vitalis roboris signum est, cujus consensu servato vitali robore certam aliquam quantitatem extrahere licebit. Verum ut supra monuimus, cum vitalis consideratione conjungere oportet æstimationem illius facultatis, quæ morbum debellare debeat; caventes, ne immodicis vacuationibus robur illius succumbat. Nam præter robur virtutis vitalis, quidam morbi postulant robur virtutis animalis, aliqui naturalis, nonnulli utriusque: veluti in pleuritide omnium facultatum robur desideratur, ut vitalis propter dissolutionem spirituum vitalium à dolore, febre, &c. naturalis ob concoctionem materiæ in pectore animalis ob expulsionem sive expectorationem. Cum viribus conjungere oportet considerationem temperamenti, ætatis, loci, temporis, & cætera, ut supra dictum est. Nam quantitatem debitam non sinunt evacuare, ætas puerilis, aut senilis, sexus fœmineus, regio, aut tempus nimis calidum, aut frigidum, vigiliæ, inedia, cruditas, morbus ad syncopen inclinans, orificii ventriculi debilitas, aut nimis exquisitus sensus.

Ex

XVIII.

Quoties phlebotomia instituenda sit.

Ex quantitate requirentium & tolerantium æstimatur non solum, quantum & quousque sit evacuandum sed etiam quoties, scilicet an simul & semel, an interatò sive per vices & partes. Ubicunque enim semel misso sanguine, omnibus necessitatibus requirentium satisfactum non est, iteratio convenit. Requiritur autem phlebotomia gratia evacuationis simpliciter, aut revulsionis, aut derivationis, quæ omnia nec simul & semel, nec ex una eademque vena perfici possunt, ut ex supradictis patet. Deinde ubi vires periclitantur tam revulsiones & derivationes, quam evacuationes partiri decet, imò teste Galen. *lib. de Cur. per vena sect. cap.* 12. quanto majorem in numerum particulares detractiones auxeris, tantò efficaciorem revulsionem effeceris. Præterea ubi vires periclitantur, ut in debilibus convalescentibus, qui recidivam patiuntur, aut qui facilè animo deficiunt, optimum est detractiones iterare, & per ἐπίχρασιν evacuationes instituere: idem aliquando requiritur in gravi angina & affectibus suffocantibus, &c. Item si sanguis simplex non fuerit aut in plures partes divisus, aut partim in vasis, partim extra. Verum in ratione si necessitas plurimum non urgeat & vires ægri nondum expertas habeamus, melius est à pauca quantitate incipere, at si urgeat necessitas, & constet de viribus, satius est prima vice plus detrahere, quam secunda, & secunda, quàm tertia.

Quo tempore institui debeat phlebotomia.

Superest, ut de tempore oportuno agamus, quo phlebotomia instituti debeat. Tempus autem oportunum præscribit necessitas urgens, & virtus tolerans. Necessitas alia maxima est, quæ sanguinis missionem tardare non sinit, sed ob imminens periculum statim venam secare cogit: alia minor, quæ non tantopere urget, sed diem aut saltem ho-

ram

ram diei accommodatam eligere finit; unde alia phlebotomia coacta dicitur, alia electa.

Instituitur phlebotomia aut gratia curationis, ut in ægris, aut præservationis, in sanis. In ægris autem considerantur morborum tempora non solum universalia, sed etiam particularia: in sanis & ægris anni tempora dies & horæ, quibus securior phlebotomia. De temporibus anni supra dictum est. Ubi necessitas magna non urget, ut in præservatione, ver maximè oportunum phlebotomiæ, deinde autumnus; dies nec magni caloris, nec magni frigoris, hora diei temperatissima præcipuè matutina. Commodissimè enim instituitur phlebotomia manè, una aut altera hora à somno post levem deambulationem. stomacho vacuo, concoctione celebrata, & eductis excrementis in intestinis primisque venis, ne vasa exinanita aliquid vitiosi sugant, correcta etiam si opus fuerit nimia orificii ventriculi sensibilitate aut debilitate, &c.

Phlebotomia electa quando instituì debeat.

In morbis verò si necessitas vehementer urgeat (ut in vehementi synocho aut interceptionibus venarum) & vires ferant, sanguinis missio tardari non debet, sed statim non habita ratione diei & horæ, aut præparationis corporis venam secare oportet; cum in mora periculum sit. Nam in sectione venæ tempus morbi aut numerus dierum non semper observandus est, sed necessitas urgens, & virtus tolerans. Quo enim die teste Galen. hos scopos in ægrotante inveneris, in eo auxilium illud adhibeto, etiam si 20. is ab initio morbi extiterit. Igitur cum necessitas urget, quam celerrimè sanguinem mittere convenit, modo vires ferant. Ferunt autem vires, quo tempore minus exhaustæ sunt. Exhauriuntur verò in morbis duobus modis. Nam primum in plerisque morbis exsolvitur virtus tractu temporis, quare mittendi sanguinis occasio dierum nume-

Phlebotomia coacta quando.

numero deperditur, & differenda in talibus non e ob virium dissolutionem sed ut monet Hipp. inchoantibus morbis si quid movendum sit, move, cum consistunt melius est quiescere. Igitur, siquando vel secundo die ab initio morbi vires exsolvi videantur, phlebotomia abstinebimus. Deinde in morbis, qui certis quibusdam periodis moventur, & exacerbationes, remissionesque habent, exsolvitur virtus in accessionibus, quo tempore ægri maximè affliguntur. Proinde in febribus continuis differtur phlebotomia, ad remissionem; in intermittentibus ad intermissionem, quacunque hora diei aut nocti evenerit: nam hoc tẽpore maxima morbi tranquillitas est, vires facilius ferunt. Verum, ubi propter dolores, inflammationes aliosque affectus citra febrem hoc auxilio opus est, non oportet remissionem aliquam exspectare, sed magnitudinem doloris aut affectus tantum intueri, & in ipsa vehementia sanguinem detrahere, (sed quantũ vires ferre queant, ut à parte affecta sanguis retrahatur: quia ad partes dolentes cæteræ spiritum cum sanguine transmittunt, doloresque vehementiores excitant.

Quando institui debeat phlebotomia evacuans, revellens aut derivans.

Phlebotomia simpliciter evacuans à toto, in principio morbi adhibetur, ut multitudine detracta corpora liberalius transpirent: unde consulit Galenus *9. Method. med.* initio febrium putridarum venam secare. At revulsio & derivatio affectibus rheumaticicis conveniunt, sed revulsio initio potissimum, aut quamdiu cum impetu fluunt humores. Derivatio verò post revulsionem aut evacuationem à toto, cessante impetu fluxionis &c. ut supra dictum est.

Quoties institui debeat phlebotomia.

Valida existente virtute tantum sanguinis evacuare oportet, quantum postulaverit morbus, Sin minus repetitione utamur. Repetitio verò in quibus simpliciter evacuare conamur magis eodem

dem die esto, si vires sufficere queant, sin minus sequente die, donec tota illa sanguinis copia, quæ supra mediocritatem est, fuerit prope evacuata.

At reiteratio gratia revulsionis, melius judicatur, si duobus diebus deinceps fiat & frequenter. Nam vena pluries aperta vehementius revellit, quia natura assueta crebris motibus revulsoriis, eo humores mittit, & locum affectum deserit. In inflammationibus laterum aliarumque partium, quando materia è vasis ad locum confluit, repetitio commode in diem sequentem aut ultra defertur, ut materia vitiosa interim ex affecta sede in venas exhaustas subeat. Verùm in pestilentialibus tumoribus ne violenta contagio diutius inhæreat, aut latius serpat, reiteratio procrastinanda nullo modo est, si vires ferant. In omni verò sectione vires ægri semper observare convenit, manu arteriis illius admota; ut suadet Galenus, & si confertim evacuationem ferre nequeat, primo die tantum reficere expedit, secundo detractionem reiterare. Tantum de phlebotomia. Cætera de forma & modo apertionis venarum: de regimine à sectione venæ; de sanguinis emissi observatione, brevitatis caussa omitto.

Tempus reiterationis.

CAP. XIX.

De hirudinibus, scarificatione, & cucurbitulis.

QUia verò sanguis, qui parti affectæ inhærescit, non semper venæ sectione detrahi potest, non enim facilè venas subit aut in venas exhaustas remeare solet: Proinde magis particulari evacuatione indiget, si tanta ejus copia sit, ut insensili evacuatione discuti neque-

Particulares sanguinis evacuationes.

nequeat. Particularis autem ſanguinis evacuatio eſt quæ ab ipſa parte affecta ſanguinē manifeſtè educit.

De Hirudinibus.

Manifeſtè autem educitur vel per hirudines vel per ſcarificationem ſine aut cum cucurbitulis. Hirudines autem eligere oportet non nigras, aut virides, aut quæ magna capita habent, & in aquis putridis & cænoſis degunt &c. ut docet Avicenna & Raſes. Deinde ſtatim ut captæ & ablutæ ſunt, ut omnem virulentiam deponant, aqua limpidiſſima mergantur, ſæpeque aqua permutetur, addito interdum pauxillo ſacchari. Hirudo præparata parti quà admota, morſu ſuo trifidum vulnus primum infligit, deinde ſanguinem à vicinis partibus ſugit, donec copia turgeſcens decidat, Anthillus jubet forcipe caudas earum incidere. Nam effluente ſanguine trahere non deſinunt, quouſque ſal aut nitrum oſculis earum inſpergatur. Hirudo in calamum utrinque perforatum demiſſa, & venæ legitima ratione admota, ita plerumque attrahit, ut poſt ſuctionem ſanguis confertim erumpat. Proinde univerſalis ſanguinis evacuatio per hirudinem fit affixam venis majoribus, ut ſupra diximus. Revellunt autem in pluribus affectibus hirudines, ſi brachiis adhibeantur, venæ ſalvatellæ &c. Derivant verò à liene, meſereo & utero, ſimulque melancholiam evacuant, ſi venis hæmorrhoidalibus admoveantur, nam præ cæteris auxiliis putantur optimè melancholiam detrahere. Item venæ frontis affixæ à capite derivant. Verùm cuti aut parti admotæ, cui venæ amplæ non ſunt, eam potiſſimum exhauriunt, & à remotis partibus nihil alliciunt. Proinde cutis vitiis conveniunt, ut ſcabiei, lepræ &c.

De Scarificatione.

Deinde Scarificatio cutis pro ratione loci, & prout magis minuſque alte ſcalpellus adigitur, magis aut minus copioſam ſanguinis detractionem facit: utilitatem autem interdum non minorem

præſtat

præstat, quam ipsa venæ sectio: Evacuat enim non solum humorem parti inhærentem efficacius multo quàm phlebotomia, sed etiam redundantiam à toto quodammodo. Item revellit & derivat, tutius quidem quàm phlebotomia: verùm segnius, tardiusque & citra minorem corporis commotionem, aut virium jacturam etiam in vigore morbi: licet in pueris tam vehemens auxilium sit, quàm in grandioribus venæ sectio. Utimur autem in tollenda plenitudine scarificatione brachiorum & crurum, cum cucurbitulis plerumque, quando tutum non est venam secare. Ita Oribasius, sibi aliisque in peste Asiatica crus scarificavit, duasque libras sanguinis fere detraxit, atque ob eam causam periculum vitavit.

Nonnulli in talibus affectibus nates scarificant. Conducit potissimum scarificatio crurum in plenitudine à suppressione menstruorum aut hæmorrhoidum. Revellit quoque scarificatio & ad partes distantes servata rectitudine aut communione: veluti in inflammatione cruris dextri, scarificatio manus dextræ, aut cruris sinistri. Item ab interioribus ad exteriora revellit, & simul deorsum movet scarificatio crurum. Derivat verò in suppressione menstruorum. scarificatio femoris aut surarum. At humorem parti inhærentem, qui aliis remediis non cedit, efficacissimè evacuat, scarificatio partis affectæ, ut diximus.

Proinde cutis fœditatibus convenit, item scirrhis inveteratis, inflammationibus, gangrænis, tumoribus pestilentialibus, morsibus venenatorum &c. Verùm in ipsa scarificatione distinctio quædam adhibenda est; magna enim profundæque scarificationes, multum evacuant, & è longinquo facilius trahunt, meliusque duris corporibus crassoque sanguini conveniunt; contra tenues & superficiariæ. Semper autem scarificatio largius & è distantioribus penitio-

ribus partibus sanguinem evacuabit, si statim adhibeatur cucurbitula: attrahit enim cucurbitula potissimum cum multa flamma, pro sui magnitudine & forma, ut describit Gal. Avic. &c.

De cucurbitulis.

Utimur autem scarificatione aut sine cucurbitulis, aut cum cucurbitulis: & vicissim cucurbitulis, aut siccis sine scarificatione, aut cum scarificatione. Scarificatione autem sine cucurbitulis utimur, ubi attractione magna opus non est, nec copiosa evacuatione, & potissimum in pueris & corporibus mollibus raris &c. Cucurbitulæ verò magnum usum præstant, non solum cum scarificatione, sed etiam siccæ sine scarificatione: utroque enim modo evacuant, attrahunt, loco materiam movent, revellunt, alterant, dolores mitigant. Evacuant autem siccæ tantum insensibiliter, & flatuosos spiritus discutiunt, proinde colo intestino aut ventriculo propter flatus dolente, teste Galen. 12. *Method.* cucurbitula magna cum multa flamma admota incantamenti instar juvat. Deinde sistit quoque vomitum & singultum, ventriculo imposita: ac menses fluentes, mammis. Prætetea cucurbitulæ destillationes in stomachum suspendunt: sanguinem attrahunt, & profluentem rursum sistunt, objectis partibus admotæ, sed ut monet Paulus cum scarificatione efficaciorem perspiratum præbent. Nam cum scarificatione sensibiliter sanguinem cæterosque humores evacuant, & à remotioribus altioribusque partibus eliciunt.

Quare in nonnullis locum phlebotomiæ implent cucurbitulæ, cum scarificatione cruribus, natibus, aut brachiis admotæ. Revellunt etiam ad longissimas partes, & in febribus malignis ab internis ad externa humores evocant.

Verum authore Gal. purgatis inprimis corporibus utiles potissimum sunt, non plethoricis. Nam ubi tam cucurbitulis, quàm venæ sectione aut purga-

tio ne

one opus est; semper venæ sectio aut purgatio præcedat. Deinde initio inflammationis, parti affectæ nunquam admovendæ erunt, sed partibus distantibus laboranti in directum conjunctis, revulsionis causa. Ipsi verò parti affectæ aut vicinæ tum cucurbitulas admovere convenit, cum nihil amplius affluxerit, totumque corpus exinanitum fuerit, ut inflammationis materia è loco moveatur, vel à parte nobili ad ignobilem transferatur, vel evacuatione sensibili aut insensibili amoliatur, vel ab interioribus ad exteriora trahatur, sed de his aliisque legendus est Oribasius *libr.* 7. *&* 8. & Paulus *lib.* 6. *cap.* 11. Celsus *lib.* 2. Avicen. *lib.* 1. *Fen.* 4. *Doct.* 5.

CAP. XX.

De victus ratione in sanis & ægris, deque differentiis & facultatibus alimentorum.

QVæcunque adhibentur à Medico sive ad corpus humanum curandum, sive ad sanitatem conservandam, sub triplici genere comprehenduntur, diæta, medicamentis & cheirurgia, inter quæ omnium vetustissima est chirurgia, postrema exculta fuit victus ratio: nam ut testatur Plato 3. *de Rep.* veteres Asclepiadæ nulla facta mentione victus, chirurgia & medicamentis utebantur, deinde reprehenduntur ab Hipp. Gnidii Medici, qui contenti medicamentis omitterent victus rationem, cujus ipse primus autor fuisse videtur, juxta Galen. attamen credibile non est veteres illos nullam

prorsus victus rationem habuisse, sed ab iis minus excultam fuisse; nam consideratio diætæ sanis necessaria est, deinde in omni curatione morborum quia vires morborum medicatrices tuetur: quare sine idonea victus ratione nullus morbus curari poterit: at sine medicamentis & Chirurgiâ multi persanantur sola diætâ: De diæta igitur seorsum nunc agemus.

Quid diæta communiter.

Ipsum autem vocabulum diætæ in eadem significatione non semper sumitur: nam apud Aristotelem 3. *Polit.* diæta pro consilio judicum accipitur: verum Hippocrati cæterisque Medicis idem est, quod latinis victus ratio. Est autem diæta sive victus ratio, recta administratio, sive legitimus usus sex rerum non naturalium, gratia sanitatis conservandæ & amissæ restaurandæ: sex illæ res non naturales sunt sine quibus vitam ducere impossibile est, nimirum cibus, potus, aer, motus, quies, excreta, retenta, somnus, vigilia, animi pathemata, quæ ob id non naturales dicuntur, quia per se nec secundum, nec præter naturam humani corporis sunt, sed naturæ utiles aut noxiæ efficiuntur, pro ratione benè malève utentium: nam illarum dextro usu & administratione sanitas conservatur, morbique à natura facilius depelluntur, contra minus dextro usu sanitas corrumpitur, variique morbi excitantur & augentur.

Quid propriè diæta.

Verùm ab Hipp. 1. *Aph. & 6. Epid.* diæta in maxime propria & speciali significatione accipitur, pro legitimâ alimentorum administratione gratia sanitatis.

De vero alimentorum usu.

Nos verò de victus ratione prout usum 6. rerum non naturalium comprehendit, agemus, initio facto à recta alimentorum administratione, quæ propriissimè diæta dicitur, cujus consideratio omnium latissimè patet, & cujus ad vitam conservandam

CAP. XX.

ndam summa necessitas est: Nam substantia corporum animatorum duplicem transmutationem sumnet: quarum una omnibus mixtis communis est propter alterationem, ob contraria, ex quibus giguntur elementa: altera verò est, quæ animatis propriè accidit, substantiæ fluor sive dissolutio, quam calor nativus continuò excitat & depascit: cum igitur tota moles substantiæ animatorum in assiduo fluxu sit, nisi loco ejus quod defluxit, alia similis speie substantia restituatur, necesse est corpora quam citissimè desiccari & interire: quare omnibus animatis à natura insitæ sunt vires rei deficientis & desideratæ semper appetentes, id autem quod desideratur ad reparandum assiduum substantiæ defluxum, alimentum vocatur.

Verùm alimentum ἀφ' ἑνὸς καὶ πρὸς ἕν dicitur: nam triplex Hippocrati est: unum futurum alimentum, quod ab ore in ventriculū excipitur, aliud quasi alimentum, nimirum sanguis in venis: tertium verè alimentum, quod appositum partibus agglutinatur & assimilatur; Verùm hoc loco per alimentum non id intelligitur, quod verè alimentum est, nec quasi alimentum, sed futurum alimentum, quod per os propriè assumitur, ex quo actione facultatis naturalis, primum in ventriculo chylus, deinde in venis sanguis, tandem in habitu corporis verum alimentum generatur, quo restauratur similis specie substantia illi quod defluxit *Alimentū triplex.*

Igitur alimentum omne substantiæ corporis nostri simile esse debet, aut aptum, ut similem substantiæ speciem ei, quæ defluxit, reparare queat: nam alimenta ex 4. Elementis componuntur, & idcirco conficere possunt, quod à corpore nostro abscedit: Quare propriè alimentum erit, quod in substantiam corporis nostri conuertitur, & à còrpore nostro alte- *Quid alimentum.*

 ratur

ratur, non alterat; quo nomine à medicamentis di-
stinguitur, ut supra cap. 4. hujus libri dictum e[st].
Assumuntur autem virium restaurandarum grat[ia]
quæ comeduntur & bibuntur; verùm cibis, id e[st]
alimentis, quæ comeduntur, quicquid substanti[æ]
siccioris defluxit, imprimis restituimus, & famem ex-
plemus; potione verò sive alimentis, quæ tantum bi-
buntur, quod humidioris substantiæ est: reficimus &
sitim restinguimus, & ciborum distributionem ju-
vamus; sorbitiones mediam naturam plerumqu[e]
obtinent; additur alimentis, à Galen. 1. *de San[it.]*
tuend. cap. 2. respiratio, quæ aeris inspiratione & ex-
spiratione perficitur, qua aereæ igneæque substan-
tiæ modum & Symmetriam, ac arteriarum pulsu[m]
tuemur.

Materia alimentorũ. Materia alimentorum sumitur potissimum e[x]
animalibus & stirpibus: Ex animalibus nimirum ter-
restribus, volatilibus & aquatilibus: Ex stirpibus, u[t]
ex cerealibus, leguminibus, fructibus, oleribus, radi-
cibus, seminibus, succis, &c. de quorum omnium fa-
cultatibus & præparationibus in specie non est, huju[s]
loci peculiarem tractationem instituere.

Differentiæ alimentorũ Sanitatis autem studiosos, si quid aliud, alimen-
torum omnium facultates, & facultatum differẽtia[s]
nosse oportet, quæ variæ sunt: nam primum omne a-
limentum sive cibus, potus, aut sorbitio duplex est.

Alimenta simpliciter talia. Aliud simpliciter tale, quod tantum virium re-
staurandarum & tuendarum gratia exhibetur, aut i[n]
substantiam corporis convertitur, & nihil per se ad
curationem confert, nec qualitate aliqua morbo, au[t]
morbificæ causæ resistit aut juvat, ut caruo, at juscu-
la pullorum gallinæ, &c Aliud medicinale, quod nõ
tantum substantiam virium restituit, sed simul etiam
morbo, & causæ morbificæ resistit, ut in febribus aqua
hordei, juscula pullorum gallinæ, alterata lactuca, en-
divia, succo citri, &c.

Quæ alimenta medicamentosa dicuntur, sub quibus continentur victus, aut alimenta calefacientia, refrigerantia, attenuantia, &c. item obsonia, quæ cum cibis assumuntur, ut gustum excitent; ac condimenta, quæ miscentur cibis, ut eorum vim excitent, ut sal, acetum, aromata; aut ut leniant & contemperent, ut butyrum, oleum, saccharum, etcæt. *Alimenta medicamẽtosa.*

Alimenta calefacientia sunt, cibi, potusque conditi aromatibus, aut medicamentis calefacientibus, vinum flavum aut fulvum, cerevisia potens, cœpa, allium, raphanus, sinapi, aliaq́; acria; caseus verus, &c. *Alimenta calefacientia.*

Refrigerantia, panis aut ptisana ex hordeo, milium, panicum, lactuca, portulaca, endivia, &c. acida & austera omnia, ut acetum, vinum austerum aut album dilutum, cereuisia tenuis, aqua hordei, carnes aut pisces decocti cum lactuca, portulaca, limonibus, &c. *Refrigerãtia.*

Humectant hordei ptisana, & panes, lactuca, malva, pepones, cucumeres, fabæ virides, &c. *Humectantia.*

Exiccant panis biscoctus præcipuè conditus semine anisi, fœniculi, &c. lens, brassica, sina, nasturtium, &c. assata & fricta siccius alimentum præbent, elixa in aqua magis humidum. *Siccantia.*

Alimenta attenuantia, quæ succum tenuem præbent, sunt panes triticei fermentati in clibano cocti, deinde loti aut biscocti, ptisana, panesque ex hordeo, pisces saxatiles, & qui mollem carnem habent, conditi aceto mulso aut attenuantibus medicamentis, aviculæ montanæ, pulli columbarum, gallinarum, turdi, perdices non recens mactatæ, sed ad unum aut alterum diem servatæ, aromata, olera, radices & semina attenuandi vi prædita, ut piper, zinziber, garyophylli, sinapi, nasturtium, allium, cœpæ, porrum, hyssopus, origanum, *Attenuantia.*

menta, satureia, apium, petroselinum, beta, anethum
semina calida majora & minora, rutæ, &c. Cappare
sale conditi, amygdalæ amaræ, herbæ quæ virides ex
hibentur, alimenti vim aliquam habent; cætera fer
tantum condimenti aut medicamenti: his adduntu
vinum album tenue, hydromel, acetum, serum lactis
&c. hæc humores crassos glutinosos incidunt & at
tenuant, & obstructiones vasorum expediunt, sed
frequens eorum usus sanguinem seorsum aut bilio
sum, & tractu temporis atrabilarium reddit: quę vero
valide exiccant sensim humores incrassant & topha
ceos renum calculos gignunt.

Incrassantia.

Alimenta incrassantia, quæ crassum viscidum succum gignunt, sunt, primùm panes triticei aut se calini, non fermentati, aut non probè cocti, placentæ ex similagine sine fermento, triticum integrum elixum, aut secale, milium, oriza, lentes, fabæ frictæ, caseus, & lac caseosum, ova dura, aut in sartagine fricta, caro porcina, bubula, cervina, caprina, præcipuè animalium senescentium, & non castratorum, carnes fumo induratæ, renes, jecur, cor; lingua, mammæ, tendines, partesque neruosæ, pisces testacei ac crustacei, anguillæ, fungi, rapæ crudæ, castaneæ dactyli, vina nigra, deinde rubra crassa, aut dulcia crassa, mustum &c. verũm ex alimentis crassi succi, alia tantum crassi sunt, ut lentes, alia simul crassi & viscidi, ut caro testaceorum, caro porcina, tendines, partesque nerveæ &c. horum frequens usus præter ætatem & consuetudinem in iis, qui angustas venas obtinent, & se plurimum exercere somnumque pro libitu capere nequeunt; obstructiones jecoris venarumque meseraicarum, renumque pariunt &c.

Alimenta mediæ naturæ.

Tutissima itaque sunt illa alimenta, quæ mediæ naturæ sunt inter attenuantia, & incrassantia, veluti panis triticeus fermentatus, beneque in clibano coctus, caro columbarum, gallinarum, phasianorum vitu

vitulina, hœdina, caro animalium castratorum, juniorum potissimum, quæ carnem nec duram nec viscosam habent; pisces saxatiles, littorales & pelasgici, qui viscositatem aut graveolentiam non repræsentant, ova recentia tremula, vina fulva dulcia: Ex fructibus ficus, uvæ passæ dulces, pistacia, amygdalæ dulces, nuces juglandes, pisa, avena &c. Alimenta in pari copia considerata secundum substantiam sive vim & efficaciam ad nutriendum, vel multi alimenti sunt, quæ validè nutriunt, plurimumque sanguinis gignunt, vel pauci, vel pravi; Vel mediocris alimenti, quæ medio modo se habent.

Alimenta multum nutrientia. Multum autem nutriunt præcipue, quæ substantiæ solidioris crassi boniquе succi sunt, si probè conficiantur, ut panes siliginei ex purissima farinæ optimi tritici parte, deinde similaginei ex minus pura parte, aut non laudatissimi tritici fermentati benè cocti, panes quoq; secalini, carnes animalium castratorum boni habitus, primùm porci domestici mediæ ætatis, deinde bubula & junioris vervecis, alæ anserum, ventres volucrum, testes gallinarum, ova gallinarum recentia, paulò duriora præcipuè vitella, caseus, lac caseosum.

Semper autem terrestria, volucrum generi comparata, magis alunt, & caro animalium augescentium, magis semper quàm senio confectorum; & quæ boni habitus & obœsiora sunt, magis quam graciliora & macilenta duræ nervosæque carnis. Ex piscibus plurimum alunt testacea & crustacea, ut cancri, astaci, &c. item limaces, cochleæ ex fructibus potissimum castaneæ & nuces pineæ, &c. vina dulcia crassa, aut rubra, crassaquè cerevisia potens.

Parùm nutrientia. Pauci nutrimenti sunt parumquè nutriunt, sorbitiones primùm tenuiores ex jure pulli, hordei cremore, seu ptisana non colata, pane loto, hinc panes

hordeacei aut triticei loti, aut furfuracei, olera ferè omnia, & fructus exceptis paucis; magis adhuc nutriunt pisces boni odoris & saporis, qui vel mollem carnem habent, ut aselli, funduli, vel mollem friabilem, quales sunt saxatiles, vt perca, turdus, &c. aviculæ montanæ, pulli gallinacei, columbini; extremæ animalium partes præcipuè nervosæ ventriculus, intestina, aures, adeps, sed hæc non boni succi sunt, item vinum album tenue, seu aquosum, cerevisia tenuis, aqua hordei, &c.

Mediocriter nutrientia. Mediocriter nutriunt, quæ nec crassi nec tenuis succi sunt, ut panis triticeus, αὐτόπυρος ex toto tritico, aut cui parum furfuris ademptum est, præcipuè fermentatus benè coctus, sorbitiones ex avena excorticata, ova recentia sorbilia: lac animalium bonæ habitudinis, mediæ consistentiæ: ex piscibus lucius, carpio, rhombus, passer, &c. carnes gallinarum, columbarum, phasianorum, gallinarum indicarum, &c. caro vitulina, hædina, agnina, ex fructibus ficus, & uvæ passæ dulces, ex leguminibus fabæ & pisa, &c. sed hæc carnem laxam efficiunt, ex plantis potissimum lactuca, spinachia, endiuia sativa, tandem vinum fulvum, cerevisia media, melicratum, &c.

Alimenta facilis concoctionis. Deinde alimenta, quatenus alterantur in corpore, facilis concoctionis aut difficilis sunt, itemque facilè in ventriculo corrumpuntur, aut non corrumpuntur: Præterea boni aut mali succi sunt. Facilis concoctionis sunt panes triticei, cum justa fermenti & salis quantitate, benè cocti potissimum loti, ova tremula, sorbitiones ex hordeaceo pane loto, cum iure pulli; ex oleribus præcipuè lactuca, spinachia, asparagi, cucurbita cocta si non corrumpatur in ventriculo, pisces petrosi mollis & friabilis carnis, caro agnina, vitulina, hedina, alæ anserum saginatorum, caro volucrum magis quàm animalium

terre-

terrestrium, & omnium augescentium magis quàm senescentium, & animalium in siccis locis degentium magis quàm in humidis paludosis, & vina dulcia magis, quàm austera.

Difficulter concoquuntur panis non fermentatus aut non benè coctus, farina crassior, & panes ex ea facti, triticum elixum, itria, caro hircina, cervina, arietina, bubula, porcina præcipuè, animalium annosorum & gracilium, anserina, exceptis alis, & omnium volucrium, quæ duram aut viscosam carnem obtinent, animalium terrestrium venter, intestina, jecur, renes, partesque nervosæ & exangues, pisces cetacei, testacei & crustacei, qui duram viscosam carnẽ habent, caseus vetus, lac acidum, ova dura, aut in sartagine fricta, pisces carnesque salsæ aut fumo induratæ, fabæ frictæ, milium, panicum, oriza, lupini, lentes, pyra, rapa crudior, castanea, carus, pastinaca omniaque ferè olera excepta lactuca, &c. vinum novum crassum, aut austerum, mustum, cerevisia recens, aut non benè defecata aut cocta. *Alimenta difficilis concoctionis.*

Facile corrumpuntur fructus horarij ut pepones, melones, cucurbitæ, mora, fraga, cerasa, mala persica, &c. Si non probè concoquantur, nec citò alvum subierint, diuque in ventriculo retenta fuerint, proinde talia omnia in prima mensa præ aliis cibis edere oportet. Difficulter corrumpuntur pisces testacei, ac crustacei, ut chamulæ cancri, gammari, &c. pyra, cydonia, castaneæ, & cætera, quæ in vltima mensa post alios cibos dantur, & astringentium virium sunt, crassiorumque partium. *Alimenta quæ facilè vel difficilè corrumpũtur.*

Boni succi sunt, & in bonum sanguinem permutãtur panes siliginei aut similaginei, deinde autopyri hinc ex optimi secalis puriore farina, benè fermentati, saliti coctiq; in clibano, ptisana hordei, ova recentia, carnes quadrupedum præcipue castratorũ & augescentium, si propè concoquantur volucres & pisces *Alimenta boni succi.*

ſces ferè omnes, qui mollem & friabilem carnem habent (exceptis iis, qui in paludibus, fluminibus limoſis degunt, malè olent inſuaviſque ſaporis & mucoſi ſunt, facileque putreſcunt) potiſſimùm piſces ſaxatiles, perca, merula, item lucius, aſellus, rhombus, paſſer &c. lac animalium bonæ habitudinis, nuces pineæ, piſtaceæ; amygdalæ dulces, caſtaneæ, uvæ paſſæ dulces, caricæ; verùm caricæ, ſi copiosè ſumantur, carnem laxam gignunt, ſæpeque pediculos.

Alimenta pravi ſucci. In pravum ſuccum convertuntur panis ex ſeminibus corruptis, ac ex lolio, oryza, panico, item panes ſubcineritii, lens, cicer &c. fructus horæi & quæcunque citò in ventriculo corrumpuntur. Olera ferè omnia excepta lactuca, quæ in medio eſt boni malique ſucci, deinde endivia ſpinachia, malva, atriplex, portulaca; mali quoque ſucci, ſunt radices oleraceæ exceptis radicibus rapi, cari; peſſimi, olera ſylveſtria.

Item carnes animalium non caſtratorum & ſeniorum In genere animalium caro porcina, ſi benè concoquatur, multum boni ſucci præbet, bubula magis craſſum, agnina humidum pituitoſum; ovilla excrementitium; his omnibus deteriores ſunt caprinæ, peſſima hircina, deinde arietina, taurina.

Eſt autem cervina & leporina craſſi, ſed non ſatis probi ſucci, ferè ut bubula; melioris tamen à Galeno leporina exiſtimatur, ſed paucioris nutrimenti ferè, ut caro cuniculi ſylveſtris. At vulpium, luporum, & ſimilium ferarum, quæ ex carnibus aliorum animalium vivant, planè damnatur. Mali ſucci ſunt teſtes exceptis gallinaceorum, ſpinalis medulla, partes nervoſæ & exangues, adeps &c. Deinde ova in ſartagine fricta, caſei veteres, fungi, piſces cetacei, & qui locis paluſtribus immundis, & ſordidis degunt.

Peculiariter ſucci excrementitii prorſus ſunt, ſeu

seu multos excrementitios humores minimum boni sanguinis gignunt panes furfuracei, fabæ virides, olera, viscera animalium ferè omnia: ac fructus horæi, caro agni, porcelli, ac omnium propè animalium recens natorum aut in otio degentium, carnes anserinæ, exceptis alis, anatinæ, omniumque volucrum palustriũ, ac etiam piscium, qui in limo, aquis cœnosis, & putridis degunt, quales utplurimum sunt anguillæ, carpiones, item pisces cetacei. *Alimenta quæ superfluitatibus abundant.*

Succos crudos simul & viscidos gignunt panes non fermentati, nec probè cocti, placentæ in sartagine frictæ, tendines partesque nerveæ animalium, intestina, ventriculi, caro testaceorum, quæ duræ viscosæ sunt substantiæ, pisces cetacei, casei, dactyli &c. *Alimenta quæ crassos crudos succos gignunt*

Humorem absolute pituitosum procreant, nerveæ animalium partes, cerebrum, medulla, spinæ, pulmo, caro agnina, ac vituli recenter nati, aut paucorum dierum, poma immatura, pisces testacei mollis carnis, fungi, lac acidum &c. *Quæ pituitosos humores generant.*

In melancholicum succum facilè permutantur panes furfuracei & subcineritii, & qui ex corruptis aut viscosis seminibus, typha, lolio &c. conficiuntur, lentes, vicia, ciceres, brassica, caseus antiquus, cochleæ, pisces cetacei, carnes bubulæ, leporinæ, cervinæ, caprinæ, hircinæ, taurinæ, vulpinæ, item carnes omnium animalium non castratorum & seniorum, lienes quadrupedum, pisces carnesque pleræque fumo induratæ ac salsæ, vina crassa nigra &c. *Alimenta melancholicos humores gignentia.*

Succum biliosum pariunt, siliquæ, poma dulcia, cynara, cynaræque succus, mel omniaque dulcia tenuium partium in naturis calidis, aromata calidiora, aqua mulsa, vinum dulce &c. prorsus corruptos humores efficiunt boleti, allium, cœpa, porrum, raphanus, ova in sartagine fricta &c. *Alimenta biliosa.*

Flatus

Alimenta flatu gignentia.

Flatus aut flatulentos humores, pleraque legumina præcipue fabæ, lupini, milium, item rapæ, napi, pastinacæ crudiores, poma dulcia, dactyli recentes, ficus, itria & placentæ ex polenta, mel non probè coctum, lac in ventriculo frigido, mustum, vina dulcia & austera, cerevisia potissimum recens, non bene cocta aut defecata &c.

Alvum subducentia.

Alvum subducunt panes furfuracei, jus decocti brassicæ aut lentis cum butyro, nam corpus ipsorum alvum cohibet, eodem modo jus veteris galli & testaceorum, lac serosum, ipsumque serum addito melle vel sacchato vel modico salis, item malva, atriplex beta, uvæ dulces sine acinis, ficus, nuces recentes ac pruna dulcia recentia, aut sicca macerata in aqua mulsa: ipsa aqua mulsa, parum aut nihil cocta, mel non coctum, mustum, vinum dulce &c.

Alvum sistentia.

Sistunt alvum panes similaginei non fermentati, nec benè cocti, oriza, milium, panicum, caro crustaceorum, ac testaceorum deposito humore salso, lés & brassica bis cocta, carnes leporinę, caseus lac caseolũ aut excoctũ, ova dura aut fricta, vina austera &c. Itẽ, quæ vi astringendi prædita, ut pyra cydonia, pruna sylvestria, palmulæ austeræ, si ante alios cibos sumantur, alvum cohibent, si post, os ventriculi roborant, & comprimendo alvum laxant.

Alimenta quæ difficulter tardeque distribuuntur.

Difficulter in corpus distribuuntur panes purè siliginei, itria, & quæ ex farina sive fermento saccharo, melle & simil. parantur, fabæ fa ctæ, lens detracto cortice, pisa, lupini, castaneæ, siliquæ, pyra immatura &c triticum elixum, carnes fumo induratæ, duræ nervosæque, caseus vetus, jecur, cor, carnes assæ aut frictæ, magis quam elixæ &c. Ex his simplicibus alimentorum facultatibus compositæ intelliguntur & judicantur. Nam ex alimentis tã boni, quam mali succi, quędam tenuem, quędem crassum

succum

succum præstant; & quædam multum, quædam parum nutriunt. Boni tenuis & multi alimenti sunt ova tremula, succus expressus ex decoctis carnibus gallinæ, &c. Boni tenuis pauci alimenti, cremor hordei, jus pulli, vinum album tenue, &c: Boni crassi multi; caro suilla, cancrorum, ova gallinacia recentia ad duritiem elixa, &c. Boni crassi pauci, vinum nigrum: at mali crassi & multi, caro ceruina, caprina, &c. mali crassi pauci caro salita: mali tenuis pauci, raphanus, omniaque ferè olera, allium, &c. In genere, quæ crassæ sunt substantiæ magis nutriunt, & substantiam solidarum reficiunt, liquida verò spirituum refectioni subitæque virium dejectioni magis inserviunt.

Indicantia v.ctum.

Cum autem finis nutritionis sit virium substantiam reparare & conservare, proinde victus ratio, quatenus legitimum alimentorum usum præscribit, una indicatio per se erit, unumque proprium indicans, virium substantiam conservare; ex accidente verò in ægris, morbo aut causæ morbificæ resistere, sive ita vires morborum medicatrices debitis alimentis tueri, ut morbus non augeatur: nam virium gratiâ nutrimus, sive legitimum alimentorum usum præscribimus, non morbi, nisi ex accidente, quatenus permittit ac prohibet, quod vires insinuant, ut infrâ apparebit.

Quinque in victus ratione consideranda.

Considerantur autem in legitima victus ratione quinq;: Primo, substantia & forma alimentorum. 2. quantitas. 3. qualitas. 4. tempus & occasio. 5. modus exhibendi, quæ omnia metiri debemus in sanis penes virtutem & exigentiam virium; in ægris penes collationem virtutis ad morbum: nam ut monet Hipp 9. *Aph.* 1. conjectari oportet, an æger cum eo victu sufficiat perdurare ad vigorem usque morbi, an prius deficiat, & cum tali victu succumbat & hebescat morbus.

De

Cap. XXI.

De debita forma & quantitate victus in sanis & ægris.

SUbstantia aut forma victus consideratur secundum alimentorum vim & efficaciam majorem aut minorem, ad corpus nutriendum, & propri est ea victus ratio, qua vires conservantur, juxta diversam ipsarum virium rationem. Substantiæ autem virium, quæ alimentis reficitur, triplex ratio est: nam studemus in nutritione, vel plus substantiæ apponere, quàm deperditum est, atque ita vires corporis augere; vel tantum apponere, quantum deperditum est, & vires in eodem statu conservare: vel minus apponere, atque ita substantiam virium imminuere: quare victus forma triplex primum erit; una augens sive exactè plena, crassaque victus ratio, alimentis plenissimè nutrientibus, quæ substantiam virium adauget, & plus apponit, quàm deperditum est: alia media simpliciter plena, quæ tantam præstat refectionem, quanta est dissipatio: tertia tenuis victus, quæ minorem præstat refectionem, quanta est satis pro eo restaurando, quod amissum est: atque eo respectu victus, minuens vocatur; tenuis vero victus, juxta Galenum. *comm.*4. *Aph.*1. in tenuem & tenuissimum dividitur, quorum uterque, vel simpliciter talis est, vel exquisitè.

Quare in universum sex erunt victus formæ, nimirum exactè plena, simpliciter plena, tenuis simpliciter, tenuis exquisitè, tenuissima simpliciter, tenuissima exquisitè: quare singulæ suam debitam alimentorum administrationem requirunt: Hipp. *lib. de*

lib. de Prisca medicina, victus formam ratione alimentorum dividit in ea, quæ comeduntur, quæ sorbentur, & quæ bibuntur; quibus quartam addit Gal. ex Hipp. *comm. in lib 1. Aph.* nimirum omnimodam abstinentiam. Sub victu per ea quę comeduntur contineri poterit exactè & simpliciter plena victus forma: Per ea quæ sorbentur victus tenuis simpliciter & exquisitè: nam sorbitiones duplices sunt: aliæ, tenuiores, qualis est cremor aut succ⁹ hordei, jus pulli cum modico panis: aliæ crassæ ut prisani hordei non colata, panatella crassior ex jure pulli &c. Victus simpliciter tenuis per crassas sorbitiones: victus exactè tenuis per tenues sorbitiones perficitur. Sub victu, per ea, quæ bibuntur, ut sunt aqua hordei, aqua panata, jus prunorum, aqua mulsa &c. simpliciter tenuissimus victus continetur; sub inedia extremè tenuissimus. Verum quia hoc tempore & in his locis septentrionalibns potissimum homines pleniori & frequentiori victu utuntur, quàm veteres illi medici, ac ob consuetudinem has victuum materias difficilimè ferunt:

Alimenta per quæ perficiuntur.

Proinde pro extrema tenuissima diæta loco inediæ cogimur aquam hordei, aut meliciaton exhibere, & aliquando ad sorbitiones tenues transire, ac pro simpliciter tenui loco crassarum sorbitionem, ea, quæ comeduntur, & non multum nutriunt, ut pisces saxatiles, aviculas montanas, interdum carnes pullorum, gallinæ, columbæ, turturis, aut pro consuetudine aliquid validioris alimenti præbere, ut carnem vitulinam &c. Alimenta considerata secundum efficaciam & vim, quam habent ad nutriendum triplicia sunt, ut in præcedente capite dictum est, alia enim plurimum alimenti corpori præbent, seu multum nutriunt, alia parum, cætera medio modo se habent: igitur victus exactè plenus fit alimentis plurimum nutrientibus, simpliciter plenus medio-

criter nutrientibus: tenuis communiter, parum nutrientibus, cujus quatuor ſpecies ſunt, ut jam dictum. In quovis genere eligenda ſunt ſemper alimenta boni ſucci facilis concoctionis & digeſtionis.

Ratio conſtituendi formam victus primũ in ſanis.

Ut autem idonea victus forma conſtituatur tam in ſanis, quàm in ægris, vires primum intueri oportet: nam vires alimentum propriè indicant, & non tantum genus, formamque alimenti, ſed etiam quantitatem & modum; verum non eodem modo in ſanis ut in ægris, aut neutris: ſed in ſanis ſimpliciter pro modo virium, in ægris curandis, aut inſanis, qui ad morbos inclinant, habita ratione morbi, aut cauſæ morbificæ. Nam in ſanis potiſſimum decet vires roburq; corporis augere exactè plena, aut in eodem ſtatu conſervare media victus forma. Deinde quo ſanorum vires màjores ſunt, eo plenius nutrire, & copioſius nutrimentum exhibere convenit: quo minores, eo minus plenè, quare juuenes, qui plurimum habent caloris nativi, juxta Hipp. 14. *Aph.* 1. plurimo egent alimento, plenioríque victus forma, alioquin corpus abſumitur, ſenes verò contra. Demonſtrant autem vires, ætas, temperamentum, corporis habitus, conſuetudo, vitæ inſtitutio, aer ambiens, ut infra de quantitate deinceps dicemus. Nam plena craſſaque victus ratio debetur ſanis, bene valentibus, aſſuetis, robuſtis, qui exercitiis deditiſunt, beneque dormiunt, temporibus primum frigidis, deinde temperatis.

Ratio conſtituendi formam victus in neutris primum deinde in ægris.

Verum in iis, qui ad morbos inclinant, aut in ægris, ut forma victus conſtituatur, vires oportet eum morbo & cauſis morbificis conferre, & videndum, an id permittat & prohibeat morbus, aut morbifica cauſſa, quod vires inſinuant, veluti pro ſanitate conſervanda in ſanis, non benè valentibus rariſſimè & non niſi poſt evacuationes vires debilitantes, licet vires corporis pleniori victu augere.

sed aut eodem statu conservare, aut minus exhibere tenuiorique victus ratione uti, quam vires insinuant, potissimum in dispositione plethorica aut cacochymica, aut in iis, qui cruditatibus infestantur, & non benè concoquunt, nec consueto modo dormiunt, aut à solitis exercitiis desistunt. Similiter in ægris rarissimè morbus permittit substantiam corporis majorem reddere, quam accepimus pleniusque nutrire, sed aut in eodem statu vires conservare media victus forma, ut in morbis chronicis, aut nõnihil debilitatas tueri ad statum usque tenui victus ratione, ut in morbis acutis; nam in morbis plerìque, si tãtum exhiberemus, quantum vires insinuãt, distraheretur natura à concoctione materiæ morbificæ, & pugna cum morbo, & causis morbificis, simulq; augeretur morb⁹, & causæ morbificæ, nimirum humorũ cruditas, plethora, cacochymia, & eo magis copia alimentorum distraheretur, quo acutior est morbus, & humoribus concoquendis magis incumbit, sive quo magis morbo resistit, aut major est pugna naturæ & morbi. Quare in ægris victus formam indicant pro constitutione & modo morbi, quæ constitutio intelligenda est secundum dispositionem, quoad symptomata, & prout morbus tardius aut velocius movetur cũ magnis symptomatibus, an acutus, peracutus, aut chronicus: nam quò acutior morbus est, celeriùsve movetur, & symptomata magis vigent, eò tenuiori diæta utendum erit; quò minus acutus, eò pleniori, ut natura diuturnæ obeundæ concoctioni sufficiat, & non planè succumbat; cum enim in peracutis citò futurus sit vigor, & symptomata vehementissimè urgeant, ut necesse sit in pugna aut naturam succumbere, aut morbum, laborandum erit, ut dum natura tantam vim patitur, pleniori victu à pugna nullo modo distrahatur, sed omnibus virib⁹ resistat; & concoctioni materiæ morbificæ incũbat.

XXI.

Victus forma in singulis morbis.

Proinde in morbis extremè acutis, qui intra 4 diem judicantur, exactè tenuissimus victus requiritur: in simpliciter peracutis, qui intra 7. desinunt, simpliciter tenuissimus: in exquisitè acutis, qui intra 14., exactè tenuis: in simpliciter acutis qui intra 20. aut 21. terminantur, simpliciter tenuis victus: in morbis chronicis pro longitudine, plenior vict⁹ ratio cōvenit, tribuendo semper aliquid, non solùm ætati & temperamento, sed etiam consuetudini, tempore anni, regioni & similibus. Nam norma victus in ægris est status morbi, quo tempore gravissima symptomata sæviunt, & error maximus in victus ratione committitur: igitur in victus ratione constituenda semper oculos ad statum dirigere oportet, & conjicere, an cum tali victus forma vires ægri ad summum vigorem perdurare queant, an prius deficiant, ut statim tenuiorem victum corrigamus, atque ita unum oculum ad vires, alterum ad morbum dirigere, ut utriusque vi perspecta, eam victus formam cōstituamus, quæ vires conservet, & morbum non augeat.

Verum in his oportet non solum vires præsentes considerare, & potissimum vitales ex pulsu, sed etiam imminentes sive futuras ex temperamento, ætate, consuetudine, inediæ facili aut difficili tolerantia, sanguinis tenuitate & paucitate, & similibus: nam ætas puerilis, habitus rarus, laxus, temperatura calida, sanguinis tenuitas & paucitas, consuetudo multi alimenti, plenius quàm pro morbi ratione conveniat, præbere cogunt: accedit his immodica evacuatio, vigiliæ, morsus orificii ventriculi, lumbrici & similia, quæ vires vehementer dissolvunt. Igitur cum propter ea, quæ vires debilitant & exsolvunt, dubitamus, an æger ad statum cum tali victu perdurare queat: ab ea recedemus ad magis plenam victus formam, cum virium prima sit dignitas, & scopus in victus ratione viri-

ne, virium defectui occurrere. Debilitas autem viriũ dupliciter accidit: uno ob virium oppressionem, ob morbi aut symptomatum vehementiam: alio ob dissolutionem substantiæ virium ex utilis alimenti defectu. Si debilitas virium oriatur propter oppressionem ob morbi aut symptomatum vehementiam, humorum cruditatem, copiam, &c. victus plenior concedendus non est, sed potius tenuior: sin ob defectum substantiæ virium, ex utilis alimenti defectu, victus augendus erit.

Tria refectione indigent, & alimenta reficientia triplicia sunt.

Constat autem substantia corporis nostri immediatè triplici substantia, spirituosa nimirum, carnosa & solida, quarum singulæ per sui similia restaurationem insinuant: igitur ubi virtus incipit deficere ex defectu spirituum, quod confertim accidere solet, sui refectionem indicat per respirationem, transspirationem, & per eum, qui ex sanguine transmittitur vaporem: sed ut vapor utilis transmittatur, refectio fieri debet per alimentum spirituosum, id est, tenue, aereum, humidum, qualia sunt liquida reficientia, ut vinum, jura reficientia cum aqua cinamomi & similibus: si ratione substantiæ solidę virtus deficiat, ut in phthisicis, indicant custodiã per nutrimentum solidum, ut caro caponis, vituli, cancrorum, morsulæ ex pineis, pistaceis, amygdalis & similibus: sin ratione carnosæ substantiæ, per nutrimentum, quod in medio humidorum & solidorum corporum est, pro modo affectus, & prout morbus magis minusve urgeat, celeriusque moveatur. Nam in victu ægrorum constituendo conferendæ sunt vires cum morbo, & observandum, utrum morbus an vires magis urgeant, ut ei, quod maximè urgeat, primùm occurramus, altero non neglecto.

Virium defectus alimentum indicat, & quò

Modus constituendi formam victus in ægris ex collatione virium ægricum morbo.

debiliores ex defectu boni alimenti, eo magis urgent, sive maiorem refectionem requirunt: morbus quidem alimentum non indicat, sed parvus id permittit, quod vires præscribunt, magnus prohibet, & eò magis, quò magis urget, & vehementius sævit: quare in ægris virtute maximè urgente ob virium dissolutionem, sed morbo non urgente, confestim plenior victus ratio convenit, quò vires deficientes refici queant: contra virtute nō urgente, morbo vehementissimè urgente, ut in exquisitè peracutis, victus exactè tenuissimus: at nec morbo, nec virtute urgente, ut si morbus parvus sit, & vires validæ, media victus forma; morbo & virtute mediocriter urgente, victus simpliciter tenuis: morbo mediocriter urgente, virtute non urgente, victus exquisitè tenuis: morbo vehementissimè urgente, virtute paululum, victus simpliciter tenuissimus: eadem in cæteris ratio. Sed in his omnibus declinare oportet potius ad excessum, quam defectum, quia virium est præcipua dignitas, & ægri defectum gravius ferunt, potissimum in principio & augmento. Status autem morbi à Gal. tripliciter sumitur: 1. *in libris Crisium*, quoad concoctiones, nam in statu viget concoctio, quo tempore potissimum fiunt crises, in principio omnia crudiora sunt: Deinde *libro de morborum temporibus*, quoad dispositionem affectus, ut quando inflammatio distinguitur secundum magnitudinis incrementum: Tertiò *comm. in. 1. Aph.* quoad symptomata, & symptomatum sævitiam.

A quo statu sumenda sit victus forma.

Verùm status si sumatur pro materiæ morbificæ concoctione, quia nullum certum definitum tempus habet, ob materiæ diversitatem & virium inæqualitatem, ac varium motum in morbis, ab eo non poterit sumi mensura victus: eadem ratio est, si status pro crisi sumatur: Nec etiam à statu, quoad affectus dispositionem sumi poterit victus forma: nam

nam dispositio per se nullum præbet indicium, nisi quatenus actiones lædat; relinquitur igitur; quod victus norma sumenda potissimum sit à statu, quoad symptomatum sævitiam, quo tempore maximè sævit morbus; & id prohibet, quod vires insinuant: circa principia enim & finem, teste Hipp. & Gal. omnia imbecilliora sunt; circa statum symptomata maximè vigent, quo vero tempore maxima vis morbi est, victu tenuissimo utendum erit: verùm cum statu quoad symptomata utile erit conjungere considerationem concoctionum & dispositionum morbi, ut facta ex omnibus collatione facilius certiusque queamus debitam victus formam præscribere.

Triplex ratio morborum quoad symptomata.

Status autem quoad symptomatum sævitiam accidit non solum, quando vigent concoctiones, sed etiam in principio, quando materia cruda & copiosa est, ac etiam in progressu morbi, quando incipit concoctio: nam ut Hipp. *lib.* 1. *Epid. sect.* 3. morborum triplex est ratio, quoad symptomata: quidam statim vigent, id est, cum grauissimis symptomatibus incipiunt, qui deinde paulò post incipiente concoctione minuuntur, quod accidit in pleuritide & peripneumonia, & plerisque inflammationibus nervosarum partium, in febribus nonnullis tertianis &c. ob summam materiæ copiam, cruditatem, crassitiem, acrimoniam, &c. In initio morbi, quæ incipiente concoctione paulo post mitescunt: veluti in pleuritide & peripneumonia, dolores sensim desinũt, ubi sputa apparere, & aliquid effatu dignum expurgare cœperint: nec alia est causa, quod mors in principio accessionum interdum accidat, ut testatur *Gal.* 3. *de Crisib. c.* 9. mors verò in deteriori parte paroxysmi evenire solet.

1. Morbi cum grauissimis sympt. incipientes qui sensim minuuntur.

Deinde alii morbi contra leniter incipiunt,

paulatim augentur, aut sub, ac in crisi maximè vigent, nimirum quorum materia ad vnam criticam excretionem reservatur, vt pleræque febres continuæ; unde quo tempore complentur concoctiones, maximè vigent symptomata, tum ob materiæ putredinem, tum ob maximum certamen naturæ cum morbo.

2. Morbi, quibus symptomata paulatim augentur ad crisin usq;.

Tertiò aliqui morbi mediam naturam habent, leniter incipiunt, augentur, ut ubi ad vigorem symptomata devenerint, rursus ante crisin paulatim sese remittunt; quod evenire consuevit in morbis, ubi mali humores cum bonis commixti sunt, ex commotione humorum: nam in progressu sæpe vi morbi concitaris humoribus vehementissima symptomata oriuntur, quæ circa crisin sedantur aut mitigantur.

3 Morbi, quibus symptomata sese remittunt ante crisin.

In singulis horum morborum, quo modo victus forma institui debeat?

Cum autem authore Hipp. *Aph. 8. lib. 1.* tenuissimo victu utendum semper sit eo tempore, quo morbi maxima vis est, igitur in morbis, qui cum vehementissimis symptomatibus incipiunt, quæ postea sese remittunt, victus statim initio tenuissimus esse debet, & remissis symptomatibus nonnihil augendus, vt vires reficiantur, & concoctio melius procedat: contra in morbis, quorum materia ad unam criticam excretionem reservatur, aut qui circa crisin maximè sæviunt: nam in principiis alere convenit, in, aut circa statum parcius multò. At quando in progressu sævit morbus, & circa crisin symptomata sese nonnihil remittunt, in principio plenius: in progressu, ubi sæviant symptomata, tenuissimè: circa crisin, medio modo ægri alendi sunt.

2 De quantitati alimenti.

Secundo, quantitas alimenti in victus ratione sæpe sumitur pro forma victus, sive efficacia alimenti majori aut minori ad nutriendum: propriè pro

copia majori vel minori alimenti cuiuscunque formæ, non rarò pro forma victus & copia.

Norma autem quantitatis propriè dictæ est virium robur, in sanis absolutè In ægris, prout permittit aut prohibet morbus & morbifica caussa: semper enim in sanis, quo virtus robustior, & vis caloris nativi major, non solum plenior victus, sed etiam major ciborum copia exhibenda erit. *Norma quantitatis*

Æstimatur virium robur ex ætate, temperamento, habitu corporis, consuetudine, vitæ instituto, aeris constitutione, tempore anni, regione, &c. Nam qui crescunt, ut pueri & adolescentes, plurimum habent calidi innati, & corporis habitu rarum, ideo plurimo egenti alimento, & potissimum, qui natura vividiores, sunt, alioqui corpus absumitur: senibus contra parum caloris nativi inest, ideo mediam facilè sustinent, & paucis fomentis indigent: à multis enim calor nativus obruitur. Qui mediæ ætatis sunt inter senes, & eos, qui crescunt, medio modo se habent, & quo magis ad ætatem senilem, eò minori; quò ad juvenilem, eò maiori alimentorum copia indigent, si temperamentum, consuetudo & similia concurrant: nam in qualibet ætate, qui vividiores sunt, temperamenti calidioris, difficilius inopiam alimenti ferunt: eodem modo, qui pluribus alimentis assueti sunt, aut multis laboribus & exercitiis dediti: nam ubi fames, ibi laborandum non est. In temporibus anni & regionibus eadem ratio est, sicut in ætatibus; nam hyeme primum ventres naturâ calidissimi sunt, & somni longissimi, ideo eo tempore alimenta copiosissimè exhibenda erunt; secundò verè; pauciora autumno; paucissima æstate; comparatione aliorum temporum: similis ratio in regionibus; Nam in regionibus frigidis homines majorem copiam cibi requirunt, quam in temperatis; & in temperatis, quàm in calidis. *Vnde cognoscitur virium robur.*

Quantitas alimenti in sanis.

Commune præceptum in sanis est, eam cibi copiam ingerere, quæ gravitatem ventriculo non inferat, nec respirationis parvitatem; cum sanitatis studium sit, non satiari cibis, & ad labores impigrum esse; cibi verò tantum ingeratur, quantum par laboribus, quare peccant, qui vitam sedentariam & in ocio literarum agentes, plurimam variorum ciborum copiam ingerunt, idque præter consuetudinem; qui enim parum laborat, minus comedat: verùm in iis, qui naturaliter frigido sunt ventriculo, minus concedendum erit, quàm appetitus postulat, quia plus appetunt, quàm concoquunt: At si quis pravâ cõsuetudine aut ciborum illectamentis plusculum ingerat, optimum existimatur unica die in septimana, aut à meridie in meridiem à cibo penitus abstinere, simulque somno, & quieti indulgere: verum ubi ex copia aut pravitate alimenti cruditas oritur, satius putatur parum alimenti, sed boni succi concedere, quàm à pristina consuetudine multum recedere; imò in robustis assuetis post crapulam vespertinam manè vinum indulgere. Verùm sani benè valentes non tenentur, ita exactam victus rationem servare, sed ægri aut valetudinarii.

Quantitas in ægris.

In ægris aut sanis non benè valentibus debita quantitatis alimenti æstimari debet non ex solis viribus, sed ex comparatione virium cum morbo, & morbificis causis: & quanquam virtus, quo rubustior, eo majorem quantitatem indicat, tamen eam quantitatem magnitudo morbi minuit, & eò magis, quo magis urget morbus, & morbifica causa. Forma autem victus in morbis, manente eadem constitutione, mutanda statim non est, sed potissimum quantitas prout morbus incrementum suscipit; ut enim se habet victus tenuior & crassior, ad morbum magis minusvé acutum; ita se habere debet quantitas major minorque ejusdem formæ; ad

diversas

diversas ejusdem morbi dispositiones: nam major quantitas ejusdem formę, minus gravi ejusdem morbi dispositioni convenit; minor quantitas magis gravi; igitur virtus valida cum parvo morbo magnam alimenti copiam, cum magno morbo parvam indicat: debilis verò virtus, licet parvam quantitatem indicare videatur, tamen quia cum tali victu vires in certamine ad extremum morbi perduare nequeant, igitur ut defectui virium occurramus, cogimur majorem copiam exhibere, aut sæpè parumque; Impura verò corpora, sive in ægris, sive neutris plenius nutrienda non sunt.

Cap. XXII.

Cap XXII.

De legitima qualitate alimentorum, ac debito tempore & modo, deque usu potus.

Qualitas victus. Qualitas victus sumitur ex qualitate sive proprietate alimentorum: alimenta autem ut supra diximus, alia tantum alimenti rationem habent, alia alimenta simul sunt & medicamenta, quæ calefaciunt, refrigerant, crassum aut tenuem succum gignunt, &c, Idonea qualitas in victus ratione sumitur in sanis, ab ipsa natura, quæ vel ingenita est, & dignoscitur ex temperamenuo & ætate; vel acquisita potissimum longa consuetudine; cum his cõjunge regionem, anni tempus, & cœli statum, quorum omnium eadem ratio non est, nam regio & cœli status, si temperata, similia indicant: si temperata, semper contraria: at ætas & temperamentum, licet intemperata, non statim indicant contraria, nisi mediante consuetudine; si enim puer fuerit tempera-

pera-

temperamento humidus ac humidis assuetus, humidum victum concedemus; at si vir sit sicci temperamenti, sed assuetus humido victui, siccum non dabimus, sed potius humidum; quia consuetudinis, ut demonstrat Gal. *cap. ult. lib 8 Meth.* tanta vis est, ut indicatio sumpta à consuetudine, potior multo sit indicatione sumpta à temperamento & ætate: consueta enim alimenta licet non satis boni succi minus molestant, faciliusque vincuntur, & jucundiora sunt; jucundiora autem, sed paulo deteriora melioribus sed ingratis præferenda esse censet Hipp. 38. *Aph.* 2. quia suaviora ventriculus melius complectitur & concoquit.

Quibus attenuans & incrassans victus conveniat?

In non benè valentibus, qui pituitam aut crudos humores coacervare solent, securior est diæta attenuans, quàm incrassans, nam obstructiones aperit, crassa extenuat, viscosa incidit & expurgat, sed modicè alit & firmitatem corporibus non addit, quare ab attenuantium ciborum usu biliosos abstinere convenit, quia serosa & biliosa coacervant, tandemque sanguinem atrabilarium: Cibi verò incrassantes multum alunt, si in ventriculo & jecore probè concoquantur, verùm diuturnitate temporis jecur & lienem obstruunt, tamen illi crassa diæta tutissimè uti poterunt, qui latas venas habent, probè concoquunt, exercitiis dediti sunt, benè dormiunt, talique victu uti consueverunt: qui verò ante cibum sese exercere nequeunt, alimenta crassi succi vitare debent; optima igitur sunt alimenta, quæ inter attenuantia & incrassantia medium locum obtinent, ut supra dictum est. verum à cibis pravi succi, & à magna varietate ciborum diversæ naturæ, quorum alia celerius, alia tardius conficiuntur, abstinendum erit, unde multæ corruptelæ cruditas oritur. Malum quoque est tempus cœnæ aut prandii ad

multas

multas horas extendere, ut primus cibus digeratur, quàm advenerit ultimus.

Preterea in cibis ordo observandus, est, ut ea præcedāt, quę facilius superantur, nec longa mora in ventriculo corrumpuntur, citiusque descendunt, unde præcipit Gal. 2. *de Aliment. fac.* mala persica, cerasa, & similes fructus horareos, quia facilè descendunt, & facilè corrumpuntur, in prima mensa offerre: nam in sanis, quibus ventriculus temperatus, beneque constitutus est, consultissimum videtur, liquida aut tenuia solidis præmittere: verùm iis, quibus ventriculus laxior est, præstiterit in prima mensa solida & astringentia exhibere. Deinde robustis, assuetis crassioribus alimentis initio prandii aut cœnæ (ut passim in Saxonia) cogimur aliquid consuetudini indulgere: ac præterea in iis, quibus stomachus calidus est, & biliosis humoribus refertus, aut alimenta in bilum aut fumosos vapores corrumpunt, præmittere solida tenuibus, aut similis naturæ cibos exhibere, qui non facilè corrumpuntur, & calori nativo nonnihil resistunt.

Ordo in cibis, & an liquida & tenuia semper præcedere debeant.

In ægris indicatio qualitatis victus à tribus potissimum sumitur, à morbo, à consuetudine, & à naturali temperamento: quibus additur aer ambiens; morbus contraria, consuetudo & naturale temperamentum similia indicant, aer, si morbus contrarius, è præsidiorum numero unus est; si similem intemperiem habeat, contraria ut morbus exigit.

Qualitas victus in ægris.

Quod innuit Hipp. 16. *Aph. lib.* 1. victus humidus febricitantibus accommodatus est, maximè verò pueris, & aliis, qui tali victu uti consueverunt. Hæc indicantia interdum consentiunt in unum, aliquando dissentiunt potissimum morbus & consuetudo, nam naturale temperamentum semper coindicat morbo, qui sui ablationem indicat, unde reducitur æger ad pristinum temperamentum: ubi autem in

unum

unum conspirant indicantia, statim exhibendum erit; si dissentiat morbus & consuetudo, veluti si morbus calidus & siccus sit, qui exposcit victum frigidum humidum, & æger calido sicco assuetus, considerandum erit an tali victui assuetus sit, quod frigidorum humidorum usu malè haberet, aut deterius, quam calidis siccis, aut à frigido humido nihil incommodi percipiens; si prius contingat medio aut temperato victu uti debet, si secundum, morbo contrario victu occurrendum erit, sed simul aliquid dandum consuetudini, minus tamen, quam in tertio casu. Consulit. *l b de Morbis.* laborantes tali victu uti, quali tempore sanitatis uti consueverunt, sed primum adhibita concoctione, juxta affectus naturam, deinde quia fortiora sunt, detracto nonnihil ipsorum vigore pro magnitudine affectus, unde Celsus monet; cavendum esse ne in secunda valetudine adversæ præsidia consumantur, quod evenire consuevit, ubi sani nimis molli & delicatâ victus ratione utuntur. Tandem in morbis ubi ardet appetitus cupiditate alicujus cibi etiamsi non satis boni succi, rarissimè denegandum erit: nam cibus quo magis appetitur, melius concoquitur, & minus excrementi relinquit.

4. Tempus victus in sanis.

Quarto tempus offerendi cibi sumitur à præsentia virtutis consueto tempore potissimum urgentis, quæ semper conservanda est, si nihil ejus actionem impediat; impedit in ægris morbus, in sanis & ægris cibus prius exhibitus nondum concoctus, aut excrementa, quæ nondum excreta sunt, nec descenderint, quibus dum natura intenta est, novos cibos perfectè concoquere nequit; quare in sanis tempus cibandi optimum est hora consueta sanitatis priori cibo confecto & ventriculo exonerato, fameque nonnihil urgente; nam ut horam istam antevertere cruditatis causa est, ita tempus protrahere, & diu

famem

...mem tolerare ventriculum pravis humoribus re-pleat: at si consueta hora oportuna non sit, & ob vitæ institutum & negotia vacare nequeant, consultissimum erit, consuetudinem sensim pro vitæ instituto mutare, veluti qui variis reip. negotiis interdiu impediuntur, mane levi ingesto cibo, vesperi plenius cœnare, & à prandio potius abstinere, quam nunc circa meridiem nunc post horam 2 aut. 3. pomeridianam prandere. Dandus autem cibus non est quo tempora à natura elaborari nequit, ideo anhelantibus ab exercitiis cibus aut potus offeri non debet sed sedata prius turbatione corporis.

Tempus cibandi in ægris. In ægris tempus cibandi æstimatur ex virium præsentiâ juxta ægri consuetudinem tempore sanitatis, & virium tolerantiam, tolerant vires ægri facilimè cibum quo tempore minus à morbo gravantur, proinde in morbis, qui typos non habent, tempus sumendi cibi sit hora consueta tempore sanitatis: In continuis hora minoris afflictionis: in intermittentibus tempus declinationis, aut hora quæ longissimè recedit à paroxysmorum in cursu; nam in paroxysmis cibos præbere noxium est, semper autem, si quis certo vivendi genere quamplurimo tempore sanus permanserit, ad aliam consuetudinem nullo modo reducendus est, quia si illa victus consuetudo naturæ conveniens non fuisset, eam tolerare nullo modo potuisset: at in ægris mala consuetudo & naturæ intemperatæ (ut monet Gal. *5. de Sanit. tuend.*) mutanda non sunt tẽpore ægritudinis, sed sensim tempore sanitas,

Modus cibandi in sanis. Tandem modus cibandi, an raro aut sæpè, & singulis vicibus, an parum aut multum exhibendum sit æstimatur in sanis ex viribus tantum pro modo indigentiæ, in ægris habita ratione morbi; ac in utrisque condonantes semper aliquid tempori, regioni, ætati, & consuetudini, ut præscribit Hipp. 17 *Aph.* 1. Verum sani bene valentes, ut monet Celsus nullis

nullis obligare se legibus debent, nullum genus cibi fugere, quo populus utatur, interdum in convivio esse, interdum ab eo se retrahere, & bis in die potius quàm semel in die cibum capere, & semper quam plurimum, dummodo id concoquat, benè dormiant seseque frequentius exercere queant: verum robustis plus semper exhibere convenit, debilibus parum sæpeque, & hyeme, aut in regionibus septentrionalibus, plusquam æstate & in meridionalibus offerre; & juvenes plenius sæpiusque quàm senes, & assuetos, quàm non assuetos nutrire.

Modus cibandi in ægris.

In ægris verò comparandæ sunt vires cum morbo: Vires aut sunt debiles, mediocres aut robustæ, morbus verò, aut cum humorum defectu, copia, aut corruptela: vires robustæ copiosa; debiles pauca; mediocres mediocria exigunt; humorum defectus copiosa indicat, ut deperditum reficiatur, humorum copia, pauca: corruptela, ut malignitas omnis contemperetur, copiosa alimenta: quare in morbis, si virtus sit valida cum humorum copia, ut in plethoricis, raro paucis nutriemus Sin vires validæ cum humorum defectu aut corruptione, sæpe multumque, modo paroxysmi & symptomata non prohibeant; tum enim parum sæpeque dare convenit; at si vires debiles fuerint cum humorum copia aut mediocritate aliqua, raro & pauca offeremus, & eò minus quo major copia: sin vires debiles cum humorum defectu aut corruptione, parum sæpeque exhibere decet, & in corruptione humorum epicrasi aliqua uti, sive paulatim evacuare, & paulatim reficere: nam impura corpora, quando magis nutries, tanto magis lædes, verum in his dandum aliquid tempori, regioni, ætati, & consuetudini.

Modus exhibendi ci-

Ad tempora quod attient, æstate pauciora offerre convenit, quia vires debiles sunt ex defectu innati

innati caloris, ſed ſæpe, quia corpora plurimum diſſolvuntur: contra hyeme in ſanis, multa, ob vim caloris nativi, & rarò, quia corpora parum difflantur: in ægris verò licet poſita morborum inæqualitate virtus hyeme robuſtior ſit, quàm in æſtate, tamen, quia virtus naturalis membrorum non ita operatur in ſanis, ut in ægris, vincet indicatio ab ægritudine, indicationem ſumptam à viribus, ideo Avicenna in ægris hyeme minus exhibet quàm æſtate: & Galen. *Commen.* 44 *libr.* 1. *Acut.* minus exhibet temporibus minus calidis, ubi ex proportione defluxus, cib' quantitatem deſinit; vere medio aut æſtati proximo, pauca & raro offeremus, quia eo tempore ægri aut plethorici ſunt, aut ad plethoricam diſpoſitionem proximè accedunt, ob fluxionem aut reſoltionem humorum, qui hyeme concreverunt. Autumnalis conſtitutio aſſimilatur morbis ex corruptione humorum, ideo ſi vires validæ ſint, multum & ſæpe cibandum erit, ſin debiles parum ſæpeque, verum ſavi æſtate & autumno cibos difficillimè ferunt, hyeme facilimè, vere medio modo. Eadem propemodum ratio eſt in regionibus, ætatibus, & conſuetudine ſumpta indicatione à viribus & corporis diſpoſitione; nam ſingula aut fortes aut debiles vires & vim caloris nativi efficiunt vel arguunt. Deinde ipſum corpus diſponunt vel ad humorum copiam, vel ad corruptionem, vel ad utilis alimenti defectum; quare juvenibus ob robur virium & multam corporis difflationem plus, ſæpeque dandum quàm ſenibus; & ſeptentrionalibus, ob vim caloris innati, quàm meridionalibus; & aſſuetis ob robur virium, quàm non aſſuetis; & exercitatis ob multam difflationem, quam non exercitatis.

CAP. XXII.

CAP. XXII.

Temporum intervalla in ſanis dependent potiſſimum à conſuetudine: In ægris magis incerta ſunt: ut ſupra demonſtratum eſt. Deinde certa quantitas ſingulis vicibus accuratè determinari nequit, ſed à viribus dependet, pro varietate concoctionis & diſtributionis alimenti per corpus, ac diſpoſitionis corporum & humorum in ventriculo aut venis: concoctio autem quiete perficitur, & potiſſimum calore nativo ad interiora retracto, ut in ſomno, digeſtio verò melius motu corporis & exercitatione: corpora autem alia melius comparata ſunt ad concoctionem, quàm diſtributionem, alia magis ad diſtributionem, ut calida ſicca, rari habitus, quæ latas venas habent, multiſque laboribus dedita ſunt, multumque difflantur; proinde qui melius alimenta concoquunt, quàm digerunt, ut diſtributio melior fiat, plus cibi in prandio quàm in cœna aſſumere deberent; contra, qui melius digerunt quàm concoquunt, ut melius concoctio procedat plus in cœna.

Prandium an cœna largius eſſe debeat.

Qui æqualiter digerunt & concoquunt, tantum in cœna, quantum in prandio, aut paulo plus, quia plus temporis intercedit inter cœnam & prandium, plus etiam in cœna aſſumant bene valentes, aſſueti plus veſperi ingerere, ac qui multis negotiis interdiu occupati ſunt: Verùm diſpoſitiones partium & humorum in ventriculo & venis, contrarium interdum fieri ſuadent: nam qui catarrhis, epilepſia & ſimilibus morbis capitis obnoxii ſunt, quia ſomnus caput replet, imprimis ſi adſit redundantia crudi humoris in ventriculo, tales à copioſa cœna abſtinere debent, & plus in prandio aſſumere. In convaleſcentibus aut extenuatis, qui longo tempore extenuati ſunt, lentè reficere oportet imprimis alimentis ſolidis: qui brevi breviter, alimentis magis humidis. Hipp 7. *Aph.* 2.

Exhi-

Exhibetur autem potus, ut ex supra dictis constat, primum pro siti naturali restinguenda; Secundo ciborum gratia, (licet ex usu ciborum sitis etiam naturalis resultet) ut in ventriculo commisceantur; deinde elixentur, tandem ut chylus ad iecur per venas deferatur; tertiò pro siti non naturali vel morbosa.

CAP. XXII. *De potu.* *Potus triplex usus.*

Potus pro siti naturali, quæ ex humidæ substantiæ defectu procedit, multi & citissimi nutrimenti esse debet, quale est vinum, cerevisia benè cocta, aliquando succi ex cibariis confecti: si sitis sit ex naturali marcore, exhibetur potus iste quocunque tempore, siti urgente in paulo maiori quantitate quam pro consuetudine; sed si vires debiles fuerint, satius erit parum sæpeque bibere.

1. Potus pro siti naturali.

Deinde potus pro descensu & commixtione aut elixatione alimentorum in ventriculo commodissimè exhibetur, dum cibus assumitur, pro quantitate ciborum, itaque, qui copiosum cibum assumit, copioso etiam eget potu, sed non confertim, aut simul quam plurimum, nisi virtus valida fuerit: nam qui robusti non sunt, & parum per ambitum corporis dissipant, largum potum vitare debent, nè vis ventriculi lædatur, & fluctuationes oriantur: In calidis biliosis naturis, aut dum alimenta levia sumũtur, quæ in calore facilè dissipantur aut corrumpuntur, potus sit vinum tenuissimum, cerevisia tenuis &c. quæ sua qualitate calorem contemperant: contra in frigidis naturis, aut dum assumũtur alimenta, quæ difficulter superantur, potus sit vinum, aut cerevisia potentior, quæ calorem nativum excitat: Pueris cerevisia aut vinum tenuius, senibus meracius convenit: Hyeme plus edere expedit, minus sed meracius, bibere: At vere paululum cibo demendum, adijciendum potioni, sed dilutius bibendum potissimum æstate.

2. Potus per distributione & contoctione ciborum in ventriculo.

CAP. XXII.

Potus pro distributione alimentorum per venas.

Verùm post concoctionem ciborum in ventriculo, ut alimentum ad jecur per venas deferatur, aliqui potu nullo indigent, quia amplos meatus habent, & satis validam vim expultricem ventriculi, & attractricem venosi generis, aut alimentum suâ naturâ satis liquidum: alii, quia contrario modo se habent, potu aliquo indigent, qualis tenuium partium esse debet; ut secum facilius alimenta devehat; exhibetur talis potus potissimum post integram concoctionem in ventriculo, ubi ructus nullam qualitatem ciborum referunt, ad minimum post 4. horas aut 5. à cibo, quo tempore si siti molestentur, & gravitatem circa ventriculum senserint, bibere commodissimè poterunt; dum verò elixatur cibus in ventrilo, aut abstinere, aut parum assumere potus consueti, ne cibi in ventriculo fluctuent, & ea minimè amplecti queat.

Potus actu frigidi & calidi quib. conveniant

An verò actu calidiores an frigidiores potus conveniant, dubitatur? nam actu calidiores teste Galen. 3. *de San. tuend.* appetitum ciborum minuunt, fastidium pariunt, vires viscerum obtundunt, torporem mentis inducunt, &c. nimis frigidus spirandi difficultatem, tusses, hæmorrhagiam, &c. Nihilominus in sanis corporibus potus actu frigidior præferendus semper videtur, & potissimum in illis, qui calidum spirant; qui verò calidum spirant, magis frigidum appetunt, qui frigidum spirant, ad mensuram frigiditatis calidum desiderant: actu verò frigidus potus melius sitim restinguit, appetitum excitat, viscera roborat, nativum calorem auget; quare sanis porrigendus erit, potissimum juvenibus, robustis, exercitatis, sedata potius turbatione corporis, ac calidis temporibus, parcius senibus, pueris, debilibus,

ribus, & qui viſcera imbecilla habent, ac etiam frigidiſſimis temporibus, nunquam pleuritide inflammatione viſceris alicuius laborantibus, nam talibus potus tepidus, aut actu calidus debetur; attamen nimia potus frigiditas ſanis interdum obeſt, potiſſimum, ſi confertim & ſubito ingeratur, læduntur etiam frigidæ aquæ potu, qui aſſueti non ſunt, aut parum ſanguinis & carnis habent, quibus ventriculus & nervoſum genus debilia ſunt, aut multis cruditatibus referri, ac tumore, inflammatione, aut obſtructione viſceris laborant, item exercitati nondum ſedata perturbatione corporis; laudatur tamen potus aquæ gelidæ dulcis optimæ qualitatis in vigore febrium acutarum, apparentibus ſignis concoctionis; in aſſuetis, natura robuſtis, qui viſcera firma habent & ſucci plena. CAP. XXII.

Potus pro ſiti non naturali, vel morboſâ variè adminiſtratur, pro varietate cauſarum: nam ſi ſitis oriatur ex ariditate ventriculi, potus ſit conſueto tenuior magiſque humectans, ut vivum dilutum, aqua hordei, &c. paulatim ſæpiuſque bibant: ſi à caloris copia ſine ulla inflammatione viſceris, aut acri materia contenta in ventriculo, primum cibi & labores conſueti detrahantur, & actu frigidum bibant: ſi à totius corporis calore, potius ſit poteſtate frigidus, ſimulque tenuium partium, vt per totum corpus celeriter permeare queat: ſi à bilioſis acribus humoribus in ventriculo, potus actu frigidos poteſtate calidos: ſi à ſalſis humoribus, potus nonnihil tepidos ſæpius & paulatim aſſumant, qualitas acris contemperetur. In morbis autem potus, præter quod ſitim reſtinguat, & vehiculi vicem gerat, non ſolum vires tueri, ſed etiam morbum, eiuſque cau-

3. Potus pro ſiti non naturali aut morboſa.

CAP. XXIII. ſam deſtruere aut ſaltem nulla tenus adaugere debet: unde potus alius ſimpliciter corroborans ſive nutriens, ut potus conſueti ſanis, alius curans ſive medicatus, qui morbo aut cauſæ morbificæ contrarius eſt, quales ſunt aqua hordei in feb. acutis, vinum aut cerevíſia ex ligno ſancto in morbo gallico, &c. Verùm ſanis benè valentibus non ita conveniunt vina medicata, ſed neutris gratia præcautionis; nec ægris in acutis, ſed in diuturnis morbis.

CAP. XXIII.

De aeris, quietis & modus, ſeu exercitiorum moderato uſu.

De aere. INter res non naturales numeratur aër, cujus præ cæteris ferè rationem habere oportet, ſiquidem aërem continenter attrahimus & mittimus ad ſpiritus generationem, & caloris nativi contemperationem, præterea contractu ſuo corpora noſtra afficit.

Conſiderantur in aere ſubſtãtia & qualitas. Conſiderantur in aëre ſubſtantia & qualitas: ſubſtantiâ autem ſua aër purus, tenuis, nitidiſque eſſe debet, nullis impuritatibus inquinatus: qualitate verò pro ſanis corporibus aër temperatus utiliſſimus eſt, pro ægris aut naturis intemperatis, aër ad contrariam qualitatem declinans, aut à natura talis, aut arte præparatus: aër purus nitidus tam ſanis quàm ægris convenit; ac craſſus, impurus, inquinatus, omnibus inimicus; inquinatur, craſſiórq; redditur à pravis exhalationibus ex terra vel aquis, ex cadaverum corruptione, prava cœli diſpoſitione, &c. putreſcit, ubi concluditur, caretque per-

flate

flatu sive privatur ventis. Qualitas verò aëris oritur ex dispositione cœli, & potissimum ex motu solis: deinde ex positu & natura regionis: nam sol motu suo 4. anni tempora, diem & noctem constituit: vernum tempus & inprimis medium, naturâ calidum humidum est: æstas calida sicca: autumnus inæqualis, sed ad siccitatem & frigiditatem vergens: hyems frigida humida: Eadem ratio in partibus diei, sicut in temporibus anni: nam tempus matutinum respondet veri, meridies æstati, vespertinum tempus autumno, nox hyemi. Assimilantur etiam 4. septimanæ mensis lunaris, 4. anni temporibus. Hæc omnia tempora qualitates suas aliquo modo mutant pro natura & positu regionis; frigidiores enim sunt, quæ sub zona frigida sunt; & ad zonam frigidam declinant, calidæque magis ad zonam calidam, temperatæ in medio sunt. Deinde montes & loca montosa frigida sicca sunt, valles calidi humidi, planities temperatæ, maritimæ regiones calidiores, mediterraneæ frigidiores: similiter & loca, quæ ad septentrionem spectant, & perflantur ventis septentrionalibus, frigida sunt; quæ ad meridiem, calidiora, &c.

CAP. XXIII.

Decet autem medicum aerem accommodatum præscribere, aut vitia in substantia & qualitate corrigere. Corrigitur aeris corruptio & inquinatio, perflatione ventorum; & mutatione loci: venenata qualitas, ut in peste, vapore aceti, aut fumo ex baccis juniperi, myrrhæ &c. similiter frigiditas foco & similibus calefacientibus; caliditas refrigerantibus, veluti ad nimiam caliditatem æstivam contemperandam, ægri domos frigidiores elegant, quales sunt subterraneæ, aut ad terram versus septentrionem sitæ & perflatæ, extra radios solis, & pavimenta assiduo conspergant aceto cum aqua

CAP. XXIII. rosarum, aut sternant foliis salicis, vitis, rosarum, &c. præcipit Galen. *Comm. 4. in 6. Epid.* calidos loco frigido dormire, ut frigidum aërem inspirent, sed contectos stragulis calefacientibus, ut calor ab interioribus ad cutim revellatur. In aëre calido concluso, vel in vaporariis dormire, nec sanis nec ægris satis expedit, &c.

3. De motu & quiete. Tertiò electa commoda aëris temperie decet hominem sanum & ægrum in motu & quiete modum servare. Sub motu continentur primum motus leviores, ut levis deambulatio, vectio, &c. deinde validiores scilicet exercitationes, quæ anhelitum mutant, & tandem crebram respirationem inducunt.

Exercitationum differentiæ. Exercitationes autem aliæ simpliciter tales sunt, ut cursus, saltus, &c. aliæ exercitationes simul & opera aut labores in usus vitæ, ut cum quis fodit, remigat, onus portat, venatur, &c. Deinde exercitationes aliæ fiunt cum robore sive contentione & connixu; aliæ sine robore, item aliæ celeriter, aliæ lentè; Exercitatio cum robore, sine celeritate valida dicitur, ut si quis magno onere sublato in eodem loco consistat, vel paululum procedat: at exercitatio robusta cum celeritate, vehemens vocatur, ut gravi armatura pugnare, remigare, ac in summa omnis valida exercitatio, si accedat celeritas motus. Exercitationes, quæ celeriter fiunt sine robore, sunt cursus, parvæ pilæ lusus, &c.

Tandem exercitationes aliæ cum intermissione fiunt, quædam brevi tempore; aliæ longo, & quædam totum corpus æqualiter exercent, ut parvæ pilæ lusus; aliæ peculiares partes potissimum, ut saltus & cursus crura & lumbos, remigatio brachia & manus, magna respiratio & vociferatio pectus & pulmones, &c.

Exer-

Exercitationes veterum quædam antecede- *CAP. XXIII. De frictionibus.* re solebant, quædam subsequi, antecedebant frictio præparatoria, sequebantur ἀποθεραπεία, id est, frictio recuratoria: aliquando balnea, licet frictio & balnea sine exercitiis utiliter adhiberi queant.

Frictionis differentiæ præcipuæ sumuntur à *Frictionum differentia & scusq;.* quantitate & qualitate: ratione qualitas frictio omnis vel dura, vel mollis, vel media ratione quantitatis, multa, pauca, aut mediocris; ex his simplicibus novem coniugationes oriuntur: Dura autem frictio corpus indurat, cogit, densat: mollis contra emollit, laxat, solvit: media mediam rationem obtinet: at multa carnem minuit, dissolvit, & gracilitatem inducit: pauca eadem quantitate relinquit: mediocris carnem auget: quare dura mediocris carnem duram auget: mollis mediocris carnem mollem auget: multa dura carnem minuit & indurat, &c.

Ex his facile erit æstimare, qualis frictio uni- *Qualis frictio unicuique conveniat.* cuique corpori conveniat: nam si quis sanus mediocri corporis habitu præditus sit, ei nec qualitate dura aut mollis, nec quantitate multa aut mediocris convenit, sed pauca & qualitate mediocris, at si corpus molle, & supra modum resolutum sit, duriter fricare oportet: si corpus durum siccumvé, molliter: sin gracile, sine qualitatis alteratione decet reficere, & augere adhibita mediocri frictione in quantitate & qualitate: si crassius emaciare, frictione multa & simul mediocri in qualitate, si corpus mediæ æqualitatis, alioqui, si durius multa & molli, si mollius multa & dura, &c.

Instituatur frictio potissimum mane post communium superfluitatum excretionem, ali-

CAP. XXIII.

quando vesperi ante cibos: reficcatis autem, & qui lassitudinis sensum habent, & quibus cutis densitatem corrigere volumus, mollis frictio fit cum largo oleo dulci; at in rarerate cutis ex balneis usuque veneris, &c. paucis quidem siccis frictionibus utemur primò, post cum oleo adstringente: in sola cutis humiditate, solis siccis duris frictionibus cum linteo. Vespertina frictio lassatis, reficcatis, & alimentis non sentientibus commoda est, post parcum prandium; peracta concoctione & subductis cibis è ventre fricentur cum oleo dulci, ventre non contacto, sed prius tantum perfuso oleo nardino aut absynthii: initio autem corpus omne frictione intumescit, postea si pergas, gracile redditur & contrahitur: quare macilentis corpus ad tumomorem tantum fricandum erit, sed si exercendi sint, prius desistendum, & potissimum in tenellis, contra in obesis.

Frictio praeparatoria.

Cum autem non liceat ex improviso validos motus aggredi, ideo veteres ante exercitationem usi sunt frictione praeparatoria, ut partes solidae emolliantur, humida solvantur, & meatus corporis relaxentur, alioqui metus erit, ne violento motu aliqua partium solidarum rumpatur, aut convellatur, aut meatus obstruantur: fricant autem corpus linteo primùm blandius, deinde sensim paulo fortius, donec incalescat, & cutis rubore suffundatur: tandem manibus medio modo adhibito oleo tepido: mensura statim accuratè definiri nequit, nisi experientiam aliquam naturae illius adeptus fueris, cum alii sint ad exercitationem alacriores, alii segniores, &c.

Usus exercitationis.

Servit exercitatio ad excrementorum inanitionem & εὐεξίαν sive bonum corporis habitum comparandum: Nam in exercitando corpore tria perfi-

perficiuntur, nimirum augmentum insiti caloris, spirituum citatior motus, & membrorum durities, & robur ex mutuo attritu; hinc cætera sequuntur alimentorum melior attractio, concoctio, & nutritio: excrementorum expulsio ob fortem spiritus motum, tam sensiles quam obscuros meatus expurgantem, actionum omnium robur, &c. Nam ocium nativum calorem obtundit, vires corporis enervat, excrementorum copiam gignit, &c.

CAP. XXIII.

Tempus exercitationis.

Verùm motus & labores immodici biliosum gracileque corpus reddunt; remissi & pauci ignavum; celer motus corpus attenuat & dissolvit, tardus rarefacit & auget; robustus indurat, & musculos validiores reddit; imbecillis emollit, vehemens extenuat simul & indurat: & quia exercitati distributioni alimentorum per venas opitulatur, tempus oportunum exercendi corpora erit ante cibos peracta conctione depositis alvi & vesicæ excrementis, ubi notæ bonæ concoctionis in urina apparuerint: quare qui crapula laborant, crudis humoribus referti sunt, aut cibi inconcocti copiam in ventriculo habent, aut alvi & vesicæ excrementa non deposuerunt, ab exercitationibus abstinere debent.

Terminus exercitationis.

Exercendum corpus donec in molem eleve- tur, & floridum evadat, motusque exquisitè validi & æquales existant, sudor calidus vapori permixtus per totum corpus erumpat, cessandum statim, si unum horum remittere videatur, scilicet moles corporis contrahatur, floriditas contabescat, vigor motus sese remittat, sudor frigidior pauciorq; erumpat, ac etiam, si respiratio ad magnam celeritatem & densitatem ascendat.

Apotherapia.

Quo tempore veteres prædotribæ è vestigio oleo inunxerunt, & apotherapia, id est, recuratoria frictio-

CAP. XXIII.

frictione usi fuerunt, quæ postrema pars est exercitationis probe peractæ, in eum finem, vt lassitudo, quæ exercitiis succedere solet, prohibeatur, & nonnulla sub cute excrementa expurgentur, cui usui subservit calor & mollis frictio, manibus potissimum affuso copioso oleo: deinde magna exspiratio, spiritusque cohibitio.

Nam spiritus cohibitione, tensis qui in thorace sunt musculis remissisque in abdomine, jecur, ventriculus, lien, &c. à spiritu attolluntur, & excrementa facilius descendunt, ut latius Galen. *capit.* 2. *libr.* 3. *de San. tuend.* Exercitatio licet ad sanitatem conservandam necessaria sit, tamen omnibus eadem non debetur: assuetis primum, deinde robustis validiores & vehementiores conveniunt; nam teste Hippoc. *Aphor.* 49. *lib.* 2. assueti solidos labores ferre, etsi imbeciles & senes, non consuetis, quanquam robustis & juvenibus facilius ferunt: consueta enim licet deteriora minus molesta sunt, attamen ut Hipp. præcipit, utile est sanis ad inconsueta transire: ac ut monet Celsus, nullis certis legibus obstrictum esse, interdum quiescere, frequentius se exercere, modo in urbe, sæpius in agro esse, navigare, venari, &c.

Verùm frigidæ humidæ naturæ magis exerceri debent, quàm temperatæ, & temperatæ magis, quàm calidæ; qui verò in otio vivunt, aut propter certum vitæ genus exercitiis vacare nequeunt, victu tenuiori utantur, & ut præcipit Hipp. 1. *de Diæta*, alimenti tantum offerendum, quantum par sit laboribus, & labores cibos præcedant.

De balneis, & differentiis balneorum.

Adhibetur quoque balneum post exercitia, ut apotherapeiæ pars, ad partes duras densas relaxandas, excrementa discutienda, sudorem aut pulverem detergendum. Balneum autem omne

fit,

it, aut ex liquoribus, aut ex vapore, aut ex solida substantia, ut calida arena, sale, vinaciis: liquor potissimum est aqua dulcis, aut ex medicatis fontibus; sulphureis, nitrosis &c. aliquando ex decoctis herbarum, ex oleo, lacte, aut vino; &c. quorum omnium usus est, vel corpus evacuare per sudores, vel habitum corporis implere, ut in gracilibus, vel intemperiem alterare sive contemperare. Temporis mora in balneis est breve, longum aut mediocre.

CAP. XXIII.

Balnea veterum eorumque partes.

Verum balneorum apud veteres 4. præcipuæ partes fuerunt: 1. hypocaustum sive laconicum aut sudatorium balneum, in aere calido à vaporibus ex igne succensis: Deinde triplex solium in vase; primum ex aqua calida, alterum ex aqua frigida, tertiū ex aqua modicè temperata pro detergendis sordibus: additur his quinta pars, quæ à vestibus exuendis ἀποδυτήριον vocatur.

Vires singulorum balneorum.

Aer balnei, præcipue, ex vaporibus aquæ dulcis, primum calefaciendi, humectandi, & relaxandi vim habet, deinde, liquores concretos liquandi, & sudores eliciendi; tandem si diutius in eo morentur, exiccandi: aquæ ex medicatis fontibus pro sua qualitate partes alterant, ut sulphureæ exsiccant, calefaciunt, resolvunt: nitrosæ exsiccant, sordes abstergunt, &c. Aqua calida dulcis per se quidem humectandi vim habet, sed primum adhibita calefacit, deinde exspirantibus calidis vaporibus, refrigerat, attenuat, & exsiccat: Aqua tepida sive modice calida calefactos refrigerat, refrigeratos calefacit, simulque relaxat, & mediocri tempore adhibita impinguat, & excrementa sub cute coquit, longiori temporis morâ resolvit & discutit; quare naturis gracilibus calidis, & quibus calor mordax est, mediocri temporis mora, convenit.

CAP. XXIII.

convenit; item melancholicis, hecticis, ac febribus siccis, sitientibus: præterea lassitudines arcet, dolores mitigat, cutaneis affectibus convenit: Aqua frigida refrigerat, sed simul meatus constipat, densam duramque cutim efficit, totumque corpus roborat, calorem ad interiora revocat, unde concoctionem iuvat, & bonum præsidium est contra læsiones ab externis causis, si modicè rectaque ratione utamur: verùm qui augentur, & bona victus ratione ac exercitiis non utuntur, aut cruditatibus & constipationibus oportuni sunt, & acres vapores gignunt, à frigida lavatione abstinere debent, potissimum frigidis temporibus: oportet autem iuvenes robustos non assuetos ad frigidam lavationem paulatim assuefacere, primum æstate modicè frigidam ingredi, deinde paulatim ad frigidiorem accedere, semper præmittere frictiones; deinde post egressum corpus oleo fricare, donec cutis incalescat.

Modus balneandi: Verùm hoc nostro tempore in plurimis regionibus balneorum non tam frequens usus ut olim, nam qui assueti sunt, ægre ab usu balneorum desistere possunt; deinde frequens balneorum calidorum usus corpora enervat, sive molliora & debiliora reddit: attamen tam sanis quàm ægris non rarò conferunt, sed post ciborum concoctionem, subductis communibus excrementis: sani autem evacuato corpore balneum ingrediantur, & in eo tamdiu commorari debent, donec non amplius delectationem sentiant, crassiores & obœsiores ieiuno stomacho potissimum post levem excercitationem, & primum corpus debito modo fricetur, post in vapore sudor eliciatur; deinde solium aquæ calidæ ingrediantur ad quartam fere horæ partem; hinc linteis amicti ad lectum deducantur, ubi iterum

rum dormire & sudare poterunt; tandemq́ue sudorem linteis detergere, & si visum fuerit, oleo inungi. In gracilibus verò: pthisicis, aut hecticis sudorem vitabis, & post balneum aquæ dulcis tepidæ in aquam nonnihil frigidam merges, si vires ferant, tandemq; eductos oleo violarum aut amygdalarum inunges, talibus etiam convenit balneum lactis dulcis, item ut Galen 2. *Simpl.c.* 15 testatur, balneum aquæ dulcis cum oleo: Artificialia balnea conficiuntur ex decoctis variorum medicamentorum in aqua, pro variis usibus, ut calefacientes ex decocto origani hyssopi, pulegii, calaminthæ, flor camomillini, &c. emollientes ex decocto malvæ, altheæ Sem. Lini fœnugræci, &c.

C A P. XXIII.

C A P. XXIV.

De excretorum & retentorum, somni & vigiliarum, ac affectuum animi moderatione.

QVarto excreta nonnulla & retenta ad communem vitam omnium animalium pertinent, ut enim omnia aluntur, ita in omnibus retineri debet, quo alantur, & aliquid expelli, vel quod toto genere præter naturam, vel multitudine tantum alienum sit: triplex autem alimenti concoctio in nobis est, & quælibet sua excrementa habet, ergo in qualibet erit quod retinere & expellere oportet: in prima concoctione retinetur chylus, expelluntur feces: in secunda retinetur sanguinis massa, expellitur serum, & separatur ad lienem melancholia; ad vesiculam fellis & duodenum intestinum flavabilis: in tertia concoctione

De excretis & retentis.

dum

CAP. XXIV.

dum ſanguis convertitur in verum alimentum, expellitur naturaliter primum materia craſſior, unde ſordes, & diſſipatur tenuior in vapores, vel efficitur ſudor; adduntur his nonnullæ conſuetæ evacuationes materiæ quantitatem excedentis ut menſium, ſeminis, lactis, hæmorrhoidum, ſputi, &c.

Retenta & excreta quibus modis peccent & quomodo occurrendum ſit.

Si ſecundum naturæ modum, quæ accommodata ſunt, ad alendum retineantur, & quæ expelli debent, debito modo excernantur, ſanitas converſatur; ſin retenta à naturæ modo diſcedant, veluti ſanguis in quantitate aut qualitate peccârit, aut conſuetæ evacuationes ſupprimantur, plethora, cacochymia, obſtructiones, conſtipationes, aliaque mala oriuntur, unde ſanitas labefactatur: Simili modo læditur ſanitas ſi humores expellantur, qui retineri debeant, aut inutiles cum utilibus; aut inutiles non naturali via, quantitate, modo & tempore, quibus modis variæ concitantur fluxiones, vel intra corpus manentes, unde arthritis, angina, & vel extra prorumpentes, ut in alvi, urinæ, menſtruorum, ſeminis profluvio, hæmorrhagiâ, &c. vel partim intra, partim extra, ut in coryza, rancedine, catharrho ad pectus, &c. Medici igitur erit his omnibus malis ſubvenire, & primum plethoram phlebotomia; cacohymiam purgatione; cæteraque retenta præter naturæ modum debita ratione evacuare, ut urinas diureticis; menſes, medicamentis eos moventibus; ſudores, balneis, exercitiis, frictionibus, medicamentis diaphoreticis, & decocto ligni ſancti, ſarſafras, &c. Semen tempeſtivo veneris uſu, &c. cibi abſtinentiam imperare, omnes conſuetas evacuationes revocare, obſtructiones aperire, ut in ſuperioribus capitibus magna ex parte demonſtratum fuit, ſimiliter fluxiones præter naturam concitatas legitimo

ltimo modo compeſcere convenit, ut in genere demonſtratum fuit in cap 3. libri hujus, & ſuo loco latius in ſpecie, Deo volente, dicemus.

In Veneris uſu, quemadmodum in cæteris excretis & retentis, modum ſeruare oportet, retentum enim ſemen corruptum, varia inducit ſymptomata, quæ viduæ nonnullæ interdum experiuntur; verum in multis nimia abſtinentia continentiam parit, dum humorem, ex quo generatur ſemen in alias partes tranſmittit unde meatus ſeminarii areſcunt, membra genitalia ad ſuum munus inepta redduntur: Nam moderatus venereorum uſus, vegetas illas partes reddit, immodicus uſus mares magis quam fœminas lædit, & ſpiritus diſſolvit, corpus refrigerat, caput, nervos, oculos & articulos potiſſimum debilitat, cruditates parit, mentem ſenſusq; obtundit, oris fœtorem, ſanguinis mictum, phthiſin renalem & ſimilia parit: moderatus & tempeſtivus uſus multis prodeſt; nam non ſolum ad prolis meliorem procreationem ſervit, ſed etiam plenitudinem coacervare non ſinit, calorem nativum & ſpiritus excitat, corpus agile reddit, cor confortat, &c. Ætas veneri aptiſſima eſt iuuenilis & virilis, reliquis nocet, potiſſimum ſenibus & naturis ſiccis & debilibus. Ad tempus quod attinet, vere Venus tutiſſima; deinde hyeme, minus autumno; omnium minime æſtate, quo tempore, ſi fieri poteſt, abſtinendum: Oportune venus inſtituitur mane aut poſt primum ſomnum, peracta concoctione ciborum in ventriculo, non ſtatim poſt cibum, crapulam, exercitia valida, nec tempore inediæ, aut poſt immodicas evacuationes, nec temporibus nimis calidis & frigidis. Ordo modusq; ille obſervandus eſt, quem Hipp. 6. Epid. præſcribit, *labor, cibus, potus, ſomnus, venus, omnia mediocria*: præcedant exercitia cibum & potum, hæc ſomnum, ſomnus venerem, & iſta omnia fiant mo-

De Venere, & legitimo Veneris uſu.

 derate,

non supra naturæ vires, sed ut alacriores & vividiores reddantur.

De somno & vigilia eorumque legitimo usu.

Quinto, vigilia & somnus animalibus secundum naturam conveniunt: vigilia perficitur functione animalis facultatis, somnus quiete, ut vires multis laboribus defatigatæ reficiantur, deinde vigiliæ ad distributionem alimenti per corpus, somnus magis ad concoctionem confert: præterea vigilia ad expulsionem excrementorum, somnus magis ad retentionem: nam cunctæ excretiones naturales somno magna ex parte retinentur, excepto sudore; verùm in utroque modum observare convenit, nam immodicæ vigiliæ corpora exsiccant & attenuant, vires evacuant & debilitant &c. immoderatus somnus nimium humectat, calorem nativum obruit, excrementorum copiam gignit, mentem sensusque obtundit. Somnus maxime naturalis, est nocturnus; verùm ut ab exercitatione cibus statim sumendus non est, sed prius sedatâ corporis turbatione, ita non statim in cœna, dormiendum est, sed interjecto tempore, nimirum post horam unam ad minimum, præmissa levi deambulatione, ut cibus ad inferiora descendat; dormire a prandio minus consultum est, quia tempus diurnum non complet concoctiones; proinde à somno fluctuant cibi in ventriculo, veluti & aliis à somno nocturno intempestivè expergefactis: non assueris à prandio dormire noxium est, inprimis qui catarrho, epilepsia, & similibus capitis affectibus laborant. Spacium temporis nocturni somni sit, quo compleatur concoctio ciborum in jecore & ventriculo, verum cum actiones omnes pari tempore non perficiantur, non erit idem dormiendi tempus in omnibus: in sanis bene valentibus terminus dormiendi definiri solet spacio 7 horarum: Super dorsum dormire non expedit, præcipuè initio somni, sed super latus: an supra dextrum aut sinistrum

ſtrum, parum referre videtur, niſi aſſueti fuerint, aut partis affectus impedierit, licet ſatius eſſe videatur, initio ſomni ſupra dextrum dormire, deinde ſub finem concoctionis in ſiniſtrum ſeſe convertere: Verum, cum vigiliæ exiccent, ſomnus humectet, ægris laborantibus calidis aut ſiccis affectibus, ſomnus paulò longior confert, niſi adſit viſceris alicujus inflammatio, quæ initio per ſomnum longiorem plerumque augetur: in frigidis humidis affectibus præcipue cerebri, quia ægri ad ſomnum immodicum proclives ſunt, ſomnus ſit ſolito brevior, & à ſomno diurno prorſus arceantur, ac ſomnus nocturnus tantus concedatur, quantus virium reſtaurandarũ gratia requiritur: Deinde initio paroxyſmi febrilis, quando calor nativus ad interiora refugit, decet ægros à ſomno abſtinere, & in declinatione, aut ſub finem vigoris tantum dormire.

VI. Affectus animi, eorumq; moderatio.

Poſtremo inter res non naturales numeratur perturbatio & tranquillitas animi, quæ motui & quieti corporis comparantur, ac non minus quam illa corpus afficiunt: nam animi tranquillitas ocio & quieti correſpondet, quæ aptiſſima eſt ad concoctiones perficiendas: perturbationes vero animi calidum innatum cum ſpiritu & ſanguine variè mouent, corpuſque afficiunt, ut in præcedenti libro dictum fuit: nam ira in corde calorem nativum vehementer accendit, & proinde totum corpus calefacit: metus & mœſtitia calorem ad interiora retrahunt, & marceſcere ſinunt, & externas partes frigidas relinquunt. contra gaudium profuſum calorem cum ſpiritu in ſumma corporis ita effundit, vt partes externæ calefiant; internæ refrigerentur &c. Hæ perturbationes, ſi vehementiores fuerint, morbos, aliquando mortem inducere poſſunt: nam non pauci gravi mœſtitia paulatim; multi puſillanimes confertim valido timore, & nimis perfuſo gaudio, extincti ſunt:

per solam iram, nullo interueniente morbo, licet nemo extinctus sit, tamen quia ita vehementer calorem in corde accendit, & in corpus effundit, humores conturbat &c. varios morbos excitare solet, quare tam sani, quam ægri immodicas animi perturbationes vitare debent, sed qui calidis morbis laborant, aut ad calidos morbos inclinant, iram, vt hostem potissimum fugere, animoq; tranquillo esse: verum in soporiferis actibus, & in aliis omnibus, in quibus calor nativus elanguescit, utile est ægros ad iram concitare: in melancholicis à metu & mœstitiâ animum ad hilaritatem & gaudium convertere, &c.

Hactenus de legitimo usu sex rerum non naturalium, in quibus consistit universa victus ratio, cujus observatio sanis & ægris necessaria est. Nam qui vitioso corporis habitu à natura producti sunt, moderato victu in alimentis, exercitiis, &c. multa naturæ vitia corrigunt: contra multi licentiori & negligentiori victu bonas naturas corruperunt. Plerumq; tamen corpus sanum optimeq; constitutum omnia sibiipsi excogitat naturæ motibus impulsum, seu in omnibus quicquid agendum fuerit, naturæ quadam promptitudine suiipsius mensuram, modumq; invenit, præsertim si animus ipsius probe à puero fuerit institutus. Non enim tales multo plus, vel minus justo appetunt, ingeruntque, nec vehementioribus laboribus, vigiliis, curis & affectibus facile indulgent; in quibus minus semper metuendum est, ne in victus ratione delinquant, aut levioribus erratis cito offendantur.

INDEX

INDEX RERVM MEMO-MORABILIVM.

A.

Aurium

Curati-

Fames

Hallu-

Indica

INDEX.

Medi-

Morbo-

Ordo

Phleg-

Sarco-

Tempe-

INDEX.

INDEX.

FINIS.